SBORNÍK ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

5/2007

Odbor
Archiv bezpečnostních složek
Ministerstva vnitra ČR

REDAKČNÍ RADA

Petr Blažek
Tomáš Bursík
Antonín Kostlán
Petr Koura
Iva Kvapilová
Marie Muzikantová
Světlana Ptáčníková
Jan Randák
Jaroslav Rokoský
Antonín Slavíček
Miroslav Urbánek
Pavel Vaněk
Vladimíra Vaníčková

© Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, 2007
ISBN 978-80-254-1126-1

OBSAH

ČLÁNKY A STUDIE

Iva Kvapilová
Organizační vývoj SNB v 70. letech se zaměřením na jeho veřejnobezpečnostní složku
9

Jiří Mikulka
Akce „Letci“
Nezdařený pokus o odchod do exilu bývalých čs. příslušníků RAF Gejzy Holody, Vladimíra Nedělky, Karla Šedy, Karla Schoře a Jaroslava Šišpery v prosinci 1950
117

Tomáš Bursík
Političtí vězni a jejich postavení v rámci českého vězeňského systému 1969–1989
137

Prokop Tomek
Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti
155

PERSONÁLIE

Ondřej Koutek
Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny
185

Prokop Tomek
Arnold Keilberth, novinář a spolupracovník Státní bezpečnosti
233

DOKUMENTY

Petr Blažek
„Chladnou hlavu, planoucí srdce a čisté ruce“
Rozkaz ministrů vnitra k 100. výročí narození zakladatele sovětské tajné služby Felixe Edmundoviče Dzeržinského
255

FONDY A MATERIÁLY

Sylva Šimsová
Dokumenty o Bohumilu Laušmanovi v britských archivech
273

Světlana Ptáčníková – Xenie Penížková
Informace o archivních materiálech k tématice československých letců v RAF jako tzv. bývalých lidí v 1. a 3. oddělení ABS MV (1. část)
297

VARIA

Jaroslav Suk
Dva slovníky pro potřeby příslušníků
325

Pavel Ptáčník
První festival druhé kultury
343

Tomáš Zapletal
Kabelky příslušníků StB
353

ARCHIVNÍ A–Ž

357

SUMMARIES

367

REJSTŘÍK

377

SEZNAM ZKRATEK

386

ČLÁNKY A STUDIE

ORGANIZAČNÍ VÝVOJ SNB V 70. LETECH SE ZAMĚŘENÍM NA JEHO VEŘEJNOBEZPEČNOSTNÍ SLOŽKU

Iva Kvapilová

Veškeré reformní úsilí o demokratizaci bezpečnostních složek Ministerstva vnitra v předešlém období bylo postupně oslabováno tak, jak získávali své pozice a vliv skalní zastánci marxisticko-leninského proudu a stoupenci intervence vojsk Varšavské smlouvy. Z myšlenek „obrodného procesu" tzv. Pražského jara se podařilo zachránit jen některé ekonomické reformy a splněn byl pouze jeden požadavek reformátorů – vyhlášení federalizace československého státu 28. října 1968. Přijetím ústavního zákona č. 143/1968 Sb. o československé federaci začaly dnem 1. ledna 1969 fungovat tři vlády a u resortu vnitra, vlastně u jediného resortu, i tři ministerstva: federální, české a slovenské.

Z federativního uspořádání státu vyplynuly tedy i hluboké strukturální změny československého bezpečnostního aparátu, které urychlily proces tzv. konsolidace resortu. Vytvořením tří ministerstev vnitra tak mohlo dojít k rozsáhlým personálním přesunům, které značně oslabily moc tzv. pravicového centra, soustředěného na Ministerstvu vnitra.[1] Přesto některé myšlenky a návrhy reforem obsažené v *Akčním programu MV*,[2] z něhož vycházel také *Akční program Veřejné bezpečnos-*

---

1) Viz *Přehled dějin SNB*, zpracovaný kol. autorů pod vedením Zdeňka Snítila. Pracovní materiál pro ideologickou konferenci k 35. výročí SNB (dále jen *Přehled dějin SNB*), Praha 1980, s. 120.

2) Více viz KVAPILOVÁ, Iva: *Organizační vývoj SNB v 60. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku (dále jen Organizační vývoj SNB v 60. letech).* In*: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 3/2005,* s. 92–93.

ti,[3] ještě nějaký čas přetrvávaly v dalších plánech na reorganizaci bezpečnostního aparátu.[4]

K prosazení „normalizace“ rozhodujícím způsobem přispělo plenární zasedání ÚV KSČ konané 17. dubna 1969, kdy Alexandra Dubčeka vystřídal v čele strany Gustáv Husák. Ze závěrů dubnového pléna sice vyplynul požadavek na pokračování reformní politiky, avšak na leninských principech jednotné centralizované strany, tedy bez nepohodlných reformistů a revizionistů, kteří poté byli postupně odstraňováni z důležitých státních a stranických pozic. Koncem září 1969 byli odvoláni z předsednictva ÚV KSČ poslední představitelé reformních snah Alexander Dubček a Josef Smrkovský. Lednové plenární zasedání ÚV KSČ roku 1970 pak přijalo usnesení o všeobecné výměně stranických průkazů formou tzv. pohovorů, jejichž součástí se na ministerstvech vnitra stalo mimořádné služební hodnocení všech příslušníků SNB. Průběh „krizového období“ přinesl v dalších letech také novou vlnu emigrace, a to i příslušníků SNB, kterou vedení resortu muselo řešit.[5] Cesta k „normalizaci“ pak byla zakončena dokumentem *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, který odsoudil československou reformu socialismu jako kontrarevoluci a který se stal závaznou stranickou instrukcí na téměř dvě desetiletí.

Po dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ začal proces tzv. konsolidace také v bezpečnostním aparátu, kde došlo k poměrně rychlé obnově a posílení „vedoucí úlohy strany“. V květnu 1969 byla svolána mimořádná konference Hlavního výboru KSČ na Federálním ministerstvu vnitra, která podpořila nové vedení strany a kde byli zvoleni noví funkcionáři do stranických orgánů ministerstva. Postupná „očista“ resortu pak začala rozpracováním a konsekventním uplatňováním *Realizační směrnice* květnového pléna ÚV KSČ, ze které vyplynuly pro resort úkoly pro nejbližší období, zapracované do plánů ministerstev vnitra na 2. pololetí r. 1969. Byly zřízeny stranické a služební komise k vyhodnocení vývoje a rozboru příčin situace v bezpečnostních sborech.[6] Pro upevňování leninských principů v bezpečnostní politice strany vydal Jan Pelnář, fungující od 1. ledna 1969 jako federální ministr vnitra, 26. června 1969 rozkaz

---

3) Ke zpracování *Akčního programu VB* bylo rozhodnutím náčelníka HS VB ze dne 26. 3. 1968 ustaveno celkem pět komisí a ty vypracovaly několik studií, např. *„O společenském poslání a právním postavení Veřejné bezpečnosti“*, *„Úprava vztahů VB k národním výborům“*, *„Zpracování námětů na vytvoření samostatné složky VB“*, *„Stanovisko k dosavadnímu systému vedení správních agend ve VB“*, *„Návrhy na vytvoření racionálního systému odhalování kriminálně trestné činnosti“* a další. Srpnové události však jejich další rozpracování a realizaci přibrzdily. – ABS Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 910.

4) Ještě začátkem října 1968 zpracovala Hlavní správa VB *„Plán opatření k realizaci zásad akčního programu KSČ a MV ve Veřejné bezpečnosti“*, z něhož vycházel v listopadu 1968 projednávaný a již konkrétnější *„Návrh opatření k realizaci akčního plánu MV ve Veřejné bezpečnosti v prvé etapě“*, schválený štábem náčelníka HS VB 21. 11. 1968 a předložený vedení Ministerstva vnitra. Při jeho zpracovávání se vycházelo z výše uvedených akčních programů a z programového prohlášení vlády ČSSR. Tento návrh pořád ještě předpokládal postavení a působnost Veřejné bezpečnosti jako samostatné, oborově uzavřené složky, oddělené od Státní bezpečnosti, disponující vlastními štábními a pomocnými útvary a odborně řízené výhradně po vertikální linii. – Tamtéž.

5) Např. RMV MV ČSSR č. 29 z 9. června 1970 uvádí, že v letech 1968–1969 emigrovalo 33 příslušníků a příslušnic SNB a 21 bývalých příslušníků a občanských pracovníků propuštěných ze služebního poměru. – ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1288, kart. 20.

6) Společný rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 7 z 11. listopadu 1969. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 230, kart. 8.

č. 37, kterým zřídil na FMV komisi pro objasnění služební činnosti některých pracovišť a příslušníků MV z let 1968–1969.[7] Naproti tomu v roce 1969 stále ještě pracovala např. na republikovém ministerstvu vnitra komise MV pro zjišťování a posuzování případů nezákonného postupu příslušníků SNB a SNV, zřízená Rozkazem ministra vnitra č. 19[8] ze dne 26. 4. 1968. Od roku 1968 řešilo Ministerstvo vnitra také vysoký počet žádostí o tzv. mimosoudní rehabilitace bývalých příslušníků SNB propuštěných v jednotlivých etapách historického vývoje SNB z bezpečnostních služeb. K tomu byla 1. dubna 1968 Rozkazem ministra vnitra č. 16 zřízena při kádrové a organizační správě zvláštní komise ministra vnitra.[9]

Kromě personálních změn řešili funkcionáři všech ministerstev vnitra i organizační uspořádání a fungování jak dlouhodobé, tak zcela aktuální. Ke zvládnutí nepokojů po hokejovém utkání mezi ČSSR a SSSR,[10] při letákových akcích, při příležitosti výročí vstupu okupačních vojsk na naše území[11] a především při následujících pravidelných oslavách komunistických svátků vydávali ministři pokyny a směrnice k zásahům jednotlivých útvarů i různá prohlášení k plné podpoře příslušníků při opatřeních uskutečňovaných k zajištění „klidu a pořádku“.[12] Trauma tzv. strahovských událostí neustále přetrvávalo a odpovědní náčelníci výkonných útvarů volali po účinnějších, právně pod-

---

7) *Přehled dějin SNB*, s. 124.

8) Komise měla několik oddělení: oddělení pro předávání archivních materiálů zvláštním senátům soudů (podle zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci, oddělení pro zpracování a prošetření podnětů soudů, zvláštních senátů a prokuratur, oddělení pro zpracování stížností občanů a institucí na nezákonný postup příslušníků SNB, oddělení pro studium archivovaných materiálů MV a oddělení pro zpracování nezákonných postupů příslušníků SNV v útvarech nápravných zařízení. Komisi byla přímo podřízena i oddělení zřízená též v sídlech jednotlivých KS SNB. Celkem tedy v komisi pracovalo 118 příslušníků, samozřejmě *„odborně a politicky plně kvalifikovaných a v minulosti nekompromitovaných“*. Z toho 48 příslušníků pracovalo na centrále, 48 na KS SNB v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a 22 na slovenských KS SNB. Vlastní činnost komise byla upravena statutem, vydaným RMV č. 71/1968 dne 24. 10. 1968. Statut komise upravoval postup při vyřizování jednotlivých případů, práva a povinnosti komise a působnost komise, která byla omezena časovým úsekem od 1. 1. 1948 do 31. 7. 1968. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
Později byla komise převedena jako zvláštní oddělení pod inspekci ministra vnitra ČSSR. RMV ČSSR č. 18 z 14. dubna 1971 byla tato komise zrušena, neboť stejným rozkazem ministr zřizoval analyticko-dokumentační oddělení inspekce MV ČSSR, které mělo objasnit a postupně uzavřít případy porušování zákonů, předpisů, nařízení a rozkazů příslušníky SNB v letech 1968–1969. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 18, kart. 1.

9) Tuto agendu pak od 1. listopadu 1968 dále řešila RMV č. 73/1968 ustavená samostatná rehabilitační komise MV, přímo podřízená ministru vnitra. Jako samostatná složka existovala tato komise do konce února 1969. S účinností od 1. března 1969 byla začleněna do inspekce ministra vnitra ČSR, ovšem v důsledku federativního uspořádání proběhla delimitace rehabilitační agendy podle příslušnosti na FMV, inspekci ministra vnitra ČSR a inspekci ministra vnitra SSR, takže českému ministerstvu vnitra připadlo k řešení 2576 žádostí. Vyřízení agendy tzv. mimosoudních rehabilitací bývalých příslušníků SNB bylo na MV ČSR ukončeno v roce 1971. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

10) Např. společný RMV ČSSR, ČSR a SSR č. 4 z 2. dubna 1969. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 227, kart. 8. Nebo usnesení vlády ČSSR č. 66 ze dne 2. dubna 1969. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 71, kart. 5.

11) V důsledku zachycených signálů o snahách opozice využít výročí srpnových událostí k aktivizaci odporu proti politice KSČ byl zřízen společným RMV ČSSR, ČSR a SSR č. 5 z 8. srpna 1969 společný operační štáb ministerstev vnitra k zabezpečení potřebné koordinace bezpečnostních opatření a vyhodnocování získaných poznatků o nepřátelské činnosti na celém území ČSSR. Štáb byl složen z náměstků všech tří ministrů a za jeho činnost odpovídal státní tajemník na MV ČSSR Ján Majer. Jednání štábu se zúčastňovali také zástupci Ministerstva národní obrany a štábu Lidových milicí. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 288, kart. 8.

12) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 1, kart. 1.

ložených prostředcích k zajišťování veřejného pořádku. Vedení resortu připravovalo opatření k odstranění těchto „nedostatků“. V první řadě bylo Nařízením federálního ministra vnitra č. 18[13] ze dne 15. srpna 1969, tedy před očekávaným 1. výročím srpnové okupace, rozšířeno použití tzv. mírnějších prostředků při hromadných zákrocích k rychlému obnovení veřejného pořádku[14] a uvažovalo se i o novele trestního zákona a trestního řádu. K posílení zásahů při rozsáhlejších demonstracích nebo občanských nepokojích byly na krajských správách SNB Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 51[15] dne 11. července 1969 zřízeny pořádkové jednotky VB v síle 20–50 příslušníků. Na základě usnesení vlády č. 180 z 23. července 1969 pak vydal ministr vnitra ČSSR svým nařízením č. 10[16] z 10. března 1970 jednotné pokyny pro zřizování pohotovostních útvarů Veřejné bezpečnosti.

Nové státní uspořádání ČSSR přineslo nemálo problémů s fungováním bezpečnostního aparátu. Zákonem o československé federaci byla z unitárního ministerstva vnitra vytvořena tři ministerstva, aniž by byl bezprostředně a v dostatečné míře vymezen obsah jejich působnosti a odpovědnosti a tím zajištěn bezporuchový chod celé soustavy. Byly narušeny pracovní vazby mezi jednotlivými částmi řídícího mechanismu, ztížena komunikace a organizace při plnění povinností celého bezpečnostního aparátu.[17] Po prvních zkušenostech s novým uspořádáním resortu se ministři dohodli na zásadách spolupráce a koordinace činnosti svých ministerstev. Zatím ještě vycházeli z předpokladu, že kompetence národních a federálního MV vytvářejí ve svém souhrnu jeden celek a že je potřeba zejména projednat a stanovit zásady tvorby bezpečnostní politiky, dále vytvořit zásady “spolupráce“ se stranickými orgány a společenskými institucemi, s orgány činnými v trestním řízení, stanovit pravidla „kádrové“ politiky resortů a také vytvořit podmínky pro jednotnou tvorbu právních norem i informovat se navzájem o státobezpečnostní situaci, stavu kriminality a veřejného pořádku.[18] V souvislosti s federativním uspořádáním ČSSR byl 22. dubna 1969 Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 1/1969 nově upraven i způsob vyhlašování právních předpisů v oboru působnosti všech tří ministrů. Na základě jejich dohody začalo Ministerstvo vnitra ČSSR vydávat *Věstník ministerstva vnitra ČSSR*, v němž měly být publikovány všechny resortní

---

13) ABS Praha, f. A 6/5, i. č. 749, kart. 11.

14) Dalším mírnějším prostředkem ke zvýšení účinnosti zákroků příslušníků SNB při narušení veřejného pořádku ve větším rozsahu nebo větším počtem osob, při zajišťování ochrany osob, majetku, objektů zvláštní důležitosti, bezpečnosti a plynulosti veřejné dopravy ve smyslu § 22 zákona č. 70/1965 Sb. o SNB bylo stanoveno použití motorových vozidel k rozptýlení většího počtu osob a vedle případů uvedených RMV č. 30/1965 i služebního psa. Použití všech mírnějších prostředků však musela předcházet slyšitelná výzva k obnovení pořádku. Pod velením příslušníků SNB byli pověřeni plněním těchto úkolů podle § 30 odst. 3 zákona č. 70/1965 Sb. i příslušníci Lidových milicí (tento bod byl zrušen NMV ČSSR č. 20/1971) a příslušníci požárních jednotek. Celé nařízení pak bylo zrušeno NMV ČSSR č. 24 v roce 1974. – ABS Kanice, A 6/2, i. č. 1089.

15) ABS Praha, fond nezpracovaných RMV ČSR.

16) ABS Praha, f. A 6/5, i. č. 767, kart. 12.

17) K tomuto závěru došlo předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 24. 7. 1969 a tímto problémem se zabývala také vláda ČSR 27. 8. 1969. Obě usnesení uložila ministrům, aby nedostatky ve formální úpravě organizace překonali neformálními pravidelnými schůzkami, zaměřenými na řešení zásadních, činnost resortů brzdících problémů. Bylo jim doporučeno, aby se scházeli alespoň jednou měsíčně, ve vedení schůzek se střídali, byli na nich nezastupitelní a přijaté závěry byly pro ně závazné. Stejně měli zajistit i spolupráci svých I. náměstků. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 60, kart. 4.

18) Tamtéž.

právní předpisy závazné pro všechny příslušníky SNB a součásti MV ČSSR, MV ČSR a MV SSR.[19]

Při projednávání zásad bezpečnostní politiky se stále ještě vycházelo z *Akčního programu KSČ* a z *Akčního programu MV* schválených jak dubnovým zasedáním ÚV KSČ (1969), tak programovými prohlášeními vlád. V akčním plánu ministerstva byl mimo jiné obsažen také požadavek na přehodnocení dosavadní činnosti a zaměření Státní bezpečnosti. Náplň práce jednotné Správy zpravodajské služby měla být zaměřena především na činnost zahraničních rozvědek a trestnou činnost československých občanů páchanou proti zájmům státu a spolu s cizími státními příslušníky, pokud by naplňovala skutkovou podstatu trestných činů uvedených v trestním zákoně. Ostatní tzv. protistátní trestné činy se měly přehodnotit z hlediska jejich společenské nebezpečnosti a jejich odhalování a vyšetřování se mělo přenést do působnosti Veřejné bezpečnosti.[20] Pracovní skupina pověřená zpracováním projektu delimitace úkolů pro Veřejnou bezpečnost sice zatím vycházela z trestního zákona, společného příkazu generálního prokurátora a ministra vnitra o věcné působnosti vyšetřovatelů, dosud platných vnitřních předpisů, směrnic a rozkazů o činnosti Státní bezpečnosti, avšak předpokládala i další úpravy, zejména individuální novelizaci trestního řádu, popř. zrušení některých norem MV či společného příkazu generálního prokurátora a ministra vnitra.[21] Podle mého soudu se ještě v roce 1969 pracovalo na návrhu *Akčního programu československé kontrarozvědky*, který vycházel ze zásad akčního programu strany pro práci Státní bezpečnosti. Tento dokument kriticky zhodnotil dosavadní práci Státní bezpečnosti v letech 1964–1968 a formuloval hlavní úkoly, zaměření, metody a prostředky k práci československé kontrarozvědky, její organizaci, systém řízení, dělbu práce a kooperaci mezi československými zpravodajskými službami, vztahy k Veřejné bezpečnosti a k orgánům trestněprávního řízení i zásady spolupráce se zpravodajskými službami ostatních socialistických států.[22]

Na základě akčních programů se pracovalo také na zásadním přehodnocení činnosti a působnosti dalších složek bezpečnostního aparátu. Správa nápravných zařízení přešla od 1. ledna 1969 pod přímé řízení Ministerstva spravedlnosti[23] a těžištěm práce

---

19) Každý věstník byl rozdělen na dvě části. Část I obsahovala závazné resortní právní předpisy a část II zase různá oznámení nemající nařizovací povahu. Většinou šlo o oznámení jiného orgánu státní správy, která měli znát všichni příslušníci SNB. Součástí I. části byly i přílohy, které obsahovaly služební předpisy, směrnice a instrukce, jež mohly být distribuovány jen některým útvarům. K realizaci opatření uvedených v I. části *Věstníku* vydávali jednotliví ministři vnitra rozkazy ve vlastní kompetenci. – ABS Praha, f. A 6/5, i. č. 735, kart. 11.

20) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 87, kart. 6.

21) Po provedené úpravě měly kontrarozvědné správě věcně příslušet např. paragrafy o vlastizradě, podvracení republiky, poškození socialistického státu, vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, porušování předpisů o mezinárodních letech, poškozování zájmů republiky v cizině, o spolupráci s nepřítelem, válečné zradě, službě v „cizím“ vojsku. Při případné delimitaci však nešly vyloučit oblasti a zájmy, které se mohly u obou složek střetávat a jejichž řešení se nedalo jednoznačně specifikovat. Úkoly VB měly být delimitovány jednotlivým službám podle prostředků, forem a metod práce a podle charakteru, místa a způsobu páchání jednotlivých trestných skutků. Perspektivně se však počítalo i s vytvořením jednotné kriminální služby. – Tamtéž.

22) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

23) RMV č. 87 z 28. prosince 1968. – *Historie MV a SNB v základních datech* (dále jen *Historie MV a SNB*), Praha 1978, s. 59.

Veřejné bezpečnosti se měla stát především ochrana práv a svobod občanů. Tato služba se měla oprostit od úkolů, které přímo nesouvisejí se zabezpečováním veřejného pořádku, silničního provozu a bojem proti kriminalitě, a převést některé správní agendy do působnosti příslušných ministerstev. Přehodnotit se měla i oprávněnost ochrany státních hranic. Veřejná bezpečnost měla být především „správně“ začleněna do bezpečnostního aparátu a orientována na *„prohlubování dobrých vztahů mezi občany a příslušníky VB a na rozvíjení preventivně-výchovné činnosti s cílem předcházet porušování zákonnosti“,*[24] a tím se stát celospolečenskou službou. Dosavadní jednotný Sbor národní bezpečnosti měl být rozdělen na dvě na sobě nezávislé složky, Veřejnou bezpečnost a Státní bezpečnost. Aby byly tyto představy uvedeny do souladu se zákonem, začalo se pracovat na nových právních úpravách, jež by nahradily dosavadní zákon o SNB z roku 1965 s tím, že by byla podstatně posílena Veřejná bezpečnost jak funkčními místy, tak materiálními a finančními prostředky.[25] Dořešena měla být také jedna z nejcitlivějších otázek, vztah Veřejné bezpečnosti k národním výborům a naopak.

Federální ministerstvo vnitra (1969–1970)

V návaznosti na zákon o československé federaci vešel v platnost 1. ledna 1969 také zákon č. 166/1968 Sb. ze dne 19. prosince 1968 o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Zatím podle tohoto zákona federální instituce koordinovaly činnosti orgánů obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů, řídily ozbrojené bezpečnostní sbory vyčleněné k plnění zvláštních úkolů při ochraně Československé socialistické republiky, federálních orgánů a institucí a regulovaly výkon státní správy ve věcech spolčování (po souhlasu obou republik) u organizací působících na celém území republiky. Do jejich kompetence spadaly také úpravy a ochrana státního a hospodářského tajemství, právní úprava hranic a státních symbolů ČSSR i pravidel silničního provozu. Tato rámcová a nepropracovaná úprava kompetencí však neměla dlouhého trvání.

Dne 19. prosince 1968 Národní shromáždění ČSSR schválilo také ústavní zákon č. 171/1968 Sb. o zřízení federálních ministerstev a federálních výborů. Na jednotlivých federálních ministerstvech byla zřízena funkce státního tajemníka, který byl členem vlády ČSSR a který se podílel na řízení ministerstva. Tímto aktem začalo od 1. ledna 1969 existovat Federální ministerstvo vnitra. Na jeho základě pak ministr vnitra ČSSR stanovil svým rozkazem č. 9[26] dne 3. března 1969 organizaci, spisové značky a krycí označení útvarů federálního MV, jeho výkonných útvarů a útvarů služeb. **Federální ministerstvo vnitra** tak bylo rozděleno na:

- *Útvary Ministerstva vnitra*, které zabezpečovaly pouze vykonávání pravomocí ministra vnitra a státního tajemníka na MV ČSSR v jejich řídící, normotvorné, kontrol-

24) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 1, kart. 1.
25) Tamtéž.
26) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1194, kart. 18.

ní a analytické činnosti a nebyly nadřízenými orgány ve vztahu k výkonným útvarům a útvarům služeb:

- sekretariát ministerstva
- sekretariát státního tajemníka na MV ČSSR
- inspekce ministra
- bezpečnostní odbor
- právní odbor
- personální a organizační odbor
- odbor pro hospodářské řízení
- odbor pro řízení spojení
- oddělení obrany

Od 28. května 1969 sem byl začleněn sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR, nově zřízený Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 35.[27] Řízení útvarů FMV bylo dvoustupňové (odbor – oddělení) a tyto útvary nebyly oprávněny vydávat útvarům výkonného aparátu a útvarům služeb nařízení, rozkazy nebo pokyny.

- *Útvary výkonného aparátu,* které byly vyčleněny k plnění zvláštních úkolů souvisejících s ochranou Československé socialistické republiky, s ochranou federálních orgánů a institucí i s ochranou státního a hospodářského tajemství ve federálních orgánech a institucích. Byly přísně odděleny od útvarů koncepčního řízení ministerstva:

- Federální správa zpravodajské služby:
  - Hlavní správa rozvědky s oblastními odbory (dosavadní 1. odbory KS SNB)
  - Hlavní správa kontrarozvědky
  - Správa vojenské kontrarozvědky (podle RMV ČSSR č. 12 z 30. 3. 1969 přejmenována na Hlavní správu vojenské kontrarozvědky)
  - Správa zpravodajské techniky
  - Správa sledování
- Správa ochrany stranických a ústavních činitelů
- Federální kriminální ústředna
- štáb Civilní obrany
- odbor ústřední evidence
- šifrový odbor
- cizinecký odbor
- sekretariát stálé komise pro ochranu utajovaných skutečností

V útvarech výkonného aparátu FMV bylo v zásadě třístupňové řízení (hlavní správa – odbor – oddělení) a tyto útvary nebyly nadřízeny útvarům FMV ani útvarům služeb.

- *Útvary služeb*, které zajišťovaly činnost útvarů MV ČSSR a útvarů výkonného aparátu. Také byly organizačně odděleny od koncepčních orgánů FMV:

- odbor hospodářského zabezpečení
- letecký oddíl
- výzkumně-vývojové středisko automatizace
- tělovýchovný odbor

---

27) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1220, kart. 19.

Útvary služeb byly v zásadě řízeny dvoustupňově (odbor – oddělení) a také nemohly ostatním úsekům nařizovat.

Rozdělení odpovědnosti za správu jednotlivých útvarů FMV vyhlásil ministr ČSSR svým rozkazem č. 41[28] dne 16. července 1969. V kompetenci ministra a státního tajemníka bylo řízení náměstků. Ministr přímo řídil náčelníka inspekce ministra vnitra ČSSR, náčelníka personálního a organizačního odboru a náčelníka sekretariátu ministra vnitra. Státnímu tajemníkovi připadlo vedení náčelníka právního odboru, bezpečnostního odboru, odboru pro hospodářské řízení, odboru pro řízení spojení, oddělení obrany a náčelníka svého sekretariátu. Náměstek pro řízení Federální zpravodajské služby a ochrany státního tajemství řídil přímo všechny náčelníky jednotlivých součástí zpravodajské služby, náčelníky Správy ochrany stranických a ústavních činitelů, cizineckého odboru, šifrovacího odboru a náčelníka sekretariátu stálé komise pro ochranu utajovaných skutečností. K funkci náměstka pro řízení výkonných útvarů a útvarů služeb (zatím nebyla obsazena) patřilo řízení náčelníka Federální kriminální ústředny, štábu Civilní obrany ČSSR, leteckého oddílu, odboru ústřední evidence, výzkumně-vývojového střediska automatizace, odboru pro hospodářské zabezpečení, tělovýchovného odboru a svého sekretariátu.

K překonání počátečních potíží v řízení bezpečnostního aparátu a nejasností vyplývajících z federativního uspořádání resortu byl Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 44[29] dne 6. srpna 1969 vydán *Prozatímní statut federálního ministerstva vnitra*, který měl upřesnit jeho postavení a působnost. Posláním FMV tak bylo zajištění výkonu správy státních záležitostí a podíl na tvorbě státní politiky ČSSR ve vymezeném úseku národní obrany, vnitřního pořádku a bezpečnosti státu i právního postavení ozbrojených bezpečnostních sborů. Hlavním úkolem FMV bylo zpracovávání rozborů a příprava podkladových materiálů či návrhů pro federální vládu jak v působnosti ČSSR, tak ve společných kompetencích ČSSR a obou republik. Při plnění svých úkolů se FMV řídilo kompetenčním vymezením zákona č. 166/1968 Sb. Základní metodou a činností FMV měla být *„spolupráce s ministerstvy vnitra ČSR a SSR, s širokým aktivem kvalifikovaných odborníků a pracovníků vědy a techniky, a zapojení vědeckých a technických institucí, zkušených odborníků z praxe do přípravy a rozpracování základních norem upravujících činnost federálního ministerstva vnitra“*.[30] Federální ministerstvo vnitra řídil a za jeho činnost odpovídal ministr vnitra ČSSR. Na chodu FMV se podílel také státní tajemník, který měl ve vztahu k vládě ČSSR, k prezidentu republiky, k Radě obrany státu i k Federálnímu shromáždění stejné postavení jako ministr. Oba řídili činnost útvarů MV ČSSR prostřednictvím náčelníků a velitelů podle rozdělených úseků, u výkonných útvarů a útvarů služeb pak prostřednictvím náměstků. Ministr vnitra ČSSR mohl k projednávání různých resortních problémů zřídit své poradní orgány: Kolegium ministra vnitra ČSSR, vědecké, příp. technické rady a stálé komise. Stálými členy Kolegia ministra vnitra ČSSR byli náměstci ministra vnitra a státní tajemník.

---

28) ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953 –1990* (dále jen ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*), edícia Dokumenty, Bratislava 2005, s. 95.

29) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1229, kart. 19.

30) Příloha k RMV ČSSR č. 44/1969, s. 6.

Ostatní členy Kolegia mohl jmenovat ministr, stejně jako mohl přizvat k jednání další vedoucí pracovníky FMV nebo mimoresortní odborníky. V kompetenci ministra vnitra ČSSR (po dohodě se státním tajemníkem) byla také dělba práce mezi náměstky, která byla vždy stanovena zvláštním RMV ČSSR. Náměstci ministra vnitra ČSSR odpovídali za řízení jim svěřených úseků, koordinovali práci mezi jednotlivými útvary výkonného aparátu a útvary služeb, aktivně se podíleli na tvorbě zásadních rozhodnutí a odpovídali za personální situaci na svých úsecích.

Nové rozdělení odpovědnosti ministra vnitra ČSSR, státního tajemníka na Federálním ministerstvu vnitra a náměstků ministra vnitra ČSSR za řízení útvarů FMV, útvarů výkonného aparátu a útvarů služeb pak bylo stanoveno Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 65[31] dne 3. listopadu 1969. Odpovědnost za řízení součástí Federální zpravodajské služby byla rozdělena tak, že ministr přímo řídil Hlavní správu rozvědky. Ostatní kompetence zůstaly nezměněny. Rozkazem č. 3[32] z 5. ledna 1970 zřídil federální ministr vnitra ke kontrole dovozu a rozšiřování zahraničního tisku a působení zahraničních médií (*„prostředků hromadného působení“*) odbor zahraničního tisku MV ČSSR, který byl organizačně začleněn mezi útvary výkonného aparátu ministerstva a dostal krycí název IV. odbor. Náčelník tohoto odboru byl přímo podřízen náměstkovi MV ČSSR pro řízení Federální zpravodajské služby a ochrany státního tajemství.

S postupným prosazováním centralismu a obnovováním marxisticko-leninských zásad ve vedení stranických i vládních institucí došlo brzy k dalším personálním změnám i ke změnám v působnosti federálních orgánů. 28. ledna 1970 převzal vedení Federálního ministerstva vnitra Radko Kaska,[33] který pokračoval v tomto pojetí dalšími úpravami organizační struktury ministerstva. Pro zajištění jednotné pasové politiky zřídil svým rozkazem č. 9[34] dne 6. února 1970 pasové oddělení začleněné do cizineckého odboru MV ČSSR. Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 5[35] ze dne 9. února 1970 pak stanovil působnost pasového oddělení, které mělo připravovat podklady k řešení problémů v této oblasti, zpracovávat návrhy interních předpisů, účastnit se příprav mezistátních dohod a také připravovat náměty pro vládní komisi zřízenou usnesením vlády ČSSR č. 266 ze dne 8. října 1969 o bezdevizovém styku s kapitalistickými státy (toto nařízení bylo zrušeno NMV ČSSR č. 24 v roce 1974). Poté následovaly dílčí organizační úpravy, např. zřízení sekretariátu náměstka MV ČSSR pro řízení federální zpravodajské služby, začleněného mezi útvary MV,[36] organizační přestavba oddělení obrany MV ČSSR změnou na odbor obrany, zřízením oddělení ochrany utajovaných skutečností a jeho začleněním do odboru obrany,[37]zřízení Hradní stráže ČSSR[38] a zároveň zrušení 7. zvláštního

---

31) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1250, kart. 19.
32) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1262, kart. 19.
33) Ing. Radko Kaska se narodil 23. 2. 1928, ve funkci ministra vnitra ČSSR byl do 28. 2. 1973, kdy tragicky zahynul při letecké nehodě. – *Historie MV a SNB*, s. 60.
34) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1268, kart. 19.
35) ABS Praha, f. A 6/5, i. č. 763, kart. 12.
36) RMV ČSSR č. 10 z 10. února 1970. – ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1269, kart. 19.
37) RMV ČSSR č. 14 z 10. března 1970 s účinností od 1. března 1970. – ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1273, kart. 19.
38) RMV ČSSR č. 15 z 10. března 1970 s účinností 1. od března 1970. – ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1274, kart. 19.

praporu MV – Hradní stráže a ustavení zvláštního oddělení inspekce ministra vnitra ČSSR,[39] které se stalo ústředním pracovištěm FMV i MV obou republik k objasnění činnosti *„pravicově oportunistických a kontrarevolučních sil“* v aparátu MV a jeho útvarech a k provedení analýzy období let 1968–1969. Současně byla zrušena komise, která byla ke stejnému tématu zřízena RMV ČSSR č. 37/1969.[40]

Podstatnějším zásahem do organizační struktury Federálního ministerstva vnitra byly úpravy vyhlášené RMV ČSSR č. 25[41] dne 15. května 1970. Tímto rozkazem byla zřízena organizační a vnitřní správa, do níž byl začleněn odbor organizace a řízení, právní odbor, odbor obrany, tiskový odbor, oddělení pro správu státních hranic a vnitřní oddělení a kterou řídil přímo ministr. Do kompetence náměstka pro řízení výkonných útvarů a útvarů služeb spadal nově zřízený odbor Veřejné bezpečnosti, který tvořilo všeobecné oddělení, oddělení kriminální služby, oddělení pořádkové, dopravní a hraniční služby, oddělení přípravného řízení a vnitřní oddělení. Upravena byla také organizace sekretariátu ministerstva a vzhledem k tomu, že v dubnu byla zrušena funkce státního tajemníka na FMV,[42] přestal fungovat i jeho sekretariát. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 31[43] byla 11. června 1970 zřízena Kádrová a školská správa, podřízená přímo ministrovi, do které byl zařazen dosavadní personální a organizační odbor, a Ekonomická a technická správa, podřízená náměstku MV ČSSR pro výkonné útvary a útvary služeb, do které byl začleněn odbor pro hospodářské řízení, odbor pro řízení spojení a odbor pro hospodářské zabezpečení. Rozhodnutím prezidenta republiky č. 31/1969 Sb. bylo na federálního ministra vnitra přeneseno sjednávání a schvalování mezinárodních smluv týkajících se výlučně vnitřního pořádku a bezpečnosti státu. K zavedení systému v organizování spolupráce se zahraničními bezpečnostními orgány států Varšavské smlouvy byl Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 35[44] ze dne 4. srpna 1970 zřízen odbor pro mezinárodní styky FMV. Organizační řád odboru pak vyšel Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 58[45] dne 16. prosince 1970.

Dosavadní tendence k posilování vlivu Federálního ministerstva vnitra na řízení bezpečnostního aparátu, na kterém se usneslo předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 5. června 1970, byly naplněny společným rozkazem všech tří ministrů vnitra č. 2[46] z 13. července 1970, kde se ministři dohodli na změnách v řízení útvarů Státní bezpečnosti. Dnem 15. 7. 1970 přešlo do kompetence MV ČSSR vedení všech útvarů StB s výjimkou útvarů vyšetřování StB a útvarů vydávajících doklady k cestám do zahraničí. Územní útvary kontrarozvědky byly podřízeny náměstku ministra vnitra ČSSR pověřeného vedením útvarů Státní bezpečnosti, avšak jejich řízení se uskutečňovalo prostřednictvím hlavních správ StB v ČSR a SSR. Taktéž řízení činnosti Veřejné bez-

39) RMV ČSSR č. 22 z 6. května 1970 s účinností od 1. května 1970. – ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1281, kart. 20.

40) Na českém MV byla obdobná komise zřízena RMV ČSR č. 49 dne 11. července 1969. – ABS Praha, fond nezpracovaných RMV ČSR.

41) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1284, kart. 20.

42) ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. VII.

43) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1290, kart. 20.

44) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1294, kart. 20.

45) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1317, kart. 20.

46) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 232, kart. 8.

pečnosti přešlo dnem 15. 7. 1970 na FMV, a to při odhalování trestné činnosti padělání a rozšiřování padělaných platidel, veřejných listin a cenin, při řešení drogové problematiky, při odhalování závažných kriminálních a hospodářských trestných činů přesahujících rámec republik, ve vedení kriminalistických evidencí, při zajišťování celostátního pátrání, při ochraně státních hranic a ve výzkumu kriminalistické techniky. Náčelníci Federální kriminální ústředny a odboru Veřejné bezpečnosti MV ČSSR pak měli zajistit podklady pro přijetí směrnic ke způsobu řízení Veřejné bezpečnosti na území ČSR a SSR ve vyčleněných činnostech. V návaznosti na tento společný rozkaz zrušil ministr vnitra ČSSR svým rozkazem č. 49[47] dne 27. října 1970 Hlavní správu Státní bezpečnosti v ČSR. Její dosavadní kompetence a povinnosti převzala podle jednotlivých druhů činnosti Hlavní správa kontrarozvědky, Správa sledování a Správa zpravodajské techniky Federální správy zpravodajské služby.

Centralizační tendence ve federálních orgánech vyvrcholily přijetím nového ústavního zákona č. 125/1970 Sb. z 20. prosince 1970, který měnil a doplňoval ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci.[48] Na jeho základě byl Federálním shromážděním ČSSR ve stejný den přijat zákon č. 128/1970 Sb. o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, který nabyl účinnosti 1. ledna 1971 a který dost výrazně měnil dosavadní uspořádání kompetencí federálního a republikových ministerstev vnitra. Do působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti tak již ze zákona spadlo bezvýhradní řízení útvarů Státní bezpečnosti a v době mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku i všech ostatních útvarů Sboru národní bezpečnosti. Zákon také potvrdil řízení Veřejné bezpečnosti Federálním ministerstvem vnitra při odhalování trestné činnosti související s paděláním peněz a známek, s nedovolenou výrobou a držením omamných prostředků, při odhalování trestných činů páchaných jednotlivci nebo skupinou pachatelů na území obou republik nebo československými občany v cizině, vedení kriminalistických evidencí či jiných evidencí a statistik pro potřeby Veřejné bezpečnosti, zajišťování celostátního pátrání, expertizní činnosti a vědeckého výzkumu v oblasti VB. Nadále měly federální orgány koordinovat činnost obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů závaznými pokyny, ve vymezeném rozsahu se starat o ochranu státních hranic, o úpravu ochrany státního, hospodářského a tentokrát i služebního tajemství a kontrolovat její dodržování a zabezpečovat právní úpravu bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Ve výkonu státní správy měla federace zajišťovat vydávání cestovních dokladů, povolování vstupu na území ČSSR a povolování pobytu cizinců, vyměřování, vyznačování, udržování a vedení dokumentace státních hranic, měla řešit otázky spolčování u organizací působících na celém území ČSSR (po projednání s příslušnými orgány obou republik) a problematiku státních symbolů.

---

47) ABS Praha, f. A 6/4, i. č. 1308, kart. 20.

48) Nový ústavní zákon přiřkl vládě ČSSR nové kompetence i v těch oblastech, které zatím patřily do působnosti republik. K jednotnému zabezpečování státní politiky federace mohla vláda ČSSR po dohodě s vládami obou republik zřizovat potřebné koordinační orgány. Federální vláda byla také oprávněna pozastavit nebo zrušit opatření vlády některé z republik, pokud odporovalo opatření vlády ČSSR.

Federální shromáždění ČSSR přijalo 20. prosince 1970 ještě další zákon, zákon č. 133/1970 Sb. o působnosti federálních ministerstev, který upravoval kompetence jednotlivých federálních ministerstev a některých dalších federálních ústředních orgánů státní správy. Na základě tohoto zákona se tedy stalo Federální ministerstvo vnitra federálním orgánem státní správy pro oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti. Připravovalo koncepci, zaměření a hlavní úkoly Sboru národní bezpečnosti, vojsk ministerstva vnitra a Civilní obrany, zásady organizace a jednotného výkonu služby a soustavy politické a odborné přípravy příslušníků SNB a vojsk MV. Federální ministerstvo vnitra tak řídilo Státní bezpečnost a ve vymezeném rozsahu Veřejnou bezpečnost, bylo orgánem pro řízení a velení vojsk MV a pro řízení přípravy Civilní obrany. FMV mělo zajišťovat podklady k uzavírání mezinárodních smluv ve svěřené oblasti a zamezit přepravu, dovoz a šíření věcí zahraničního původu, jejichž obsah byl v rozporu s chráněnými zájmy nebo porušoval mezinárodní smlouvy. Na základě zmocnění příslušných zákonů mělo FMV vydávat obecné právní předpisy, které upravovaly práva a povinnosti příslušníků a útvarů SNB a vojsk MV vůči jiným orgánů státní správy, organizacím a občanům, služební poměr, finanční, materiální, sociální a zdravotnické zabezpečení příslušníků SNB a vojsk MV a zabezpečovalo rozvoj a pravidla provozu telekomunikačních zařízení SNB a vojsk MV mimo jednotnou telekomunikační síť. Ministr vnitra ČSSR mohl po projednání s ministry vnitra obou republik povolat vybrané příslušníky Sboru národní bezpečnosti k plnění úkolů FMV. Do pravomoci federálního ministra vnitra přešla také instalace náčelníků krajských správ SNB (na návrhy republikových ministrů vnitra).

17. listopadu 1970 přijalo Federální shromáždění Československé socialistické republiky zákon č. 100 o služebním poměru příslušníků SNB, který upravoval služební poměr, zejména z něho vyplývající práva a povinnosti příslušníků, a řešil také základní otázky jejich hmotného zabezpečení. Zajímavé je, že příslušníci byli ve služebním poměru ke Sboru národní bezpečnosti, tedy k instituci, která de facto neexistovala a jejímž jménem v těchto věcech rozhodovali ministři vnitra, popřípadě další pověřené služební orgány. K tomuto zákonu vydal federální ministr vnitra 5. ledna 1971 prováděcí nařízení č. 1.[49]

Ministerstvo vnitra ČSR (1969–1970)

Ministerstvo vnitra České socialistické republiky začalo fungovat na základě zákona České národní rady č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR 8. ledna 1969. Do funkce ministra vnitra ČSR byl stejný den uveden Josef Grösser, který stanovil svým rozkazem č. 6[50] dne 5. března 1969 organizaci bezpečnostního úseku **Ministerstva vnitra ČSR**.[51] Jeho výchozí organizační struktura vypadala takto:

---

49 *Historie MV a SNB*, s. 62.

50) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 7, kart. 6 a ABS Praha, f. nezpracovaných RMV ČSR.

51) Organizační struktura MV ČSR je také uvedena v článku: KVAPILOVÁ, Iva: *Organizační vývoj SNB v 60. letech*, s. 95–96.

- *Útvary ministerstva vnitra*, které zabezpečovaly výkon vedení ministerstva v jeho řídící, normotvorné, kontrolní a analytické činnosti:
- sekretariát ministerstva
- sekretariát náměstka
- sekretariát generálního inspektora MV (pro Veřejnou bezpečnost, civilní obranu a požární ochranu)
- inspekce ministra
- Personální a organizační správa
- právní odbor
- odbor řízení a organizace
- oddělení obrany
- bezpečnostní odbor pro Státní bezpečnost
- bezpečnostní odbor pro Veřejnou bezpečnost

- *Útvary výkonného aparátu*, které plnily v oboru své působnosti úkoly stanovené jim zákonem:
- Hlavní správa Státní bezpečnosti
- Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
- Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
- Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti
- Správa pasů a víz
- Hlavní správa požární ochrany
- oddělení ochrany utajovaných skutečností
- štáb Civilní obrany

- *Útvary služeb*, které zajišťovaly činnost útvarů MV ČSR a útvarů výkonného aparátu:
- Správa spojení
- Hospodářská správa

Uvedeným rozkazem přešly 1. března 1969 do podřízenosti MV ČSR také krajské správy SNB, územní orgány civilní obrany a územní orgány požární ochrany. Organizace KS SNB a okresních oddělení VB upravená RMV č. 12 z roku 1966 zůstala v platnosti, s výjimkou odborů rozvědky, které přešly pod MV ČSSR. Zásady řízení KS SNB pak vyšly v Rozkazu ministra vnitra ČSR č. 45[52] ze dne 26. června 1969 a měly platit až do vyřešení nové územní organizace a oborové samostatnosti bezpečnostních složek. V rámci jednotné bezpečnostní politiky na území krajů měl náčelník KS SNB i nadále usměrňovat a koordinovat činnosti Státní a Veřejné bezpečnosti, řešit otázky materiálně-technického zásobování, spojení, personální a výchovné práce a zajišťovat vymezené úkoly pro brannou bezpečnost státu. Náčelník zastupoval vůči veřejnosti všechny organizační útvary SNB dislokované na území kraje, s výjimkou útvarů vyšetřování StB a VB a útvarů podřízených ministru vnitra ČSSR. Za výsledky své práce a práce podřízených útvarů odpovídal bezprostředně náměstkovi ministra vnitra ČSR. Náčelník KS SNB měl sjednocovat, usměrňovat, koordinovat a kontrolovat práci bezpečnostního aparátu na území kraje, kontrolovat realizaci platných zákonů,

52) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

rozkazů ministra vnitra, jeho náměstka, generálního inspektora MV, hlavního velitele Veřejné bezpečnosti a náčelníka Hlavní správy Státní bezpečnosti, náčelník odpovídal také např. za zpracovávání zpráv o činnosti bezpečnostního aparátu a o bezpečnostní situaci v kraji, zaujímal stanovisko k plánům práce, organizoval zpracování plánů mimořádných bezpečnostních opatření, rozborů trestné činnosti a provádění rozborů personální práce. Poradním orgánem náčelníka byl jeho štáb, do kterého jmenoval stálé členy (náčelníka správy StB, náčelníka správy VB) a popř. další vedoucí služební funkcionáře. Zatím se tedy se změnami organizace SNB v krajích nepočítalo, avšak vztahy územních útvarů Státní bezpečnosti (kontrarozvědky) k náčelníkům KS SNB v oblasti informací, vlivu na obsah práce a v personální oblasti měly být upraveny obdobně jako vztahy MV ČSSR k republikovým ministerstvům vnitra.[53]

V souvislosti se stanovením organizace bezpečnostního úseku MV ČSR, jmenováním náměstka ministra vnitra a generálního inspektora MV určil ministr svým rozkazem č. 28[54] ze 4. května 1969 rozdělení odpovědnosti za řízení jednotlivých útvarů ministerstva. Sobě podřídil sekretariát ministerstva, inspekci ministra, personální a organizační správu, právní odbor, odbor řízení a organizace a oddělení obrany. Náměstka ministra vnitra pověřil řízením bezpečnostního odboru pro StB, Hlavní správy StB, Správy vyšetřování StB, Správy pasů a víz, oddělení ochrany utajovaných skutečností, Správy spojení a Hospodářské správy. Generální inspektor MV řídil bezpečnostní odbor pro VB, Hlavní velitelství VB, Správu vyšetřování VB, Hlavní správu Požární ochrany a štáb CO.

Zpočátku se i české ministerstvo vnitra potýkalo s řadou problémů souvisejících s nevyjasněnými kompetencemi a s činností ministerstva. Budování ministerstva navíc zapadlo ještě do období různých politických tlaků, a tak organizačně naprosto nepřipravené, muselo řešit nejen koncepční otázky, ale i různá operativní opatření vyplývající z celospolečenské situace. Zásadním problémem chodu ministerstva byl narušený informační systém, který byl tradičně nasměrován do jediné centrály, tedy bývalého Ministerstva vnitra a který zatím převzalo federální ministerstvo. Aparát, jenž by přijímal dílčí i komplexní informace od výkonných součástí SNB a zpětně na ně reagoval, nebyl ještě na českém ministerstvu vnitra vytvořen.[55] Prozatímní organizační struktura respektovala již uvedené *Akční programy* v tom směru, že došlo k oddělení řízení funkčních útvarů od výkonné bezpečnostní služby a civilněsprávního úseku od správy bezpečnosti. Ministerstvo vnitra ČSR jako ústřední orgán státní správy tedy působilo na úseku správy veřejného pořádku a bezpečnosti státu, na úseku civilní obrany a na civilněsprávním úseku. Pracovalo se také na vytváření podmínek k úplnému oddělení složky veřejněbezpečnostní od složky státněbezpečnostní, jež zaujímaly ve výkonném aparátu ministerstva nejvýznamnější roli. Od začátku existence českého ministerstva vnitra byla Státní bezpečnost konstituována samostatně a s těsnými vazbami na fede-

53) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 44, kart. 13.
54) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
55) Z referátu českého ministra vnitra J. Grössera, který přednesl 19. března 1969 na schůzi výboru pro právní ochranu občanů České národní rady. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

rální řídící orgány. Obsahem práce Státní bezpečnosti měla být ochrana státu před činností zahraničních rozvědek a odhalování trestných činů zaměřených proti republice. Rozvědné a kontrarozvědné útvary měly mít své úkoly taxativně vymezeny a determinovány na podkladě „objektivně" zhodnocené státobezpečnostní situace. Hlavním úkolem Veřejné bezpečnosti zůstalo odhalování trestné činnosti, zajišťování veřejného pořádku, ochrana osob a majetku, bezpečnost a plynulost silničního provozu a vymezené správní agendy. Veřejná bezpečnost se však měla stát pouze institucí oznamovací, tedy měla vyhledávat, dokazovat a předkládat případy trestné činnosti vyšetřujícímu soudci, který by pak vznášel obvinění. Tím by se stala jen bezpečnostní službou a oprostila by se od ostatních činností. Mezi nejdůležitější úkoly civilněsprávního úseku patřilo řešení nového postavení, kompetencí a organizační výstavby národních výborů a zejména vymezení vztahů s Veřejnou bezpečností. Byla připravována nová úprava sdružovacího a shromažďovacího práva, neboť vyřizování žádostí o založení dobrovolných organizací a schvalování jejich stanov bylo jednou z nejobsáhlejších činností vnitřní státní správy.[56] Tento úsek se zabýval také ochranou práv občanů a vypracoval návrh zásad pro mimosoudní rehabilitace. V oblasti místního a bytového hospodářství připravoval návrhy na rozvoj „drobného socialistického podnikání" a služeb pro obyvatelstvo. A v neposlední řadě pečoval o síť státních archivů. Z často citovaných *Akčních programů* vyplývala pro bezpečnostní aparát také zásada přísného dodržování platných právních norem a řešení politických problémů jen politickými prostředky. Takový požadavek však vedl pouze k tomu, že se právní normy, směrnice a pokyny začaly přizpůsobovat základní potřebě normalizačních politiků a funkcionářů – udržet a upevňovat oprášené marxisticko-leninské ideje.

Také na Ministerstvu vnitra ČSR tak proběhla řada dílčích organizačních úprav. Svým rozkazem č. 39[57] z 30. května 1969 zřídil ministr k 1. červnu 1969 Kolegium ministra vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek, které sloužilo jako poradní orgán k řešení zásadních otázek řízení, organizace a součinnosti bezpečnostních a ozbrojených složek republikového ministerstva. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 56[58] ze dne 14. července 1969 byl doplněn přehled a spisové značky útvarů ministerstva uvedené v RMV č. 6/1969 o další součásti tohoto úseku – školy MV, Hlavní výbor KSČ na MV ČSR a Český odborový svaz pracovníků bezpečnostních a ozbrojených složek.

Ke zlepšení zdravotní péče byla řešena také organizace resortní zdravotnické služby, která se Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 60[59] dne 1. srpna 1969 přesunula z Hospodářské správy do nově zřízené Zdravotnické správy MV ČSR. Ta se stala samostatným útvarem služeb řízeným náměstkem ministra. *Prozatímní organizační řád zdravotnické služby MV ČSR* byl pak vydán rozkazem ministra č. 80 dne 1. října 1969. Zdravotnická služba měla zajišťovat léčebně-preventivní péči včetně posudkové činnosti a lázeňské péče, hygienicko-protiepidemiologickou péči, zdravotní výchovu a zásobování zdravot-

56) Ze záznamu rozhovoru českého ministra J. Grössera v časopise *Svět v obrazech*, č. 11 z 4. 3. 1969. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
57) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
58) Tamtéž.
59) Tamtéž.

nickým materiálem v míru i za branné pohotovosti státu. V resortu MV ČSR tvořila zdravotnická služba organizačně uzavřenou soustavu sloužící všem útvarům MV ČSR a MV ČSSR dislokovaným na území české republiky. Řídícím orgánem zdravotnické služby se stala Zdravotnická správa MV ČSR, která se organizačně členila na vedení, odborné útvary (sem spadal i útvar hlavního hygienika ČSR) a výkonná zdravotnická zařízení (Zdravotnický ústav MV ČSR, zdravotnické ústavy KS SNB, lázeňské léčebné ústavy MV ČSR, samostatné interní oddělení MV ČSR a Ústřední zdravotnický sklad MV ČSR).

V zájmu sjednocení systému hospodářského zabezpečení součástí MV ČSR dislokovaných v Praze a Středočeském kraji zřídil ministr svým rozkazem č. 68[60] z 28. srpna 1969 k 1. září 1969 další samostatný útvar služeb – odbor hospodářského zabezpečení MV ČSR, jehož řízením byl pověřen náčelník Hospodářské správy MV ČSR. Do péče odboru hospodářského zabezpečení přešly útvary MV, útvary výkonného aparátu, útvary služeb a KS SNB Praha. Ve snaze o zjednodušení organizační struktury útvarů MV ČSR a odstranění duplicitních činností byly RMV ČSR č. 93[61] dne 30. prosince 1969 zrušeny dosavadní odbor řízení a organizace, bezpečnostní odbor pro StB a bezpečnostní odbor pro VB a dnem 1. ledna 1970 byl zřízen odbor řízení a organizace MV ČSR s pozměněnou náplní, který si ministr osobně podřídil. Tento odbor plnil koncepční zadání v oblasti bezpečnostní politiky MV ČSR, zkoumal postavení MV ČSR v soustavě státní správy, sledoval úroveň řídící práce v resortu a připravoval podklady pro vedení ministerstva. RMV ČSR č. 93/1969 byl 15. prosince 1970 zrušen a nahrazen rozkazem č. 65,[62] který rušil sekretariát ministerstva vnitra, odbor řízení a organizace a odbor právní a dnem 16. prosince 1970 zřídil sekretariát ministra vnitra ČSR, který tvořila kancelář ministra, informační skupina a tiskové oddělení a který spadal přímo do kompetence ministra. Tento rozkaz také zřizoval Organizační a vnitřní správu MV ČSR, která byla tvořena vnitřním odborem, odborem řízení a organizace a odborem právním a spadala do působnosti I. náměstka. V souladu s již uvedeným Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 10 z 10. 3. 1970 začal na základě RMV ČSR č. 37[63] z 28. května 1970 od 1. června fungovat na českém ministerstvu vnitra Pohotovostní útvar VB pro ČSR podřízený hlavnímu veliteli VB, který měl zajišťovat stálou pohotovost příslušníků a technických prostředků ke zvládnutí mimořádných událostí, demonstrací a porušování veřejného pořádku velkými skupinami osob, posílit pořádkovou službu VB ve velkých městech a při velkých soustředěních obyvatel (slavnosti, manifestace apod.) a také měl plnit funkci odborné nástupní školy MV ČSR pro příslušníky SNB. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 24[64] z 18. srpna 1972 byl změněn jeho název na Pohotovostní pluk VB ČSR[65] a zároveň byla upravena kázeňská pravomoc jeho některých funkcionářů.

---

60) Tamtéž.
61) Tamtéž.
62) Tamtéž.
63) Tamtéž.
64) Tamtéž.
65) Více viz MUZIKANTOVÁ, Marie: *Pohotovostní pluk VB MV ČSR (1969) 1970–1990 (Nástin organizačního vývoje)*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra č. 2/2004*, s. 75–94.

Veřejná bezpečnost (1969–1970)

V návaznosti na RMV ČSR č. 6/1969, kterým se zřizovaly na českém ministerstvu vnitra útvary výkonného aparátu, k nimž patřilo také Hlavní velitelství VB a Správa vyšetřování VB, byla vyhlášena Rozkazem hlavního velitele VB č. 7[66] z 14. března 1969 organizace pracovišť HV VB a jejich spisové značky. **Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti**[67] fungovalo od 1. března 1969 v této podobě:

- *Štábní útvary a útvary služeb*
- sekretariát:
  1. oddělení (rozbory, legislativa, statistika)
  2. oddělení (tisk a propagace)
  3. oddělení (pomocné služby)
- inspekce hlavního velitele VB
- personální odbor HV VB
- samostatné oddělení technicko-ekonomické (zřízeno dodatečně k 1. 7. 1969 na základě RMV ČSR č. 277 ze dne 7. 7. 1969[68])
- redakce časopisu *Bezpečnost*

- *Výkonné útvary*
- Správa kriminální služby HV VB
  1. odbor obecné kriminality
  2. odbor hospodářské kriminality
  3. zvláštní odbor (ustanovka a sledování)
- odbor pořádkové služby HV VB
- odbor dopravní služby HV VB
- správní skupina

Původní spisové značky stanovené RMV č. 12/1966 zůstaly pro jednotlivá pracoviště HV VB dočasně v platnosti, stejně jako se neměnila organizace Veřejné bezpečnosti v krajích a okresech. Jejich konečná úprava měla být provedena až po schválení nové organizace Veřejné bezpečnosti.

Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti, která byla zřízena stejně jako Hlavní velitelství VB, patřila i nadále mezi útvary výkonného aparátu MV ČSR s úkolem zabezpečit oblast vyšetřování ve Veřejné bezpečnosti. Zůstala jí tedy organizačně-řídící a kontrolní funkce a směrem k podřízeným útvarům i funkce metodická a výkonná. **Správa vyšetřování VB**[69] se dělila na:

- vedení
- sekretariát
- 1. oddělení (kriminální trestná činnost)
- 2. oddělení (hospodářská trestná činnost)

---

66) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 7.

67) Organizační struktura HV VB je uvedena také v článku: KVAPILOVÁ, Iva: *Organizační vývoj SNB v 60. letech*, s. 96–97.

68) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.) i. č. 90, kart. 7.

69) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 7.

Náčelník Správy vyšetřování VB podléhal I. náměstkovi ministra vnitra ČSR. Podle tzv. liniového systému řízení mu zase byli podřízeni náčelníci odborů vyšetřování na krajských správách SNB, které byly řídícím a výkonným článkem vyšetřování ve VB na území příslušných krajů a dělily se také na dvě oddělení (vyšetřování obecné kriminality a hospodářských trestných činů). Náčelníci odborů vyšetřování koordinovali a metodicky řídili oddělení vyšetřování VB dislokovaná v sídlech okresních oddělení VB.

K zajištění plnění všech úkolů vyplývajících pro Veřejnou bezpečnost z RMV ČSR č. 53/1969 zřídil hlavní velitel VB svým rozkazem č. 17[70] ze srpna 1969 dnem 14. 8. 1969 operační štáb HV VB. Jeho úkolem bylo soustavné sledování a vyhodnocování vývoje bezpečnostní situace VB na základě hlášení ze správ VB. Denně měl předkládat cestou hlavního velitele operačnímu štábu MV ČSR souhrnnou zprávu o mimořádných událostech, k nimž došlo na území České republiky a v případě mimořádných událostí měl také navrhovat hlavnímu veliteli opatření k jejich řešení. Hlavní velitelství VB zaměstnávalo v roce 1969 také provedení delimitace písemností mezi bývalou Hlavní správou VB a HV VB, Federální kriminální ústřednou a odborem ústřední evidence obyvatel ČSSR podle stávajícího rozdělení kompetencí.[71]

Vzhledem k tomu, že organizace Veřejné bezpečnosti nebyla ještě definitivně určena, odehrávala se v této době řada jednání různých komisí, které předkládaly poměrně velké množství návrhů na její řešení. Současně bylo nutné propracovat řídící a kontrolní systém všech článků řízení Veřejné bezpečnosti a dořešit náplň činnosti hlavních služeb VB, jejich pracovní vztahy a personální pravomoc náčelníků. Řešena byla například také myšlenka předání správních agend mimo resort vnitra, která se nakonec neuskutečnila. Komise, jež tento problém řešila, dospěla na základě stanovisek různých bezpečnostních útvarů, oddělení pro národní výbory na civilněsprávním úseku a po svém vlastním rozboru správních agend k závěru i nadále ponechat tyto agendy u ministerstva vnitra. Toto rozhodnutí komise opírala o svá zjištění, že výkon správních

---

70) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 77, kart. 6.

71) 17. března 1969 stanovil hlavní velitel VB zásady delimitace písemností: 1. odbor HS VB (obecné kriminality) měl k 31. 3. 1969 uzavřít spisový protokol z tohoto roku a předat ho i s písemnostmi a rejstříkem FKÚ MV ČSSR. Nevyřízené spisy spadající do působnosti HV VB měl protokolárně předat dnem 1. 4. 1969 1. odboru (obecné kriminality) Správy kriminální služby HV VB. Nearchivované protokoly a písemnosti z předcházejících let se měly převést na FKÚ. 4. odbor HS VB (správní) měl dnem 1. 4. 1969 protokolárně předat nevyřízené písemnosti spadající do působnosti HV VB. Materiály z předcházejících let se měly ponechat (a po skartačním řízení zřejmě předat do archivu – I. K.). Statisticko-evidenční odbor HS VB (7. odbor) měl uzavřít spisový protokol k 31. 3. 1969 a do tohoto termínu rozdělit a protokolárně předat FKÚ MV ČSSR a sekretariátu HV VB ČSR písemnosti spadající do jejich kompetence. Nearchivované protokoly a písemnosti z dřívějších let pak přešly do FKÚ. Některá nová pracoviště HV VB měla bezprostředně navázat na dřívější spisový pořádek a pouze podle dohodnutých kompetencí vyčlenit některé písemnosti a předat je příslušným útvarům (sekretariát, inspekce HV VB, personální odbor, 2. a 3. odbor Správy kriminální služby, odbor pořádkové služby a odbor dopravní služby). Nově zorganizované útvary si měly samozřejmě zavést spisový protokol nový (samostatné odd. technicko-ekonomické, redakce časopisu *Bezpečnost*, 1. odbor Správy kriminální služby). Správní skupina měla k 1. 4. 1969 převzít od 4. odboru HS VB písemnosti spadající do působnosti HV VB, avšak vlastní protokol vést neměla a její písemnosti se zaznamenávaly do spisového protokolu odboru pořádkové služby. Delimitace archivovaných písemností HS VB mezi jednotlivé součásti MV ČSSR a MV ČSR měla být provedena až dodatečně. Uvedené zásady však měly být pouze dočasné do konečného stanovení organizace a dislokace útvarů a součástí celé Veřejné bezpečnosti. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 2, kart. 4.

agend (agenda občanských průkazů[72] a jejich evidence, hlášení a evidence pobytu občanů,[73] povolování zbraní a střeliva,[74] vydávání propustek do hraničního pásma[75] a agendy dopravní) je z 90 % plněn pro potřebu bezpečnostního aparátu (VB a StB) a ve zbylých procentech pro ostatní mimoresortní instituce.[76] V tomto období již existoval také návrh na opětné zřízení politického aparátu ve Veřejné bezpečnosti,[77] který vznikl na Federálním ministerstvu vnitra při úvahách o posílení vlivu Ministerstva vnitra ČSSR na řízení kontrarozvědky a Veřejné bezpečnosti začátkem roku 1970. Argumentovalo se rozborem „kádrové" struktury bezpečnostního sboru v otázce věkové, kvalifikační a sociální. Z těchto aspektů se uvažovalo o obměně asi 50 % celého bezpečnostního sboru. Zejména se však změnila politická organizovanost příslušníků. V době zrušení politického aparátu ve Veřejné bezpečnosti v roce 1963 bylo členy KSČ více jak 90 % příslušníků VB. V roce 1968 po propuštění 1 126 příslušníků VB, z toho 882 členů KSČ, politická organizovanost podstatně klesla. I když bylo v témže roce přijato 1 460 nových příslušníků VB, členy KSČ bylo jen 469.[78] Obdobný vývoj byl zaznamenán i v roce 1969. Současná „kádrová" struktura a politická (ne)organizovanost nově přijatých příslušníků VB a „narušené" vztahy veřejnosti k VB z nedávné doby vedly vedení resortu k tlaku na zintenzivnění politickovýchovné práce uvnitř i vně Veřejné bezpečnosti. To všechno mělo zachránit zřízení politického oddělení na připravované Federální správě VB, na Hlavním velitelství VB, na správách VB a ustavení funkce zástupce náčelníka pro věci politické na okresních odděleních VB a v resortních školách pro VB. Činnost politického aparátu měla být zaměřena na *„výchovu pří-*

---

72) Občanské průkazy patřily k základním dokladům totožnosti. Při každém vydání OP prováděla VB ztotožnění žadatele. Ročně se v ČSSR vydalo průměrně asi 650 tisíc nových OP. Občanské průkazy se vydávaly na okresních odděleních VB, avšak občané měli možnost podat svou žádost o OP i na obvodních odděleních VB, která vyřízení jejich žádosti zprostředkovala. Bezpečnostní orgány si tak chtěly zachovat vlastní přehled o vydaných OP a o totožnosti občanů. Agendy OP bylo využíváno také při řešení trestné činnosti, v případech pátrání po osobách, při ztrátách, odcizení, popř. falšování OP, takže agenda OP byla bezprostředně napojena na úkony, které náležely přímo bezpečnostnímu aparátu. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 55, kart. č. 4.

73) Na systém vydávání OP úzce navazoval systém hlášení a evidence pobytu občanů, který pomáhal Bezpečnosti při administrativním pátrání po pobytu osob. Pobyt československých občanů byl evidován jednak na ohlašovně národního výboru (místní evidence), dále u okresních oddělení VB a celostátně na ústřední evidenci obyvatel při MV ČSSR. Okresní a ústřední evidence obyvatel byly využívány také civilními složkami a v malé části i pro soukromou potřebu občanů (vydávání adres). Evidencí obyvatel se však využívalo i k typování a „ustanovování" občanů pro operativní složky, zejména pro Státní bezpečnost při zpracovávání určitých případů. Podle požadavků II. správy MV byly zachycovány všechny úřední a soukromé žádosti z kapitalistických států o pátrání po pobytu čsl. občanů a zasílání jejich adres do ciziny. V evidencích obyvatel u okresních oddělení VB a v ÚEO byly také označeny kategorie „závadových osob" a upraveno předávání signálů na takto sledované osoby (navrátilci, uprchlíci, nepřátelské osoby, recidivisté, recidivisté-fluktuanti a kočující osoby). Kromě toho byli v evidencích označeni i řidiči motorových vozidel a držitelé zbraní. Evidence obyvatel měly mít pro bezpečnostní aparát význam i při uplatňování připravovaného zákonného opatření o zákazu pobytu. – Tamtéž.

74) Držení krátkých i dlouhých kulových zbraní a střeliva povolovala okresní oddělení VB, správy VB a HV VB (bývalá HS VB). Držení těchto zbraní bylo povolováno jen omezenému okruhu osob, stanovených nomenklaturou. – Tamtéž.

75) Tato povolovací agenda se dotýkala výhradně úzkého pruhu území sousedícího s Rakouskem a tehdejší NSR, které bylo střeženo Pohraniční stráží. Propustky do HP vydávala okresní oddělení VB. Všechny osoby, které žádaly o tuto propustku, byly lustrovány v evidencích VB. – Tamtéž.

76) Tamtéž.

77) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 44, kart. 13.

78) Tamtéž.

slušníků VB v marxisticko-leninském světovém názoru, výchovu k lásce a oddanosti Komunistické straně Československa, socialistické vlasti a pracujícímu lidu, k proletářskému internacionalismu, k lásce k Sovětskému svazu a ostatním spojeneckým socialistickým zemím a nesmiřitelnosti s buržoazní ideologií; vysvětlování vnitřní a zahraniční politiky Sovětského svazu a tábora socialismu; seznamování příslušníků VB s vnitřní politikou i ekonomickými otázkami v našem státě; výchovu k hrdosti na pokrokové tradice bezpečnostních složek vzniklých od roku 1945...“ a zejména také na *„upevňování autority a prestiže příslušníků Veřejné bezpečnosti; propagaci práce Veřejné bezpečnosti ve sdělovacích prostředcích a pořádání výstav; navazování a upevňování styků se společenskými organizacemi, s kolektivy pracujících a tím také aktivně napomáhat k získávání občanů pro spolupráci s VB.“*[79] Důraz na zvýraznění „političnosti“ v práci Veřejné bezpečnosti se pak objevoval i v dalších materiálech řešících hlavní úkoly a zaměření této složky. O postupném oklešťování zásad „demokratizace“ bezpečnostního aparátu vycházejících z *Akčních programů* svědčí také závěry komise sestavené hlavním velitelem VB, která začala koncem roku 1969 pracovat na posouzení dokumentu *Náměty k vymezení společenského poslání a právního postavení Veřejné bezpečnosti*. Tento dokument byl zpracován na jaře roku 1968 jako úkol vyplývající z *Akčního plánu MV*. Vzhledem k tomu, že autoři *Námětů* vycházeli *„z politické platformy tzv. demokratického socialismu“*, což byla vlastně *„buržoazní ideologie, která pod pseudosocialistickými hesly má úlohu destrukce socialistických principů a erose socialistické ideologie“*, byly nosné myšlenky tohoto dokumentu o potlačení vlivu stranických orgánů na řízení a výkon bezpečnostní služby, o poznání deformací minulého mocenskopolitického režimu, obavy z přílišné koncentrace pravomocí a potencionální hrozby nezákonností či kritika používání agentury a operativnětechnických prostředků v boji s kriminalitou odsouzeny jako „zřetelná“ snaha o omezování kompetencí Veřejné bezpečnosti a jejích práv.[80]

V tomto období probíhalo také připomínkové řízení k zásadám spolupráce a součinnosti Veřejné a Státní bezpečnosti.[81] Vzájemné vztahy obou složek upravovala celá řada interních norem (rozkazů a směrnic), avšak některé z platných norem již byly zastaralé, překonané a v mnoha případech i z poloviny vyrušené, takže nutně potřebovaly novelizaci. I když ani ta nemohla být samospasitelná, neboť nerovnoměrnost v kompetencích a v postavení obou složek se federativním uspořádáním resortu spíše prohloubila. Hlavní velitelství VB řešilo na základě námětů předkládaných převážně Federálním ministerstvem vnitra také řízení a organizaci vyšetřování na úseku Státní i Veřejné bezpečnosti.[82] Nutnost upravit nově organizaci vyšetřovacího aparátu SNB i postavení vyšetřovatelů vyplývala ze společného RMV č. 2/1970, podle kterého se měla jednak Státní bezpečnost integrovat do FMV a jednak mělo FMV posílit svůj vliv na řízení Veřejné bezpečnosti. Pro organizaci vyšetřování byly navrženy dvě varianty. V první měly vyšetřovací součásti působit u útvarů oborově samostatných složek StB a VB. Ve druhé, která byla zatím preferována, měly sice vyšetřovací útvary také

79) Tamtéž.
80) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 32, kart. 12.
81) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 62, kart. 15.
82) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 129, kart. 9.

pracovat u obou složek samostatně, avšak zastřešovat je měla Federální správa vyšetřování na MV ČSSR. Toto řešení sledovalo v zájmu „koordinovaného a jednotného řízení" propojení vyšetřování StB a VB. Útvary vyšetřování tak měly zůstat relativně samostatnými součástmi StB a VB, i když centrálně řízenými ministry vnitra ČSSR, ČSR a SSR, popř. jejich náměstky. Návrh *Zásad řízení a organizace vyšetřování na úseku StB a VB*[83] upravoval postavení vyšetřovatelů a náčelníků vyšetřovacích součástí a opět šalamounsky vysvětloval nejasné pojmy jako procesní samostatnost nebo služební podřízenost. Procesní samostatnost byla proti dosavadní úpravě konstruována nejen ve vztahu k prokurátorovi jako orgánu dozoru nad přípravným řízením, ale i ke služebnímu nadřízenému. Vyšetřovatel tedy přes svou procesní samostatnost musel provést rozkaz služebně nadřízeného náčelníka, avšak svým jménem a na svoji odpovědnost.[84]

Nepochybně největší zájem soustřeďovalo vedení resortu na dokončení organizační přestavby Veřejné bezpečnosti (schéma řízení bezpečnostního aparátu po linii VB je uvedeno v příloze č. 1[85]). Koncem roku 1969 proběhla na Ministerstvu vnitra ČSR, na Hlavním velitelství VB a na některých správách VB prověrka plnění částí zákona ČNR č. 2/1969 Sb. týkajících se složky VB.[86] Nejvyšší kontrolní úřad, který prověrku prováděl, konstatoval, že se jen velmi těžce prosazovaly zásady nutné pro zajišťování veřejného pořádku. I po zavedení nové organizace v řídící centrále složky VB, kdy se HV VB stalo integrovaným útvarem výkonného aparátu MV ČSR a metodickým a řídícím centrem pro nižší organizační stupně, zůstalo podřízeným útvarům (správám VB na krajích a okresním oddělením VB) zachováno původní organizační členění, což komplikovalo řízení a narušovalo tzv. zpětnou vazbu mezi centrálou a výkonnými útvary. Z hlediska vertikálního řízení jednotlivých služeb měla organizace podřízených útvarů v podstatě opisovat organizační strukturu HV VB.[87] V nové organizaci Hlavního velitelství VB existovaly také některé útvary, kterým chyběla propracovaná náplň práce.[88] Například technicko-hospodářský odbor, který zajišťoval hlavnímu velitelství materiálové vybavení, neměl dořešeny vztahy a kompetence jak v rámci složky VB, tak ke správám na ministerstvu vnitra, především k Hospodářské správě. Všechny úkoly materiálového charakteru byly zatím uloženy hospodářské správě, takže na odpovědnosti hlavního velitele za materiálové zabezpečení složky se mnoho nezměnilo. Neujasněná zůstala také pravomoc hlavního velitele na úseku personalistiky. Na HV VB byl sice zřízen personální odbor, avšak směrem k nižším organizačním článkům neměl žádné kompetence, a to ani při náboru nových příslušníků VB.

---

83) Tamtéž.

84) Tamtéž.

85) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 48, kart. 14.

86) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 92, kart. 7.

87) Podle některých návrhů se měly zřídit na krajích (a MS Praha), okresech a ve městech Brno, Ostrava a Plzeň krajská, okresní a městská velitelství VB. V rámci této organizace pak měla být konstituována kriminální, pořádková a dopravní služba s vertikálním řízením od HV VB po okresní velitelství VB a u pořádkové služby až po obvodní oddělení VB, pohraniční oddělení VB a železniční oddělení VB, příp. poříční oddělení VB. Kromě toho měl na krajských velitelstvích VB vzniknout místo vnitřního oddělení sekretariát, do kterého se mělo včlenit samostatné statisticko-evidenční oddělení. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 90, kart. 7.

88) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 92, kart. 7.

Problémy byly také s organizováním pořádkových jednotek na krajích a v okresech. Jako nedostatečný se jevil i početní stav výkonných (hlídkových) příslušníků VB, způsobený jednak faktickým snižováním počtu příslušníků „v terénu“, jednak převzetím řady agend z jiných státních orgánů (institut vyhledávání,[89] vyžádaná předvádění osob, poskytování asistencí a doručování předvolání národních výborů, soudů a dalších). Postižena byla též dopravní služba, jejíž zastaralé vybavení ani počty příslušníků neodpovídaly potřebám bezpečnostního aparátu.

Bez připomínek ze strany HV VB se neobešly také snahy o posílení vlivu MV ČSSR na řízení Veřejné bezpečnosti. Kritizovány byly především důvody zatím jen zamýšlených opatření.[90] Podle zastánců posilování vlivu FMV se jevily nedostatky v koordinaci obou národních VB jako důsledek neexistence takového organizačního útvaru v rámci MV ČSSR, který by tento úkol mohl zajišťovat a zamezil by tak tendencím k vytváření dvou na sobě nezávislých sborů VB v čele s republikovými ministry vnitra a hlavními veliteli a k následnému oslabování účinnosti boje s některými druhy trestné činnosti. Takže podle této logiky bylo jedinou příčinou problémů boje s kriminalitou jen nedostatečné centrální řízení práce VB Federálním ministerstvem vnitra. A to přesto, že dosavadní právní úpravy umožňovaly ministru vnitra ČSSR upravovat výkon služby Veřejné bezpečnosti jednotnými a zcela závaznými normami pro obě republiky. Pokud by MV ČSSR vstupovalo do přímého řízení služby VB v konkrétních případech trestné činnosti – obdobné opatření by platilo i pro Federální kriminální ústřednu – a zůstala by současně zachována kompetence národních ministrů vnitra, znamenalo by to v podstatě pro Veřejnou bezpečnost trojí podřízenost, a to ještě bez podřízenosti VB národním výborům v otázkách tzv. místního pořádku. Vícenásobná podřízenost ve vojensky organizovaném sboru by tedy celý systém řízení komplikovala. Jednotný výkon služby VB, koordinovanost a součinnosti jednotlivých akcí šlo podle autorů připomínek zajistit normativními akty MV ČSSR, a ne zřízením dalšího řídícího článku. Posílení vlivu MV ČSSR na řízení Veřejné bezpečnosti se nakonec podařilo prosadit, když bylo vyhlášeno v první řadě společným rozkazem tří ministrů vnitra č. 2 dne 13. července 1970 a koncem roku pak i dalšími zákonnými normami (viz výše). Hrozba nového centrálního článku řízení tak byla již zcela reálná a vyústila v návrzích na směrnice k realizaci působnosti MV ČSSR v oboru Veřejné bezpečnosti, kde mělo být zakotveno zřízení Federálního velitelství VB, které by nahradilo dosavadní odbor VB, Federální kriminální ústřednu a odbor ústřední evidence obyvatel. S výjimkou vyčleněných kompetencí MV ČSSR zůstalo přímé řízení VB v působnosti národních orgánů. Zatímní návrh na zřízení Federálního velitelství VB šel tedy nad rámec zákona, neboť předpokládal posílení federálního vlivu i v činnostech, které dosud vykonávala a i nadále měla vykonávat hlavní velitelství VB obou republik, zejména v oblastech veřejného pořádku a dopravní bezpečnosti.[91]

---

89) Do účinnosti zákona č. 57/1965 Sb. vykonávaly tuto činnost prokuratury, soudy a příslušné orgány národních výborů. – Tamtéž.

90) Připomínky k materiálu sledujícímu posílení vlivu MV ČSSR na řízení VB jsou datovány dnem 23. února 1970. – ABS Kanice, H 2 – 1(II.), i. č. 44, kart. 13.

91) ABS Kanice, f. H 2 – 1 (II.), i. č. 65, kart. 15.

Kromě řešení aktuálních problémů s organizací Veřejné bezpečnosti se zabývalo Hlavní velitelství VB také koncepcí nového zákona o Veřejné bezpečností, který by spolu s novými zákony ostatních bezpečnostních složek nahradil zastaralý zákon o SNB z roku 1965. První předložené návrhy na tento zákon vycházely z toho, že za zajišťování veřejného pořádku jsou zodpovědné národní výbory. Sbor Veřejné bezpečnosti by tak byl pouze exekutivním orgánem národních výborů. Předložené zásady zákona o Sboru VB obsahovaly proti původnímu zákonu o SNB nejvíce změn v právech a povinnostech příslušníků (zásada odmítnutí nezákonného rozkazu, o zákroku proti veřejnému shromáždění, o prokazování totožnosti příslušníka Sboru VB, oprávnění požadovat potřebná vysvětlení aj.). Přehodnoceny byly i některé pojmy, úkony a postupy jak ve vlastní činnosti veřejněbezpečnostního aparátu, tak i v souvislosti s připravovanou „malou novelou" trestního řádu. Do připravovaného zákona byla zahrnuta také ustanovení o společenské kontrole činnosti Veřejné bezpečnosti. Zásadou organizace Sboru VB měl být národní princip, tedy existence samostatných Sborů VB v obou republikách, přesto, že nový zákon měl být federální normou a platit na území celé federace. V zásadách „kompetenčního zákona" tak mělo Federální ministerstvo vnitra vydávat pouze předpisy a zásady pro činnost jednotlivých služeb. Za činnost Sboru VB měl hlavní velitel odpovídat republikovému ministru vnitra a ten pak dále vládě.[92] V dalších návrzích připravovaného zákona o Sboru VB se již začaly postupně odrážet centralizační tendence, které nakonec vedly k zásadním změnám v pojetí nového zákona. Kromě toho, že se Sbor VB měl řídit ústavou, zákony a ostatními právními předpisy, musel také při své činnosti vycházet z cílů a směrnic stanovených Komunistickou stranou Československa.[93] Jeho jednotlivé útvary měly být podřízeny MV ČSSR, ČSR a SSR tak, aby jejich organizace vycházela z již prosazených změn v působnosti federálních orgánů a institucí. Představy o účinnosti nového zákona k 1. lednu 1970 se ukázaly jako nereálné a „boj" o jeho podobu pokračoval v mocenských strukturách bezpečnostního aparátu i v následujících letech.

Federální ministerstvo vnitra (1971–1973)

Další období vývoje bezpečnostního aparátu se vyznačovalo plným prosazením centralizace a systému několikanásobného liniového řízení většiny oborů bezpečnostních složek. V souvislosti s vydáním nového ústavního zákona a dalších zákonných norem (uvedených výše) o československé federaci, kterými byly realizovány úpravy státoprávního uspořádání ČSSR i v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti státu, následovala smršť organizačních změn a vydaných organizačních řádů. Hned 28. ledna 1971 vešel v platnost Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 5[94], který stanovil na základě získa-

92) Návrhy HV VB z roku 1969. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 75, kart. 6.
93) ABS Kanice, f. 6/2, i. č. 1089.
94) ABS Praha, f. A 2/6. i. č. 5, kart. 1.

ných kompetencí novou organizaci útvarů FMV (čerstvě nazvaných štábními útvary), útvarů služeb a útvarů výkonného aparátu **Federálního ministerstva vnitra**:

- *Štábní útvary a útvary služeb*

- sekretariát ministerstva vnitra
  - kancelář ministra
  - odbor pro mezinárodní styky
  - odbor svodných informací[95]
  - tiskový odbor
- sekretariát náměstka MV (plk. RSDr. Miloslav Košnar)
- sekretariát náměstka MV (plk. JUDr. Jaroslav Vosecký)
- sekretariát náměstka MV (prof. JUDr. Ján Pješčak, CSc.)
- sekretariát náměstka MV (plk. RSDr. Jaroslav Šilhavý)
- inspekce ministra vnitra[96]
  - vedení inspekce
  - vnitřní skupina
  - 1. oddělení – inspekční
  - 2. oddělení – vyšetřovací
  - 3. oddělení – stížnostní
  - 4. oddělení – soudní rehabilitace
  - 5. oddělení – analyticko-dokumentační
- Kádrová a školská správa – zrušena RMV ČSSR č. 23/1972 a místo ní zřízena Kádrová správa a Správa vědy a školství, Kádrová správa se pak členila takto:
  - vedení správy
  - sekretariát
  - odbor pro koncepci, metodiku a tvorbu předpisů v oblasti personální práce
  - odbor výkonné kádrové a personální práce
  - odbor systemizace a personální evidence
  - samostatná skupina výběru škol
- Organizační a vnitřní správa[97]
  - vnitřní oddělení
  - odbor organizace a řízení
  - právní odbor
  - odbor obrany[98] (zřejmě vyčleněn z OVS v květnu 1971)
  - oddělení pro správu státních hranic
  - oddělení spisové a archivní služby (přičleněno k OVS rozkazem MV ČSSR č. 27/1971)

---

95) Zrušen RMV ČSSR č. 43/1972.

96) RMV ČSSR č. 65 z 21. prosince 1971 vyšel organizační řád IN MV ČSSR s účinností od 1. ledna 1972. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 65, kart. 2.

97) RMV ČSSR č. 27 z 6. května 1971 vyšel organizační řád OVS FMV s účinností ode dne vydání. V organizaci OVS se již nevyskytuje odbor obrany. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 27, kart. 1.

98) RMV ČSSR č. 62 z 22. prosince 1973 byl vydán organizační řád odboru obrany FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 187, kart. 6.

- Ekonomická a technická správa[99] (u níž byl nově zřízen odbor rekreace a zájmové péče)
- odbor spojení – RMV ČSSR č. 42/1971 změněn na Správu spojení[100] (VII. správa), ta se dělila na:
  - vedení správy
  - kádrovou a školskou skupinu
  - vnitřní oddělení
  - odbor organizace a řízení spojení
  - odbor technického rozvoje a projekce
  - odbor vládního utajeného spojení
  - odbor utajeného spojení MV
- letecký oddíl (VIII. správa)
- výzkumně-vývojové středisko automatizace
- tělovýchovný odbor

- *Útvary výkonného aparátu*

- Hlavní správa rozvědky (I. správa)
- Hlavní správa kontrarozvědky (II. správa)
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (III. správa)
- Správa sledování (IV. správa)[101]
  - vedení správy
  - vnitřní oddělení
  - kádrové a školské oddělení
  - oddělení svodné a koncepční činnosti
  - operační oddělení
  - 1. odbor – sledování kádrových rozvědčíků, vízových cizinců, obchodních zástupců a jiných osob z kapitalistických států
  - 2. odbor – registrace pohybu zaměstnanců zastupitelských úřadů nepřátelských států
  - 3. odbor – operativní sledování určených zastupitelských úřadů kapitalistických států
  - 4. odbor – plnění požadavků na sledování pro HS rozvědky a zpravodajskou správu GŠ ČSLA, odborná příprava kádrů
  - 5. odbor – technické a ekonomické zajišťování činnosti správy
  - 6. odbor – sledování nepřátelských osob po linii vnitřního zpravodajství a ochrany čs. ekonomiky
- Správa zpravodajské techniky (VI. správa)[102]

---

99) RMV ČSSR č. 16 z 13. dubna 1973 vyšel organizační řád ETS FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 141, kart. 5.

100) RMV ČSSR č. 54 z 12. října 1971 vyšel organizační řád Správy spojení s účinností od 1. listopadu 1971. – ABS Praha, f. 2/6, i. č. 54, kart. 2.

101) RMV ČSSR č. 60 ze 7. prosince 1971 vyšel organizační řád Správy sledování FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 60, kart. 2.

102) RMV ČSSR č. 7 ze 7. února 1972 vyšel organizační řád Správy zpravodajské techniky s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 74, kart. 3.

- vedení správy
- funkční útvary – plnily metodické, analytické, svodné, kontrolní, evidenční, personální a administrativní úkoly
- výkonné útvary – zpravodajskotechnické úkony a opatření pro útvary SNB na celém území ČSSR i v zahraničí, předávání získaných poznatků operativním útvarům SNB
- technicko-ekonomická základna – výzkum, vývoj, výroba, materiální a finanční zabezpečení, odborný servis

• Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa) – její součástí byla Správa ochrany ústavních a stranických činitelů v SSR
• statisticko-evidenční odbor[103]
  - vedení
  - vnitřní oddělení
  - 1. oddělení – registrace, evidence, archiv kontrarozvědky a HS vyšetřování StB
  - 2. oddělení – koncepční úkoly, statistika, metodické řízení a kontrola SEO pracovišť na HS StB v SSR, HS VKR, na správách StB v krajích
  - 3. oddělení – využívání archivních bezpečnostních poznatků k preventivně-výchovné a propagační činnosti StB
  - 4. oddělení – vyhodnocování archivních materiálů k činnosti nepřátelských rozvědek, osob a skutečností
  - 5. oddělení – archiv okupačních nacistických písemností a nesvazkových písemností StB
• Federální správa pasů a víz – její součástí byla správa pasů a víz v SSR
• Hlavní správa vyšetřování Státní bezpečnosti pro ČSSR[104]
  - vedení správy
  - Správa vyšetřování Státní bezpečnosti pro ČSR
  - Správa vyšetřování Státní bezpečnosti pro SSR
  - odbor řízení správy

  HS vyšetřování StB byly podřízeny odbory vyšetřování StB v krajích.
• odbor vyšetřování Státní bezpečnosti ve VKR
• Federální správa Veřejné bezpečnosti
• štáb Civilní obrany
• šifrový odbor (zvláštní odbor) – RMV ČSSR č. 37/1971 změněn na Zvláštní správu
• odbor zahraničního tisku (IV. odbor)[105]
  - vedení odboru
  - sekretariát

---

103) RMV ČSSR č. 25 z 12. května 1972 vyšel organizační řád SEO s účinností od 1. června 1972. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 92, kart. 3.

104) RMV ČSSR č. 14 z 25. března 1971 byl vydán organizační řád HS vyšetřování StB FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 14, kart. 1.

105) RMV ČSSR č. 30 z 12. května 1971 vyšel organizační řád OZT FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 30, kart. 1.

- 1. oddělení – úsek neobjednaných periodických a neperiodických publikací
- 2. oddělení – úsek objednaných periodických publikací

• sekretariát stálé komise pro ochranu utajovaných skutečností

Uvedeným RMV č. 5/1971 tedy byly zrušeny tyto útvary:

- Federální správa zpravodajské služby
- zpravodajský odbor Federální správy zpravodajské služby
- cizinecký odbor MV ČSSR
- Federální kriminální ústředna (začleněna do FS VB)
- odbor ústřední evidence
- odbor Veřejné bezpečnosti na MV ČSSR
- sekretariát náměstka MV ČSSR pro řízení FSZS a ochrany státního tajemství
- sekretariát náměstka MV ČSSR pro řízení výkonných útvarů a útvarů služeb

Organizace Federální správy VB, územních útvarů kontrarozvědky, útvarů pasů a víz a útvarů vyšetřování StB měla být upravena samostatným rozkazem.

Ministr vnitra ČSSR zde stanovil také rozdělení kompetencí, ze kterého jasně vyplývá alespoň základní snaha po roztříštění odpovědnosti za státněbezpečnostní útvary. Osobně si podřídil Hlavní správu rozvědky, Kádrovou a školskou správu, inspekci ministra vnitra a svůj sekretariát. Náměstek MV Košnar řídil Hlavní správu vyšetřování StB ČSSR, odbor vyšetřování ve VKR, šifrový odbor, odbor zahraničního tisku, sekretariát stálé komise pro OUS a sekretariát náměstka MV. Dočasně řídil náměstek Košnar ještě Hlavní správu kontrarozvědky, Hlavní správu VKR, Federální správu pasů a víz a statisticko-evidenční odbor. Náměstek Vosecký měl odpovědnost za Správu sledování, Správu zpravodajské techniky, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů, letecký oddíl a svůj sekretariát. Náměstek Pješčak měl ve své kompetenci Federální správu VB, štáb Civilní obrany ČSSR, výzkumně-vývojové středisko automatizace a sekretariát náměstka. Náměstek MV Šilhavý řídil Organizační a vnitřní správu, Ekonomickou a technickou správu, odbor spojení, tělovýchovný odbor a svůj sekretariát.

V souvislosti s úpravami Federálního ministerstva vnitra vydal ministr svým rozkazem č. 13[106] z 8. března 1971 jednací řád Kolegia MV ČSSR, které patřilo mezi poradní orgány ministra pro posouzení zásadních otázek řízení FMV. Jeho stálými členy byli náměstci MV, náčelník Hlavní správy rozvědky, náčelník Hlavní správy kontrarozvědky, náčelník sekretariátu FMV (tajemník) a náčelník Federální správy VB, který byl na základě rozkazu MV ČSSR č. 11/1973 nahrazen náčelníkem Kádrové správy FMV (zřízena v r. 1972 – viz dále). V Kolegiu zasedali také dva náčelníci KS SNB, které jmenoval ministr po předchozí domluvě s republikovými ministry vnitra. K alespoň částečné ochraně příslušníků před rozhodnutími jejich nadřízených zřídil ministr vnitra ČSSR u některých útvarů Sboru národní bezpečnosti poradní komise, které měly projednávat analýzy k rozhodnutí služebních orgánů, popř. k jejich služebnímu hodnocení či služebnímu posudku. Rozkazem č. 34[107] z 20. května 1971 federálního ministra vnitra vznikla komise ministra vnitra řešící stížnosti proti rozhodnutí ministra, jeho náměst-

106) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 13, kart. 1.
107) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 34, kart. 1.

ků a náčelníků samostatných odborů. Podobné komise pracovaly na I., II., IV., V., a VI. správě FMV, Hlavní správě StB v SSR, Federální správě VB, Federální správě pasů a víz, Ekonomické a technické správě FMV a Hlavní správě vyšetřování StB FMV. Pro ostatní útvary v působnosti MV ČSSR projednávala stížnosti komise ministra vnitra. Pro útvary KS SNB byly zřízeny poradní komise Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 50[108] z 27. srpna 1971 společné pro správu StB, odbor vyšetřování StB a krajský odbor pasů a víz.

K posílení kompetencí FMV na úseku organizace a zabezpečení šifrové služby byla rozkazem MV ČSSR č. 37[109] z 31. května dnem 1. června zřízena Zvláštní správa, zařazená mezi útvary výkonného aparátu FMV, současně s tím byl zrušen šifrový odbor. Stejně tak byl zrušen odbor spojení a na základě RMV ČSSR č. 42[110] z 23. června 1971 byla zřízena dnem 1. června Správa spojení, organizačně začleněná mezi útvary FMV a podřízená náměstku Šilhavému. Pro zajištění zdravotnické péče ve Sboru národní bezpečnosti a pro vojska MV byl RMV ČSSR č. 28 dne 1. května 1971 ustaven zdravotnický odbor FMV, který se členil na organizační a vnitřní oddělení, samostatné interní lůžkové oddělení, na lékařské obvody FMV a I. správy a na zubní středisko FMV.[111] Tento odbor měl působit jako normotvorný, odborněmetodický, koordinační a kontrolní orgán na úseku léčebně-preventivní, posudkové, lázeňské a léčebně-rehabilitační péče. V zájmu jednotného zabezpečování státní politiky na území ČSSR v oblasti požární ochrany zřídil ministr svým rozkazem č. 62[112] ze 14. prosince 1971 odbor požární ochrany, který začal fungovat od 1. ledna 1972. Organizační změny Federálního ministerstva vnitra pokračovaly dále zrušením Kádrové a školské správy FMV a zřízením Kádrové správy FMV, kterou si podřídil ministr, a Správy vědy a školství FMV, která byla zařazena do působnosti náměstka MV Pješčaka, a to Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 23[113] z 10. května 1972. Zřízení analyticko-informačního odboru FMV Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 43[114] z 1. září 1972 s účinností od 31. srpna, zařazeného do soustavy funkčních útvarů, mělo zajistit zpracování a využití informací při řízení a rozhodování.

Nové právní předpisy o československé federaci a o působnosti federálních ministerstev vedly k rozšíření kompetencí FMV i na úseku Veřejné bezpečnosti. Na jejich základě byly RMV ČSSR č. 5/1971 zrušeny všechny útvary ministerstva, které se zabývaly problematikou VB, a místo nich vznikla Federální správa VB. *Zásady působnosti Federálního ministerstva vnitra při řízení a koordinaci útvarů Veřejné bezpečnosti* pak vydal ministr svým nařízením č. 11[115] dne 26. března 1971. Po dohodě s republikovými ministry vnitra ale stanovil kompetence k řešení některých, zákonem přesně vymezených, věcí územním orgánů VB. Jejich řízení bylo plně v působnosti ministra vnitra

108) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 50, kart. 2.
109) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 37, kart. 1.
110) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 42, kart. 1.
111) RMV ČSSR č. 48 z 3. srpna 1971 byl vydán organizační řád zdravotnického odboru FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 48, kart. 2.
112) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 62, kart. 2.
113) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 90, kart. 3.
114) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 110, kart. 4.
115) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 312, kart. 9.

ČSSR a bylo uskutečňováno zásadně prostřednictvím existujících stupňů řízení, zpravidla cestou hlavních velitelů VB obou republik. Podle stupně závažnosti plnila FS VB v těchto případech pouze úlohu konzultanta, ovšem náčelník FS VB mohl rozhodnout v ojedinělých případech o jejich převzetí. Závazné akty řízení útvarů VB vydával jen ministr vnitra ČSSR nebo jím zmocněný náčelník FS VB. Podřízenost územních orgánů VB se ve vyčleněných problematikách ve vztahu k republikovým ministrům vnitra těmito předpisy neměnila. Federální správa VB měla tedy řešit pro Veřejnou bezpečnost převážně koncepci, zaměření, hlavní úkoly a metodiku její organizace, jednotný výkon služby a soustavu politické a odborné přípravy. **Federální správa VB** byla podle těchto *Zásad* členěna na:

- odbor koordinace a koncepce VB (příprava návrhů koncepce, zaměření a hlavních úkolů VB, zásad organizace, jednotného výkonu služby, politické a odborné přípravy, předpisů upravujících práva a povinnosti příslušníků VB vůči jiným orgánům státní správy, organizacím a občanům, bezpečnost a plynulost silničního provozu a jeho unifikace)
  - všeobecné oddělení
  - vnitřní oddělení
  - oddělení kriminální služby
  - oddělení přípravného řízení
  - oddělení pořádkové a dopravní služby
  - oddělení technického rozvoje
  - sekretariát hlavního hraničního zmocněnce
  - dokumentační středisko
- odbor ústřední evidence (řízení činnosti útvarů VB při vedení ostatních evidencí)
- Federální kriminální ústřednu (řízení útvarů VB při odhalování trestné činnosti související s paděláním a pozměňováním peněz a známek, trestné činnosti související s nedovolenou výrobou a držením omamných látek a při odhalování trestných činů páchaných jedním pachatelem nebo skupinou pachatelů na území obou republik nebo trestných činů páchaných československými občany v cizině)
- Kriminalistický ústav VB (řízení útvarů VB při výkonu expertizní činnosti a při vědeckovýzkumných pracích)

Výše uvedeným Nařízením ministra vnitra ČSSR byla zřízena také Koordinační rada VB jako poradní orgán náčelníka FS VB,[116] do které byli kooptováni hlavní velitelé VB, náčelníci správ vyšetřování VB, náčelník Federální kriminální ústředny a jako předseda náčelník FS VB. Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 43[117] z 10. listopadu 1972 sem byl doplněn ještě náčelník Správy pro politickovýchovnou práci na FS VB.

K upřesnění toku informací mezi jednotlivými ministerstvy vnitra vydal ministr vnitra ČSSR svým nařízením č. 23[118] ze 14. července 1971 *Směrnice k zajištění informa-*

---

116) NMV ČSSR č. 41 z 22. září 1972 byl vydán jednací řád Koordinační rady VB s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 340, kart. 10.

117) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 391, kart. 12.

118) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 324, kart. 10.

cí z útvarů Veřejné bezpečnosti ministerstev vnitra ČSR a SSR pro realizaci působnosti federální správy VB. Hlavní velitelství VB tak musela automaticky zasílat Federální správě VB rozkazy a sbírku pokynů HV VB a správ vyšetřování VB, denní zprávy HV VB, pololetní statistická hlášení jednotlivých správních agend, mimořádná hlášení o trestné činnosti v kompetenci FS VB a všechny podněty, návrhy nebo připomínky dotýkající se činnosti FS VB. Správy VB pak měly zasílat hlášení současně FS VB i HV VB. Útvary VB zasílaly přímo FS VB také své požadavky na provádění některých úkonů. Vzhledem k tomu, že do kompetence FMV byl v rámci posílení vlivu MV ČSSR při řízení StB a VB převeden také úsek statistiky, předalo HV VB ve dnech 14. a 15. června 1971 Federální správě VB příslušné písemné materiály.[119] Nově byly vydány v roce 1972 *Směrnice o spolupráci mezi orgány Veřejné bezpečnosti a celní správy*[120] a *Směrnice o organizování a řízení Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti*[121](služební předpis VB-poř-III-1). Personální odpovědnost služebních funkcionářů a náčelníků a jejich „kádrovou" pravomoc ve věcech služebního poměru příslušníků SNB pak stanovil RMV ČSSR č. 39 z 28. července 1972 s účinností od 1. října téhož roku. V roce 1973 následovalo vydání nových *Směrnic pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky*[122] (služební předpis A-oper-I-3), které znovu upravovaly zásady práce TS. Pro Veřejnou bezpečnost začalo od 1. února 1973 platit Nařízení ministra vnitra ČSSR *O jednotném postupu útvarů Veřejné bezpečnosti v případech emigrace tajných spolupracovníků kriminální služby*[123] a s účinností od 1. září 1973 byly vydány *Zásady součinnosti Státní a Veřejné bezpečnosti při šetření mimořádných událostí v československém národním hospodářství.*[124]

Důležitou změnou v působení Federálního ministerstva vnitra bylo převedení Pohraniční stráže z podřízenosti ministra národní obrany k ministru vnitra ČSSR. K provedení zákonného opatření č. 145/1971 Sb., přijatého předsednictvem Federálního shromáždění, vydal federální ministr vnitra rozkaz č. 66[125] dne 23. prosince 1971, kterým začlenil Pohraniční stráž dnem 1. ledna 1972 do vojsk MV a velitele PS podřídil náměstkovi MV Pješčakovi. Těmito akty se však základní úkoly Pohraniční stráže nijak neměnily. Opatření spojená s převodem PS do podřízenosti FMV a prozatímní zásady její činnosti vydal ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 10[126] dne 28. února 1972. Na základě dohody s Ministerstvem národní obrany přebralo FMV kromě odpovědnosti za Pohraniční stráž také její školské zařízení v Holešově. K 1. dubnu 1973 zde byla RMV

119) Ze zápisu o předání písemností vyplývá, že se jednalo o krajské statistické výkazy tajných spolupracovníků za léta 1954–1970, blíže neurčené výkazy Generální prokuratury (zřejmě také písemnosti k TS), statistické výkazy o trestné činnosti, o stavu vyšetřování a vyhledávání apod. z krajů, přehledy o kriminální statistice, kterou vedla Kriminální ústředna v letech 1945–1951 a statistické výkazy operativních spisů. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 110, kart. 24.

120) N MV ČSSR č. 11 z 29. března 1972. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 362, kart. 11.

121) N MV ČSSR č. 15 z 25. dubna 1972. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 366, kart. 11.

122) RMV ČSSR č. 8 z 16. února 1972 s účinností od 1. března 1973. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 75, kart. 3.

123) NMV ČSSR č. 3 z 16. ledna 1973. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 401, kart. 12a.

124) NMV ČSSR č. 25 z 13. srpna 1973. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 422, kart. 13.

125) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 66, kart. 2.

126) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 77, kart. 3.

ČSSR č. 14[127] z 27. března 1973 zřízena vojenská škola s názvem Důstojnická škola Pohraniční stráže, která byla určena ke vzdělávání důstojníků a praporčíků PS a která byla podřízena veliteli Pohraniční stráže. Posluchači zařazení ve školních jednotkách však zůstali příslušníky ČSLA a pokračovali ve výcviku a přípravě podle zvláštních pokynů FMV dohodnutých s Ministerstvem národní obrany. Ochrana státních hranic se sice dostala plně do kompetence FMV, avšak byla zajišťována nejen Pohraniční stráží, ale také pohraničními odděleními Veřejné bezpečnosti a odděleními pasové kontroly Státní bezpečnosti. To samozřejmě neodpovídalo potřebě jednotného řízení a centralizační koncepci, vyhlášené Ústředním výborem KSČ, takže od 15. června 1973 byla Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 22[128] z 24. května 1973 zřízena Hlavní správa ochrany státních hranic a zařazena mezi útvary výkonného aparátu FMV. Do Hlavní správy OSH ministr začlenil velitelství PS, 15. odbor II. správy (s výjimkou 1. oddělení tohoto odboru), oddělení pro správu hranic Organizační a vnitřní správy FMV a sekretariát hlavního hraničního zmocněnce, který tak byl vyčleněn z Federální správy VB. Hlavní správě OSH byla tímto rozkazem plně podřízena Pohraniční stráž, oddělení pasové kontroly (a letištní kontroly v Popradu) a pohraniční oddělení VB. RMV ČSSR č. 27[129] z 13. června 1973 změnil od 15. června 1973 název Hlavní správy OSH na Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic s krycím názvem PS útvar 9600, takže Správa začala fungovat 15. června již s tímto označením. Pokyny pro zařazení sil a prostředků do podřízenosti Hlavní správy PS a ochrany státních hranic, změna názvu pohraničních oddělení VB na oddělení ochrany státních hranic (OOSH), zřízení krajských oddělení ochrany státních hranic při KS SNB s vyjmenovanými podřízenými OOSH a stanovení zásad pro jejich činnost vyšly v Rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 35[130] dne 10. července 1973 s účinností od 15. června 1973.[131] Do funkcí hraničních zmocněnců[132] pak byli jmenováni příslušní náčelníci KS SNB a pro úseky státních hranic zabezpečované Pohraniční stráží velitelé brigád PS. Hlavním hraničním zmocněncem se stal náčelník Hlavní správy PSOSH.

Další zásadní změnou v organizaci FMV bylo znovuzřízení aparátu KSČ ve Veřejné bezpečnosti od 1. června 1972. Tento zásah byl zdůvodněn potřebou mít v této složce bezpečnostního aparátu *„pevné, straně a socialismu oddané, ideově a odborně připravené příslušníky Sboru národní bezpečnosti.“*[133] Splnění tohoto požadavku měl

---

127) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 139, kart. 5.

128) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 147, kart. 5.

129) ABS Praha, f. A 2/6? i. č. 152, kart. 6.

130) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 160, kart. 6.

131) Pokyny k převedení sil a prostředků pohraničních oddělení VB k FMV vydal také ministr vnitra ČSR svým rozkazem č. 18 z 14. června 1973 s účinností od 15. června, kde jsou jednotlivá PO VB i počty příslušníků přesně vymezeny včetně vyjmenovaných nově zřízených obvodních oddělení VB. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
HV VB zpracovalo zprávu o rozložení sil na pohraničních odděleních VB na území ČSR, ze které vyplývá, že PO VB zabezpečovala ochranu státních hranic (s NDR a PLR) v celkové délce 1230,350 km, na hranicích bylo dislokováno celkem 93 PO VB s 1012 příslušníky. Pohraniční oddělení VB však řešila nejen ochranu státních hranic, ale také běžnou bezpečnostní problematiku ve svých služebních obvodech. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 288, kart. 47.

132) Statut hraničních zmocněnců byl vydán nařízením MV ČSSR č. 6 dne 18. února 1971. – *Historie MV a SNB*, s. 63.

133) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 369, kart. 11.

zajišťovat politickovýchovný aparát, který však neměl nahrazovat velitele ani stranické organizace ve VB, ale pod jejich vedením pomáhat rozvíjet *„stranickopolitickou práci, uplatňovat vedoucí úlohu strany a zabezpečovat politickovýchovnou práci ve Veřejné bezpečnosti.“*[134] Směrnice pro činnost politickovýchovného aparátu ve VB vyšly v Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 18[135] dne 17. května 1972 a pokyny pro jeho personální vybudování pak v Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22[136] dne 26. května téhož roku. Organizační uspořádání aparátu kopírovalo útvary VB na jednotlivých stupních řízení. Na Federální správě VB FMV vznikla Správa pro politickovýchovnou práci, na hlavních velitelstvích obou republik odbor pro politickovýchovnou práci, na správách VB, městských správách VB v Praze a Bratislavě a na pohotovostních útvarech VB bylo budováno oddělení pro politickovýchovnou práci. Na ostatních městských správách VB, okresních odděleních VB, na vybraných obvodních odděleních VB I. typu a na školách VB byl ustaven pouze zástupce náčelníka pro politickovýchovnou práci.

Do kompetencí FMV patřilo také vytvoření koncepce resortního vzdělávání a celého školského systému, který se až dosud neustále reorganizoval. Ve Sboru národní bezpečnosti byl kontinuální nedostatek příslušníků se středním a vysokoškolským vzděláním, proto přijalo předsednictvo Federálního shromáždění 25. září 1973 zákonné opatření č. 107/1973 Sb., kterým byla zřízena Vysoká škola SNB. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 49[137] ze dne 29. září 1973 byla VŠ SNB k 1. říjnu 1973 stanovena samostatným útvarem FMV podřízeným přímo ministrovi.

Nové reformy v organizační struktuře FMV přinesl i rok 1973. Hned 4 . ledna vydal ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 3[138] po předchozích úpravách změněnou organizaci, spisové značky, krycí označení a rozdělení odpovědnosti za řízení funkčních útvarů[139] a útvarů výkonného aparátu. Od 1. ledna 1973 tak byl mezi funkční útvary zařazen již samostatný odbor obrany a ze zdravotnického odboru nově zřízená Zdravotnická správa.[140] K útvarům výkonného aparátu zase patřilo velitelství Pohraniční stráže. Větší změny nastaly v rozdělení odpovědnosti za řízení jednotlivých útvarů. Ministr vnitra si přidal k přímému řízení Správu ochrany stranických a ústavních činitelů, Kádrovou správu a analyticko-informační odbor. Náměstek ministra genmjr. Ing. Ján Hanuliak, který nahradil Jaroslava Voseckého, dostal do své „péče“ ještě útvary, které dočasně řídil náměstek Košnar, ale bez leteckého oddílu a Správy ochrany stranických a ústavních činitelů. Náměstek Pješčak řídil navíc velitelství Pohraniční stráže, Správu vývoje automatizace, Správu vědy a školství, odbor obrany a odbor požární ochrany. Náměstku Košnarovi zůstaly kompetence k řízení útvarů stejné a náměstkovi Šilhavému přibyla Zdravotnická správa a letecký oddíl. Od 1. března 1973 však již zase platila nová

134) Tamtéž.
135) Tamtéž.
136) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 373, kart. 11.
137) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 174, kart. 6.
138) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 128, kart. 5.
139) Předchozí označování těchto útvarů (útvary ministerstva, štábní útvary, útvary služeb) již nevyhovovalo, proto se začal používat termín *funkční útvary*.
140) RMV ČSSR č. 38 z 17. července 1973 byl vydán organizační řád Zdravotnické správy FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 163, kart. 6.

organizace FMV, vydaná Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 11[141] z 21. února 1973. Došlo zde však pouze k částečným úpravám spisových značek a ke zřízení útvaru Stavební výroba, zařazeného do nové formace hospodářských organizací podřízených FMV. Větší změna ale nastala v personálním obsazení funkcí náměstků, ve zvýšení jejich počtu a v přerozdělení jejich odpovědnosti za řízení útvarů. Nově byla stanovena pozice I. náměstek ministra (J. Hanuliak). Dalším náměstkem ministra se stal genmjr. prof. JUDr. Karel Kropáček. Jemu připadlo řízení velitelství Pohraniční stráže, štábu Civilní obrany ČSSR, Federální správy pasů a víz, leteckého oddílu a vlastního sekretariátu. Ministrovi zůstalo řízení Hlavní správy rozvědky, Správy ochrany stranických a ústavních činitelů, Kádrové správy, inspekce ministra vnitra ČSSR a sekretariátu FMV. Vedení analyticko-informačního odboru přešlo na I. náměstka ministra, který dále řídil Hlavní správu kontrarozvědky, Hlavní správu vojenské kontrarozvědky, Správu sledování, statisticko-evidenční odbor, sekretariát Komise pro ochranu státního tajemství a svůj sekretariát. Z titulu funkce I. náměstka zastupoval ministra vnitra ČSSR v době jeho nepřítomnosti v plném rozsahu jeho práv a povinností (s výjimkou funkce ministra jako člena vlády a věcí, které si ministr vyhradil), v rozsahu působnosti federace koordinoval činnost náčelníků KS SNB a prostřednictvím náměstků ministra vnitra ČSSR činnosti oborových složek SNB a vojsk MV. Náměstku Pješčakovi připadlo řízení Federální správy VB, Správy vědy a školství, Správy vývoje automatizace, odboru obrany a sekretariátu náměstka s operační skupinou MBO. Náměstka Košnara nahradil plk. JUDr. Miroslav Vaníček, který měl odpovědnost za Hlavní správu vyšetřování StB, odbor vyšetřování StB ve VKR, Správu zpravodajské techniky, Zvláštní správu, Správu spojení, Organizační a vnitřní správu, odbor zahraničního tisku a za svůj sekretariát. Náměstkovi Šilhavému zůstalo řízení Ekonomické a technické správy, Zdravotnické správy, tělovýchovného odboru, odboru požární ochrany, Stavební výroby a sekretariátu. 19. března 1973 následovalo vydání *Statutu federálního ministerstva vnitra* v Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 12 s účinností od 1. března 1973, který tak právně zakotvil všechny změny, které se odehrály od vzniku federace v působnosti Ministerstva vnitra ČSSR. FMV se tak stalo orgánem řízení a velení Sboru národní bezpečnosti s vymezenými úkoly, koordinovalo činnost obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů závaznými pokyny, velelo všem útvarům složky Státní bezpečnosti včetně jejich útvarů vyšetřování, řídilo federální útvary Veřejné bezpečnosti a ostatní útvary VB ve vymezených oblastech, stalo se orgánem pro řízení a velení Státní bezpečnosti při ochraně státních hranic, řídilo s určenými kompetencemi odborné školy SNB a vojska MV a provozovalo leteckou dopravu příslušníků SNB a vojsk MV. Federální ministerstvo vnitra vedlo přípravu civilní obrany v ČSSR a velelo vojskům MV. Kromě bezpečnostních otázek spravovalo FMV i úsek státní správy zabezpečovaný federálními útvary SNB, popřípadě se na některých úsecích státní správy spolupodílelo. Základním organizačním stupněm řízení na FMV byly správy, které se tvořily podle hlavních druhů činností. Na úrovni správy stály také samostatné odbory. Správy nebo samostatné odbory s rozsáhlým okruhem činností se zpravidla členily na odbory nebo oddělení. Organizační strukturu FMV, pracovní náplň útvarů

141) ABS Praha f. A 2/6, i. č. 136, kart. 5.

a jejich vzájemné vztahy pak měl stanovit organizační řád. V této konstelaci převzal Federální ministerstvo vnitra 30. března 1973 po tragické smrti Radko Kasky nový ministr Jaromír Obzina.[142]

Ministerstvo vnitra ČSR (1971–1973)

Také na českém ministerstvu vnitra nastal bouřlivý vývoj organizační struktury, který vyvolalo přijetí novely ústavního zákona o československé federaci a navazujících zákonů o působnosti federálních ministerstev. Díky tomu došlo k přesunu některých dosavadních kompetencí MV ČSR na Federální ministerstvo vnitra. Zákonem ČNR č. 146/1970 Sb. pak byl nově formulován rozsah působnosti MV ČSR, včetně jeho bezpečnostního úseku. Tyto zákonné úpravy tak vyvolaly řadu změn v organizaci i v řídících vztazích resortu. Vzhledem k tomu, že organizační úpravy bezpečnostního úseku MV ČSR v posledních dvou letech byly zakotveny v několika resortních předpisech, došlo Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9[143] z 1. března 1971 k jejich sjednocení. Organizační struktura **Ministerstva vnitra ČSR** tak měla zatím tuto podobu:

- *Štábní útvary*
- sekretariát
  - kancelář ministra
  - informační skupina
  - tiskové oddělení
- inspekce ministra
- Personální a organizační správa (řídila i školy MV)
- oddělení obrany
- Organizační a vnitřní správa
  - vnitřní odbor
  - odbor řízení a organizace
  - právní odbor
  - zvláštní oddělení
- sekretariát náměstka
  - *Útvary služeb*
- Správa spojení
- Hospodářská správa
- odbor hospodářského zabezpečení
- Zdravotnická správa
- *Útvary výkonného aparátu*
- Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
- Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti
- štáb Civilní obrany

142) doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc., se narodil 28. 5. 1929 a ministrem vnitra ČSSR byl do 20. 6. 1983. – *Historie MV a SNB*, s. 68.

143) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

- Hlavní správa požární ochrany
- oddělení ochrany utajovaných skutečností

- *Hlavní výbor KSČ na MV ČSR*

Ministerstvo vnitra ČSR řídil od 23. října 1970 nový ministr, Ing. Josef Jung,[144] který si osobně podřídil sekretariát ministra, inspekci ministra, personální a organizační správu a oddělení obrany, tedy většinu štábních útvarů. Náměstek MV pak řídil všechny útvary služeb a výkonného aparátu, organizační a vnitřní správu a svůj sekretariát. Civilněsprávní úsek řídil další náměstek.

Ministr vnitra ČSR vydával vždy koncem roku rozkaz, který obsahoval hlavní zaměření, tedy hlavní úkoly stanovené pro bezpečnostní úsek ministerstva stranickými a vládními dokumenty. Jejich splněním se mělo dosáhnout „základních" cílů MV ČSR, tedy v první řadě měla být dokončena „kádrová očista a politická konsolidace" a potom cestou neustálého prohlubování, zefektivňování, upřesňování, zvyšování či vytyčování se mělo docílit dalšího zkvalitňování výkonu služby a vyšší výslednosti práce resortu. K realizaci těchto „cílů" se soustavně hledal optimální model fungování nejen republikového bezpečnostního aparátu. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 28[145] z 8. prosince 1972 byly od 1. ledna 1973 upraveny názvy některých útvarů a stejně jako na FMV zvýšen počet náměstků. Personální a organizační správa byla přejmenována na Kádrovou správu, oddělení obrany na odbor obrany a sekretariát náměstka na sekretariát I. náměstka. Oddělení ochrany utajovaných skutečností bylo převedeno k Federálnímu ministerstvu vnitra a funkce náměstka MV se změnila na funkci I. náměstka MV. Současně byla zřízena sdružená funkce náměstka ministra vnitra a hlavního velitele Veřejné bezpečnosti. Snaha o jednotné organizační uspořádání problematiky ochrany utajovaných skutečností na ministerstvech vnitra vedla k převedení zvláštního oddělení[146] (sledování a ustanovka) od Organizační a vnitřní správy k odboru obrany. Také resortní školství v působnosti českého ministerstva vnitra doznalo drobných změn, když se Odborné školy MV ČSR Vsetín a Veltrusy staly Středními odbornými školami MV ČSR.[147]

Všechny tyto organizační proměny ministerstva pak byly zakotveny v RMV ČSR č. 9[148] z 6. února 1973 a ve *Statutu Ministerstva vnitra České socialistické republiky,*[149] vydaného Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 28 dne 31. srpna 1973 s účinností od 18. července téhož roku. Organizační strukturu, vztahy a kompetence jednotlivých útvarů pak upřesňovaly prozatímní organizační řády,[150] které vycházely postupně v prů-

---

144) Ing. Josef Jung se narodil 27. 2. 1924 a ministrem vnitra ČSR byl do 21. 4. 1988. – *Historie MV a SNB*, s. 62.

145) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

146) Na KS SNB řešily organizování, řízení a kontrolu práce na úseku sledování a ustanovky zvláštní odbory. Upravená směrnice (VB-oper-II-1) k jejich činnosti byla vydána rozkazem MV ČSR č. 1 dne 6. ledna 1972. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

147) RMV ČSR č. 21 z 21. července 1972 a č. 24 ze 17. července 1973. – Tamtéž.

148) Tamtéž.

149) Tamtéž.

150) Jednotlivé organizační řády vyšly v RMV ČSR č. 11 z 6. března 1973, č. 17 z 30. dubna 1973, č. 23 z 6. července 1973, č. 27 z 31. srpna 1973, č. 30 z 29. září 1973. – Tamtéž.

běhu roku 1973, aby pak koncem roku vyšel *Prozatímní organizační řád MV ČSR*.[151] **Ministerstvo vnitra ČSR** bylo organizováno (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 2[152]) takto:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK

- *Funkční útvary*

- sekretariát ministra vnitra ČSR – zajišťoval úkoly spojené s funkcí ministra jako člena vlády, organizoval zasedání poradních orgánů ministra, pomáhal ministrovi při řízení, soustřeďoval a připravoval ministrovi materiály k informaci, podpisu a rozhodnutí, podílel se na tvorbě informačního systému MV, zpracovával bezpečnostní informace, organizoval propagační a publicistickou činnost ministra
  - kancelář ministra
  - oddělení svodné informace
  - tiskové oddělení
- sekretariát prvního náměstka MV ČSR – zajišťoval úkoly spojené s činností I. náměstka, pomáhal I. náměstkovi při řízení jemu svěřených útvarů, zajišťoval jejich realizaci a kontrolu
- inspekce ministra vnitra ČSR – prověřovala plnění určených usnesení vlády, úkolů hlavního zaměření činnosti MV, dodržování právních předpisů, vyšetřovala trestné činy a přečiny příslušníků SNB, zabezpečovala vyřizování stížností
  - vnitřní skupina
  - metodicko-analytická skupina
  - 1. oddělení
  - 2. oddělení
  - 3. oddělení
- Kádrová správa – rozpracovávala usnesení stranických a vládních orgánů ke kádrové a personální práci a politice, zabezpečovala politickou a odbornou přípravu „kádrových rezerv“, metodicky řídila podřízené kádrové útvary
  - vnitřní oddělení
  - samostatné oddělení metodické a koncepční
  - odbor operativních a personálních činností
  - odbor školský
  - odbor organizační a evidenční
- Organizační a vnitřní správa – působila v oblasti koncepce organizace, řízení a normotvorné činnosti, tvorby výhledu a plánování vývoje SNB, organizovala připomínkové řízení, zajišťovala konečné zpracování a vydávání resortních předpisů a zásad spisové a archivní služby MV
  - vnitřní odbor
  - odbor řízení a organizace
  - právní odbor

---

151) Organizační řád MV ČSR byl vydán RMV ČSR č. 35 dne 27. prosince 1973 s účinností od 1. ledna 1974. – Tamtéž.

152) Tamtéž.

- Správa spojení – organizovala spojení pro útvary MV ČSR, FMV, vojsk MV, ČSLA a LM, podílela se na tvorbě koncepce a výhledového plánu rozvoje spojovací služby, zpracovávala všechny druhy plánů MTZ, zajišťovala a prováděla výstavbu, údržbu a opravy spojovacích zařízení
  - kádrová a školská skupina
  - vnitřní oddělení
  - oddělení investic a technické revize
  - odbor operativního řízení
  - odbor provozně-ekonomický
  - odbor technicko-ekonomický
  - ústřední spojovací dílny
  - oddělení monitoru
  - oddělení kurýrní
- Hospodářská správa – zajišťovala finanční a materiálně-technické prostředky, investiční výstavbu ministerstva a podřízených útvarů, rekreační péči a preventivní rehabilitaci, řídila mzdovou politiku občanských pracovníků, řídila činnost ekonomických úseků MV a vytvářela výkonná zařízení
  - všeobecné oddělení
  - skupina obrany
  - kádrové oddělení
  - kontrolní a inspekční oddělení
  - rekreační oddělení
  - finanční odbor
  - materiální odbor
  - stavebně-ubytovací odbor
  - výkonná zařízení (ústřední sklady, ústřední automobilové opravny, opravny motorových člunů, filmová distribuce, zotavovny)
- Zdravotnická správa – zajišťovala léčebnou a preventivní péči, včetně posudkové činnosti, lázeňské péče a opatření proti vzniku a šíření přenosných chorob, zabývala se zdravotní výchovou na MV, podílela se na koncepci zdravotnické služby a zásad organizace a řízení jednotlivých oblastí zdravotní péče, organizovala, řídila a kontrolovala činnost lázeňských léčebných ústavů a jejich provozy, metodicky řídila zdravotnické ústavy KS SNB
  - vnitřní skupina
  - kádrové oddělení
  - skupina obrany
  - oddělení léčebně-preventivní a posudkové péče
  - skupina organizačně-metodická
  - oddělení lázeňské péče
  - oddělení hygienické služby
  - oddělení materiálně-technického zásobování
  - zdravotnická zařízení správy (zdravotnický ústav MV ČSR, lázeňské léčebné ústavy, ústřední zdravotnický sklad MV ČSR)
- odbor obrany – zajišťoval připravenost MV v oblasti obrany, ochrany utajovaných skutečností, bojové a tělesné přípravy, rozpracovával operačně-mobilizační plá-

nování, celostátní koncepce obranných příprav, zpracovával operační dokumentaci, organizoval preventivně-výchovnou činnost k zabránění úniku či vyzrazení utajovaných skutečností
- vnitřní skupina
- oddělení operačně-mobilizačních příprav
- zvláštní oddělení
- skupina bojové a tělesné přípravy

- odbor hospodářského zabezpečení – zabezpečoval činnost útvarů ministerstva a Krajské správy SNB Praha finančními a hmotnými prostředky, zajišťoval služební a rodinné ubytování, osobní, hromadnou a nákladní dopravu a údržbu vozového parku, stravování pracovníků, vykonával správu národního majetku, evidoval materiálně-technické prostředky, řídil činnost dílen, opraven a závodních kuchyní
  - vnitřní oddělení
  - kádrové oddělení
  - finančněplánovací oddělení
  - materiálové oddělení
  - dopravní oddělení
  - ubytovací oddělení
  - oddělení skladů
  - oddělení ostrahy
  - hospodářské zařízení odboru

- *Útvary výkonného aparátu*

- Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
- Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti
- štáb Civilní obrany – řídil přípravy a opatření civilní obrany v ČSR, usměrňoval výstavbu a opatření CO se zaměřením na ochranu života a zdraví obyvatelstva, zabezpečoval podmínky pro život v době mimořádných opatření, podílel se na zpracování koncepce a hlavních úkolů CO, řídil činnost ústředních orgánů státní správy ČSR a příslušných útvarů KNV při výstavbě CO, vydával směrnice a pokyny a kontroloval jejich plnění, řídil a koordinoval činnost na úseku přípravy obyvatelstva k CO, zpracovával odborná stanoviska z oblasti CO
  - sekretariát
  - oddělení kádrové a personální práce
  - oddělení plánovací a analytické
  - skupina pro zabezpečení velení
  - pomocná kancelář
  - operační odbor
  - oddělení ženijnětechnické
  - ekonomický odbor
- Hlavní správa požární ochrany – zpracovávala koncepci rozvoje PO a řešení stěžejních otázek požární bezpečnosti, plánovala činnost inspekcí požární ochrany národních výborů a veřejných požárních útvarů, připravovala podklady k návrhům obecně závazných právních předpisů, prováděla odbornou přípravu profesionálních pracovníků PO, prováděla výzkum v oboru PO

- vnitřní oddělení
- oddělení prevence
- oddělení represe
- oddělení vývoje a výzkumu
- kádrová skupina
- skupina obrany
- škola požární ochrany MV ČSR
- školský útvar při Vysoké škole báňské v Ostravě

CIVILNĚSPRÁVNÍ ÚSEK

- sekretariát náměstka MV ČSR – zajišťoval úkoly spojené s řízením CSÚ MV náměstkem ministra, organizoval přípravu podkladů a stanovisek potřebných pro rozhodování náměstka, zabezpečoval úkoly spojené s činností Kolegia MV ČSR pro CSÚ, organizoval a koordinoval kontrolní činnost v rámci úseku
- Správa pro místní hospodářství – vykonávala funkci ústředního odvětvového orgánu státní správy a orgánu hospodářského řízení ve věcech místního hospodářství, zpracovávala koncepce a analýzy jeho rozvoje, navrhovala opatření v oblasti plánování, rozpočtu, ekonomických nástrojů, financování, cenové a mzdové politiky, investiční výstavby, hospodaření s byty i nebytovými prostory, zabezpečovala mobilizační přípravy, přípravy civilní obrany a přípravu pracujících v rámci jednotného systému branné výchovy obyvatelstva
  - sekretariát ředitele správy
  - odbor ekonomický
  - odbor technicko-provozní
  - odbor bytový
  - oddělení práce a mzdy a výchovy „kádrů“
  - oddělení pro přímo řízené organizace
- Správa pro dopravu – působila jako ústřední orgán státní správy a dozoru ve věcech silniční, městské dopravy včetně metra, silničního hospodářství a drah zvláštního určení, zabezpečovala činnosti na úseku národohospodářského plánování a rozpočtu, řídila odbory dopravy národních výborů, řešila problematiku bezpečnosti silničního provozu
  - sekretariát ředitele správy
  - oddělení obrany
  - odbor silniční a městské dopravy
  - odbor silničního hospodářství
  - odbor ekonomiky dopravy
- Archivní správa – řídila, organizovala a určovala koncepci archivnictví v ČSR, zajišťovala ochranu JAF, pečovala o zpracovávání, zpřístupňování a zveřejňování archiválií, vydávala archivní publikace, kontrolovala provádění všech obecně platných předpisů, koordinovala vědeckou činnost archivů
  - ředitel správy a jeho zástupce
  - samostatný referent pro agendu personální a pro zvláštní úkoly
  - vedoucí odborný referent
  - oddělení vědeckometodické a publikační

- oddělení kontrolně-instruktážní a pro využití archivního materiálu
- oddělení pro organizační, právní a hospodářskou činnost

- odbor pro národní výbory – zpracovával podklady k činnosti NV, předkládal návrhy vládě, zabezpečoval propagaci práce NV, připravoval a zabezpečoval vydávání *Bulletinu* ministerstva, připravoval porady s tajemníky KNV a NV hl. m. Prahy
  - vedoucí odboru
  - referent (sekretářka) odboru
  - oddělení pro organizaci práce a koordinaci
  - oddělení pro výstavbu národních výborů
  - oddělení studijní a propagační
- odbor vnitřní správy národních výborů – poskytoval metodickou pomoc národním výborům k činnosti komisí pro ochranu veřejného pořádku, k chodu odborů vnitřních věcí a k organizování aktivů vnitřní správy, rozhodoval ve správním řízení k odnětí státního občanství, o schvalování organizačních řádů dobrovolných organizací přesahujících obvod kraje a nepřesahujících území ČSR, o schválení stanov zvláštních sdružení, o zastavení činnosti nebo rozpuštění dobrovolných organizací a o povolení veřejných sbírek, byl odvolacím orgánem v řízení k rozhodnutím KNV a v řízení o protestu prokurátora, vydával matriční a jiné doklady pro zahraničí, seznam obcí ČSR a jeho změny, zabezpečoval volby do zastupitelských sborů, spisovou službu u NV, vedl evidenci obcí a jejich částí, matričních obvodů a válečných hrobů
  - sekretariát vedoucího odboru
  - oddělení veřejného pořádku, správních věcí a spolčování
  - oddělení práce, mzdy, rozpočtu a správy národního majetku
  - oddělení státního občanství a matrik
- odbor legislativy a koordinace předpisů – zabezpečoval tvorbu právních předpisů úseku a koordinaci předpisů v oblasti správního práva
  - vedoucí odboru
  - referent (sekretář) odboru
  - oddělení tvorby a koordinace předpisů
  - oddělení právní a cizí legislativy
  - redakce časopisu *Správní právo*
- odbor pro kádrovou a personální práci – rozpracovával usnesení stranických a státních orgánů k personální práci, vedl nomenklaturní evidenci, prováděl koncepční a metodickou práci, metodicky řídil národní výbory v této oblasti
- redakce časopisu *Národní výbory* – zabezpečovala vydávání týdeníku vlády
  - šéfredaktor a jeho zástupce
  - hlavní sekretář redakce
  - sekretariát
  - oddělení pro oblast výstavby a působnosti národních výborů
  - oddělení ekonomické a kontrolní oblasti národních výborů
- hospodářské oddělení – zabezpečovalo činnost CSÚ ministerstva finančními a hmotnými prostředky, rozpracovávalo pokyny k metodice rozpočtu a plánu, vedlo evidenci národního majetku

- vedoucí oddělení
- skupina finančního plánování a revizní činnosti
- skupina finančního a materiálně-technického zásobování
- skupina technicko-administrativní

- zvláštní oddělení – zajišťovalo konkrétní opatření na úseku ochrany státního hospodářského a služebního tajemství CSÚ
- útvar obrany pro místní národní výbory a místní hospodářství – řídil, koordinoval a kontroloval zabezpečení hospodářsko-mobilizačních příprav

Prostřednictvím příslušných odborných útvarů civilněsprávního úseku řídilo ministerstvo některé organizace na úsecích místního hospodářství, dopravy, národních výborů a archivnictví, jejichž seznam byl uveden v organizačním řádu.

Na MV ČSR fungoval také Hlavní výbor KSČ, který plnil zadané politické úkoly a určoval základní politickou orientaci pro celoútvarové výbory a základní organizace KSČ na ministerstvu.

Poradními orgány ministra při řízení resortu bylo Kolegium ministra pro bezpečnostní úsek a Kolegium ministra pro civilněsprávní úsek, Operativní porada vedení ministerstva (změněná později na Poradu vedení ministerstva) a další poradní orgány ustavené k řešení vybraných problémů.[153] Kolegia ministra byla kolektivními orgány, kde se projednávaly problémy související s koncepcí rozvoje ministerstva, závažné otázky řízení, působnosti a organizace ministerstva, ale i opatření k zabezpečení jeho činnosti. Operativní porada vedení ministerstva jednala o záležitostech vyžadujících rychlý a koordinovaný postup vedení MV a kolektivní posouzení před rozhodnutím ministra o jejich řešení.

Rozdělení odpovědnosti za řízení bezpečnostního úseku MV ČSR stanovil ministr také rozkazem č. 9/1973. Osobně si podřídil sekretariát ministra vnitra ČSR, inspekci ministra vnitra ČSR, Kádrovou správu a odbor obrany. Prvnímu náměstkovi svěřil Organizační a vnitřní správu, Správu spojení, Hospodářskou správu, Zdravotnickou správu, odbor hospodářského zabezpečení, Správu vyšetřování VB, štáb Civilní obrany, Hlavní správu Požární ochrany a sekretariát I. náměstka. Nově ustavený náměstek ministra byl současně hlavním velitelem Veřejné bezpečnosti a řídil tedy pouze Hlavní velitelství VB.

Veřejná bezpečnost (1971–1973)

V souvislosti s reorganizací bezpečnostního aparátu provedenou v rámci federalizace došlo také na úseku Veřejné bezpečnosti k řadě problémů. V důsledku toho, že následné změny zákonných předpisů k fungování bezpečnostního aparátu řešily problém s nevyjasněnými kompetencemi a součinností zejména mezi centrálními stupni řízení ministerstev pouze institucionálně, nikoliv věcně, trvala improvizace v běžném provozu útvarů poměrně dlouho. Aplikaci nových právních úprav ztěžovaly též průtahy

153) V této době fungovaly jako poradní orgány ministra: Zvláštní rozkladová komise, Komise sociálního zabezpečení MV ČSR, Zvláštní komise MV ČSR (otázky služebního poměru příslušníků SNB), Poradní komise MV ČSR (rozhodování o odvolání příslušníků), Ústřední komise MV ČSR pro přípravu obyvatelstva k civilní obraně, později byla zřízena také Technická rada požární ochrany a Vědecká archivní rada. – Tamtéž.

ve vydávání nezbytných interních norem a směrnic. Praxe si tak vytvořila provizorní vazby a vztahy, které však bylo v zájmu funkční schopnosti jednotlivých služeb nutné přehodnotit, popřípadě sjednotit. Pořád se ještě pracovalo na tvorbě zákona o SNB, zákona o požární ochraně, zákona o civilní obraně, zákona o správním dohledu nad recidivisty a zejména na novele trestního řádu. Pro Veřejnou bezpečnost bylo toto období charakterizováno jako nepříznivé, hlavně v oblasti zvýšené kriminality zvláště ve větších městech a v důsledku rozvoje motorizace i v udržování dopravní bezpečnosti. Také ještě neskončila patřičná „kádrová konsolidace" příslušníků a díky novému federativnímu uspořádání státu a následným delimitacím došlo rovněž k přerozdělení počtu a rozmístění pracovních sil ve VB. Tyto změny zasáhly hlavně centrální útvary Veřejné bezpečnosti a historicky vzniklé disproporce v rozmístění a počtech příslušníků VB u nižších výkonných útvarů tak zase byly zkorigovány pouze dílčím způsobem.[154]

Bez větších problémů a zřejmě i nejrychleji byl u Veřejné bezpečnosti vybudován politickovýchovný aparát. V dubnu 1972 byl schválen předsednictvem ÚV KSČ, v květnu začala jeho realizace Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 22, ještě předtím vyšla nařízením federálního ministra vnitra č. 18 *Směrnice pro činnost politickovýchovného aparátu ve Veřejné bezpečnosti*, a jeho výstavba byla v podstatě dokončena k 1. listopadu 1972.[155] Odbor pro politickovýchovnou práci vytvořený na Hlavním velitelství VB a personálně zajištěný příslušníky, kteří v „krizovém období stáli pevně na pozicích marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu," se také aktivně zapojil do „výchovy" příslušníků a propagace společenského poslání a výsledků práce Veřejné bezpečnosti. V souladu s plánem tiskového odboru udržoval odbor pro politickovýchovnou práci pracovní kontakty s vyčleněnými redaktory ČTK, všech ústředních deníků, hlavních týdeníků a Československého rozhlasu.[156] Uzavřených soudních případů trestné činnosti se také např. využívalo pro spolupráci s hlavní redakcí armádních, branných a bezpečnostních pořadů Československé televize.

Hlavní velitelství VB řešilo také problémy, které vyplynuly z organizační výstavby federálního a českého ministerstva vnitra. Na příslušných útvarech HV VB probíhala připomínková řízení k různým oblastem fungování VB. Kromě novely trestního řádu se rovněž jednalo o změnu směrnic pro práci s tajnými spolupracovníky, kteří se stali jedním z důležitých prostředků agenturně-operativní práce zejména na úseku hospodářské kriminality. Přes veškerou snahu se zatím nepodařilo provést přestavbu a rozšíření agenturní sítě, v návrzích FMV nebylo počítáno ani s budováním a vytěžováním vězeňské agentury[157] nebo s možností trestního postihu tajných spolupracovníků při dekonspiraci či emigraci,[158] popřípadě se volalo po sjednocení norem pro získávání

154) Těmito problémy se zabýval např. referát HV VB na celostátní poradě náčelníků správ VB v ČSR a náčelníka MS VB Praha, konané 18. 2. 1972. – ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 119, kart. 28, popř. prognostická úvaha o vývoji VB, vzniklá na MV ČSR v roce 1973 – ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 184, kart. 37.

155) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 141, kart. 30.

156) Podklady z problematiky hospodářské a obecné kriminality byly využívány v pořadech „Ve stínu paragrafů", „Horizont", „Milionový kabaret", popř. „VB žádá, radí, informuje". Informace o situaci v silničním provozu předávalo HV VB do pořadu „Šťastný víkend" (později přejmenovaný na „Pátý den je sobota") a „Pozor zákruta". Vznikaly také výchovné pořady pro děti např. „Deset kapitánů". – Tamtéž a ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 158, kart. 34.

157) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 92, kart. 22.

158) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 185, kart. 37.

a využívání konspiračních a propůjčených bytů. Návrhy nové směrnice tak činily práci s TS ještě složitější a administrativně náročnější. Nakonec byly nařízeními ministra vnitra ČSSR č. 39, 40 a 41/1972 vydány s platností od 1. ledna 1973 nové směrnice VB-oper-I-1, I-2 a I-3 upravující činnost kriminální služby s agenturou. Tyto směrnice přehodnotily TS, z nichž část byla převedena na agenty a zbytek na důvěrníky, takže počet agentů na útvarech VB v ČSSR činil 5067 osob, snížil se tak o 1418 osob, z toho 823 jich bylo převedeno na důvěrníky.[159] Hlavní velitel VB pak v dokumentu *Zaměření Veřejné bezpečnosti na rok 1973*[160] vymezil mimo přebudování agenturní sítě i další zdokonalování prostředků, taktiky a metod práce. Poprvé v historii SNB, mimo směrnic pro používání zpravodajské techniky v StB, byl vydán Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 21 dne 12. května 1972 služební předpis A-oper-VI-1-VB, upravující používání zpravodajské techniky ve složce VB, čímž bylo umožněno útvarům Veřejné bezpečnosti její rychlé použití při odhalování závažné kriminální trestné činnosti.[161] Úkoly, které pro Veřejnou bezpečnost vyplynuly z RMV ČSSR č. 46/1970 vydáním *Směrnic pro rozpracování cizinců z kapitalistických států* (nahradily *Směrnice pro rozpracování vízových cizinců*, vydané RMV č. 25/1964), stanovil pak hlavní velitel VB ve svém rozkazu č. 2[162] dne 3. února 1971.

Jak již bylo řečeno, k zásadním změnám v organizaci bezpečnostního aparátu došlo především na úrovni centrálního řízení, tedy na ministerstvech vnitra. Organizační struktura Hlavního velitelství VB se od poslední reorganizace zatím nezměnila. Nový hlavní velitel VB plk. RSDr. Zdeněk Rajchart svým rozkazem č. 11[163] dne 29. dubna 1971 vydal pouze nové rozdělení odpovědnosti za plynulé řízení jednotlivých služeb a odborů HV VB. Osobně si podřídil inspekci hlavního velitele VB, personální odbor HV VB, technicko-ekonomický odbor HV VB a sekretariát hlavního velitele, 1. zástupce hlavního velitele (plk. JUDr. Jiří Poupě) řídil celou Správu kriminální služby a další zástupce hlavního velitele (pplk. Bohuslav Adamec) měl na odpovědnost odbor pořádkové služby HV VB, odbor dopravní služby HV VB a správní skupinu HV VB. Vzhledem k tomu, že došlo k některým změnám v názvu služeb nebo jednotlivých pracovišť a dosud používané označení písemností již nebylo v souladu s jejich organizací, bylo rozkazem HV VB č. 23[164] z 20. prosince 1971 upraveno bližší označení služeb a pracovišť VB také s ohledem na připravovanou reorganizaci kriminální služby u správ VB, městských správ VB a u okresních oddělení VB. Teprve v roce 1973 v souvislosti s vydáním upravené organizace MV ČSR vydal hlavní velitel VB svým rozkazem č. 6[165] dne 5. dubna 1973 pozměněnou organizační strukturu velitelství i nové rozdělení odpovědnosti za řízení odborů a samostatných oddělení HV VB, ve kterém

159) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 290, kart. 47 a i. č. 300, kart. 49.
160) ABS Kanice, f. H 2 - 1(II.), i. č. 319, kart. 50.
161) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 180, kart. 36.
162) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 70, kart. 20.
163) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 75, kart. 20.
164) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 91, kart. 22.
165) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 272, kart. 44.

se projevil také zvýšený počet jeho zástupců (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 3).[166] Osobně si hlavní velitel podřídil ze sekretariátu vytvořený vnitřní odbor HV VB včetně skupiny obrany a Civilní obrany, operační štáb, na kádrový odbor přejmenovaný personální odbor, inspekci HV VB a z technicko-ekonomického odboru nově zformovaný technicko-hospodářský odbor HV VB. Prvnímu zástupci a zároveň náčelníkovi Správy kriminální služby (J. Poupě) podřídil hlavní velitel všechny její součásti. Nový zástupce hlavního velitele (pplk. Václav Vaněk) řídil odbor pro politickovýchovnou práci a další zástupce HV VB řídil odbor pořádkové služby HV VB, odbor dopravní služby HV VB a oddělení správní služby HV VB. Dne 17. dubna 1973 stanovil hlavní velitel VB rozkazem č. 7[167] složení štábu hlavního velitele VB, jmenoval jeho členy a vydal *Jednací řád štábu HV VB*.

Na základě Rozkazu ministra vnitra ČSR č. 27[168] ze dne 31. srpna 1973, kterým byl vyhlášen *Prozatímní organizační řád hlavního velitelství VB a správy vyšetřování VB*, zveřejnil hlavní velitel VB (jako přílohu výše uvedeného rozkazu českého ministra vnitra) 14. prosince 1973 svůj rozkaz č. 20,[169] ve kterém vydal přehled nejdůležitějších právních norem pro HV VB, organizační schéma a popis funkcí na Hlavním velitelství VB. Vydaný organizační řád tedy právně zakotvil Hlavní velitelství VB jako výkonný útvar MV ČSR pro zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti podřízený ministru vnitra ČSR; ve věcech spadajících ze zákona do působnosti ČSSR bylo podřízeno ministru vnitra ČSSR. Ve stanoveném rozsahu řídilo HV VB útvary Veřejné bezpečnosti, Pohotovostní pluk VB, popřípadě vyšetřovací útvary VB při plnění povinností vyplývajících z RMV č. 4/1964 a dalších služebních předpisů. Hlavnímu velitelství VB tak zůstalo zajišťování ochrany veřejného pořádku, života, zdraví, majetku a důstojnosti osob a majetku v socialistickém vlastnictví, bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, odhalování, objasňování a vyhledávání trestných činů, přečinů a přestupků, správní činnost při vydávání občanských průkazů, propustek do hraničního pásma, hlášení pobytu obyvatelstva, povolování držení zbraní a na úseku silničního provozu. HV VB organizovalo pořádkovou službu pro systém CO, stanovovalo zaměření činnosti a hlavní úkoly VB, zabezpečovalo politickou výchovu, odbornou přípravu a kázeň příslušníků, analyzovalo veřejněbezpečnostní situaci, podílelo se na zpracovávání prognóz, koncepce organizace a racionalizace činnosti VB. Ve vymezeném rozsahu provádělo přímý výkon služby a rozhodovalo ve správním řízení. A v neposlední řadě zabezpečovalo součinnost a spolupráci s ostatními útvary ministerstev vnitra a podílelo se na kontrolní činnosti FMV při prověrkách útvarů VB spadajících do působnosti FMV.

Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti MV ČSR se organizačně členilo na:

- <u>*Vedení*</u>
  - náměstek ministra vnitra ČSR a hlavní velitel VB – řídil útvary VB tím, že stanovil zaměření a hlavní úkoly VB, organizoval opatření v boji s kriminalitou, k ochraně veřejného pořádku apod., vydával interní právní předpisy k zabezpeče-

166) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 265, kart. 43 a i. č. 391, kart. 51.
167) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 275, kart. 44.
168) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
169) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 265, kart. 43.

ní chodu služby, spoluvytvářel koncepce, zásady organizace a jednotného výkonu služby, odpovídal za dodržování zásad ochrany utajovaných skutečností atd.

- první zástupce HV VB a náčelník Správy kriminální služby – zastupoval v plném rozsahu hlavního velitele a zároveň řídil Správu kriminální služby
- zástupce HV VB a náčelník odboru pro politickovýchovnou práci – zastupoval hlavního velitele ve vymezeném rozsahu a řídil odbor PVP
- zástupce HV VB – zastupoval hlavního velitele ve vymezeném rozsahu a odpovídal za úseky činnosti HV VB svěřené mu hlavním velitelem

- *Funkční útvary*

- operační štáb – zpracovával návrhy prognóz vývoje, koncepce a organizace VB, analyzoval účelnost organizační struktury VB, připravoval různé rozbory, podklady a stanoviska pro rozhodnutí hlavního velitele, měl napomáhat ke zkvalitnění systému řídící práce
- odbor pro politickovýchovnou práci – soustřeďoval a analyzoval informace o PVP a zpracovával vlastní plány PVP, řídil a kontroloval činnost oddělení PVP na správách VB, řídil propagování marxisticko-leninského učení a politiky KSČ, popularizoval poslání a činnost VB
  - 1. oddělení (politickoorganizační)
  - 2. oddělení (politickovýchovné)
- inspekce hlavního velitele VB – kontrolovala podle pokynů hlavního velitele činnost podřízených útvarů VB, vyšetřovala, vyhledávala a objasňovala trestné činy, přečiny a sebevraždy příslušníků VB patřících do personální kompetence HV VB, přijímala, evidovala a vyřizovala stížnosti, upozornění a podněty občanů
- vnitřní odbor – zpracovával interní právní předpisy, řídil a kontroloval dodržování spisového pořádku na HV VB a PP VB, vedl evidenci obecně závazných i interních právních předpisů, zabezpečoval hlásnou službu, navrhoval a rozpracovával opatření k přípravě systému CO, organizoval práce související s činností hlavního velitele VB jako náměstka ministra vnitra ČSR a plnil úkoly sekretariátu náměstka MV ČSR, spadaly sem také skupina obrany a skupina CO
- kádrový odbor – zajišťoval úkoly související se služebních poměrem příslušníků, prováděl rozbory personálního stavu, zpracovával návrhy pro kádrová opatření, podílel se na vytvoření zásad výběrového řízení, zajišťoval výběr branců a jejich zařazení do PP VB, vedl kádrové a personální spisy příslušníků
  - skupina kádrové práce
  - oddělení řízení výběru
  - skupina školské a bojové přípravy
- technicko-hospodářský odbor – spolupracoval na zabezpečení výzkumu a vývoje technických prostředků, na materiálně-technickém a finančním vybavení VB, na plánech investiční výstavby a přípravě dokumentace staveb pro VB, sestavoval návrh rozpočtu HV VB, zajišťoval zlepšovatelské hnutí a provoz motorových vozidel
  - hospodářské oddělení
  - oddělení spojovací a operativní techniky
  - dopravní četa

- *Výkonné útvary*

- Správa kriminální služby
  - vnitřní skupina – zabezpečovala administrativní práce související s činností správy
  - odbor obecné kriminality – metodicky řídil a kontroloval podřízené útvary, organizoval boj s obecnou kriminalitou, koordinoval odhalování trestné činnosti, zpracovával rozbory, zprávy, podklady a informace o stavu a vývoji obecné kriminality, vyhlašoval pátrání po hledaných osobách a věcech, žádal vyhlašování celostátního pátrání, ve vymezeném rozsahu prováděl přímý výkon služby, zajišťoval kriminalisticko-technickou činnost ve VB, organizoval a prováděl výcvik služebních psů; dělil se na 3 oddělení, skupinu kriminalistické techniky, výcvikové středisko Býchory a chovatelskou stanici Prackovice
  - odbor hospodářské kriminality – měl na svém úseku podobné úkoly jako OOK a dělil se na 3 oddělení
  - zvláštní odbor – metodicky řídil a kontroloval zvláštní odbory správ VB a přímo vykonával tajné sledování, šetření a zpracovávání všeobecných a speciálních ustanovek; dělil se na sekretariát, oddělení sledování a skupinu ustanovky
- odbor pořádkové služby – organizoval, řídil a kontroloval službu ochrany veřejného pořádku i podřízené útvary, zpracovával rozbory, zprávy, podklady a informace o stavu a úrovni veřejného pořádku, vyhledávání, objasňování a o činnosti pořádkové služby, metodicky řídil výuku odborných předmětů a přípravu a činnost Pomocné stráže VB
- odbor dopravní služby – metodicky řídil a kontroloval podřízené útvary svého úseku, zpracovával rozbory, zprávy a podklady o činnosti služby, navrhoval organizaci dozoru nad silničním provozem, povoloval pořádání různých akcí na silnicích, rozhodoval o odvoláních k rozhodnutí dopravní služby jednotlivých správ VB atd.
- oddělení správní služby – metodicky řídilo a kontrolovalo podřízené útvary ve věcech občanských průkazů, propustek do hraničního pásma, hlášení pobytu obyvatelstva a povolování střelných zbraní a střeliva, zpracovávalo rozbory, zprávy, podklady a statistiky o činnosti služby a rozhodovalo o odvoláních k rozhodnutí správní služby jednotlivých správ VB

Do Hlavního velitelství VB byla začleněna také výcviková střediska pro zdokonalování odborných znalostí příslušníků VB. Hlavní velitel mohl zřizovat stálé (štáb a zvláštní komise) a dočasné poradní orgány pro řešení vybraných problémů.

Organizační řád také vymezoval postavení funkcionářů a vztahy Hlavního velitelství VB k ústředním i jiným útvarům ministerstva vnitra ČSR, MV SSR, federálního MV, národním výborům a některým společenským organizacím. Hlavní velitelství VB mělo spolupracovat s krajskými správami SNB při zabezpečování činnosti Veřejné bezpečnosti, zejména při výběru nových příslušníků, přípravě „kádrových rezerv“ a při prošetřování stížností, upozornění a podnětů občanů, a zasílat jim zásadní interní akty vydané hlavním velitelem VB.

Stejným rozkazem vyšel také *Prozatímní organizační řád správy vyšetřování VB*. Správa vyšetřování VB rovněž spadala do útvarů výkonného aparátu pro zabezpečení

vyšetřování ve VB. Správa byla podřízena prvnímu náměstkovi MV ČSR a v rozsahu stanoveném příslušnými předpisy (RMV č. 4/1964 a č. 25/1966) i hlavnímu veliteli VB. Řídila v otázkách vyšetřování odbory vyšetřování VB krajských správ SNB a podílela se na metodickém vedení základních vyšetřovacích útvarů VB. Zabezpečovala tedy jak výkon vyšetřovacích útvarů VB, tak plnila úkoly výkonného aparátu MV ČSR pro vyšetřování zvlášť závažných trestných činů. Mimo to připravovala podklady pro stanovení plánu hlavních úkolů a pro tvorbu koncepce vyšetřovacích útvarů VB. **Správu vyšetřování Veřejné bezpečnosti MV ČSR** (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 4[170]) tak tvořil:

- náčelník správy – řídil správu a odpovídal za vydávání závazných plánů hlavních úkolů vyšetřovacích útvarů VB, v rozsahu své pravomoci vydával rozkazy a pokyny, řídil náčelníky odborů vyšetřování VB, zajišťoval rozbory stavu a výslednosti vyšetřování, dodržování zásad ochrany utajovaných skutečností, dohlížel na dodržování zákonů, rozkazů a jiných právních předpisů, měl stanovenu kádrovou a kázeňskou pravomoc, navrhoval změny v organizaci a systemizaci vyšetřovacích útvarů VB a plnil další úkoly uložené mu ministrem vnitra nebo prvním náměstkem
- zástupce náčelníka správy – řídil a kontroloval činnost úseků, které mu svěřil náčelník správy, a v plném rozsahu ho zastupoval
- sekretariát – vykonával veškeré organizační a administrativní práce spojené s činností správy a náčelníka správy, včetně prací spojených s hospodářskou a finanční agendou
- 1. oddělení – vyšetřovalo trestné činy obecné kriminality, trestné činy v dopravě a trestnou činnost mladistvých, metodicky ovlivňovalo činnost odborů vyšetřování v této problematice, sledovalo, soustřeďovalo, vyhodnocovalo a zevšeobecňovalo poznatky a zkušenosti z vyšetřování těchto trestných činů i z preventivní činnosti
- 2. oddělení – vyšetřovalo trestné činy hospodářské kriminality a obecně nebezpečných trestných činů, metodicky ovlivňovalo činnost odborů vyšetřování v této problematice, sledovalo, soustřeďovalo, vyhodnocovalo a zevšeobecňovalo poznatky a zkušenosti z vyšetřování těchto trestných činů i z preventivní činnosti
- vyšetřovatelé-instruktoři – zkoumali, analyzovali a vyhodnocovali situaci na úseku vyšetřování VB a zpracovávali podklady pro zásadní opatření a rozhodnutí náčelníka správy
- starší referent-personální pracovník – připravoval podklady pro rozhodování náčelníka správy v personálních a kázeňských věcech a plnil další úkoly související s kádrovou a personální prací

Náčelník mohl zřizovat stálé (štáb, zvláštní komise, poradní komise, metodická komise) a dočasné poradní orgány.

Při zabezpečování a koordinaci vyšetřování VB měla Správa vyšetřování spolupracovat s ostatními útvary Sboru národní bezpečnosti i orgány státní správy na území

170) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

kraje. Náčelník správy musel seznamovat náčelníka KS SNB se svými zásadními akty řízení a naopak náčelník KS SNB měl informovat náčelníka správy o opatřeních, která se dotýkala činnosti vyšetřovacích útvarů VB v kraji.

Práce útvarů Veřejné bezpečnosti se významně dotkla také novela trestního zákona a řádu. V návaznosti na ústavní změny upravující organizaci soudů a prokuratur v souvislosti s federativním uspořádáním státu byla provedena tzv. malá novela trestního řádu a trestního zákona,[171] schválená Federálním shromážděním ČSSR 18. 12. 1969. Její úpravy a doplňky se příliš neodchylovaly od dosavadního stavu trestního procesu. Původně byl návrh novely zpracován v širším rozsahu a sledoval zejména jeho zjednodušení. Uvažovalo se o zavedení jediné formy přípravného řízení, a to vyšetřování, byly připraveny změny v řízení a odvolání, při řešení stížností na porušení zákona apod. Naléhavost navrhovaných změn byla sice uznána, ale z hlediska legislativní nepřipravenosti nebyly všechny úpravy realizovány a dále se na nich pracovalo. Nově byla z trestního řádu vypuštěna ustanovení o místních lidových soudech, neboť nový ústavní zákon tento nejnižší článek obecných soudů nezachovával. Byly zrušeny i tzv. atrakce, tj. právo Nejvyššího soudu měnit věcnou příslušnost soudů, a rozšířily se kompetence krajského soudu k projednávání nejzávažnějších kriminálních trestných činů v prvním stupni. Změny v kompetencích souvisely také s konstituováním Nejvyššího soudu ČSSR, nejvyšších soudů republik a generálních prokuratur. Novou úpravou prošlo i rozhodování o vazbě. Další významnou změnou trestního řízení, vyplývající ze zákona o přečinech a z novely trestního zákona, bylo znovuzavedení trestu zákazu pobytu, zavedení tzv. objasňování pro méně závažnou a zpravidla skutkově jednoduchou protiprávní činnost, tedy pro přečiny, a instalace institutu samosoudce. Ten měl konat řízení o přečinech a o taxativně vymezených trestných činech, kde se v přípravném řízení uskutečňovalo vyhledávání nebo vyšetřování. V roce 1973 byl schválen zákon č. 45/1973 Sb., který měnil a doplňoval trestní zákon. Hlavním cílem této novelizace bylo zpřísnění postihu údajných společensky nebezpečných trestných činů, takže některé skutky byly přesunuty do kategorie trestných činů, popřípadě některé vybrané trestné činy začaly být postihovány přísnějšími tresty (např. vyzvědačství, opuštění republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, křivá výpověď, ohrožování bezpečnosti vzdušného prostoru, výtržnictví, zběhnutí). Došlo také k rozšíření prostředků boje proti trestným činům a ochranných opatření. Schválením zákona č. 48/1973 Sb. byl zase měněn a doplněn trestní řád. Tato novela měla přinést zjednodušení a urychlení trestního řízení ve všech jeho stádiích. Bylo upraveno vyhledávání jako formy přípravného řízení, tím že byly odstraněny některé formální úkony. K urychlení řízení mělo přispět také zúžení práva prokurátora vracet věc k došetření a ztráta jeho pravomoci k rozhodování o prodloužení lhůt ke skončení vyšetřování a vyhledávání. Nový trestní řád odepřel obhájci právo být přítomen u procesu vyhledávání a nahlížet do spisu. V souvislosti s výše uvedenými novelami byl rovněž upraven služební předpis *Instrukce pro vyhledávání ve VB*.[172] Novela *Instrukce* rozšiřovala okruh příslušníků VB, kteří měli vyhledávat trestné činy a přečiny, takže vedle

171) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
172) ABS Kanice, f. H 2 – 3, i. č. 957.

příslušníků v základních útvarech VB měli vykonávat vyhledávání také příslušníci kriminální a dopravní služby. Nová koncepce tímto také výrazně zvýšila odpovědnost i pravomoc náčelníků útvarů, u kterých se vyhledávání mělo provádět, a přehodnotila skutkové podstaty pro vyhledávání. V úpravě místní příslušnosti bylo v nové *Instrukci* přihlédnuto k nové organizaci složky VB v důsledku federativního uspořádání ČSSR tak, že spory o místní příslušnost mezi republikovými útvary řešili hlavní velitelé VB dohodou, a pokud se jim nepodařilo dohodnout, rozhodoval náčelník Federální správy VB FMV.

Územní útvary SNB (1971–1973)

Původně (od r. 1969) spadalo řízení krajských správ SNB na území ČSR zcela (s výjimkou odborů rozvědky) do kompetence českého ministerstva vnitra. Na základě úprav státoprávního uspořádání československé federace bylo svěřeno Federálnímu ministerstvu vnitra ve vymezeném rozsahu také řízení krajských správ SNB, takže se řídící vazby a jednotlivé kompetence ještě více zkomplikovaly. Teprve až společným rozkazem všech ministrů vnitra č. 3[173] ze dne 27. září 1971 bylo nové postavení náčelníků KS SNB normativně upraveno a současně stanoveny zásady organizace územních útvarů SNB.

Sbor národní bezpečnosti měl být sice podle posledního zákona o SNB jednotným ozbrojeným a vojensky organizovaným sborem, avšak na rozdíl od ozbrojených sil byl ve společné působnosti federace a obou republik. Ministři vnitra tak vedle své ústavní funkce veleli útvarům SNB, které jim byly podřízeny. Ve vztahu k územním útvarů SNB tuto funkci vykonávali prostřednictvím náčelníka KS SNB, který se tak stal služebním funkcionářem zabezpečujícím řízení útvarů SNB, ať již podléhaly federálnímu či republikovým ministrům vnitra. Podstatnou náplní jeho práce bylo velení všem útvarům SNB na území kraje v době mimořádného ohrožení a stavu branné pohotovosti, kontrola těchto útvarů a hlavně koordinace a zajišťování spolupráce všech řídících stupňů SNB (Státní bezpečnosti, Veřejné bezpečnosti, vyšetřování, pasové a vízové agendy) dislokovaných v kraji. Obsahově byla koordinační funkce náčelníka určována ministry vnitra a spočívala v rozpracovávání hlavních úkolů SNB v kraji, organizování celokrajských bezpečnostních opatření a bezpečnostních akcí, na nichž se musely podílet obě bezpečnostní složky. Na druhé straně však náčelník KS SNB nemohl zasahovat do odborného nebo metodického řízení zabezpečovaného centrálními útvary jednotlivých služeb. Vedle toho měly krajskou správu SNB metodicky řídit po svých „liniích“ i jiné výkonné a funkční útvary ministerstev vnitra. Nově byl řešen také způsob zabezpečení krajských správ po stránce hospodářsko-finanční, zdravotní a v oblasti spojení. Vzhledem k tomu, že na území kraje působily výkonné útvary SNB federální i republikové, musela být jejich činnost zabezpečována příslušnou částí federálního nebo národního rozpočtu a plánu. K realizaci plánu a rozpočtu sloužily výkonným

173) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 236, kart. 8.

útvarům tzv. funkční útvary,[174] které byly plně řízeny náčelníkem KS SNB a zůstávaly v rozpočtu republikových ministerstev. Náčelník KS SNB byl tedy i v tomto směru prostřednictvím funkčních úvarů ve dvojí podřízenosti, jak federálního, tak republikového ministerstva vnitra. V souvislosti s novým postavením náčelníka KS SNB však pořád ještě nebyly přesně vymezeny pravomoci jednotlivých ministerstev pro rozhodování o vnitřní organizaci a početních stavech územních útvarů SNB. To měl vyřešit až nový zákon o SNB.

Úkolem náčelníka KS SNB tedy bylo zajišťování jednoty řízení a součinnosti útvarů na území kraje spadajících jak pod federální, tak republikové ministerstvo vnitra. Byl tak ve vymezeném rozsahu podřízen ministru vnitra ČSSR i ČSR (SSR). Zodpovídal jim v rozsahu jejich působnosti za bezpečnostní situaci v kraji, za morálně-politický stav příslušníků, za personální práci, za racionální využívání sil a prostředků, mobilizační a bojovou připravenost a ochranu utajovaných skutečností. Byl představitelem Sboru národní bezpečnosti na území kraje, zastupoval všechny útvary SNB zde dislokované ve vztahu k představitelům krajských stranických a státních orgánů i k ostatním institucím státní správy, orgánům činným v trestním řízení, Československé lidové armádě, Lidovým milicím apod. Závaznými pokyny koordinoval náčelníky správ Státní a Veřejné bezpečnosti, krajských odborů pasů a víz a odborů vyšetřování StB a VB a náčelníci centrálních útvarů ministerstev vnitra ho naopak museli seznamovat se svými zásadními řídícími akty, přitom však nemohl zasahovat do odborného velení zabezpečovaného centrálními útvary ministerstev. Mimo své kontrolní funkce velel náčelník KS SNB v době mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku a v době branné pohotovosti státu přímo všem krajským útvarům. Na základě plánů ministerstev vnitra organizoval rozpracování základních úkolů SNB v kraji a zajišťoval činnost všech útvarů v kraji po stránce finanční, ubytovací, materiálně-technické, zdravotnické a z hlediska spojení, za tím účelem přímo řídil funkční útvary. A v neposlední řadě byl povinen ve svém konání respektovat zákonem stanovenou procesní samostatnost vyšetřovatelů. **Krajská správa SNB**[175] se členila na:

- *Funkční útvary*
- vnitřní oddělení
- inspekce náčelníka
- kádrový a organizační odbor
- hospodářský odbor
- spojovací odbor
- Ústav národního zdraví
- *Útvary výkonného aparátu*
- Správa Státní bezpečnosti (včetně okresních oddělení a skupin StB a oddělení pasových kontrol na hraničních přechodech)
- Správa Veřejné bezpečnosti

174) Dosavadní termín „štábní útvary“ již údajně plně nevystihoval obsah činností, a proto se začalo používat označení „funkční útvary“, které bylo obvyklé v ostatních orgánech státní správy. – Tamtéž.

175) Tamtéž.

- *Útvary vyšetřování*
- odbor vyšetřování StB
- odbor vyšetřování VB
- *Útvary bezpečnostní správy*
- krajský odbor pasů a víz

Stanovení vnitřní organizace a systemizace útvarů KS SNB bylo v kompetenci příslušného ministra vnitra, avšak vyjadřoval se k nim i krajský náčelník. Totéž u městských správ VB v Praze a Bratislavě (byly postaveny na stejnou úroveň jako KS SNB, ostatní městské správy VB stály na pozici okresních oddělení VB) řešily příslušné orgány republikových ministerstev.

Poradním orgánem náčelníka KS SNB byl jeho štáb, jehož stálými členy byli náčelníci Správ VB a StB, náčelníci odboru vyšetřování VB a StB, náčelník krajského odboru pasů a víz a předseda celoútvarového výboru KSČ.

Od 1. listopadu 1973 fungovaly ještě na KS SNB společným rozkazem všech ministrů vnitra č. 2[176] z 25. října 1973 zřízené poradní komise, které byly společné pro všechny útvary řízené krajskou správou a jejichž úkolem bylo projednávání odvolání proti rozhodnutí, služebnímu hodnocení a posudku vydanému náčelníky všech stupňů na KS SNB a útvarech jí podřízených s výjimkou náčelníka KS SNB.

Na úrovni okresů pak působily tyto útvary:

- *Okresní oddělení VB* (a jim na roveň postavená oddělení VB) – řízená náčelníkem Správy VB, ovšem vnitřní organizaci a systemizaci určoval republikový ministr vnitra po vyjádření náčelníka KS SNB
- skupina obecné kriminality
- skupina hospodářské kriminality
- skupina pořádkové (hraniční) služby
- skupina dopravní služby
- skupina správní
- oddělení vnitřní
- oddělení vyšetřování – řízená náčelníkem krajského odboru vyšetřování

- *Okresní oddělení pasů a víz* – řízená náčelníkem krajského odboru pasů a víz, její vnitřní organizaci a systemizaci určovaly příslušné orgány FMV po vyjádření náčelníka KS SNB

Náčelníkovi okresního oddělení VB náleželo vedení základních útvarů Veřejné bezpečnosti, jejichž zřízení, vnitřní organizaci a početní stavy určovalo republikové ministerstvo vnitra. Mezi **základní útvary VB** patřilo:

- *obvodní oddělení VB*
- *pohraniční oddělení VB*
- *železniční oddělení VB*
- *dálniční oddělení VB*
- *poříční oddělení VB*

176) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 242, kart. 8.

Po reorganizaci základního stupně výkonného aparátu VB v roce 1964 se stala základním článkem bezpečnostního aparátu místo okresních oddělení VB obvodní oddělení VB (zřízená po zrušení systému okrskové služby). Před touto reorganizací byla v rámci okresních oddělení VB organizována mimo jiné také vnější a dopravní služba, která byla vykonávána formou hlídek a obchůzek, oznamování zjištěných přestupků a později objasňování a oznamování provinění. S novou organizací bylo uskutečněno rozdělení vnější a dopravní služby na dvě samostatné služby – dopravní a pořádkovou. Do nových obvodních oddělení VB byla soustředěna pořádková služba a současně na okresních odděleních VB došlo ke zřízení funkce pomocníka náčelníka okresního oddělení VB pro veřejný pořádek. Tak vznikla určitá nerovnoměrnost v systému funkcí, kdy pro řízení kriminální služby měl náčelník okresního oddělení VB zástupce (tedy odpovědného funkcionáře) a pro řízení pořádkové služby (reprezentované hustou sítí základních útvarů a 55 % celkového počtu příslušníků VB) pouze pomocníka, majícího charakter pomocného mezičlánku. Tento stav si vynutil rozšíření náplně práce pomocníků a nakonec v roce 1971 jejich transformaci na funkci zástupce náčelníka okresního oddělení VB pro pořádkovou službu.[177]

Činnost základních útvarů výkonného aparátu VB se ještě stále řídila směrnicemi pro obvodní oddělení VB vydanými v roce 1964. Jejich prvořadým úkolem byla obchůzková služba, avšak postupně od roku 1965 (po novele trestního řádu) byla práce obvodních oddělení VB ovlivňována úkoly vyplývajícími z institutu vyhledávání a obchůzková služba se stala pouze doplňující činností. V rozporu s původním úmyslem zůstalo vyhledávání výhradně v náplni práce obvodních oddělení VB. Jejich činnost ovlivnilo také přijetí zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech, kdy došlo k obdobnému vývoji jako u vyhledávání. Přijetí institutu objasňování mělo vést ke zjednodušení celého procesu, ale zvyšujícími se požadavky prokuratur a soudů byla obvodní oddělení VB těmito úkony čím dál více zahlcována.[178] Tento stav měla řešit určitá dělba práce mezi výkonnými příslušníky VB, avšak zatím k realizaci organizačních úprav obvodních oddělení VB nedošlo.

Snaha o stálé „zdokonalování“ systému řízení se nevyhnula ani okresním oddělením VB. Administrativní zátěží bylo zpracovávání poměrně rozsáhlých pololetních a ročních rozborů činnosti O VB a podřízených útvarů, když jenom zásady pro jejich zpracování měly téměř čtyřicet stran.[179] Jednou ročně se rozpracovávaly také hlavní úkoly O VB, jednou až dvakrát za měsíc se konaly služebně-politické srazy, jednou za měsíc řešil aktuální problémy štáb O VB a jednou týdně užší štáb O VB. Týdně byly organizovány operativní porady a jednou za měsíc probíhaly porady, kde se hodnotila a takzvaně dokladovala činnost skupin O VB a plánovaly další úkoly. V rámci kontrolní činnosti O VB probíhaly hloubkové a dílčí prověrky útvarů O VB a obvodních oddělení VB.[180]

Do organizační struktury územních útvarů Veřejné bezpečnosti byla zařazena také od roku 1971 do roku 1973 postupně vznikající operační střediska VB, která měla plnit úlohu pomocného řídícího pracoviště náčelníka územního útvaru Veřejné bezpečnosti

177) ABS Kanice, f. H 2 – 1(I.), i. č. 126, kart. 9 a H 2 – 1(II.), i. č. 113, kart. 24.
178) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 212, kart. 40.
179) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 298, kart. 49.
180) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 234, kart. 41.

a za pomoci spojovací, záznamové a pomocné techniky měla umožňovat operativní a nepřetržité spojení výkonných a řídících článků. Rozsah jejich činnosti byl určen *Směrnicemi pro činnost operačních středisek Veřejné bezpečnosti*, vydanými 2. května 1972 Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 17[181] s účinností od 1. června 1972. Podle závažnosti řešených případů byla pravomoc a odpovědnost operačního střediska rozdělena do několika přesně vymezených stupňů. Operační středisko bylo organizačně členěno na pracoviště operačního důstojníka,[182] operátora[183] a telefonistky. Operačnímu důstojníkovi byla podřízena výjezdová skupina VB. Za činnost operačního střediska odpovídal vedoucí operačního střediska (vedoucí operační důstojník), který byl podřízen přímo náčelníkovi územního útvaru VB. Pro účely tzv. tísňového volání, které mělo umožnit občanům v případě mimořádných událostí rychlé spojení s operačním střediskem, bylo celostátně zavedeno telefonní číslo 158.[184] V prosinci 1973 a v lednu 1974 pak probíhal průzkum využívání operačních středisek, v jehož závěru byly vyjmenovány nedostatky v činnosti operačních středisek, které v podstatě vycházely z obsazování středisek nedostatečně odborně připravenými důstojníky a operátory, z neuspokojivého technického vybavení a z nejednotně a nedostatečně vedené dokumentace. Zpráva o výsledku průzkumu doporučila sjednocení pomůcek pro jejich činnost a po dobudování operačních středisek na okresních odděleních VB zřizování dalších na vyšších stupních řízení, tedy na KS SNB a na ministerstvech vnitra.[185]

Zákon o Sboru národní bezpečnosti (1974)

Po třech letech přípravných prací přijalo 24. dubna 1974 Federální shromáždění ČSSR zákon č. 40 o Sboru národní bezpečnosti. Předběžné návrhy a úvahy o vytvoření zákonů k jednotlivým složkám bezpečnostního aparátu byly nástupem nového, „marxisticko-leninského“ vedení KSČ odsunuty jako nepřípustné bourání jednoty Sboru. Asi ne náhodou vyšel nový zákon právě v období pátého „výročí“ jejich vítězství nad reformním proudem, kdy nové vedení KSČ učinilo *„přítrž různým pravicovým teoriím“*[186] dotýkajícím se bezpečnostního aparátu. Sbor národní bezpečnosti tedy zůstal

181) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 368, kart. 11.

182) Operační důstojník byl podřízen vedoucímu operačního střediska a zajišťoval zejména aktivní pátrání po pachatelích a věcech a činil k tomu potřebná opatření, rozhodoval o vyslání výjezdové skupiny, odpovídal za hlásnou službu, zajišťoval dohled nad osobami umístěnými v cele předběžného zadržení, pokud byly zřízeny v budově operačního střediska, přijímal hlášení a oznámení, zapisoval je do protokolu událostí, zajišťoval lustraci v evidenci obyvatel, řidičů a motorových vozidel. Operační důstojník tedy vedl protokol událostí, který sloužil k přenesení událostí závažnějšího charakteru z pracovního deníku. – Tamtéž.

183) Operátor byl podřízen operačnímu důstojníkovi ve směně. Měl přebírat od velitelů služebních vozů a hlídek hlášení o celkové bezpečnostní situaci na území působnosti operačního střediska VB, podle bezpečnostní situace vydával posádkám služebních vozidel pokyny k přesunům a vyrozumíval podle potřeby záchrannou službu, havarijní službu, veřejné nebo závodní požární sbory, přijímal tísňová volání a podle jejich závažnosti prováděl potřebná opatření. Kromě jiného vedl operátor pracovní deník operačního střediska VB, do kterého zaznamenával všechna došlá hlášení a provedená opatření (bez ohledu na závažnost a charakter události). – Tamtéž.

184) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 340, kart. 51.

185) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 435, kart. 57 a i. č. 603, kart. 71.

186) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 219, kart. 40.

jednotným ozbrojeným bezpečnostním sborem, organizovaným podle vojenských zásad, jehož základním posláním bylo chránit socialistické společenské a státní zřízení, veřejný pořádek, bezpečnost osob a majetku uplatňováním prostředků státního donucení i preventivní a výchovnou činností. Nový zákon tak završil všechny předchozí právní úpravy v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti a navazoval na zákony přijaté v posledních letech – zákon o služebním poměru příslušníků SNB, zákony vymezující kompetence federace a republik a zákon o ochraně státního tajemství. V podstatě vycházel z předchozího zákona č. 70/1965 Sb. o SNB, přebral téměř všechny jeho politickoprávní principy a aplikoval je na nové státoprávní uspořádání.

Hlavní zásadou, vyjádřenou v preambuli zákona, byla vedoucí úloha strany. V praxi to znamenalo povinnost informovat stranické orgány na příslušných stupních o vývoji bezpečnostní situace a vycházet při veškeré své činnosti ze směrnic a cílů „vytýčených" představiteli Komunistické strany Československa. Mimo to se předpokládalo, že všichni příslušníci Sboru národní bezpečnosti na všech stupních řízení a výkonu služby *„si budou neustále osvojovat marxismus-leninismus a v praxi se jím řídit,"* neboť *„jen na tomto základě mohou volit správné prostředky k důsledné realizaci samotného zákona"*.[187] Na zásadu vedoucí úlohy strany úzce navazovala zásada proletářského internacionalismu, chápaná jako princip spolupráce s bezpečnostními službami socialistických států i východisko ve vztahu k „dělnické třídě" kapitalistických a rozvojových zemí. Další zásadou zákona byla zásada „socialistické zákonnosti" jako základní metody činnosti socialistického státního aparátu. SNB se měl tedy řídit Ústavou ČSSR, ústavními zákony a ostatními právními předpisy. Při projednávání zákona v zákonodárných sborech bylo konstatováno, že zákony o SNB *„samy nikdy nebyly příčinou porušování zákonnosti"* a že došlo pouze k *„podcenění jejich společenské funkce"*, avšak realizace „socialistické zákonnosti" nebyla *„žádným liberalismem, ale uskutečňováním objektivního zájmu dělnické třídy a všech pracujících"*.[188] Opakujícím se principem výstavby bezpečnostního aparátu zůstala jednota Sboru národní bezpečnosti. Sbor byl organizován podle vojenských zásad a plnil úkoly na celém území ČSSR. Ovšem v podmínkách federativního uspořádání státu se mohlo mluvit pouze o jednotě ideové, ne organizační. Tuto tzv. jednotu podporovalo vymezení základních úkolů pro SNB a ustanovení nového zákona o povinnosti všech příslušníků, tedy Státní i Veřejné bezpečnosti, zakročit při ohrožení státem chráněných zájmů. Takto pojatá „akční jednota" Sboru, při níž měl každý útvar své konkrétní úkoly a povinnosti a současně nesl i svůj podíl odpovědnosti za plnění všech úkolů Sboru, tolik nezdůrazňovala výlučnost a oborovou uzavřenost jeho jednotlivých složek. Kromě toho byl kladen mimořádný důraz na stejné „kádrové" nároky jak pro příslušníky Státní, tak Veřejné bezpečnosti. S tímto principem měl být spjatý i lidový charakter Sboru, který zřejmě spočíval v údajném sepětí s „dělnickou třídou a pracujícím lidem", avšak v první řadě vycházel z tzv. třídního složení Sboru. Další zásadou zákona o SNB měl být princip přiměřenosti, který byl vyjádřen tak, že do práv a svobod občanů mohl Sbor národní bezpečnosti a jeho příslušníci zasahovat jen při ochraně „socialistického společenského a státního zřízení, veřejného pořádku, bez-

187) Tamtéž.
188) Tamtéž.

pečnosti osob nebo majetku, a to v mezích zákona a v rozsahu přiměřeném chráněnému zájmu“. Porušení zásady přiměřenosti znamenalo nejen použití prostředku nepřiměřeně silného, ale i nedostatečného. Na několika místech byla v novém zákoně použita i zásada subsidiarity, tedy povinnost SNB zasahovat při porušování veřejného pořádku a bezpečnosti i v případě, kdy jiný odpovědný orgán tento svůj úkol neplnil nebo nemohl plnit.

Nový zákon o SNB převzal některá ustanovení zákona předešlého, některá však byla formulována nově. Mezi základními úkoly Sboru národní bezpečnosti se například objevily další povinnosti Sboru v soustřeďování a zpracovávání informací důležitých pro bezpečnost státu a jeho politický a hospodářský rozvoj, i když tyto povinnosti neměly nahradit jiné státní informační systémy. Ustanovení o hlavních úkolech také přesněji vyjádřilo povinnost Sboru chránit vedoucí ústavní představitele, vyšetřovat, vyhledávat a objasňovat trestnou činnost a zajišťovat bezpečnost a plynulost silničního provozu. Zcela novým úkolem, který vyplynul z čerstvých právních úprav, pak byla účast Sboru při ochranném dohledu. Nový zákon o SNB umožňoval také přenos plnění dalších úkolů v oblasti státní správy, svěřených zákonnou úpravou ministerstvům vnitra, vojskům MV či orgánům celní správy (například ochrany státního tajemství, agendy pasů a víz, spolčování a shromažďování), na Sbor. Dalším novým ustanovením zákona o SNB byla možnost zásahu příslušníků SNB při vážném ohrožení veřejného pořádku i v případech, kdy povinnost odstranit toto nebezpečí spadala do kompetencí jiné instituce. Následující část nového zákona pak řešila organizaci Sboru národní bezpečnosti a vymezovala působnost vlády ČSSR, ministra vnitra ČSSR a ministrů vnitra obou republik při řízení obou existujících bezpečnostních složek. Také tentokrát byly organizační struktura Sboru i rozdělené kompetence v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti vyjádřeny pouze orientačně, s prostorem pro další případné změny. V mezích předešlých zákonných úprav a v podmínkách federativního uspořádání bezpečnostního aparátu zvýraznil nový zákon navíc jen význam a postavení krajských správ SNB a jejich náčelníků. Postavení vyšetřovatelů pak bylo převzato z předešlého zákona o SNB, tak jak historicky vzniklo, i s principem odlišení institutu jmenování vyšetřovatelů od jejich ustanovování do funkce podle zákona o služebním poměru příslušníků SNB z roku 1970. Další část nového zákona řešící povinnosti a oprávnění příslušníků Sboru je poměrně rozsáhlá a podrobná. Především obsahuje dvě nová ustanovení – o zmocnění federálního ministra vnitra k určení úkonů, které je příslušník SNB povinen provést vždy, tedy i v době, kdy není ve službě, a o možnosti všech ministrů vnitra omezit v útvarech jimi řízených práva a povinnosti příslušníků v souladu s úkoly útvarů, u kterých vykonávají službu. Tato nová zmocnění byla odůvodňována existující specializací příslušníků a nutností konspirace některých činností tak, aby nedocházelo ke střetu zájmů. Vedle existujícího práva příslušníků požadovat vysvětlení v souvislosti s pátráním po trestných činech a předvést každého, kdo nemohl hodnověrně prokázat svou totožnost, bylo rozšířeno jejich oprávnění požadovat po těchto osobách další identifikační úkony (fotografování, daktyloskopii apod.), a to i v souvislosti s objasňováním přečinů i vyhledáváním a vyšetřováním trestných činů. Novým způsobem bylo v zákoně koncipováno i tzv. zajištění. Dřívější zákon znal podobný úkon – předvedení, který umožňoval předvést osoby a zadržet je po dobu 48 hodin, pokud to bylo nutné k provedení potřebných služebních úkonů. Nová norma – zajištění, rovněž sloužila k provedení potřebných úkonů do 48 hodin, avšak za potřebný služební úkon

se považovalo i jen samotné znemožnění další činnosti, pro kterou byl pachatel zajištěn, což mělo údajně posílit profylaxi a efektivitu v zabezpečování veřejného pořádku. Ustanovení o zajištění bylo doplněno povinností příslušného útvaru vyrozumět blízké příbuzné nebo nadřízené, pokud trvalo více než 24 hodin. Nově také byla prodloužena lhůta k zajištění za účelem vyhoštění z 8 na 14 dní. Oprávnění příslušníků přesvědčit se, zda příslušná osoba není ozbrojena, bylo doplněno o právo příslušníka zjištěnou zbraň odebrat. Do nového zákona bylo zapracováno i ustanovení o ochraně leteckého provozu s oprávněním k osobní prohlídce cestujících, prohlídce zavazadel i leteckého dopravního prostředku jak veřejného, tak soukromého. V praxi často uplatňovaný zákaz vstupu na určená místa zatím neměl oporu v zákoně, takže i tento nedostatek byl v zákoně „napraven" ustanovením o právu k uzavření určitého prostoru při ochraně státního tajemství nebo při uzavření místa trestného činu, případně nebezpečného *„shromaždiště protispolečenských živlů"*.[189] S mimořádným zájmem a řadou diskusí v připomínkovém řízení se setkalo oprávnění otevřít byt. Nakonec byly přesně vymezeny podmínky, při kterých mohli příslušníci z vlastní iniciativy nebo na žádost jiných osob byt otevřít. Ustanovení o postihu přestupků bylo nově doplněno o možnost odebrání propadlé věci bez meritorního rozhodnutí o samotném přestupku a značnou pozornost pak věnoval nový zákon podmínkám pro použití zbraní a tzv. mírnějších prostředků. Nově byla pojata i úprava vztahu Sboru národní bezpečnosti k národním výborům. Doposud mohly národní výbory ukládat Veřejné bezpečnosti úkoly bez omezení, i když měly možnost řešit situaci pomocí svých vlastních orgánů, aktivů a komisí, popřípadě inspekcí veřejného pořádku, vzniklých u řady městských národních výborů.[190] Přijetím nového zákona měly národní výbory možnost ukládat Veřejné bezpečnosti úkoly pouze v záležitostech místního veřejného pořádku. Na druhé straně byli náčelníci útvarů Veřejné bezpečnosti a jednotek Pomocné stráže VB povinni konzultovat s příslušnými národními výbory zřizování nových útvarů VB a předkládat jim zprávy o stavu veřejného pořádku v jejich obvodech. V této souvislosti byla velmi diskutovanou otázkou tzv. asistence. Příslušné útvary SNB musely v některých případech poskytovat ochranu osobám provádějícím úřední rozhodnutí soudu nebo národního výboru. Nyní ji měly poskytovat pouze osobám pověřeným výkonem úředního rozhodnutí, a to jen tehdy, když o to požádaly. Nově byla orgánům státní správy, státních a družstevních organizací zákonem uložena povinnost vyhovět žádostem příslušníků SNB o pomoc. Zákon také upravoval postavení Pomocné stráže VB, o kterém se vedly poměrně rozsáhlé diskuse. Na jedné straně zde byla snaha vybavit příslušníky PS VB všemi právy příslušníka Sboru národní bezpečnosti, podle jiných názorů měli její příslušníci plnit pouze přesvědčovací a výchovnou úlohu. Nakonec dostala Pomocná stráž VB poměrně rozsáhlá oprávnění, avšak také se zvýšily zákonem stanovené nároky na její příslušníky. V závěrečných ustanoveních řešil nový zákon o SNB problematiku náhrady škody způsobené občanem nebo občanovi při pomoci v plnění úkolů Sboru a oblast rozšířené povinnosti mlčenlivosti i na osoby, které poskytly pomoc SNB a seznámily se přitom s utajovanými skutečnostmi.

---

189) Tamtéž.
190) Tamtéž.

Nový zákon o Sboru národní bezpečnosti sice právně zakotvil většinu státoprávních a organizačních změn po vzniku federace i výsledek politického zápasu reformních sil jak v samotné komunistické straně, tak ve společnosti, avšak proklamovaná jednota bezpečnostního aparátu mohla být opravdu pouze ideová. Složitost řídících vztahů i kompetenčních a územních vazeb vzniklá federativním uspořádáním se stěží dala řešit nejen v novém zákoně a ostatních zákonných úpravách, ale hlavně v praxi. Jinak pouze orientační vyjádření v ustanoveních o organizaci Sboru jasně potvrdilo jedině postavení vojenské kontrarozvědky jako součásti Státní bezpečnosti. Nejkomplexněji pak bylo propracováno vymezení práv a povinností příslušníků SNB, které tak již ze zákona zvyšovalo jejich pravomoci a evidentně odráželo tažení normalizačního režimu proti případnému svobodnějšímu občanskému projevu.

Federální ministerstvo vnitra (1974–1980)

Brzy po uvedení nového zákona o SNB pokračovaly další zásadní i dílčí úpravy organizační struktury FMV. K prohloubení „účinnosti“ kontrarozvědné práce a ke „zkvalitnění“ centrálního řízení, tedy k rozdělení jednotné kontrarozvědky, mělo přispět zrušení Hlavní správy kontrarozvědky, Hlavní správy Státní bezpečnosti ve Slovenské socialistické republice, Federální správy pasů a víz a Hlavní správy vyšetřování StB na FMV k 30. červnu 1974. Jejich práci pak převzala na základě stejného Rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 15[191] z 20. května 1974 s účinností od 1. července zřízená Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa), Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa), Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. Správa), Správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa), Správa pasů a víz FMV a Správa vyšetřování StB. Stejným rozkazem pak federální ministr vnitra vyčlenil oddělení pro správu státních hranic z Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany hranic, podřídil náčelníkovi Správy vyšetřování StB odbor vyšetřování StB ve VKR ve věcech vyšetřování a stanovil působnost nově vzniklých správ. Náčelník SV StB a náčelník HS VKR pak měli do 1. července předložit ministrovi návrh na úpravu vztahů odboru vyšetřování StB ve VKR ke Správě vyšetřování StB a HS VKR. Organizaci vyšetřování ve vojenské kontrarozvědce poté stanovil ministr vnitra ČSSR svým rozkazem č. 26[192] z 31. července 1974 s účinností od 1. srpna stejného roku. Podle tohoto rozkazu byl odbor vyšetřování StB ve VKR podřízen ve věcech vyšetřování náčelníkovi Správy vyšetřování StB.[193] Organizačně však byl začleněn u Hlavní správy vojenské kontrarozvědky, které podléhal ve věcech služební přípravy, mobilizační

191) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 204, kart. 7.

192) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 215, kart. 7.

193) Jednalo se především o řídící, organizátorskou a kontrolní funkci ve vyšetřování, o provedení procesních úkonů, o přijetí věci k vyšetřování, zahájení trestního stíhání, vznesení obvinění a kvalifikaci trestného jednání. Věcmi vyšetřování se pak rozumělo rozhodnutí o přidělení případu, jeho odnětí a o složení týmu vyšetřovatelů, usměrňování a sjednocování forem a metod vyšetřování, organizace součinnosti s útvary SNB, posuzování materiálů kontrarozvědného zpracování, navrhování a provádění preventivních opatření, vytváření optimálních podmínek pro vyšetřování nebo používání zpravodajských prostředků při vyšetřování apod. – Tamtéž.

připravenosti a pohotovosti v případě mimořádné události. HS VKR zajišťovala provoz odboru vyšetřování StB ve VKR také po stránce finanční, materiálně-technické, sociální, zdravotnické a personální. Kádrovou a kázeňskou pravomoc nad příslušníky odboru vyšetřování StB ve VKR vykonával v rozsahu stanoveném předpisy ministr vnitra ČSSR a příslušný náměstek. 20. května 1974 vydal ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 16[194] také novou organizaci, krycí označení a rozdělení odpovědnosti náměstků ministra vnitra ČSSR za řízení funkčních a výkonných útvarů **Federálního ministerstva vnitra**.

- *Funkční útvary FMV*

- sekretariát FMV
  - kancelář ministra vnitra ČSSR
  - odbor pro mezinárodní styky
  - tiskový odbor
- inspekce ministra vnitra ČSSR[195] – zabezpečovala kontrolu plnění usnesení orgánů ÚV KSČ, dodržování zákonů, nařízení a rozkazů i jiných právních norem upravujících činnost SNB a vojsk MV, prověřovala a vyšetřovala porušení zákonů, prošetřovala stížnosti a oznámení občanů
  - organizačně-analytické oddělení
  - vnitřní skupina
  - 1. oddělení – kontrolně-inspekční
  - 2. oddělení – ekonomicko-finanční kontroly
  - 3. oddělení – vyšetřování
  - 4. oddělení – stížnostní
- Kádrová správa
- Organizační a vnitřní správa
- Ekonomická a technická správa
- Zdravotnická správa
- Správa vývoje automatizace
- Správa vědy a školství
- Správa spojení[196] – zabezpečovala jednotnou spojovací službu SNB a vojsk MV[197]
  - vnitřní oddělení
  - inspekce náčelníka
  - kádrové a školské oddělení
  - oddělení obrany

---

194) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 205, kart. 7.

195) RMV ČSSR č. 8 z 23. března 1976 byl vydán organizační řád IMV ČSSR s účinností od 1. května 1976. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 8, kart. 1.

196) RMV ČSSR č. 39 z 16. prosince 1977 byl vydán organizační řád Správy spojení s účinností od 1. ledna 1978. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 84, kart. 3.

197) Na nezbytnosti jednotného rozvoje a efektivního využití spojovacích sítí, prostředků a sil se dohodli všichni ministři vnitra a společným rozkazem č. 6 z 8. září 1977 zřídili spojovací službu Sboru národní bezpečnosti a vojsk MV, která byla řízena Federálním ministerstvem vnitra, a stanovili základní působnost útvarů spojení FMV (Správa spojení), MV ČSR a MV SSR. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 271, kart. 9.

  - I. odbor – organizace a řízení
  - II. odbor – technického rozvoje a projekce
  - II. odbor utajeného spojení
  - IV. odbor šifrového a radiového spojení
  - V. odbor – provozně-technický
  - VI. odbor technicko-ekonomický
  - ústřední spojovací dílny
  - kurýrní oddělení
- letecký oddíl
- analyticko-informační odbor
- odbor obrany
- odbor požární ochrany
- tělovýchovný odbor
- oddělení pro správu státních hranic
- sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSSR (N/Z)
- sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR (N/V)
- sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR (N/B), jehož součástí byla
- operační skupina MBO
- sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR (N/S)
- sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR (N/VS)
- *Výkonné útvary FMV*
- Hlavní správa rozvědky (I. správa)
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa)
  - analyticko-informační odbor
  - vnitřní odbor
  - skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu
  - kádrová skupina
  - skupina ZST (zemí socialistického tábora)
  - inspekce náčelníka II. správy
  - výkonné útvary
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa)
  - vnitřní odbor
  - samostatné analyticko-informační oddělení
  - skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu
  - kádrová skupina
  - výkonné útvary
- Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa)
  - vnitřní odbor
  - inspekce náčelníka XI. správy
  - skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu
  - samostatné oddělení analyticko-informační
  - kádrová skupina
  - výkonné útvary
- Správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa)
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (III. správa) – vykonávala řídící, pláno-

vací, koordinační, koncepční a kontrolní funkce při zajišťování státobezpečnostní ochrany ozbrojených sil ČSSR, ve vztahu k federálnímu MNO a centrálním orgánům ozbrojených sil, měla i přímou výkonnou funkci a přímo řídila správu VKR, odbory VKR armád a okruhu, odbor VKR HS PSOSH
- vnitřní odbor
- studijně-analytický odbor
- kádrový a organizačně-mobilizační odbor
- odbor pro řízení a koordinaci zpravodajské práce
- odbor pro FMNO a Generální štáb ČSLA
- odbor pro ofenzivnězpravodajskou práci
- odbor pro určené útvary, ústavy a zařízení ČSLA
- odbor vyšetřování StB ve VKR

- Správa sledování (IV. správa)[198] – na základě požadavků rozvědných a kontrarozvědných útvarů StB tajným sledováním odhalovala, dokumentovala a zabraňovala „nepřátelské“ činnosti zahraničních rozvědek a jiných osob, zastupitelských úřadů, cizinců z nesocialistických států na území města Prahy, prováděla odbornou a praktickou přípravu specialistů, vydávala metodické pokyny a ovlivňovala tvorbu předpisů v oblasti sledování. Správu řídil náčelník se svými zástupci
  - vnitřní oddělení
  - inspekce náčelníka správy
  - skupina obrany
  - kádrové a školské oddělení
  - oddělení svodné a koncepční činnosti
  - 1. odbor až 7. odbor
- Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa)
- Správa zpravodajské techniky (VI. správa)
- Správa pasů a víz FMV
- Federální správa Veřejné bezpečnosti (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 5[199])
- Zvláštní správa
- Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
- odbor vyšetřování Státní bezpečnosti ve VKR
- statisticko-evidenční odbor[200] – zabezpečoval evidenci, statistiku a administrativu FMV, soustřeďoval poznatky ze zpravodajské činnosti kontrarozvědky a s tím související registrační, evidenční, statistickou, archivní, vyhodnocovací a administrativní činnost, společně s útvary SEO na Správách StB KS SNB, na III. a XII. správě koordinoval činnost útvarů StB, VB, ministerstev vnitra a zpravodajských složek ČSLA

---

198) RMV ČSSR č. 14 z 21. dubna 1978 byl vydán organizační řád Správy sledování s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 100, kart. 3.

199) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 391, kart. 51.

200) RMV ČSSR č. 49 z 29. prosince 1978 byl vydán organizační řád SEO s účinností od 1. března 1979. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 135, kart. 5.

- vnitřní oddělení
- skupina obrany
- 1. oddělení (evidenční a archivní služba)
- 2. oddělení (zpracovávání statistických podkladů k osobám a jevům v kontrarozvědné oblasti, periodické a statistické přehledy, registrační služba)
- 3. oddělení (zpracovávání studií a zpráv o formách a metodách „nepřátelské" činnosti, kontrola a metodické řízení při vyřazování písemností u všech útvarů FMV, SNB, útvarů řízených republikovými ministerstvy vnitra a funkčních útvarů KS SNB)
- 4. oddělení (vede osobní a tematickou evidenci, provádí lustrace, archivní uspořádání a evidenční vyhodnocování písemností ukládaných do archivu

• odbor zahraničního tisku (IV. odbor)
• Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (PS útvar 9600)
• štáb Civilní obrany ČSSR[201] – zabezpečoval funkci ministra vnitra jako velitele CO a byl ústředním řídícím orgánem CO v ČSSR v čele s náčelníkem, zpracovával návrhy zásadních příprav a opatření CO pro velitele republikových CO, řídil, koordinoval a organizoval činnost příslušných orgánů a organizací CO

- *Organizace podřízené FMV*

• stavební výroba

Federální ministr vnitra si opět ponechal k přímému řízení Hlavní správu rozvědky, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů, Kádrovou správu, inspekci ministra vnitra ČSSR a sekretariát FMV. I. náměstku ministra vnitra ČSSR Hanuliakovi byla odebrána z podřízenosti Hlavní správa vojenské kontrarozvědky a zůstaly mu naopak tři nově vzniklé kontrarozvědné správy (II., X. a XII. správa), Správa sledování, analyticko-informační odbor, statisticko-evidenční odbor a sekretariát I. náměstka. Náměstek Kropáček získal k Hlavní správě Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, k štábu Civilní obrany ČSSR, k Správě pasů a víz FMV, k leteckému oddílu a svému sekretariátu také Hlavní správu VKR a oddělení pro správu státních hranic. Náměstku Pješčakovi zůstalo řízení Federální správy VB, Správy vědy a školství, Správy vývoje automatizace, odboru obrany a vlastního sekretariátu s operační skupinou MBO. K tomu mu byla přidělena ještě Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky. Kompetence náměstka Šilhavého zůstaly prakticky beze změn, stejně jako u náměstka Vaníčka, kterému bylo odebráno pouze řízení odboru vyšetřování StB ve VKR. Dalším rozkazem č. 17[202], také z 20. května 1974, ministr vnitra ČSSR taxativně vymezil pro I. náměstka i ostatní náměstky federálního ministra rozsah jejich pravomocí a podmínky zastupování ministra při řízení FMV, útvarů SNB a vojsk MV.

V dalším období byla organizační struktura FMV upravována jen dílčími změnami a smrští nových organizačních řádů. V první řadě vyšly organizační řády Hlavní sprá-

---

201) RMV ČSSR č. 10 z 25. dubna 1974 byl vydán organizační řád štábu CO ČSSR s účinností od 1. května 1974. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 199, kart. 7.

202) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 206, kart. 7.

vy vojenské kontrarozvědky[203] a nově vzniklých kontrarozvědných správ.[204] Změnilo se také organizační uspořádání sekretariátu FMV. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 52[205] dne 29. prosince 1974 byl do něho začleněn analyticko-informační odbor FMV a právní odbor OVS FMV, do kterého bylo současně včleněno oddělení spisové a archivní služby. Současně byla zrušena organizační a vnitřní správa FMV a z tiskového odboru sekretariátu FMV bylo vyděleno oddělení historie SNB, které převzala Správa vědy a školství FMV. Organizace sekretariátu FMV se tedy členila na: kancelář MV ČSSR, odbor informací a analytiky, právní odbor, tiskový odbor, odbor pro mezinárodní styky, oddělení plánování, odbor pro vnitřní věci. Dnem 1. září 1975 vyčlenil ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 44[206] z 8. září 1975 kancelář ministra vnitra ČSSR ze sekretariátu FMV a zřídil ji jako samostatný útvar FMV, který i přímo řídil. Od 1. ledna 1976 byla rozkazem č. 54[207] z 8. prosince 1975 z Ekonomické a technické správy FMV vyčleněna Ústřední hudba FMV a zařazena do tiskového odboru sekretariátu FMV. Další větší změna v organizační struktuře sekretariátu FMV se pak odehrála až v roce 1977. Ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 23[208] z 16. září 1977 vyčlenil k 1. říjnu ze sekretariátu FMV tiskový odbor a archivní službu z oddělení dokumentace, spisové a archivní služby právního odboru a naopak do něj začlenil odbor obrany, odbor organizace, systemizace a tarifikace (viz dále). Operační skupinu MBO a tzv. CENTR[209] II. Správy pak zařadil do ústředního operačního střediska. Po všech změnách se organizace **sekretariátu FMV** nakrátko ustálila do této podoby:[210]

- vedoucí funkcionáři (náčelník, I. zástupce a zástupci náčelníka)
- vnitřní odbor
- skupina obrany

---

203) RMV ČSSR č. 5 z 15. ledna 1975 byl vydán organizační řád HS VKR a určeno její postavení, působnost, hlavní úkoly a organizace v mírových podmínkách. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 246, kart. 8.

204) RMV ČSSR č. 9 z 24. února 1975 byl vydán organizační řád II. správy s účinností od 1. dubna 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 250, kart. 8.
RMV ČSSR č. 10 z 24. února 1975 byl vydán organizační řád X. správy s účinností od 1. dubna 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 251, kart. 8.
RMV ČSSR č. 11 z 26. února 1975 byl vydán organizační řád XI. správy s účinností od 1. dubna 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 252, kart. 8.

205) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 241, kart. 7.

206) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 285, kart. 8.

207) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 295, kart. 8.

208) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 68, kart. 3.

209) Tento útvar plnil úkoly v oblasti cizineckého ruchu a cest československých občanů do zahraničí. Činil kontrarozvědná opatření vůči cizincům z nesocialistických států, kteří páchali protizákonnou činnost ohrožující bezpečnost ČSSR nebo bezpečnost některé ze socialistických zemí, nebo páchali jinou trestnou činnost vyšší společenské nebezpečnosti či byli z páchání takových činů podezřelí. Tento útvar také konal bezpečnostní opatření vůči československým občanům trvale žijícím v ČSSR při jejich cestách do kapitalistických a rozvojových zemí a v souvislosti s cestami zájmových osob do ciziny i kontrarozvědně rozpracovával navrátilce. Vyhodnocoval celostátní denní přehled o příjezdu vízových cizinců a diplomatů nesocialistických zemí do ČSSR a přebíral od oddělení pasové kontroly informace o skutečnostech, jevech a poznatcích bezpečnostního charakteru zjištěných při pasovém odbavování cizinců a československých občanů. *Prozatímní směrnice pro činnost CENTR ÚOS FMV* pak byly vydány rozkazem náčelníka sekretariátu FMV č. 4 dne 25. ledna 1978 s účinností od 1. února 1978. – ABS Praha, f. A 34, i. č. 1051.

210) RMV ČSSR č. 24 z 10. července 1978 byl vydán organizační řád sekretariátu FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 110, kart. 4.

- kádrová skupina
- ústřední operační středisko
- odbor informací a analytiky (I. odbor)
- odbor plánování, organizace a systemizace (II. odbor)
- právní odbor (III. odbor)
- odbor pro mezinárodní styky (IV. odbor)
- odbor obrany (V. odbor)

K posílení nové celostátní koncepce vrcholového sportu a „účinnosti" tělesné výchovy ve Sboru národní bezpečnosti byla k 1. červenci 1974 Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 24[211] z 25. července 1974 místo zrušeného tělovýchovného odboru FMV zřízena Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV[212] podřízená náměstkovi Šilhavému.

Rozkazem č. 32[213] z 29. května 1975 vyčlenil federální ministr vnitra ze štábu CO Výzkumný ústav Civilní obrany ČSSR, přejmenoval jej na Výzkumný ústav FMV a podřídil ho Správě vědy a školství FMV. Dne 7. dubna 1976 byl Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 9[214] Výzkumný ústav FMV přejmenován na Vědeckovýzkumný ústav FMV a stal se samostatným útvarem Federálního ministerstva vnitra. Tento rozkaz byl vzápětí zrušen Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 11[215] ze dne 4. května 1976, kterým ministr stanovil kromě existence Vědeckovýzkumného ústavu FMV i pravidla obsazování nových funkčních míst.

V zájmu zvýšení efektivnosti a konspirace zpravodajské techniky ve státněbezpečnostní práci i při tvorbě jednotné koncepce a realizace vědeckotechnického rozvoje Sboru národní bezpečnosti byla dnem 30. září 1977 zrušena Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 22[216] z 1. září 1977 Správa zpravodajské techniky. Místo ní zřídil ministr stejným rozkazem od 1. října 1977 Správu výkonné zpravodajské techniky (VI. správa) a Technickou správu FMV jako další pokus o zlepšení fungování ministerstva. Současně zařadil do struktury Technické správy FMV výše zmíněný Vědeckovýzkumný ústav FMV, který se měl stát vedoucí organizační složkou „jednotného výzkumně-výrobního celku" (výzkum – vývoj – výroba – užití) v oblasti vyčleněné speciální techniky. K zajištění „účinnější" organizace a koordinace při přípravě a využívání výpočetní techniky v systému Státní bezpečnosti bylo RMV ČSSR č. 17[217] z 20. května 1976 zřízeno k 1. červnu téhož roku oddělení automatizace Státní bezpečnosti a začleněno do statisticko-evidenčního odboru. Do organizační struktury FMV přibyl 18. března 1975 Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 16 také nový funkční útvar – odbor organizace, systemizace a tarifikace, který se členil na dvě skupiny, první měla řešit problematiku organizace a řízení útvarů FMV, Sboru národní bezpečnosti a vojsk MV, druhá syste-

211) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 213, kart. 7.
212) RMV ČSSR č. 1 z 3. ledna 1975 byl vydán organizační řád STVS FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 242, kart. 8.
213) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 273, kart. 8.
214) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 9, kart. 1.
215) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 11, kart. 1.
216) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 67, kart. 3.
217) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 17, kart. 1.

mizaci a tarifikaci funkčních míst plánovaných pro příslušníky SNB a vojáky z povolání vojsk MV.[218]

Další dílčí úpravou bylo zrušení odboru požární ochrany FMV jako samostatného funkčního útvaru a jeho začlenění do organizační struktury Federální správy VB Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 14[219] dne 17. května 1976.

S cílem zajistit racionálnější řízení v systému Civilní obrany a zabezpečit „účinné" velení vojskům MV bylo Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 29[220] z 28. května 1975 k 1. červnu 1975 ze štábu Civilní obrany vyčleněno dosavadní velitelství svazku vojsk MV. Z tohoto velitelství byla vytvořena Správa vojsk MV, kterou ministr vnitra zahrnul do pravomoci náměstka Kropáčka. Správa vojsk MV se tak stala výkonným útvarem Federálního ministerstva vnitra, který řídil útvary a jednotky vojsk MV určené k zabezpečování úkolů civilní obrany pro ministerstva vnitra a Sbor národní bezpečnosti, zpracovával koncepci bojové a politické přípravy, rozpracovával úkoly k mimořádným bezpečnostním opatřením a bojové pohotovosti a zabezpečoval jejich realizaci. Správa také řídila průběh činné služby vojáků podřízených útvarů a jednotek vojsk MV a zabezpečovala doplňování jejich početních stavů. Do kompetence Správy vojsk MV patřila také Hradní stráž ČSSR, zabezpečovací jednotka Vysoké školy SNB a vojenské jednotky při Správě tělovýchovy a vrcholového sportu FMV. Brzy na to však byla Správa vojsk MV Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 19[221] z 10. června 1976 převedena k 1. červenci 1976 pod Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a náčelník Správy vojsk MV se tak stal zástupcem náčelníka HS PSOSH pro správu vojsk MV. Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 17[222] z 31. května 1978 však toto organizační uspořádání zrušil a Správa vojsk MV se k 1. červnu stala zase samostatným útvarem podřízeným náměstkovi federálního ministra vnitra Kropáčkovi. Od 15. června 1977 zase začal platit nový Statut Hradní stráže ČSSR (zřízené 1. března 1970), vydaný RMV ČSSR č. 13[223] z 13. května 1977. Hradní stráž se měla řídit jak předpisy ozbrojených sil, tak rozkazy a předpisy vydanými federálním ministrem vnitra a rozkazy náčelníka Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, kterému byla podřízena, přičemž byla zároveň plukem vojsk MV. Navíc se podílela i na akcích organizovaných V. správou k ochraně prezidenta a předsedy vlády ČSSR a jejich hostů.

Vzhledem k tomu, že FMV řídilo ve vymezeném rozsahu také Veřejnou bezpečnost, upravil ministr vnitra svým nařízením č. 42[224] dne 15. prosince 1975 zásady součinnosti mezi výkonnými útvary Státní a Veřejné bezpečnosti při odhalování a rozpracování trestných činů proti devizovému hospodářství spáchaných příslušníky kapitalistických států (tj. států, které nebyly členy RVHP). Na základě Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 5/1972 a č. 4/1974 stanovené příslušnosti vyšetřovatelů prokuratury a vyšetřo-

218) RMV ČSSR č. 53 z 4. prosince 1975 byl vydán organizační řád OOST s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 294, kart. 8.
219) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 14, kart. 1.
220) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 270.
221) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 19, kart. 1.
222) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 103.
223) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 58, kart. 2a.
224) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 524, kart. 18.

vatelů SNB a na základě výše uvedeného rozkazu musely příslušné útvary StB a VB při odhalování vyčleněných trestných činů úzce spolupracovat. Ve složce StB metodicky řídila odhalování a kontrarozvědné rozpracování těchto trestných činů II. správa, ve složce VB Federální kriminální ústředna FS VB v součinnosti s příslušnými útvary výkonného aparátu MV ČSR a MV SSR. FKÚ tedy odhalovala a rozpracovávala vyčleněné trestné činy páchané na území obou republik, prováděla pravidelné vyhodnocení páchání těchto trestných činů a ve spolupráci s II. správou navrhovala opatření k jejich vyřešení. S Ústřední celní správou a s celními ředitelstvími obou republik spolupracovala FKÚ při získávání dokumentace a doličných předmětů. Útvar VB, který zjistil některý z vyčleněných trestných činů spáchaný příslušníkem kapitalistického státu nebo jinou osobou s ním spojenou byl povinen vyrozumět o případu příslušný útvar StB (zpravidla písemně, v naléhavých případech telefonicky) a do rozhodnutí útvaru StB pokračoval v jeho rozpracování. Příslušný útvar StB pak byl povinen maximálně do deseti dnů sdělit, zda bude uplatněna věcná příslušnost StB. Pokud útvar StB neuplatnil věcnou příslušnost na počátku rozpracování případu, avšak v jeho průběhu nastaly podmínky pro převzetí případu Státní bezpečností, byl útvar VB povinen urychleně předat útvaru StB cestou statisticko-evidenčního odboru FMV všechny dokumentační materiály. Navíc musel předávající útvar upozornit v průvodním dopise na další vlastní agenturní prostředky a na požádání přejímajícího útvaru těmito prostředky poskytnout účinnou pomoc. Útvar StB pak byl povinen zjistit, zda osoba neprochází evidencí SEO nebo není blokována jiným útvarem StB. V takovém případě měl útvar StB blokující tuto osobu rozhodnout o převzetí případu nebo o spolupráci na jeho dalším rozpracování.

Do organizační struktury FMV byla v roce 1977 zařazena také Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 28 nově vzniklá Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost, která se stala výkonným útvarem FMV pro zabezpečování pravomocí ministra při řízení této oblasti ve Sboru národní bezpečnosti v mezích působnosti FMV. Ve vymezeném rozsahu řídila tato Správa také resortní školskou soustavu požární ochrany a vojsk MV a činnost Ústřední hudby FMV a jejím prostřednictvím ovlivňovala náplň práce Ústřední hudby MV SSR, oblastních hudeb SNB a hudby Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV měla poměrně široký rozsah svých činností. V první řadě předkládala ministru vnitra a jeho prostřednictvím ÚV KSČ rozbory fungování politickovýchovného aparátu SNB, připravovala podklady k rozpracování usnesení vrcholných orgánů KSČ, vydávala metodické pokyny pro politickovýchovnou práci na útvarech SNB a přímo řídila zástupce náčelníků pro politickovýchovnou práci na KS SNB. Připravovala koncepci a hlavní zásady rozvoje vzdělávání, podklady pro tvorbu školské politiky a zpracovávala návrhy základních předpisů pro řízení a organizaci vzdělávání v SNB. Metodicky řídila vzdělávací instituty republikových ministerstev vnitra a výuku u pohotovostních útvarů v Praze a Bratislavě, připravovala obsahové zaměření a programy služební přípravy příslušníků SNB a určovala závaznou studijní literaturu a didaktické pomůcky pro školy jí přímo podřízené a ve vymezeném rozsahu pro jednotlivé složky vzdělávacího systému. Správa v plném rozsahu zabezpečovala v oblasti politickovýchovné, vzdělávací, kulturní a propagační vztahy a vazby k ostatních státním organům, organizacím a institucím, zajišťovala vydávání knih, gramofonových desek a publikací s bezpečnostní tematikou, výrobu odborněinstruktážních

filmů a jejich distribuci, zpracovávala a publikovala studie a souborné práce o historii SNB a vojsk MV, organizovala tvorbu výstav s bezpečnostní tematikou a zajišťovala plnění úkolů Muzea SNB a vojsk MV. A v neposlední řadě řídila činnost redakcí časopisů *Bezpečnost*, *Signál*, *Pohraničník – Stráž vlasti* a práci příslušníků SNB v redakci armády, brannosti a bezpečnosti Československého rozhlasu a Československé televize, organizovala tiskové besedy a konference funkcionářů FMV k hlavním úkolům a významným výsledkům práce SNB a vojsk MV.

Důležitým ideologickým počinem pro příslušníky SNB mělo být vyhlášení 17. dubna Dnem Sboru národní bezpečnosti.[225] Předsednictvo ÚV KSČ a předsednictvo vlády ČSSR tak chtělo k 30. výročí přijetí zásad budování bezpečnostního aparátu a vzniku SNB ocenit účast Sboru při „výstavbě a ochraně socialistické společnosti". Každý rok se tak 17. duben stal dnem „oslav" všech příslušníků SNB, při kterých se sice udělovala vyznamenání, medaile a čestná uznání, ale příslušníci se museli také zúčastňovat různých slavnostních shromáždění, konferencí, přednášek a dalších jiných akcí k propagaci práce a „úspěchů" Sboru či projevovat *„širokou pracovní iniciativu, aktivitu a pevné odhodlání beze zbytku splnit úkoly"*[226] právě v tento den.

Nemalá pozornost vedení Federálního ministerstva vnitra byla věnována také hledání optimálního modelu resortního školství. Rozkazem č. 31[227] z 27. srpna 1974 byla 2. září téhož roku zahájena výuka na nově vzniklé Vysoké škole SNB (1973), která se tak stala samostatnou součástí celostátní vysokoškolské soustavy. Její založení bylo považováno za historický mezník v rozvoji odborné a politické přípravy příslušníků SNB i vojáků u vojsk MV. Usnesením vlády ČSSR č. 115 ze dne 8. května 1974 byly na Vysoké škole SNB zřízeny Fakulta Státní bezpečnosti (I. fakulta), Fakulta Veřejné bezpečnosti (II. fakulta) se sídlem v Praze a Fakulta ochrany státních hranic (III. fakulta) umístěná v Holešově. Tímto organizačním uspořádáním došlo také ke zrušení Důstojnické školy Pohraniční stráže v Holešově, která vznikla RMV ČSSR č. 14 v roce 1973 a od 1. ledna 1974 se dostala do podřízenosti VŠ SNB. Nahradit ji mělo zřízení oddělení zvláštních forem studia při III. fakultě, které mělo organizovat středoškolské a doplňkové vzdělání příslušníků útvarů Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. Již před zahájením výuky na VŠ SNB nařídil ministr vnitra ČSSR svým rozkazem č. 8[228] z 18. dubna 1974 náčelníkovi školy vybudování zvláštního pohotovostního útvaru SNB jako zvláštní zálohy ministra vnitra v době mimořádných bezpečnostních opatření. Pohotovostní útvar se pak měl podílet na likvidaci mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku a zabezpečit zesílené střežení všech objektů školy. Vzhledem k tomu, že VŠ SNB měla být nejen „významným" vědeckopedagogickým pracovištěm, ale měla se také důsledně řídit učením marxismu-leninismu, byla brzy katedra marxismu-leninismu RMV ČSSR č. 2[229] z 8. ledna 1975 k 1. lednu 1975 povýšena na Ústav marxismu-leninismu s organizačním členěním na sekce (marxisticko-leninské filozofie, politické ekonomie

225) NMV ČSSR č. 12 z 19. března 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 494, kart. 16.
226) Tamtéž.
227) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 220, kart. 7.
228) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 197, kart. 7.
229) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 243, kart. 8.

a úsekových ekonomik, vědeckého komunismu, dějin KSČ a mezinárodního dělnického hnutí a sekci společenských věd na Fakultě ochrany státních hranic). Také nižší stupně resortního školství procházely neustálou reorganizací. V roce 1974 byly zrušeny střední odborné školy a nahrazeny důstojnickými a praporčickými školami buď na stejných místech nebo byly zřízeny školy nové.[230] Některé praporčické a důstojnické školy byly zase v roce 1976 zrušeny, většina z nich však působila dále jako jednotlivý školní útvar u Praporčické školy SNB v Brně, a nově byla zřízena Internátní střední škola pro pracující v Bratislavě s pobočkou při III. fakultě v Holešově k přípravě příslušníků SNB ke studiu na vysokých školách. Stejným rozkazem[231] byl zřízen také Vzdělávací institut v Pardubicích pro přípravu příslušníků SNB v působnosti FMV a k témuž účelu pak ministr vnitra ČSR zřídil Vzdělávací institut Veltrusy a MV SSR Vzdělávací institut ve Spišském Podhradí pro příslušníky SNB spadajících do jejich kompetencí.

V roce 1979 došlo na FMV také k částečné personální obměně na postech náměstků ministra vnitra ČSSR a ke zrušení funkce I. náměstka. Rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů FMV stanovil ministr svým rozkazem č. 12[232] z 14. června 1979 s platností od 15. června. K přímému řízení si ponechal kancelář ministra vnitra ČSSR, sekretariát FMV, Hlavní správu rozvědky, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů, Správu pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost, Kádrovou správu, inspekci MV ČSSR a Vysokou školu SNB. Náměstkovi plk. JUDr. Jánu Kováčovi podřídil Správu kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, Správu kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, Správu kontrarozvědky v Bratislavě, Správu sledování, Správu vývoje automatizace a sekretariát náměstka. Další nový náměstek plk. Vladimír Hrušecký řídil Hlavní správu vojenské kontrarozvědky, Správu výkonné techniky, Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, Správu vojsk MV, Správu pasů a víz, oddělení pro správu státních hranic a svůj sekretariát. Genmjr. JUDr. Jánu Pješčakovi zůstalo řízení Federální správy VB, Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky, Letecké správy, Technické správy, sekretariátu Federální koordinační komise pro bezpečnost silničního provozu a sekretariátu náměstka. Náměstek genmjr. RSDr. Jaroslav Šilhavý dostal pravomoc nad Stavební výrobou FMV, investorským a projektovým odborem, Správou tělovýchovy a vrcholového sportu, Zdravotnickou správou, Ústřední nemocnicí SNB a vojsk MV a sekretariátem náměstka. Náměstkovi genmjr. JUDr. Miroslavu Vaníčkovi zůstala v kompetenci Správa vyšetřování StB, Ekonomická a technická správa, Zvláštní správa, Správa spojení, odbor zahraničního tisku a sekretariát náměstka. Náčelníku sekretariátu FMV plk. JUDr. Josefu Jílkovi svěřil ministr statisticko-evidenční odbor.

Všechny dosavadní změny v organizační struktuře FMV si vynutily vydání nového přehledu organizace ministerstva, útvarů SNB a vojsk MV řízených FMV, spisových značek a vymezení pravomocí náměstků ministra, které se však od předchozí-

---

230) RMV ČSSR č. 32 z 30. srpna 1974. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 221, kart. 7.
RMV ČSSR č. 12 z 26. února 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 253, kart. 8.
RMV ČSSR č. 34 a 35 z 1. července 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 275 a 276, kart. 8.
RMV ČSSR č. 62 z 30. prosince 1975. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 303, kart. 8.

231) RMV ČSSR č. 23 z 19. července 1976. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 23, kart. 1.

232) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 147, kart. 5a.

ho rozkazu (č. 12/1979) vůbec nelišilo. Změněné rozdělení jednotlivých útvarů podle obsahu jejich činností a nová organizační struktura **Federálního ministerstva vnitra** byla vyhlášena Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 13[233] z 4. července 1979 a platila od 1. srpna:

- *Útvary FMV*
- kancelář ministra vnitra ČSSR
- sekretariát FMV
- sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR
- sekretariát federální koordinační komise pro bezpečnost silničního provozu
- inspekce ministra vnitra ČSSR[234]
  - vnitřní oddělení
  - oddělení analytiky a koncepce
  - kontrolně-inspekční odbor
  - oddělení vyšetřování
  - oddělení stížností
- Kádrová správa FMV[235]
- Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV[236]
  - vnitřní odbor
  - kádrové oddělení
  - skupina obrany
  - politickovýchovný odbor (I. odbor)
  - analyticko-koncepční odbor školství (II. odbor)
  - odbor metodicko-inspekční (III. odbor)
  - odbor sdělovacích prostředků, propagační a kulturněvýchovný (IV. odbor)
  - odbor historie (V. odbor)
  - Ústřední hudba FMV (VI. odbor)
  - ekonomicko-technický odbor (VII. odbor)

  Od 1. ledna 1981 byla změněna organizační struktura takto:[237]
  - vnitřní odbor
  - inspekce náčelníka
  - kádrové oddělení
  - obranná příprava a ochrana
  - hospodářský odbor
  - I. odbor politickovýchovný

---

233) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 148, kart. 5a.

234) RMV ČSSR č. 33 z 2. října 1980 byl vydán organizační řád IMV ČSSR s účinností od1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 201, kart. 7.

235) RMV ČSSR č. 44 z 2. listopadu 1980 byl vydán organizační řád KS FMV s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 212, kart. 7.

236) RMV ČSSR č. 29 z 26. září 1978 byl vydán organizační řád Správy pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost s účinností od 1. října 1978. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 115, kart. 4.

237) RMV ČSSR č. 42 z 18. listopadu 1980 byl vydán nový organizační řád Správy pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 210, kart. 7.

- II. odbor resortního vzdělávání
- III. odbor sdělovacích prostředků
- IV. odbor kulturněpropagační
- V. odbor (Ústřední hudba FMV)

- Ekonomická a technická správa FMV (od 1. 11. 1980 – Ekonomická správa FMV)[238] – centrálně řídila finanční, materiální a technické zabezpečení a investiční výstavbu útvarů FMV, federálních útvarů SNB a útvarů vojsk MV, řídila odměňování a náhrady výdajů při výkonu služby, náhrady škod, dávek sociálního zabezpečení, nemocenské péče a preventivní rehabilitace příslušníků SNB a vojsk MV, řídila vyzbrojování, vystrojování a proviantní zabezpečení, vybavovala příslušné útvary zbraněmi, prostředky ženijními, chemickými, automobilními, prostředky operativní a kriminalistické techniky a materiálem stavebně-ubytovacím
  - vnitřní odbor
  - kontrolní oddělení
  - kádrové a školské oddělení
  - obranná příprava a ochrana
  - analytické oddělení
  - odbor finanční a plánovací
  - odbor odměňování, sociálního zabezpečení a náhrad škod
  - odbor ubytovací a stavební
  - odbor automobilní techniky a pohonných hmot a mazadel
  - odbor výstrojní a proviantní
  - odbor bojové a operativní techniky
  - odbor rekreace a preventivní rehabilitace
- Správa spojení FMV[239] – řídila spojovací službu SNB a vojsk MV, navrhovala a zajišťovala koncepci rozvoje jednotné spojovací služby, zajišťovala projekční činnost v oblasti sdělovacích sítí a normotvornou činnost na úseku spojení, ve stanoveném rozsahu přímo vykonávala spojovací, šifrovou a kurýrní službu, zajišťovala vládní a mezinárodní utajené spojení a šifrové spojení pro stranické a vládní orgány a zastupovala FMV při projednávání otázek spojení a kurýrní služby
  - vnitřní odbor
  - inspekce náčelníka správy
  - kádrové a školské oddělení
  - obranná příprava a ochrana
  - I. odbor plánování, analytiky a řízení spojení
  - II. odbor vědeckotechnického rozvoje a výstavby sdělovacích sítí
  - III. odbor utajeného spojení
  - IV. odbor šifrového a radiového spojení

---

238) RMV ČSSR č. 34 z 8. října 1980 byl vydán organizační řád a změněn název na ES FMV s účinností od 1. listopadu 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 202, kart. 7.

239) RMV ČSSR č. 37 z 10. listopadu 1980 byl vydán nový organizační řád Správy spojení FMV s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 205, kart. 7.

- V. odbor linkového spojení
- VI. odbor technicko-ekonomický
- VII. odbor projekce sdělovacích sítí a zařízení
- VIII. odbor ústředních oprav a servisu spojovací techniky
- kurýrní oddělení

- Zvláštní správa FMV
- Správa vývoje automatizace FMV
- Technická správa FMV[240] – řídila, koordinovala a realizovala výzkum, vývoj, výrobu a opravy především zpravodajskotechnických prostředků, tvorbu jednotné technické politiky FMV, SNB a vojsk MV, plnila funkci vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje, mimo resort zastupovala FMV pod krycím názvem „Výzkumný ústav FMV“
  - organizační odbor
  - inspekce náčelníka
  - kádrové a školské oddělení
  - obranná příprava a ochrana
  - hospodářský odbor
  - sekretariát Vědecké rady ministra vnitra ČSSR
  - Vědeckovýzkumný ústav FMV
  - I. až IV. odbor
  - opravna ZTP
- Letecká správa FMV[241] – prováděla leteckou přepravu nejvyšších stranických a vládních představitelů, příslušníků SNB a vojsk MV, leteckou činnost přepravního a operativně-bezpečnostního charakteru pro útvary SNB a vojsk MV, zabezpečovala leteckou průzkumnou, pozorovací, pátrací a sledovací činnost při stíhání společensky nebezpečných osob, narušitelů státních hranic a hraničního pásma, prováděla záchranné a zásobovací akce pro potřeby FMV, MV ČSR a SSR, útvarů SNB a vojsk MV
  - vnitřní skupina
  - kádrové a školské oddělení
  - skupina obrany
  - inspekce náčelníka správy
  - I. odbor – řízení, plánování a kontroly
  - II. odbor – letový
  - III. odbor – letový a technický
  - IV. odbor – technický
  - V. odbor – materiálně-technického zásobování
- Zdravotnická správa FMV

240) RMV ČSSR č. 38 z 13. listopadu 1980 byl vydán organizační řád TS FMV s účinností od 1. ledna 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 206, kart. 7.

241) RMV ČSSR č. 9 z 26. dubna 1979 byl vydán organizační řád Letecké správy FMV s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 144, kart. 5a.

- Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV
- oddělení pro správu státních hranic
- investorský a projektový odbor FMV

- *Federální útvary SNB* (útvary SNB podřízené FMV)

1. složky Státní bezpečnosti

- Hlavní správa rozvědky (I. správa SNB)[242]
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa SNB)[243]
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (III. správa SNB)[244]
- Správa sledování (IV. správa SNB)[245]
- Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa SNB)
- Správa výkonné zpravodajské techniky (VI. správa SNB)
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB)[246]
- Správa kontrarozvědky pro boj pro ochranu ekonomiky (XI. správa SNB)[247]
- Správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa SNB)
- Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
- Správa pasů a víz
- statisticko-evidenční odbor
- odbor zahraničního tisku (IV. odbor SNB)[248] – měl zamezit přepravě, dovozu a šíření periodických a neperiodických tiskovin, hudebnin, výtvarných, fotografických, kinematografických a fonografických děl zahraničního původu, jejichž obsah byl v rozporu s chráněnými zájmy nebo porušoval mezinárodní smlouvy, a prováděl kontrolu vyjmenovaných děl dovážených z kapitalistické ciziny, navrhoval vyslovení zákazu dovozu a rozšiřování kontrolovaných publikací, jestliže jejich obsah nevyhovoval chráněným zájmům, vedl jejich evidenci a prováděl rozbory zakázaných publikací
  - vnitřní skupina
  - 1. oddělení (kontrola neobjednaných periodických a neperiodických tiskovin a ostatních děl zahraničního původu, kartotéka nepovolených neperiodických publikací)
  - 2. oddělení (kontrola objednaných periodických tiskovin, kartotéka nepovolených periodických tiskovin)

---

242) RMV ČSSR č. 32 z 23. září 1980 byl vydán organizační řád HS rozvědky SNB s účinností od 1. října 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 200, kart. 7.

243) RMV ČSSR č. 39 ze 14. listopadu 1980 byl vydán organizační řád II. správy SNB s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f, A 2/7, i. č. 207, kart. 7.

244) RMV ČSSR č. 50 z 18. prosince 1980 byl vydán organizační řád HS VKR s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 218, kart. 7.

245) RMV ČSSR č. 55 z 29. prosince 1980 byl vydán organizační řád Správy sledování SNB s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 223, kart. 7.

246) RMV ČSSR č. 43 z 21. listopadu 1980 byl vydán organizační řád X. správy SNB s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 211, kart. 7.

247) RMV ČSSR č. 41 ze 17. listopadu 1980 byl vydán organizační řád XI. správy SNB s účinností od 1. ledna 1981. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 209, kart. 7.

248) RMV ČSSR č. 22 z 31. července 1980 byl vydán organizační řád odboru zahraničního tisku SNB s účinností od 1. srpna 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 190, kart. 6.

2. složky Veřejné bezpečnosti

- Federální správa Veřejné bezpečnosti (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 6[249]

- *Útvary vojsk ministerstva vnitra*

- Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (PS útvar 9600)[250] – řídila ochranu a ve vymezeném rozsahu i obranu SH, prováděla analýzu vývoje, rozpracovávala koncepci, taktiku a metody OSH, vykonávala ve vymezeném rozsahu zpravodajskou ochranu SH včetně kontroly hraničního provozu a spolupracovala přitom s rozvědnými a kontrarozvědnými útvary SNB a FMNO, zabezpečovala nepřetržitou bojovou a mobilizační pohotovost Pohraniční stráže, podílela se na výkonu státní správy v oboru OSH, na řešení událostí na SH s kapitalistickými státy, zajišťovala činnost hlavního hraničního zmocněnce a velela podřízeným útvarům[251]
  - sekretariát náčelníka
  - sekretariát hlavního hraničního zmocněnce ČSSR
  - inspekce náčelníka
  - kádrový odbor
  - politická správa PSOSH
  - politické oddělení
  - štáb
  - zpravodajská správa
  - odbor bojové přípravy
  - oddělení rozvoje vědy a techniky
  - týl
  - finanční služba
- Správa vojsk ministerstva vnitra[252] – řídila podřízené útvary a jednotky vojsk MV, rozpracovávala zásady řízení a vydávala interní předpisy, zpracovávala koncepci bojové a politické přípravy, cíle, obsah, rozsah a organizaci přípravy a výcviku podřízených útvarů a jednotek vojsk MV, rozpracovávala úkoly k mimořádným bezpečnostním opatřením stanovené ministrem vnitra ČSSR pro podřízené útvary, upřesňovala zásady a vydávala nařízení pro zabezpečení bojové pohotovosti a mobilizační připravenosti
  - štáb
  - politické oddělení (od 1. 8. 1980 politický odbor)[253]
  - kádrová skupina (od 1. 8. 1980 kádrové oddělení)

---

249) ABS Praha, f. A 32, i. č. 51, kart. 32.

250) RMV ČSSR č. 24 z 1. srpna 1980 byl vydán organizační řád HS PSOSH s účinností od 1. září 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 192, kart. 6.

251) Podřízenými útvary HS PSOSH byly: brigády Pohraniční stráže, krajské odbory OSH, odbor pasové kontroly Praha-Ruzyně, stavební prapor a provozní prapor jako zabezpečovací útvary Správy. – Tamtéž.

252) RMV ČSSR č. 4 z 15. února 1979 byl vydán organizační řád Správy vojsk MV s účinností od 1. března 1979. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 139, kart. 5a.

253) RMV ČSSR č. 19 z 15. července 1980 byl vydán nový organizační řád Správy vojsk MV s účinností od 1. srpna 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 187, kart. 6.

- týlové a technické oddělení (od 1. 8. 1980 týlový a technický odbor)
- finanční oddělení (od 1. 8. 1980 finanční služba)
- *Školská zařízení SNB podřízená FMV*
- Vysoká škola SNB v Praze
- *Samostatné organizace podřízené FMV*
- Ústřední nemocnice SNB a vojsk MV
- stavební výroba FMV

Školská zařízení SNB podřízená Správě pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV:

- Praporčická a důstojnická škola SNB Svatý Jan pod Skalou
- Praporčická škola SNB Brno
- Jazyková škola FMV Praha
- Vzdělávací institut FMV Pardubice
- Vzdělávací institut SNB Jihlava

Rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV, jež bylo stanoveno tímto rozkazem, pak pozměnil RMV ČSSR č. 7[254] vydaný až 14. března 1980, kterým ministr dnem 1. ledna 1980 vyjmul ze své podřízenosti Hlavní správu rozvědky a předal ji do kompetence náměstka Hrušeckého.

K dalším úpravám organizace FMV došlo již zanedlouho, když Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 11[255] z 30. dubna 1980 zrušil ministr odbor hospodářského zabezpečení Ekonomické a technické správy FMV a k zajištění zvyšujících se požadavků na hospodářské zabezpečení činnosti útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV zřídil dnem 1. května 1980 Správu hospodářského zabezpečení FMV[256] a podřídil ji náměstku Vaníčkovi.

S postupným zaváděním výpočetní techniky a s realizací odvětvového automatizovaného systému řízení resortu FMV, na kterém se usnesla 29. schůze Rady obrany státu 10. listopadu 1978, bylo rozhodnuto o využívání tohoto systému i ve složce Veřejné bezpečnosti. K dosažení jednotně organizovaného postupu při zavádění a využívání výpočetní techniky i k posílení ústřední organizátorské funkce Federální správy VB se ministr vnitra ČSSR rozhodl zrušit svým rozkazem č. 14 z 15. května 1980 dnem 30. června odbor správních agend FS VB a ústřední oborové informační středisko operačního štábu FS VB. Od 1. července pak začalo fungovat oborové výpočetní a informační středisko Veřejné bezpečnosti (OVIS VB), které ministr podřídil náčelníkovi FS VB s tím, že náčelník Správy vývoje automatizace FMV měl převést do kompetence OVIS VB výpočetní techniku určenou pro CRO[257] a zabezpečit její servis, prostřednic-

---

254) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 175, kart. 6.

255) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 179, kart. 6.

256) RMV ČSSR č. 30 z 29. srpna 1980 vyšel organizační řád SHZ FMV s účinností od 1. září 1980. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 198, kart. 6.

257) O založení Centrálního registru obyvatel na základě výpočetní techniky se dohodli všichni ministři vnitra v souvislosti s usneseními jednotlivých vlád (usnesení vlády ČSSR č. 16 z 26. ledna 1978, usnesení vlády ČSR č. 73 z 8. března 1978 a usnesení vlády SSR č. 106 z 5. dubna 1978) o zahájení sčítání lidu, domů a bytů, v jehož rámci se měly získat vybrané údaje o občanech k založení CRO. Úkoly pro odpovědné funkcionáře bezpečnostního aparátu byly pak vydány společným rozkazem ministrů vnitra č. 13 ze dne 13. listopadu 1978. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 288, kart. 10.

tvím náčelníka střediska pak přímo řídil výstavbu a chod Centrálního registru obyvatel do doby jeho předání k rutinnímu provozu a do vybudování samostatné technické základny. OVIS VB zajišťoval po stránce technické a programátorské tvorbu a využívání statisticko-evidenčních systémů VB (kriminální statistiky VB, statistiky nehod v silničním provozu, statistiky požárů v ČSSR apod.). Oborové výpočetní a informační středisko VB se mělo stát řídícím a výkonným pracovištěm pro realizaci a provoz podsystému VB v rámci odvětvového automatizovaného systému řízení FMV a republikových ministerstev vnitra a organizovat tak tvorbu a využívání informačních fondů VB, a to i na úrovni krajů a okresů.

Ministerstvo vnitra ČSR (1974–1980)

Permanentní reorganizace i dílčí změny v organizační struktuře se po přijetí nového zákona o SNB nevyhnuly ani českému ministerstvu vnitra. Na základě *Prozatímního organizačního řádu MV ČSR*, kterým byly stanoveny nejdůležitější poradní orgány působící na ministerstvu, vyšly Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 22[258] dne 5. listopadu 1974 jejich jednací řády[259] a *Statut vědecké archivní rady*. V souvislosti s usnesením vlády ČSR č. 253/1971 a po vydání zásad pro činnost komisí pro brannou výchovu v jednotlivých resortech Výborem vlády ČSR pro brannou výchovu v roce 1974 se rozšířily poradní orgány ministra o Komisi ministra vnitra ČSR pro brannou výchovu, kterou zřídil ministr vnitra ČSR rozkazem č. 11[260] z 15. září 1977.

K posílení opatření přijatých k zavedení jednotného vzdělávacího systému ministerstev vnitra vyčlenil ministr vnitra ČSSR rozkazem č. 6[261] z 18. února 1974 k 31. lednu 1974 z Kádrové správy školský odbor a zřídil z něho dnem 1. února 1974 odbor vědy a školství. V souvislosti s tím a po dohodě s federálním ministrem vnitra zrušil ministr vnitra ČSR rozkazem č. 19[262] z 2. září 1974 střední odborné školy MV ČSR v Ostrově nad Ohří a v Jihlavě a odborné školy MV ČSR v Praze, Karviné a Unčíně. Místo nich zřídil praporčické školy VB v Ostrově n. O., Jihlavě, Kladně, Karviné, Unčíně, Praze 10, Zastávce u Brna a při Pohotovostním pluku VB ČSR a podřídil je náčelníkovi odboru vědy a školství. V roce 1975 byla Praporčická škola VB Praha 10 zrušena[263] a její úkoly plně převzala Praporčická škola VB v Kladně. Při zavádění nové resortní školské soustavy a po dohodě s federálním ministrem vnitra zrušil ministr vnitra ČSR rozkazem č. 14[264] z 24. srpna 1976 všechny praporčické školy VB a pro přípravu příslušníků útvarů v působnosti MV ČSR zřídil Vzdělávací institut MV ČSR Veltrusy.

---

258) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
259) Jednací řád Kolegia ministra vnitra ČSR byl pak změněn RMV ČSR č. 14 dne 10. listopadu 1977. – Tamtéž.
260) Tamtéž.
261) Tamtéž.
262) Tamtéž.
263) RMV ČSR č. 8. ze 4. března 1975. – Tamtéž.
264) Tamtéž.

Podstatnější změnou v organizaci českého ministerstva vnitra bylo zrušení hlavních velitelství VB MV ČSR a SSR k 31. prosinci 1975 a zřízení Správy kriminální služby, Správy pořádkové a dopravní služby, odboru ochrany objektů, odboru pro politickovýchovnou práci a operačního odboru na MV ČSR (to samé se odehrálo i na MV SSR) k 1. lednu 1976, na kterém se dohodli všichni ministři vnitra. Novou organizaci řídících útvarů Veřejné bezpečnosti, která měla přinést zkvalitnění ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti, majetku v socialistickém vlastnictví, práv a svobod občanů a „hlavně" prohloubení jednoty SNB, pak vydali společným rozkazem č. 5[265] dne 29. září 1975 s účinností od 1. října. V souvislosti s touto reorganizací bezpečnostního úseku ministerstva vydal ministr vnitra ČSR v rozkazu č. 20[266] ze dne 30. prosince 1975 pro nově zřízené útvary spisové značky a současně zrušil k 31. prosinci 1975 Organizační a vnitřní správu MV ČSR, přičemž dosavadní právní odbor převedl na sekretariát MV ČSR. Nově zřídil od 1. ledna 1976 štáb MV ČSR, který se dále členil na operační odbor, analyticko-organizační odbor, kontrolní odbor a vnitřní odbor. Tímto rozkazem vyhlásil ministr také nové rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů bezpečnostního úseku ministerstva. V přímém řízení si ponechal sekretariát ministra vnitra ČSR, inspekci ministra vnitra ČSR, Kádrovou správu, štáb MV ČSR, odbor obrany a Pohotovostní pluk VB. Prvnímu náměstku ministra podřídil sekretariát I. náměstka, Hospodářskou správu, Správu spojení, odbor vědy a školství, odbor hospodářského zabezpečení, Správu vyšetřování VB a štáb Civilní obrany ČSR. Další náměstek pro bezpečnostní úsek pak řídil svůj sekretariát, Správu kriminální služby, Správu pořádkové a dopravní služby, odbor ochrany objektů, odbor pro politickovýchovnou práci, Zdravotnickou správu a Hlavní správu požární ochrany.

V zájmu vytvoření podmínek pro další „zkvalitňování" řízení a organizace finančního a materiálně-technického úseku českého ministerstva vnitra byl RMV ČSR č. 13[267] dne 29. července 1976 zrušen odbor hospodářského zabezpečení, přičemž část jeho činností přešla do kompetence Hospodářské správy MV ČSR a část byla převedena na Správu SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje.Stejně jako na Federálním ministerstvu vnitra i na českém MV vznikla k zabezpečení uceleného systému politické a odborné výchovy dnem 1. října 1977 nová Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti, která se dále členila na odbor pro politickovýchovnou práci, odbor vzdělávací, tiskové a propagační oddělení a vnitřní a organizační skupinu. Stejným Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 13[268] z 30. září 1977 byl zrušen odbor pro politickovýchovnou práci MV ČSR, odbor vědy a školství MV ČSR a tiskové oddělení sekretariátu ministra vnitra ČSR. Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti (SPV) byla zařazena mezi funkční útvary ministerstva a jejím hlavním úkolem bylo metodicky řídit a kontrolovat politickovýchovnou a propagační činnost na útvarech ministerstva, na útvarech SNB v působnosti MV ČSR a společně s velitelem PP VB ČSR řídila také činnost jeho zástupce pro politickovýchovnou činnost. Do kompetence Správy spadalo i řízení Vzdělávacího institutu MV ČSR Veltrusy, povolávání

265) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 253, kart. 9.
266) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.
267) Tamtéž.
268) Tamtéž.

příslušníků SNB do kvalifikačních kurzů a organizování dalšího vzdělávání příslušníků ve zdokonalovacích a speciálních kurzech. Správa se podílela na zpracování koncepce, obsahového zaměření a programu služební přípravy příslušníků SNB a spolu s IX. správou FMV tvořila koncepci, zaměření a základní resortní právní předpisy pro politickovýchovnou, vzdělávací a propagační práci. V souvislosti se zřízením spojovací služby SNB a vojsk MV společným rozkazem ministrů vnitra č. 6/1977 zrušil ministr vnitra ČSR v rozkazu č. 15[269] z 30. listopadu 1977 k 31. prosinci Správu spojení MV ČSR, zřídil dnem 1. ledna 1978 odbor spojení MV ČSR a zároveň vydal jeho *prozatímní organizační řád*. Odbor spojení se stal funkčním útvarem ministerstva pro zajišťování úkolů v oblasti spojení a ve stanoveném rozsahu byl také kontrolním a výkonným útvarem. Metodicky řídil též spojovací oddělení Pohotovostního pluku VB ČSR a spadal do působnosti I. náměstka ministra.

Dosavadní organizační transformace, další úpravy v oblasti řízení i změna v působnosti českého ministerstva vnitra se samozřejmě promítly do nové organizační struktury, která byla vyhlášena Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 6[270] ze 7. června 1979 spolu se stanovením podřízenosti jednotlivých útvarů. Ministerstvo tedy zůstalo ústředním orgánem státní správy České socialistické republiky a opět se členilo na úsek bezpečnostní a civilněsprávní. Bezpečnostní úsek plnil úkoly ministerstva jako ústřední orgán státní správy pro veřejný pořádek a bezpečnost, zajišťoval bezpečnost a plynulost silničního provozu, agendu občanských průkazů, evidenci obyvatelstva a požární ochranu. Dále řídil útvary Veřejné bezpečnosti s výjimkou činností spadajících do působnosti FMV. Civilněsprávní úsek jako ústřední orgán zabezpečoval úkoly státní správy pro vnitřní věci, zvláště územní členění republiky, pro státní symboly, matriční agendu, státní občanství, spolčovací a shromažďovací právo, pro věci veřejného pořádku zajišťované národními výbory, dále pro archivnictví, pro místní hospodářství, pro hospodaření s byty a nebytovými prostory a pro otázky řízení a správy dopravy národními výbory. Civilněsprávní úsek jako orgán vlády ČSR řídil národní výbory a jako orgán pověřený vládou ČSR koordinoval aplikaci správního řádu ve státní správě. Nová organizace **Ministerstva vnitra ČSR** (organizační schéma je uvedeno v příloze č. 7[271]) tedy vypadala takto:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK

- sekretariát ministra vnitra ČSR[272] – zajišťoval úkoly ministra spojených s řízením ministerstva, podílel se na tvorbě zásadních materiálů k realizaci jednotné bezpečnostní politiky strany a státu, organizoval zasedání Kolegia ministra pro bezpečnostní úsek, porady vedení, konference a aktivy, soustřeďoval a připravoval k informaci, rozhodnutí a podpisu korespondenci a materiály určené pro ministra, podílel se na zpracování stanovisek k návrhům právních předpisů, zajišťoval úkoly v oblasti mezinárodních styků a spolupráce, organizoval a řídil informační, právněpropagační a publicistickou činnost

269) Tamtéž.
270) Tamtéž.
271) RMV ČSR č. 14 z 26. listopadu 1980 byl vydán organizační řád MV ČSR s účinností ode dne vydání. – Tamtéž.
272) RMV ČSR č. 6 z 1. dubna 1977 byl vydán Prozatímní organizační řád sekretariátu MV ČSR s účinností ode dne vydání. – Tamtéž.

- vedení sekretariátu (náčelníka a zástupce náčelníka)
- kancelář ministra
- právní odbor
- oddělení pro mezinárodní styky
- tiskové oddělení

• sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSR
• sekretariát náměstka ministra vnitra ČSR
• štáb MV ČSR[273] – aplikoval právní normy pro jednotný výkon služby v SNB, zpracovával podklady pro tvorbu střednědobého plánu činnosti SNB a tvorbu základního zaměření pro roční prováděcí plány, analyzoval výsledky činnosti určených útvarů MV a VB a zpracovával podklady pro řídící činnost, sledoval a analyzoval účinnost a funkčnost interních právních norem a navrhoval jejich novelizaci, sledoval výskyt mimořádných událostí a jejich vliv na bezpečnostní situaci, připravoval, organizoval a koordinoval bezpečnostní opatření a akce celorepublikového charakteru, vytvářel a zajišťoval potřebný informační systém a vedl potřebné přehledy, zpracovával souhrnné analytické zprávy pro vedení MV, metodicky řídil a koordinoval činnost operačních středisek v rámci MV, metodicky řídil ve stanovených oblastech činnost MV a VB v působnosti MV ČSR a podílel se na metodickém řízení vnitřních odborů KS SNB
  - vedení štábu
  - vnitřní odbor
    skupina spisové a archivní služby
    podatelna a výpravna[274]
    skupina obrany
  - operační odbor
    operační oddělení
    operační středisko[275]

---

273) RMV ČSR č. 28 (příl. č. 4) z 27. prosince 1976 byl vydán Prozatímní organizační řád štábu MV ČSR. – Tamtéž.

274) V souvislosti se zřízením FMV a národních ministerstev vnitra bylo počátkem roku 1969 rozhodnuto, že funkci centrální podatelny a výpravny v Praze bude vykonávat MV ČSR. Postupem doby, zejména pak po rozšíření působnosti FMV, se ukázalo, že toto řešení nevyhovuje, neboť převážná část úředních zásilek doručovaných na podatelnu a výpravnu MV ČSR byla adresována útvarům FMV. V zájmu zjednodušení a zrychlení manipulace s písemnostmi bylo po dohodě mezi náměstkem ministra vnitra ČSR J. Kubíkem a náměstkem federálního ministra vnitra J. Šilhavým rozhodnuto o převedení podatelny a výpravny k 1. září 1971 od MV ČSR k FMV. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

275) Operační středisko MV ČSR zahájilo činnost 9. dubna 1976 na základě rozhodnutí ministra. Mělo zajišťovat operativní spojení ministra vnitra ČSR a jeho náměstků s územními útvary VB a operačními středisky KS SNB (pokud nebylo operační středisko na příslušné KS SNB ještě vybudováno, plnila tyto úkoly stálá služba Správy VB), předávat cestou operačních středisek KS SNB Správám VB rozkazy, nařízení, pokyny a požadavky ministra vnitra, jeho náměstků, náčelníků útvarů ministerstva a oprávněných útvarů FMV, shromažďovat informace pro denní zprávy podle rozkazů a nařízení o hlásné službě a hlášení mimořádných událostí, zpracovávalo denní zprávy o závažných trestných činech za operační den a podle schváleného rozdělovníku provádělo jejich distribuci. Operační středisko vedlo také operační mapy, zabezpečovalo výkon šifrové služby a dálnopisné spojení. Operační středisko tvořil náčelník, operativně-řídící úsek s operačními důstojníky a operátory, provozně-technický úsek s obsluhou pracoviště šifry, dálnopisu a telefonu a technikem a dále referent spisů. Náčelník operačního střediska, referent spisů, operační důstojník a operátoři byli začleněni do štábu ministerstva, obsluhu pracoviště šifry, dálnopisu, telefonu a spojovací techniku zabezpečovala Správa spojení MV ČSR. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

- analyticko-organizační odbor
  analytické oddělení
  plánovací oddělení
  oddělení organizace, systemizace a tarifikace
- inspekce ministra vnitra ČSR
- Kádrová správa[276] – metodicky řídila kádrové odbory, oddělení, skupiny a pracovníky funkčních útvarů a útvarů výkonného aparátu MV a PP VB ČSR a spolupodílela se na metodickém řízení kádrových odborů KS SNB a Správy SNB hl. m. Prahy a SčK
  - vedení správy
  - vnitřní oddělení, analyticko-metodické oddělení
  - odbor kádrový
  - odbor výběru a evidence
- Hospodářská správa[277] – poskytovala ve vymezeném rozsahu také služby FMV, MV SSR, SNV ČSR a SSR a podle zvláštních předpisů i CSÚ ministerstva; plnila úkoly v oblasti řízení a organizace finančního a materiálně-technického zabezpečení, v oblasti reprodukce a nemovitého majetku, při rekreační péči a preventivní rehabilitaci a v oblasti sociálního zabezpečení
  - vedení správy
  - všeobecný odbor
  - finanční odbor
  - materiální odbor
  - stavebně-ubytovací odbor
  - dopravní odbor
  - odbor hospodářského zabezpečení
  - oddělení obrany
  - kádrové oddělení
  - kontrolní a inspekční oddělení
  - rekreační oddělení
  - výkonná zařízení správy – ústřední sklady, ústřední automobilové opravny, opravna motorových člunů, filmová distribuce, zotavovny
- Zdravotnická správa
- Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti[278]
  - vedení správy (náčelník a zástupce náčelníka)
  - vnitřní a organizační skupina
  - odbor pro politickovýchovnou práci
  - odbor vzdělávací
  - tiskové a propagační oddělení

---

276) RMV ČSR č. 8 z 29. července 1977 byl vydán Prozatímní organizační řád KS MV ČSR s účinností ode dne vydání. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

277) RMV ČSR č. 16 z 15. září 1976 byl vydán Prozatímní organizační řád HS MV ČSR s účinností ode dne vydání. – Tamtéž.

278) RMV ČSR č. 12 z 22. listopadu 1978 byl vydán Prozatímní organizační řád SPVVTPČ s účinností ode dne vydání. – Tamtéž.

- Hlavní správa požární ochrany
- odbor obrany
- odbor spojení[279] – zpracovával podklady pro koncepci a střednědobý plán spojovací služby SNB, podle základního zaměření FMV vypracovával roční prováděcí plán odboru,, vydával nařízení pro spojení a odborné pokyny pro výkon spojovací služby, připravoval podklady, rozbory a stanoviska pro ministerstvo, měl vytvářet podmínky k rozvoji vynálezeckého a zlepšovatelského hnutí, zpracovával plán na MTZ, prováděl výkon šifrového spojení a kurýrní služby, zajišťoval výstavbu, běžnou údržbu a opravy spojovacích zařízení
  - skupina obrany
  - vnitřní skupina
  - provozní oddělení
  - technické oddělení
  - skupina materiálně-technického zabezpečení

CIVILNĚSPRÁVNÍ ÚSEK

- sekretariát náměstka ministra vnitra ČSR
- Správa pro místní hospodářství
- Archivní správa
- odbor pro národní výbory
- odbor vnitřní správy národních výborů
- odbor legislativy a koordinace předpisů
- odbor pro kádrovou a personální práci
- redakce týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*
- hospodářské oddělení (změněno na ekonomický odbor)
- zvláštní oddělení
- odbor obrany civilněsprávního úseku
- Správa pro dopravu – ve spolupráci se správou dopravy MV SSR řídila Sdružení československých mezinárodních automobilových dopravců ČESMAD Praha

REPUBLIKOVÉ ÚTVARY SNB (útvary SNB přímo podřízené MV ČSR)

- Správa kriminální služby VB ČSR[280] – v rámci své působnosti řídila a kontrolovala také činnost správ VB
  - vedení správy
  - vnitřní oddělení
  - odbor obecné kriminality
  - odbor hospodářské kriminality
  - zvláštní oddělení (řídilo a kontrolovalo zvláštní odbory Správ VB při výkonu tajného sledování, tajného šetření a zpracování všeobecných a speciálních ustanovek, zpracovávalo rozbory, zprávy a informace o stavu a výsledcích tajného sledování, tajného šetření a ustanovek)

---

279) RMV ČSR č. 15 z 30. listopadu 1977 byl vydán také Prozatímní organizační řád odboru spojení s účinností ode dne vydání. – Tamtéž.

280) RMV ČSR č. 28 (příl. č. 2) z 27. prosince 1976 byl vydán Prozatímní organizační řád SKS MV ČSR . – Tamtéž.

- Správa pořádkové a dopravní služby VB ČSR[281] – zajišťovala také odbornou přípravu a činnost Pomocné stráže VB a ve vymezeném rozsahu plnila úkoly CO
  - vedení správy
  - vnitřní oddělení
  - odbor pořádkové služby
  - odbor dopravní služby
  - samostatné oddělení správní služby
- Správa vyšetřování VB ČSR
- odbor ochrany objektů ČSR – byl metodickým, řídícím, kontrolním a výkonným orgánem k náčelníkům územních útvarů VB všech stupňů pro poskytování odborné, takticko-bezpečnostní pomoci při zajišťování režimové, fyzické a technické ochrany státních, hospodářských a jiných socialistických organizací[282]
- Pohotovostní pluk VB ČSR[283] – vytvářel stálou pohotovost příslušníků a technických prostředků ke zvládnutí mimořádných událostí, demonstrací a ohrožení klidu a veřejného pořádku, posiloval bezpečnostní službu zejména ve velkých městech a při velkých soustředěních obyvatelstva, zajišťoval a prováděl bezpečnostní opatření při živelních pohromách, katastrofách, velkých požárech apod., plnil funkci praporčické školy SNB pro příslušníky PP VB ČSR a zajišťoval vhodné podmínky pro doplňování Veřejné bezpečnosti; v době mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku spadal do kompetence MV ČSSR
- vedení PP VB ČSR (velitel, první zástupce velitele, zástupci velitele)
- kádrové oddělení
- štáb pluku
- politickovýchovné oddělení
- školské oddělení
- technické služby
- týlové služby
- zdravotnická služba
- zásahové jednotky (1., 2. a 3. prapor)

Ministerstvo samo nebo prostřednictvím příslušných útvarů řídilo:

- útvary Veřejné bezpečnosti (s výjimkou činností spadajících do působnosti FMV)
- Vzdělávací institut MV ČSR

Ve vymezeném rozsahu MV ČSR samo nebo prostřednictvím příslušných útvarů řídilo:

- krajské správy SNB a Správu SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (a jejich prostřednictvím okresní a jim na roveň postavené správy SNB)
- útvary Veřejné bezpečnosti při plnění úkolů spadajících do působnosti FMV

---

281) RMV ČSR č. 28 (příl. č. 3) z 27. prosince 1976 byl vydán Prozatímní organizační řád SPDS MV ČSR. – Tamtéž.

282) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

283) RMV ČSR č. 11 z 22. listopadu 1978 byl vydán Prozatímní organizační řád PP VB ČSR. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

Ministerstvo prostřednictvím příslušných útvarů civilněsprávního úseku řídilo:

- v oblasti místního hospodářství – n. p. ROMO Fulnek, n. p. KOVO Cheb, n. p. KOVO Bzenec, Výzkumný a vývojový ústav místního hospodářství Praha, Tiskovou, ediční a propagační službu místního hospodářství Praha
- v oblasti dopravy – Ústav silniční a městské dopravy Praha, Silniční vývoj Praha, Ústav silničního hospodářství Praha, n. p. Silniční stroje a zařízení Nová Paka, Pragoprojekt Praha, Dopravoprojekt Brno
- v oblasti národních výborů – Institut pro národní výbory a místní hospodářství
- v oblasti archivnictví – Státní ústřední archiv Praha, státní oblastní archivy (v jednotlivých krajích)

Nově byla stanovena také podřízenost jednotlivých útvarů ministerstva a republikových útvarů SNB k vedení MV ČSR. K přímému řízení si ministr ponechal sekretariát ministra, štáb MV ČSR, inspekci ministra vnitra ČSR, Kádrovou správu, odbor obrany a Pohotovostní pluk VB ČSR, navíc řídil ještě Správu politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti a Správu pro dopravu. První náměstek ministra měl odpovědnost za svůj sekretariát, Hospodářskou správu, odbor spojení, Správu vyšetřování VB,[284] Zdravotnickou správu. Dalšímu náměstkovi zůstalo řízení Hlavní správy požární ochrany, Správy kriminální služby VB ČSR, Správy pořádkové a dopravní služby VB ČSR, odboru ochrany objektů a jeho sekretariátu. Náměstek ministra vnitra ČSR pro civilněsprávní úsek pak řídil všechny útvary této části ministerstva.

Veřejná bezpečnost (1974–1980)

Problémy s nevyjasněnými kompetencemi a organizační složitost republikových a federálních útvarů Veřejné bezpečnosti řešili řídící pracovníci příslušných útvarů i v dalším období. Už v roce 1973 byla na základě závěrů z porady ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR ustavena řídící komise pro vytvoření jednotné organizační struktury složky VB a pro systemizaci, typizaci a dislokaci základních útvarů VB.[285] Tato komise určila tři skupiny, z nichž první měla ve smyslu platných zákonů posoudit působnost jednotlivých stupňů řízení složky VB a jejich organizační struktury, vypracovat návrh zásad úpravy organizace VB na jednotlivých stupních řízení a provést úpravy a sjednocení organizačních řádů v souladu s novou organizační strukturou složky VB. Činnost Federální správy VB a Hlavního velitelství VB byla sice upravena několika zákonnými normami, avšak provedenými rozbory byly potvrzeny jak známé problémy a nejasnosti ve vymezení kompetencí řídících článků složky VB, tak i nepřesnosti v organizačních strukturách na všech stupních řízení. Ukázalo se také, že zákonem

---

284) Na základě nařízení I. náměstka ministra vnitra ČSR č. 13 z 20. srpna 1979 byla náčelníkovi Správy vyšetřování VB delegována pravomoc při zastupování ministerstva ve věcech vyšetřování při jednání s dalšími subjekty (FMV, MV SSR, vysoké školy, výzkumné ústavy aj.) a při zastupování I. náměstka v době jeho nepřítomnosti. – Tamtéž.
Nařízení I. náměstka a nařízení náměstků ministra vnitra se řadila mezi resortní právní předpisy a byla vydávána shodně s rozkazy ministra vnitra ČSR a také byla společně číslována, evidována a ukládána. – Tamtéž.

285) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 391, kart. 51.

stanovená působnost FMV nebyla pro oblast Veřejné bezpečnosti v interních normách dostatečně zpracována. Federální správě VB vlastně stále ještě chyběl organizační řád, který byl sice v roce 1971 vypracován,[286] ale pro formálně-právní nedostatky nebyl přijat a sloužil zatím pouze pro vnitřní potřebu. Organizační struktura FS VB se tedy nevytvářela vždy v souladu se zákonem vymezenou působností FMV, což se projevovalo v kompetenčních sporech ve vztahu k ostatním řídícím stupňům složky VB, např. při tvorbě návrhů interních norem, při kontrolní činnosti uplatňované v rámci celé složky VB, při řízení VB ve vymezených oblastech, při koordinační funkci FS VB, na úseku informační činnosti i v neujasnění pravomocí jednotlivých organizačních celků FS VB. Jako nejzávažnější problém se jevila úprava týkající se integrovaného toku informací ve složce VB i v resortech MV. Informační systém Veřejné bezpečnosti byl upraven více jak stovkou interních právních norem a dělil se na řádná hlášení a hlášení mimořádných událostí.[287] Dalším problémem byla skupina služebních předpisů, které obsahovaly metodické pokyny a zasahovaly do oblasti řízení, kontroly, organizace i forem a metod práce. Většina těchto služebních předpisů byla vydána v podmínkách unitárního Ministerstva vnitra, kdy složka VB byla zastřešována Hlavní správou VB. Změny, které se projevily federativním státoprávním uspořádáním, byly vyjádřeny dílčími doplňky a úpravami těchto předpisů, a tím se staly dosti nepřehlednými. Zásady vnitřní organizace FS VB a základní dělba její činnosti byla stanovena pouze Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 11/1971. FS VB měla v kooperaci s ostatními útvary FMV spolupracovat s republikovými ministerstvy vnitra při přípravě koncepce, zaměření a hlavních úkolů VB, zásad její organizace, jednotného pojetí služby, soustavy odborné a politické přípravy příslušníků a při rozvoji metod a prostředků veřejněbezpečnostní práce. Vedle toho měla FS VB připravovat návrhy předpisů, které upravovaly práva a povinnosti příslušníků VB k jiným orgánům státní správy a pravidla pro bezpečnost a plynulost silničního provozu. K tomu měla připravovat konkrétní návrhy na koordinaci a řízení služby Veřejné bezpečnosti, které měly být realizovány hlavními veliteli VB a náčelníky Správ vyšetřování VB. Tam, kde koordinace přesáhla kompetence těchto funkcionářů, měla být uskutečňována cestou republikových ministrů vnitra. Do působnosti FMV patřila i kontrolní činnost, kterou prováděly pověřené orgány FS VB a inspekce ministra vnitra ČSSR. Řízení ve věcech vyčleněných FMV zákonem, a to v rozsahu, který odpovídal charakteru centrálního řízení, mělo být prováděno zásadně prostřednictvím existujících stupňů řízení Veřejné bezpečnosti, zpravidla cestou hlavních velitelů VB obou republik. Výše uvedené NMV ČSSR však připouštělo možnost ve zvláštních případech konzultovat řešení s FS VB a v ojedinělých situacích jí závažný případ předat. Rozbor tohoto nařízení však ukázal, že zde nebylo řešeno začlenění

---

286) V organizační struktuře FS VB se jednotlivá pracoviště dělila na funkční a výkonná. Podle tohoto členění byly výkonnými útvary Federální kriminální ústředna a Kriminalistický ústav, ostatní byly útvary funkčními. – Tamtéž, kart. 54.

287) Řádná hlášení byla upravena jednak služebními směrnicemi a instrukcemi (VB-Oper., VB-Krim., VB-Správ., VB-Poř., VB-Dopr.), jednak byla povinnost podávání pravidelných hlášení stanovena dalšími normativy jako byly plány, vyhodnocování, rozbory atd. Hlášení mimořádných událostí ve složce VB bylo stanoveno zejména rozkazem náčelníka HS VB č. 24/64, NMV ČSSR č. 24/69 a NMV ČSSR č. 23/71. – Tamtéž.

vedení kriminalistických evidencí a statistik pro potřeby VB a zajišťování celostátního pátrání. Naproti tomu byly již vyňaty z působnosti FS VB činnosti související s funkcí sekretariátu hlavního hraničního zmocněnce. Stále také platil *Statut Kriminalistického ústavu VB* vydaný v roce 1966, takže v řadě svých ustanovení byl vývojem překonán a neodpovídal změnám (organizační struktury KÚ VB i pravomocí daných FMV), které nastaly zřízením Federální správy VB. Organizační struktura FS VB tak zejména z hlediska liniového řízení VB nevyhovovala, už i tím, že kriminální služba zde neměla centrální řízení a jednotlivé oblasti kriminální služby byly rozděleny mezi FKÚ, KÚ VB a OKK (odbor koncepce a koordinace, kde bylo oddělení kriminální služby). Tak vznikaly na jednotlivých stupních řízení Veřejné bezpečnosti útvary nebo pracoviště, které některé činnosti dublovaly, například samostatné oddělení kriminalistické techniky na HV VB MV SSR a skupina kriminalistické techniky na HV VB MV ČSR, které svou činností zasahovaly do kompetence KÚ VB. Další závažný problém se ukazoval v nedostatečném oddělení správy od výkonu u FS VB i HV VB. Ze zákonných ustanovení vyplývalo, že FMV mělo zabezpečovat činnost na úseku správy s republikovými ministerstvy. Federální správa VB však stále více požadovala po HV VB účast na normotvorné a koncepční činnosti, takže výkonní pracovníci a náčelníci jednotlivých služeb, kteří se na těchto pracích museli podílet, byli zatěžováni na úkor svých základních služebních povinností. S tím také souvisela organizace připomínkového řízení ke zpracovaným návrhům, kdy FS VB často nerespektovala zásadu řízení Veřejné bezpečnosti republikovými ministry vnitra a zasílala materiály Hlavnímu velitelství VB přímo, bez vědomí ministerstev obou republik. V mnoha případech i bez vědomí HV VB žádala vyjádření nižších útvarů Veřejné bezpečnosti.[288] Také interní organizační normy republikových orgánů odrážely nedostatečné vymezení působnosti federace v řízení VB a vazeb mezi Federální správou VB a hlavními velitelstvími VB jako útvary výkonného aparátu republikových ministerstev vnitra. Rozsah činnosti hlavních velitelství VB vycházel z obecně závazných právních předpisů o působnosti ministerstev jako ústředních orgánů státní správy ČSR a SSR pro vnitřní pořádek a bezpečnost, pro zajišťování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, pro věci občanských průkazů a evidenci obyvatelstva i z interních předpisů ministerstev a u HV VB MV ČSR z *Prozatímního organizačního řádu*.[289] Vzhledem k tomu, že vztahy hlavních velitelství VB k FMV a FS VB vycházely ze stejného nařízení (NMV ČSSR č. 11/1971), projevily se také v organizačních strukturách HV VB určité nepřesnosti a zejména nejednotnost ve vymezení kompetencí jejich jednotlivých organizačních celků. Směrem ke krajským správám SNB s nimi spolupracovala hlavní velitelství VB při zabezpečování činností souvisejících s Veřejnou bezpečností zejména při výběru nových příslušníků, při pří-

288) Tamtéž.

289) MV SSR bylo zřízeno zákonem Slovenské národní rady č. 207/1968 Sb. a jeho působnost byla vymezena pouze § 11 tak, že až do nové zákonné úpravy vykonávalo ministerstvo a jiné ústřední orgány státní správy SSR působnost podle dosavadních zákonů v rozsahu vyplývajícím z ústavního zákona o československé federaci. Žádný další zákon ani interní norma působnost MV SSR blíže nespecifikovaly. Až v roce 1973 byl NMV SSR č. 11 vydán Statut MV SSR (schválený usnesením vlády SSR č. 254 z 11. 7. 1973), který stanovil pro oblast veřejného pořádku a bezpečnosti základní úkoly ministerstva. Prozatímní organizační řád MV SSR a organizační řád HV VB MV SSR zatím nebyl vydán. – Tamtéž.

pravě „kádrových rezerv“ a při prošetřování stížností, upozornění a podnětů občanů. HV VB také byla povinna zasílat krajským správám SNB zásadní řídící akty hlavního velitele. Útvary na nižším řídícím stupni složky VB existující od roku 1965 však pracovaly na základě interních norem vydaných před federativním uspořádáním státu. Vzniklé problémy byly řešeny pouze dílčími úpravami, takže zásadní změny v organizaci bezpečnostního aparátu nemohly komplexně postihnout. Rozbor platných interních norem, jimiž byly ovlivňovány organizační struktury, řízení, stanovení náplně práce a výkon služby nižších útvarů VB, ukázal na vzájemnou rozpornost a pro jejich značný počet i nepřehlednost, komplikující službu ve Veřejné bezpečnosti. Avšak teprve v roce 1975 vydal náčelník FS VB závazný koordinační pokyn a následně hlavní velitel VB MV ČSR rozkaz č. 9 ke zrušení některých předpisů vydaných ještě HS VB.[290]

Snaha o konkretizaci působnosti jednotlivých stupňů složky VB a o sjednocení jejich vnitřní organizace pak pokračovala dalším usilováním o novou úpravu organizační struktury a pravomocí ve složce VB, a to od základních útvarů až po centrálu. V přípravné proceduře k nové vnitřní organizaci jednotlivých stupňů řízení se řešilo zejména postavení hlavního velitele VB, jehož funkce byla kumulována s funkcí náměstka ministra vnitra ČSR. Vzhledem k tomu, že na MV SSR tomu tak nebylo, uvažovalo se o oddělení těchto funkcí. Hlavního velitele VB MV ČSR zastupoval jeho první zástupce, který byl však také současně náčelníkem Správy kriminální služby VB. Také zde se uvažovalo o oddělení těchto funkcí, zejména v návaznosti na řešení tohoto problému o řídící úroveň výše. Ani organizace kriminální služby VB nebyla zcela koordinovaná. Na hlavních velitelstvích VB byly odbory kriminální služby a pracoviště služební kynologie soustředěny do Správy kriminální služby VB, avšak tato struktura se již nepromítala do uspořádání správ VB, městských správ VB a okresních oddělení VB. Navrhovalo se proto zřízení jednotné kriminální služby, která by na správách VB opisovala organizační strukturu centrály a na okresních odděleních VB a městských správách VB by byla tvořena odděleními obecné a hospodářské kriminality. Uvažovalo se také o znovuzřízení dopravních inspektorátů VB na všech stupních složky VB, které by nahradily dosavadní odbory (oddělení a skupiny) dopravní služby. Na městských správách VB pak měly být instalovány odbory správní služby, neboť zde byly soustředěny městské evidence obyvatel, agendy občanských průkazů, povolovací agendy kulových zbraní a vydávání propustek do hraničního pásma. Některé náměty navrhovaly přijmout zásadu, podle níž by byly Správy VB členěny na odbory a okresní oddělení VB na oddělení, neboť na některých okresech vedoucí skupin řídili dvacet i více pracovníků.

Dosavadní snahy o „zkvalitnění“ účinnosti řízení Veřejné bezpečnosti a o „prohloubení“ jednoty Sboru národní bezpečnosti a v neposlední řadě i nadměrný počet řídících pracovníků ve Veřejné bezpečnosti vyústily do dohody všech ministrů vnitra o zásadní změně organizace útvarů VB. Společným rozkazem ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 5 z 29. září 1975 byl k 1. říjnu 1975 vyčleněn z Hlavního velitelství VB MV ČSR zvláštní odbor Správy kriminální služby, který byl instalován do Městské správy VB Praha s tím, že měl plnit úkoly pro Správu VB KS SNB (zřejmě

290) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 520, kart. 64.

v Praze), MV ČSR a FMV. Samostatné oddělení služební kynologie, výcvikové středisko Býchory a chovatelská stanice Prackovice pak byly začleněny do FS VB. Obdobně tomu tak bylo i na Slovensku. Současně byla k 31. prosinci 1975 zrušena hlavní velitelství VB a jejich dosavadní činnost nahradily nově zřízené nebo stávající[291] útvary na ministerstvech vnitra (viz výše organizace MV ČSR). Příslušníci SNB ze zrušených útvarů, kteří nebyli zařazeni do nově zřízených, měli být převedeni k republikovým útvarům SNB. Ušetřenými tabulkovými místy pak měla být dotována zejména Městská správa VB Praha a MS VB Bratislava k posílení přímého výkonu bezpečnostní služby. Pro hladké ukončení činnosti HV VB i z hlediska spisové služby a přerozdělení hospodářských prostředků pak vydal hlavní velitel VB dne 14. 11. 1975 rozkaz č. 13,[292] kterým vyhlásil nezbytná opatření k jeho řádnému průběhu. Organizační struktura správ VB, městských správ VB a okresních oddělení VB se zatím neměnila (organizační schéma správ VB a MS VB Praha je uvedeno v přílohách č. 8 a 9)[293]. Organizační změny vyvolané zrušením hlavních velitelství VB si údajně vyžádaly také zřízení nové koordinační instituce, která by svým složením odpovídala provedené reorganizaci a působila by jako pomocný orgán při zabezpečování jednotné činnosti Veřejné bezpečnosti. Společným rozkazem všech ministrů vnitra č. 7[294] z 12. října 1976 byla tedy zřízena Koordinační rada VB, složená z předsedy (náměstka ministra vnitra ČSSR), tajemníka (náčelníka FS VB) a dalších dvou členů (náměstků ministrů vnitra ČSR a SSR). Zároveň byl tímto rozkazem vydán *Jednací řád koordinační rady Veřejné bezpečnosti*. Vzhledem k tomu, že úkoly projednávané Koordinační radou VB byly později zajištěny v rámci spolupráce příslušných náměstků ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR, byl tento orgán společným rozkazem ministrů vnitra č. 8[295] dne 8. září 1978 zrušen. Všichni ministři vnitra se pak ještě dohodli na malé terminologické úpravě na úseku pořádkové služby a společným rozkazem č. 10 [296] z 31. prosince 1976 změnili název funkce „hlídkový příslušník“ na „inspektor pořádkové služby“. Ke zvýšení „účinnosti“ boje proti kriminalitě a ochrany veřejného pořádku byly na základě Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 3 z 27. února 1978 postupně zřizovány ve velkých a průmyslových městech pohotovostní motorizované jednotky VB. Za tímto účelem zrušil ministr vnitra ČSR v rozkazu č. 2[297] z 26. dubna 1978 ke dni 30. dubna pohotovostní jednotky VB u MS VB Praha a MS SNB Brno a místo nich zřídil dne 1. května u těchto útvarů pohotovostní motorizované jednotky VB.

---

291) Například převážná část úkolů, které plnila inspekce HV VB, byla převedena do kompetence inspekce ministra vnitra ČSR. Po zrušení kádrového odboru HV VB a kádrového oddělení na Správě vyšetřování VB došlo také k rozšíření činnosti a působnosti Kádrové správy MV ČSR. V systému „ideově-politické“ a odborné přípravy nových příslušníků zaujímal významné místo i Pohotovostní pluk VB MV ČSR, ve kterém docházelo ke koncentraci mladých příslušníků SNB. V rámci péče o nové frekventanty byla u PP VB zřízena funkce psychologa, jenž měl napomáhat k řešení konfliktů ve vztazích mezi příslušníky, stresových problémů, případů nekázně, odstraňování překážek při zvládání studia, úspěšné adaptace frekventantů a měl také organizovat jejich rozmístění. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

292) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 547, kart. 64.

293) ABS Kanice, f. H 2 – 1(II.), i. č. 391, kart. 51.

294) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 262, kart. 9.

295) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 283, kart. 10.

296) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 265, kart. 9.

297) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

Problémy s řízením složky VB v působnosti jednotlivých ministerstev existovaly i po dosavadních reorganizacích. Snaha o „vědecké“ zhodnocení neustálých kompetenčních sporů v tak složité organizační struktuře bezpečnostního aparátu vedla k dalším opatřením, která odstraňovala mnohdy jen následky špatných rozhodnutí. Příčiny disharmonie mezi teoretickými zásadami a vyvinuvší se praxí byly trvale spatřovány v neexistenci základní resortní normy, která by otázky řízení řešila komplexně. Rozpory ve vzájemných vztazích jak mezi útvary na centrálách, tak mezi ministerstvy, případně mezi ministerstvy a útvary v krajích a v návaznosti k tomu i na okresech, vystoupily zase do popředí v souvislosti s konstituováním okresních správ SNB,[298] kdy bylo třeba znovu řešit zásady tzv. liniového řízení. Také situace v organizaci základních útvarů VB a okresních a krajských správ SNB byla považována za značně nestabilní. Na základě společného rozkazu všech ministrů vnitra č. 3[299] z 5. března 1979 probíhala na celém území republiky nová dislokace, typizace a systemizace základních útvarů, tedy obvodních oddělení VB, kdy náčelníci KS SNB měli přehodnotit rozmístění OO VB a navrhnout jejich případnou změnu. Stejným rozkazem vyšly i zásady jednotné dislokace, typizace a systemizace OO VB. Podle nich měla být OO VB zřizována pro určité územní obvody zpravidla ve velkých městech, průmyslových centrech, střediskových obcích a v místech se složitou bezpečnostní problematikou. V čele OO VB stál náčelník, který byl podřízen zástupci náčelníka okresní (nebo jí na roveň postavené) správy SNB pro Veřejnou bezpečnost. Dislokaci a typizaci pak měli schvalovat republikoví ministři vnitra. Na OO VB mohli také pracovat vysunutí příslušníci kriminální služby a vyšetřovatelé VB, aniž by byla dotčena jejich podřízenost příslušným náčelníkům. Významným organizačním opatřením ve složce VB bylo kromě zřizování pohotovostních motorizovaných jednotek v některých krajských městech i vytváření nových, atypických dálničních útvarů VB či oddílu VB Metro[300] v Praze. Z významnějších opatření organizačního charakteru, i když omezeného rozsahu, lze uvést reorganizaci Pohotovostního pluku VB ČSR, reorganizaci kriminální služby na MS VB Praha v roce 1979 a také přípravné práce na zřízení zvláštních útvarů SNB určených k ochraně jaderných elektráren.

Všechno úsilí v hledání ideálního, tedy dostatečně normalizačního, systému řízení Veřejné bezpečnosti vyústilo ve vydání tolik očekávané komplexní normy – *Prozatímní směrnice k řízení Veřejné bezpečnosti*, které vyšly ve společném rozkazu ministrů vnitra č. 4[301] dne 1. dubna 1979. Za vůdčí ideu *Směrnic* byl zvolen princip jednoty Sboru národní bezpečnosti, který se z politické oblasti promítl i do oblasti organizační. Působnost MV ČSR a MV SSR při řízení Veřejné bezpečnosti byla *Směrnicemi* vymezena negativně tak, že věci, které nebyly taxativně svěřeny do působnosti FMV, patřily výlučně do správy republikových MV. Řízení složky VB vycházelo ze zásady třístup-

298) Proces konstituování těchto územních útvarů SNB v podřízenosti MV ČSR byl v podstatě ukončen v roce 1979 po začlenění útvarů pasů a víz do složky StB na základě NMV ČSSR č. 18/1979 o úpravě a kádrové pravomoci náčelníka Správy StB a zástupce OS SNB pro StB. – ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

299) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 293, kart. 10.

300) Oddíl VB Metro byl zřízen RMV ČSR č. 5 z 15. června 1978. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

301) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 294, kart. 10.

ňového řízení, ze zásady nedílné velitelské pravomoci a účelné dělby práce a delegace úkolů a pravomocí. To znamenalo, že ve Veřejné bezpečnosti existoval vrcholový (FMV, MV ČSR, MV SSR), střední (KS SNB) a základní (OS SNB) stupeň řízení. Řízení se pak uskutečňovalo ve směru ministerstva – kraj a kraj – okres. Ministr vnitra ČSSR adresoval své řídící akty MV ČSR a SSR a náčelníkům KS SNB, republikoví ministři vnitra v rámci své působnosti určovali své akty řízení náčelníkům KS SNB a ti pak směřovali svá rozhodnutí náčelníkům OS SNB. V celém procesu řízení měly být jednotlivé úkoly uložené příslušnému stupni zajišťovány komplexně, tj. po tzv. organizační linii jediných odpovědných funkcionářů: ministrů vnitra, náčelníků KS SNB a náčelníků OS SNB. Další princip – dělba práce a delegace úkolů – měl být uplatňován ve vertikálním i horizontálním směru. Vertikální dělba práce se dala vyjádřit působností funkcionářů jednotlivých řídících stupňů a horizontální se měla uskutečňovat především cestou příslušných speciálních útvarů, jejichž vztahy se projevovaly na základě koordinace a spolupráce. V zájmu dělby práce se mohly úkoly delegovat na jiného funkcionáře téže organizační jednotky. Ten pak zajišťoval delegované úkoly cestou tzv. liniového řízení. Jednotlivé stupně řízení měly podle *Směrnic* uskutečňovat svoji řídící funkci především vydáváním řídících aktů, které měly také různý stupeň závaznosti. V hierarchii těchto aktů měly zvláštní důležitost řídící akty vydávané písemně subjektem komplexního řízení, tedy rozkazy, nařízení a pokyny.[302] Směrnice také taxativně určily, které útvary byly v rámci ministerstev, KS SNB a OS SNB považovány za útvary Veřejné bezpečnosti. Byly sem zahrnuty i ty útvary, které sice útvary VB vlastně nebyly, ale jejichž činnost měla bezprostřední dopad na výkon služby u Veřejné bezpečnosti. Na I. stupni řízení u FMV byl k Veřejné bezpečnosti zařazen sekretariát FMV, FS VB a Správa pro politickou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV. Z MV ČSR sem patřil štáb MV ČSR, Správa kriminální služby, Správa pořádkové a dopravní služby, odbor ochrany objektů, Správa vyšetřování VB a Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti. Obdobně tomu bylo i na MV SSR. Na II. stupni řízení byly za útvary VB logicky považovány Správy VB, u Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje pak Městská správa VB v Praze a všechna oddělení pro politickovýchovnou práci, styk se sdělovacími prostředky a propagaci SNB. U III. stupně řízení to pak byly odbory VB okresních správ SNB, obvodních správ SNB (Praha) a MS SNB (s výjimkou MS VB Praha a Bratislava) a zástupci náčelníků OS SNB, obvodních správ SNB a MS SNB pro politickovýchovnou práci. Při řízení útvarů vyšetřování byla znovu potvrzena zásada důsledného zachovávání procesní samostatnosti vyšetřovatelů, kteří byli ve věcech vyšetřování podřízeni náčelníkům útvarů vyšetřování VB. V ostatních

302) Ministři vnitra v rámci komplexního řízení vydávali „Rozkaz ministra vnitra…“ a „Nařízení ministra vnitra…“. Rozkazem ministra vnitra se měly vydávat úkoly adresované konkrétním funkcionářům a Nařízení ministra vnitra pak upravovala vztahy v jednotlivých oblastech činnosti. Náměstci ministrů vnitra vydávali v rámci delegované pravomoci „Nařízení náměstka ministra vnitra…“, která měla být stejně jako rozkazy a nařízení ministrů vnitra publikována ve Věstníku ministerstva vnitra… Náčelníci útvarů MV vydávali „Pokyn náčelníka…“, kterým určovali podrobnosti o úkolech stanovených v rozkazu nebo Nařízení ministra vnitra. Vydávání těchto pokynů se také publikovalo ve Věstníku ministerstva vnitra… Náčelníci KS SNB pro realizaci komplexního řízení vydávali „Rozkaz náčelníka KS SNB…“, zástupci náčelníků KS SNB a náčelníci Správ VB zase vydávali „Pokyny zástupce náčelníka…“, náčelníci jednotlivých útvarů Správ VB nevydávali žádné písemné akty řízení a nakonec náčelníci OS SNB vydávali „Rozkaz náčelníka OS SNB…“. – Tamtéž.

záležitostech pak byl vyšetřovací aparát řízen příslušnými subjekty jednotlivých stupňů řízení: ministry, náčelníky KS a OS SNB. Pohotovostní útvary VB republikových ministerstev vnitra nebyly do tohoto všeobecného systému vzhledem ke svému specifickému postavení zahrnuty a jejich řízení bylo prováděno zvláštními směrnicemi. V návaznosti na společný rozkaz ministrů vnitra, kterým byly vydány výše uvedené *Směrnice*, i na rozkaz ministra vnitra ČSR, který upravoval působnost a organizační strukturu MV ČSR a stanovil podřízenost jednotlivých útvarů, pak vyhlásil ministr vnitra ČSR v rozkazu č. 8[303] dne 11. června 1979 delegace pravomocí k řízení Veřejné bezpečnosti pro své ministerstvo. Významně byla změněna kádrová a kázeňská pravomoc ve vyšetřovacím aparátu VB. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9[304] z 12. června 1979 byla kádrová pravomoc vůči funkcionářům a vyšetřovatelům vyšetřovacího aparátu VB nyní svěřena náčelníkům KS SNB a náčelníkovi Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje[305] (dříve to byl náčelník Správy vyšetřování VB ČSR). Kázeňská pravomoc nad příslušníky vyšetřovacího aparátu v krajích a okresech byla stejně tak svěřena náčelníkům KS SNB (a Správy hl. m. Prahy a SčK) a náčelníkům okresních a jim na roveň postavených správ SNB, a to ve stejném rozsahu, jako ji měli k ostatním funkcionářům a příslušníkům těchto správ.

Společným jmenovatelem naprosté většiny návrhů na organizační změny ve složce VB bylo nepochybně vytváření podmínek pro účinnější řízení a „dokonalejší“ využití sil a prostředků. Avšak po uplynutí minimální doby existence nové organizační formy se pozornost obracela k dalšímu „zásadnímu“ řešení nově vzniklých problémů v řízení i činnosti útvarů, aniž by se počkalo na zhodnocení experimentu až po delším časovém úseku. Složitost organizační struktury, která vznikla federativním uspořádáním bezpečnostního aparátu, a navíc její nízká formální stabilita byly vlastně nejzávažnějším problémem dosavadního vývoje ministerstev vnitra a útvarů v jejich působnosti.

Územní útvary SNB (1974–1980)

Permanentní hledání dokonalého prototypu fungování bezpečnostního aparátu se samozřejmě odrazilo i v organizaci územních útvarů SNB řízených jak federálním, tak republikovými ministry vnitra. V roce 1974 byly Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 28[306] z 16. srpna 1974 konečně vydány nové *Zásady organizace územních útvarů SNB* spolu se vzorovým řádem KS SNB. Na základě ustanovení nového zákona o SNB upravené *Zásady* reflektovaly dosavadní změny organizačních struktur útvarů SNB na krajských a okresních stupních řízení i organizaci nově definovaných základních útvarů SNB. Na krajské úrovni řízení tak od 1. září 1974 fungovala **Krajská správa SNB**, která se členila na:

---

303) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

304) Tamtéž.

305) Náčelníky odboru vyšetřování VB KS SNB instaloval do funkce i nadále ministr vnitra ČSR, náčelníky oddělení vyšetřování VB okresních a obvodních správ SNB a náčelníky odboru vyšetřování VB MS SNB Plzeň, Brno a Ostrava zase první náměstek MV ČSR. – Tamtéž.

306) ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 217, kart. 7.

- *Funkční útvary*
- vnitřní odbor
- inspekce náčelníka KS SNB
- kádrový odbor
- oddělení obrany
- hospodářský odbor
- spojovací odbor
- zdravotnický ústav KS SNB
- krajské středisko automatizace

- *Výkonné útvary*
- Správa Státní bezpečnosti
- odbor vyšetřování Státní bezpečnosti
- Správa Veřejné bezpečnosti
- odbor vyšetřování Veřejné bezpečnosti
- krajský odbor pasů a víz
- krajský odbor ochrany státních hranic

Na území hlavního města Prahy působila Městská správa VB, která byla na stejné řídící úrovni jako krajské správy SNB.

V čele KS SNB stál náčelník spolu s náčelníkem Správy StB a náčelníkem Správy VB, kteří byli také jeho zástupci. Náčelník KS SNB byl i nadále nadřízeným všech příslušníků útvarů SNB v kraji a odpovídal ministrům vnitra ČSSR, ČSR a SSR v rozsahu svěřené pravomoci za bezpečnostní situaci, „morálně-politický stav“, kádrovou a personální práci, racionální využití sil a prostředků, mobilizační a bojovou připravenost a za ochranu utajovaných skutečností u útvarů SNB v kraji. Byl také náčelníkem operačního štábu KS SNB a vykonával funkci hraničního zmocněnce v kraji.

Na okrese zajišťovalo úkoly bezpečnostního aparátu **okresní oddělení VB**, které tvořily:

- skupina obecné kriminality
- skupina hospodářské kriminality
- skupina dopravní služby
- skupina správní
- oddělení vyšetřování
- vnitřní skupina
- hospodářská skupina
- operační středisko

Na úroveň okresních oddělení VB byly postaveny městské správy SNB v určených (statutárních) městech a obvodní oddělení VB v Praze.

Základním článkem řízení útvarů SNB pak podle nových *Zásad* byla:

- oddělení Státní bezpečnosti
- obvodní (místní) oddělení Veřejné bezpečnosti
- železniční oddělení Veřejné bezpečnosti
- dálniční oddělení Veřejné bezpečnosti
- poříční oddělení Veřejné bezpečnosti
- okresní oddělení pasů a víz
- oddělení ochrany státních hranic
- oddělení pasové kontroly

V souvislosti s novým organizačním uspořádáním centrálních útvarů kontrarozvědky na FMV z května 1974 (viz výše) byla nově upravena i struktura Správ StB v kraji i s jejich řídícími vztahy. Rozkazem č. 51 z 29. prosince 1974 stanovil ministr vnitra ČSSR k 1. lednu 1975 vnitřní složení všech Správ StB tak, že jejich jednotlivé odbory opisovaly organizační strukturu kontrarozvědných útvarů na FMV.[307]

Podstatně změněna však byla organizace bezpečnostního aparátu na území Prahy[308] a středních Čech. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 61 z 30. prosince 1975 byla zrušena Krajská správa SNB Praha a k 30. prosinci 1975 zřízena Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, do níž byla 1. ledna 1976 začleněna Městská správa VB Praha. V souvislosti s tímto opatřením pak byla následně řešena řada organizačních otázek, především odstranění všech duplicitních činností, které se při slučování několika celků zákonitě objevily. Nově bylo upraveno zabezpečení správy finančními a hmotnými prostředky, které doposud pro KS SNB Praha zajišťoval odbor hospodářského zabezpečení MV ČSR, a MS VB Praha měla pro tento účel svůj hospodářský odbor. V podstatě byla sjednocena činnost dosavadních funkčních útvarů bývalé KS SNB Praha, MS VB Praha a částečně i OHZ MV ČSR, ale organizace výkonných útvarů zůstala touto reformou nedotčena. U nové Správy SNB byl tedy vytvořen ekonomicko-technický odbor, který však měl zajišťovat určité, dohodou vymezené služby i pro MV ČSR. V souvislosti s plánem výstavby krajských středisek automatizace bylo zřízeno na nové Správě SNB také středisko automatizace.[309] *Organizační řád Správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje* pak vyšel v rozkazu náčelníka Správy SNB č. 49 v říjnu 1976. V čele Správy stál náčelník a spolu se svými zástupci tvořil vedení Správy. **Správa hlavního města Prahy a Středočeského kraje** byla organizačně členěna na:

- *Funkční útvary*
- organizační a operační odbor
- inspekce náčelníka správy
- kádrový odbor
- oddělení obrany
- ekonomicko-technický odbor
- spojovací odbor
- zdravotnický ústav

- *Výkonné útvary*
- Správa Státní bezpečnosti
- odbor vyšetřování Státní bezpečnosti

---

307) Správy StB tvořily výkonné útvary, kam patřil odbor boje proti vnějšímu nepříteli (1. odbor), odbor boje proti vnitřnímu nepříteli (2. odbor), odbor pro ochranu ekonomiky (3. odbor), odbor pro sledování (4. odbor) a odbor zpravodajské techniky (6. odbor), a funkční útvary: vyhodnocovací a statisticko-evidenční oddělení, vnitřní oddělení. Správu StB Praha tvořily jen odbory boje proti vnějšímu nepříteli (odbor 1a, 1b, 1c), odbory boje proti vnitřnímu nepříteli (odbor 2a, 2b) a odbory pro ochranu ekonomiky (odbor 3a, 3b, 3c) i výše uvedené funkční útvary. Potřeby v oblasti sledování a zpravodajské techniky zajišťovala pro Správu StB IV. a VI. správa FMV. Správám StB byla podřízena oddělení (skupiny) StB na okresech, která se tak stala jejich vysunutými pracovišti. – ABS Praha, f. A 2/6, i. č. 240 kart. 7.

308) Podle RMV ČSR č. 13 z 16. července 1974 byla zákonem ČNR č. 31/1974 Sb. o změně území hlavního města Prahy od 1. července 1974 k území hl. m. Prahy připojena a do přilehlých městských obvodů začleněna území některých obcí z okresů Praha-východ a Praha-západ. – ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

309) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

- Městská správa Veřejné bezpečnosti
- odbor vyšetřování MS VB
- Správa Veřejné bezpečnosti
- odbor vyšetřování správy Veřejné bezpečnosti
- odbor pasů a víz

Ostatní zásady a pravidla byly stejné jako u zbývajících KS SNB. Jejich organizační řády pak byly postupně vydávány během roku 1976.

Přestože byly vydány příslušné předpisy pro spolupráci a koordinaci činností jednotlivých složek a útvarů, zdálo se odpovědným funkcionářům, že je zajištění jednotného postupu útvarů SNB v rámci okresu mnohdy značně závislé hlavně na neformálních vztazích příslušných náčelníků.[310] Dosud na okresní úrovni zpravidla fungovala:

- okresní oddělení VB
- oddělení vyšetřování VB
- oddělení (skupina) StB
- okresní oddělení pasů a víz

Náčelníci uvedených útvarů SNB byli řízeni náčelníky příslušných vyšších útvarů SNB (výjimka byla stanovena ministrem vnitra ČSSR pro období mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku). Na úrovni okresu tak chyběl jediný představitel SNB, jenž by zastupoval útvary SNB ve vztahu k ostatním okresním orgánům státní správy a samozřejmě také komunistické strany. Navíc se zdálo, že vytvořením zastřešující bezpečnostní instituce by se dosáhlo větší koordinace práce Státní a Veřejné bezpečnosti, komplexnějšího využití sil a prostředků, efektivnějšího materiálně-technického a finančního zabezpečení i lepšího přenosu informací a zpráv. Na základě průzkumů a vyhodnocování činnosti útvarů, prováděných prověrek a výsledků rozborů v oblasti řízení i výkonu služby a na základě dokumentu *Hlavní směry činnosti Sboru národní bezpečnosti a vojsk MV do roku 1980* byl připraven návrh na vytvoření jednoho okresního organizačního celku, který by byl v zásadě zřízen v sídle okresního národního výboru. Obdobné organizační uspořádání bylo doporučeno i pro obvodní oddělení VB v Praze a Bratislavě a u městských správ VB v Brně, Ostravě, Plzni a Košicích. Nově zřízený organizační celek by byl řízen prostřednictvím KS SNB ministrem vnitra ČSSR a příslušným republikovým ministrem. Tzv. liniové řízení by se uskutečňovalo vyššími náčelníky odborných útvarů podle zvláštních předpisů. Počítalo se také s tím, že oddělení StB by byla zřizována jen ve vybraných okresech. Návrh na zřízení okresních správ SNB byl předložen předsednictvu ÚV KSČ, které jej 8. dubna 1977 schválilo. Ihned poté bylo přistoupeno k projednávání úkolů k zajištění plynulého přechodu na nový systém řízení, byly řešeny personální otázky v souvislosti s instalací jednotlivých náčelníků, byl zpracován vzorový organizační řád OS SNB, tabulky složení a počtu pracovních míst a v neposlední řadě byly stanoveny úkoly pro politickou a odbornou přípravu „kádrů“. K 1. říjnu 1977 pak byla společných rozkazem ministrů vnitra č. 8[311] z 21. září 1977 zrušena okresní oddělení VB, obvodní oddělení VB v Praze a Bratislavě, městské správy VB v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni a oddělení a skupiny správ StB KS SNB v okresech.

---

310) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
311) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 273, kart. 9.

Současně byly zřízeny v okresech ČSR a SSR okresní správy SNB. V obvodech hlavního města Prahy (a Bratislavy) pak byly vytvořeny obvodní správy SNB a v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni městské správy SNB. Tyto útvary byly postaveny na stejnou řídící úroveň jako OS SNB. Uvedený rozkaz stanovil také organizační strukturu OS SNB a útvarů na stejné úrovni. V čele OS SNB stál náčelník, který spolu se zástupcem náčelníka pro politickovýchovnou práci, se zástupcem pro StB (a současně náčelníkem oddělení StB) a zástupcem pro VB (a současně náčelníkem odboru VB) tvořil vedení správy. **Okresní správa SNB** se zpravidla členila na:

- *Funkční útvary*
- vnitřní oddělení
  - operační středisko
- hospodářská skupina
- *Výkonné útvary*
- oddělení Státní bezpečnosti
- odbor Veřejné bezpečnosti
  - oddělení obecné kriminality (1. oddělení)
  - oddělení hospodářské kriminality (2. oddělení)
  - skupina ochrany objektů
  - dopravní inspektorát
  - oddělení správní služby
  - operační skupina
- oddělení vyšetřování VB
- oddělení pasů a víz

Poradním orgánem náčelníka OS SNB byl jeho štáb. Náčelník mohl také zřizovat podle potřeby další stálé komise nebo dočasné pracovní týmy k řešení nebo posouzení potřebných problémů.

Současně s tímto rozkazem byl jako základní organizační norma vydán organizační řád OS SNB, který mimo jiné vymezil jejich postavení, působnost a organizační strukturu, stanovil úkoly a upravil náplň činnosti jednotlivých útvarů i vztahy k okresním národním výborům, okresní vojenské správě, okresní prokuratuře, okresnímu soudu, výboru lidové kontroly atd. Zmiňovaná norma byla vydána jako vzorová a na základě zkušeností v průběhu dalšího období měly být vypracovány konkrétní organizační řády pro každou okresní správu SNB. Mimořádná pozornost byla věnována také výběru funkcionářů správ. Do funkcí náčelníků OS SNB měli být instalováni příslušníci nejen *„politicky a odborně zdatní, morálně pevní a s potřebnou délkou praxe“*, ale také v převážné většině s vysokoškolským vzděláním. Ti, kteří vysokoškolské vzdělání neměli, museli si jej do roku 1980 doplnit.[312] Následujícím společným rozkazem ministrů vnitra č. 9[313] z 29. září 1977 byla stanovena také kázeňská pravomoc náčelníků okresních (obvodních) správ SNB. Tito měli kázeňskou pravomoc nad všemi podřízenými příslušníky SNB s výjimkou svých zástupců a příslušníků zařazených v oddělení vyšetřování VB. Náčelníci okresních (obvodních) správ SNB měli právo udělovat písemné

312) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
313) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 274, kart. 9.

pochvaly a peněžité dary do určité sumy a ukládat kázeňské tresty (snížení služebního příjmu a písemnou důtku). Zástupcům náčelníka OS SNB pro Státní a Veřejnou bezpečnost a současně náčelníkům těchto složek na okrese zůstala kázeňská pravomoc v rozsahu dosavadních náčelníků okresních (obvodních) oddělení VB. V souvislosti se zřízením OS SNB vydal ministr vnitra ČSR rozkazem č. 24[314] z 23. září 1977 přehled zřízených oddělení StB u vybraných OS SNB.

V následujícím roce po zřízení OS SNB se začalo intenzivně pracovat také na směrnicích o informačním systému uvnitř správ a o předávání informací nadřízeným útvarům i vně resortu, které by dále v tomto směru konkretizovaly společný rozkaz ministrů vnitra č. 8/1977. Vznik mimořádných událostí v okrese měla hlásit OS SNB neprodleně operačnímu středisku na příslušné KS SNB. Poznatky, které získaly jednotlivé útvary OS SNB a vzhledem k obsahu jim nepříslušely, se soustřeďovaly a předávaly na úrovni zástupců náčelníka OS SNB; ten zástupce, kterému poznatek věcně příslušel, pak měl informovat náčelníka OS SNB. Útvar, který poznatek předal, jej už nadřízenému stupni řízení po své linii neměl oznamovat. Informace získané oddělením vyšetřování VB, které souvisely s problematikou Státní bezpečnosti a kriminální služby, se měly předkládat přímo náčelníkovi OS SNB. Správa měla také vydávat periodické informace a hlášení o bezpečnostní situaci v okrese, pololetní a roční vyhodnocení plnění prováděcích plánů činnosti pro své nadřízené, rozbor bezpečnostní situace k informovanosti vedoucího tajemníka OV KSČ a zprávu o stavu veřejného pořádku pro předsedu ONV, které se měly vypracovávat jedenkrát ročně. Popřípadě náčelník OS SNB vydával průběžné informace o bezpečnostní situaci v okrese pro vedoucího tajemníka OV KSČ.

Vzorový organizační řád OS SNB sice obecně vymezil povinnosti obou složek Sboru na teritoriu okresu, avšak *„v zájmu jednotného chápání stanovených úkolů a účelného znásobení sil a prostředků státní a veřejné bezpečnosti“*[315] byl zpracován návrh Nařízení ministra vnitra ČSSR o úkolech obou složek při ochraně společenského a státního zřízení a při boji proti kriminalitě. Činnost všech služeb odborů Veřejné bezpečnosti OS SNB měla být v oblasti státobezpečnostní problematiky zaměřena na získávání poznatků a signálů o diplomatech a vízových cizincích, o nepřátelských osobách z řad československých občanů[316] a bezdomovcích žijících na území ČSSR. Jejich pozornost měla být zaměřena také na mládež a československou ekonomiku i integrační zájmy států RVHP. Naopak činnost orgánů Státní bezpečnosti v oblasti veřejněbez-

314) ABS Praha, nezpracovaný fond RMV ČSR.

315) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

316) Při řešení těchto případů se mělo mezi věcmi zajištěnými při ohledání místa činu nebo nalezenými v odcizených vozidlech pátrat hlavně po existenci špionážních pomůcek. O dopravních přestupcích, kterých se dopustili diplomaté, vízoví cizinci a zaměstnanci zastupitelských úřadů mělo být informováno federální Ministerstvo zahraničních věcí, havárie vozidel diplomatů a vízových cizinců se měly hlásit orgánům StB. Získávání poznatků a signálů k nepřátelským osobám a mládeži se mělo zaměřit na kontakty obyvatel, výskyt a podezřelé chování obyvatel v blízkosti důležitých objektů, činnost nepřátelských osob III. a IV. kategorie z řad bývalých „kontrarevolučních“ organizací a osob dříve trestaných za protistátní činnost, na závadové osoby z oblasti kultury, školství, na zakázané i povolené sekty (např. Svědci Jehovovi, Adventisté sedmého dne), na církve a činnost řádových sester, na existenci a činnost různých klubů (např. klub Radio Canada) a hudebních skupin, na obsah diskoték a činnost diskžokejů, Hi-Fi klubů, na vlivy „zanášející“ do řad mládeže nepřátelskou ideologii, na místa koncentrace středoškolské a vysokoškolské mládeže (internáty, koleje, kluby apod.), na „zneužívání“ trampského hnutí, hnutí za ochranu přírody (např. „negativní“ působení Svazu pro ochranu přírody a krajiny) či vliv pracovníků bývalého „Junáka“ apod. – Tamtéž.

pečnostní problematiky se měla soustředit na odhalování obecné a hospodářské kriminality především v socialistickém vlastnictví.

Jedním z aktuálních úkolů tohoto období v resortu ministerstev vnitra byla výstavba systému tzv. štábního řízení. Na Ministerstvu vnitra ČSR fungoval štáb MV ČSR již od 1. ledna 1976, na FS VB byl v průběhu roku 1976 vytvořen operační štáb a na MV SSR se zřízení obdobného útvaru zatím připravovalo. V souvislosti s výstavbou OS SNB se počítalo s budováním štábů u okresních správ SNB a logicky mělo být štábní řízení realizováno i na KS SNB. Tím by bylo vlastně završeno sjednocení organizační struktury v linii ministerstva – kraj – okres. Vytvořením štábu KS SNB jako útvaru štábního řízení měly být zajištěny podmínky především pro udržování nepřetržité znalosti bezpečnostní situace v teritoriu, podmíněné včasnými a všestrannými informacemi, možností přípravy variant rozhodnutí a výběrem nejvhodnější z nich, vlastním rozhodnutím, zabezpečením jeho realizace a nepřetržitou kontrolou plnění přijatých opatření. Pracovní proces tohoto útvaru měl tedy tvořit uzavřený cyklus: informace – analýza – příprava řídících aktů – kontrola. Základem činnosti štábů mělo být v zásadě soustřeďování a využívání přijatých informací, jejich analýza, zpracování potřebných plánovacích dokumentů, příprava řídících aktů, pokynů a rozhodnutí náčelníka SNB na základě rozborů, kontrola plnění rozkazů, směrnic pokynů jak náčelníka KS SNB, tak vyšších řídících orgánů a předávání informací z kontrolní činnosti ke zevšeobecnění zkušeností, popřípadě k provedení dalších potřebných analýz. Štáb měl být funkčním útvarem podřízeným přímo náčelníkovi a měl do své působnosti zahrnovat problematiku Státní i Veřejné bezpečnosti. Ve vymezeném rozsahu by plnil také úkoly výkonného a kontrolního charakteru a metodického řízení pro stanovené oblasti, zejména štábů OS SNB. Měl se stát vlastně pomocníkem a „poradcem“ náčelníka při řízení všech útvarů SNB. V návrzích se objevily také organizační struktury krajských a okresních štábů, avšak zatím nebylo tzv. štábní řízení v tomto období realizováno.

Dne 25. října 1977 byl publikován a od 1. prosince 1977 nabyl účinnosti RMV ČSSR, ČSR a SSR č. 10, jímž byly vydány *Směrnice k plánování služební činnosti ve Sboru národní bezpečnosti a vojskách MV* a současně zrušeny směrnice předchozí (NMV ČSSR č. 31/1976), kterými vlastně začal proces „zkvalitňování“ tvorby plánovacích dokumentů v SNB.[317] Nové *Směrnice* vnesly do praxe některé změny. Byl zaveden nový plánovací dokument – plán náčelníka KS SNB, nová struktura ročních prováděcích plánů i nové pojetí funkce plánu jak z hlediska obsahu, tak rozsahu. Změněna byla také řada termínů upravujících plánovací období na jejich tvorbu i vyhodnocování.

Vzhledem k tomu, že se několikrát změněná organizační struktura útvarů SNB odlišovala od stavu uvedeného v poslední organizační normě (RMV ČSSR č. 28/1974), vyhlásil federální ministr vnitra v nařízení č. 22[318] z 6. srpna 1979 po dohodě s republikovými ministry vnitra nové zásady organizace Sboru národní bezpečnosti v krajích a okresech. **Krajská správa SNB** a správa SNB se stejnou kompetencí[319] se v zásadě členila na:

---

317) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.

318) ABS Kanice, f. RV, i. č. 85.

319) Jednalo se o Správu SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a Správu SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje.

- *Útvary KS SNB*
- vnitřní odbor nebo útvar s obdobnou pracovní náplní[320]
- inspekce náčelníka
- oddělení obrany
- kádrový odbor
- hospodářský odbor[321]
- zdravotnický ústav
- oddělení pro politickovýchovnou práci[322]
- spojovací odbor
- krajské středisko automatizace

- *Útvary KS SNB složky StB*
- Správa StB
- odbor vyšetřování StB
- odbor pasů a víz

- *Útvary KS SNB složky VB*
- Správa VB
- městská správa VB v Praze a Bratislavě
- odbor vyšetřování VB

- *Útvary KS SNB plnící úkoly složky StB a VB*
- útvary SNB zabezpečující ochranu objektů zvláštní důležitosti (např. jaderné elektrárny)

Okresní správa SNB a správa SNB na stejné řídící úrovni[323] se v zásadě členila na:

- *Útvary OS SNB*
- vnitřní oddělení nebo útvar s obdobnou pracovní náplní[324]
- hospodářská skupina

- *Útvary OS SNB složky StB*
- oddělení StB
- oddělení pasů a víz

- *Útvary OS SNB složky VB*
- odbor VB
- oddělení vyšetřování VB

Základními útvary SNB pak podle tohoto rozkazu byly:

- *Základní útvary složky StB*
- oddělení ochrany státních hranic
- oddělení pasové kontroly
- oddělení letištní kontroly

---

320) Například štáb KS SNB, jehož zřízení na KS SNB a OS SNB se připravovalo.
321) V Praze a Bratislavě ekonomicko-technický odbor.
322) V Praze a Bratislavě odbor pro politickovýchovnou práci.
323) Byly to obvodní správy SNB v Praze a Bratislavě a městské správy SNB v Plzni, Brně, Ostravě a Košicích.
324) Například štáb OS SNB.

- *Základní útvary složky VB*
- obvodní oddělení VB
- místní oddělení VB v Praze a Bratislavě
- železniční oddělení VB
- dálniční oddělení VB
- poříční oddělení VB

Nově stanovená organizační struktura útvarů SNB v krajích a okresech se tedy významně lišila od stavu vyjádřeného v organizačních řádech krajských správ SNB. Ty byly zpracovány na podkladě *Vzorového organizačního řádu KS SNB*, vydaného v příloze RMV ČSSR č. 28/1974, který však byl výše uvedeným nařízením (NMV ČSSR č. 22/1979) prozatím bez náhrady zrušen. V roce 1980 měly být zahájeny práce na novelizaci *Vzorového organizačního řádu KS SNB* a současně měl být vypracován nový *Vzorový organizační řád OS SNB*. Vzhledem k tomu, že se však začaly řešit také některé zásadní otázky týkající se zřizování služby ochrany objektů a štábů na KS SNB, navíc měla být dořešena i organizační struktura federálních útvarů SNB na krajských správách SNB a „racionalizován" systém jejich řízení, byla úprava organizačních norem posunuta na další rok.[325]

V souvislosti se zřízením Správ pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost byly vydány společným rozkazem ministrů vnitra č. 8[326] ze 4. prosince 1979 s účinností od 1. ledna 1980 *Směrnice pro činnost politickovýchovného, vzdělávacího, kulturního a propagačního aparátu Sboru národní bezpečnosti* (PVA SNB). Řídícími orgány tohoto aparátu byly již zmíněné Správy (IX. správa na FMV, SPV MV ČSR a SPVPČ MV SSR). Na územních útvarech SNB plnil úkoly PVA zástupce náčelníka pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost SNB (ZN PVP), odbor PVP na Správě SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje (obdobně tomu bylo i v Bratislavě), zástupce náčelníka PVP a oddělení PVP na krajských správách SNB, stejně jako zástupce náčelníka PVP na okresních správách SNB, obvodních správách SNB v Praze a Bratislavě, na vybraných obvodních a dálničních odděleních VB a na městských správách SNB Plzeň, Brno, Ostrava a Košice. Podobný systém fungoval i na školách SNB a vybraných útvarech SNB (pohotovostních jednotkách a oddílech řízení dopravy, na útvarech letištní kontroly apod.).

* * *

Vývoj bezpečnostního aparátu v období mezi XIV. a XV. sjezdem KSČ (1971–1976) byl považován za nejúspěšnější etapu v celé historii socialismu v Československu. Vítězství „normalizační" politiky umožnilo upevnění pozic protireformních komunistů a odrazilo se zákonitě také v postupném prosazení centralistické koncepce ve fungování všech ministerstev vnitra. V nové etapě tzv. budování rozvinuté socialistické společnosti došlo k definitivnímu obnovení politického charakteru bezpečnostních orgánů jako mocenskopolitického nástroje nových stranických a státních struktur. Nově

325) ABS Kanice, nezpracovaný materiál.
326) ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 298, kart. 10.

organizovaný bezpečnostní aparát se řídil právními úpravami, včetně zákona o Sboru národní bezpečnosti, statuty ministerstev vnitra a organizačními řády rozhodujících útvarů, které měly vymezit kompetence jednotlivých součástí organizační struktury bezpečnostního aparátu. FMV a obě národní ministerstva vnitra se podílely spolu s dalšími státními orgány také na přípravě a realizaci dokumentů v oblasti trestněprávní, správních agend i mezinárodních smluv a dohod.

Velká pozornost byla samozřejmě věnována také „kádrové" práci, pro kterou se stalo určujícím dokumentem usnesení předsednictva ÚV KSČ z 6. listopadu 1970, potvrzené XIV. sjezdem KSČ. Na něj navazovala další usnesení stranických orgánů k výběru a přípravě „kádrových rezerv", ke komplexnímu hodnocení nomenklaturních příslušníků SNB a vojsk MV, k dalšímu „zkvalitňování" členské základny strany a jejímu politickému „zpevnění" či k výběru a výchově nových příslušníků. Všechna usnesení byla rozpracována na podmínky ministerstev vnitra, přičemž jejich základem se stal *Program kádrové a personální práce v SNB a vojskách MV*, na který navazovaly programy jednotlivých útvarů. Realizace těchto usnesení pak pomohla ukončit tzv. politickou konsolidaci pracovníků v resortech MV. Po provedeném služebním hodnocení byl ukončen služební poměr s více než 1500 příslušníky a vojáky z povolání,[327] kteří pro své postoje v „krizovém období" nesplňovali *„morálně-politická a kvalifikační kritéria"* kladená na příslušníky SNB, a změny se týkaly i 68 % náčelnických funkcí. Postupně se tak podařilo zastavit pokles politické organizovanosti ve Sboru.[328] Ke zvýšení politické a odborné úrovně mělo přispět také vytvoření třístupňové resortní školské soustavy, včetně Vysoké školy SNB. Podíl příslušníků s vysokoškolským vzděláním činil v roce 1976 5,2 %, se středoškolským 38,4 %, a měl tedy vzestupnou tendenci. Počínaje rokem 1978 měl být podstatně rozšířen podíl důstojníků s vysokoškolskou kvalifikací.[329] Také znovuzavedení politickovýchovného aparátu zpočátku ve VB, později v celém SNB, bylo významným krokem ke zpolitizování bezpečnostního aparátu.

V systému řízení SNB a vojsk MV byly tedy v 70. letech provedeny četné organizační úpravy. Do podřízenosti FMV byla převedena Pohraniční stráž, nastala reorganizace útvarů kontrarozvědky, vyšetřování StB, Správy pasů a víz, Veřejné bezpečnosti a krajských správ SNB. Orgány Sboru a vojsk MV tak měly vést společný boj proti *„rozvratné činnosti imperialistických rozvědek, zahraničních ideodiverzních center a monopolů, proti pravicovým a oportunistickým živlům narušujícím právní řád a zbytkům třídního nepřítele, zpolitizovaným kriminálním živlům a recidivistům; chránily obranyschopnost republiky, státní hranice, zájmy světové socialistické soustavy, majetek v socialistickém vlastnictví, veřejný pořádek, práva a svobody občanů."*[330] Československá rozvědka byla v tomto období orientována na zvýšení kontrarozvědné

327) RMV ČSSR č. 42 z 20. prosince 1976. – ABS Praha, f. A 2/7, i. č. 42, kart. 2.

328) V roce 1972 bylo politicky organizováno (samozřejmě v KSČ) 65 % příslušníků Sboru. V pololetí roku 1975 bylo členy a kandidáty KSČ 68 % pracovníků a dalších 25 % bylo členy SSM. Pokračoval také výběr nových příslušníků podle zásady, že 70 % z nich musí být dělníci z výroby a družstevní rolníci a zbytek tzv. pracující inteligence. – Tamtéž.

329) Tamtéž.

330) Tamtéž.

činnosti v zahraničí včetně československých zastupitelských úřadů, na zabezpečení politického zpravodajství a získávání důležitých dokumentů pro „vědeckotechnický“ rozvoj. Československá kontrarozvědka měla odhalovat tzv. protistátní akce skupin a jednotlivců z řad poražených reformistů i protikomunisticky zaměřených osob, které se podařilo načas izolovat. Kontrarozvědka měla také dost značné povědomí o struktuře těchto skupin a jejich spojení se zahraničím. Její aktivita se projevovala též ve sledování činnosti církví a náboženských sekt. Stranou zájmu nezůstala ani „ochrana“ československého národního hospodářství, zvláště v druhé polovině 70. let, kdy došlo k výraznému zaostávání československé ekonomiky. „Normalizační klid“ z bezpečnostního hlediska významněji narušily vlastně až události kolem *Prohlášení Charty 77* v roce 1977 a na ně následná hysterická reakce. Vzhledem k tomu, že obsah Prohlášení nebylo možné díky mezinárodním závazkům napadnout, represe vůči signatářům byla zaměřena především na jejich údajné protistátní aktivity.

Činnost Veřejné bezpečnosti byla orientována především na objasňování kriminální, zejména hospodářské a majetkové delikvence. Neustálé reformy měly přinést také účinnější formy preventivně-výchovné práce Sboru i zlepšení ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti silničního provozu. Problémy dělaly Veřejné bezpečnosti zvláště závažné případy rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, nepříznivá byla také situace v oblasti toxikomanie a trvalým problémem se stal stav a vývoj kriminality ve velkých městech. Na úseku ochrany veřejného pořádku však vlastně nedošlo v první polovině 70. let k žádnému vážnějšímu organizovanému narušení stávajících poměrů.

Mimořádná pozornost byla v těchto letech věnována také řídící činnosti v resortech ministerstev vnitra. Všechna organizační opatření měla směřovat ke zpružnění a zjednodušení činnosti řídícího aparátu. Až úporná snaha o „vědeckost“ v oblasti řízení vedla ke zřizování pracovních komisí na úrovni příslušných odborných pracovníků i na úrovni vedoucích funkcionářů všech tří ministerstev. Základní myšlenka proponovaných opatření měla spočívat především v posílení úlohy republikových ministerstev, zvýraznění postavení ministrů při řízení složky VB a v prohloubení centrálního systému jejího řízení. Tato myšlenka však byla v dosti výrazném rozporu s její další realizací, kdy se kompetence k vedení složky VB postupně přesouvaly na FMV. Důraz byl kladen také na upevnění jednoty velení při spolupráci VB s ostatními složkami a útvary SNB při zachování specializace jednotlivých oborových služeb. Specializace byla na jedné straně výrazným trendem, na druhé straně se „přílišná“ specializace stávala také terčem kritiky. Současně bylo všemi organizačními opatřeními sledováno především snížení počtu pracovníků na centrálách ministerstev vnitra. Hluboký zásah do řízení, systemizace a organizace znamenalo zrušení HV VB a vytvoření nových správ na MV ČSR. V dřívější liniové struktuře řízení se realizovaly vztahy ministr – náměstek – hlavní velitel VB (respektive jeho zástupci) – náčelník správy VB – náčelník oddělení VB. Na základě četných analýz této struktury a samozřejmě s přihlédnutím ke zkušenostem v SSSR a NDR bylo doporučeno zavést systém tzv. štábního řízení, od kterého se čekalo efektivnější řízení s prvky jak liniové, tak funkcionální struktury. Přesto nebyl tento systém zatím plně zaveden, neboť jeho prvky existovaly pouze na centrálách ministerstev vnitra, a to ještě v různých modifikacích (sekretariát FMV, operační štáb FS VB, štáby na republikových ministerstvech), zatímco na nižších stupních řízení (KS SNB, OS SNB) se jeho instalace pouze chystala.

Lze tedy konstatovat, že vývoj bezpečnostního aparátu pokračoval i v 70. letech v duchu permanentních reorganizací a hledání „ideálního“ modelu řízení celé bezpečnostní administrativy, jejíž situaci komplikovalo, odhlédneme-li od politických poměrů, zejména nové federativní uspořádání státu.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek Praha:
Fond A 2/6 (sekretariát FMV, VI. díl – RMV ČSSR a NMV ČSSR 1971–1975)
Fond A 2/7 (sekretariát FMV, VII. díl – RMV ČSSR 1976–1980, společné RMV ČSSR,
ČSR a SSR 1969–1980)
Fond A 6/4 (Organizační a vnitřní správa FMV, IV. díl – rozkazy MNB a MV 1951–1970)
Fond A 6/5 (Organizační a vnitřní správa FMV, V. díl – nařízení MV ČSSR 1969–1970
Fond A 32 (sekretariát náměstka MV ČSSR Jána Pješčaka a Pavola Vaňa)
Fond A 34 (II. správa SNB)
Přehled společných RMV 1972–1992 a rozkazů FMV (1970–1992)
Přehled Věstníků FMV (nařízení FMV 1976–1990)
Fond RMV ČSR

Archiv bezpečnostních složek Kanice:
Fond H 2 – 1 (sekretariát Hlavního velitelství VB MV ČSR)
Fond H 2 – 3 (inspekce Hlavního velitelství VB MV ČSR)
Fond A 6/2 (Organizační a vnitřní správa FMV, II. díl – právní odbor)
Fond RV (rozkazy, věstníky a služební pomůcky 1946–1991)
nezpracovaný materiál MV ČSR

PUBLIKOVANÉ PRAMENY

Sbírka zákonů a nařízení

Příloha č. 1

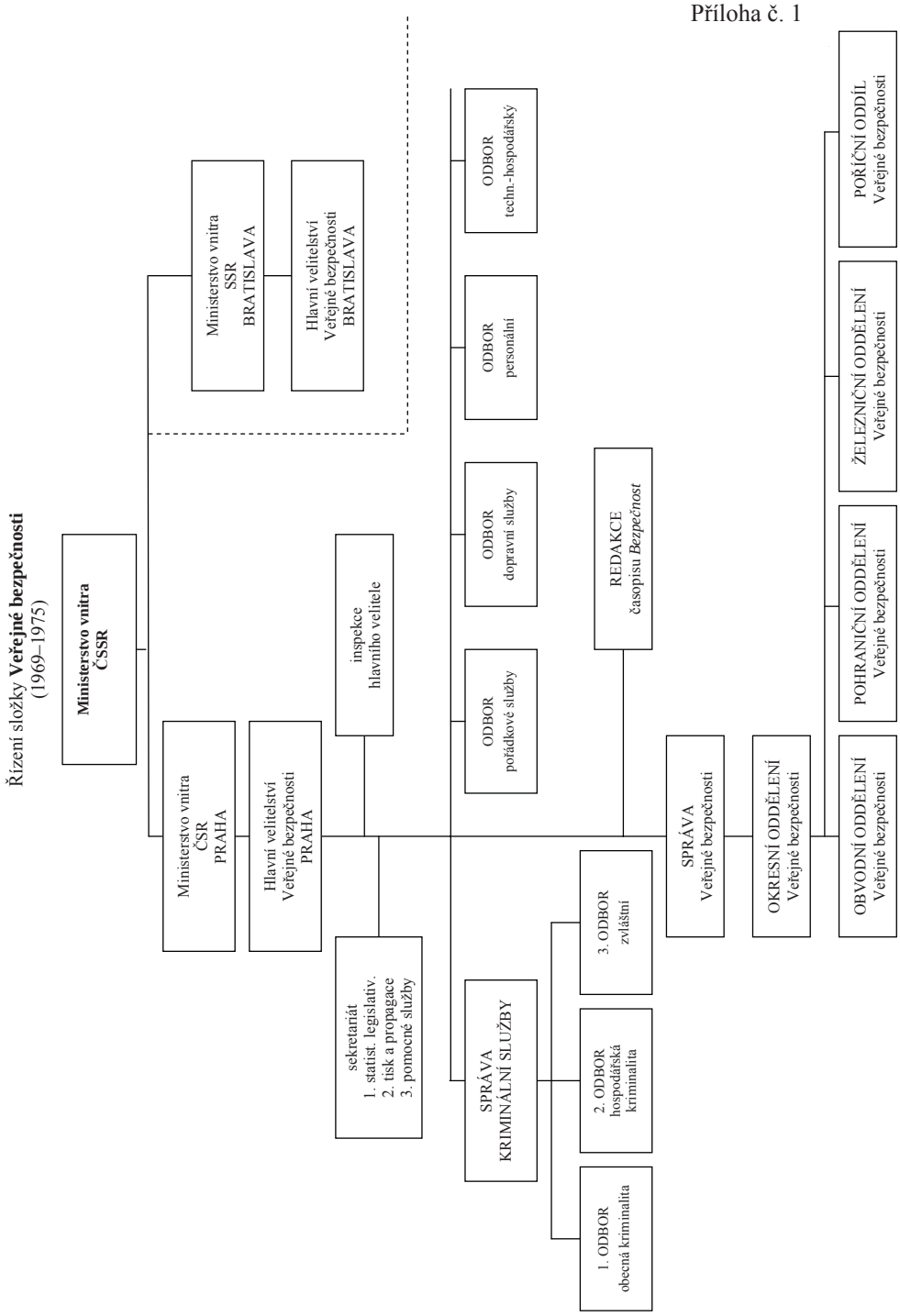
Řízení složky **Veřejné bezpečnosti**
(1969–1975)
Ministerstvo vnitra ČSSR
Ministerstvo vnitra ČSR PRAHA
Ministerstvo vnitra SSR BRATISLAVA
Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti PRAHA
Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti BRATISLAVA
inspekce hlavního velitele
sekretariát
1. statist. legislativ.
2. tisk a propagace
3. pomocné služby
SPRÁVA KRIMINÁLNÍ SLUŽBY
1. ODBOR obecná kriminalita
2. ODBOR hospodářská kriminalita
3. ODBOR zvláštní
ODBOR pořádkové služby
ODBOR dopravní služby
ODBOR personální
ODBOR techn.-hospodářský
REDAKCE časopisu *Bezpečnost*
SPRÁVA Veřejné bezpečnosti
OKRESNÍ ODDĚLENÍ Veřejné bezpečnosti
OBVODNÍ ODDĚLENÍ Veřejné bezpečnosti
POHRANIČNÍ ODDĚLENÍ Veřejné bezpečnosti
ŽELEZNIČNÍ ODDĚLENÍ Veřejné bezpečnosti
POŘÍČNÍ ODDÍL Veřejné bezpečnosti

Příloha č. 2

ORGANIZAČNÍ SCHÉMA **MINISTERSTVA VNITRA ČSR**
(od 1. 1. 1974 do 31. 12. 1975)

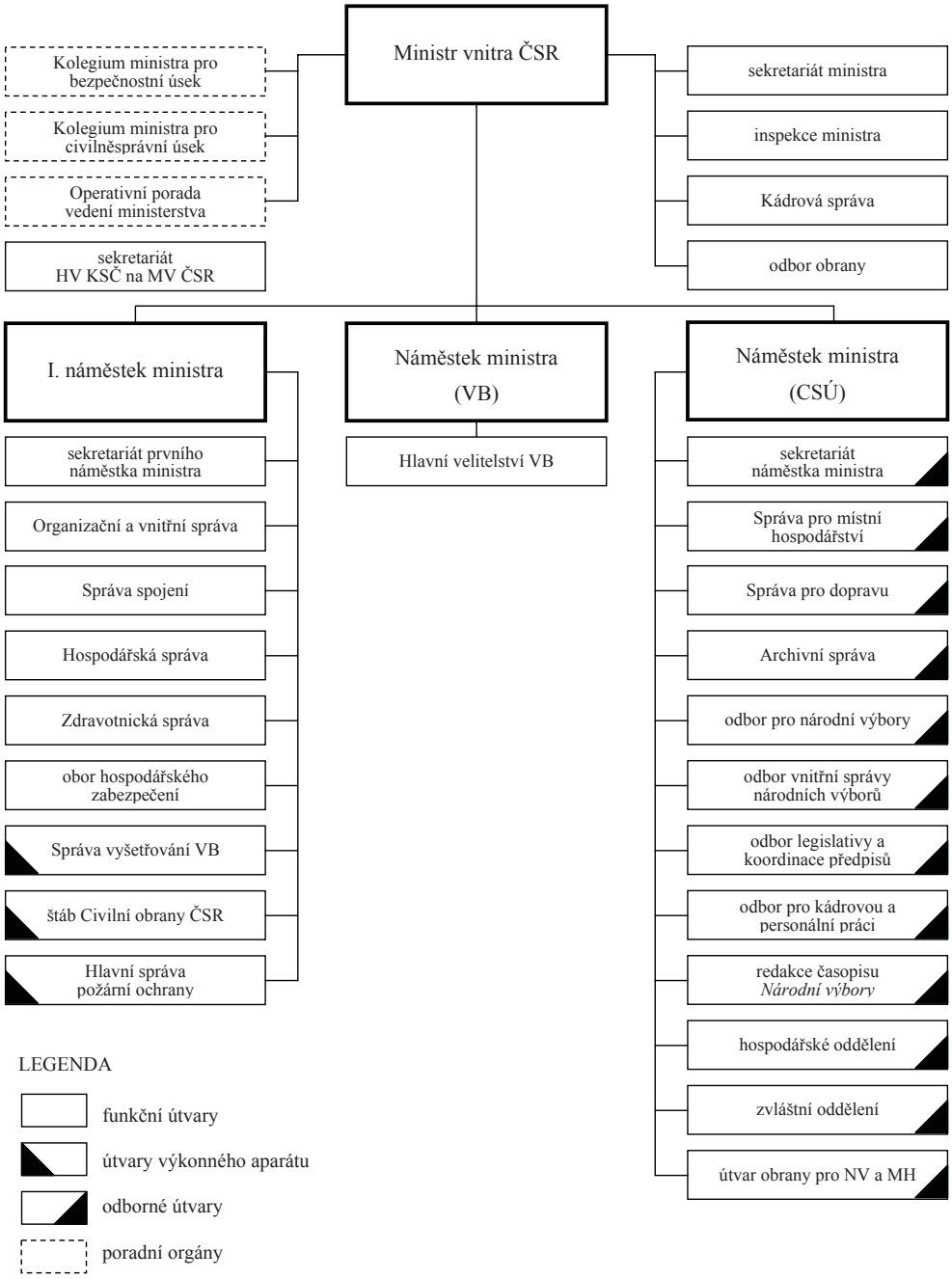

Příloha č. 3

Organizační schéma Hlavního velitelství VB MV ČSR
(od září 1973 do října 1975)

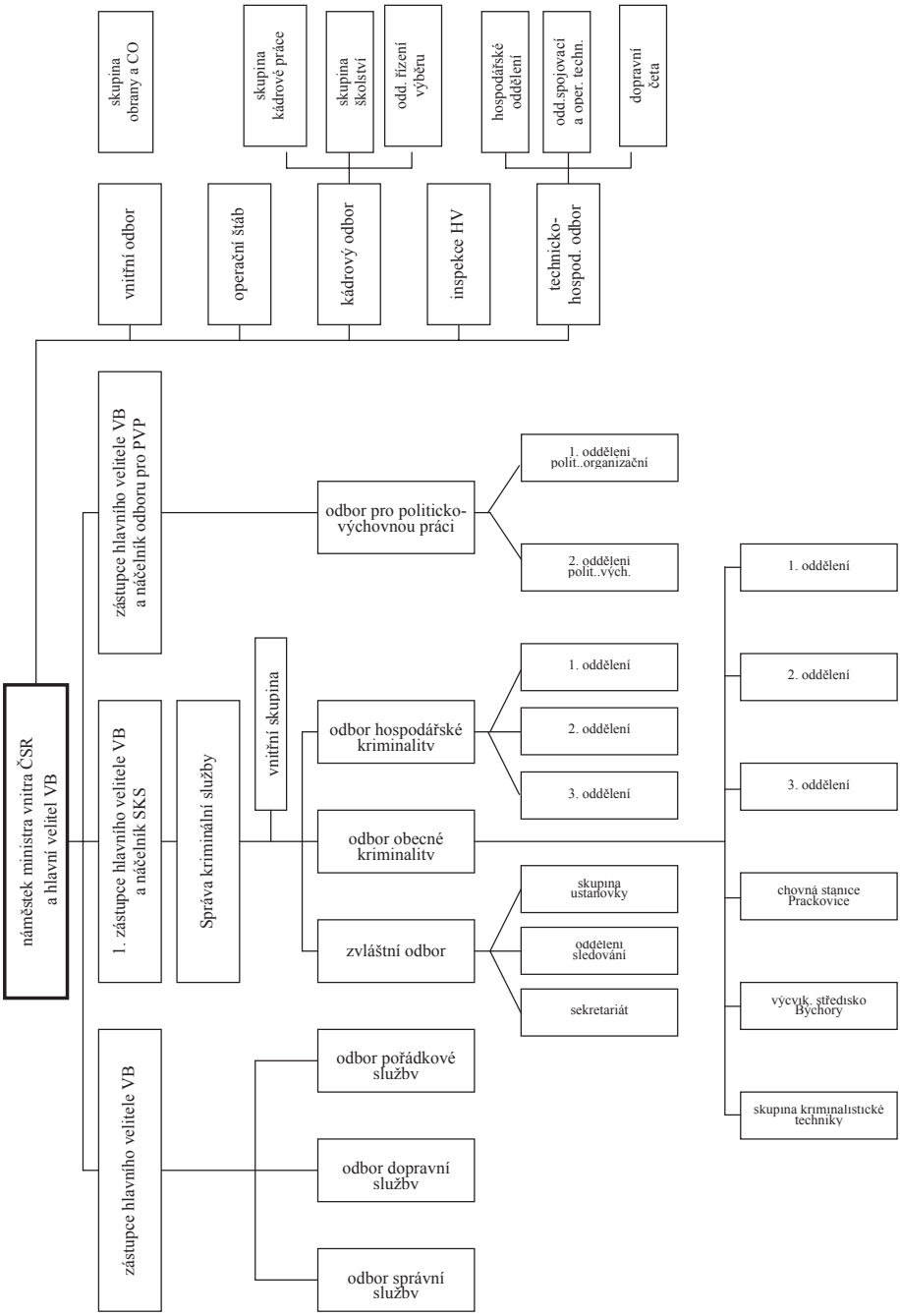

Příloha č. 4

ORGANIZAČNÍ SCHÉMA
Správy vyšetřování VB MV ČSR

(od září 1973)

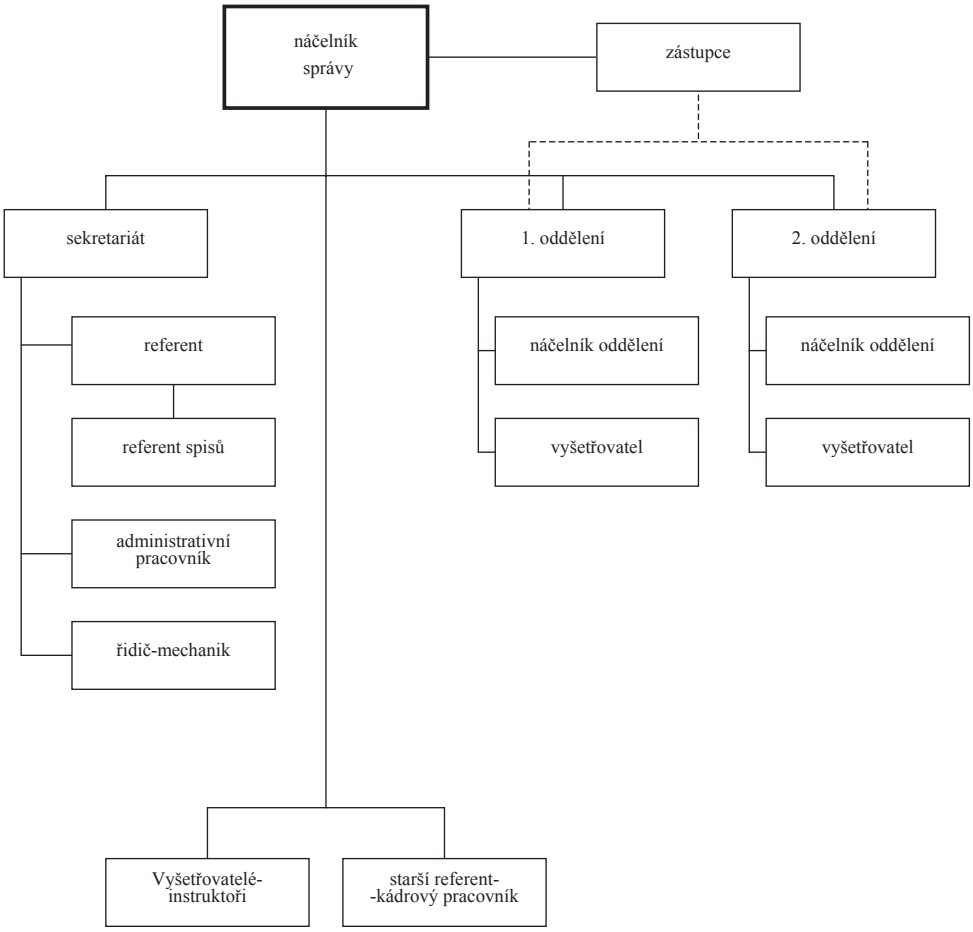

Příloha č. 5

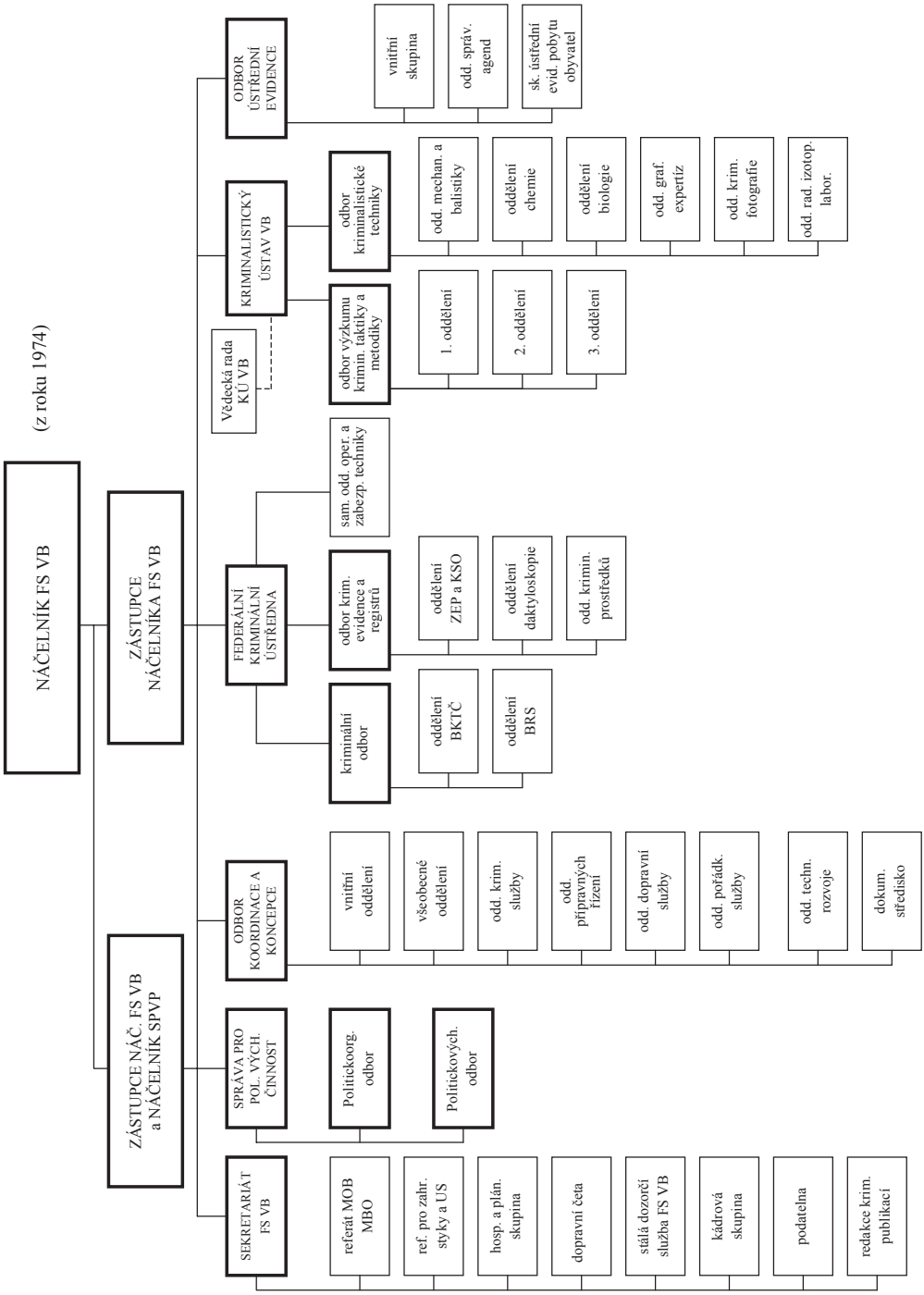
(z roku 1974)
NÁČELNÍK FS VB
ZÁSTUPCE NÁČELNÍKA FS VB
ZÁSTUPCE NÁČ. FS VB a NÁČELNÍK SPVP
ODBOR ÚSTŘEDNÍ EVIDENCE
vnitřní skupina
odd. správ. agend
sk. ústřední evid. pobytu obyvatel
KRIMINALISTICKÝ ÚSTAV VB
odbor kriminalistické techniky
odd. mechan. a balistiky
oddělení chemie
oddělení biologie
odd. graf. expertiz
odd. krim. fotografie
odd. rad. izotop. labor.
odbor výzkumu krimin. taktiky a metodiky
1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení
Vědecká rada KÚ VB
FEDERÁLNÍ KRIMINÁLNÍ ÚSTŘEDNA
sam. odd. oper. a zabezp. techniky
odbor krim. evidence a registrů
oddělení ZEP a KSO
oddělení daktyloskopie
odd. krimin. prostředků
kriminální odbor
oddělení BKTČ
oddělení BRS
ODBOR KOORDINACE A KONCEPCE
vnitřní oddělení
všeobecné oddělení
odd. krim. služby
odd. přípravných řízení
odd. dopravní služby
odd. pořádk. služby
odd. techn. rozvoje
dokum. středisko
SPRÁVA PRO POL. VÝCH. ČINNOST
Politickoorg. odbor
Politickových. odbor
SEKRETARIÁT FS VB
referát MOB MBO
ref. pro zahr. styky a US
hosp. a plán. skupina
dopravní četa
stálá dozorčí služba FS VB
kádrová skupina
podatelna
redakce krim. publikací

Příloha č. 6

Organizační schéma **Federální správy VB FMV**
(z roku 1978)

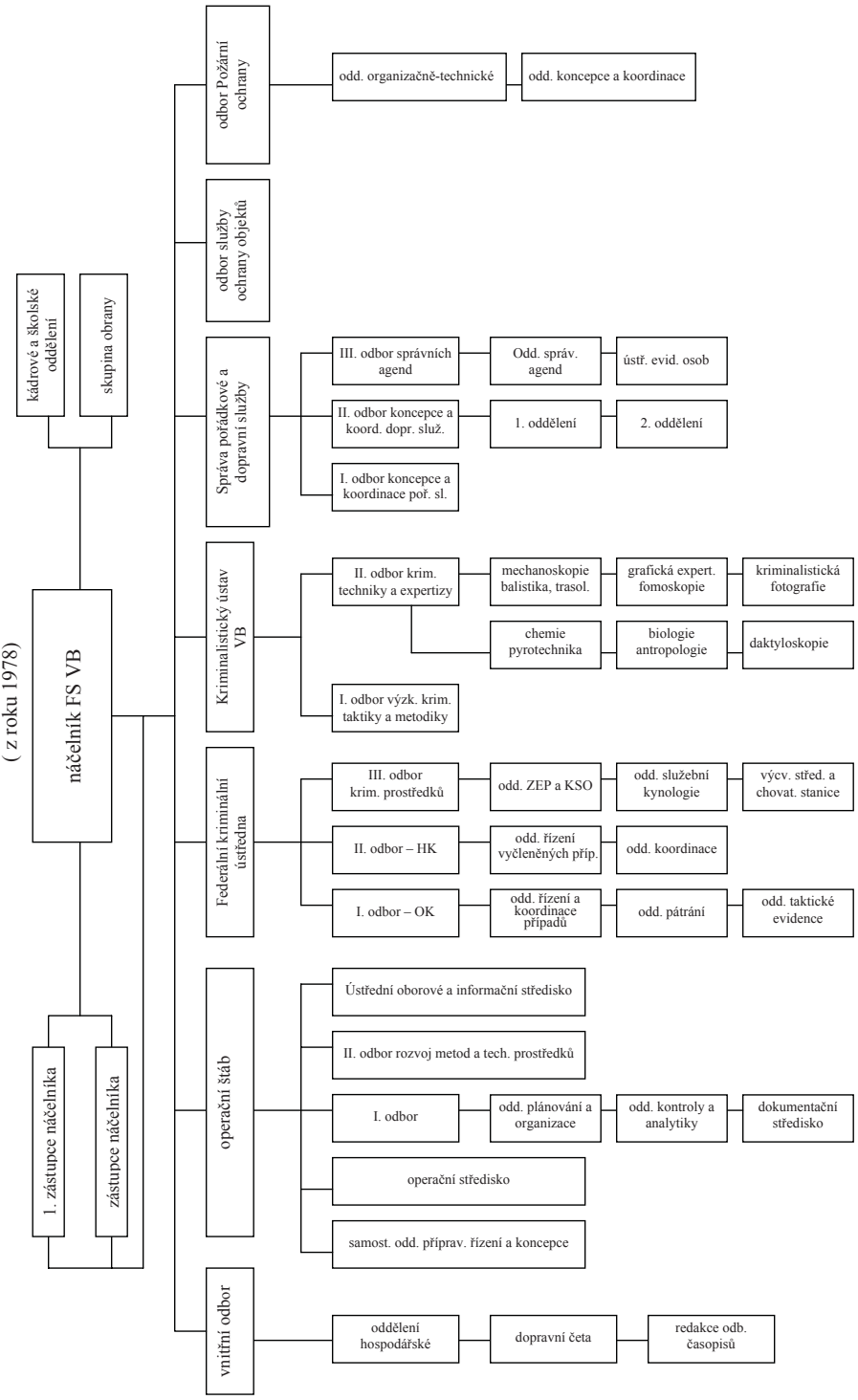

Příloha č. 7

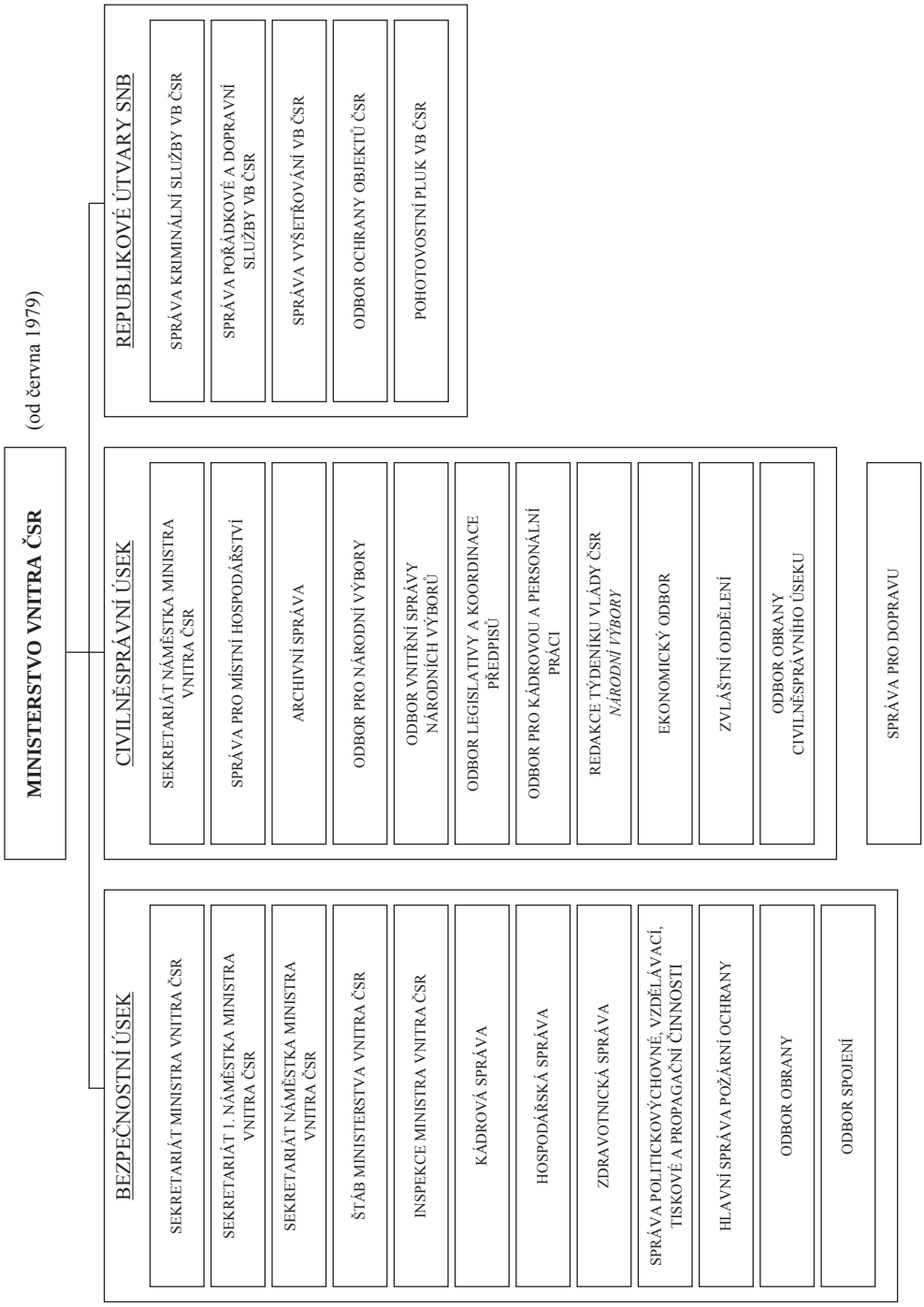
MINISTERSTVO VNITRA ČSR
(od června 1979)
BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK
SEKRETARIÁT MINISTRA VNITRA ČSR
SEKRETARIÁT 1. NÁMĚSTKA MINISTRA VNITRA ČSR
SEKRETARIÁT NÁMĚSTKA MINISTRA VNITRA ČSR
ŠTÁB MINISTERSTVA VNITRA ČSR
INSPEKCE MINISTRA VNITRA ČSR
KÁDROVÁ SPRÁVA
HOSPODÁŘSKÁ SPRÁVA
ZDRAVOTNICKÁ SPRÁVA
SPRÁVA POLITICKOVÝCHOVNÉ, VZDĚLÁVACÍ, TISKOVÉ A PROPAGAČNÍ ČINNOSTI
HLAVNÍ SPRÁVA POŽÁRNÍ OCHRANY
ODBOR OBRANY
ODBOR SPOJENÍ
CIVILNĚSPRÁVNÍ ÚSEK
SEKRETARIÁT NÁMĚSTKA MINISTRA VNITRA ČSR
SPRÁVA PRO MÍSTNÍ HOSPODÁŘSTVÍ
ARCHIVNÍ SPRÁVA
ODBOR PRO NÁRODNÍ VÝBORY
ODBOR VNITŘNÍ SPRÁVY NÁRODNÍCH VÝBORŮ
ODBOR LEGISLATIVY A KOORDINACE PŘEDPISŮ
ODBOR PRO KÁDROVOU A PERSONÁLNÍ PRÁCI
REDAKCE TÝDENÍKU VLÁDY ČSR *NÁRODNÍ VÝBORY*
EKONOMICKÝ ODBOR
ZVLÁŠTNÍ ODDĚLENÍ
ODBOR OBRANY CIVILNĚSPRÁVNÍHO ÚSEKU
REPUBLIKOVÉ ÚTVARY SNB
SPRÁVA KRIMINÁLNÍ SLUŽBY VB ČSR
SPRÁVA POŘÁDKOVÉ A DOPRAVNÍ SLUŽBY VB ČSR
SPRÁVA VYŠETŘOVÁNÍ VB ČSR
ODBOR OCHRANY OBJEKTŮ ČSR
POHOTOVOSTNÍ PLUK VB ČSR
SPRÁVA PRO DOPRAVU

Příloha č. 8

Organizační schéma Správ VB
(k 1. květnu 1974)

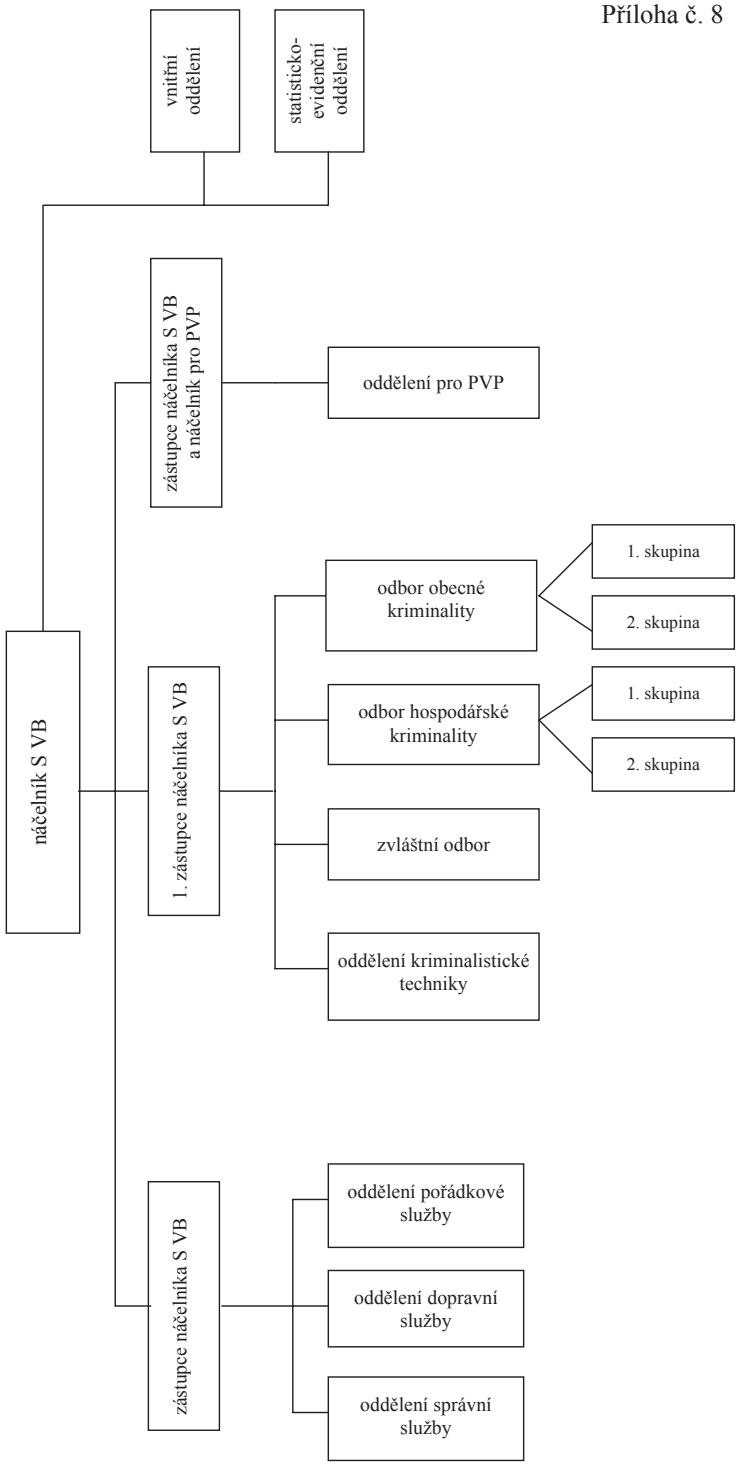

Příloha č. 9

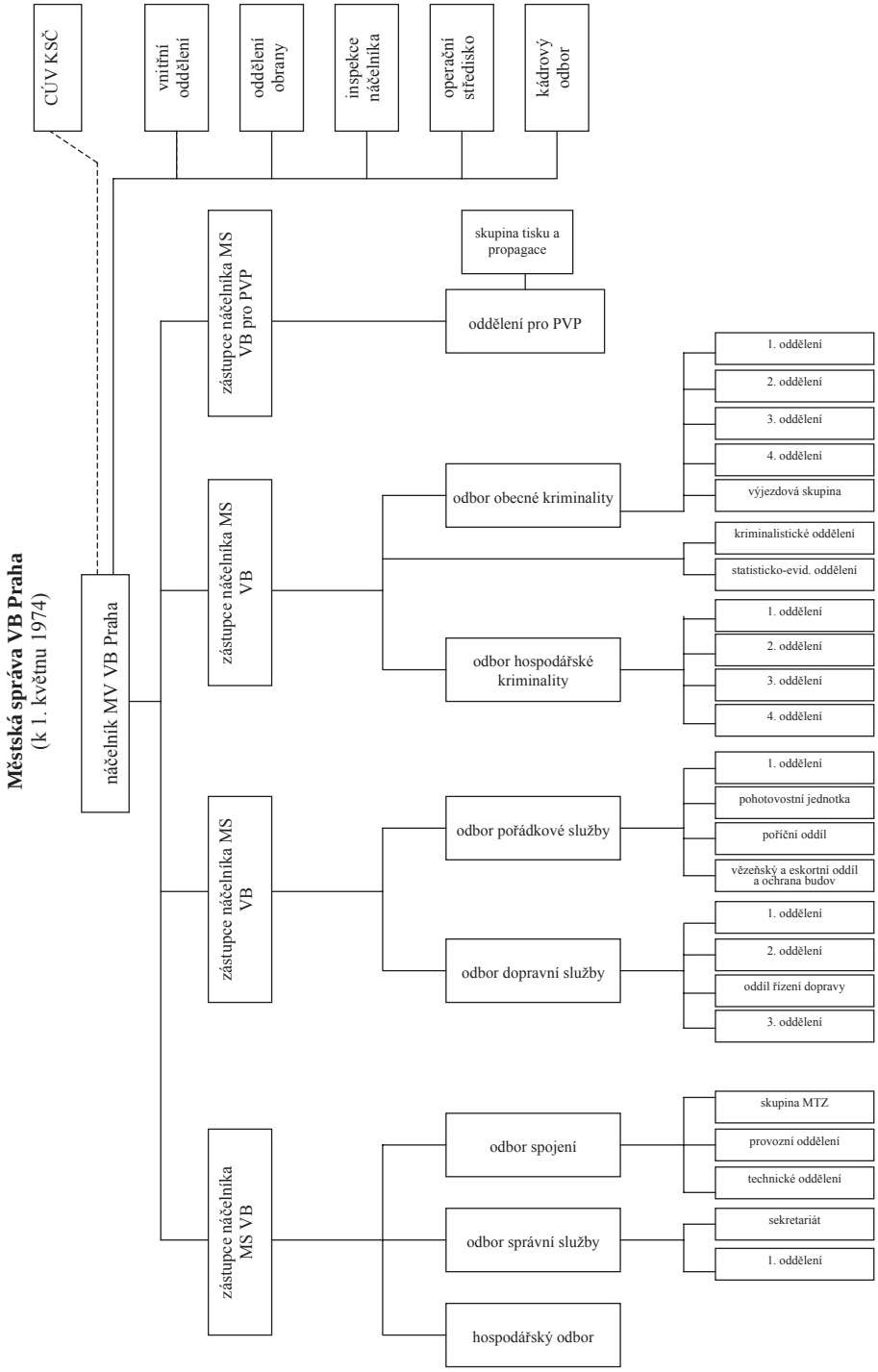
Městská správa VB Praha
(k 1. květnu 1974)
náčelník MV VB Praha
CÚV KSČ
vnitřní oddělení
oddělení obrany
inspekce náčelníka
operační středisko
kádrový odbor
zástupce náčelníka MS VB pro PVP
skupina tisku a propagace
oddělení pro PVP
zástupce náčelníka MS VB
odbor obecné kriminality
1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení
4. oddělení
výjezdová skupina
kriminalistické oddělení
statisticko-evid. oddělení
odbor hospodářské kriminality
1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení
4. oddělení
zástupce náčelníka MS VB
odbor pořádkové služby
1. oddělení
pohotovostní jednotka
poříční oddíl
vězeňský a eskortní oddíl a ochrana budov
odbor dopravní služby
1. oddělení
2. oddělení
oddíl řízení dopravy
3. oddělení
zástupce náčelníka MS VB
odbor spojení
skupina MTZ
provozní oddělení
technické oddělení
odbor správní služby
sekretariát
1. oddělení
hospodářský odbor

AKCE „LETCI“

Nezdařený pokus o odchod do exilu bývalých čs. příslušníků RAF Gejzy Holody, Vladimíra Nedělky, Karla Šedy, Karla Schoře a Jaroslava Šišpery v prosinci 1950

Jiří Mikulka

Po roce 1948 se většina z téměř 2500 občanů Československa, kteří během let 1940–1945 sloužili v britském Královském letectvu (Royal Air Force – RAF), stala „občany druhé kategorie“. Především jejich působení v armádě nebo v Československých aeroliniích (ČSA) bylo pro novou vládnoucí garnituru nežádoucí a postupem krátkého času drtivá většina z nich přišla o své povolání. Nové poměry, které jim navzdory účasti v odboji přinesly ponížení a existenční nejistotu, přinutily mnohé z nich k nelehkému rozhodnutí – už podruhé za krátkou dobu opustit vlast, za niž mnozí jejich kamarádi položili životy, a hledat nové životní uplatnění v exilu. Ti, kteří se odhodlali odejít z Československa ještě v roce 1948, obvykle relativně bez problémů uspěli; státní hranice v té době ještě nebyly tak střežené jako v roce 1950, kdy se odehrál příběh již zmíněných bývalých příslušníků RAF, a tehdy už i bývalých zaměstnanců ČSA.[1]

Popud k zásadním čistkám v této státní organizaci dal koordinovaný úlet tří dopravních letounů Dakota C-47A z Brna, Ostravy a Bratislavy do německého Erdingu 25. března 1950, který připravili a realizovali dřívější příslušníci RAF. Jejich kolegové, kteří ještě u „aerolinek“ sloužili, si museli v následujících týdnech a měsících „balit

---

1) Podle dostupných, leč rozcházejících se údajů odešlo do exilu v letech 1948–1950 mezi 287 až 450 bývalými československými příslušníky RAF. Srov. TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Hrdinové mlčí*. Ring group, Most 2005, s. 262 a VÁŇA, Josef, SIGMUND, John, PADIOR, Emil: *Příslušníci československého letectva v RAF*. Ministerstvo obrany České republiky–AVIS, Praha 1999, s. 248.

kufry“. Místo v Československých aeroliniích už pro ně, jako pro nespolehlivé elementy, nebylo.[2] A tak skupina výše zmíněných letců i s rodinami začala hledat „skulinku“ v železné oponě, aby se dostala ze země, kde jim vzali jejich práci i lásku – létání. Nezahálela však ani Státní bezpečnost (StB). Jelikož hromadné odchody na Západ nový komunistický režim nemohl tolerovat, docházelo – a to už od roku 1948 – k tomu, že lidé mající zájem opustit republiku, která se k nim nyní obrátila zády, často naráželi na provokatéry.[3] Ti dle instrukcí Státní bezpečnosti slíbili zajistit přechod přes hranice, aby pak mohli nic netušící adepty exilu podle předem připraveného plánu vydat příslušníkům SNB a vystavit jim tak i pomyslnou jízdenku do věznic a uranových dolů. Právě toto potkalo i Gejzu Holodu, Vladimíra Nedělku, Karla Schoře, Karla Šedu a Jaroslava Šišperu. Proto se podívejme na okolnosti, které s tímto případem souvisejí.

Nejdříve však přiblížíme hlavní protagonisty tohoto příběhu a seznámíme se s jejich životními osudy do onoho pro ně tak pohnutého roku 1950.

Gejza Holoda
Zdroj: Archiv autora

Gejza Holoda jako jediný z pětice nebyl české národnosti. Narodil se 12. října 1918 ve Velkém Peseku, součásti obce Sikenica, u města Želiezovce na jihu Slovenska. Po absolvování obecné a měšťanské školy se vyučil automechanikem, ovšem i jeho dějiny – takříkajíc – dostihly.[4] Území, z něhož pocházel, připadlo totiž v listopadu 1938 po Vídeňské arbitráži Maďarsku, takže, když se rozhodl 8. března 1940 odejít do československé zahraniční armády, dostal se vlastně bez problémů přes maďarské území k Dunaji, který 22. března přeplaval (jistě skvělý sportovní výkon, nehledě na roční období!), a ocitl se na jugoslávské straně. Záhy byl prezentován našimi exilovými představiteli v Bělehradě jako příslušník československé armády a přes Řecko a Turecko odjel do Bejrútu. Dne 17. dubna 1940 pak vyrazil lodí *Patria* k francouzským břehům, v Marseille přistáli 25. dubna. O dva dny později byl v tehdy již existujících českosloven-

2) Srov. TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Hrdinové mlčí*, s. 262–266. O únosech letounů ČSA v letech 1948–1950 srov. také PAJER, Miloslav: *Křídla pro vítězství a poválečnou obnovu. Českoslovenští letci u dopravních jednotek RAF a ve vojenském poválečném dopravním letectvu ČSR (1940–1950).* Svět křídel, Cheb 2004, s. 748–754. Poprvé použil Dakotu ČSA k ilegálnímu opuštění republiky už 6. dubna 1948 pilot Stanislav Huňáček (za války 311. československá bombardovací peruť) s radiotelegrafistou Františkem Malým (také dříve 311. peruť) při letu z Prahy do Bratislavy.

3) Tento osud potkal mimo jiné i generála Karla Janouška, bývalého šéfa Inspektorátu československého letectva ve Velké Británii. Srov. RAJLICH, Jiří: *Jediný československý maršál. Životní osudy Air Marshalla a armádního generála (in memoriam) RNDr. Karla Janouška, KCB (1893–1971)*. Jota, Brno 2002, s. 240–242.

4) Informace o Gejzovi Holodovi srov. Vojenský ústřední archiv–Vojenský historický archiv (dále VÚA–VHA), f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina G. Holody (za informace děkuji Janu Railovi), dále PAJER, Miloslav: *Nad moři a oceánem. 311. čs. bombardovací peruť v období svého působení u Velitelství pobřežního letectva RAF (červen 1943–červen 1945)*. Svět křídel, Cheb 2000, s. 79 a další; PAJER, Miloslav: *Křídla pro vítězství a poválečnou obnovu*, s. 211, 224, 739 a 751–752.

ských ozbrojených silách ve Francii, které se formovaly v městě Agde na jihu země, zařazen k 6. rotě 1. pěšího pluku, s nímž se účastnil bojů proti postupujícím německým vojskům v červnu 1940. Porážka Francie pak přinutila naše jednotky ustoupit a jejich příslušníci odjížděli lodními transporty do Anglie. Stejný osud potkal i Gejzu Holodu, jenž se v polovině července 1940 dostal spolu s dalšími do tábora v Cholmondeley u Chestru, kde se znovu formovala československá pozemní armáda. Už 17. srpna 1940 se při organizovaném náboru přihlásil k letectvu. O měsíc později byl přijat do RAF na základně v Hednesfordu a zároveň jej čekalo přidělení k 6. škole technického výcviku (Nº 6 S of TT – School of Technical Training), nacházející se ve stejném místě. Zde jej – vzhledem k původnímu povolání – začali cvičit na leteckého mechanika-motoráře. Dne 24. dubna 1941 byl Gejza Holoda v této funkci převelen k 311. čs. bombardovací peruti do East Wrethamu. V září 1942 se přihlásil do kurzů pro létající personál bombardovacích letounů a po patřičném výcviku byl 18. září 1943, kdy už 311. peruť používala nové letouny typu Consolidated B-24 Liberator, zařazen do osádky jako palubní mechanik v hodnosti Sergeant (Sgt – četař). Svůj první operační let pak podnik l11. listopadu 1943; nejčastěji létal v osádce, jíž velel Flight Sergeant (F/Sgt – rotný) Josef Kuhn. Po zhruba ročním operačním působení u „třistajedenáctky“ Gejzu Holodu čekalo 27. listopadu 1944 přeložení k britské 246. dopravní peruti, nacházející se od počátku prosince 1944 na základně v Holmsley South. U této jednotky, působící v rámci Velitelství dopravního letectva (Transport Command), byl F/Sgt Gejza Holoda až do 24. srpna 1945. Po návratu do vlasti byl přidělen k Leteckému dopravnímu pluku v Praze. Jako rotmistr letectva v záloze odešel 30. dubna 1946 z armády a přijal místo palubního technika u Československých aerolinií. Za zmínku stojí, že 24. března 1950 byl členem posádky Dakoty C-47A, letící z Ostravy, se kterou pilot Ladislav Světlík přistál v německém Erdingu. O významu této akce pro bývalé příslušníky RAF sloužící u ČSA jsme se již výše zmiňovali. Do akce nezasvěcený Gejza Holoda tehdy požádal – kvůli rodině – o návrat do Československa. Přesto byl označen jako „nespolehlivý živel“, a v říjnu 1950 propuštěn ze zaměstnání. Proto se o několik měsíců později rozhodl odejít za hranice.

Vladimír Nedělka
Zdroj: *Archiv autora*

Další z protagonistů, Vladimír Nedělka, se narodil 17. února 1924 ve Veselí nad Lužnicí. Vychodil pět tříd obecné a tři třídy měšťanské školy a posléze se vyučil soustružníkem.[5] Do zahraničí se dostal legálně, neboť v únoru 1939 odjel do Argentiny, kde jeho otec pracoval na výstavbě cukrovaru v Buenos Aires. V červnu roku 1942 pak osmnáctiletý Vladimír Nedělka vyslyšel výzev našich exilových představitelů a připlul

[5] Informace o Vladimíru Nedělkovi srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina V. Nedělky (za informace děkuji Janu Railovi), dále RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Černá kronika československého letectva v RAF 1940–1945.* 7. část, Svět křídel, Cheb 2004, s. 750–752 a PAJER, Miloslav: *Křídla pro vítězství a poválečnou obnovu*, s. 822.

do Velké Británie. Dne 22. července se prezentoval u náhradního tělesa čs. armády v Leamingtonu. Jeho cílem však bylo sloužit u letectva, proto jej na počátku října 1942 převeleli k výcvikové a náhradní jednotce československého letectva (Czechoslovak Depot) v St. Athan, kde byl přijat do RAF. Od 30. listopadu 1942 začal ve Velké Británii s pilotním výcvikem, mimo jiné u 3. elementární pilotní výcvikové školy (N° 3 EFTS – Elementary Flying Training School) v Shellingfordu (duben – květen 1943), po jehož dokončení byl v červenci 1943 odvelen k No 31 EFTS v De Wintonu v Kanadě. I tímto školením Vladimír Nedělka zdárně prošel, proto mohl nastoupit 6. září 1943 k 34. pokračovací pilotní výcvikové škole (N° 34 SFTS – Service Flying Training School), umístěné v Medicine Hat v kanadské provincii Alberta. Zde získal kvalifikaci pilota stíhacích letadel, hodnost Sergeant a v březnu 1944 odplul do Velké Británie, kde prošel dalším doplňovacím výcvikem, vrcholícím nástavbovým kurzem u 5. (pilotní) pokračovací letecké jednotky (N° 5 [P]AFU – [Pilot´s] Advances Flying Unit) v Ternhillu. Dne 19. září 1944 nastoupil k závěrečnému bojovému výcviku k 57. operační výcvikové jednotce (N° 57 OTU – Operational Training Unit) v Eshottu. Po jeho dokončení následovalo 9. prosince 1944 přidělení k 310. čs. stíhací peruti, sídlící tehdy na základně North Weald v hrabství Essex. Zde jej 23. prosince při přistání z doprovodu bombardérů na nálet na Trevír postihla nehoda, při níž byl zničen jeho letoun Spitfire. Vyvázl však nezraněn a až do konce války se podílel na bojových akcích „třistadesítky“. Do vlasti přiletěl F/Sgt Vladimír Nedělka 13. srpna 1945, kdy přistál spolu s dalšími piloty československých stíhacích perutí na ruzyňském letišti v Praze. Sloužil pak dál u letectva, v roce 1947 však z armády (tehdy měl již hodnost poručíka) odešel a s mnoha svými kamarády našel zaměstnání u Československých aerolinií. Jako dopravní pilot zde létal až do 27. února 1950, kdy v ranních hodinách havaroval se strojem Douglas C-47 Dakota, letícím z Ostravy do Prahy, v blízkosti hory Praděd v Jeseníkách. Zahynuli dva z 27 cestujících a ze čtyř členů osádky přežil jen druhý pilot, Vladimír Nedělka.[6] Po vyléčení i jeho postihla „ruka mocných“, musel nedobrovolně opustit létání a od aerolinií odejít. Nemohl sehnat žádné pořádné zaměstnání, a tak viděl i on jedinou možnost v ilegálním opuštění země, pro niž se v roce 1942 vydal z Argentiny „nastavovat krk“.

Karel Schoř
Zdroj: *Archiv autora*

Zkušený pilot Karel Schoř se narodil 10. října 1914 v Moravských Bránicích u Ivančic. Po absol-

6) Funkci kapitána letounu zastával Václav Soukup, bývalý pilot 312. československé stíhací perutě, radiotelegrafistou byl Augustin Korotvička (za války 311. československá bombardovací peruť) a palubním mechanikem Richard Olšovský (311. bombardovací peruť). Příčinou havárie letadla, které vlétlo do sněhové bouře, byla chybná meteorologická předpověď a nesprávné zaměření ze stanice Ostrava. Srov. PAJER, Miloslav: *Křídla pro vítězství a poválečnou obnovu,* s. 750; *Švící – letecké nehody* [online]. Dostupný z <http://www.sweb.cz/svici/havarie.htm> [cit. 12. 18. 2006].

vování obecné a měšťanské školy se vyučil zámečníkem, avšak své životní uplatnění našel až tehdy, když 1. října 1934 nastoupil dobrovolně vojenskou službu jako pilotžák ve Vojenském leteckém učilišti v Prostějově.[7] Tamní Školu leteckého dorostu ukončil 31. července 1936 a byl zařazen jako pilot k Leteckému pluku 2 v Olomouci, kde jej zastihla v březnu 1939 německá okupace. Spolu s několika dalšími kolegy-letci se rozhodl opustit území porobené vlasti, a koncem června 1939 přešel hranice do Polska. V Krakově se přihlásil do již existující československé vojenské skupiny, podepsal předběžný závazek služby v Cizinecké legii a 29. července 1939 odjel na lodi Chrobry s několika stovkami dalších Čechoslováků do Francie. Zde, na základně Francazal u Toulouse, prodělal výcvik bombardovacího pilota. Jako takový byl po vpádu německých armád do Francie v květnu 1940 převelen k bombardovací skupině (Groupe de Bombardement) II/21 na základnu La Ferté Gaucher, odkud vzlétl k dvěma útokům na území obsazené nepřítelem. Českoslovenští letci však museli spolu s Francouzi ustupovat, až se Karel Schoř a několik dalších kolegů ocitlo na letišti v Agen. Odtud 18. června 1940 podnikl v letounu Marcel Bloch MB-210 spolu s dalšími čtyřmi českými piloty na palubě riskantní let do Velké Británie. Podařilo se jim šťastně přistát u jihoanglického Darthmouthu, odkud se odebrali do Londýna. Dalším cílem Karla Schoře se stala základna RAF v Cosfordu, kde se začala formovat Bombardovací skupina československého letectva. Po složení přísahy britskému panovníkovi byl přijat 28. července 1940 do RAF a krátce nato zařazen k nově vzniklé 311. čs. bombardovací peruti jako pilot; u britské 11. operační výcvikové jednotky (N° 11 OTU) prodělal přeškolení na dvoumotorové bombardéry Vickers Wellington. První operační let u „třistajedenáctky“ podnikl F/Sgt Karel Schoř 3. března 1941 jako druhý pilot při náletu na francouzský přístav Boulogne sur Mer, poslední 3. září stejného roku, kdy se jako kapitán letounu účastnil náletu na Kolín nad Rýnem. Během svého operačního turnusu u Velitelství bombardovacího letectva (Bomber Command), kam byla 311. peruť zařazena, nalétal téměř 205 operačních hodin při 41 bojových letech na cíle v Německu a okupované Francii. Jako zkušený pilot pak přešel k 1429. československé operační výcvikové letce (N° 1429 COTF – Czech Operational Training Flight), kde se podílel na výcviku nových osádek 311. perutě. V dubnu 1942 získal Karel Schoř nejnižší britskou důstojnickou hodnost Pilot Officer (P/O – poručík). Dne 1. ledna 1943 se vrátil k mateřské peruti, tehdy už zařazené u Velitelství pobřežního letectva (Coastal Command), a podnikal dlouhotrvající hlídkové lety nad Biskajským zálivem a dalšími částmi Atlantského oceánu, od srpna 1943 už na nových strojích Liberator. Jeho poslední operační akce u „třistajedenáctky“ se uskutečnila 31. července 1944. Celkem u Velitelství pobřežního letectva nalétal přes 411 operačních hodin při 41 bojových akcích. Jako velmi zkušený pilot byl Flight Lieutenant (F/Lt – kapitán) Karel Schoř v září 1944 přidělen jako instruktor létání k 111. operační výcvikové jednotce (N° 111 OTU) v Nassau na Bahamských ostrovech, kde prodělávaly výcvik mimo jiné i osádky 311. perutě. Zde jej také zastihl konec II. světové války. Dne 21. srpna 1945 se pak v hodnosti nadporučíka československého letectva vrátil do vlasti. Čekala jej služba u Le-

7) Veškeré údaje byly čerpány z publikace MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř – Od „beranů“ Wellingtonu do jáchymovského koncentráku.* Václav Kolesa, Zlín 2004.

Karel Šeda
Zdroj: *Archiv autora*

tecké dopravní skupiny československé armády a od 1. ledna 1946 se stal v hodnosti kapitána vojákem z povolání. Létal (už jako příslušník Leteckého dopravního pluku) do různých evropských měst až do 1. prosince 1947, kdy odešel z armády k Československým aeroliniím, v nichž začal působit jako první pilot na vnitrostátních linkách. V té době byl již ženatý s Marií, rozenou Misákovou; v září 1948 se manželům narodil syn Ivo. Dramatický přelom v jeho životě se přiblížil na jaře 1949, kdy v jejich pražském bytě v ulici Pod Marjánkou zazvonila nečekaná návštěva…

Nejstarší z uvedené pětice byl Karel Šeda, jenž se narodil 4. listopadu 1908 v Újezdu u Chocně. Po absolvování povinné školní docházky se vyučil elektrikářem. Jeho touhou však bylo stát se pilotem, proto se v roce 1927 přihlásil do leteckého učiliště v Prostějově.[8] O dva roky později se stal pilotem dvoumístných letounů a nastoupil službu u 13. pozorovací letky Leteckého pluku 3 v Košicích. Roku 1931 v Chebu absolvoval stíhací kurz a následně byl přidělen k 38. stíhací letce Leteckého pluku 3 ve Vajnorech. V roce 1933 jej pak čekalo přeložení k Vojenskému leteckému ústavu v Praze-Letňanech, kde působil jako zkušební pilot. Na jaře 1935 však armádu opustil a přihlásil se k Československým aeroliniím, kde létal na vnitrostátních i zahraničních linkách.

Po okupaci odešel 7. srpna 1939 do Polska a odtud pokračoval 17. srpna lodí Kastelholm do Francie. I jeho přijali formálně do Cizinecké legie, avšak po vypuknutí války se od počátku října 1939 přeškoloval na základně v Chartres na nové typy letounů. V květnu 1940 byl zařazen k stíhací skupině (Groupe de Chasse) II/2, kde se na stíhačkách Morane-Saulnier MS-406C účastnil bojů s německými leteckými jednotkami. Po porážce Francie přelétl do Perpignanu a následně se dostal do středomořského přístavu Port Vendres. Odtud odplul 24. června 1940 do Oranu, poté přejel vlakem s dalšími Čechoslováky do Casablanky, odkud byli přepraveni do Gibraltaru a posléze lodí Neuralia dopraveni 12. července 1940 do Liverpoolu.

Ve Velké Británii, na základně v Cosfordu, vstoupil Karel Šeda 26. července jako dobrovolník do RAF a už 6. srpna 1940 se stal na letišti v Duxfordu příslušníkem nově vzniklé 310. československé stíhací peruti. S letounem Hurricane zasáhl do probíhající bitvy o Británii, přičemž 7. září 1940 poškodil ve vzdušném souboji východně od Londýna německý stroj Messerschmitt Bf 110. Na konci dubna 1941 odešel od „třistadesítky“ a po dva roky působil jako zalétávací pilot u jednotek technického servisu (Maintenance Units). Protože však Karlu Šedovi, v té době již nosícímu distinkce hod-

---

8) Informace o Karlu Šedovi srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina K. Šedy (za informace děkuji Janu Railovi), dále RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940–1945.* 5. část (1944). Svět křídel, Cheb 2003, s. 67–71 a RAJLICH, Jiří, SEHNAL, Jiří: *Kočičí oči. Čs. noční stíhači v RAF 1940–1945*. Modelpres Praha 1993, s. 13 a dále.

nosti Flying Officer (F/O – nadporučík), chybělo operační létání, přihlásil se k nočním stíhačům. Nejprve prodělal kurz u 12. (pilotní) pokračovací letecké jednotky (N° 12 [P]AFU) v Granthamu a v květnu 1943 odjel k 54. operační výcvikové jednotce (N° 54 OTU) v Charterhallu. Odtud 20. července 1943 přešel s radarovým operátorem Drahomírem Hradským k 68. noční stíhací peruti umístěné v Coltishallu. Jako příslušníci této jednotky, vybavené dvoumístnými stíhačkami Bristol Beaufighter, sestřelili 4. února 1944 německý bombardér Junkers Ju 188. U 68. peruti však jeho válečná cesta neskončila. V lednu 1945 odešel F/Lt Karel Šeda k Velitelství dopravního letectva (Transport Commnad), kde byl následující měsíc zařazen k Metropolitní spojovací peruti (Metropolitan Communications Squadron), sídlící na letišti v Hendonu, u níž sloužil až do konce války.

Karel Šeda jako pilot britského královského letectva.
Zdroj: *Archiv autora*

Dne 17. srpna 1945 se vrátil do vlasti a začal létat nejdříve u Letecké dopravní skupiny; v únoru 1946 nadporučík Karel Šeda opustil armádu a přešel k Československým aeroliniím. V polovině července 1950 byl jako nespolehlivý z podniku propuštěn a stejně jako jeho kolegové začal hledat, jak se dostat za hranice, kde bude moct – pokud bude štěstí přát – opět létat.

Posledním ze zainteresovaných bývalých příslušníků RAF byl Jaroslav Šišpera, narozený 9. dubna 1920 v Milokošti (nyní součást Veselí nad Moravou). Po ukončení docházky do obecné a měšťanské školy se vyučil truhlářem a následně absolvoval roku 1938 tříletou odbornou truhlářskou školu.[9] Krátce pracoval ve svém oboru, po okupaci zbytku území Čech a Moravy wehrmachtem odešel na práci do loděnic v německém přístavu Kiel. Na dovolené u svých rodičů se rozhodl nevrátit se na místo svého pracovního zařazení, k čemuž přispělo i následné předvolání na gestapo. Spolu s dalšími dvěma kamarády proto 7. prosince 1939 odešel přes Slovensko do Maďarska a Jugoslávie, přes Řecko a Turecko se dostal do Bejrútu a odtud odplul 4. ledna 1940 lodí Champolion do Francie. V hodnosti vojína byl 26. ledna 1940 prezentován u československých vojenských jednotek v Agde. Zde absolvoval od února do dubna 1940 poddůstojnickou spojovací školu a po jejím zakončení jej převeleli k velitelské rotě 3. praporu 2. československého pěšího pluku. S ním se v polovině června účastnil ústupových bojů proti Němcům, které vyústily v porážku francouzských armád. Jaroslav Šišpera

9) Životopisné údaje o Jaroslavu Šišperovi srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina J. Šišpery (za informace děkuji Janu Railovi), dále NEDBAL, Lubor.: Období okupace a domácí odboj. In: *Veselsko*. Muzejní a vlastivědná společnost Brno a Veselí nad Moravou, Brno 1999, s. 140–143; TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži 1948–1989*. Votobia, Olomouc 2006, s. 92–93; *Šišpera Jaroslav (plk. v. v.). Výpověď*. Občanské sdružení POST BELLUM [online]. Dostupný z <http://www.hrdinove.cz/index.php?page=hlasy_hrdinu&subpage=vypovedi&sec=11668&art=11670> [cit. 18. 12. 2006]; PAJER, Miloslav: *Ve stínu slávy. Bojový výcvik československých letců, příslušníků bombardovacích a dopravních jednotek RAF ve Velké Británii v letech 1940 až 1946*. Svět křídel, Cheb 1992, s. 295.

Jaroslav Šišpera
Zdroj: *ABS*

se ve všeobecném zmatku dostal opět do Agde, kde se stal členem letecké skupiny. Spolu s dalšími se mu 24. června 1940 podařilo odjet z přístavu Port Vendres na palubě lodi Appapa přes Gibraltar do Velké Británie; v Liverpoolu se vylodili 7. července 1940. Jeho krátké začlenění k letectvu jej předurčilo 24. července 1940 k přijetí do RAF na základně v Cosfordu; odtud se milokošťský rodák přesunul do Honingtonu k 311. československé bombardovací peruti. U této jednotky pracoval jako příslušník pozemního personálu; jako radiofonista zajišťoval spojení s letadly při startu a přistávání a později působil jako pozemní radiotelegrafista a od roku 1942 jako radiomechanik. Stále však toužil po tom, aby mohl operačně létat, proto jej 1. července 1943 převeleli k výcvikové a náhradní jednotce čs. letectva v St. Athanu a následně pak 22. září 1943 nastoupil Leading Aircraftman (LAC – svobodník) Jaroslav Šišpera k výcviku v 1. škole pro letecké radiotelegrafisty (N° 1 Radio School) v Cranvellu. Dne 29. ledna 1944 se přemístil k 8. škole pro letecké střelce (No 8 AGS – Air Gunnery School) v Evantonu a poté byl 1. května 1944 jako radiotelegrafista-palubní střelec odeslán k 111. operační výcvikové jednotce (N° 111 OTU) na Bahamské ostrovy, kde do konce července 1944 prodělával v kurzu č. 26 s osádkou F/Sgt Josefa Tichého přeškolení na letouny typu Liberator. U 311. peruti, nacházející se tehdy na základně ve skotském Tainu, se osádka hlásila v září 1944. První operační let absolvoval Sgt Jaroslav Šišpera 22. října 1944. Do konce války pak létal se svými spolubojovníky nad nekonečnými „mořskými pláněmi“ a pátral po nepřátelských plavidlech, zvláště ponorkách. Celkem strávil při těchto akcích 367 operačních hodin. Po ukončení bojových akcí pak 311. peruť zajišťovala dopravu repatriantů mezi Velkou Británií a Československem a Jaroslav Šišpera byl až do 12. prosince 1945 členem osádky takto „pendlujícího“ Liberatora. Jelikož se v srpnu 1941 oženil s Phyllis Clarkovou, s níž měl 3 děti (Jaroslava, Jennifer a Davida), zůstal přes Vánoce v Anglii a do vlasti se definitivně vrátil až 26. ledna 1946. Krátce na to odešel z armády a nastoupil na místo učitele radiotelegrafie v letecké koleji ve Valašském Meziříčí. Koncem roku 1947 se rodina přestěhovala do Prahy, neboť Jaroslav Šišpera získal v listopadu místo radiotelegrafisty u Československých aerolinií a po různých doškolovacích kurzech začal létat na vnitrostátních i mezinárodních linkách. Po únoru 1948 se však i on stal pro vedení podniku nespolehlivým a 4. října 1950 se dočkal propuštění s příkazem hlásit se na práci v kladenských dolech. Je samozřejmé, že nebyl s tímto vývojem situace spokojen a hledal příležitost k útěku na Západ.

Jak již bylo předesláno výše, nejdříve se dostal do hledáčku orgánů Státní bezpečnosti Karel Schoř. Vše začalo tím, že jej na přelomu dubna a května 1949 navštívila v jeho bytě Věra Žežulková, manželka bývalého pilota 311. československé bombardovací perutě Vratislava Žežulky. *„Pozval jsem ji dále,“* vypověděl v červenci roku 1950 Karel Schoř orgánům Státní bezpečnosti, *„manželka ji přivítala a šli jsme do pokoje. Po kratším všeobecném rozhovoru jsme se ptali, co dělá její manžel, načež ona nám řekla, že její manžel byl někdy koncem roku 1948 propuštěn z vojny a že utekl do*

Anglie. [...] *Potom mne žádala, aby se mnou mohla mluvit o samotě. Manželka tedy neochotně odešla a Žežulková říkala, že přichází z Františkových Lázní a že přichází za mnou jako za pilotem ČSA, zdali bych nemohl vozit nějaké zprávy do zahraničí nebo ze zahraničí do ČSR.“*[10] Karel Schoř však nabídku Věry Žežulkové odmítl a ta za okamžik odešla. Zhruba za tři týdny zazvonila u Schořových další návštěva, představila se jako Zdeňka Hojníková. Sdělila pilotovi, že paní Žežulková je již v Německu a chystá se za manželem do Anglie. Přesto ji však znovu posílá se vzkazem, aby si Karel Schoř své původní rozhodnutí rozmyslel a nějaké zprávy z Československa do zahraničí a zpět vozil. I této návštěvnici se dostalo odmítnutí.[11]

V červenci stejného roku však dorazil za Karlem Schořem muž. Představil se jako Kříž a prohlásil, že přináší pozdrav od Věrušky. Po počátečních rozpacích vyšlo najevo, že má na mysli paní Žežulkovou, kterou údajně převedl do Německa. A znovu začal hovořit o možnosti dopravování zpráv ze zahraničí a zpět. Nepochodil však lépe než obě jeho předchůdkyně. V listopadu 1949 se nezvaný host objevil opět, doprovázen Marií Březinovou z Karlových Varů. Již tradičně žádal Karla Schoře o spolupráci a tentokrát se „vytasil“ s tím, že pracuje pro americkou zpravodajskou službu CIC (Counterintelligence Corps). Dokonce vyslovil žádost, aby navštívený odletěl z ČSR s nějakými nejmenovanými generály. I v tomto případě však uslyšel – dle údajů v životopisu Karla Schoře z 10. ledna 1951 – jen odmítnutí.[12] Znejistělý pilot Československých aerolinií se domníval, že pro něj už je tímto záležitost ukončena, avšak nebylo tomu tak. Koncem března 1950 se u Schořových stavil mladík, jenž se představil jako Pavel, a sdělil, že Kříž je mrtev. A skutečně – agent CIC Josef Křivka, vystupující i pod jmény Kříž, Novák, Horák či Kraus byl 21. března 1950 zaskočen v Chebu příslušníky Státní bezpečnosti a v nastálé přestřelce zabit. Síť spolupracovníků, kterou budoval od roku 1949, byla postupně likvidována. Ačkoliv Karel Schoř odmítl přímou účast v této organizaci, čekaly na něj nemalé problémy. Neohlásil trojnásobnou návštěvu osob, které se netajily nepřátelskými úmysly k novému režimu, a to bylo vážné provinění. Zvláště když Karel Březina, jeden ze zatčených, pracoval v jáchymovských uranových dolech a údajně dodal Křivkovi vzorek tamní rudy.[13] O tom však Karel Schoř neměl zatím ani tušení. Prvním neklamným znamením nepříjemností se však stal fakt, že na konci května 1950 musel odevzdat svůj cestovní pas, a mohl tedy létat pouze na vnitrostátních linkách. Dne 27. června 1950 jej těsně před startem do Ostravy zatkli přímo na letištní ploše příslušníci Krajského velitelství Státní bezpečnosti Praha. Byl odvezen do Bartolomějské ulice a vyslýchán ve věci agenta CIC Křivky-Kříže. Rodina neměla o jeho pobytu nejmenší tušení, a to ještě nebylo vše – 13. července jej eskorta dopravila do Karlových Varů na Krajské velitelství tamní Státní bezpečnosti.

---

10) Srov. Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817, Holoda Gejza a spol., životopis Karla Schoře z 28. července 1950; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 60.

11) Srov. ABS, f. H, a. č. H-274, „Akce Vltava“.

12) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 60.

13) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-103 43 Plzeň, vyšetřovací spis Němec Jakub a spol. Jakub Němec, správce elektrárny v Aši, se znal s Křivkou už od dubna 1949. Státní bezpečnost nazvala celou akci krycím jménem „Olga“ podle jedné z obviněných, Olgy Votavové.

Karel Schoř po zatčení Státní bezpečností.
Zdroj: *ABS*

I zde se ptali na jeho styky s Křivkou. Karel Schoř popravdě přiznal tři neúspěšné návštěvy samotného agenta i jeho emisarek, nicméně fakt, že je neohlásil, se nedal zaretušovat. Přesto jej 17. července 1950 propustili a on se vrátil z Karlových Varů domů. Neuběhl však ani týden a musel odevzdat svůj pilotní dekret a na osobním oddělení ČSA se dozvěděl, že je k 31. červenci 1950 propuštěn; oficiálně pro ztrátu důvěry, fakticky však ze státně bezpečnostních důvodů.[14]

Nyní již bývalému pilotovi nezbylo než si hledat jiné zaměstnání. Nastoupil proto do ČKD Stalingrad v Praze-Vysočanech jako zámečník na montáži turbín. Zakrátko však byl přeložen na jinou, méně placenou práci a zcela určitě si uvědomil, že se stal pro představitele vládnoucí garnitury občanem druhé kategorie. A tak celkem logicky došlo k tomu, že se od září 1950 začal intenzivně stýkat se svým bývalým spolubojovníkem od „třistajedenáctky“ Gejzou Holodou. Začali uvažovat o ilegálním opuštění republiky. Nejprve chtěli využít možnosti odletět s letadlem zalétávacího pilota ministerstva dopravy Jana Kauckého (za války sloužil ve Velké Británii u 310. a 511. perutě), ten však opustil ČSR na palubě Dakoty C-47A 30. září 1950 spolu se svými bývalými kolegy z Anglie Eduardem Prchalem (310., 255., 68., 116., 511. a 24. peruť), Josefem Řechkou (310., 24., 512. a 147. peruť) a jejich rodinami. Po této události došlo k propuštění posledních „západáků“ ze služeb Československých aerolinií. O místo přišel i Gejza Holoda. Oba letci tak museli hledat jiné možnosti, pokud chtěli začít nový život na západ od československých hranic. Rozhodli se, že využijí možností převaděče a přejdou hranice s Rakouskem na jižní Moravě.[15] S tímto plánem seznámili v průběhu listopadu i Vladimíra Nedělku, Jaroslava Šišperu a Karla Šedu, bývalé kolegy z RAF, nyní již také pouze bývalé zaměstnance Československých aerolinií. Odchod chtěli uskutečnit i s manželkami a dětmi v prosinci 1950.

---

14) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-103 43; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 60–61.

15) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-103 43; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 61–62.

Počátkem tohoto měsíce odjel Gejza Holoda do Bratislavy, kde se setkal se svým švagrem. Když příbuznému vylíčil nelehkou situaci, v níž se on a jeho přátelé nacházejí, byl mu doporučen jistý Juriga z Kopčan, jenž měl kontakty na převaděče přes hranice. Gejza Holoda a Jaroslav Šišpera se pak 10. prosince opět vypravili k Jurigovi, kde se seznámili s Karlem Úlehlou. Ten oběma mužům slíbil, že přechod přes hranice do Rakouska zajistí, a to u Břeclavi.[16] Už 12. prosince se Karel Úlehla objevil v Praze.

Na schůzce u Šišperových, na níž ovšem chyběl Karel Schoř, jenž utrpěl v zaměstnání pracovní úraz a nemohl chodit, se na radu nového známého dohodli, že přechod neuskuteční pohromadě, nýbrž po skupinách. Zároveň také „převaděč“ ujišťoval, že ani přítomnost malých dětí nebude znamenat žádný problém. Pak navštívil spolu s Gejzou Holodou zraněného Karla Schoře u něj v bytě, kde jej informovali o výsledku předcházející schůzky. Úlehla mimo jiné sdělil, že již převedl více osob, že je bývalý železničář a přechod uskutečňuje buď pěšky, či vlakem. Dohodli se, že Karel Schoř, který měl nohu v sádře, přejde hranice sám 16. prosince a s sebou si do kufříku vezme pouze věci denní potřeby.[17] Karty tak byly rozdány a letcům, roztrpčeným ze změny poměrů, se zdálo, že jejich odchodu za svobodou již nic nebrání. Za několik dní se však měli přesvědčit o svém krutém omylu.

Jako první se podle připraveného plánu vypravil z Prahy 14. prosince Vladimír Nedělka, v Mutěnicích se stavil pro Karla Úlehlu a vyrazili do Břeclavi. Ještě téhož dne však byl kolem 21.30 hod. zatčen hlídkou SNB nedaleko břeclavského kostela.[18] O dva dny později, 16. prosince, vyrazil na Moravu Karel Schoř s tím, že ostatní členové skupiny jej budou za několik dní následovat. V 18.00 vyjel rychlíkem Slovenská strela z pražského Wilsonova nádraží a do Břeclavi dorazil kolem 22. hodiny. O hodinu později se v nádražní restauraci setkal s „převaděčem“ Karlem Úlehlou. *„Asi ve 24.30 hod.* [sic] *Karel vstal,“* vypověděl 19. prosince 1950 vyšetřujícím orgánům z Krajského velitelství Státní bezpečnosti v Brně Karel Schoř, *„a když vzal můj kufřík, vstal jsem také a šel za ním. Vedl mě kolem nádraží někam k řece, kde se mě zeptal, zda pro něho něco mám. I když jsme se před tím nedomluvili na nějaké odměně, dal jsem mu balíček s látkou na kalhoty, kus sypkoviny na podhlavník, fotografický aparát zn. LUMIE a dámské hodinky, které jsem vzal z domu tak, aby to manželka nevěděla. Podotýkám, že všechny tyto věci jsem vezl z domu s tím vědomím, že je dám Karlovi za to, když mě převede ilegálně do zahraničí. Po nějaké chvilce Karel žádal, abych na něho počkal, že musí jít něco zjistit. Skutečně odešel zpět, směrem, kterým jsme přišli, a když se po nějaké chvilce vrátil, vyzval mě, abych se s ním vrátil, neboť vlak, do kterého naskočíme, pojede asi za půl hodiny, a po tu dobu že nemůžeme na dosavadním místě čekat. Šli jsme proto zpět, avšak místo pod most, který vedl přes řeku, jsme odbo-*

---

16) Srov. rozsudek Městského soudu v Praze z 6. února 1969, jímž se ruší rozsudek Státního soudu ze 4. dubna 1951 a rozsudek Nejvyššího soudu z 31. července 1951 nad Marií Schořovou, Miladou Holodovou a Phyllis Šišperovou (kopie v držení autora).

17) Tamtéž; dále ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817 a a. č. V-2992 Brno, všeobecný svazek k osobě Schoř Karel; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 62.

18) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 62.

čili na druhou stranu. Po ujití 20–30 kroků bylo však ze strany na nás zavoláno: ‚Stůj!‘, a když Karel pustil můj kufřík a začal utíkat, bylo po nás stříleno. Padl jsem na zem a kryl se za mezí. Zde jsem také byl zatčen a předán do vyšetřovací vazby.“[19] Stalo se tak u tzv. Vídeňského mostu a „převaděč“ Karel pronásledovatelům „zmizel“.

Dne 17. prosince 1950 se vydali na cestu vedoucí z Prahy do exilu i Jaroslav Šišpera s manželkou Phyllis a 3 dětmi, Marie Schořová se synem a Milada Holodová se synem. V Brně se k nim připojil Gejza Holoda. Zde se celá skupina setkala s Karlem Úlehlou, který jim sdělil, že přechod nelze prozatím uskutečnit, a tak se všichni ještě téhož dne vrátili do Prahy.[20]

Další pokus podnikly rodiny letců 23. prosince. *„Já jsem tehdy vůbec nevěděla, že manžel je už zatčen,“* vzpomínala o mnoho let později Marie Schořová, *„a tak jsem se spojila s paní Holodovou, a ta mi řekla, že mají sraz s Úlehlou a že jedou za ním do Břeclavi. O Karlovi mi řekli, že už byl asi převeden právě tím Úlehlou do zahraničí. Tak jsem s nimi jela do Brna. Ve vlaku byli Holoda, Šišpera, Šišperová s třemi dětmi, Holodová s malým chlapečkem a já. V Brně jsem se odpojila a jela do Bránic a oni pokračovali do Břeclavi. V Bránicích jsem chtěla říct Karlově rodině, že už je asi převeden ven z republiky.“*[21] Manželka Karla Schoře (měla později odejít s Karlem a Olgou Šedovými) se tak nevědomky vyhnula tomu, co potkalo ještě téhož dne kolem půlnoci rodinu Holodových a Šišperových. *„Tato skupina,“* zaznamenal v roce 1990 Karel Šeda, *„čekala na Úlehlu v břeclavské nádražní restauraci. Místo Úlehly přišlo několik příslušníků SNB, zavřeli všechny východy a začali kontrolovat občanské průkazy. Celá skupina* (tedy Gejza Holoda, Milada Holodová se synem Milanem, Jaroslav Šišpera a Phyllis Šišperová se syny Jaroslavem a Davidem a dcerou Jennifer – pozn. aut.) *byla zatčena a odvezena do Prahy.*[22] Ještě téhož dne, tedy 23. prosince, zatkli příslušníci Státní bezpečnosti v jeho pražském bytě i Karla Šedu.[23]

Mezitím, co Státní bezpečnost vyšetřovala zadržené letce a jejich manželky, došlo v Brně ke schůzce příslušníka Krajského velitelství Státní bezpečnosti Pavla Žilky coby „řídícího orgánu“ s „důvěrníkem“ Karlem, což nebyl nikdo jiný než výše zmiňovaný Úlehla. Zpráva o schůzce sepsaná právě Pavlem Žilkou říká: *„Dne 27. prosince 1950 sešel jsem se na telefonickou výzvu o 13. hodině s důvěrníkem Karlem nejdříve v restauraci III. třídy na brněnském nádraží a později jsem přešel do kavárny Padovec* (správně Padowetz – pozn. aut.) *v Brně. Důvěrník Karel mně vypravoval, že za ním přišla, správně přijela, do obce, kde tento bydlí, manželka letce západní zahraniční armády Schoře i se svým dítětem, a to v neděli 24. prosince 1950, a mermomocí chce, aby jí důvěrník Karel dne 27. prosince 1950 převedl ilegálně v prostoru břeclavském do zahraničí. Řekla, že bude dne 27. prosince 1950 na něj čekat o 24. hodině v Břeclavi*

---

19) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2992.

20) Srov. ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817; MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 63.

21) MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 63.

22) Dopis Karla Šedy nevlastnímu bratrovi Karla Schoře Drahoslavu Krutišovi z 22. února 1990 (kopie v držení autora).

23) Srov. TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži*, s. 102.

Gejza Holoda po zatčení Státní bezpečností.
Zdroj: *ABS*

na nádraží. Po tomto rozhovoru, kdy jí důvěrník Karel slíbil, že ji převede, odjela zpět do Prahy. [...] *Zprávu pokládám za pravdivou, neboť jest prověřena tím, že důvěrník Karel převáděl nedávno kpt. letce Schoře, který byl při ilegálním přechodu zadržen a nachází se po převozu v zajišťovací vazbě KV StB v Praze. Jeho manželka se mylně domnívá, že jeho ilegální přechod dopadl šťastně a že se jmenovaný nachází již v bezpečí v zahraničí. Proto také chce jíti za ním. Se vší důrazností jsem zakázal důvěrníkovi Karlovi, aby tento ilegální převod prováděl, a nařídil jsem mu, aby poslal Schořovou zpět do Prahy s podotknutím, že převod nelze již uskutečnit, jelikož jsou hranice přísně střeženy. Karel to vzal na vědomí, že z domu zmizí a své manželce řekne, aby vyřídila Schořové, v případě, že by přišla k němu do bytu, že Karel byl zajištěn.“*[24]

Zatím všichni zadržení, tedy manželé Holodovi, manželé Šišperovi, Vladimír Nedělka, Karel Schoř a Karel Šeda prožívali krušné chvíle v „péči“ vyšetřovatelů Krajského velitelství Státní bezpečnosti v Praze. Nejhůře vypadala situace Karla Schoře, jehož se navíc týkalo trestní oznámení, které už 9. října 1950 podalo Státní prokuratuře Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Karlových Varech. Trestní oznámení bylo uvaleno na 38 osob zadržených v souvislosti s činností agenta CIC Křivky-Kříže (akce nesla název „Olga“, po jedné ze zatčených, Olze Votavové – pozn. aut.). Všichni byli podezřelí ze zločinu velezrady, vyzvědačství, neoznámení trestných činů a napomáhání ilegálním přechodům. Státní prokuratura na ně 28. prosince 1950 vznesla žalobu Státnímu soudu v Praze.[25]

Dne 30. ledna 1951 pak Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Praze podalo pražské Státní prokuratuře trestní oznámení ve věci Gejza Holoda a spol., jak byl spis nazván, na 7 osob, tedy manžele Holodovy, manžele Šišperovy, Vladimíra Nedělku,

---

24) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2992. Strážmistr Žilka neopomněl poznamenat, že útrata za 20 cigaret činila 20 Kčs a za 3 kávy se stopkou koňaku dalších 75 Kčs.

25) Srov. MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 65. Karel Schoř byl z Brna odeslán s eskortou do věznice v Praze na Pankráci už 20. prosince 1950.

Vladimír Nedělka po zatčení Státní bezpečností.
Zdroj: *ABS*

Karla Schoře a Karla Šedu, *„poněvadž se dopustili spolčení k velezradě podle § 78 trest. zák., resp. jest podezření, že se tak stalo.“*[26]

Marie Schořová a Olga Šedová měly v tomto případě vystupovat jako svědkyně. Karlu Schořovi navíc přitížilo, že *„již před svým plánovaným útěkem byl napojen na agenty CIC, kteří od něho požadovali, aby převážel letadlem do zahraničí různé zprávy, a později od něho žádali různé informace tajného rázu.“*[27] O necelý měsíc později, 24. února 1951, podala pražská Státní prokuratura Státnímu soudu v Praze žalobu na nyní již 9 osob, tedy ještě navíc na Marii Schořovou a Olgu Šedovou, které v té době ještě nebyly ve vazbě. Pětice letců byla obžalována proto, že se měla dopustit trestného činu velezrady podle § 78 a trestného činu vyzvědačství podle § 86 trestního zákona z roku 1950. Milada Holodová, Marie Schořová a Phyllis Šišperová čelily obvinění z trestného činu velezrady podle § 78 a Olga Šedová obvinění z neoznámení trestného činu podle § 164 trestního zákona z roku 1950.[28]

Karla Schoře posléze z „Akce letci“ vyčlenili a zařadili do skupiny obviněných v souvislosti s tzv. akcí „Olga“. Hlavní líčení s obžalovanými v tomto případě proběhlo ve dnech 12.–17. března 1951 při výjezdním zasedání pražského Státního soudu v Karlových Varech. Bývalý pilot „třistajedenáctky“ byl obviněn jednak z neoznámení trestného činu podle § 35 zákona č. 231/ 48 Sb., dále z velezrady podle § 78 a vyzvědačství podle § 86 trestního zákona z roku 1950. V rozsudku vyhlášeném 17. března se k osobě Karla Schoře přímo uvádělo: *„Rozhodl se utéci za hranice, byl však na hranicích zatčen. Obviněný jako bývalý důstojník byl si jasně vědom toho, že bude podroben u cizí zpravodajské služby hloubkovému výslechu spolu s ostatními, kteří prchali s ním, a že prozradí určité okolnosti, jež tvoří obsah státního tajemství.“*[29] Dále se konstatovalo, že obžalovaní *„mezi sebou a s dalšími osobami se spolčili k tomu,*

26) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817.
27) Tamtéž.
28) Tamtéž. Olga Šedová a Marie Schořová byly v průběhu března 1951 vzaty také do vazby.
29) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-103 43.

aby státní tajemství vyzvídali v úmyslu vyzraditi je cizí moci, a až na Karla Schoře státní tajemství skutečně cizí moci vyzradili.“[30] Nepřekvapilo tedy, že soud uznal rodáka z Moravských Bránic vinným, sice nikoliv v plném smyslu obžaloby (zprostil ho totiž obvinění z vyzvědačství), přesto však jej odsoudil k trestu odnětí svobody v délce 11 let, k peněžitému trestu 2000 Kčs, propadnutí jmění a ztrátě občanských práv na dobu 10 let. Přísné tresty (například jeden trest smrti, tři tresty doživotního žaláře, dva tresty v délce 25 let, jeden trest v délce 22 let, pět trestů v délce 15 let) si odneslo i dalších 37 obžalovaných. Státní prokurátor a také 18 z odsouzených se proti výši trestů odvolalo, takže ve dnech 24.–25. července 1951 zasedal Nejvyšší soud v Praze, aby toto odvolání řešil. Prokurátor, který se mimo jiné odvolal i proti výši trestu udělenému Karlu Schořovi, uspěl. Nejvyšší soud v jeho případě březnový rozsudek z Karlových Varů zrušil a uznal jej vinným z toho, že se *„spolčil k vyzrazení tajemství zvlášť důležitého, čímž spáchal zločin vyzvědačství též podle § 86 odst. 3 lit. d) trestního zákona.“*[31] Odrazilo se to i na nové výši trestu, který tentokrát činil 16 let odnětí svobody. Za Karlem Schořem zakrátko zapadla vrata věznice v Plzni na Borech a odtud vedla jeho další cesta do uranových dolů…

Těžké chvíle prožívala jeho manželka a syn, jeho přátelé a rodiny ostatních. Nyní osmičlenná skupina z „Akce letci“ stanula před pražským Státním soudem 4. dubna 1951. A ani v tomto případě nebyli soudci milosrdní. Gejza Holoda vyslechl rozsudek, který jej odsuzoval k 13 letům vězení za velezradu a vyzvědačství (podle již výše zmíněných § 78 a 86), Jaroslav Šišpera za stejná „provinění“ dostal 11 let vězení a Vladimír Nedělka 7 let za velezradu. K tomu byli všichni odsouzeni k propadnutí jmění (k tomu náleželo i zabavení bytů) a ztrátě občanských práv.[32] Paradoxně nejvíc, celých 14 let, obdržel Karel Šeda, jenž se přímo útěku za hranice neúčastnil. Také manželky nevyšly z procesu „zkrátka“. Nejvíce, 6 let vězení, dostala za již výše uvedená vznesená obvinění Marie Schořová, Milada Holodová pak 18 měsíců, Phyllis Šišperová také 18 měsíců a Olga Šedová 12 měsíců vězení.[33] A jak vzpomínali na atmosféru procesu někteří z obžalovaných? Karel Šeda po letech napsal: *„Soudili nás všechny společně. Pamatuji si, že paní Šišperová neuměla vůbec česky. Byla to Angličanka, kterou si kamarád za války vzal. Její obhájce při jednání namítl, že není přítomen tlumočník, takže paní Šišperová nerozumí. Prokurátor Barbaš na to řekl: ‚To nevadí, ona bude rozumět, ona pochopí.‘“*[34] A jaký byl Šedův názor na tak vysoký trest, když se ve skutečnosti „provinil“ ze všech souzených nejméně? *„Spíš proto, že jsem soudu řekl své mínění. Věděl jsem, že dostanu těžký trest, byl jsem přece souzen za velezradu, spiknutí*

---

30) Tamtéž.

31) Tamtéž a dále srov. MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 67. U Nejvyššího soudu však uspělo odvolání hlavního obviněného Karla Březiny, jemuž byl trest smrti změněn na doživotí.

32) Jaroslav Šišpera i Karel Šeda později připomněli, že do zabavených bytů se nastěhovali vyšetřovatelé jejich případu (srov. TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži*, s. 94 a *Náš domov, příloha Zemědělských novin*, 26. 1. 1990), Marie Schořová musela byt „dobrovolně“ vyměnit už počátkem roku 1951 (srov. MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 65).

33) Srov. ABS, f. H, a. č. H-274.

34) TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži*, s. 102–103.

a špionáž. Nechtěl jsem ale být poražen. Ani teď, když jsem neměl žádnou šanci.“[35] Také Marie Schořová v roce 2003 vzpomínala na to, co si myslela o svém poměrně vysokém trestu: *„Tolik jsem dostala proto, že prý jsem byla úřednice a z úřednické rodiny, nebyla jsem tedy dělnického původu. Ani jsem tomu nechtěla věřit, obhájce taky ne a hned na místě jsme se odvolali. Po mém odvolání proběhlo 31. července 1951 u Nejvyššího soudu odvolací řízení a tam na to koukali už přece jen trošku podle paragrafů, a trest mi byl snížen na rok a půl vězení.“*[36]

Po odvolání byly tresty sníženy i Phyllis Šišperové (na 10 měsíců) a Olze Šedové (na 8 měsíců). Odsouzení letci i jejich manželky museli ovšem neprodleně nastoupit výkon trestu. Muže čekala věznice v Plzni na Borech a pak transport do tzv. nápravně pracovních táborů v Horním Slavkově a Jáchymově, kde museli těžit rudu v uranových dolech. Jaroslav Šišpera navíc okusil vězení v Leopoldově na Slovensku a Gejza Holoda věznici ve Valdicích; Marie Schořová putovala na vězeňské pracoviště do Rakovníka. Poměry v uranových dolech se každému vězni, který zde nějaký čas pobyl, nesmazatelně vryly do paměti. Nejinak tomu bylo i u Karla Šedy, když vzpomínal na šachtu Barbora v Horním Slavkově: *„Hlásil jsem se jako elektrikář. Práce pod zemí byla odpovědná, v provozu jely pumpárny, vrátky, osvětlení. Ale bylo to stále lepší než dělat jako lamač nebo vozič, těžilo se ďábelským tempem. A nad hlavou stále hrozba korekce, což bylo vězení ve vězení. Vyfasoval jsem čepici, kazajku, kalhoty, soupravu spodního prádla, bagančata. Vše pro plus třicet nebo mínus třicet stupňů, ani pro ty jsme neměli kabát. A fárací nepromokavý oděv jsme ještě dostali. Bydleli jsme ve starých německých barácích.* [...] *Nezapomenu na koridor z ostnatého drátu mezi táborem a šachtou, pádili jsme v něm zaháknuti do pětic a na vnější straně hlídky se samopaly. Na vnější šachtu jezdili vězni ve skříňových automobilech po devadesáti v jednom.“*[37]

Z předchozího líčení také vyplývá, že došlo k zadržení a odsouzení čtyř manželských dvojic (jen Vladimír Nedělka byl svobodný), které měly dohromady šest dětí. O syny Holodových a Schořových se postarali prarodiče, stejně jako o dceru Šedových, dva synové a dcera Šišperových už takové štěstí neměli a byli umístěni do dětského domova. Po odpykání svých trestů se manželky dostaly na svobodu, musely však myslet ihned na to, jak se postarat o děti, jejichž otcové měli před sebou ještě dlouhé roky ve vězení či v nápravně pracovním táboře. Nenormální a na psychiku velice náročné situace přinášely i problémy jiného rázu, stejně tak nepříjemné. Znázorňuje to i událost, která se přihodila Marii Schořové, když se po svém propuštění z vězení 15. září 1952 rozjela do Moravských Bránic k manželovým rodičům pro čtyřletého syna Iva. *„Stýskalo se mi, ale on mě nepoznával,“* vzpomínala v roce 2003. *„Tvrdil, že nechce se mnou do Prahy, že tatínka a maminku nemá, že má jenom babičku a dědečka. To víte, že jsem to oplakala.“*[38]

Zcela zvláštní pak byla situace Phyllis Šišperové. Po propuštění z vězení nastoupila, aby uživila své tři děti, jako manipulantka s vysokozdvižným vozíkem u národního

---

35) Tamtéž, s. 103.
36) MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 66–67.
37) KAUCKÝ, František: Legenda zvaná Karel Šeda. *Letectví a kosmonautika*, roč. 67 (1991), č. 8, s. 6.
38) MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 69.

Jaroslav Šišpera po zatčení Státní bezpečností.
Zdroj: *ABS*

podniku Baraba v Praze 3, který stavěl tunel z Karlína na Žižkov.[39] Jaroslav Šišpera viděl perspektivu v jediném tehdy schůdném řešení: *„Ve čtyřiapadesátém jsem jí řekl, ať se se mnou rozvede a odejde i s dětmi do Británie. Komunisti jí ale nedovolili odejít. Dala se dohromady s mým spoluvězněm, bývalým SA-manem. Ten se přes Červený kříž dostal do Německa a tam udělal vzbouření. Psal na anglickou vládu a byla z toho mezinárodní aféra.“*[40] Phyllis Šišperová přitom žádala o vycestování už v prosinci 1954, žádost však v únoru 1955 československá úřední místa zamítla a zkusila novou taktiku. *„Přijeli pro mě do Jáchymova estébáci s volhou,“* vyprávěl o mnoho let později Jaroslav Šišpera, *„hezky bez pout mě vezli do Prahy. Dojeli jsme do nějaké vily, žena už tam byla, unesli ji. Slibovali, že mě pustí, že dostanu byt, výtečné zaměstnání, co budu chtít, když ji přemluvím nebo když tu zadržím děti.“*[41] Psychologický nátlak však neměl úspěch a Phyllis Šišperové vycestování posléze povolili, ovšem bez dětí. To nebylo pochopitelně pro dvaatřicetiletou Angličanku přijatelné. Skutečně pak prostřednictvím svého nového přítele informovala britské úřady a případu se ujal labouristický poslanec za Ipswich, odkud pocházela. Anglické noviny o jejím případu obšírně informovaly a zabývat se jím začalo i ministerstvo zahraničí vlády Jejího veličenstva. Československá strana se nyní chtěla vyhnout mezinárodní ostudě, a tak umožnila Phyllis Šišperové se syny Jaroslavem a Davidem a dcerou Jennifer 13. července 1955 vycestovat ze země.[42]

---

39) Místo jí pomohl obstarat spolubojovník Jaroslava Šišpery od 311. perutě a později kolega od ČSA Jaromír Bajer, který u n. p. Baraba pracoval po „vyhazovu“ od ČSA jako pomocný dělník. Původně se měl – podle vlastních vzpomínek – také účastnit útěku, ale plán se mu nezdál bezpečný, a navíc jeho manželka byla v jiném stavu. Srov. VANČATA, Pavel: *Klikař Roger. Životní příběh Jaromíra Bajera, radiotelegrafisty a střelce RAF.* Ostrov, Praha 2004, s. 209–210.

40) TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži*, s. 98.

41) Tamtéž, s. 98.

42) NEDBAL, Lubor: *Období okupace a domácí odboj*, s. 142.

V době, kdy se odehrávalo drama rodiny Šišperovy, byl již na svobodě Vladimír Nedělka; propustili jej v roce 1954. Jako člověk zbavený rozsudkem Státního soudu občanských práv nemohl počítat s žádnými ohledy ze strany komunistického režimu. Nakonec začal pracovat jako razič tunelů protiatomových krytů v okolí Prahy.[43]

Jako druhý z pětice uvězněných letců se dostal podmínečně z vězení, 14. března 1957, Jaroslav Šišpera. Vrátil se do svého rodného kraje, našel si práci, ovšem nic nebylo zadarmo: *„Nastoupil jsem zaměstnání v družstvu Kovoděl v Moravském Písku,“* vzpomínal, *„s podmínkou, že za podnik odpracuji jednoroční brigádu v uranových dolech v Jáchymově. Zde jsem pracoval 18 měsíců jako lamač. Po odpracování brigády jsem v podniku pracoval jako hromosvodář a revizní technik.“*[44] Tehdy bydlel v Bzenci a v roce 1958 se podruhé oženil.

O rok později, 14. května 1958, opustil bránu jáchymovského lágru na podmínku i Karel Šeda, který se po propuštění uplatnil jako elektrikář v národním podniku Tesla Karlín.[45]

Nejdéle, až do amnestie vyhlášené prezidentem Antonínem Novotným v květnu 1960, zůstali ve věznici ve Valdicích, respektive v Jáchymově v táboře Mariánská (a po jeho likvidaci krátce v táboře Rovnost), Gejza Holoda a Karel Schoř. Prvně jmenovaný zakotvil po propuštění jako údržbář v národním podniku Nářadí Vršovice, druhý nastoupil na místo dělníka v ČKD Praha.[46]

Počátkem druhé poloviny 60. let 20. století nastalo v Československu období určitého „tání“. Pětice letců a jejich partnerky se nemohli smířit s tím, že jsou pro většinovou společnost a úřady stále neplnoprávnými občany, proto se neustále pokoušeli očistit svá jména a dokázat, že jejich odsouzení v roce 1951 bylo protiprávní. *„V roce 1966 si naše skupina* (zatčení při operaci „Letci“, tedy bez Karla Schoře – pozn. aut.) *zažádala o obnovu procesu. V něm jsme byli všichni plně rehabilitováni. Jediným klíčovým svědkem v našem obvinění byl K. Úlehla, který v době obnovy našeho procesu byl vězněn jako příživník v Brně. Při výslechu ve vězení se přiznal, že je spolupracovníkem StB a že celá naše věc byla s pomocí jeho a pod vedením StB Břeclav zinscenována. Na základě tohoto faktu byla povolena obnova procesu. Úlehla se k soudu dobrovolně nedostavil. Byl předveden příslušníkem SNB. Svoji výpověď z vězení u soudu potvrdil.“*[47] A tak byli letci, odsouzení v případu „Gejza Holoda a spol.“, zproštěni viny, 4. listopadu 1966 plně rehabilitováni, vráceny jim byly i vojenské hodnosti, o něž po odsouzení přišli.

Dne 15. května 1967 povolil Krajský soud v Plzni obnovu trestního řízení i s Karlem Schořem, odsouzeným v procesu s lidmi zatčenými v rámci operace „Olga“. Dne

---

43) Srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina V. Nedělky (za informace děkuji Janu Railovi).

44) TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži,* s. 94.

45) Tamtéž, s. 104 a RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu.* 5. část (1944), s. 71.

46) Srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karta, kvalifikační listina G. Holody (za informace děkuji Janu Railovi), dále MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř,* s. 70; ROTTENBORN, Oldřich, BOBEK, František: *Skauti za mřížemi totality.* Ostříž, Praha 1993, s. 46. I jejich propuštění bylo však pouze podmíněné.

47) TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži*, s. 94–95.

20. listopadu stejného roku byl vynesen rozsudek, který bývalého příslušníka RAF zbavil obvinění z trestných činů velezrady a vyzvědačství. Bylo prokázáno, *„že trestná činnost obžalovaného, t. j. pokus o opuštění republiky, z čehož byla odvozována zažalovaná trestná činnost, byla vyprovokována agentem-provokatérem Úlehlou. Obžalovaný sice uvažoval o ilegálním opuštění republiky, hovořil o tom i s Holodou, nic však v tomto směru sám nepodnikal. Až teprve když Holoda přivedl Úlehlu do jeho bytu a tento jej ubezpečil o bezpečném přechodu hranic i s manželkou, rozhodl se obžalovaný k realizaci svého úmyslu. Protože Úlehla byl ve spojení s orgány Bezpečnosti a jednal dle jejich pokynů, nelze v jednání obžalovaného spatřovat naplněnou skutkovou podstatu zažalovaných trestných činů velezrady a vyzvědačství.“*[48] Zároveň však soud konstatoval, že Karel Schoř svými styky s Věrou Žežulkovou a Zdeňkou Hojníkovou, stejně jako s agentem CIC Josefem Křivkou-Křížem spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a odsoudil jej podle § 168 odst. 1 trest. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dva a půl roku. I těsně před příchodem „Pražského jara“ v roce 1968 byl v pojetí soudu stále zločincem… S tímto závěrem se pochopitelně nesmířil a neprodleně se odvolal k Nejvyššímu soudu, jenž zasedl už 4. ledna 1968 a rozhodl o zastavení trestního stíhání. Ne však proto, že by jej shledal nevinným, ale z toho důvodu, že se na jeho trestný čin vztahovala aboliční ustanovení rozhodnutí prezidenta republiky z 1. prosince 1957 o amnestii činů, na které zákon stanovil trest odnětí svobody nepřesahující tři roky. A to byl – podle Nejvyššího soudu – i tento případ.[49]

Konečně 9. února 1969 zrušil Městský soud v Praze rozsudek z roku 1951, kterým byly do vězení za trestný čin velezrady poslány Marie Schořová, Milada Holodová a Phyllis Šišperová. Podle soudního rozhodnutí se zcela jasně prokázalo, že *„byla celá akce řízena a sledována Státní bezpečností. Úlehla utvrzoval obviněné v jejich rozhodnutí a přednášel iniciativní návrhy. Výsledek uvedený v zákoně, totiž realizace ilegálního přechodu, nemohl z těchto důvodů nastat.“*[50]

V rámci rehabilitace došlo také v této době k zpětnému přijetí letců, propuštěných na počátku 50. let, k Československým aeroliniím. Z námi sledované pětice se do tohoto podniku vrátili v letech 1967–1968 Jaroslav Šišpera, který opustil Moravu a přestěhoval se do Prahy, jako radiotelegrafista a Vladimír Nedělka a Karel Schoř coby 2. piloti dvoumotorových letounů Il 14. Karel Šeda, tehdy již důchodce, se věnoval už jen sportovnímu létání v Aeroklubu Svazarmu v Bystřici u Benešova.[51]

Leč čas se nedal zastavit a útrapy prožité během mnohaletého věznění vykonaly jistě také své. Už 6. července 1980 zemřel ve věku nedožitých 62 let Gejza Holoda

---

48) Rozsudek Krajského soudu v Plzni z 20. listopadu 1967 ve věci Karla Schoře (kopie v držení autora).

49) MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 72.

50) Rozsudek Městského soudu v Praze z 6. února 1969 (kopie v držení autora) a MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 72.

51) TĚŠÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: *Zapomenutí muži,* s. 95; VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karty, kvalifikační listiny – za informace děkuji Janu Railovi); MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 72 a RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu.* 5. část (1944), s. 71. Jaroslav Šišpera odešel v roce 1972 do invalidního důchodu, v lednu 1975 se stal penzistou i Karel Schoř a roku 1979 odešel do důchodu Vladimír Nedělka.

a 17. března 1986 skonal Karel Schoř; nedočkali se tak změn po listopadu 1989...[52] Na sklonku života se povýšení do hodnosti plukovníka letectva ve výslužbě (1. června 1991) a dekorování Řádem Milana Rastislava Štefánika III. třídy (9. května 1991) dočkal Karel Šeda, jenž zemřel 15. června 1992.[53] Dne 12. března 1998 odešel navždy Karel Nedělka (tehdy podplukovník letectva ve výslužbě), nejmladší z pětice, která se v prosinci 1950 rozhodla opustit Československo. Jako poslední zemřel 27. října 2006 podplukovník letectva ve výslužbě Jaroslav Šišpera.[54]

Pokusil jsem se v tomto příspěvku přiblížit životní osudy pěti československých vojáků-letců, kteří v letech II. světové války bojovali za svobodu své vlasti v jednotkách RAF. Když po roce 1948 neměli možnost najít doma patřičné uplatnění, rozhodli se odejít ze země, která se k nim tak macešsky zachovala, a hledat (i se svými rodinami) štěstí za jejími hranicemi. Bohužel však nepočítali s tím, že tolik očekávaný přechod přes hranice do svobodného světa je pouze pastí, kterou na ně nalíčila Státní bezpečnost prostřednictvím člověka, jemuž věřili. Jako výsměch pak působilo i rozhodnutí Státního soudu v Praze, který jim „rozdal“ tresty v úhrnné délce 61 let (jejich manželkám, jež je následovaly nebo chtěly následovat, celkem čtyři a půl roku vězení), z nichž 37 roků prožili v uranových dolech či ve věznicích. Proto by se na jejich pohnuté osudy nemělo zapomenout.

---

52) Gejza Holoda byl mimo jiné nositelem dvou Československých válečných křížů 1939 a dvou Československých medailí Za chrabrost před nepřítelem (srov. VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny vojenských osob; osobní karty, kvalifikační listiny – za informace děkuji Janu Railovi), Karel Schoř pak mimo jiné čtyř Československých válečných křížů 1939, všechny získal za svou činnnost u 311. československé bombardovací perutě v roce 1941! Srov. MIKULKA, Jiří, KOLESA, Václav, POPELKA, Jaroslav: *Karel Schoř*, s. 76.

53) Karel Šeda obdržel během II. světové války či krátce po ní mimo jiná vyznamenání i tři Československé válečné kříže 1939 a francouzský válečný kříž Croix de Guerre avec Palme. Srov. RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu*, 5. část (1944), s. 70.

54) Srov. VÁŇA, Josef, SIGMUND, John, PADIOR, Emil: *Příslušníci československého letectva v RAF*, Ministerstvo obrany České republiky–AVIS, Praha 1999. V této abecedně uspořádané publikaci jsou uvedeny poslední hodnosti zmiňovaných letců (Gejza Holoda byl po roce 1989 povýšen na podplukovníka letectva v. v. a Karel Schoř k 1. červnu 1991 – viz kopie dekretu v držení autora – na plukovníka letectva v. v., oba samozřejmě in memoriam), lze zde nalézt i data jejich úmrtí. Datum úmrtí Jaroslava Šišpery mi laskavě sdělil soukromý badatel Jan Rail, kterému touto cestou znovu děkuji za spolupráci.

POLITIČTÍ VĚZNI A JEJICH POSTAVENÍ V RÁMCI ČESKÉHO VĚZEŇSKÉHO SYSTÉMU 1969–1989[1]

Tomáš Bursík

Výchozí stav

Po komunistickém převratu v únoru a rezoluci Informbyra k Jugoslávii v červnu roku 1948 začalo Československo procházet zásadními změnami, jež se nevyhnuly ani vězeňství. Byl budován nový společensko-ekonomický řád, jehož nedílnou součástí se stala diktatura jedné strany a jejího aparátu. Na svou ochranu si komunistický režim vytvářel zákony, které měly za úkol tento nově budovaný systém bránit. Komunistický totalitní režim v Československu však porušoval i zákony, které si sám vyprodukoval. Výstižným slovem pro dané období může být podle našeho názoru slovo „teror“. Teror jako prostředek dosažení určitého cíle je podle nás zakořeněn v samotné podstatě komunismu. Takový stav, jaký nastal po roce 1948 v Československu, není nepodobný občanské válce proti občanům vlastního státu. Komunisté odůvodňovali teror jako politický jev v ideologii třídního boje, který měl Československo dovést až k nastolení diktatury proletariátu. Ve stejném duchu nazíral totalitní režim také vězeňství.[2]

V průběhu šedesátých let, přestože se vězeňství nadále řídilo především direktivami ÚV KSČ, docházelo uvnitř Správy Sboru nápravné výchovy (SSNV) i k pozitivním změnám. Mizí onen duch „třídního“ pojetí trestu a nejen v odborných kruzích, ale i uvnitř široké společnosti se objevují snahy o nové vymezení funkce vězeňství v české a slovenské společnosti. Na konci roku 1966 zanikl politickovýchovný odbor

---

1) Tato studie je součástí řešení projektu specifického výzkumu UK FF č. 224 138 *Političtí vězni a jejich postavení v rámci českého vězeňského systému 1969–1989.*

2) Z literatury věnující se čs. vězeňství v období let 1945–1968 jmenujme alespoň následující: BAJCURA,

SNV a byla zrušena funkce zástupce náčelníka pro politickovýchovnou práci. V letech 1966–1968 se zdvojnásobil počet lidí se středoškolským a vysokoškolským vzděláním ve struktuře SNV. Byl založen Výzkumný ústav penologický, který se zabýval výzkumem metod nápravně výchovné činnosti. Na druhé straně však byly některé oběti politických procesů z padesátých let propouštěny na svobodu až v předvečer tzv. Pražského jara (mj. prof. Růžena Vacková). Navíc v čele Správy SNV zůstával až do roku 1968 plk. Oldřich Mejdr, který se výrazně podílel na totalitarizaci čs. vězeňství v padesátých letech.[3]

Události roku 1968, jejich intenzita vedená touhou po změně, ale i jejich překotnost, rozporuplnost a paradoxnost, se výrazně projevily také ve vězeňství. Na scénu vystupovala kritika poměrů, které v československých vězeňských zařízeních vládly především v padesátých letech dvacátého století. Ta vedla k zahájení revize politických procesů, rehabilitacím a rovněž stála na počátku vzniku sdružení bývalých politických vězňů K–231.[4] Vzedmutá společenská atmosféra, odrážející se nutně ve vězeňském prostředí, vyvrcholila vzpourou vězňů v Minkovicích v dubnu roku 1968 a pokusem o hromadný útěk vězňů ve věznici v Příbrami v srpnu téhož roku.

Na jaře roku 1968 se součástí Akčního programu stalo převedení Sboru nápravné výchovy a tím i celého vězeňského systému do pravomoci republikových ministerstev spravedlnosti. Tento přechod se realizoval až po vpádu okupačních vojsk Varšavské smlouvy na základě zákona č. 173/1968 s účinností od 1. ledna 1969. Přesunutí SNV na MS však nelze v žádném případě přeceňovat. Na přelomu let 1968–1969 se již větší část příslušníků SNV aktivně hlásila k názoru „konsolidovat“ poměry a k návratu vlády pevné ruky KSČ.

Přes nepochybné počáteční snahy o další zavedení moderních přístupů např. ve výchovné funkci vězeňství dochází již od počátku sedmdesátých let („ruku v ruce“ s nastupující „normalizací“ celé společnosti) v českých a slovenských věznicích a nápravně výchovných ústavech (NVÚ) k znovuzavedení osvědčených metod, které měly (nejen) politickým vězňům dát najevo, kdo je tady „pánem“. Každodenní týrání, šikana a ponižování spojené s fyzickou prací byly vězeňskými normami vystupňovány až na

---

Lubomír: Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945–1969. *České vězeňství*, roč. VI (1999), č. 2–3, s. 1–127; BARTOŠEK, Karel: *Český vězeň*. Paseka, Praha–Litomyšl 2001; MAYEROVÁ, Françoise: Vězení jako minulost, odboj jako paměť. *Soudobé dějiny*, roč. IX (2002), č. 1, s. 42–64; KÝR, Aleš: *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945–1955. Přehled základních předpisů*. Slezské zemské muzeum, Opava 2002; PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací*, č. 2, Praha 1994, s. 335–347. Ve sborníku *Za svobodu a demokracii III* byla otištěna přednáška L. Petrášové vycházející z této studie. Viz PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949–1961. In: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*. Uspořádali Lukáš BABKA a Václav VEBER. Evropské hnutí v České republice, Univerzita Hradec Králové, Ústav filosofie a společenských věd v nakl. M & V, Hradec Králové 2002, s. 54–75. Dále TOMEK, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. ÚDV, Praha 2000; *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*. Slezské zemské muzeum, Opava 2001; *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955. Sborník z mezinárodního semináře ze dne 25. 10. 2000 v Praze*, Příloha časopisu *České vězeňství* č. 3/2001.

3) Srov. BAJCURA, Lubomír.: *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945–1969*, s. 1–127.

4) Jedním ze zakladatelů K–231 byl Jaroslav Brodský, který své zážitky popsal v knize *Řešení Gama*. BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení Gama*. Lidové noviny, Praha 1990.

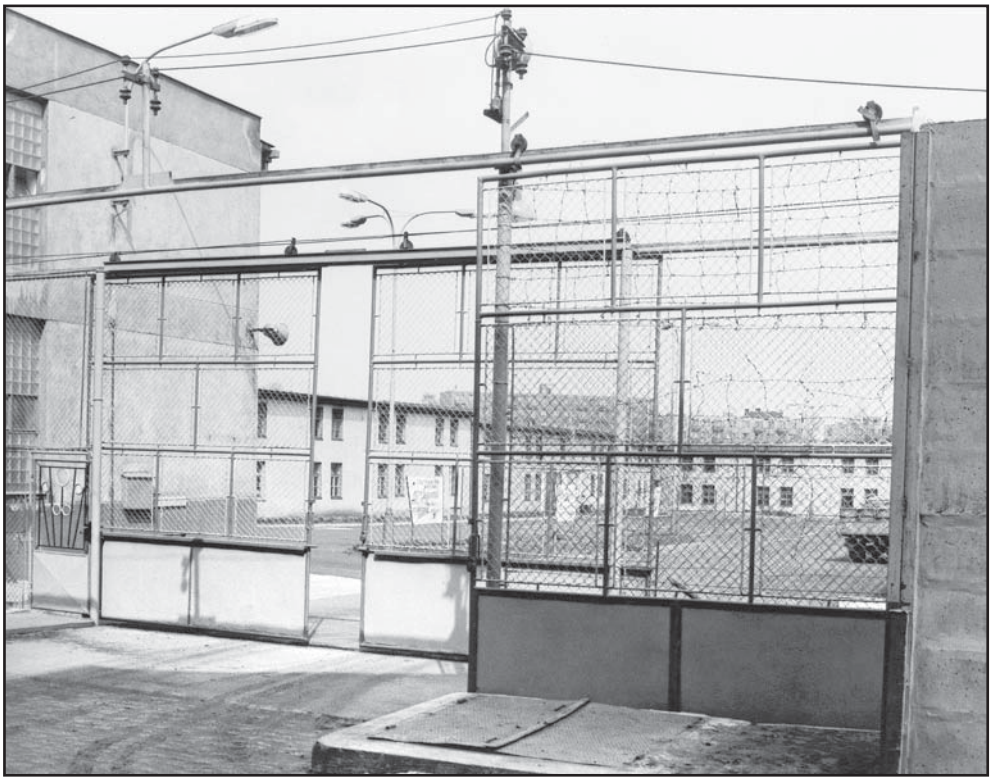

Vstupní brána k ubytovnám vězňů v Minkovicích, 80. léta.
Zdroj: *KDH VS*

samou hranici lidských možností. Opět dochází k militarizaci celého vězeňského řádu. Vězeň se stává pouhým číslem, na každém kroku je sledován donašeči, kteří za přislíbenou výhodu udají dotyčného i za to, co neudělal. Vězněný člověk je především nucen naučit se žít v každodenním strachu. Ke slovu se v rámci systému opět dostávají především funkce izolační a donucovací.

Vězeňství pojímal „normalizační" komunistický režim jako nedílnou součást represivních prostředků proti vlastnímu obyvatelstvu, podobně jako tomu bylo po únorovém puči v roce 1948. Objevily se rovněž úvahy o návratu vězeňství jako celku do působnosti ministerstva vnitra. Cesta zpět ke spolehlivému duchu „třídního boje" let padesátých je charakterizována i opětovným zřízením politickovýchovného aparátu SNV ČSR a také oficiálním obnovením agenturně operativní činnosti v roce 1974 v rámci odboru ochrany Správy SNV. O čtyři roky později bylo zřízeno samostatné oddělení vnitřní ochrany SNV.

Historik Jan Tesař popsal na základě vlastní zkušenosti totalitní vězení: *„Totalita, ale vlastně i sama moderní doba a její civilizace pronikavě vyhraňuje problém selhání bojovníka za svobodu. Totalitní vězení mnohem víc ohrožuje integritu člověka než žaláře absolutismu, a moderní policie a represivní aparát každého autoritativního režimu jsou pro každé hnutí odporu neporovnatelně nebezpečnější než někdejší ochranky*

atd.“[5] Totalitní vězeňství do sebe paralelně zapracovalo tři věci naráz – fyzické týrání těla, vykořisťování pomocí práce a psychické ničení lidské duše. Cílem byla totální devastace lidské osobnosti.

Politické izolace

Na počátku sedmdesátých let byla zaznamenána další vlna politických procesů. Přestože se svou masovostí, počtem postižených a délkami trestů nepřiblížila k rozsahu represí let padesátých, museli oběti komunistické perzekuce v československých vězeňských zařízeních vytrpět řadu příkoří.[6]

Komunistický režim neměl zcela jasno v otázce, jak proti politickým vězňům ve vězení postupovat. Od 1. října roku 1972 byla v některých vězeňských zařízeních na základě rozkazu náčelníka Správy SNV č. 23/1972 plk. Václava Kloubce vybudována tzv. izolovaná oddělení (politické izolace). O tom, kteří lidé sem budou umístěni, však nerozhodoval soud, ale Správa SNV po dohodě se Státní bezpečností (StB). Političtí vězni zařazení do těchto oddělení byli segregováni nejen od ostatních vězňů, ale i od sebe navzájem.[7] Separováni chodili do umýváren, odděleně jim byly povolovány vycházky, návštěvy příbuzných, pracovali a jedli na celách. Na druhé straně spolu nejen na celách, ale i mezi jednotlivými celami komunikovali a domlouvali se na různých věcech prostřednictvím řady vyzkoušených muklovských metod. Pomocí nejbližších rodinných příslušníků, někdy díky až zcela neuvěřitelné shodě náhod a štěstí, se o osudu politických vězňů dovídal okolní svět.[8]

---

5) TESAŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza.* Triáda, Praha 2003, s. 36.

6) CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Sešity ÚSD, sv. 29, ÚSD, Praha 1997.

7) O náladě mezi odsouzenými v NVÚ Plzeň-Bory hovoří svodka SSNV za měsíc říjen 1972: *„Při realizaci umístění odsouzených na oddělení se zvýšeným dohledem, zřízeného* [sic] *podle RNS č. 23/1972, kam bylo umístěno celkem 76 osob, z toho* [sic] *osob odsouzených MS Praha a KS Brno za tr. činy podle I. hlavy zvl. části trestního zákona, vznikly u části odsouzených umístěných v tomto útvaru různé dohady. Např. že na tento úsek budou umístěni odsouzení, kteří nechtějí pracovat, nebo že tam budou přeřazeni odsouzení, u kterých byla nařízena protialkoholní léčba. Odsouzený UHL a někteří další odsouzení s obdobnými politickými názory prohlašovali, že oddělení je vybudováno pro odsouzené za protistátní trestné činy. Mezi těmito odsouzenými panovala určitá nervozita, která vyvrcholila v době, kdy se na zřízené oddělení začali určení odsouzení umísťovat, obavami, že i oni budou na toto oddělení přemístěni. Mnozí z těchto odsouzených měli již sbaleny své věci a očekávali přemístění do ‚izolace protistátních‘, jak toto oddělení nazývají. Umístění všech odsouzených na uvedené oddělení a jejich zařazení do určeného pracovního úseku proběhlo bez podstatnějších problémů a nedošlo k narušení kázně, režimu a plnění výrobních úkolů. Tito odsouzení, zejména pak ti, kteří byli v poslední době odsouzeni MS Praha a KS Brno, se zatím velmi dobře podrobují stanovené kázni, režimu a překračují plnění výkonových norem. Provedená bezpečnostní opatření neposkytují zatím potřebné informace o myšlení a dalších záměrech těchto odsouzených.“* Kabinet dokumentace a historie VS (dále KDH VS), f. OVO-VO, neuspoř., operativní svodka SSNV za měsíc říjen 1972.

8) Historik a politický vězeň ze sedmdesátých let dvacátého století Jaroslav Mezník vzpomínal na takovou izolaci v NVÚ Plzeň-Bory: *„Zřídili tam totiž v prvním a druhém podlaží křídla „D“ zvláštní oddělení pro politické vězně, do něhož postupně svezli všechny, kdo byli odsouzeni v politických procesech z léta 1972 v Praze i v Brně, s výjimkou Milana Hübla, který byl vězněn ve Valdicích. Kromě toho stáhli do tohoto oddělení všechny vězně z Borů, kteří byli odsouzeni za trestné činy podle I. hlavy trestního zákona, tedy např. za špionáž, ‚podvracení republiky‘, pobuřování a pokus ilegálně opustit republiku. V tomto zvláštním oddělení existovaly vazební podmínky, tj. vězni z jedné cely byli naprosto izolováni od vězňů z cel jiných. Aby tato izolace byla úplná, nemohli nás posílat pracovat do dílen. Přidělovali nám tedy práci, kterou jsme mohli dělat přímo v místnostech, kde jsme bydleli. Protože nebylo*

Na základě mnoha stížností z řad odsouzených politických vězňů (např. Petr Uhl, Jaroslav Šabata ad.) byla Generální prokuraturou prověřována zákonnost tohoto nařízení. Celá věc byla nakonec vyřešena v duchu represivního pojetí vězeňského systému. Rozkaz náčelníka Správy SNV byl sice zrušen, ale do novely Řádu o výkonu trestu odnětí svobody, která vstoupila v platnost dne 15. 7. 1973, byl zařazen čl. 63 a). Toto ustanovení, které bylo prakticky totožné s předchozím rozkazem náčelníka Správy SNV, upravovalo jednotně výkon trestu odnětí svobody u odsouzených politických vězňů a odsouzených, kteří vyžadovali zvláštní dohled. Odůvodněné stížnosti řady politických vězňů zůstaly nevyslyšeny.[9]

Do nejmenších detailů celou věc ještě dále řešil *„Rozkaz náčelníka správy SNV č. 37, kterým se stanoví podrobnosti výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených pro trestné činy proti republice* [§ 98 až 115 – pozn. aut.] *a u odsouzených vyžadujících zvláštní dohled.“* Rozkaz vstoupil v platnost 1. ledna roku 1974: Političtí vězni-muži zařazení do I. nápravně výchovné skupiny (NVS) měli být umísťováni do NVÚ Plzeň-Bory, pro II. NVS byla určena vězeňská zařízení NVÚ Mírov a NVÚ Minkovice, pro III. NVS se stanoveným vězeňským zařízením staly NVÚ Valdice. Ženy odsouzené za protistátní trestné činy a zařazené do I. NVS a III. NVS byly umísťovány do NVÚ Opava a odsouzené ženy ve II. NVS do vězeňského zařízení v Pardubicích. Odsouzení lidé neschopní práce a osoby přestárlé byli umísťováni, bez ohledu na zařazení do NVS, do NVÚ Ostrov nad Ohří.[10] Po příchodu do vězeňského zařízení byl vězeň zařazen na nástupní oddělení (NO), kde se mělo dále rozhodnout o tom, jakým směrem půjde jeho další vězeňský život. Každému odsouzenému byl založen tzv. reedukační list. Ten obsahoval např. dosavadní sociální vývoj odsouzené osoby, psychologickou charakteristiku osobnosti, sledoval chování odsouzeného ve vězení, zaznamenával kázeňské prohřešky, sledoval aktivitu člověka ve vězení („zapojení odsouzené osoby do různých forem nápravně výchovné činnosti“), tj. účast v samosprávě, zájmové kroužky apod., záznamy o reedukaci (tj. socialistické převýchově) atd:

„22. 10. 1981 [byl Jiří Gruntorád] *v NO NVÚ Liberec proškolen právy a povinnostmi v rozsahu ÚŘ; 23. 10. 1981 komisí zařazen na pracoviště ŽSP/VT; 2. 11. 1981 zapracován do profese brusič perlí pro provoz válcové technologie k. p. Preciosa. Po*

---

možné, *abychom v jedné místnosti o rozloze asi 3krát 3 metry spali, jedli i pracovali, měli dva či tři (zcela výjimečně i čtyři) vězni z našeho oddělení k dispozici dvě místnosti, spojené velkým otvorem: v ložnici byly postele a záchod, v pracovně velký stůl, na němž se pracovalo i jedlo, židle a umyvadlo.“* MEZNÍK, Jaroslav: *Můj život za vlády komunistů (1948–1989)*. Matice moravská, Brno 2005, s. 188.

9) Text čl. č. 63 a): *„Výkon trestu u osob odsouzených pro trestné činy proti republice a u odsouzených vyžadujících zvláštní dohled: Osoby, které byly odsouzeny pro trestné činy proti republice, se umisťují v určených ústavech, a to zpravidla odděleně od ostatních odsouzených, a zřizují se pro ně ve vyhrazených prostorech samostatná pracoviště; výjimečně lze jim v těchto prostorech přidělovat práci na ložnice. Rovněž ve výkonných zařízeních zdravotnické služby Sboru se takové osoby umisťují zpravidla odděleně od ostatních odsouzených. V případě potřeby se veškerá činnost takových osob provádí za přímého dozoru příslušníků Sboru. Stejně se postupuje stran odsouzených, u nichž správa Sboru jmenovitě stanoví, že vyžadují zvláštní dohled, ježto je důvodná obava, že budou zvlášť negativně působit na ostatní odsouzené.“ Výkon trestu. Příručka příslušníků SNV ČSR*. Správa Sboru nápravné výchovy, Praha 1973, s. 181–182.

10) O tom, jak vypadalo takové vězeňské zařízení na konci let sedmdesátých a na počátku osmdesátých let minulého století, vypověděl očitý svědek a politický vězeň Jaromír Šavrda v knize *Přechodné adresy*. ŠAVRDA, Jaromír: *Přechodné adresy*. VMCG, Ostrava 1991.

dobu zaučení se jevil jako pracovitý, se zájmem o zapracování, jenom jeho práce byla pomalá, a toto mu bude dělat potíže i na provoze. Proto navrhuji zařadit na větší sortiment, než získá potřebnou zručnost a rychlost. Na NO kázeň a pořádek na požadované úrovni, při jednání přehnaně slušný až podlézavý. Při pohovoru prohlásil, že ve VT bude plnit povinnosti, má v úmyslu si v klidu trest odpykat bez problémů. – kpt. Kryštof Ladislav [vychovatel – pozn. aut.]. [...] *Ve VTOS lze od odsouzeného očekávat stavění se do role mučedníka, ‚ochránce nebohých'. Bude podávat a organizovat stížnosti, hrát si na ‚politického vězně'. Bude vyhledávat příležitosti k podávání stížností. Jeho resocializace se jeví jako problematická.*

Doporučuji: s ods. udržovat pouze základní kontakt, nepouštět se do diskusí; počítat s tím, že čeká na jakoukoli naši chybičku; jde o člověka mentálně značně podprůměrného, který si rád hraje na filosofa – npor. Sochůrek [psycholog – pozn. aut.].“[11]

Političtí vězni se mohli pohybovat pouze v ubytovacím prostoru jim určeném, vzdálit se z něj mohli pouze pod dohledem příslušníka SNV. Strava jim byla vydávána na cele. Pokud se nedopustili nějakého kázeňského provinění a mohli nakupovat věci osobní potřeby v kantýně, byl k tomu vždy určen jeden odsouzený. Izolovaně od ostatních odsouzených se měly provádět všechny vycházky, rozcvičky atd. Jejich denní režim byl upravován samostatným časovým rozvrhem dne. Podle tohoto rozkazu se političtí vězni *„svěřují do výchovné péče zpravidla politicky a odborně zvláště vyspělým vychovatelům a referentům režimu“*. Náčelník nápravně výchovné činnosti měl zajišťovat pečlivou cenzuru veškeré korespondence. Návštěvy odsouzených zařazených do této izolace se měly uskutečňovat mimo termíny návštěv plánovaných pro ostatní vězně. Pokud byl takový vězeň kázeňsky trestán umístěním do uzavřeného oddělení, platila pro něj i zde přísná izolace od jiných odsouzených.[12] Naprosto nemožné bylo vytvoření vlastní vězeňské samosprávy, podobně jako tomu bylo na jiných odděleních. Velmi omezeně šlo sledovat televizi. Ani vězeňská knihovna nemohla uspokojit potřeby uvězněných, z nichž mnozí byli absolventi vysokých škol. Přestože se političtí vězni několikrát pokusili žádat o odbornou a vědeckou literaturu pro vlastní studium, učebnice cizích jazyků, či alespoň zahraniční noviny a časopisy, neuspěli.

Ve druhé polovině let sedmdesátých byli i političtí vězni umísťováni mezi kriminální vězně. Účelem bylo co nejvíce zproblematizovat pobyt za mřížemi lidem, kteří se nesmířili s „normalizačním“ režimem, vystupovali proti němu a domáhali se práv, na které měli i podle socialistického právního řádu nárok. Umístění do NVÚ Heřmanice mezi kriminální vězně bylo překvapením např. pro Václava Bendu, Jiřího Dienstbiera a Václava Havla: *„Zařazením do normálního výkonu trestu byli překvapeni a nejdříve se nedokázali zorientovat, zda je to pro ně výhodné, či nikoliv.“*[13] I tehdy vězněný Jaroslav Šabata očekával, že alespoň někteří odsouzení z procesu s členy VONSu budou umístěni do věznice v Litoměřicích. Nestalo se tak. Ale problém se vyskytoval i za

---

11) Národní archiv (dále NA), f. Správa Sboru nápravné výchovy (dále SSNV), neuspoř.; vězeňský spis Jiřího Gruntoráda, reedukační list.

12) Rozkaz náčelníka Správy Sboru nápravné výchovy č. 37 z roku 1973, kterým se stanoví podrobnosti výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených pro trestné činy proti republice a u odsouzených vyžadujících zvláštní dohled.

13) KDH VS, f. OVO-VO, neuspoř., operativní svodka SSNV, leden 1980, s. 8.

situace, kdy byli političtí vězni umístěni mezi ostatní odsouzené. Tehdy si Správa SNV stěžovala na špatný ideologický vliv, jaký tito lidé mají na ostatní, když s nimi hovoří např. o problematice lidských práv, aktivitách Charty 77 a VONSu, činnosti Amnesty International apod.[14] I samotná komunikace mezi StB a SSNV občas nefungovala, a tak se mohlo stát, že Jiří Gruntorád při svém několikatýdenním věznění v Plzni na Borech nedostal onu nálepku politického vězně a mohl být poslán na odloučené vězeňské pracoviště:

„Odsouzený Gruntorát [správně Gruntorád – pozn. aut.] *byl zařazen na venkovské pracovní četě, je odsouzen pro kriminelní trestnou činnost a vůbec nebylo známo, že jde o CHARTISTU, a nedá se vyloučit, že mohl z pracoviště odesílat různé zprávy. Na ods. Gruntoráda došlo do útvaru dožádání o agenturní obsazení dne 4. 3. 1980 pro Správu státní bezpečnosti Praha.* [...] *Tyto případy svědčí o tom, že ve výkonu trestu je mnohem více osob tzv. CHARTISTŮ, ale o těchto osobách se neví a nedá se vyloučit, že mohou být na venkovských pracovních četách (jako ods. Gruntorád), ale mohou vykonávat i různé funkce apod.“*[15]

Tito lidé byli umísťováni např. do věznic v Litoměřicích (Jaroslav Šabata, Ladislav Lis) a v Ostravě (mj. Jiří Lederer, Rudolf Battěk) a v nápravně výchovných ústavech (NVÚ) Plzeň (Jan Tesař, Jaroslav Mezník, Jaroslav Šabata, později Jiří Dienstbier, Václav Havel, Jan Litomiský), Mírov (Petr Uhl, Ivan Jirous), Heřmanice (rovněž Václav Benda, Jiří Dienstbier a Václav Havel). Zajímavé je, že ani Správa SNV si nevěděla rady, kam a s kým politické vězně umísťovat. Nebylo příliš výhodné ani jejich společné umístění na jednu celu, ale na druhé straně se neustále vyskytovala obava z „negativního ovlivňování“ ostatních vězňů. Václav Benda o svých prvních dnech v NVÚ Heřmanice napsal v dopise manželce, který však neprošel vězeňskou cenzurou: *„Lze tedy při troše optimismu předpokládat, že téměř letální fyzická vyčerpanost se časem upraví na přijatelnější míru. Apriorně a bez ohledu na případné individuální modifikace však mohu říci, že těžká práce doplněná vojenským superdrilem, naprostý nedostatek soukromí a času, jehož náplň není předem definována, a pro nás* [Václav Benda, Jiří Dienstbier a Václav Havel – pozn. aut.] *navíc zvýšená kontrola a pozornost bez obvyklých výhod, ale zato s nepříjemnostmi – prominence se neuvěřitelně blíží mé představě o tom, jak to vypadá v pekle. Za svou osobu bych bez sebemenšího váhání dal přednost jakékoliv tvrdé samovazbě před tímto.“*[16]

Jiní političtí vězni, kteří se aktivně zapojili do protikomunistické činnosti v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let a kteří nebyli zprvu tolik známí, aby se i na ně brzy po jejich odsouzení zaměřila činnost Amnesty International, byli umístěni do věznice v Minkovicích (Jiří Gruntorád, Vladimír Hučín, Petr Cibulka, Jiří Wolf, Pavel Wonka), další do Ostrova nad Ohří (Jaromír Šavrda), do Pardubic (Danuše Partlová), do Příbrami (František Stárek) a jinam. Většina muklů byla umísťována mezi ostatní

---

14) Tamtéž, červen 1980: *„Ods. Havel, Benda a Dienstbier, kteří byli v rámci NVÚ Heřmanice rozmístěni každý na jiný oddíl, aby jejich styky byly kontrolovatelnější, se k tomuto vyjádřili, že je to pro ně sice horší, ale na druhé straně to má pro ně výhodu, protože mají kolem sebe větší okruh lidí, na které mohou působit* [...].“

15) Tamtéž, operativní svodka NVÚ Plzeň, březen 1980. Jiří Gruntorád byl odsouzen na tři měsíce nepodmíněně za údajný přečin přechovávání střelné zbraně, což ovšem byla ze strany moci „pouze“ záminka. Ve skutečnosti byl trestán za své disidentské aktivity – opisy a šíření samizdatové literatury.

16) Tamtéž, operativní svodka NVÚ Heřmanice, leden 1980.

odsouzené, což však v praxi znamenalo řadu nevýhod a každodenních diskriminačních opatření. V zacházení s politickými vězni se uplatňovaly metody (za mnohdy vydatného přispění dalších vězňů), které údajně měly dále upevnit disciplínu. Pod záminkou udržování kázně a pořádku se však ve skutečnosti staly nástrojem další šikany a ponižování. *„Pane nadstrážmistře, odsouzený číslo 12316, cela číslo devět, umístěn na samovazbě po dobu třiceti dnů.“* Domoci se vlastních práv, na které i podle tehdejší „socialistické zákonnosti“ měl každý vězeň nárok, bylo takřka nemožné. Můžeme potvrdit, že se jednalo o nepřímý nátlak vězeňského systému na lidskou psychiku, záměrnou devastaci lidské duše. Ochrana vězně před špatným zacházením byla upravena velmi vágně. Přitom zákon o výkonu trestu odnětí svobody hovořil v rozporu s praxí o lidském zacházení a úctě k přirozené lidské důstojnosti. Již dokument Charty 77 č. 16 z léta roku 1978 O československém vězeňství upozorňoval na to, že *„hlavním prostředkem převýchovy je bezduchý vojenský dril, umocňovaný systémem organizovaného donašečství, směřující ke zlomení odsouzeného, k potlačení jeho individuality a tím i k zjednodušení úkolu dozorců.“*[17]

Zcela bezmocný se člověk ocitl tváří v tvář konkrétním projevům zla ze strany „mocných“ (KSČ, bachařů, StB) i za mřížemi. Mimo to někteří z nich získali označení radikálních antikomunistů. V očích zaměstnanců SSNV je to ještě více degradovalo mezi lidskou spodinu. Vězeňští dozorci si na nich „ulevovali“ od vlastní zloby, deprese, špatné nálady. Vězni se někdy stávali obětí jejich šikany a svévolných kázeňských postihů v podobě mlácení obuškem, mnohahodinového přivázání ke katru, úklidu vlastních výkalů ústy apod. ještě před tím, než jim byl udělen oficiální kázeňský trest např. za nesplněnou pracovní normu. Vše se stávalo ještě horším, pokud se politický vězeň nebál přihlásit o svá nezadatelná práva.[18]

Ani ve vězení neušly tyto osoby sledování. Prostřednictvím vězeňských donašečů, odposlechů na celách a cenzury korespondence se vědělo téměř o každém jejich kroku. Pomocí kolonky „zájmové osoby“ v měsíčních svodkách jednotlivých věznic pak byli i nejvyšší představitelé KSČ informováni o chování řady odsouzených disidentů ve vězení, o jejich názorech, postojích apod.: *„Obdobně jako ods. TESAŘ, tak i ostatní v tomto oddělení nenechají bez povšimnutí ani jediný politický článek v tisku. K těmto vedou diskuse a dávají najevo, že musí být z trestu odnětí svobody propuštěni do té doby, než se sejde celoevropská konference na nejvyšší úrovni a dojde k jejich rehabilitaci. Ods. HÜBL toto tvrzení dokládá tím, že požadavek západoevropských komunistických stran, aby oni byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, je zaprotokolován na ÚV KSČ, a také i některé socialistické země mají zájem na tom, aby se tento případ ‚seriozně sklidil ze stolu‘. Ods. LITERA spolu s ods. HÜBLEM hodnotili průběh roku 1968, jak telefonicky zabezpečovali ‚Vysočanský sjezd‘, kdo jak se v roce 1968 zachoval, kdo se jako politik ‚odepsal‘ apod. O Černíkovi hovořili, že se v srpnových dnech*

---

17) Libri Prohibiti, Informace o Chartě (Infoch), dokument Charty 77 č. 16, květen 1978.

18) Jiří Gruntorád vzpomínal na své postavení politického vězně v NVÚ Plzeň-Bory, později i v NVÚ Minkovice následovně: *„V poslední době už ti bachaři říkali: ‚Vy si koledujete o nášup.‘ Samozřejmě jsem byl konfliktní typ a dbal jsem o svoje lidská a občanská práva, a to se bachařům nelíbilo.“* VANĚK, Miroslav, URBÁŠEK, Pavel (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interwiev.* Díl 1. Disent v období tzv. normalizace. Prostor, Praha 2005, s. 69.

Věznice v Plzni-Borech v 70. letech.
Zdroj: *KDH VS*

velmi dobře zachoval. O Císařovi, že nyní změkl a dělá úředníčka v Historickém ústavu. Oba jsou přesvědčeni, že jejich postavení je dočasné, že v budoucnu se vrátí zpět do vedoucích funkcí.

Ods. HÜBL se vyjádřil, že s. BIĽAK by rád jel urovnat spory s KS Itálie, ale že to nejde, neboť jeho propuštění bylo jednou z podmínek kladené KS Itálie [sic].

Při všech debatách o politických otázkách dochází k hanění a podceňování jednotlivých členů ÚV KSČ, zejména s. Biľaka, Indry a Štrougala.

Velkou radost projevili při zveřejnění zprávy, že došlo k zrušení embarga vývozu nafty z arabských zemí. Prohlásili, že je to debakl sovětské diplomacie, z toho je patrno, že antisovětismus je u Arabů veliký. Ods. HÜBL se vyjádřil, že dojde ke změnám na ÚV KSČ a ve vládě, že v SSSR se dere do popředí mladá garnitura, což bude znamenat určité oteplení.

V poslední době dochází u těchto ods. ke psaní stížností na různé instituce. Při diskusích k těmto stížnostem ods. LITERA prohlásil, že je ‚jim třeba komplikovat život, když nemůžeme kousat, alespoň jim zasmradíme, a až se jednou bude s konečnou platností řešit případ politických vězňů, tyto stížnosti potvrdí, že jsme neměli ruce v klíně a proti nezákonnostem jsme bojovali i ve vězení. Tyto stížnosti usvědčí ty, co zákony dnes porušují'.“[19]

---

19) KDH VS, f. OVO-VO, neuspoř., operativní svodka SSNV, březen 1974.

Podobně detailně se vězeňská správa, především její složka OVO, věnovala „důležitým vězňům“ i později, tj. na konci sedmdesátých a v osmdesátých letech dvacátého století: *„Ods. ŠABATA Jaroslav pečlivě sleduje denní tisk. Na okrajích si provádí k jednotlivým článkům poznámky. Vnitropolitickou situaci hodnotí tak, že současné politické zřízení spěje ke konci, neboť vše je v rozkladu. Říká, že přijde doba, kdy on získá v našem státě vysoké společenské postavení. Ve svých projevech na cele se staví nepřátelsky k politice KSČ.* […] *Velmi pochvalně se vyjadřuje o členech a práci Charty. Říká, že je tam spousta schopných lidí.* […] *Ods. LEDERER Jiří s napětím očekává, jaký bude výsledek jednání, které měl s pracovníkem MV 17. 4. 1979 ohledně vystěhování jeho rodiny z ČSSR. Své manželce však již v dopise sděloval, že se definitivně rozhodl, že se z ČSSR vystěhovávat nebude. V současné době promýšlí obsah dopisu, který chce adresovat pravděpodobně FS.“*[20]

„Co tedy vlastně jsem?“

Definovat pojem „politický vězeň“ je velmi obtížné. Komunistický právní systém takovou kategorii nechtěl znát a v praxi ji vůbec neuznával. Na vězně odsouzeného za tzv. protistátní trestné činy nazírali dozorci a vychovatelé často s mnohem větším despektem než např. na vraha. I proto ten výkřik beznaděje, jímž odkazujeme na jeden z dopisů dvanácti politických vězeňkyň generálnímu tajemníkovi OSN z roku 1956: *„Vaše Excelence,* [...] *Pan generální tajemník ÚV KSČ ve svém projevu uveřejněném po dubnovém zasedání ÚV KSČ, projednávající otázky vyplývající z XX. sjezdu KSSS hovořil mj. o nesprávných metodách způsobu vyšetřování,* [...] *že v minulosti docházelo k odsuzování osob, u kterých nebyla naplněna dle stávajících zákonů skutková podstata trestného činu, ale které byly odsouzeny za své politické přesvědčení. Hovořil tudíž o politických vězních. Také pan president Zápotocký ve svém novoročním projevu hovořil o politických vězních, omilostněných v minulém roce. Naproti tomu pan předseda vlády Viliam Široký na schůzce se zahraničními novináři popřel oba výše uvedené výroky pp. Zápotockého a Novotného prohlášením, že ČSSR žádné politické vězně nemá (bylo to k otázce zahraničního dopisovatele, zda bude v ČSR amnestie, obdobná amnestii polské). Stává zde tedy otázka: ‚Jsou v ČSR političtí vězni nebo nejsou?‘ A z ní otázka týkající se mě samotné – ‚co tedy vlastně jsem?‘“*[21]

Byla období, kdy se život v řadě vězeňských zařízení stával (nejen) pro politické vězně téměř nesnesitelným. Otrocká práce, tragické hygienické podmínky, nedostatečná a především hodnotově naprosto nevyvážená strava, každodenní šikana ze strany dozorců apod. Pro politického vězně, jenž byl uvězněn pro své přesvědčení, protože se rozhodl vzepřít zlu, nebo se stal jeho obětí, je velmi těžké nalézt uvnitř uzavřené vězeňské komunity novou identitu. Totalitním režimem je vnímán jako největší nepřítel.

Příliš jasno do věci nevneslo ani dělení na odsouzené a ostatní podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona (mj. § 91 vlastizrada, § 92 rozvracení republiky, § 93 zločin

---

20) Tamtéž, květen 1979.

21) BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*. ÚDV, Praha 2007, s. 47–48.

teroru, § 95 záškodnictví, § 97 sabotáž, § 98 podvracení republiky, § 100 pobuřování, § 101 zneužívání náboženské funkce, § 102 hanobení republiky a jejího představitele, § 105 vyzvědačství, § 109 opuštění republiky, § 112 poškozování zájmů republiky v cizině, § 113 spolupráce s nepřítelem atd). Počet odsouzených za „trestné činy proti republice" je v porovnání s ostatními poměrně nízký.[22] Nejen Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) v osmdesátých letech dvacátého století upozorňoval na záměrně „gumové", všeobecné formulace jednotlivých paragrafů, umožňující odsoudit kohokoliv za jakýkoliv projev nesouhlasu s totalitním komunistickým režimem, resp. vykonávání občanských, politických a kulturních práv. V zájmu politické represe bylo možné zneužít celou řadu paragrafů trestního zákona.[23] Pojem „politický vězeň" však může mít daleko širší vymezení. V československé socialistické republice byli lidé vězněni pro projevy svého přesvědčení – tj. nenásilnou politickou činnost, obhajobu lidských práv, svobodné náboženské vyznání, svobodomyslné kulturní projevy, kritiku lidově demokratického zřízení a jeho vrcholných představitelů. Výjimkou nebyly ani případy, kdy lidé byli trestně stíháni a následně odsouzeni za způsob vlastní existence. I takové odsouzení mohlo být v rozporu s mezinárodně uznávanými zásadami v oblasti lidských práv. Zde je však nutné jednotlivé případy a jejich „akcent politický" posuzovat individuálně.

Petr Uhl poukazuje ve své úvodní stati *Sborníku o československém vězeňství* na to, že vězni byli často odsuzováni za větší počet trestných činů a že pod stejným právním předpisem mohli být odsouzeni lidé za spáchané kriminální činy i za veřejně a společensky prospěšné činnosti atd.[24] Vyskytovaly se ale i případy, kdy byl člověk odsouzen za věci, které nespáchal, a důvody postihu byly zcela jiného druhu.[25] Často se vyskytující charakteristikou politických vězňů je, že *„jejich stíhání bylo selektivní, postihlo je výběrově, zatímco mnohé další osoby (někdy i stovky osob) z téhož prostředí, o nichž bylo známo, že dělají totéž nebo něco podobného, postiženy nebyly."*[26] Právě tato selektivnost byla vnímána jako výsměch socialistickému právu. V žádném případě neplatilo heslo o rovnosti všech bytostí před zákonem.

Další možnost, jak se pokusit o vymezení pojmu „politický vězeň", vyplývá ze způsobu zacházení s vězni v samotném vězení. Již vznik tzv. politické izolace ve vybraných vězeňských zařízeních v roce 1972 k takovému postupu sám vybízí. Jiří Lederer, vězněný na počátku let sedmdesátých a podruhé v letech 1977–1980, adresoval v srpnu roku 1978 dopis Generální prokuratuře, v němž kritizuje svou nucenou izolaci politického vězně v ostravské věznici a poukazuje na svůj zdravotní stav, který byl podobný,

---

22) KDH VS, Výroční zpráva o stavu vězňů za rok 1980. Podle oficiálních dokumentů SSNV bylo k 1. lednu 1971 evidováno 285 odsouzených podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona. V roce 1980 bylo pravomocně odsouzeno 10 350 lidí. Za prvohlavové trestné činy si trest mělo odpykat 352 osob. O rok později bylo soudy odsouzeno 11 032 osob, z toho 368 za trestné činy podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona.

23) GRUNTORÁD, Jiří, UHL, Petr: *O československém vězeňství. Sborník Charty 77*. Orbis, Praha 1990, s. 12.

24) Tamtéž, s. 17. Nevyřešenou otázkou zůstává, jakým způsobem přistupovat k osobám, které byly odsouzeny za dokonané i nedokonané trestné činy opuštění republiky. Pohnutky k tomu mohou být nejrůznějšího druhu, od politických, náboženských přes hospodářské až po takové, které jsou motivovány spáchanou trestnou činností.

25) Jiří Gruntorád byl např. odsouzen za nelegálně drženou zbraň, kterou však nikdy nevlastnil. Soud neprokázal jeho vinu, a přesto byl odsouzen k nejvyššímu možnému trestu.

26) GRUNTORÁD, Jiří, UHL, Petr: *O československém vězeňství*, s. 18.

jako když se vrátil z vězení v prosinci roku 1972: *„K napsání tohoto dopisu mne donutil zhoršený zdravotní stav, který se projevil v posledních týdnech.* […] *Stejné zhoršení mého zdraví se objevilo koncem roku 1972, kdy jsem byl vězněn na Borech. V oné věznici jsem byl od poloviny března 1972, a to na normálním, i když zostřeném pátém oddělení. Chci tím říct, že jsem zde žil a pracoval ve vězeňském kolektivu, že jsem měl stejné možnosti jako kriminální vězni. 20. října 1972 bylo na Borech otevřeno zvláštní oddělení pro politické vězně, kam jsem byl taky přeřazen. Po několika týdnech života na tomto politickém oddělení se začaly objevovat zdravotní potíže.* [...] *Stejně jako před šesti lety i letos potíže ve fungování štítné žlázy jsou nepochybně vyvolány stresovými stavy, způsobenými zvláštními podmínkami ve vězení. Na ně podávám stížnost, i když nevím, kdo je za tyto podmínky přímo odpovědný. Jsem si vědom, že hlavním viníkem nemůže být správa vězení v Ostravě, protože ta není tvůrcem režimu naprosté izolace, tohoto zvláštního režimu pro politické vězně.”* [27]

Jiří Lederer se snaží dát do souvislosti své postavení politického vězně, jakým způsobem je vnímán komunistickým režimem (a jeho „prodlouženou rukou“ Správou SNV), který takovýmto zacházením de facto potvrzuje existenci politických vězňů v ČSSR, byť na mezinárodní scéně toto neustále popíral: *„Jedno jediné na režimu naprosté izolace pokládám za pozitivní: tímto režimem se u nás de facto, byť ne de iure uznává zvláštní postavení politických vězňů. Třeba ovšem ihned dodat, že je to režim nesrovnatelně horší, než jaký mají kriminální vězňové, včetně vrahů. Mám za sebou přes devatenáct měsíců věznění (z toho 12 měsíců vazby v Ruzyni). Za celou tuto dobu jsem měl možnost hovořit pouze se dvěma lidmi: s jedním vězněm v Ruzyni, s druhým zde v Ostravě. Ve dne v noci stále jen pouze s jedním člověkem. Je přirozené, že takový stav může vést k naprostému zevšednění vztahu, ale i k určitému napětí z jednostrannosti – protože člověk nemá prostě možnost oddechnout si rozhovorem s jiným člověkem. A to přitom zdůrazňuji, že v obou případech jsem měl velké štěstí: narazil jsem na lidi velmi dobré povahy, lidi slušné a snášenlivé. Co bych prožíval, kdybych byl takto izolován s člověkem s agresivními sklony?“*[28]

Na závěr svého dopisu, adresovaného Generální prokuratuře ČSSR, srovnal Jiří Lederer postavení politického vězně za Rakouska-Uherska s postavením politického vězně v „normalizačním“ Československu: *„Můj strýc, novinář Antonín Hajn, jeden z vůdců protirakouské spiklenecké organizace Omladina, byl spolu s básníkem S. K. Neumannem a jinými v 90. letech minulého století odsouzen a poté vězněn na Borech. Jaké směšné tresty dostali ve srovnání s dnešními čs. sazbami! Ze strýcova vyprávění i z Neumannových vzpomínek znám, jaký režim měli ve vězení tehdy za c. k. mocnářství političtí vězňové. Srovnám-li to s režimem naprosté izolace pro dnešní politické vězně, říkám si, jaký obludný pokrok jsme v tomto směru učinili za 80 let! A to už vůbec nemluvím o tom, že po návratu z vězení – aniž museli činit ponižující veřejná prohlášení – i strýc i Neumann dál pracovali ve svém oboru, dál oba normálně publikovali, což je z hlediska dnešních čs. měřítek zcela nepředstavitelné.“*[29]

---

27) KDH VS, šanon Zájmové osoby, rok 1978, dopis Jiřího Lederera Generální prokuratuře.
28) Tamtéž.
29) Tamtéž.

Jan Tesař je v knize *Zamlčená diagnóza* přesvědčen, že Státní bezpečnost na něm v letech 1969–1972 používala, podobně jako na řadě jiných osob, metody psychologického nátlaku a vydírání. Svá tvrzení dokládá na řadě věcí z průběhu vyšetřování a věznění v letech 1969–1976. Dodává, že s tímto tvrzením (a tvrzením paní Sibylle Plogstedt) nesouhlasí někteří čelní čeští disidenti.[30] Použití fyzického a psychologického nátlaku může být, alespoň se tak domníváme, jedním z dalších určujících vymezení pojmu „politický vězeň". Toto konstatování se opírá o řadu různých věcí každodenně ovlivňujících a doprovázejících život politického vězně za mřížemi. Od zařazení na celu mezi kriminální živly, kteří se snaží (záměrně či nezáměrně?) člověka na cele psychicky deptat, přes neutuchající zájem příslušníků SNV, dále např. vězeňská korespondence spoluvězňů, jejímž jediným cílem je diskreditovat politické vězně v očích jejich přátel i na veřejnosti (je více než zřejmé, že se tak děje na popud příslušníků OVO, resp. StB), odmítání vitamínů, jež nebyly povoleny vězeňskou správou, nedostatečná lékařská péče (opět pod dohledem příslušníků SNV) při zdravotních komplikacích, dále zařazení na práci, kterou člověk při nejlepší vůli není s to zvládnout apod. Avšak mnohé z toho je velmi problematické doložit, protože údajně měly „oporu" v řádech. Ale o tom, že fyzický a psychologický nátlak na člověka s cílem zlomit jej, narušit jeho integritu, popř. přinutit jej ke spolupráci, byl StB a Správou SNV používán, svědčí mj. následující záznam z roku 1989, který zaslal náčelníku Správy SNV plk. Dr. Jaroslavu Konečnému náčelník ÚSNV Všehrdy mjr. František Stanka ve věci tehdy vězněné politické vězeňkyně Jany Petrové:

„Dne 15. 5. 1989 v dopoledních hodinách se dostavil na útvar SNV ČSR mjr. Douša ze II. správy FMV. Při rozhovoru, který se týkal odsouzené Petrové, navrhoval, zda-li by nebylo možné ods. Petrovou kázeňsky potrestat, a to proto, aby nebylo pozitivní hodnocení k podmíněnému propuštění. Dále zda by nebylo možné k ní na ložnici zařadit ‚feťačku', popř. ‚homosexuálu' s cílem, aby výkon trestu jí byl ‚ztížen', poté by měl následovat pokus o její získání ke spolupráci. Byl seznámen s osobním spisem a s některými dopisy, které přišly na adresu odsouzené Petrové. Další návštěvu bude požadovat cca za měsíc, kde by chtěl s odsouzenou Petrovou hovořit a předat jí cukrovinky, popř. kávu a cigarety. Návštěvu v našem útvaru SNV telefonicky povolil náčelník odboru vnitřní ochrany SNV ČSR. Odsouzená Petrová se ve výkonu trestu chová dobře, plní výkonové normy. Je předpoklad, že bude zpracováno pozitivní hodnocení k podmíněnému propuštění, pokud toto jednání bude zahájeno." V dopise je rukou učiněna následující poznámka: *„požadovat, nezatajovat. Pokud s ods. J. Petrovou chtějí navázat kontakt, ať tak učiní až po výkonu trestu – náčelník mjr. František Stanka."*[31]

Politický vězeň svádí v žaláři nejen boj s mechanismem moci, který má za úkol podřídit si jej, ale i sám se sebou. Obojí lze vyhrát. V padesátých letech minulého století, ať už se jedná o muže nebo o ženy odsouzené za protistátní trestné činy, to byli právě tito lidé, kteří různorodému společenství za mřížemi, resp. ostnatým drátem, dokázali dát jisté povědomí o určitém mravním kodexu – řádu, jenž platil pro všechny vězně.

---

30) TESAŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza*, s. 42. Jan Tesař sem mj. řadí *„metodu terorizování společníkem na uzavřené cele bez možnosti uvolnit se byť na okamžik z tohoto společenství"*, obecně tedy podmínky vazby jako celek; vyjmenovává i jiné.

31) NA, f. SSNV, neuspoř., vězeňský osobní spis Jany Petrové.

Možnost volby má i člověk zdánlivě všeho zbaven. V polovině padesátých let minulého století proběhla v československých vězeňských zařízeních vlna protestů, za nimiž stáli političtí vězni. Jejich protesty měly společného jmenovatele – totiž požadavek uplatnění základních lidských práv (nejen) pro politického vězně. V argumentaci nalezneme využití legalistické argumentace, tj. že čs. úřady postupují v rozporu s vlastním právním řádem. Podobně budou vystupovat o dvě desítky let později v časech „normalizačních" Charta 77 a VONS a řada jejich uvězněných představitelů. V sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století, a to je jeden z rozdílů oproti letům padesátým, si političtí vězni jako celek zvolili svůj úděl. Naproti tomu je někdy těžké vést v počátečním období komunismu zřetelnou linii mezi aktivním odpůrcem totalitního režimu a obětí represivní mašinérie.

Slovy Françoise Mayerové: *„Přidat se na stranu dozorců v prostředí, ve kterém je vězeň redukován na pouhé nic, znamená ztratit i tu poslední věc, jež mu zbývá – vlastní identitu; a to znamená neexistovat vůbec. Jak se tvoří či ničí osobnost, jak si člověk zachová nebo ztratí lidskou důstojnost, se ukáže při dodržování nepsaného zákona vězeňské cti, ve vztahu k protivenství ztělesňovanému vyšetřovateli, prokurátory a posléze řadou dozorců."*[32] Ale aby se člověk ztotožnil s rolí politického vězně jako bojovníka proti režimu namísto politického vězně jako oběti totalitního režimu, nelze, podle našeho názoru, odůvodnit „pouze" jeho chováním ve vězení.[33]

Náčelníci vězeňských zařízení, jednotliví dozorci a pracovníci oddělení vnitřní ochrany, podobně jako příslušníci StB a další lidé ve službách KSČ se pohybovali na pomezí, a jak vypovídají političtí vězni, často i za pomezím toho, co bylo výslovně zakázáno i komunistickým právem. Všemocná komunistická strana chtěla svého „třídního nepřítele" přinutit ke kapitulaci, fyzicky a psychicky ho vyčerpat a zlomit. Zároveň měl být u vězněného vyvolán pocit vlastního selhání, často naprosto iracionálního, ve snaze donutit ho k zastavení veškerých aktivit po jeho návratu z vězení.

Pro Michela Foucaulta je jedním ze sedmi univerzálních maxim dobrého stavu vězeňství princip práce jako povinnosti a práva: *„Práce musí být jednou z podstatných součástí transformace a postupné socializace vězně. Trestní práce nesmí být chápána jako doplněk a takřka zesílení trestu, nýbrž jako jeho zmírnění, jež by nemělo být možné vězni upřít."*[34] Vězeňský systém totalitního státu je založen na něčem jiném. Přes oficiální propagandu o morální a politické „převýchově" vězně v „nového člověka" byl založen na represivním pojetí práce, jež se stala ekonomicko-účelovým nástrojem, jinými slovy *„výkon trestu odnětí svobody v* [nejen – pozn. aut.] *normalizačním Československu znamená automaticky nucené práce"*.[35] Odmítnutí práce bylo trestáno kázeňsky i soudním přeřazením do vyšší nápravně výchovné skupiny a nejednou i novým trestním stíháním. Každé nesplnění pracovní směny např. v důsledku návštěvy u vězeňského lékaře muselo být nahrazeno přesčasem. Pokud vězeň nesplnil výkonovou normu, často

32) MAYEROVÁ, Françoise: *Vězení jako minulost, odboj jako paměť*, s. 48.

33) Podle našeho názoru nastává čas diskuse na téma, jak vymezit pojem „III. odboj". Sami jsme zastánci toho, aby tento pojem nebyl vztahován jen na počáteční období budování komunistické moci, ale aby zahrnul celé časové rozmezí let 1948–1989.

34) FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Dauphin, Praha 2000, s. 372–373.

35) Libri Prohibiti, Informace o Chartě (Infoch), dokument Charty 77 č. 16, květen 1978.

stanovovanou na samé hranici lidských sil, byl kázeňsky trestán – v podobě odnětí výhod (zákaz korespondence, zákaz návštěvy, odejmutí kapesného), popř. umístěním v samovazbě po práci, v horším případě celodenním pobytem v korekci („díře"). To vše se dělo za nevyhovujících pracovních podmínek. Ty šly v naprostém protikladu k zákoníku práce, hygienickým a bezpečnostním předpisům apod. Výsměchem humánnímu systému vězeňství byl způsob odměňování vězeňské práce. Z výdělku měli vězni nárok na kapesné, z něhož si mohli zakoupit toaletní potřeby, cigarety či některé základní potraviny. Vězení před listopadem roku 1989 byla vojensky organizovanými, od společnosti téměř izolovanými přeplněnými továrnami na separaci lidí s využíváním jejich pracovní síly.[36]

Příslušníci Správy Sboru nápravné výchovy

Přestože se v průběhu šedesátých let zvyšovaly požadavky na odbornou přípravu a kvalifikaci vězeňského personálu, domníváme se, že v průběhu let sedmdesátých je tato praxe upozaděna. Ve značné míře je opět upřednostňován „třídní původ" příslušníka Sboru nápravné výchovy. Ani SNV se nevyhnuly čistky na počátku sedmdesátých let. Do popředí se na úkor vzdělání, všeobecného rozhledu, psychologické přípravy a dalších důležitých věcí nutných pro výkon služby opět dostává ideologie a loajalita k politice KSČ. Podobně jako u jiných bezpečnostních složek skládal příslušník SNV slib do rukou režimu, který pro zachování svého mocenského monopolu omezoval svobodu a lidská práva občanů a k tomu neváhal využít jakýchkoli prostředků: *„Já, příslušník Sboru nápravné výchovy ČSR, slavnostně přísahám věrnost své socialistické vlasti – Československé socialistické republice, dělnické třídě a všemu pracujícímu lidu vedenému Komunistickou stranou Československa.* […] *Budu zdokonalovat svou připravenost na základě marxismu-leninismu, úroveň svého všeobecného i odborného vzdělání a dbát o svou bezúhonnost.* […] *Budu vždy rozhodně bojovat proti nepřátelům své socialistické vlasti, nepřátelům Svazu socialistických republik a ostatních spojenec-*

---

36) Libri Prohibiti, archiv VONS, i. j. 4, sign. IV/12. Petr Cibulka své zkušenosti s vězeňskou prací, resp. postihy za její neplnění v NVÚ Minkovice a NVÚ Plzeň-Bory, popsal následovně: *„Za neplnění zcela nereálných výkonových norem jsou odsouzení* [po ekonomickém postihu ze strany jednotlivých podniků – pozn. aut.] *znovu trestáni vedením NVÚ. Jednak automatickým snížením stravenky na základní dávku stravy v hodnotě 7 Kčs na jeden den, což ani nepostačuje k udržení tělesné váhy, dále kázeňsky, a to snížením kapesného až o 75 %, a tím praktickým znemožněním nákupu v místní už tak katastrofálně zásobené kantýně (netýká se Borů), což v minkovických poměrech znamená hlad, zákazem 2 kg balíčku jedenkrát za šest měsíců, umístěním na Oddělení kázeňských trestů (OVKT). Na OVKT je při celodenním uzavření odsouzený dále trestán jednak snížením už tak jednou snížené dávky stravy ze základní, v hodnotě 7 Kčs na osobu, na méně než poloviční, v hodnotě 3 Kčs (navíc bez jakéhokoliv masa!). Vedle toho je ještě postižený odsouzený trestán jakousi pokutou 28 Kčs za každý neodpracovaný den pobytu* [na OVKT – pozn. aut.]. [...] *A to jsem se ještě nezmínil, že neplniči výkonových norem jsou v NVÚ Minkovice trestáni zvláštními pracemi ve svém osobním volnu, což jim znemožňuje po vysilující práci si odpočinout a nabrat sil na další šichtu.* [...] *A to ještě není všechno. Neplniči jsou zařazeni na oddíle (směně) do tzv. III. diferenční skupiny – nejhorší. Její příslušníci jsou vybíráni, jak už jsem se zmínil, na různé neplacené práce, na rajony, služby, brigády do kuchyně, mají zákaz sledování televize, zákaz návštěvy kina, zájmové činnosti atd. Kromě toho jsou po skončení každé směny, ve které se jim nepodařilo* [normu – pozn. aut.] *splnit, vybíráni na tzv. filcunk, což je osobní prohlídka prováděná způsobem zvlášť ponižujícím lidskou důstojnost."*

kých zemí.“[37] V rámci SNV docházelo k poměrně velké fluktuaci pracovníků. Teprve od druhé poloviny sedmdesátých let je zaznamenáván mírný nárůst pracovníků se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Řada z nich si odbornou kvalifikaci doplňovala tzv. za pochodu při práci. Mnohým z nich cestu ke vzdělání otevřelo členství v KSČ a klientské vazby na komunistický „normalizační režim“. V osmdesátých letech je rovněž patrná stagnace v počtu členů KSČ v rámci SNV.

Současný poslanec za KSČM JUDr. Josef Vondruška (1948) je typickým produktem své doby. Poté co nedokončil, z rodinných důvodů, střední školu a po absolvování vojenské základní služby byl přijat jako údržbář n. p. Preciosa Minkovice. Do KSČ vstoupil v roce 1967. Do Sboru nápravné výchovy byl přijat v roce 1972 a byl zařazen jako referent režimu oddělení nápravně výchovné činnosti v NVÚ Minkovice. Tento krok spolu s členstvím v KSČ znamenal pro Vondrušku možnost dobré kariéry, určitá privilegia a příležitost stát se reprezentantem „normalizačního“ režimu. V roce 1975 ukončil maturitou Střední průmyslovou školu elektrotechnickou. Absolvoval sedmitýdenní nástupní kurs SNV. V roce 1978 se stal vychovatelem na oddělení nápravně výchovné činnosti (NVČ). V této funkci uděloval mj. kázeňské tresty odsouzeným za různé prohřešky proti stanovenému režimu. Je evidentní, že i tyto kázeňské tresty mohly být a také byly v rukou „horlivého“ pracovníka SNV nástrojem další šikany a neodůvodněné represe proti lidem odsouzeným za „protistátní trestné činy“, přičemž nemusel porušit jediné nařízení. Socialistický právní řád ve svém výkladu „nahrával“ věznitelům. Pro politického vězně žijícího v každodenním silném psychickém tlaku a v atmosféře strachu, umístěného izolovaně mezi odsouzenými za kriminální trestné činy bylo složité dovolat se vlastních práv.

V roce 1982 absolvoval Vondruška VUML. Mezitím obdržel vyznamenání „Za statečnost“ a „Za službu vlasti“. V roce 1984 byl pověřen funkcí velitele oddělení NVČ. Zároveň byl povolán k dennímu studiu Důstojnické školy SNB fakulty VB VŠ SNB, které ukončil v roce 1988. Na Právnické fakultě UK získal titul JUDr. V roce 1989 byl povýšen do hodnosti majora. Ještě 27. listopadu 1989, kdy statisíce lidí zvoní na Václavském náměstí klíčemi, je mjr. Josef Vondruška odměněn „za spolehlivé plnění stanovených úkolů“ částkou 2000 Kčs. V únoru roku 1990 odchází ze služeb SNV.

Po celou dobu svého působení v Minkovicích byl Josef Vondruška hodnocen jako *„uvědomělý příslušník, člen Komunistické strany Československa, který na svém pracovišti naplňuje a prosazuje politiku KSČ“*. Za vzor byla dávána jeho *„obětavost, horlivost a přesnost“* v plnění úkolů. Při výkonu služby *„je důsledný a náročný při vyžadování a plnění úkolů a dodržování kázně a pořádku od odsouzených“*.[38] Je velice jednoduché ospravedlňovat se tím, že při své práci referenta režimu a později vychovatele oddělení NVČ dodržoval socialistickou zákonnost. V jeho personálním spisu se nenachází žádná informace o tom, že by nějakým způsobem ponižoval politické vězně. Na ně však byly uplatňovány jiné metody než ty, které jsou dány zákonem. Ovšem to se v písemných pramenech dá jen velmi obtížně dohledat. A právě každoroční pozitivní hodnocení mohou sloužit jako určité vodítko. Ve Vondruškově případě se služba,

---

37) KDH VS, Personální spis JUDr. Josefa Vondrušky; služební přísaha příslušníka SNV.

38) KDH VS, Personální spis JUDr. Josefa Vondrušky.

loajalita k režimu, členství v KSČ a mj. také „třídní přístup“ ve vztahu k politickým vězňům vyplatily. Pokud dnes uvádí, že nedělal rozdíly mezi vězni, hodně to vypovídá nejen o něm, ale i o celém zrůdném režimu, kterému sloužil. Zároveň je to dostatečným důkazem toho, že na represi vůči příslušníkům stejného národa se podílela nejen Státní bezpečnost. Své „kostlivce ve skříni“ má i vězeňský systém komunistického Československa.

Období druhé poloviny osmdesátých let je charakterizováno protichůdnými tendencemi: jsou zde snahy opětovně kriminalizovat činnost zastánců lidských práv, za použití celé škály různorodých prostředků je izolovat a omezovat jejich vliv ve společnosti. Na druhé straně je i vnitropolitický vývoj v ČSSR stále výrazněji ovlivňován mezinárodně politickou situací.

Po událostech v listopadu roku 1989 vyhlásil nový prezident republiky Václav Havel k 1. lednu 1990 rozsáhlou amnestii. Ve všech svých důsledcích se dotkla přibližně 23 tisíc osob – dvě třetiny z nich byly propuštěny, zbytku byl trest zkrácen či zmírněn. Po nastolení demokratického režimu bylo nutné prověřit příslušníky SNV, protože demokratizovat a humanizovat vězeňství nebylo možné s ideologicky indoktrinovanými zaměstnanci, kteří nesli odpovědnost za minulá příkoří a pro něž se přizpůsobení demokratickým poměrům stalo nepřekonatelnou překážkou. Ještě předtím však odešlo několik desítek zprofanovaných osob. Dále dobrovolně z různých osobních důvodů zvolilo odchod asi 1000 zaměstnanců SNV. Od června roku 1990 probíhaly prověrky příslušníků SNV, na generálním ředitelství SNV pracovala Ústřední prověrková komise a v 35 vězeňských zařízeních působily místní prověrkové komise. Podle advokáta Milana Hulíka, jenž převzal post předsedy Ústřední prověrkové komise po Petru Uhlovi, neprověřila komise kladně všechny příslušníky oddělení vnitřní ochrany – „prodloužené ruky“ StB ve vězeňství, a mnohé další pracovníky ředitelství a náčelníky jednotlivých věznic včetně jejich zástupců. Podle něj nebylo z celkového počtu asi 5500 příslušníků SNV prověřeno něco přes 400 osob.[39]

---

39) Srov. HULÍK, Milan: *Pokus o analýzu vězeňství* [online]. Dostupný z <http://www.cs-magazin.com/template/print.php?articles=/cs060428.htm>. [cit. duben 2006].

PREVENCE, PROFYLAXE A VÝCHOVA V POJETÍ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Prokop Tomek

„Preventivně-profylaktická a výchovná činnost čs. kontrarozvědky v boji s pravicovými a antisocialistickými živly je jednou z nejnáročnějších, ale také nejcennějších oblastí práce. Má při realizaci bezpečnostní politiky strany své nezastupitelné místo, je významnou profesionální, odbornou a ideově politickou prací každého pracovníka čs. kontrarozvědky. Předpokládá však vysokou politickou a odbornou připravenost, znalost všech zákonů a jiných právních předpisů a umění je aktivně využívat.“[1]

Úvodem

Bezpečnostní aparát využíval k perzekuci oponentů komunistického režimu různé druhy nástrojů. Nejznámějším a nejviditelnějším byl postih trestněprávní. Opíral se o zákonná ustanovení tehdejšího režimu (trestní zákon a trestní řád), která byla i široké veřejnosti známá a srozumitelná. V podmínkách vlády komunistické strany se zákon stal jen „pláštíkem“ k vykonávání tzv. třídní spravedlnosti podle zájmů a potřeb režimu. Vedle toho ale existovalo velké množství zákroků a opatření vykonávaných například z iniciativy Státní bezpečnosti mnoha jinými způsoby. Tyto zákroky se opíraly o rozhodnutí samotné StB, o stranické směrnice a až v sedmdesátých letech o vágně kodifikovanou preventivní funkci bezpečnostního aparátu. Ve skutečnosti byly neoprávněným a nezákonným postihem.

---

1) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), rigorózní práce Oldřicha Mézla: MÉZL, Oldřich: *Kontrarozvědná opatření proti podvratné činnosti pravicových a antisocialistických elementů z hlediska předcházení a odhalování trestné činnosti podle § 92, 98 a 99 trestního zákona*. VŠ SNB, Praha 1980, s. 82.

V obecném povědomí je pociťován rozdíl v míře otevřené represe mezi obdobími nazývanými obecně „padesátá léta“ a „normalizace“. V průběhu doby je samozřejmě patrný posun v užívaných formách represe. Postupně klesá počet odsouzených a vězněných nepřátel režimu. Jedním z důvodů byl zmenšující se počet aktivních odpůrců, který klesal s rostoucí stabilitou režimu. Nešlo však o to, že by se režim dobrovolně odkláněl od politiky masové perzekuce skutečných či jen potenciálních oponentů. Byl k tomu donucen. Měnil se ale i celkový postoj společnosti, od znatelného nesouhlasu k většinové apatii. Měnily se i formy aktivit užívané „nepřáteli“ režimu: pokusy o otevřenou protirežimní akci byly vystřídány opatrnými snahami o prosazování občanských práv. Patrnější byly i snahy o existenci nezávislou na režimu, což bylo zpočátku nemyslitelné. Vznikala tajná řeholní společenství, undergroundové okruhy, skupinky neoficiálního vzdělávání, ale také pololegální místní kulturní ohniska, dětské a mládežnické oddíly, ekologické iniciativy. Utajení těchto iniciativ bylo různé. Příčinou jiného přístupu byly i změny v zahraničněpolitické situaci, zejména helsinský proces a zvýšený zájem světové veřejnosti o poměry v Československu.

Neznamená to ovšem, že StB postupně přestala perzekvovat oponenty režimu. Volila jen skryté a promyšlenější formy, než tomu bylo v počátcích režimu. Zdánlivě ustoupila od represe k prevenci. Prevence byla vedle represe a informační činnosti formálně jedním z hlavních úkolů československé kontrarozvědky.[2]

Různá preventivní opatření postihla zejména v druhé půli existence komunistického režimu v Československu statisíce občanů. Postihla je bez soudu, často bez varování, bez možnosti se hájit. Omezila je v jejich občanských právech, způsobila fatální změny jejich životů. Byl to jev, jehož úplný vliv a rozsah není dosud znám a doceňován.

V následujícím textu budou často užívány pojmy „prevence“ a „profylaxe“, které jsou v podstatě zaměnitelné. V pojetí StB byla prevence spíše „předcházením“, zatímco profylaxe byla „zabraňováním“ či „rozkládáním“. Pojem „profylaxe“ byl přejímán ze Sovětského svazu, od sedmdesátých let se pak v dokumentech StB již takřka nevyskytuje.

První období

Rostoucí důraz na využívání preventivních, profylaktických, výchovných a rozkladných opatření se objevuje v době, kdy se první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Antonín Novotný chystal ohlásit úspěšné vybudování socialismu v ČSSR. První zmínky o cílevědomém využívání mimosoudních prostředků postihu lze v materiálech StB nalézt na přelomu padesátých a šedesátých let. Státní bezpečnost se ve svých směrnicích a pokynech zaštítila závěry XI. sjezdu KSČ a usnesením politického byra ÚV KSČ

---

2) Zákon č. 40/1974 Sb. o SNB, § 1: 1) Sbor národní bezpečnosti je jednotným ozbrojeným bezpečnostním sborem, jehož základním posláním je chránit socialistické společenské a státní zřízení, veřejný pořádek, bezpečnost osob a majetku. 2) Své poslání plní Sbor národní bezpečnosti preventivní a výchovnou činností a uplatňováním prostředků státního donucení.

z 21. dubna 1959. V období již stabilizovaného režimu neměl postih občanů spočívat jako dosud jen v přímé represi, ale i v prevenci s cílem snižovat objem „trestné činnosti“. Rostoucí využívání prevence bylo spojováno úměrně „s upevňováním socialistického charakteru společnosti“. Hlavní myšlenkou bylo postihovat mimosoudně případy menší závažnosti, a to především u provinilců z řad „pracujících“, tedy zejména dělnické třídy. Nový přístup se nesměl týkat uvědomělých nepřátel režimu.

Inspiraci čerpala StB podle dobového zvyku ze sovětských zkušeností. Jeden z podkladů konzultativního jednání mezi zástupci Ministerstva vnitra ČSSR a Výboru pro státní bezpečnost při radě ministrů SSSR (KGB) v roce 1962 nesl název *Profylaktická práce Státní bezpečnosti*. Podle dokumentu nečekala KGB na spáchání trestného činu, ale snažila se mu zabránit. KGB rozeznávala všeobecnou a individuální profylaxi. Mezi všeobecnou profylaxi se řadila veškerá opatření státních i společenských organizací k zabránění *„podvratné činnosti nepřátelských rozvědek a protisovětských živlů uvnitř strany“*, individuální profylaxe byla zase zaměřena na jednotlivce či skupiny osob. Údajně podle usnesení ÚV KSSS a rady ministrů SSSR z 2. března 1959 *„o účasti pracujících na ochraně veřejného pořádku v zemi“* (tedy krátce předtím, než totéž „objevilo“ vedení KSČ) začala KGB více využívat veřejnost k působení na jednotlivce. KGB užívala tajné a veřejné formy profylaxe. Za pozornost stojí zejména formy a metody individuální profylaxe. Tato činnost je podepřena výmluvným citátem V. I. Lenina: *„Nejprve musíme přesvědčit a potom donutit.“*[3] KGB ujišťuje, že profylaxe je především působení přesvědčováním, nikoliv vyhrožováním a zastrašováním. Bez jakéhokoliv zdůvodnění se v elaborátu uvádí, že za protispolečenské jednání osoby nese morální odpovědnost kolektiv, v němž tato pracuje, studuje nebo se společensky vyžívá. Kolektiv pak má vůči jednotlivci i práva: *„V důsledku toho může být profylaxovaná osoba vyloučena z řad příslušné organizace (například vyloučena z Komsomolu nebo KSSS), kolektiv může požádat vedení podniku nebo úřadu o uvolnění nebo převedení takové osoby na jinou práci, o vyloučení ze studií atd.* […]

Jak je známo, VSB[4] *je orgánem státní moci, a nemůže tudíž sám podnikat kroky výchovného rázu vůči profylaxované osobě. Úkoly na něj kladené plní zapojením veřejnosti do profylaktické práce, opíraje se o masové organizace a kolektivy pracujících.“*[5]

Sovětské zkušenosti v této oblasti byly přejímány od počátku šedesátých let.

Asi první vlastní směrnicí československé Státní bezpečnosti pro užívání mimosoudních nástrojů represe byla *Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci* z roku 1960.[6] Přístup k provinilcům měl být diferencovaný. Vedle společenské nebezpečnosti měla být třídní příslušnost provinilce hlavním kritériem při rozhodování, zda aplikovat profylaxi. Ta měla být využívána v první řadě u *„dělníků,*

---

3) LENIN, Vladimír Iljič: *Spisy*, sv. 32. Praha 1955, s. 217.

4) VSB – Výbor Státní bezpečnosti = KGB.

5) ABS, f. Sekretariát FMV (A 2/3), i. j. 2139, Informace a závěry z konzultativních jednání mezi představiteli čs. ministerstva vnitra a Výboru pro státní bezpečnost při radě ministrů SSSR v r. 1962.

6) ABS, f. II. správa SNB (dále A 34), i. j. 1823, Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci, č. j.: Sv-0017/02-1960.

družstevníků, drobných a středních rolníků a pracující inteligence". Mohla být použita i u *„bývalých řemeslníků, živnostníků a jiných maloburžoazních vrstev"*. Zásadně neměla místo u *„osob z řad bývalé buržoazie a jejích přisluhovačů, bývalé vysoké byrokracie, reakčních vyšších důstojníků, ředitelů továren apod."* nebo kulaků a rolníků-spekulantů. Nejvíce otazníků viselo nad „inteligencí", u které měla být profylaxe využívána diferencovaně na základě vztahu provinilce k socialismu. Větší benevolence měla být projevována vůči mladistvým. O konkrétních a přesných formách provedení se ve směrnicích nepíše. Na prvním místě se uvádí úloha agentury, spíše rozkladná než preventivní, která se ovšem nejeví v tehdejším pojetí preventivně-výchovných opatření (dále PVO) jako případná. Volba ostatních forem opatření byla ponechána na operativci: *„Profylaktická a rozkladná práce je práce s lidmi. Je živá, mnohotvárná, rozmanitá a pestrá, mění se její formy. Nelze ji vtěsnat do šablon a receptů, které vedou k dogmatismu a mohou způsobit více škody než užitku."*[7] Ani v budoucnu nenajdeme konkrétní pokyny, jaké formy má prevence a profylaxe vlastně mít.

Prevence se pak dostala i do *Směrnic pro agenturně-operativní práci Státní bezpečnosti* v roce 1962. Je zde definována takto: *„Preventivně-výchovná opatření jsou taková opatření, která umožňují operativním pracovníkům upevňovat spojení s lidem, včasným zásahem předcházet, zabránit nebo alespoň paralyzovat rozrůstání trestné činnosti. Dále musí napomáhat k překonávání všech pozůstatků minulosti v myšlení občanů, které mají svůj výraz v porušování socialistické zákonnosti a norem socialistického soužití. Preventivně-výchovná opatření používají operativní pracovníci vůči pracujícím, kteří se dopustili, nebo je nebezpečí, že se dopustí, trestné činnosti menší společenské nebezpečnosti na základě své politické zaostalosti a třídní neuvědomělosti."*[8]

Podle směrnice byla mezi formami preventivních opatření StB jmenována na prvním místě opět opatření prováděná pomocí tajných spolupracovníků (rozkládání skupin nepřítele) a dále opatření, na nichž se mohou podílet státní orgány nebo společenské organizace. Mohla to být písemná upozornění na negativní jevy, účast na besedách, osobní pohovory s cílem preventivního působení či účast na prokurátorských pohovorech. Byl kladen důraz na písemné návrhy PVO, jejich evidenci a vykazování.

Počátkem šedesátých let převažovala mezi formami PVO veřejná projednání případu. Jejich základní myšlenkou bylo *„pomocí kolektivu pracujících rozdrtit nepřátelské názory a demaskovat nepřátele"*. Modelový způsob:

1. Poznatek byl vyhodnocen z hlediska závažnosti s prokurátorem a poté bylo rozhodnuto, zda bude zvolen trestní postih nebo profylaktické opatření.
2. StB organizovala opatření. Nejprve proběhla porada za účasti zástupců StB, funkcionářů KSČ, prokurátora, národního výboru, vedení závodu a „masových společenských organizací", kde provinilec žil a pracoval. Na poradě byl dohodnut scénář „besedy" (termín, místo, program), její propagace a zajištění účasti obyvatelstva. Program většinou sestával z úvodního slova, např. předsedy ZO ČSM, vyhodnocení

---

7) Tamtéž, s. 9.

8) ABS, Rozkaz ministra vnitra č. 13 z roku 1962, Směrnice pro agenturně-operativní práci Státní bezpečnosti.

případu prokurátorem, vystoupení provinilce, připomínek přítomných a usnesení s návrhem opatření prováděných masovými organizacemi (morální odsouzení, personální změny, náprava nedostatků atd.). Akce mohla být provedena i formou neveřejného prokurátorského pohovoru.

3. Zjištění reakce na provedené opatření.[9]

V šedesátých letech se objevuje kritika chápání PVO jako východiska z nouze u dlouhodobých a komplikovaných případů bez ohledu na jejich charakter (třídní statut provinilce a závažnost trestného činu). Je zajímavé, že hojně využívané zamítnutí výjezdu do zahraničí v dalších desetiletích bylo ještě tehdy považováno za mylné chápání prevence, protože údajně nemělo přímý vliv na provinilce.

Rozsah a formy využití preventivních opatření je možno porovnat alespoň rámcově na příkladech využití II. správou MV a Krajskou správou MV Hradec Králové.

Na II. správě MV bylo od ledna 1961 do září 1963 provedeno celkem 178 PVO (v roce 1961 – 37 PVO, v roce 1962 –106 PVO a do září 1963 –35 PVO). Z nich bylo:
94 pohovorů s občany se styky na zastupitelských úřadech kapitalistických států (z toho 35 % pohovorů bylo provedeno s dívkami, které udržují známosti se zaměstnanci ambasád, 20 pohovorů s mládeží navštěvující filmová představení na velvyslanectví USA);
30 pohovorů s občany pro „malou trestnou činnost“;
14 veřejných schůzí a besed, na nichž byla řešena „malá trestná činnost“ šestnácti osob;
13 profylaktických a preventivních opatření mezi zahraničními studenty;
11 publikací v tisku;
9 vyhoštění cizinců;
5 uveřejnění v televizi a rozhlase;
2 výstavy.[10]

Na Krajské správě MV Hradec Králové bylo za období od 1. ledna do 30. listopadu 1964 zahájeno vyšetřování 80 osob a provedeno preventivní opatření u 60 osob. Formy PVO:
2 projednání před místním lidovým soudem;
10 projednání před komisí národního výboru pro ochranu veřejného pořádku;
10 projednání před trestní komisí na závodě;
20 projednání před závodními složkami na pracovišti;
5 předání případu k řešení stranickým orgánům;
12 pohovorů před orgány MV;
1 rozkladné opatření (s více osobami).[11]

Výsledky Státní bezpečnosti byly vyhodnocovány statisticko-evidenčním odborem MV. Výkazy o činnosti StB pak informují mj. i o využívání PVO.

---

9) ABS, f. A 34, i. j. 1824, Souhrn zkušeností z profylaktických opatření provedených v r. 1961 po linii II. správy MV, 10. 10. 1961, II. správa MV.

10) ABS, f. A 34, i. j. 1827, Zpráva o profylaktických a preventivních opatřeních na II. správě MV, II. správa, 8. odbor, 1. oddělení, náčelník odboru mjr. Kraus, 18. 2. 1963.

11) ABS, f. A 34, i. j. 2873, Zpráva o činnosti KS MV Hradec Králové za r. 1964 – předložení, KS MV Hradec Králové, 14. 12. 1964, náčelník KS MV mjr. Karel Štědrý, adresát II. správa MV pplk. Košnar.

První tabulka uvádí počty PVO v jednotlivých letech a jednotlivých součástech StB.

Součást StB	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Celkem
Centrála	18	14	28	11	32	48	14	14	179
KS Praha	64	89	163	44	18	7	14	0	399
KS Č. Buděj.	9	20	27	21	110	27	48	2	264
KS Plzeň	138	69	75	35	37	91	146	42	633
KS Ústí /Labem	54	121	78	14	35	23	14	1	340
KS H. Králové	28	46	115	84	121	56	58	16	524
KS Brno	127	175	216	167	241	195	114	26	1261
KS Ostrava	55	144	174	127	73	25	85	10	693
KS Bratislava	51	66	91	39	23	63	58	4	395
KS B. Bystrica	59	3	55	76	58	63	65	26	405
KS Košice	43	66	63	15	31	24	6	4	252
HS VKR	139	180	125	231	283	279	137	27	1401
Celkem	785	993	1210	864	1066	901	759	172	6750

Na první pohled jsou pozoruhodné nízké počty PVO provedených centrálou StB. Zajímavé jsou rozdíly mezi využíváním PVO u krajských správ. Trvale vysoká čísla nalezneme u Krajské správy MV Brno, proti níž správy v Praze či Bratislavě prováděly asi jen třetinové množství PVO. I v této oblasti se projevil „liberální“ rok 1968, kdy počet PVO oproti jiným rokům významně klesl.

Další tabulka seznamuje s formami PVO, které StB užívala v letech 1961–1968.[12]

Formy	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Celkem
Pohovor operativy StB	190	182	359	227	334	248	236	61	1837
Pohovor vyšetřovatele StB	38	42	39	72	76	31	27	4	329
Jiné formy MV, např. rozkladná opatření		1		17	33	20	7	2	80
Na návrh MV: prokuraturou	120	124	93	49	27	15	23	1	452
Na návrh MV: národními výbory	6	43	36	18	55	66	29	7	260
Na návrh MV: závody, podniky…	24	54	55	55	62	87	80	34	451
Na návrh MV: společenskými organizacemi	39	83	147	61	22	19	13	11	395

12) ABS, f. Statisticko-evidenční odbor (A 31), i. j. 134, Statistické přehledy osob, jejichž trestná činnost byla vyřízena profylaxí 1961–1968. Rozdíl v celkových počtech je způsoben neznámým nesouladem v letech 1961 a 1962 (u forem vykázáno pokaždé o 20 opatření méně než u počtů za jednotlivé součásti StB) a v roce 1967, kdy nebylo do forem rozepsáno 137 opatření provedených VKR. Chybu dnes není možné opravit.

Na návrh MV: ozbrojenými silami	14	49		10	4	8	5	9	100
Společně MV a prokuraturou	238	133	132	88	96	45	28	2	762
Společně MV a národními výbory	11	20	23	12	36	24	36	7	169
Společně MV a závody, podniky…	29	102	144	160	104	79	87	22	727
Společně MV a spol. organizacemi	55	133	177	92	211	255	16	10	949
Jinak	1	7	5	3	6	4	35	2	63
Celkem	765	973	1210	864	1066	901	622	172	6574

Údaje potvrzují předpoklad, že drtivou většinu PVO v daném období tvořily různé formy pohovorů.

Velmi zajímavou informaci podává třetí tabulka. Ukazuje, jak významný podíl již v šedesátých letech představovaly případy osob, které nebyly předtím „rozpracovávány“ ve svazcích. Od roku 1964 chybí údaje z vyšetřování StB, PVO se nadále vykazovala jen u operativy StB.

Podkladové materiály	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	**Celkem**
Nesvazkované operativní materiály	239	431	531	530	727	603	345	73	3479
Osobní operativní svazek	135	150	235	114	98	70	57	24	883
Osobní pátrací svazek	8	7	9	8	2				34
Pátrací svazek	51	13	43	20	29	8	8	1	173
Pozorovací svazek	75	70	95	74	52	52	34	10	462
Signální svazek	223	201	194	188	153	176	96	44	1275
Vyšetřovací materiály mimo svazky	38	88	91						
Osobní vyšetřovací svazek	6	29	1						
Věcný vyšetřovací svazek			3						
Mapa osoby v prozatímní vazbě	10	4	8						

Shrnutí:

První období využívání prevence Státní bezpečností lze charakterizovat takto: Preventivní zákroky byly jen doplňkem trestněprávní represe. Jejich užívání bylo určeno pro případy provinilých dělníků a mládeže, třídní nepřítel měl být nadále tvrdě postihován.

Preventivní opatření začala být zaváděna jako alternativní forma postihu méně závažných činů „třídně blízkých“ obyvatel. Co se týče forem, šlo buď o tradiční „vlivová“ a rozkladná opatření, realizovaná pomocí tajných spolupracovníků, nebo ze

Sovětského svazu převzatá veřejná či neveřejná projednání (jakési „čestné soudy“). Důraz byl kladen na zveřejnění, a tedy „výchovu“ nejen přímých provinilců, ale i jejich okolí.

Veškeré směrnice a z nich vyvozená opatření byla přijata bez zákonného podkladu, pouze na základě usnesení a příkazů orgánů Komunistické strany Československa. „Podzákonné“ normy upravující preventivní opatření podepsali náčelníci součástí StB nebo ministři vnitra ČSSR. **Státní bezpečnost si fakticky přivlastnila trestní pravomoc.**

Přestože preventivní zákroky byly stále početně nevýznamné, právě období šedesátých let znamenalo dobu obratu ve formách represe.

Význam a rozsah této prevence velmi přesvědčivě ukazuje František Koudelka ve své práci o StB padesátých a šedesátých let.[13]

V letech 1961–1968 bylo provedeno 6750 PVO, tzn. 844 ročně. Velmi významné bylo využití PVO ad hoc, bez dlouhodobého předcházejícího „rozpracování“. O tom svědčí 2772 svazků a spisů StB, které byly ukončovány PVO v letech 1960–1972, což byla asi jen třetina všech provedených PVO.

Období „normalizace“

Jak bylo uvedeno, konec šedesátých let znamenal propad v objemu represe a samozřejmě i v množství provedených PVO. Oproti tomu „normalizace“ nastartovala změnu v pojetí a znamenala i rozšíření preventivních opatření.

V roce 1972 byly přijaty nové *Směrnice pro zpravodajskou činnost čs. kontrarozvědky.* Mezi formami tzv. realizace případu rozpracovávaného Státní bezpečností je zde na prvním místě jmenováno preventivně-výchovné opatření, *„které provádějí pracovníci čs. kontrarozvědky samostatně nebo ve spolupráci se státními nebo společenskými organizacemi formou buď osobních pohovorů,* [nebo] *besed konaných v příslušném prostředí, upozorněním zaměstnavatele, organizováním rozkladných opatření, zveřejněním ve sdělovacích prostředcích apod. Děje se tak zpravidla v případech menší společenské nebezpečnosti s cílem zamezit trestné činnosti nebo jejímu šíření či dovršení, zabránit vlivu nepřítele atd.“*[14]

V roce 1974 se objevila první právní kodifikace obecně opravňující Státní bezpečnost vykonávat preventivní činnost. Byl to zákon o SNB č. 40/1974 Sb., zejména § 1 odst. 2:

„Své poslání plní Sbor národní bezpečnosti preventivní a výchovnou činností a uplatňováním prostředků státního donucení.“

Ovšem již další části tohoto zákona hovoří o dodržování zákonnosti, důstojnosti a osobní svobody občanů:

---

13) KOUDELKA, František: „Preventivně-výchovná“ opatření Státní bezpečnosti. In: *Státní bezpečnost 1954–1968. Základní údaje.* ÚSD AV ČR, Praha 1993, s. 122–129.

14) ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra (A 2/6), Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 54/1972 z 27. 11. 1972, Směrnice pro zpravodajskou činnost čs. kontrarozvědky (A-oper-I-1), článek 48 a) Způsoby a formy realizace.

„§ 2 Sbor národní bezpečnosti přispívá k tomu, aby všichni občané mohli uplatňovat svá práva při plném zachování své důstojnosti a osobní svobody v souladu s právním řádem a zájmy socialistické společnosti.

§ 3 (1) Ve své činnosti se Sbor národní bezpečnosti řídí Ústavou Československé socialistické republiky, ústavními zákony, zákony a ostatními právními předpisy.

(2) Do práv a svobod občanů může Sbor národní bezpečnosti a jeho příslušníci zasahovat, vyžaduje-li to ochrana socialistického společenského a státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob nebo majetku, a to jen v mezích zákona a v rozsahu přiměřeném chráněnému zájmu.“

Preventivní zákroky StB se za „normalizace“ odvolávaly na zásady bezpečnostní politiky státu. Ta byla formulována oficiálně XV. sjezdem KSČ (12.–16. dubna 1976). Základní myšlenkou bylo tvrzení, že Československo je rozvinutou socialistickou společností a že při postihu porušování zákonů by měly být užívány sofistikovanější formy řešení než jen přímá represe. Koncepce bezpečnostní politiky byla stanovena „vědecky“: *„Princip dialektické jednoty výchovy, prevence a postihu je založen na skutečnosti, že represe představuje sice důležitý, ale vždy jen pomocný faktor v komplexu aktivity socialistické společnosti. Komunistická strana Československa se přirozeně nevzdává revolučního násilí, represivních metod, je-li to nutné a nevyhnutelné k udržení revolučních vymožeností lidu v socialistické společnosti. Čím je však společnost rozvinutější, tím více do popředí vystupují otázky výchovy, otázky prevence.“*[15] Je patrné, že tento program je určitým opakováním představy z roku 1960, že po údajném vybudování socialismu v Československu nastává nová etapa i v činnosti represivních orgánů. Zásady bezpečnostní politiky KSČ byly ale opět jen ideologickým „pláštíkem“ pro politiku možného. O tom svědčí skutečnost, že preventivně-výchovná opatření, tedy „měkčí“ forma trestu, nebyla aplikována především při postihu dělníků, mládeže apod., ale zejména v těch případech, kdy státní moc nedokázala v nových podmínkách dosáhnout jiného významnějšího úspěchu.

Preventivní činnost kontrarozvědky Státní bezpečnosti byla od roku 1974 prováděna podle nové zvláštní směrnice. Jednalo se o *Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou* I. náměstka ministra vnitra ČSSR genmjr. Ing. Jána Hanuliaka z 11. prosince 1974 (č. j. N/Z-00532/1974) a jejich stejnojmennou novelu podepsanou genmjr. JUDr. Jánem Kováčem, účinnou od 1. ledna 1983 (č. j. NZ-00459/1982). Novou verzi připravila komise vedená náčelníkem X. správy SNB genmjr. RSDr. Vladimírem Stárkem a složená ze zástupců kontrarozvědných správ Státní bezpečnosti a Vysoké školy SNB. Podle jejího závěru zásady dosavadních „metodických pokynů“ dosud vyhovovaly. V novele byl ale upřesněn systém schvalování a některé formulace. Ke sjednocení terminologie byl také zaveden místo složitého termínu „preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná práce“ jednodušší termín „prevence“.[16]

---

15) OBZINA, Jaromír a kol.: *Základy bezpečnostní politiky KSČ a socialistického státu.* IX. správa FMV a VŠ SNB, Praha 1981, s. 142.

16) Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou, pro poradu ministra vnitra ČSSR s náměstky předložil 3. 6. 1982 I. náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Ján Kováč, č. j.: N/Z-00287/82.

ČÁST II

POJEM, VÝZNAM A CÍL PREVENTIVNÍ FUNKCE

Čl. 2

Pojem prevence v čs. kontrarozvědce

(1) Prevence je cílevědomá činnost čs. kontrarozvědky, směřující k odhalování a odstraňování příčin a podmínek vyvolávajících a umožňujících vznik protispolečenských jevů a trestné činnosti protistátního charakteru. Jejím uplatňováním se včas předchází společenským škodám, ke kterým v důsledku této činnosti dochází.

(2) Prevence uplatněná v případech již páchané trestné činnosti má na rozdíl od předcházení charakter zamezování dalšímu pokračování trestné činnosti, zejména uplatňováním represivních opatření, včetně jejich následného preventivního působení.

(3) S ohledem na okruh osob a organizací, jejichž činnost má být objektem příslušného působení, a na obsah této činnosti se prevence dělí na dílčí a obecnou (čl. 12 a 13).

Čl. 3

Význam a cíl preventivní funkce

(1) Při realizaci bezpečnostní politiky strany a socialistického státu plní čs. kontrarozvědka především preventivně výchovnou funkci, při které se zaměřuje na základní příčiny a podmínky protispolečenského jednání.*)

(2) Činnost celého kontrarozvědného aparátu se v základním pojetí svého zaměření podřizuje cíli uvedenému v odstavci 1. V praxi to znamená, že

a/ odhaluje, omezuje a odstraňuje podmínky a příčiny, které vedou ke vzniku trestné činnosti spadající do její působ-

*) Čl. 3 odst. 2 NMV ČSSR č. 15/1981.

2

Federální ministerstvo vnitra, č. j. N/Z-004591982, Metodické pokyny I. náměstka ministra vnitra ČSSR k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou, Praha 1982.

Zdroj: *ABS*

nosti, zejména trestných činů vysoké nebezpečnosti pro společnost;

b/ provádí opatření směřující k tomu, aby protivník upustil od dalšího pokračování v nepřátelské činnosti;

c/ odhaluje formy, metody a prostředky činnosti protivníka, likviduje, rozkládá a diskredituje jeho činnost;

d/ znemožňuje jeho maskování a navazování spojení;

e/ předchází vzniku mimořádných událostí a jiných protispolečenských jevů;

f/ předchází a zabraňuje poškozování národního hospodářství, integračních vztahů ČSSR a ohrožování bojeschopnosti čs. ozbrojených sil;

g/ vymaňuje z nepřátelského vlivu nebo ze závadového prostředí nepevné osoby, zejména z řad mládeže, které se z nedostatečné politické vyspělosti nebo osobní lehkomyslnosti a bez nepřátelského úmyslu dopouštějí protispolečenského jednání;

h/ upevňuje u občanů právní vědomí a nutnost dodržování norem a pravidel socialistického soužití.

ČÁST III

FORMY, METODY A PROSTŘEDKY PREVENCE

Čl. 4

V praxi čs. kontrarozvědky se zpravidla používají tyto formy:

1. aktivní obranná opatření;
2. udělení výstrahy*).

Aktivní obranná opatření

Čl. 5

(1) Aktivní obranná opatření spočívají ve zpravodajských

*) NMV ČSSR č. 22/1978.

V důsledku této zvláštní úpravy proto v posledních *Směrnicích pro činnost pracovníků kontrarozvědky*, platných v období 1978–1990, nejsou PVO již rozepisována. Jen v přehledu „způsobů a forem realizace“ jsou zmíněna (opět na prvním místě) s odkazem na „metodické pokyny“ náměstka ministra vnitra.[17]

V praxi byly podle těchto „metodických pokynů“ užívány dvě základní formy „prevence“: aktivní obranná opatření a udělení výstrahy podle nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1978.

Aktivní obranná opatření měla dobovým slovníkem následující formy:

- metoda zpravodajsko-technických opatření – vlivová rozkladná opatření s využitím zpravodajských prostředků s cílem mařit nepřátelskou činnost, dezorientovat protivníka a nepřímo jej odvrátit od nepřátelské činnosti, zbavit jej prostředků potřebných k páchání nepřátelské činnosti, kompromitovat jej nebo odhalit jeho činnost v jeho prostředí;
- metoda rozkladných opatření – cílem bylo narušit akceschopnost nepřítele, vyvolávat vzájemnou nedůvěru, pochybnosti, obavy, narušovat vazby uvnitř seskupení a spojení do zahraničí, diskreditovat nepřítele. Zde mohly být použity: agenturní a technické prostředky, dezinformace, zpravodajské kombinace (provokace), oficiální opatření, sdělovací prostředky a pohovory nebo kombinace těchto metod;
- metoda kontrolních opatření – spočívala ve snaze získat kontrolu nad činností nepřátelských skupin a organizací, aby v případě potřeby mohly být v předstihu mařeny jejich aktivity, a dále v kontrolních opatřeních v ekonomice a dalších sledovaných objektech.
- metoda administrativně-právních opatření – jejím cílem bylo zamezit činnost zejména zahraničních organizací a jejich příslušníků proti zájmům ČSSR. Spočívala v zabránění vstupu nebo omezení pobytu na území ČSSR, v zabránění protispolečenských vystoupení, v zabránění získávání informací oficiálním způsobem, opatření proti emigraci nebo zběhnutí do ciziny.[18]

Součástí administrativně-právních opatření bylo i udělování výstrahy podle nařízení ministra vnitra č. 22/1978 a *„předkládání informací a upozornění příslušným stranickým, státním, hospodářským a společenským orgánům na stav nebo situaci, jež může vést k nebezpečí vzniku trestné činnosti, škod nebo jiných protispolečenských jevů“*.[19]

NMV č. 22/1978 bylo společnou směrnicí generálního prokurátora ČSSR a ministra vnitra ČSSR o použití výstrahy prokuraturou a SNB z 27. listopadu 1978. Poněkud zbytečně rozsáhlý dokument sděloval v podstatě toto. Občanovi, o jehož nežádoucí činnosti získala Státní bezpečnost poznatky, mohlo být příslušníkem SNB nebo prokuratury sděleno, že represivní aparát ví o jeho „protispolečenském jednání“. Toto jednání bylo provinilci popsáno a byl upozorněn na to, že v případě jeho opakování nebo pokračování se vydává v nebezpečí trestního postihu. Ze zákona nemohlo mít takové opatření

---

17) ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra (A 2/7), Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 2/1978 z 25. 1. 1978, Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky (A-oper-I-1), čl. 33.

18) Metodické pokyny I. náměstka ministra vnitra ČSSR k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou č. j. N/Z-00459/1982, čl. 5–10.

19) Tamtéž, čl. 10, odst. 2.

žádný zákonný důsledek. Fakt, že občan mohl, či nemusel být za své jednání postižen, svědčil o účelovosti.

Provedená PVO vykazovaly jednotlivé útvary StB na formulářích *Výkaz preventivních opatření*. Jeden výtisk byl zasílán na analytický útvar příslušné správy StB.

Obsah *Metodických pokynů* byl již v minulosti zveřejněn.[20] Publikován byl i text *Směrnice o použití výstrahy prokuraturou a SNB*.[21] Jaká byla praxe skrytá za teorií, za úředním textem?

Byla mnohem drsnější, než by se podle uvedených formálních dokumentů mohlo zdát. Směrnice byla totiž obecná, co se týče konkrétních způsobů prevence a rozkladných opatření. Prevenci definovaly směrnice náměstka ministra vnitra ČSSR jako *„odstraňování podmínek umožňujících vznik tzv. trestné činnosti“*. Kromě zpravodajsko-taktických, rozkladných a kontrolních opatření (vesměs skrytého charakteru) používala StB ale opatření administrativně-právní, která v mnoha případech šla nad rámec znemožnění tzv. trestné činnosti a ve skutečnosti měla povahu svévolného trestání. Formy měly v praxi charakter závažných zásahů do práv a svobod občanů. Je pozoruhodné, že praktické chápání PVO příslušníky StB se zcela shodovalo bez ohledu na to, zda se jednalo o součást celostátní, krajskou či okresní. Přitom v žádných směrnicích se o konkrétních formách nijak nehovoří. Z praxe jsou tak známy:

- individuální pohovory
- projednání případu před vedením podniku, školy nebo pracovním kolektivem
- vyloučení ze studia na střední či vysoké škole
- vyloučení ze společenských organizací (SSM, KSČ apod.)
- zamezení soukromé cesty do zahraničí
- rozvázání pracovního poměru
- zamezení profesního postupu na vyšší funkci v zaměstnání
- zamezení v postupu na vyšší politickou funkci (týkalo se ČSL, ČSS)
- zabránění přijetí do pracovního poměru
- odvolání z pracovní funkce a přeřazení na nižší a hůře placenou funkci
- znemožnění dálkového studia změnou podmínek v zaměstnání
- zamezení přijetí ke studiu
- odnětí státního souhlasu k výkonu činnosti duchovního
- rozehnání kulturní akce: výstavy, hudebního festivalu, koncertu
- rozpuštění společenské či zájmové organizace a nepochybně celá řada dalších, jak vyžadovala situace nebo umožňovaly konkrétní podmínky.

Tato opatření neprováděla většinou StB přímo, ale prostřednictvím zaměstnavatelů, vedení škol či příslušných státních institucí, politických stran a společenských organizací, v jejichž pravomoci bylo vykonání příslušného opatření ke konkrétní osobě. V praxi informovala Státní bezpečnost tato místa buď ústně, nebo písemně. Sdělení nemělo

---

20) ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace.* Votobia, Praha 2001, s. 59–66.

21) BENDA, Patrik (ed.): Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989. In: *Securitas Imperii 6*, ÚDV, Praha 2000, s. 735–738.

X.S-SNB, 2. odbor
Útvar

Datum

PRO SLUŽEBNÍ POTŘEBU

Čj.

~~PŘÍSNĚ TAJNÉ!~~

Výtisk číslo:

Adresát

Počet listů:

ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ
31. V. 1995
DNE PODPIS

Ministerstvo vnitra ČSFR 5

VÝKAZ

preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky

	Počet	Druh postihnuté činnosti*)	Forma a metoda postihu**)
Příslušníci antisoc. sil, zakázaných organizací (K 231, KAN, SOLP apod.)	1		
Pravicoví oportunisté	12		
Příslušníci bývalých politických stran			
Nacionalisté			
Sionisté			
Příslušníci církví a sekt			
Diplomaté			
Ostatní	39	§127/1 tr.zák.	
Celkem	52		

Z TOHO	Počet	Bezpartijní	Přísl. ostat. polit. stran	Členové SSM	Členové a kandidáti KSČ	Rozpracovávání ve svazcích	Nerozpracov. ve svazcích	Cizinci ze ZST
Příslušníci bývalé buržoazie								
Inteligence	30	30 28		2	1	10	20	
Mládež	4	3		4	1	1	3	
Pracovníci na úseku kultury a umění	18	16		1	2	5	13	
Pracující v zemědělství								
Příslušníci ČSLA a vojsk MV								
Dělníci								

*) Uvádí se odkaz na příslušné paragrafy tr. zákona, po jejichž linii byla preventivní opatření provedena.

**) Uvádí se odkaz na příslušný článek a odstavec z metodických pokynů, podle nichž byla preventivní opatření provedena.

Výkaz preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.

Zdroj: *ABS*

Textová část

Ke každému jednotlivému nebo skupinovému případu se uvádí:

— název akce, jméno a příjmení, data narození, zaměstnání, stručná StB charakteristika, místo působení osoby nebo skupiny, datum provedení, cíl a stručný popis opatření;

— výsledek provedeného preventivního opatření, jeho účinnost, společensko-politický dopad na osobu, skupinu, prostředí.

HÁJEK Jan, syn signatáře CH-77 Jiřího HÁJKA. Provedeným opatřením bylo zamezeno jeho přijetí do Národní galerie.

KOHOUTOVÁ Anna, bývalá manželka Pavla KOHOUTA. Na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí její soukromé cesty do Švýcarska, kde se bez povolení čs. úřadů zdržuje její dcera Kateřina.

GALUŠKA Miroslav, (objekt akce ČÁRA), na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí jeho soukromé cesty do USA.

PROCHÁZKOVÁ Lenka, objekt akce GABRIELA, na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí cesty do Rakouska, kde bez povolení čs. úřadů žije její sestra Iva PROCHÁZKOVÁ.

V Historickém klubu Národního muzea byl prostřednictvím ředitele dr. ČEJCHANA proveden komplex opatření k odvolání z funkce předsedy Historického klubu Josefa KŘIVKY (pro jeho styky a prosazování signatářů CHARTY dr. KŘENA, OTÁHALA a HEJGROVÉ). Do funkce předsedy Historického klubu byl jmenován pracovník právnické fakulty UK doc. Karel MALÝ.

RAISKUP Josef, nar. [redacted] 1946

Jmenovaný v průběhu srpna a září 1984 anonymním způsobem objednával vedoucím zaměstnancům pro doškolování lé-

Podpis zpracovatele:

Podpis schvalujícího náčelníka:

Druhá strana výkazu preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.

Zdroj: *ABS*

- 3 -

kařů a famaceutů různé zboží. Po ustanovení RAISKUPA jako anonymního objednavatele bylo provedeno profylaktické opatření v důsledku čehož jmenovaný od této činnosti upustil.

Při kontrarozvědné ochraně ČSSN, MON, FUTI a TAO bylo v rámci preventivních opatření neschváleno k přijetí do těchto organizací 11 osob pro zjištění poznatků státobezpečnostního a kriminálního charakteru.

Náčelník 2. odboru X. správy SNB
plk. JUDr. Miroslav DOHNAL

Třetí strana výkazu preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.
Zdroj: *ABS*

formu příkazu či pokynu k vykonání příslušného požadavku, spíše bylo upozorněním na negativní činnost dotyčné osoby, s pobídkou k provedení „příslušných opatření“, která nebyla zpravidla konkrétně písemně formulována. Například v případě odnětí státního souhlasu bylo v návrhu pro církevního tajemníka krajského národního výboru na závěr, po popisu negativní činnosti kněze, poněkud kostrbatě konstatováno, že činnost jmenovaného se neslučuje „se zákonem o státním souhlasu pro výkon duchovenské funkce“. Z tohoto konstatování logicky vyplývá požadavek odnětí státního souhlasu.

Preventivně-výchovná opatření v praxi

V průběhu let se ve Státní bezpečnosti měnil způsob vykazování výsledků. Zatímco pro šedesátá léta výkazy obsahují počty PVO vykonaných v rámci svazků i mimo ně, v dalších desetiletích byla z neznámých důvodů celostátně vykazována jen PVO vykonaná v rámci svazků. To znamená, že určit počty PVO aplikovaných na předtím „nerozpracovávané“ osoby je velmi obtížné.

Následující tabulka ukazuje počty PVO vykonaných v rámci operativních svazků StB.[22]

Rok	PVO (% z celku)	Vyšetřování StB, VB, prokuraturou	Získání k tajné spolupráci	Celkem
1967	185	259 StB	?	?
1968	55	36 StB	?	?
1969	38	319 (307 StB)	?	?
1970	52	283 StB	?	1209
1971	105 (7,5 %)	367 StB	?	1355
1972	156 (9,4 %)	266 StB	?	1660
1973	272	207 (184 StB)	?	3134
1974	421	203 StB	?	?
1975	518	250	?	?
1976	415	244	40	1031
1977	315 (38,7 %)	202 (110 StB)	?	?
1978	348 (37,9 %)	217 (162 StB)	27	919
1979	342 (40 %)	189 (135 StB)	26	?
1980	393 (39,5 %)	161 (107 StB)	37	?
1981	351 (32,9 %)	246	?	?
1982	431 (35,4 %)	327	?	?
1983	396 (31,3 %)	426	?	?
1984	473 (33,3 %)	337 (207 StB)	?	?
1985	498 (31,5 %)	450 (213 StB)	?	?
1986	331	306 (170 StB)	23	1545
1987	314	214 (107 StB)	12	1175
1988	?	?	?	?
1989	?	161 (109 StB)	12	3029

22) ABS, f. Statisticko-evidenční odbor (A 31/2), i. j. 149–177.

Další tabulka informuje o rozsahu tzv. realizace formou PVO, prokurátorských výstrah a předání případu vyšetřovateli za X. správu SNB[23] včetně krajských správ StB po linii boje proti vnitřnímu nepříteli. Přes neúplné údaje ukazuje jednoznačně poměr mezi trestněprávním postihem a PVO.[24]

Období	PVO (počet osob)	Výstraha NMV 22/78	Předání vyšetřovateli
1978	2671	?	58
1979	3245	?	42
1980	2586	?	42
1981	2780	?	64
1982	2582	?	66
1983	2697	46	?
1984	3269	123	?
II. čtvrtletí 1985	722	30	?
1986	2762	74	?
1987	3457	85	?

Součásti Státní bezpečnosti spadající pod XI. správu SNB[25] provedly od roku 1976 až do poloviny roku 1980 celkem 6367 PVO. Z toho bylo 491 operativních svazků ukončených PVO. S osobami, na něž nebyl předtím zaveden operativní svazek, bylo provedeno 5856 PVO. Tedy jen 8,3 % PVO bylo provedeno u osob předem „rozpracovávaných“ ve svazcích.[26] Ostatních 92,7 % PVO bylo provedeno ad hoc, často u osob, u nichž byla negativní činnost zjištěna při rozpracovávání jiného cíle.

Podle společenských skupin byla u XI. správy SNB nejčastěji cílem prevence „pracující inteligence“ (1700 osob), dělníci a zemědělci (1650 osob), občané s nálepkou „pravicoví exponenti a antisocialistické síly“ (téměř 700 osob) a dále „vízoví cizinci, příslušníci církví a sekt“. Z hlediska stranické příslušnosti a politické angažovanosti byla PVO vedena proti 493 členům a kandidátům KSČ, 118 členům SSM a 18 členům tzv. ostatních politických stran.[27]

V podmínkách kraje jsou ukázkou četnosti využívání PVO v problematice ekonomiky výkazy za 3. odbor Správy StB Hradec Králové a za podřízená okresní oddělení StB v kraji po linii ochrany ekonomiky:[28]

23) X. správa SNB (Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli) existovala v letech 1974–1988. Její působnost byla celorepubliková, na krajské úrovni ale tutéž problematiku vykonávaly II. odbory krajských správ StB, na úrovni okresů okresní oddělení StB. Na Slovensku byla partnerem X. správy SNB XII. správa SNB – Správa kontrarozvědky v Bratislavě.

24) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 342–347, 350, 353.

25) XI. správa SNB (Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky). Na krajské úrovni problematiku zpracovávaly 3. odbory krajských správ StB a XII. správy SNB.

26) To je důležitá informace pro občany, kteří sice pocítili ve svém životě zájem a zásah Státní bezpečnosti, ale v archivu StB na ně žádný svazek evidován není. Závěr, že jim Státní bezpečnost nevěnovala pozornost, není správný. Ovšem nalézt v archivu doklady o činnosti StB proti jejich osobě nemusí být vůbec snadné.

27) ABS, f. XI. správa SNB, i. j. 64, Přehled o preventivně-výchovné činnosti po linii XI. správy SNB v letech 1976–1979, náčelník SAIO XI. správy SNB kpt. Štefan Ličák, č. j. E-00139/03-80, 22. 7. 1980.

28) ABS, f. XI. správa SNB, i. j. 94–112.

Období	Počet PVO/počet osob	Výstraha podle NMV č. 22/78	Předáno vyšetřovateli
1981	446/?	?	14/18
1982	195/?	?	29
1983	?	?	?
1984	528/?	0	27
1985	104/256	?	12
1986	73/121	3/4	14
1987	73/290	1	3
první polovina r. 1988	25/32	2	4

V používání PVO byly na úrovni krajů velké výkyvy. V roce 1975 je nejvíce použila Správa StB Brno (301), nejméně II. správa FMV (3), XII. správa FMV (5) a z krajských správ správy StB v Ústí nad Labem (11) a v Košicích (9).

Jaké konkrétní případy řešila StB formou realizace preventivních výchovných opatření? Výběr dochovaných základních informací o PVO ve vyhodnoceních činnosti součástí Státní bezpečnosti je velmi bohatý. Ukázky budou spíš charakterizovat typické příklady a pestrou škálu forem PVO.

Asi nejčastějším terčem PVO se stávalo prostředí disidentů a občanů stojících v opozici proti režimu.

Ve druhém čtvrtletí roku 1986 se StB snažila „rozložit" nezávislou přednáškovou činnost, použité prostředky byly klasické: *„V rámci přednáškové činnosti v bytě I. Havla bylo v rámci PVO uskutečněno opatření směřující k zabránění vykonání přednášky P. Uhla na téma ‚Program společenské samosprávy'. Jmenovaný byl předveden na MO VB, kde s ním byl sepsán Zápis o výpovědi dle § 19 zák. č. 40/74 Sb. Preventivním opatřením bylo dosaženo, že nepřátelské prostředí odmítá další účast Uhla na těchto přednáškách z důvodu, že v případě jeho účasti dojde vždy k zásahu Bezpečnosti proti účastníkům..."*[29]

Opatření se týkala v případě potřeby i rodinných příslušníků, například v roce 1984: *„Akce MISTR OS 15500*[30] *L. Vaculík – V součinnosti s XI. S SNB zamezeno přijetí jeho syna Jana do prac. poměru n. p. Tranzitní plynovod Praha, kde by přicházel do styku s hospodářským tajemstvím."*

„Akce Asanace" pokračovala dále: *„Akce PŘÍBRAMSKÝ SS 1277431 Pavel Juráček – V průběhu rozpracování byla přijímána opatření k zamezení spolupráce s PZO Art Centrum a FSB, kde se objekt podílí na audiovizuální a filmové tvorbě, čímž si zajišťuje zdroj finančních příjmů. Veškerá přijímaná opatření sledují cíl dosáhnout vystěhování JURÁČKA do zahraničí."*[32]

---

29) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 361, Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách 1. odboru za II. čtvrtletí 1986, náčelník 1. odboru X. S SNB pplk. PhDr. Karel Vykypěl, 19. 6. 1986.

30) Osobní svazek pod heslem MISTR, r. č. 15500, byl zaregistrován 16. 8. 1978 na Ludvíka Vaculíka (*1926). Svazek byl veden 1. oddělením 2. odboru X. správy SNB, zničen 5. 12. 1989.

31) Signální svazek pod heslem PŘÍBRAMSKÝ, r. č. 34038, převeden 28. 7. 1987 na spis prověřované osoby, veden 1. oddělením 2. odboru X. správy SNB a 6. 6. 1989 uložen do archivu.

32) ABS, f. X. správa SNB, Vyhodnocení činnosti za rok 1984, č. j. VN-001604/2-84, s. 11, náčelník 2. odboru X. S SNB pplk. JUDr. Dohnal Miroslav. Filmový režisér Pavel Juráček (1935–1989) byl skutečně donucen po podpisu Charty 77 již v roce 1977 k vystěhování ze země. V roce 1983 se vrátil do ČSSR s podlomeným zdravím, k dalšímu vystěhování ale již nedošlo.

Další ukázkou PVO může být projekt DŮCHOD. V průběhu roku 1984 prováděl 1. odbor X. správy SNB ve spolupráci s Krajskou posudkovou komisí sociálního zabezpečení v Praze opatření směřující k odejmutí invalidních důchodů některým vytipovaným osobám. Opatření se mělo týkat například „objekta akce IDEOLOG“[33] (tehdy pomocný dělník, jinak filozof a signatář Charty 77 Ladislav Hejdánek) a jeho rodinných příslušníků a „objekta akce SPOJKA“[34] (tehdy dělník, jinak novinář a signatář Charty 77 Jiří Ruml). Cílem bylo vyvolat existenční potíže a odvést zájem od protirežimní činnosti.

Některá PVO provedená v roce 1986 proti osobnostem z kulturního života:

„Lenka Machoninová, nar. [datum neuvedeno – pozn. aut.]*, herečka divadla RUBÍN. Jedná se o dceru sig. charty 77* [sic] *Sergeje Machonina. Bylo provedeno jejímu zamezení přijetí do laterny Magiky* [sic] *a činohry ND.*

Josef Polišenský, nar. […] *1916, důchodce, profesor KU. Jmenovaný je vyškrtnutý z KSČ. Nemá kladný vztah k politice KSČ. Měl být jmenován do funkce předsedy Historického klubu. Cestou vedení Národního muzea bylo jmenovanému zabráněno, aby mohl vykonávat funkci předsedy HK. J. Polišenský nebyl do funkce jmenován.“*[35]

„Papežová Eva, nar. [...] *1967, čsl. st. příslušnosti, české národnosti, referentka Čs. státní pojišťovny, osoba inklinující k sionismu. Zabráněno přijetí do Tiskové agentury Orbis.*

Vašková Jadwiga, nar. [...] *1953, polské národnosti, čsl. příslušnosti, osoba židovského původu. Zájem pracovat v TAO. Zamezeno.“*[36]

„RNDr. František Vymazal, nar. [...] *1950, (tajemník KV ČSL v Brně). Vedením ČSL byl jmenovaný navrhován na funkci tajemníka ÚV této strany. Při prováděných prověrkách bylo zjištěno, že se v jeho osobě jedná o bigotně věřícího člena ČSL, který svůj život i život rodiny zcela podřídil církevním dogmatům. Vzhledem k tomu, že osoba s podobnými sklony není na pozici funkcionáře ČSL žádoucí, bylo v návaznosti prostřednictvím vlivové agentury (TS PETR) dosaženo toho, že VYMAZAL nebude jmenován do žádné funkce sekretariátu ÚV ČSL v Praze.“*[37]

„Svazek 33113 BRATR: Dne 8. 4. 1987 bylo uskutečněno jednání s vedoucí hotelu AXA s. Ramaizlovou Jiřinou, nar. […] *1945. Cílem jednání bylo zajištění, aby s mluvčím CH-77 Litomiským Janem, nar.* […] *1943, nebyla prodlužována pracovní smlouva jako s topičem hotelu. Na základě uvedeného jednání vedení hotelu AXA rozvázalo ke dni 30. 4. 1987 s Litomiským pracovní poměr.*

---

33) Osobní svazek pod heslem IDEOLOG, r. č. 18077, byl zaregistrován 26. 6. 1979 na Ladislava Hejdánka (*1927), veden na 3. oddělení 1. odboru X. správy SNB, skartován 8. 12. 1989.

34) Signální svazek pod heslem SPOJKA, r. č. 22384, byl zaregistrován 11. 11. 1981 na Jiřího Rumla (1925–2004), veden byl na 3. oddělení 1. odboru X. správy SNB, 17. 6. 1982 byl převeden na osobní svazek a 5. 12. 1989 byl zničen.

35) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO provedených útvarem čs. kontrarozvědky, 2. odbor, 1. oddělení, 6. 6. 1986, vypracoval npor. Kucian, schválil VSRS kpt. JUDr. Milan Souček.

36) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO provedených útvarem čs. kontrarozvědky (Čs. film, MON a TAO), 2. odbor, 3. oddělení, 11. 6. 1986, vypracoval pprap. Věchet.

37) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO, 1. odbor, 2. oddělení, 16. 12. 1986, vypracoval VSRS kpt. JUDr. J. Majtner.

Uvedené opatření mělo za cíl narušení akceschopnosti jmenovaného jako mluvčího CH-77 a zároveň narušení vnitřních vazeb na ostatní sig. CH-77, se kterými měl Litomiský možnost udržovat aktivní styk. Dále uvedeným PVO bylo znemožněno Litomiskému, aby se ve své pracovní době stýkal v prostorách hotelu AXA se zahraničními novináři, kterým předával informace o čs. opozici z řad CH-77 a VONS.

V současnosti je možné provedené PVO hodnotit jako velmi dobré. Prostřednictvím agent. sítě byly získány poznatky, které potvrzují správnost provedeného PVO. Litomiský má v současné době jako mluvčí CH-77 ztíženou svou činnost již tím, že musí na každé jednání dojíždět z místa svého trvalého bydliště. Podle jeho vlastního vyjádření před TS mu rozvázání pracovního poměru v hotelu AXA velmi zkomplikovalo jeho závadovou činnost.

Na základě provedeného PVO je možno konstatovat, že činnost Litomiského jako mluvčího CH-77 a VONS byla částečně utlumena zejména v aktivitě styků v nepřátelském prostředí, které jsou v současné době ohraničeny pouze několikadenními pobyty Litomiského v Praze.“[38]

Dokumentace výmluvně přibližující konkrétní průběh PVO se dochovala k případu studenta Václava Pintíře z roku 1985. Václav Pintíř (*1963) studoval v osmdesátých letech Vysokou školu zemědělskou v Praze. Dne 5. prosince 1984 na něj zavedla StB signální svazek pod heslem KANDIDÁT. Důvodem měly být poznatky předané Státní bezpečnosti jeho kolegou, agentem PAVLEM.[39] Podle nich měl Pintíř zastávat údajně *„protisocialistické a protikomunistické názory, znevažovat vedoucí úlohu KSČ a výsledky budování socialismu v ČSSR“*. V tomto duchu prý otevřeně hovořil mezi studenty. Paradoxní je skutečnost, že byl místopředsedou ročníkového výboru SSM, a v prvním ročníku školy byl dočasně dokonce kandidátem členství v KSČ.

Po relativně krátkém „operativním rozpracování“ navrhl 15. února 1985 nstržm. Pavel Slabý z 1. oddělení IIb. odboru Správy StB Praha ukončit svazek profylaktickovýchovným opatřením. Cílem opatření bylo zamezit pokračování Pintířova nežádoucího působení na studenty a odvrátit jej od jeho postojů. Plán měl dvě části. Nejprve byli vyslechnuti studenti, s nimiž přicházel Pintíř nejčastěji do styku. Ti měli protokolárně potvrdit nežádoucí Pintířovo chování. Poté byl proveden výslech samotného Pintíře. Cílem bylo skutek prokázat a zastrašit provinilce. Při pohovoru, který se uskutečnil 19. dubna 1985, byla Václavu Pintířovi vyslovena „výstraha náčelníka Správy SNB Prahy a Středočeského kraje“, protože svým jednáním se měl dopustit trestného činu pobuřování (§100 trestního zákona). Ovšem druhá část opatření měla pro Václava Pintíře závažnější následky. Dne 6. května 1985 bylo z iniciativy StB svoláno jednání představitelů školy včetně stranických funkcionářů a některých studentů. Přítomni byli i tři příslušníci StB. Setkání bylo ale pozadím tzv. profylaktického pohovoru, který vedl vyšetřovatel StB npor. JUDr. Martin Kozák. Ten shrnul Pintířovy „hříchy“ a oznámil udělení výstrahy. Václav Pintíř se i za těchto okolností od svých postojů nedistancoval, pouze uznal, že jeho názory mohly mít negativní dopad na okolí. Již v nepřítomnos-

---

38) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO, č. j. VN-002000/-87, 15. 6. 1987, vypracoval npor. Ing. Málek, mjr. JUDr. Kopinec.

39) Agent PAVEL – Pavel Vaněk (*1962), agent 1. oddělení 2b. odboru Správy StB Praha od 2. 11. 1983, číslo svazku 39132.

ti studentů pak věc řešili pedagogové za účasti příslušníků StB. Ačkoliv doc. Bláhová vyjádřila za učitelský sbor překvapení nad proviněními Václava Pintíře, předseda kárné komise prof. Pišvejc konstatoval, že kárná komise *„dospěla ke shodným zjištěním jako příslušníci SNB, a proto navrhla vyloučení studenta Pintíře ze studia“*. Václav Pintíř byl vyloučen v době, kdy mu k ukončení studia zbývalo jen složit poslední státní zkoušku. Vedení VŠZ pak mělo vymýšlet opatření, jak podobným případům předejít, zejména intenzivnějším stranickým dohledem nad studenty.

Formálně bylo vyloučení opřeno o § 34 vyhlášky ministerstva školství 110/1980 o studiu na vysokých školách: *„Za závažné porušení studijních nebo občanských povinností nebo pravidel socialistického soužití může děkan studentovi na návrh kárné komise uložit: napomenutí, důtku, veřejnou důtku, podmíněné vyloučení ze studia a vyloučení ze studia.“*

Uspokojivý průběh a výsledek PVO pak narušovaly jen poznatky agentury StB, podle nichž se pedagogové podvolili tlaku zvnějšku jen neradi. Václavu Pintířovi bylo z těchto míst naznačeno, že mu škola za dva roky umožní státní zkoušku složit a získat diplom. *„Pramen na závěr uvedl, že se takto stává z celého případu fraška, neboť celý dojem vyplývá tak, že i když se společnosti podařilo s. Pintíře ‚dostat ze školy‘, vedení školy dělá, co může, aby studenta ochránilo před politickým terorem a našlo kompromisní cestičku lidskosti.“*[40] Názor nstržm. P. Slabého na agentovu zprávu je výmluvný: *„Pro současnou dobu typické alibistické stanovisko, které zaujala VŠZ Praha k případu Pintíř, ve snaze převést odpovědnost za rozhodnutí kárné komise na orgány Bezpečnosti, kteráž tímto svým stanoviskem neoficiálně pouze naznačovaným se odchyluje od principiálního řešení soc. nebezpečného jednání k posuzování tohoto závažného protispolečenského jednání studenta Pintíře z pozic jakéhosi ‚socialismu s lidskou tváří‘.“*

Václav Pintíř ale ještě téhož roku emigroval. Byl proto za spáchání trestného činu opuštění republiky (§ 109 trestního zákona) v lednu 1986 odsouzen v nepřítomnosti na dva roky odnětí svobody nepodmíněně.

Na úseku činnosti 4. odboru X. správy SNB[41] bylo nejběžnější formou PVO neudělování vstupních víz cizincům, znemožňování vycestování československým občanům do zahraničí a různé pohovory. Cílem bylo zejména likvidovat nežádoucí kontakty občanů s aktivními exulanty v zahraničí a s židovskými organizacemi a většinou přimět občany Československa, aby ustali v kontaktech na zahraniční „centra ideologické diverze“, v některých případech byla využívána metoda tzv. obecné prevence (zejména zveřejňování tendenčně vykládaných případů v médiích).

„Akce CESTOVATEL – č. sv. 1474.[42] *Doc. Dr. JANOUCH František, nar.* […] *1931, čs. vystěhovalec ve Švédsku, nyní švédský st. příslušník. Jako exponentu čs. emigrace bylo zamezeno jeho účasti na VI. generální konferenci fyziků a matematiků (pořádala*

---

40) ABS, odd. vyšetř. a operat. spisů, a. č. 773086 – r. č. 39376 KANDIDÁT, listy 114–116, agenturní zpráva agenta PAVLA, r. č. 39132, Reakce a ohlasy na rozhodnutí kárné komise o vyloučení Václava Pintíře z dalšího studia na Vysoké škole zemědělské v Praze, 11. 6. 1985.

41) 4. odbor X. správy SNB se zabýval sionismem, ideologickou diverzí, pacifismem…

42) Osobní svazek pod heslem CESTOVATEL, r. č. 1474, byl zaregistrován 2. 10. 1969 na Františka Janoucha (*1931). Svazek byl původně signální a byl zničen 8. 12. 1989.

ČSAV) v Praze, s cílem zamezení či obnovení styků s čs. opozicí a předání materiální a morální podpory.“[43]

„Akce GARNITURA I,[44] *Běla ŘÍDKÁ, nar.* […] *1950, prodavačka. Jmenovaná udržuje styky s exponentem čs. emigrace Karlem Kynclem. Na základě vyhodnocení poznatků v akci bylo rozhodnuto provést zpravodajský typovací pohovor se jmenovanou. Druhou variantou ukončení pohovoru bylo profylaktické opatření. Jmenovaná své styky s objektem akce HLASATEL (Kyncl) přiznala do zápisu o výpovědi. Ustoupení od svých již sporadických styků s KYNCLEM však odmítla. V současné době pokračuje její prověrka ve spisu PO. Ke jmenované je zavedena agenturní kontrola.“*[45]

„V resortním tisku SIGNÁL byl dne 7. 2. 1987 zveřejněn článek na realizovaný případ ‚KEN‘ o činnosti IDC SVĚDECTVÍ.[46] *Článek byl zpracován na základě odhalení pracovníka IDC SVĚDECTVÍ v červenci (24.) 1986 E. K. Seigneurie, nar.* […]*, se 40 kg ID materiálu. Případ byl realizován jako obecná prevence – metoda obecná prevence dle čl. 13, odst. 2, 3.“*[47]

PVO provedená k potlačení činnosti církví lze představit obtížně. Ve vyhodnoceních činnosti 5. odboru X. správy SNB jsou přehledy realizovaných PVO popsány jen schematicky, bez podrobného popisu konkrétního provedení, jen s odkazem na články metodických pokynů, podle nichž bylo údajně postupováno.

Jak vypadala praxe preventivně-výchovných opatření mimo Prahu? Příkladem může opět být Východočeský kraj.

Za celý rok 1985 byly z operativy (z II. odboru) Správy StB Hradec Králové a jednotlivých okresních oddělení StB po linii II. odboru (vnitřní nepřítel) vyšetřovatelům StB předány případy 3 osob, vyšetřovatelům VB pak 35 osob. Současně bylo ale provedeno celkem 176 PVO s 371 osobami. Z toho byla dvě PVO obecná se 176 osobami. Nejčastější formou PVO byl pohovor. Jako obecná prevence bylo kvalifikováno i předání informace o mládeži v září 1985 Krajskému výboru KSČ v Hradci Králové, *„na jejímž základě došlo k prohloubení spolupráce StB a součástí státní správy na celém území kraje“*. Výstraha podle NMV 22/1978 byla vyslovena devíti osobám. Provedená kádrová opatření:

- odvolání z funkce nebo přemístění: 10 osob
- neustanovení do funkce: 2
- nepřijetí do pracovního poměru: 4
- veřejná důtka: 1
- nepřijetí nebo vyloučení ze studia na VŠ: 9
- zabránění výjezdu do „kapitalistických států“: 19

---

43) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 373, Vyhodnocení plánu práce 4. odboru za rok 1984, 14. 1. 1985.

44) Spis prověřované osoby pod heslem GARNITURA, r. č. 26347, byl zaregistrován 20. 9. 1983. Spis byl zničen 6. 12. 1989. Osobní svazek pod heslem HLASATEL, r. č. 22440, byl zaregistrován 20. 11. 1981 na Karla Kyncla (*1927). Svazek byl zničen 8. 12. 1989.

45) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 373, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problémech práce, 28. 3. 1984, náčelník 4. odboru X. správy SNB mjr. Beneš Josef.

46) Pod pojmem „IDC Svědectví“ (ideodiverzní centrum) je míněn exilový časopis *Svědectví*, vycházející od roku 1956 péčí Pavla Tigrida v Paříži.

47) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 376, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce po linii 4. odboru za III. čtvrtletí 1987, 24. 9. 1987, npor. Široký, náčelník odboru pplk. Beneš Josef.

- vyhoštění vízového cizince z ČSSR, zkrácení pobytu: 3
- zařazení na index nežádoucích osob (u cizinců): 5
- zrušení výstavy: 1x
- zrušení hudební skupiny: 3x
- zabránění konání srazu „volné mládeže“: 7x.[48]

Za rok 1986 bylo represivně podle trestního řádu postiženo celkem 18 osob, z toho 8 předáno vyšetřovateli StB (4x § 100, 2x § 109, 1x § 112, 1x § 179).[49] Za totéž období bylo ale provedeno i 215 PVO s 388 osobami, dále tři „generální prevence“ k zabránění konání tří srazů „volné mládeže“, kdy bylo zákazem postiženo celkem 630 osob. PVO byla prováděna zejména v prostředí mládeže, dále „proti negativnímu působení církví a sekt“ a v souvislosti s Chartou 77. Prevence se týkala zejména tzv. trestné činnosti podle § 100, 112, 178, 202 a 260.[50] Byly využívány metody zpravodajsko-taktické a administrativně-právní: pohovory a případně „nucené styky“ nebo opatření ve spolupráci se státními a společenskými organizacemi. PVO prováděná na středních odborných učilištích, středních a vysokých školách plnila podle StB většinou svůj účel, naopak mládež, klasifikovanou StB jako „volná mládež“, a zejména příznivce punku se nedařilo zastrašit. Preventivně-výchovnými opatřeními se mělo dokonce dařit zajišťovat akce Sdružení katolických duchovních Pacem in terris. Mezi kněžími StB aplikovala zejména „nucené styky“ (výslechy) a pohovory ve spolupráci s církevními tajemníky. V prostředí Charty 77 se mělo dařit pomocí PVO údajně „prohlubovat rozpory“ mezi signatáři z Prahy a z Východočeského kraje, podařilo se zamezit několika podpisovým akcím a dvě osoby na základě nucených pohovorů odvolaly své podpisy Charty 77. Aktivní opatření byla zaměřena i proti ustanovení jednotného programu signatářů a sympatizantů Charty 77 a „antisocialistických sil“ ve Východočeském kraji. Bylo provedeno 21 kádrových opatření k osobám, které nezastávaly vyšší postavení, výstraha podle NMV č. 22/1978 byla vyslovena v 5 případech.[51]

Za rok 1987 bylo v teritoriu Východočeského kraje postiženo represí celkem 19 osob, z nich osm bylo předáno vyšetřovateli StB, deset vyšetřovateli VB a jedna osoba byla předána vyšetřovateli Vojenské prokuratury. Za totéž období bylo provedeno 273 PVO s 372 osobami a 11 generálních prevencí. Z nich byly čtyřikrát rozehnány „srazy volné mládeže“ (takto bylo postiženo celkem asi 1300 osob) a sedmkrát byly uspořádány besedy s učňovskou a středoškolskou mládeží (pro celkem 800 osob) na téma šikanování a trestná činnost mládeže. PVO byla prováděna v polovině případů v prostředí mládeže a z jedné třetiny v prostředí římskokatolické církve. Nejčastější formou byly pohovory, zvýšený efekt měly mít pohovory doplněné zápisem o výpovědi. PVO a výstrahy neměly žádný účinek na hlavní signatáře Charty 77. Provedená kádrová opatření:

---

48) ABS, f. KS SNB – S StB Hradec Králové, Roční hodnocení pracovních výsledků za rok 1985, adr. X. S SNB AIPKO, 17. 1. 1986.

49) Trestné činy podle I. hlavy trestního zákona – trestné činy proti republice: § 100 – pobuřování, § 109 – opuštění republiky, § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině, § 179 – obecné ohrožení.

50) § 178 – maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, § 202 – výtržnictví a § 260 – podpora a propagace fašismu a podobného hnutí.

51) ABS, f. KS SNB S StB Hradec Králové, Roční vyhodnocení pracovních výsledků za rok 1986, adr. X. S SNB AIPKO, 6. 1. 1987.

- zabránění soudní obhajoby signatářem CH-77 – 2
- rozvázání pracovního poměru – 2
- přemístění duchovních římskokatolické církve – 2
- neudělení státního souhlasu k výkonu náboženské funkce – 7
- zabránění uměleckému vystoupení – 3
- nedoporučení ke studiu v zahraničí – 13
- zrušení organizace „Přátel přírodní výživy“ při Českém svazu zahrádkářů v Dobrušce, okr. Rychnov nad Kněžnou (postiženo 516 členů z celé ČSSR)
- umístění na index nežádoucích osob (cizinci) – 1x
- výstraha podle NMV 22/1978 – 11x.

Zpracovatel zprávy si postěžoval, že mnohé instituce, zejména národní výbory, Socialistický svaz mládeže, školy, reagují na negativní jevy až na základě upozornění Státní bezpečnosti a samy nevyvíjejí žádnou aktivitu směrem k prevenci.[52]

Za období roku 1988 není pro problematiku vnitřního nepřítele ve Východočeském kraji k dispozici roční vyhodnocení, jen vyhodnocení za první dvě čtvrtletí roku. V prvním čtvrtletí byly součástmi StB v teritoriu Východočeského kraje dvě osoby předány vyšetřovateli VB, vyšetřovateli StB žádná. Bylo ale současně provedeno 53 PVO se 75 osobami a další preventivně-rozkladná opatření v souvislosti s aktivitami „antisil“ (tj. antisocialistických sil), římskokatolické církve a v prostředí mládeže. Více než polovina PVO jako již dříve směřovala do prostředí mládeže, více než třetina do církví a sekt. Šlo zejména o trestnou činnost směřující k spáchání „trestných činů“ podle § 100, 202 a 178. Převládala skrytá prevence, operativní pohovory a „nucené styky“. Výstraha podle NMV 22/1978 nebyla vyslovena žádná. Jako PVO byla provedena tato kádrová opatření:

- Faráři římskokatolické církve Pavel Rousek a František Schnittler byli přemístěni v rámci Východočeského kraje, protože údajně negativně ovlivňovali věřící.
- Jiří Studený, ředitel Střední ekonomické školy Trutnov, byl označen za „přívržence hnutí PUNK“. Zjištění bylo postoupeno odboru školství východočeského krajského národního výboru.
- Jiří Burda, Martina Kuhn-Gaberová a Alena Takáčová, pracovníci klubu SSM Trend Trutnov, „propagovali“ podle zjištění StB v klubu punkovou hudbu. Tato informace byla předána OV SSM v Hradci Králové.
- Vladimíru Sádovskému, který byl údajně opakovaně trestán za kriminální činnost, bylo zabráněno ve znovuzískání povolení k diskžokejské činnosti.[53]

Ve druhém pololetí roku 1988 byla předána jedna osoba vyšetřovateli StB. Další osoba byla předána vyšetřovateli prokuratury. Jednalo se o signatáře Charty 77 Stanislava Pitaše, u něhož zahájil dne 3. května 1988 vyšetřovatel Okresní prokuratury Náchod trestní stíhání podle § 156/2, protože Stanislav Pitaš ve své písemné stížnosti

---

52) ABS, f. X. správa SNB, i. j . 445, Vyhodnocení plánu práce 2. odboru S StB Hradec Králové 1987, Roční zhodnocení pracovních výsledků za rok 1987, 11. 1. 1988.

53) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 433, Vyhodnocení plánů práce 2. odborů krajských správ StB vč. Hradce Králové. Informace za I. čtvrtletí 1988 (11. 12.–10. 3.). Osnova podle RMV č. 12/83, č. j. OS-00442/II-01-88, 20. 3. 1988, náčelník 2. odboru pplk. RSDr. Havránek Stanislav a náčelník S StB pplk. RSDr. Hakl Josef, adresováno X. S SNB AIPO Praha.

hanlivým způsobem urazil a napadl [sic] příslušníka StB pro výkon jeho funkce. Za stejné období bylo provedeno 58 PVO s 65 osobami, jedna generální prevence v gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové a jedno preventivně-rozkladné opatření v prostředí „antisil" a církví. Spolu s VB bylo zabráněno konání dvou srazů příznivců undergroundu a punku. Preventivní činnost směřovala zejména do prostředí mládeže, církví, sekt a „antisil". Podle StB se jednalo o tendence k páchání trestných činů podle § 100, 178 a 202. Použité formy PVO: pohovory, „nucené styky" a skrytá forma prevence. Výstraha byla udělena jedna.

Byla provedena následující kádrová opatření:

- Herec Divadla Vítězného února v Hradci Králové Miroslav Suchý – vyloučen z KSČ za činnost v letech 1968–1969. Utajenou formou bylo zabráněno, aby působil jako režisér divadla.
- Hudebník Milan Košťák, který prý v minulosti negativně ovlivňoval obecenstvo – utajenou formou zabráněno, aby byl opětovně zaměstnán jako profesionální hudebník.
- Studentka Pedagogické fakulty v Hradci Králové Jitka Šprincová, současně vedoucí Malé galerie na vysokoškolských kolejích – odvolána z funkce vedoucí galerie, protože se podílela na happeningu v galerii s názvem *Ruce 1988*.
- Jan Vrba, vychovatel SOU n. p. Pozemní stavby Rychnov nad Kněžnou a člen církve Svědci Jehovovi – po upozornění vedením organizace přeřazen do funkce závozníka a zaměstnavatel ukončil jeho dálkové studium Pedagogické fakulty v Olomouci.
- Zbyněk Šejnoha, student gymnázia Jevíčko a člen církve Svědci Jehovovi – prostřednictvím X. správy SNB zbaven možnosti studovat vysokou školu v zahraničí a omezeny i možnosti jeho vysokoškolského studia v ČSSR.
- MUDr. Jiří Kužel, zástupce primáře oddělení v Nemocnici s poliklinikou Jilemnice – vzhledem k „protispolečenské činnosti" v letech 1968–1969 „nebyl doporučen" do funkce primáře v Nemocnici s poliklinikou ve Vrchlabí.
- […], student OUJP Dobruška – vzhledem k údajně negativnímu chování a vystupování vyloučen ze studia a odeslán domů do Etiopie.[54]

Dílčí ukázkou mohou být i výsledky v Severočeském kraji za první polovinu 80. let. V Severočeském kraji bylo provedeno od 1. ledna 1980 do 30. června 1985 v problematice „vnitřního nepřítele" 377 PVO u 881 osob. Z nich bylo 280 příslušníků „inteligence", 269 osob z řad mládeže, 262 dělníků, 50 lidí „z kultury", 13 ze zemědělství, 4 vojáci ČSLA a 3 z „bývalé buržoazie". Z 377 PVO bylo tematicky 109 v problematice „kontrarozvědné ochrany mládeže", 79 ze zdravotnictví, 70 z církví a sekt, 46 z problematiky K-231, KAN a Charta 77, 6 z okruhu sionistů, 17 z pravice, 3 bývalých politických stran, 2 nacionalistů a 45 z ostatních problematik. Jen 120 PVO bylo provedeno u osob vedené v operativních svazcích. V daném období se zvyšoval i počet udělených výstrah podle NMV č. 22/1978. V letech 1980, 1982 a 1983 byla udělena

54) ABS, f. X. správa SNB, i. j. 434, Vyhodnocení plánů práce 2. odbory krajských správ StB. Informace za II. čtvrtletí 1988, č. j. OS-00442/II-01-88, 20. 3. 1988, náčelník 2. odboru pplk. RSDr. Havránek Stanislav, náčelník správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. Hakl Josef, adresováno X. S SNB AIPO Praha.

jedna ročně, v r. 1984 šest a za první pololetí roku 1985 to bylo již devatenáct výstrah. V problematice Charty 77 bylo v kraji údajně dosaženo velmi dobrých výsledků. Ze 70 signatářů aktivních v Severočeském kraji se 22 vystěhovalo do zahraničí a 14 podpis Charty 77 odvolalo.[55] Z analýzy vyplývá, že největší množství PVO bylo provedeno v problematice mládeže. Ve třetině případů byla PVO uskutečněna u osob vedených v operativních svazcích, tzn. že tak byly ukončovány případy, u kterých se nepodařilo prokázat trestný čin.

Shrnutí

V praxi bylo v době „normalizace“ nejvíce PVO, zhruba 60 %, prováděno v celorepublikovém měřítku součástmi StB pro „boj proti vnitřnímu nepříteli“. Dalších zhruba 30 % vykonávaly součásti StB pro ochranu ekonomiky, zhruba 10 % pak součásti pro „boj proti vnějšímu nepříteli“.

Odhadem, podle vyhodnocení dílčích známých údajů, bylo v letech 1969–1989 v Československu provedeno Státní bezpečností zhruba 100 000 preventivně-výchovných opatření, tzn. 5000 ročně! Za trestné činy podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona (trestné činy proti republice) bylo přitom za totéž období odsouzeno v Československu 4758 osob. Jde ale o počet bez rozsudků vojenských soudů a bez odsouzených za trestný čin opuštění republiky (§ 109), kterých bylo 105 993.[56]

Ve srovnání s šedesátými léty jde u preventivně-výchovných opatření zhruba o pětinásobné zvýšení.

Z analytických zpracování StB vyplývá, že do roku 1972 mezi ukončovanými případy převažovaly případy zakončené návrhem na vyšetřování. Od roku 1973 byl trend opačný. Převažovaly případy ukončené preventivně-výchovnými opatřeními. Mělo se tak dít s ohledem na již zmíněné zásady bezpečnostní politiky KSČ, formulované oficiálně XV. sjezdem KSČ. V roce 1979 činil počet PVO 71,7 % z uzavřených případů, zatímco návrhem na vyšetřování bylo ukončeno 28,3 %.

Skutečným důvodem byla neudržitelnost tvrdé represe v měnících se politických podmínkách. Mezi významné faktory ovlivňující podobu a rozsah represe patřily zájem a tlak světové veřejnosti, nevládních organizací, zabývajících se ochranou lidských práv, zahraničních vlád i mezivládních organizací. Základnou pro tento tlak byl od poloviny sedmdesátých let tzv. helsinský proces, který umožňoval mimo jiné vyžadovat dodržování lidských práv v Československu. Proto bylo stále obtížnější dosahovat postihu cestou justice a skrytá represe byla svěřena Státní bezpečnosti.

Téma preventivních, výchovných, profylaktických a rozkladných opatření je velmi důležité. Ukazuje skutečný rozsah represe v „normalizačních“ letech a formy, jakými represivní aparát, ale i celý komplex systému státních i tzv. společenských organizací postupoval proti nepohodlným občanům.

---

55) ABS, diplomová práce kpt. Karla Malého: MALÝ, Karel: *Preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná činnost jako forma předcházení a zamezování v působení ideologické diverze*. VŠ SNB, Praha 1986.

56) CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Sešity 29, ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. 10.

PERSONÁLIE

ŘÍKALI MU PAVEL SVATÝ

Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny

Ondřej Koutek

V české historiografii se ani po téměř dvaceti letech od pádu komunistického režimu nevěnovala dostatečná pozornost osudům jednotlivých výrazných politických osobností předúnorového Československa. Až na pár výjimek dosud chybí zpracování biografických portrétů, které by čtenáře blíže seznámily se životem generace demokratických politiků, jejichž osudy byly pevně spjaty s dějinnými zvraty 20. století. Dospívali v období masarykovské republiky a pevnost svých charakterů vyzkoušeli v období okupace – buď účastí v domácím odboji, snášením útrap nacistických žalářů či aktivním působením v zahraničním exilu. Nakonec svedli neúspěšný boj s rostoucí mocí komunistů, který vyvrcholil jejich porážkou 25. února 1948. Následoval obvykle buď osud exulanta nebo politického vězně komunistického režimu. Jednou z takových osobností, na jejichž pohnutý život a na jejichž roli v dějinách Československa nelze zapomínat, je JUDr. Prokop Drtina.[1]

---

1) Kromě řady drobných, spíše publicistických medailonků Prokopa Drtiny v denním tisku a časopisech bylo publikováno jen několik rozsáhlejších studií; konkrétně KOUTSKÁ, Ivana: Lépe zemřít vstoje než žít na kolenou (Historie vzniku pamětí dr. Prokopa Drtiny Československo můj osud). In: PERNES, Jiří, FOITZIK, Jan (ed.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze*. Prius–ÚSD, Brno 2005, s. 216–233; POKORNÝ, Jindřich: Lépe zemřít ve stoje než žít na kolenou. In: *Revolver Revue*, roč. XVI, 2000/44, s. 258–264 (na s. 265–313 připojena navíc edice výňatků z vyšetřovacího spisu P. Drtiny); POKORNÝ, Jindřich: Bez doznání (Hrdina proti osudu v době totality). *Revolver Revue*, roč. XVI, 2000/44, s. 315–322; DOLEŽAL, Jiří: Československo na mých bedrech. *Revue Prostor*, 2000/45–46, s. 184–188. Řadu osobních postřehů zaznamenala ve své vzpomínkové knize Drtinova neteř Sylva Součková: SOUČKOVÁ, Sylva: *Psáno osudem a politikou*. Academia, Praha 2002. K osobě P. Drtiny viz též KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina 1900–1945. Ve službách prezidenta*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2001. Pokud jde o zařazení hesla o Prokopu Drtinovi do encyklo-

Mládí a počátky veřejné činnosti

Prokop Drtina se narodil na Velký pátek 13. dubna 1900 v Praze na Smíchově. Celé své dětství strávil na Hořejším nábřeží u Palackého mostu, a tak se tehdy cítil jako „hoch od vody". Jeho otcem byl významný vědec a politik PhDr. František Drtina (1861–1925), který působil jako řádný profesor pedagogiky a dějin filozofie na Univerzitě Karlově a patřil mezi věrné stoupence a politické souputníky T. G. Masaryka. František Drtina se dokonce stal v letech 1907–1911 poslancem Říšské rady ve Vídni za Masarykovu realistickou stranu. Jeho vědecký přínos se dotýkal především oblasti filozofie a pedagogiky. Vypracoval komplexní program pedagogické reformy a zasadil se zejména o rozvoj ženského školství. Založil Pedagogický ústav Jana Amose Komenského a stál na počátku působení spolku YMCA na našem území. Výrazně se také podílel na propagaci skautingu v českých zemích. Po vzniku Československa pracoval v letech 1918–1920 jako státní tajemník na ministerstvu školství a národní osvěty.[2] Po svých předcích měl původně katolické vyznání, ale v roce 1921 přestoupil k Českobratrské církvi evangelické. Matka Prokopa Drtiny Olga (1870–1927) byla sestrou manželky Jana Herbena, význačného novináře a spisovatele, který rovněž patřil do okruhu nejbližších spolupracovníků T. G. Masaryka. Prokop Drtina vzpomínal, že když se doma nebo u Herbenů *„vyslovilo jméno Masaryk, tak se chodilo po špičkách"*.[3]

V dětství silně působilo na Prokopa Drtinu rodinné zázemí, které jej do jisté míry předurčovalo k aktivní veřejné činnosti. Rodiče jej vychovávali k úctě k demokratickým ideálům a lásce k vlasti, pěstovali v něm intenzivní zájem o politiku a věci veřejné. Zásluhou svého otce poznal Drtina již ve svém dětství celou plejádu významných osobností českého kulturního a vědeckého života. Zejména Hněvšín, kde stál otcův

---

pedií a biografických slovníků, míra pozornosti věnovaná této osobnosti odpovídala dobovému způsobu hodnocení dějin Československa do roku 1948. První, celkem stručnou zmínku obsahuje *Komenského slovník naučný*. Svazek III. (Československo–Eguilaz). Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného. Praha 1937, s. 501; následuje velké mlčení o Drtinově existenci, viz např. *Příruční slovník naučný*. I. díl (A–F). Československá akademie věd, Praha 1962, s. 598, kde se aspoň autoři zmiňují o jeho otci prof. Františku Drtinovi; změnu přinesla liberalizace společnosti na konci 60. let – faktograficky hutné heslo v *Kdo je kdo v Československu. Biografie žijících osob se stálým bydlištěm v ČSSR*. I. díl (A–J). ČTK, Praha 1969, s. 162; posléze alespoň velice krátká hesla v normalizačních příručkách, v nichž je Drtina charakterizován jako *„jeden z hl. představitelů protisocial. sil v únoru 1948"*, viz *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. I. díl (A–I). Academia, Praha 1980, s. 524; velice podobně v *Malá československá encyklopedie*. II. svazek (D–CH). Academia, Praha 1985, s. 188; objektivnější, od ideologického nánosu oproštěné zhodnocení Drtinovy historické role přinesl *Československý biografický slovník*. Academia, Praha 1992, s. 119–120; nejobsáhlejší a faktograficky přesné heslo nabízí TOMEŠ, Josef a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. I. díl (A–J). Paseka, Praha–Litomyšl 1999, s. 260.

2) O osobnosti prof. Františka Drtiny nejobsáhleji pojednává SOUČKOVÁ, Sylva: *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925)*. EVA, Praha 2004. Jeho historickým významem ve vědě i politice se také soustavně a dlouhodobě zabývá Josef Cach, viz např. CACH, Josef: *František Drtina: Filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Univerzita Pardubice, Pardubice 2003; CACH, Josef: Universitní profesor a státník František Drtina – postava kultury a vědy: Památce Prokopa Drtiny, syna F. Drtiny, a památce T. G. Masaryka, učitele F. Drtiny. In: *Podbrdsko – sborník Státního okresního archivu Příbram*, roč. V, Příbram 1998, s. 138–147. Dále též PEŠKOVÁ, Jaroslava: *František Drtina 1861–1925*. Ústav pro informace ve vzdělávání. Praha 1991.

3) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek první. Kniha 1. Přes Mnichov do emigrace. Melantrich, Praha 1991, s. 16.

rodný dům a kam celá rodina pravidelně zajížděla, představoval místo setkávání české inteligence. Za profesorem Františkem Drtinou tam vedle Herbenů zajížděli například Tomáš Garrigue Masaryk, Alois Jirásek, Přemysl Šámal, Josef Svatopluk Machar či Jan Laichter. Velkým rodinným přítelem byl hudební skladatel Josef Suk, rodák z nedalekých Křečovic. Také v Praze se malý Prokop díky otci seznámil s řadou významných osobností. Jejich smíchovský byt navštěvovali Josef Goll, František Čáda, Václav Tille, Josef Šusta či Emanuel Rádl. Sám Prokop Drtina později poznamenal: „Že to nebylo jen tak samo od sebe, z ničeho nic, že mně připadl úděl stát v centru věcí, když bylo nejhůř, ale že to byl z velké míry logický vývoj, že tomu předcházela bezděčná, nezamýšlená příprava už v mém dětství. Prostředí, v němž jsem se narodil a v němž jsem vyrůstal, bylo živnou půdou pozdější připravenosti k účasti na veřejné akci, když doba volala.“[4] Již za první světové války se dostal do přímého kontaktu se zákulisím vysoké politiky. Vzhledem k tehdejší minimální konspiraci byl totiž svědkem setkávání svého otce a strýce s jejich spolupracovníky z odbojové organizace Maffie. Při této příležitosti se také v roce 1915 poprvé potkal s osobností, jež v jeho dalším životě sehrála ústřední roli, dr. Edvardem Benešem. Otec tehdy rovněž navázal úzké kontakty s Aloisem Rašínem, s jehož synem Ladislavem se mladý Prokop velmi spřátelil.

Mladý Prokop Drtina
Zdroj: *Libri Prohibiti*

Tou dobou již Drtina docházel na smíchovské reálné gymnázium, kde zároveň s ním studovalo několik dalších v budoucnu významných postav – Ivan Sekanina, Jan Šverma a Zdeněk Mejstřík. O svých středoškolských studiích po mnoha letech poznamenal: *„Nebyl jsem špatným studentem, ale nebyl jsem také studentem dosti pilným a soustavným.“*[5] Na začátku roku 1918 hrozilo Drtinovi, že by mohl být povolán na frontu. Jeho otec však s pomocí svých známých lékařů zařídil, že nakonec nebyl při odvodu uznán za schopného vojenské služby.

Dne 1. května 1918 se Drtinovi podařil „první aktivní politický čin“, když dopoledne o přestávce pronesl ke svým spolužákům řeč a přiměl je k tomu, aby opustili školu a vydali se na tábor lidu na Střeleckém ostrově. Dne 28. října 1918 se pak se svým bratrancem Ivanem Herbenem účastnil velké protirakouské demonstrace na Václavském náměstí a stal se tak přímým svědkem vyhlášení samostatnosti Československa. Jako aktivní skaut (zásluhou otce byl skautem spolu se svou sestrou již od roku 1916) se dal okamžitě do služeb Národnímu výboru, pro který následně plnil kurýrní a strážní službu. Ve skautském stejnokroji se zúčastnil i slavného návratu T. G. Masaryka z emigra-

4) Archiv Národního muzea (dále ANM), f. Prokop Drtina, kart. 3, i. j. 147, P. DRTINA: *Úvodem* (rukopis pamětí, b. d.).

5) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 25.

ce do vlasti i zahajovacího zasedání Revolučního národního shromáždění, na němž byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem republiky.[6] Již od prvních dnů Československé republiky se tak životní osudy Prokopa Drtiny pevně spojily s jejími dějinami, což nakonec doslovně vyjádřil v názvu svých memoárů *Československo můj osud*.

V závěru svých středoškolských studií se Drtina začal aktivně podílet na studentském hnutí. Byl přítomen na jednáních, kde se středoškolští studenti dohadovali o možnosti založení vlastní organizace. Drtina osobně prosazoval jen vytvoření středoškolské sekce přidružené k vysokoškolskému studentskému svazu, z toho důvodu se také zúčastnil schůze zástupců vysokoškolských studentů v pražské Lucerně. Při této příležitosti se seznámil s některými svými budoucími přáteli, zejména Václavem M. Havlem a Vlastimilem Klímou. Když se v lednu 1919 konal sjezd studentských delegátů středních škol v budově reálného gymnázia na Vinohradech, Drtina tam patřil mezi hlavní zastánce plánu integrace s vysokoškolským svazem. Během jednání se však brzy ukázalo, že podobná koncepce nemá šanci získat většinu studentských zástupců, a tak Drtina nakonec založení samostatného středoškolského svazu akceptoval. Vzhledem k významu tohoto kroku dokonce prosadil, aby rozhodnutí bylo přijato jednomyslně, takříkajíc manifestačně. V roce 1919 tak vznikl Svaz středoškolského studentstva, který však existoval jen zhruba tři roky.[7]

Poté, co Prokop Drtina složil v roce 1919 na smíchovském reálném gymnáziu maturitu, rozhodl se přihlásit na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Velkou roli v tomto výběru sehrál jeho zájem o politiku a dějiny. Během vysokoškolských studií soustředil svůj hlavní zájem na různé aspekty právních dějin. Pravidelně docházel do semináře českého práva profesora Jana Kaprase, kde také napsal svou první vědeckou práci *Ordo iudicii terrae*, jež byla dokonce uveřejněna v časopise *Všehrd*. Drtina sám ji však označil za *„velmi slabou vědeckou kompilaci“* a sebekriticky přiznával, že na rozdíl od svého otce není zrozen pro vědeckou dráhu.[8] V rámci právnických studií se také zajímal o oblast národohospodářství a politické ekonomie. V semináři profesorů Cyrila Horáčka a Josefa Grubera sepsal svou další teoretickou práci, tentokrát o kontribučenských fondech. Mezi jeho učitele na právnické fakultě patřil dokonce i Edvard Beneš. Prokop Drtina byl posluchačem jeho přednáškového cyklu *Idea československého státu*.[9] Ani na vysoké škole se Drtina nevyhýbal veřejnému studentskému životu. Zapojil se například do svépomocné stavby studentské kolonie na Letné. Krátký čas byl navíc jednatelem Svazu československého studentstva.

I jako vysokoškolák pokračoval Drtina ve své aktivní účasti ve skautském hnutí. V letech 1919–1922 byl vedoucím nejstaršího českého oddílu, proslulé pražské Dvojky.[10]

---

6) Vzpomínky na revoluční události z roku 1918 uveřejnil Drtina i v tisku. Viz DRTINA, Prokop: Byl jsem při tom. *Svobodné slovo*, 21. 12. 1968. Rukopis vztahující se k téže věci uložen v ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 142, P. DRTINA: *Skauti ve službách Národního výboru 1918* (rukopis z r. 1968).

7) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 5, i. č. 260, Záznamy o činnosti delegátské.

8) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 25.

9) Seznam přednášek P. Drtiny viz Archiv Univerzity Karlovy, Fakulta právnická. Právníci řádní A–J. 1919–1923.

10) Dvojka je nejstarší skautský oddíl v naší zemi, který vznikl v roce 1913 spojením družin Kamzíků a Jelenů. Nejznámějším z Drtinových následovníků byl spisovatel Jaroslav Foglar, který Dvojku vedl rekordních 60 roků, v letech 1927–1987. K historii pražské Dvojky více na internetové adrese http://www.dvojka.cz/hobr/historie.php.

Na jeden rok se stal dokonce sborovým vůdcem čtvrtého sboru skautů. V roce 1920 se podílel jako skaut na humanitární výpravě Červeného kříže na Podkarpatskou Rus. Na svůj starý oddíl nezapomněl ani v dospělosti, ještě i po druhé světové válce docházel na občasná setkání prvních junáků a průkopníků českého skautingu.

Když byl 14. prosince 1923 promován doktorem práv, začal si hledat první zaměstnání. Rozmýšlel se tehdy mezi advokacií a státní službou. Nakonec díky vlivu svého otce a pomoci rodinného přítele dr. Přemysla Šámala získal místo u České finanční prokuratury v Praze, kam nastoupil 1. února 1924 jako provizorní konceptní adjunkt. Od října 1924 do března 1925 absolvoval Drtina krátkou vojenskou prezenční službu u 151. dělostřeleckého pluku v Praze. Po návratu do civilního života pokračoval v práci na finanční prokuratuře. Koncem roku 1926 uspěl u odborné fiskální zkoušky, a tak mohl být v roce 1927 povýšen do funkce komisaře finanční prokuratury. V listopadu 1928 si Drtina udělal i advokátské zkoušky, zůstal však již ve státní službě a advokacii se nikdy nevěnoval.

Politicky patřil Drtina v první polovině dvacátých let k příznivcům národně demokratické strany, ta se však začala pod vlivem Karla Kramáře posouvat výrazně doprava. Část národních demokratů se ztotožňovala spíše s Masarykovou politickou linií, a proto začala uvažovat o vytvoření nového politického subjektu.[11] V září 1925 nakonec vznikla Národní strana práce, jejíž jádro skutečně tvořili levicoví národní demokraté. Do této strany se vedle řady významných intelektuálů, například Ferdinanda Peroutky, bratří Karla a Josefa Čapků, Fráni Šrámka, Karla Zdeňka Klímy, Josefa Kopty, Viléma Mathesia či Jana Herbena, zapojil i mladý Prokop Drtina. Nezůstal jen řadovým členem a stal se předsedou studentského odboru Národní strany práce.

Nová strana, byť nepostrádala velké sebevědomí a ambice ohledně své budoucí role v politickém životě země, však v parlamentních volbách v listopadu 1925 naprosto „vyhořela“. Obdržela jen 98 240 hlasů (1,38 % voličské podpory). Nezískala ani jedno křeslo v parlamentu, což pochopitelně brzy vyvolalo u řady členů úvahy o odchodu ze strany, eventuálně o možnosti spojení Národní strany práce s jinou, etablovanou politickou stranou. Prokop Drtina již v roce 1928 vstoupil do Československé strany národně socialistické, jež se jeho původní straně programově asi nejvíc blížila. Národním socialistům pak zůstal věrný až do závěru své politické dráhy. Národní strana práce byla nakonec v únoru 1930 rozpuštěna.[12]

Aktivní veřejná činnost Prokopa Drtiny se v této době neomezovala jen na práci v politické straně. Drtina totiž stál na podzim roku 1926 u vzniku společenského a debatního klubu Přítomnost, jenž svým označením odkazoval na název prestižního časopisu Ferdinanda Peroutky. Jeho původní zaměření však bylo spíše zábavně kulturní, organizoval především společenské večery v místnostech Národní kavárny s běžným literárně hudebním programem. Dne 2. února 1927 se tento klub na své valné hromadě oficiálně přetvořil v řádný spolek se stanovami a voleným vedením. Prokop Drtina se tehdy stal jeho jednatelem (podle některých pramenů dokonce samotným předsedou).

---

11) BRADÁČ, Bohumil: *Levá oposice v Československé národní demokracii a založení národní strany práce v roce 1925*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1958.

12) K vývoji Národní strany práce viz zejm. DVOŘÁK, Tomáš: Národní strana práce (1925–1930). In: MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: Období 1861–1938. Doplněk, Brno 2005, s. 617–628.

Klub Přítomnost začal postupně měnit svůj charakter. Pořádal přednášky a následné diskuse k aktuálním společenským otázkám z oblasti politiky, ekonomie, sociálních věcí i kultury, přičemž si záhy získal kvalitou svých přednášejících velkou pozornost (z domácích řečníků například Jaroslav Stránský, Josef Macek, Josef Ludvík Fischer, Kamil Krofta a Hubert Ripka, ze zahraničních osobností kupříkladu profesor Hans Kelsen, Pavel Miljukov či Robert Seton-Watson). Poprvé na sebe klub Přítomnost upozornil přednáškovým cyklem *O slovanské politice* v březnu 1927.

Prokop Drtina charakterizoval poslání klubu Přítomnost jako *„v podstatě politické. Ovšem ne politické v tom smyslu, že by jeho cílem bylo získání podílu na politické moci, nýbrž spíše* ***propagačně*** *politické, nebo chcete-li,* ***výchovně*** *politické. Přitom vůdčí propagovaná idea jest* ***idea státnosti****.“*[13] Hlavní smysl tak byl spatřován ve snaze progresivně ovlivňovat veřejné mínění a zajišťovat osvětu a popularizaci nových společenskovědních poznatků. Počet členů tohoto spolku se v té době pohyboval kolem 150 osob, později se členstvo rozrostlo o několik desítek lidí.

V prezidentských službách

Pravděpodobně na základě iniciativy kancléře Přemysla Šámala dostal Drtina pracovní nabídku, aby přestoupil od finanční prokuratury do Kanceláře prezidenta republiky, kde se právě uvolnilo místo po úředníkovi, jenž odešel na ministerstvo zahraničních věcí. Prokop Drtina nabídku přijal a 11. listopadu 1929 zahájil svou úřednickou službu na Pražském hradě. Nejprve byl přidělen do třetího referátu, který spravoval kulturní a školské záležitosti, v říjnu 1930 se pak stal osobním tajemníkem kancléře Šámala. Kancelář prezidenta republiky Drtinovi umožnila v roce 1932 několikaměsíční studijní pobyt v Paříži, během něhož navštěvoval École normale supérieure a jazykovou školu Alliance française.[14] Také Drtinův soukromý život se dočkal výrazné změny, 7. června 1930 se oženil s o dva roky mladší Lídou Buriánovou, která pracovala jako asistentka v tělocvičné škole. Jejich manželství však zůstalo bezdětné.

Po svém nástupu do prezidentské kanceláře odešel Drtina v únoru 1930 z místa jednatele klubu Přítomnost a zůstal jen jeho řadovým členem. V roce 1933 se tento klub volně propojil s několika dalšími intelektuálskými skupinami, zejména s tzv. barrandovskou skupinou Václava M. Havla. Nejsilnější pouto ovšem navázal debatní klub Přítomnost s redakcí časopisu *Demokratický střed*, jehož vydavatelem byl Zdeněk Chytil. Tento časopis byl již ve svých počátcích roku 1923 spojen s „prohradně“ orientovaným křídlem národně demokratické inteligence, a tak měl k většině členů klubu Přítomnost svou politickou linií velice blízko. Někteří příslušníci debatního klubu se také stali pravidelnými přispěvateli uvedeného časopisu.

---

13) *Klub Přítomnost. O úkolech klubu „Přítomnost“. Trochu z historie klubu. Seznam přednášek a debat od roku 1926 do roku 1933. Stanovy. Seznam členů*. Klub Přítomnost, Praha 1934, s. 5. K činnosti tohoto spolku viz též *Deset let Klubu Přítomnost 1927–1937*. Fr. Borový, Praha 1937

14) Tyto i další údaje o služební kariéře P. Drtiny v Kanceláři prezidenta republiky byly čerpány z Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), personální spisy JUDr. Prokopa Drtiny.

Drtina se přímo začlenil do širší redakční rady a začal psát své vlastní příspěvky do tohoto týdeníku. Obvykle psal o průběhu večerů debatního klubu, vedle toho se však specializoval na problematiku postavení mladé nastupující generace ve společnosti. Kritizoval, že jsou mladí vytlačováni *„kamsi na periferii politického života“*.[15] Dožadoval se penzionování přesluhujících státních úředníků a uvolnění míst pro uplatnění mladých lidí. Ve svých textech tehdy Drtina projevoval obavy, aby mladá generace nebyla vehnána do náruče politického extremismu.[16] K těžké sociální situaci absolventů škol promlouval dokonce i v Československém rozhlasu.[17]

Na valné hromadě Přítomnosti 22. února 1933 došlo ke zřízení stálého sekretariátu klubu, jehož předsedou byl zvolen Prokop Drtina. Intelektuálský okruh Přítomnosti a *Demokratického středu* v této době čítal více jak 200 osob, mezi něž patřila řada čelných novinářů, úředníků a vědců (například Hubert Ripka, Jan Jína, Antonín Pešl, Štěpán Ješ, Jaroslav Drábek, Vratislav Bušek, Vilém Mathesius, Rudolf Buchtela, Vladimír Groh či Karel Stloukal). Ve spojení s časopisem *Demokratický střed* se jednalo o prestižní prvorepublikový „think-tank“, který hodlal zásadním způsobem ovlivňovat debatu o dalším politickém směřování země. Z toho důvodu také začal připravovat svůj reformní program, který byl nakonec předložen veřejnosti k diskusi v březnu 1934 v manifestu pod názvem *Do boje za demokracii řádu a činu*.[18] V dubnu a květnu 1934 pak debatní klub zorganizoval kvůli velkému zájmu o tento koncept společenské reformy dva přednáškové večery. Za předsednictví Prokopa Drtiny se do diskusí zapojili vedle hlavních řečníků, Huberta Ripky a Zdeňka Chytila, také dr. Jan Mertl, prof. Josef Macek, doc. Josef Kliment, ing. Jaromír Nečas, redaktor Štěpán Ješ, ing. Václav Havel, dr. Alfréd Drucker a řada dalších.

Program kritizoval liberalismus, u něhož postrádal smysl pro sociálně spravedlivou organizaci společnosti. Předpokládal rozsáhlou reformu politického, hospodářského i sociálního systému v zájmu demokracie a sociálního smíru, zároveň však ostře odmítl komunismus *„pro jeho materialistický blud, třídní výlučnost a násilnictví“* i fašismus *„pro jeho reakční násilnost, jeho nesnášenlivost a naprosté nepochopení velikého významu a nezbytnosti mezinárodních vztahů kulturních a hospodářských“*.[19] Autoři manifestu zdůraznili, že demokracie není překonaná, *„protože věčným plamenem žhnou její myšlenky: svoboda a sociální spravedlnost. Jsou překonány jen dosavadní její instituce a zvyklosti, skřípe a zastavuje se její dosavadní mašinérie“*.[20] Velkou kritiku sklidily v manifestu tehdejší praktiky politických stran. Předpokládalo se vytvoření rejstříku politických stran, kde by musely být všechny strany zapsány. Problém korupce měl být vyřešen financováním stran ze zvláštního veřejného fondu. Ve své ekonomické části se tento program pokoušel nalézt řešení palčivého problému velké hospodářské krize.

---

15) DRTINA, Prokop: Omyly v generační diskusi. *Demokratický střed*, roč. X, 1933/2, s. 3.

16) Viz např. DRTINA, Prokop: Mládenci, zůstaňte pod oknem... *Demokratický střed*, roč. X, 1933/24, s. 5–6.

17) Např. Drtinův rozhlasový projev *Děti a rodiče* z 9. 9. 1934, viz Archiv Českého rozhlasu, sign. 7484; nebo projev *Mladí lidé do nového roku*, přednesený 3. 1. 1936. Přepis této řeči byl publikován v časopise *Program*, roč. II (XIII), 1936/2, s. 2.

18) *Demokratický střed*, roč. XI, 1934/12–14.

19) Tamtéž, s. 1.

20) Tamtéž, s. 6.

Program výslovně vyhlašoval právo na práci u všech práceschopných a vedle toho právo na výživu u těch práceneschopných.

Uveřejněný manifest se dočkal široké odezvy, vedle vyjádření podpory vyvolal i kritické reakce, vinící tento program z příbuznosti k fašismu (takové hodnocení se objevilo například v *Nové době* nebo v textech Zdeňka Smetáčka v *Přítomnosti*). Do debaty vstoupil publicisticky i Prokop Drtina, který se snažil hájit program jako způsob uvedení politické praxe do souladu s demokratickými principy československé ústavy. Ve svých článcích tehdy projevoval velkou deziluzi z postojů a jednání politických stran.[21] Uveřejnění a debata o programu *Demokracie řádu a činu* představovaly však jen výrazný počátek dlouhodobějšího snažení okruhu kolem časopisu *Demokratický střed* o prosazení reformy a kultivaci politických a sociálních podmínek v Československu.[22]

Časopis se nakonec rozhodl sblížit s reálnou stranickou politikou. Dne 14. května 1935 výrazná část redakčního okruhu manifestačně vstoupila do národně socialistické strany, *„protože tato strana projevuje nejvíce porozumění pro potřebné reformy demokratického řádu* [...]*, odolala nejen všem pokušením a svodům protidemokratickým, nýbrž zůstává v bojovné odhodlanosti věrna demokratickým ideálům národní revoluce v duchu Masarykově“*.[23] Mezi signatáři manifestační přihlášky se vyskytoval i Prokop Drtina, který přitom byl již několik let členem národně socialistické strany. Svým podpisem chtěl jen podpořit význam uvedeného kroku.

Klub Přítomnost se ve třicátých letech výrazně zapojil do debat o řešení poměru mezi Čechy a Němci ve společném státě a stal se neformální platformou pro jednání mezi českými a sudetoněmeckými veřejnými činiteli. Klubovních debat se tehdy zúčastňovali Hans Schütz, Gustav Hacker či Wenzel Jaksch. Debatní klub i celá skupina časopisu *Demokratický střed* se v těchto neoficiálních rozhovorech přikláněly ke stanoviskům Hradu, a svůj postoj dokonce částečně koordinovaly s Edvardem Benešem a ministerstvem zahraničních věcí.

Mezitím pokračovala Drtinova úřednická kariéra v prezidentské kanceláři, v srpnu 1935 byl jmenován odborovým radou. Po zvolení Edvarda Beneše prezidentem 18. prosince 1935 muselo dojít k výběru jeho osobních tajemníků. Beneš byl již z ministerstva zahraničních věcí zvyklý využívat sekretáře dva, z nabídnutých úředníků si vybral Prokopa Drtinu a Františka Remsu. Drtina se od té doby stal nejbližším Benešovým spolupracovníkem a byl s ním v každodenním pracovním styku. Mezi Benešem a Drtinou se postupně vyvinul velice úzký vztah, nabývající jistou specifickou, osobnější rovinu.

V krizovém roce 1938 prožíval Drtina v prezidentské kanceláři všechny zásadní a zlomové události středoevropské politiky. Z toho důvodu jsou dnes jeho memoáry

---

21) Viz např. DRTINA, Prokop: Najednou strach o ústavu! *Demokratický střed*, roč. XI, 1934/22, s. 2. Své sepětí s reformním programem vyjádřila v roce 1935 redakce časopisu *Demokratický střed* jeho přejmenováním. Nový titul časopisu zněl *Program – Demokratický střed*.

22) Zdeněk Chytil začal v roce 1934 vedle samotného časopisu *Demokratický střed* vydávat také *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. V jeho prvním čísle byly kritizovány aktuální platové úpravy, jež se citelně dotkly státních zaměstnanců. Viz CHYTIL, Zdeněk (ed.): Dvojí zaměstnání v rodině a kritika vládního nařízení č. 252/1933. In: *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. Demokratický střed, Praha 1934.

23) *Program*, roč. I (XII), 1935/19, s. 3.

považovány za velmi důležitý historický pramen pro toto období.[24] Když byla v noci na 30. září 1938 podepsána bez účasti ČSR Mnichovská dohoda, stavěl se Drtina zprvu ostře proti jejímu přijetí, výslovně prohlašoval, *„že žádný národ nesmí ztratit svou svobodu bez boje, nemá-li dojít k mravnímu rozvratu“*.[25] Ve společných rozhovorech mu tehdy prezident Beneš podrobně vysvětloval z mezinárodně politického hlediska, proč bylo nakonec nutné se Mnichovské dohodě podvolit. Drtina na základě Benešových argumentů nakonec kapitulaci, byť s obtížemi, akceptoval. Když se následně 5. října 1938, po jistém otálení, rozhodl Beneš definitivně abdikovat na svou funkci, nedovedl si Drtina příliš představit své další působení v prezidentské kanceláři. S odchodem dosavadního prezidenta, jehož si nesmírně vážil, pro něj ztrácela další práce na Hradě smysl.

Své chmurné pocity z října 1938 později Drtina popsal: *„Tehdy jsem po prvé na vlastním těle poznal, co je důsledek politické porážky a jak chutná pád ze slávy a moci... Byla to doba, kdy jsem po prvé zpozoroval, že nedávní dobří známí, do včerejška večera ještě stoupenci, a dokonce přátelé, dnes jsou neodolatelně puzeni k tomu, aby rychle přešli na druhý chodník, když jsme se měli potkat a když zpozorovali, že jim takové setkání hrozí.“*[26] V prvním návalu deprese tehdy dokonce Drtina spolu s manželkou uvažovali o tom, že spáchají sebevraždu – *„ze žalu nad národním neštěstím, ze zklamání z lidí i přátel, kteří se měnili, přizpůsobovali a opouštěli“*.[27]

Od 10. října 1938 byl Drtina na Benešovu žádost uvolněn z prezidentské kanceláře do Sezimova Ústí k plnění sekretářské služby. Konkrétně se jednalo o uspořádání a likvidaci prezidentovy písemné agendy. Šlo především o to, aby se rozdělila veškerá dokumentace na osobní Benešovy písemnosti a na úřední materiál, který se měl vrátit do pražského archivu KPR. Vedle toho Drtina třídil množství korespondence, jež do Sezimova Ústí Benešovi dennodenně docházela. Na uspořádání Benešova archivu bylo velice málo času, neboť se bývalý prezident chystal k brzkému odletu ze země.

Ve dnech mezi 11. a 20. říjnem 1938 se Beneš za Drtinovy přítomnosti postupně setkal s několika svými důvěrníky (například Zdeněk Bořek Dohalský, Jan Jína, Zdeněk Chytil či Jaromír Smutný), které upozornil na nutnost příprav na nadcházející evropskou válku a konkrétně na nezbytnost budování základů budoucího všestranného válečného odboje. Beneš předpokládal, že Drtina, Jína a Chytil vytvoří seskupení, které jej bude informovat do zahraničí o všem, co se doma děje. Na těchto schůzkách v Sezimově Ústí byl de facto položen prazáklad budoucí národní rezistence. Dne 22. října 1938 se na ruzyňském letišti loučil s Benešovými při jejich odletu do Anglie jen malý hlouček nejbližších, mezi nimiž nechyběli ani manželé Drtinovi.

---

24) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud.* Svazek první. Kniha 1., s. 39–243.

25) Tamtéž, s. 181.

26) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 144, P. DRTINA: *Politická atmosféra v tzv. hradních kruzích za II. republiky* (rukopis 1966), s. 3. Srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 294.

27) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 141, P. DRTINA: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (rukopis 1968), s. 1.

U zrodu národního odboje

Drtina začal kolem sebe podle Benešových pokynů vytvářet neformální skupinu, jež chtěla s bývalým prezidentem udržovat nadále spojení a zajišťovat pro něj jakousi základní zpravodajskou službu. Prvními členy tohoto uskupení se vedle Drtiny stali vyslanec Jaromír Smutný, vydavatel Zdeněk Chytil, legační rada Jan Jína a právník Jaroslav Drábek. Postupně se však přidávali další, jež obvykle spojovala věrnost Benešově politice a působení v klubu Přítomnost a týdeníku *Demokratický střed*. Kontinuita mezi tímto prvorepublikovým intelektuálským seskupením a „starodružiníky" domácího odboje byla naprosto zřejmá.[28] Považovali se za jakýsi tajný sekretariát bývalého prezidenta na domácí půdě a vlastně jen *„pokračovali ve své úřední a služební činnosti, kterou konali v době Mnichova a před ním"*.[29]

Drtina kontaktoval různé důležité politické činitele, s jejichž pomocí chtěl zastavit sílící protibenešovskou kampaň v českém tisku, která postupně získávala až zběsile vulgární náboj. Bývalý Benešův tajemník cítil jako svou povinnost zasáhnout a chápal to jako první úkol nové „Maffie". Intervenoval u přednosty politického a právního odboru KPR Josefa Schiezsla, jehož žádal o zásah na tiskovém odboru ministerské rady i přímo u předsedy vlády Jana Syrového. Obrátil se i na Petra Zenkla a Václava Jaroslava Klofáče. Ze stejného důvodu navázal kontakt s Ladislavem Rašínem, který se sám veřejně postavil na obhajobu demokratických poměrů předmnichovského Československa. Rašín se dokonce Drtinovi svěřil, že napsal Benešovi dopis, v němž celou štvavou kampaň rezolutně odmítl.[30] Drtinova skupina z *Demokratického středu* se tak v závěru roku velice rychle sblížila se skupinou národních demokratů z *Národní myšlenky* kolem Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy, ačkoliv je v období první republiky rozdělovaly zásadní odlišnosti v politickém programu. Rašín se dokonce 14. prosince 1938 postavil rázně za Beneše na parlamentní půdě. Ve svém vystoupení tehdy pranýřoval zabavování článků, jež kritizovaly poměry v druhé republice, a nenávistné novinářské kampaně, kterých byl v té době tisk plný. Následující den hlasoval proti přijetí zmocňovacího zákona, jenž posiloval autoritářské prvky politického systému pomnichovské republiky.

Drtinova skupina začala brzy pociťovat potřebu přímého kontaktu s Edvardem Benešem, a tak se rozhodla za ním vyslat na návštěvu Jaroslava Drábka, který měl v listopadu 1938 odjet na služební cestu do Londýna. Drábkova cesta proběhla úspěšně, setkal se nejen s bývalým prezidentem, ale i s dalšími významnými představiteli budoucího zahraničního odboje, Hubertem Ripkou a Janem Masarykem. Jaroslav Drábek přivezl od Beneše první instrukce a hodnocení politické situace, které však nevzbuzovalo příliš mnoho optimismu. Na Beneše stále silně působilo mnichovské trauma, navíc politická atmosféra na Západě mu v té době nebyla příliš nakloněna.

---

28) Pojem „starodružiníci" domácího odboje vymyslel pro označení období formování národní rezistence za druhé republiky Prokop Drtina. Srov. ANM, f. Vlastimil Klíma, kart. 7, i. č. 122, J. JÍNA: *Jak se rodil národní odboj (K historii Politického ústředí – PÚ)*, s. 1.

29) KŘEN, Jan: *Do emigrace: Západní zahraniční odboj 1938–1939*. Naše vojsko, Praha 1969, s. 265.

30) Text Rašínova dopisu Benešovi ze 7. 11. 1938 viz BENEŠ, Edvard: *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Orbis, Praha 1947, s. 78–80.

Na schůzce v Drábkově bytě, jež se uskutečnila po jeho návratu do Prahy, se Drtinův kroužek rozrostl o další důležité členy, konzula Jiřího Sedmíka a redaktora *Národního osvobození* Antonína Pešla. Jejich přínos v té době spočíval zejména v tom, že disponovali zdroji informací, k nimž staří členové skupiny neměli přístup. Pešl se pohyboval v legionářském prostředí a Sedmík patřil mezi důvěrníky Antonína Hampla, předsedy tolerované opoziční strany. Skupinu na druhou stranu záhy opustil Jaromír Smutný, který odjel jako konzul do Turecka, zůstal však s Drtinovou organizací v kontaktu.

V lednu 1939 zopakoval Jaroslav Drábek ještě jednou cestu do Londýna. Beneš se v té době chystal k odletu na přednáškový pobyt v USA. Bylo již znát, že se jeho zdravotní a psychický stav zlepšil. Beneš vysvětlil Drábkovi, že očekává, že válka vypukne již v roce 1939 kvůli Polsku. Na druhou stranu vůbec nepředpokládal, že by Hitler porušil Mnichovskou dohodu a před začátkem války obsadil Československo. Beneš v té době začal promýšlet podobu budoucího poválečného státu, uvažoval o rozsáhlých politických a hospodářských reformách.

Začátkem roku 1939 se postupně zdokonalovala forma spojení s Benešem, členové domácí skupiny se vybavili krycími jmény a přijali závazné zásady kontaktu s exilem (pravidla identifikace poslů, různé šifry a kódy). Projevila se tu tak již snaha po jisté konspiraci, byť na velmi primitivní a naivní úrovni. Drtina v této době přijal krycí jméno HNĚVKOVSKÝ, výběr tohoto kryptonymu ovšem nikdy nevysvětlil.

Po volbě nového prezidenta republiky, kterým se stal dr. Emil Hácha, pokračoval zpočátku Drtina ve funkci osobního tajemníka prezidenta. Krátce nato byl však jmenován novým kancléřem dr. Jiří Havelka, který ihned oznámil, že Drtina nesmí na svém místě dále zůstat. Atmosféra na Hradě se dost negativně změnila, což činilo odchod z prezidentské kanceláře snazší. Jako náhradu nabídl Havelka Drtinovi jmenování pomocným referentem u Nejvyššího správního soudu, což sice znamenalo určitý kariérní pokles, ale v tehdejší nejisté době šlo o rychlé zajištění existence. V polovině prosince 1938 tak Drtina opustil své několikaleté působiště v Kanceláři prezidenta republiky a od 1. ledna 1939 nastoupil na nové místo.

Když došlo 15. března 1939 k okupaci českých zemí, znamenalo to pro Drtinu velké překvapení, nicméně začal okamžitě jednat. Spálil mnoho kompromitujícího materiálu a různé důležité dokumenty se snažil uschovat mimo svůj pražský byt. Jeho skupina se rozhodla přejít k intenzivnější odbojové činnosti, jejíž hlavní náplní se měla stát zpravodajská činnost. Členové skupiny se snažili prostřednictvím svých kontaktů v prostředí protektorátní reprezentace shromažďovat důležité informace, které by mohly pomoci Benešovi při rozvíjení zahraniční odbojové akce. Drtina začal sepisovat ze získaných zpráv záznamy, které podepisoval svým krycím jménem HNĚVKOVSKÝ a jež pak putovaly kurýrní cestou buď přímo k Benešovi nebo k Smutnému.

V Drtinově skupině se hned po březnové okupaci začalo uvažovat o vybudování politické centrály, jež by mohla soustředit všechny složky odboje. Tak se nakonec během léta 1939 zformovala odbojová organizace, jež dostala název Politické ústředí (PÚ). Šlo o reprezentativní politický sbor, v němž byly svými členy zastoupeny všechny hlavní demokratické strany předmnichovského Československa. Představoval určité odbojové direktorium, jež se mohlo považovat za jakéhosi nástupce dřívějších vládních koalic, či dokonce pověstné „pětky“. Původní Drtinova skupina působila dále jako exekutivní, pracovní výbor, zajišťující praktickou stránku odbojové

činnosti.[31] Síť spolupracovníků se dále rozrůstala. Již na jaře 1939 se přidal Vladimír Hora, Drtinův kolega z Nejvyššího správního soudu, který posléze zaujal v organizaci roli jeho zástupce. Dalšími aktivními spolupracovníky se stali člen klubu Přítomnost Miloslav Kohák, státní zástupce Zdeněk Mejstřík a národohospodářský odborník Jiří Hejda, v jehož vile se pak konaly některé konspirativní schůzky. Zásadní posilu představovala účast doc. Vladimíra Krajiny z Botanického ústavu, který byl postupně schopen ve spolupráci s vojenskými radisty zajistit šifrované radiotelegrafické spojení s exilem. Politické ústředí také navázalo spolupráci s vydavateli ilegálního časopisu *V boj*, jemuž začali příslušníci PÚ dodávat zprávy a náměty. Drtina sám dokonce napsal pro časopis několik článků.[32]

Vedle samotné zpravodajské činnosti se Politické ústředí a celý domácí odboj pokusily vyjádřit nenásilným způsobem svůj odpor k nacistické moci. V den výročí Mnichovské dohody byl zorganizován bojkot pražské tramvajové dopravy. Úspěšnou propagaci bojkotu zhodnotil Drtina v obsáhlé zprávě pro zahraniční odboj: *„Politicky měla ten význam, že jsme si ověřili, do jaké míry a jak rychle možno masy pohnout k akci. Dále tím, že naši lidé nabyli vědomí, že je tu centrála, která odboj řídí. Politicky je to významné také proto, že si to musili uvědomit Němci. Agitace trvala sotva týden a úspěch odhadujeme asi na 70 až 80 %.*“[33] O této odbojové akci mohl Drtina s Pešlem referovat exilu i radiovou depeší, neboť se již podařilo zprovoznit spojení vzduchem.

Drtina již na jaře 1939 zvažoval možnost své emigrace, tehdy však od tohoto nápadu ustoupil, protože se domníval, že bude prospěšnější jeho činnost v protektorátu. Navíc jej uklidnila skutečnost, že o něj gestapo zjevně nejevilo žádný zájem. Vše se ale změnilo 22. listopadu 1939, kdy byl v Brně zatčen Ferdinand Richter, zástupce národně socialistické strany v PÚ. Gestapo u něj tehdy našlo zápisky z poslední schůzky Politického ústředí, a tak se rázem všichni členové této odbojové organizace ocitli v bezprostředním ohrožení. Drtina se dozvěděl, že gestapo sestavilo diagram sítí českého podzemí, v němž figuruje také „Jína – Drtina Gruppe“. Pomyslná smyčka kolem všech členů PÚ se rychle stahovala. Dne 13. prosince 1939 byl zatčen jeden z hlavních příslušníků této odbojové skupiny Ladislav Rašín a hned následující den došlo k zatčení Drtinova bratrance Ivana Herbena, který s Politickým ústředím také úzce spolupracoval. Prokop Drtina se začal skrývat a hledat cestu k útěku za hranice.

---

31) K Politickému ústředí a počátkům občanského odboje existuje početná memoárová i odborná literatura. Jmenujme vedle Drtinových memoárů např. DRÁBEK, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*. Naše vojsko, Praha 1992; FEIERABEND, Ladislav Karel.: *Politické vzpomínky I*. Atlantis, Brno 1994; JELÍNEK, Josef: *PÚ. Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Kvasnička a Hampl, Praha 1947; KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. EVA, Praha 1994; *Z počátků odboje 1938–1941*. Naše vojsko, Praha 1969; ČERNÝ, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992; JANEČEK, Oldřich a kol.: *Odboj a revoluce 1938–1945. Nástin dějin čs. odboje*. Naše vojsko, Praha 1965; JANEČEK, Oldřich (ed.): *Z počátků odboje: 1938–1941*. Naše vojsko, Praha 1969; KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Karolinum–Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997.

32) Obsah tohoto odbojového časopisu byl publikován v edici HLUŠIČKOVÁ, Růžena, ŠŤOVÍČEK, Ivan, PEKÁREK, Bohumil (ed.): *V boj. Edice ilegálního časopisu*. Historický ústav č. armády, Praha 1992–1995.

33) Archiv Ústavu T. G. Masaryka, f. 38 (Klecanda), kart. 39, sign. 169/1, Zpráva Hněvkovského, 5. 10. 1939.

O pomoc při zajištění dopravy přes hranici požádal Františka Němce, který byl napojen na železničářský odboj. Zorganizoval několik posledních schůzek se svými přáteli z odboje, v nichž se chtěl především ujistit o budoucím pokračování PÚ. Při této příležitosti vznikla nová terminologie – pro zastřešující domácí organizaci se začalo užívat pojmenování Ústřední výbor odboje domácího (ÚVOD) a pro zahraniční vedení analogicky označení ÚVOZ. První uvedená zkratka se posléze skutečně ujala a dodnes zosobňuje jednu z významných fází vývoje domácího protinacistického odboje. Jako svého osobního nástupce ve struktuře PÚ vybral Drtina Vladimíra Horu.

František Němec připravil pro Drtinu „železničářskou" cestu na Slovensko přes Veselí na Moravě. Drtina se však nakonec domluvil s generálním tajemníkem PÚ Vladimírem Klecandou, že se připojí k jeho transportu, který se zdál být pohodlnější a bezpečnější, navíc se k němu mohla přidat i jeho žena Lída. Jednalo se o tajnou přepravu ve spacích vozech mezinárodního rychlíku, jedoucího do Istanbulu. Transport uprchlíků měl na starost vlakový zřízenec Jiří Zeman, zvaný Černý Turek.[34] Oběma tuto cestu zajistil Gustav Svoboda, ředitel Centrokomise. Datum odjezdu byl stanoven na 26. prosince. Drtinovi rozhlásili, že vyrážejí na lyže do Beskyd a před Vánocemi opustili definitivně svůj byt.[35] Lída Drtinová ovšem stále váhala, zda se má ke svému muži připojit. Svůj konečný souhlas vyslovila až v den odjezdu.

Londýnský exil

Dne 26. prosince 1939 se vydali Drtinovi společně s profesorem Vladimírem Klecandou za dramatických okolností na cestu do exilu. Ráno 27. prosince 1939 se nakonec mezinárodním rychlíkem dostali šťastně až do Bělehradu, odkud pak v lednu a únoru 1940 pokračovali s provizorními doklady na cizí jména přes Itálii a Francii do Anglie.[36] Od března 1940 začal Drtina opět pracovat v Benešově kanceláři, kde ihned dostal na starost styk s domácím odbojem. Spolu s Eduardem Táborským vytvořil jakýsi prezidentův kabinet, na nějž byl Beneš zvyklý z domova. Drtinova manželka se zapojila jako dobrovolnice do činnosti sociálního odboru Československého červeného kříže v Londýně. Později se dokonce stala předsedkyní Svazu dobrovolných sociálních pracovnic zemí okupovaných nacisty a členkou předsednictva Rady československých žen.

Drtina se intenzivně věnoval psaní depeší pro domácí odboj. Podepisoval je postupně několika krycími jmény – SVATÝ, SUK a NOVÝ. Vzhledem ke svému pravidelnému styku s domovem, a tím i své velké informovanosti získal Drtina v rámci londýnské-

---

34) K postavě Černého Turka viz např. GEBHART, Jan, KOUTEK, Jaroslav, KUKLÍK, Jan: *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Panorama, Praha 1989, s. 149–151.

35) Verze o lyžařském zájezdu byla určena pro známé a sousedy. V zaměstnání svou nepřítomnost Drtina telefonicky omluvil 20. prosince nemocí. Viz AKPR, pers. spis P. Drtiny, č. O 291/40, Kárné řízení u Nejvyššího správního soudu.

36) Průběh útěku popsal obsáhle sám Drtina ve svých memoárech, viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1.–2., s. 472–493. Své vylíčení podal však i druhý uprchlík, srov. KLECANDA, Vladimír: Cesta do svobody. *Svobodný zítřek*, roč. II, 1946/1, s. 9.

ho exilu rychle význačné neformální postavení. Když došlo 21. července 1940 k uznání československé prozatímní vlády a státního zřízení ze strany Velké Británie, přikročil Beneš k vytvoření oficiální Kanceláře prezidenta republiky. Jejím přednostou se stal Jaromír Smutný, Prokopa Drtinu pak Beneš jmenoval politickým referentem prezidentské kanceláře. Tuto funkci si Drtina podržel až do konce války. Po postupném rozšíření úřednického personálu podléhalo Drtinovi několik dalších pracovníků, dohromady tvořících tzv. politickou sekci KPR. Beneš také Drtinu jmenoval referentem prezidenta republiky ve všech věcech týkajících se Státní rady. V rámci této funkce se Drtina pravidelně účastnil zasedání zmíněného exilového orgánu, aby zajistil informovanost prezidenta o jeho jednáních a vzájemný politický styk mezi Benešem a Státní radou.[37]

Jako právník se Drtina spolupodílel na formulaci teorie právní kontinuity a argumentaci o neplatnosti abdikace na funkci prezidenta republiky v říjnu 1938, na čemž byla založena celá Benešova zahraniční akce. Drtinova argumentace zněla: *„Mnichov sám byl přece první a největší ilegálností nejen proti naší ústavě, ale i proti celému dosavadnímu evropskému řádu a proti všem pravidlům psaného a nepsaného mezinárodního práva. Dovolávat se tudíž principu legálnosti o čemkoli, co se stalo v našem ústavním životě po Mnichově, je naprosto absurdní.“*[38] V únoru 1942 byla zřízena Právní rada, která měla v zahraničním státním zřízení částečně suplovat úlohu Nejvyššího správního soudu a vedle toho podávat stanoviska k návrhům chystaných právních předpisů. Prokop Drtina byl jmenován místopředsedou Právní rady (předsedou byl profesor Adolf Procházka a členy Alfréd Drucker, Vladimír Clementis a Egon Schwelb). Vzhledem ke svému vytížení v prezidentské kanceláři ovšem Drtina často na jednání Právní rady absentoval, a proto byl tento orgán rozšířen o dalšího místopředsedu Františka Havlíčka.[39]

Proslulost získal Prokop Drtina během války především jako rozhlasový komentátor ve vysílání BBC z Londýna, vystupující pod pseudonymem „Pavel Svatý“ . Toto Drtinovo krycí jméno vzniklo ještě v Praze při posledních poradách Politického ústředí před jeho útěkem do exilu odvozením od Svatého Prokopa (světce, jehož jméno Drtina nosil). Bylo velmi vhodné, neboť příjmení Svatý se příliš nevyskytuje.[40] Vzhledem k tomu, že celý rok 1939 zažil ještě v Praze, dobře chápal pocity domácích posluchačů, což zúročil ve svých procítěných rozhlasových promluvách.[41]

---

37) Významným pramenem o chodu prezidentské kanceláře v Londýně jsou deníkové záznamy Eduarda Táborského, viz TÁBORSKÝ, Eduard: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Družstevní práce, Praha 1947; TÁBORSKÝ, Eduard: *Presidentův sekretář vypovídá. Deník druhého zahraničního odboje*. Konfrontace, Curych 1983.

38) DRTINA, Prokop: *Právem republiky... Tři rozhlasové projevy Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře presidenta republiky*. Čechoslovák, Londýn 1942, s. 7.

39) O přínosu významných právníků na zahraniční akci Edvarda Beneše a o Právní radě pojednává KUKLÍK, Jan: Českoslovenští právníci v londýnském exilu za druhé světové války. Příspěvek k dějinám československého právnického stavu. In: JIRÁSKOVÁ, Věra, SUCHÁNEK, Radovan (ed.): *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám*. Linde, Praha 2004, s. 79–96. Přímo k Právní radě také KUKLÍK, Jan: Právní rada v londýnském exilu za druhé světové války. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. Karolinum, Praha 1997, č. 2, s. 33–46.

40) Způsob, jak vznikl „Pavel Svatý“ , je podrobně popsán v DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první, kniha 1., s. 466–467. Viz též DRÁBEK, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*, s. 50.

41) Srov. DRTINA, Prokop: *A nyní promluví Pavel Svatý. Londýnské epištoly z let 1940–1945*. Vladimír Žikeš, Praha 1946. Rozhlasový komentátor Pavel Svatý rychle získal velikou popularitu u domácího obyvatelstva.

Poprvé dostal příležitost vystoupit před mikrofonem BBC 19. května 1940 v rámci cyklu projevů na téma „Pláč republiky Československé“. Vzhledem k tomu, že se jeho projev setkal s velice příznivým ohlasem, dostal posléze nabídku nahradit pravidelnou relaci Jana Masaryka, který odjel plnit diplomatické poslání do USA. Ve srovnání s prostořekým a geniálním improvizátorem Masarykem byl Drtinův řečnický styl střídmější a věcnější, postupně si však vypracoval svébytný rukopis, charakteristický vroucím vztahem exulanta k domovu a nekompromisní kritikou nacistického teroru. Jan Masaryk se po svém návratu do Londýna opět vrátil k rozhlasovému mikrofonu, nicméně pro Pavla Svatého, v té době již velmi populárního, se nakonec našel nový vysílací čas. Z titulu politického referenta KPR vystoupil Prokop Drtina dokonce několikrát i pod svým pravým jménem. Jednalo se převážně o sdělení nějakého zásadního oficiálního stanoviska prezidenta a československé exilové vlády.[42] Na jeho populární rozhlasová vystoupení byla posléze nucena reagovat i propaganda v protektorátu a na Slovensku. Větší rozsah nabyla zejména polemika mezi Pavlem Svatým a slovenským novinářem Konstantinem Čulenem v letech 1943–1944, která se dotýkala zejména postavení Slováků v předmnichovském Československu.

Vzhledem ke své pozici rozhlasového komentátora získal Drtina pověření pro záležitosti rozhlasové propagandy v Benešově kanceláři. Všechny depeše z domova, které se týkaly vysílání BBC, vyřizoval sám Drtina. Navíc se také přímo zapojil do činnosti rozhlasového oddělení československé informační služby, jež tvořila samostatný odbor exilového ministerstva zahraničních věcí. Po vzniku Poradního rozhlasového sboru, pomocného orgánu informační služby, v prosinci 1940 se Drtina stal i jeho členem. V prosinci 1941 nahradil dokonce Jaroslava Stránského ve funkci jeho předsedy (Stránský se této pozice vzdal, protože byl jmenován členem exilové vlády). Drtinu si za šéfa tohoto orgánu vybral přímo státní tajemník Hubert Ripka. Během jednání Poradního rozhlasového sboru se střetávaly a vyjasňovaly mnohdy velmi vyhraněné názory na profil rozhlasové propagandy.[43] Vedle rozhlasu ovšem Drtina často publicisticky přispíval i do exilového tisku, zejména do časopisu *Čechoslovák*. Občas také konal veřejné přednášky, ať už pro exilové posluchače, československé letce či pro britskou veřejnost.

Koncem srpna 1944 odletěl Drtina z Londýna do Moskvy jako člen vládní delegace pro osvobozené území, vedené ministrem Františkem Němcem. V Moskvě se zúčastnil jednání s komunisty o situaci na Slovensku. Když následně vypuklo Slovenské národní povstání, vydal se Drtina spolu s vládní delegací na povstalecké území do Banské

Zájem o něj proto projevilo gestapo a v červenci 1940 i protektorátní policie, která se snažila zjistit k muži tohoto jména jeho osobní data a pátrala po jeho úředně hlášeném bydlišti. Policii se dokonce podařilo vypátrat jistého Paula Swatého, pojišťovacího úředníka z Brna-Komárova, který však byl německé národnosti. Viz Archiv bezpečnostních složek MV ČR (dále ABS), f. Sbírka různých písemností, sign. S-182-4.

42) Některé tyto oficiální Drtinovy rozhlasové promluvy byly vydány také knižně, viz DRTINA, Prokop: *Hitler contra Beneš. Pět rozhlasových projevů Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře presidenta republiky*. Čechoslovák, London 1941; DRTINA, Prokop: *Právem republiky...*

43) Velká část zápisů z porad Poradního rozhlasového sboru a další relevantní dokumentace je uložena v Národním archivu (dále NA), f. Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-82-4.

Bystrice.[44] Během svého působení ve vládní delegaci vystupoval vždy jako prezidentův exponent a snažil se prosazovat Benešovo pojetí česko-slovenského poměru. Po šestnácti dnech pobytu nakonec vládní delegace 23. října 1944 odletěla zpátky za frontu a neúspěšně se pak pokusila plnit své poslání na osvobozeném území Podkarpatské Rusi. Drtina se však od vládní delegace odpojil a přes Moskvu se začátkem prosince 1944 vrátil do Londýna, aby informoval prezidenta Beneše o poměrech na Slovensku a o skutečném postavení vládní delegace.

V březnu 1945 se Beneš rozhodl vrátit do osvobozené vlasti přes Moskvu z východu a na této cestě jej spolu s řadou dalších exilových představitelů doprovázel i Prokop Drtina. V Moskvě pak probíhala jednání zástupců politických stran Národní fronty o programu budoucí československé vlády, kterých se Drtina aktivně zúčastnil jako jeden ze zástupců národně socialistické strany (tuto stranu dále zastupovali Jaroslav Stránský, Josef David a František Uhlíř).[45] Výsledný program do značné míry předurčil budoucí podobu politického režimu v osvobozeném státě, v němž získali většinu rozhodujících mocenských pozic komunisté. Drtina ve svých pamětech dokument, jenž do historie vstoupil pod názvem Košický vládní program, spíše obhajoval: *„My jsme mohli přijmout tento program vcelku, i když tam byly partie, které nám vůbec nebyly po chuti, protože zaručoval u nás existenci více rovnoprávných politických stran a všeobecné, přímé, rovné a tajné volby do zákonodárných i samosprávných sborů.“*[46]

Dne 4. dubna 1945 byla ustavena první vláda osvobozené republiky, do jejíhož čela byl jmenován Zdeněk Fierlinger. Ačkoliv se předtím zúčastnil jednání o vládním programu, nestal se ještě Drtina v této době členem vlády. Zatím se držel své původní role státního úředníka ve funkci prezidentova politického referenta. Přesto se zapojil do jednání národních socialistů v Košicích, kde došlo 25. dubna 1945 k ustavení jejich prozatímního ústředního výkonného výboru. Za předsedu strany byl tehdy vybrán Petr Zenkl, jehož zatím zastupoval Jaroslav Stránský (Zenkl totiž po svém osvobození z koncentračního tábora pobýval v Londýně). Členem výboru se stal i Prokop Drtina, který tak již zřetelně začal směřovat do aktivní politiky. Dne 10. května 1945 se po letech exilu vrátil zpět do Prahy, kde se shledal s několika svými někdejšími odbojovými spolupracovníky. Řada dalších přátel se v důsledku nacistického teroru tohoto šťastného setkání již nedožila.

---

44) Viz blíže KOUTEK, Ondřej: Činnost londýnské vládní delegace na slovenském povstaleckém území. In: ŠMIGEĽ, Michal, MIČKO, Peter, SYRNÝ, Marek (ed.): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov V (Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944–1945)*. Katedra historie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, Banská Bystrica 2006, s. 42–53. Řadu relevantních archivních dokumentů k činnosti vládní delegace na Slovensku podává edice PREČAN, Vilém (ed.): *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Vyd. polit. lit., Bratislava 1965.

45) Záznam všech jednání viz KLIMEŠ, Miloš, LESJUK, Petr, MALÁ, Irena, PREČAN, Vilém (ed.): *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. Svazek 1. ČSAV, Praha 1965, s. 391–453.

46) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1. Emigrací k vítězství. Melantrich, Praha 1992, s. 22.

Ministrem vlády Národní fronty

Po osvobození sice Drtina nadále zůstával pracovníkem prezidentské kanceláře, zařazen ve funkci šéfa její politické sekce, jeho veřejná politická angažovanost se však projevovala stále výrazněji. Disponoval ohromnou popularitou mezi domácím obyvatelstvem jako proslulý rozhlasový komentátor Pavel Svatý, což mu mohla většina tehdejších politiků jen závidět. Nutno říci, že této své známosti dokázal Drtina dovedně využívat. Kdekoliv měl vystoupit s veřejným projevem, tam se na pozvánkách objevil palcový titulek, že *„promluví Pavel Svatý“*. Také sama národně socialistická strana si uvědomovala přínos Drtinovy popularity a snažila se ji maximálně využívat. Očekávala od ní efekt při posílení voličské podpory v budoucích volbách.

Drtina se stal 11. května 1945 členem Revolučního předsednictva Československé strany národně socialistické a patřil tak již od počátku mezi „nové“ lidi (vedle něj zejména Vladimír Krajina a Hubert Ripka) ve vedení strany, na něž se někteří „staří“ vedoucí činitelé dívali s patrnou nevraživostí.[47] Drtina zůstal v předsednictvu strany národních socialistů až do února 1948, po celé období let 1945–1948 byl jedním z členů nejužšího okruhu vedení, kde se soustředilo rozhodování o politice strany.

Své první veřejné vystoupení na domácí půdě absolvoval Drtina na manifestační schůzi národních socialistů 17. května 1945. Fráňa Zemínová jej tehdy k řečnickému pultu uvedla slovy: *„Nemohli jsme prohrát, když s námi bojovali i Svatí.*“[48] Ve svém nacionálně vypjatém projevu se tehdy Drtina věnoval otázce českých Němců a obsáhle argumentoval, proč není další soužití s Němci v jednom státě možné. Transfer Němců byl pro něj jediným možným řešením, kterak ukončit nekonečný konflikt mezi oběma národy. Německou menšinu označil za přivandrovalce a kolonisty, kteří *„vždy byli cizím vředem na našem těle. Projevilo se to znovu v jejich henleinovském protičeském šílení v minulém desetiletí. Ať si tedy jdou, kam je srdce táhne a kam jít sami chtěli: Heim ins Reich!“*.[49] Nutno zdůraznit, že podobně radikální nacionalistické projevy byly v tehdejší vyostřené atmosféře a dobových souvislostech mezi českými politiky obvyklé.

V létě 1945 stál Drtina u zrodu organizace odbojářů z druhé světové války, nazvané Svaz národní revoluce. Svaz vznikl po komplikovaných jednáních mezi zástupci občanského odboje, vedenými Drtinou, a zástupci komunistické strany v čele s Rudolfem Slánským. Ačkoliv původně chtěl stanout ve vedení Svazu sám Drtina, odpor komunistů mu v tom zabránil a předsedou organizace se stal profesor Josef Grňa z Brna, představitel známé odbojové formace Rada tří. Prokop Drtina byl nakonec zvolen jedním

---

47) KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948. Organizace, program, politika*. Doplněk, Brno 2002, s. 44.

48) *Večerní Svobodné slovo*, 18. 5. 1945, s. 1. Drtina sám uvedl v memoárech tento citát v mírně pozměněné podobě, srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 62.

49) Znění projevu podle denního tisku viz tamtéž, s. 63–64. Na dalších stranách svých pamětí pak tento svůj radikální referát Drtina sám komentuje s patrným odstupem a nadhledem. Drtinovy názory k německé otázce se v roce 1945 prezentovaly i knižně v oficiální stranické publikaci: DRTINA, Prokop, HERBEN, Ivan: *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Čs. strana národ. socialistická, Praha 1945. Spoluautorem byl Drtinův bratranec Ivan Herben, který se na počátku německé okupace také zapojil do domácího odboje, posléze byl zatčen a válku strávil v nacistickém koncentračním táboře.

z místopředsedů přípravného výboru Svazu jako zástupce národních socialistů v odboji. Dalšími místopředsedy byli ministr pošt František Hála, ministr průmyslu Bohumil Laušman, Bohumila Pešlová a generální tajemník KSČ Rudolf Slánský.[50]

Drtina zpočátku váhal, zda má opustit místo úředníka prezidentské kanceláře a vrhnout se naplno na dráhu aktivního politika. Nakonec se rozhodl pro vstup do politiky, k čemuž přispělo i naléhání národně socialistických předáků Zenkla, Davida, Stránského a Ripky, kteří v zapojení populárního Pavla Svatého spatřovali velký propagandistický přínos. S tímto krokem navíc vyslovil souhlas i prezident Beneš, jehož mínění bylo pro Drtinu vždy rozhodující. Na jeho dosavadním místě v Kanceláři prezidenta republiky jej nahradil dr. Jan Jína.[51]

Počátky Drtinovy poválečné politické činnosti jsou spojeny s vnitrostranickým životem národních socialistů. Velmi se angažoval zejména v tiskových záležitostech, přičemž mohl zúročit své zkušenosti z rozhlasové a publicistické činnosti v Londýně. Předsednictvo strany jej pověřilo přípravou politického týdeníku, který by mohl na širší bázi a vyšší úrovni referovat o aktuální situaci v politice, hospodářství a kultuře. Dne 20. září 1945 tak začal v Drtinových intencích vycházet časopis *Svobodný zítřek*, který si záhy získal značnou popularitu. Smysl a poslání nového časopisu charakterizoval Drtina na titulní straně prvního čísla, kde uvedl, že jde o to, překonat *„dědictví nacistického zglajchšaltování psaného slova“*, a zdůraznil: *„Za svobodu skutečnou, za svobodu vnitřní nutno stále bojovat. O svobodu třeba stále usilovat, neboť svoboda není nic neměnného, čemu by doba a její lid nedávaly svou vlastní náplň a svůj výraz.“*[52] Řízením redakce časopisu byl pověřen Luděk Stránský, bývalý šéfredaktor *Večerního Českého slova*. Drtina sám do tohoto listu velice často přispíval, většina úvodníků pocházela z jeho pera. Vzhledem k tomu, že byly většinou uveřejňovány anonymně, mohl je psát otevřeněji, než by odpovídalo jeho politickému postavení.[53] Mezi pravidelné přispěvatele do tohoto prestižního časopisu národních socialistů patřili například Jan Blahoslav Kozák, Vladimír Klecanda, Jaroslav Werstadt, Jan Slavík, Otakar Machotka, Vratislav Bušek či Jan Lukl Hromádka.

Dne 28. října 1945 se stal Prokop Drtina poslancem Prozatímního národního shromáždění a hned vzápětí 6. listopadu 1945 byl jmenován ministrem spravedlnosti. V této funkci vystřídal svého stranického kolegu Jaroslava Stránského. Ve volbách 26. května 1946 byl pak Drtina zvolen poslancem Ústavodárného národního shromáždění a následně byl znovu vybrán za národní socialisty do funkce ministra spravedlnos-

---

50) Svaz národní revoluce zastupovali v této době tři jednatelé – generální tajemník Československé strany národně socialistické Vladimír Krajina, tajemník ÚRO Jaroslav Peřina a generální tajemník Svazu národní revoluce Jaroslav Orálek. Svaz měl také dva pokladníky – ředitele Melantrichu Julia Firta a ředitele Lidové demokracie Rudolfa Jílovského.

51) Velikou roli v Drtinových úvahách sehrálo patrně rozhodnutí prezidenta Beneše, že si podrží ve funkci kancléře Jaromíra Smutného. Drtina původně předpokládal, že se Smutný po válce vrátí do diplomacie, a snad se dokonce ve skrytu duše domníval, že pak Beneš jmenuje do funkce kancléře právě jeho. Navíc ve vztahu mezi Drtinou a Smutným vždy vládlo jisté napětí. Srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 73–75.

52) Poslání. *Svobodný zítřek*, roč. I, 1945/1, s. 1.

53) Rukopisy většiny jeho autorských článků z let 1945–1948 se dochovaly v ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2; NA, f. 7 – Prokop Drtina, kart. 12, sign. 7-1/91/9.

ti ve vládě Klementa Gottwalda. Stal se také členem personálního komitétu ministrů, a tak získal značný vliv při rozhodování o obsazení úřadů a funkcí ve státní správě. Tímto způsobem zastupoval zájmy národních socialistů v personální politice státu.

Nesnadným a velice komplikovaným posláním Drtinova resortu bylo v té době provedení retribucí a právní vyrovnání s protektorátní minulostí. Ministr usiloval o udržení zásady spravedlnosti v retribučním řízení, což však bylo v podmínkách revoluční justice značně obtížné. Často se také jeho resort dostával do střetu s ministerstvem vnitra, řízeným komunistou Václavem Noskem. Státní bezpečnost například využívala falešná a vynucená svědectví bývalých gestapáků v retribučním řízení, jež se tak mělo stát nástrojem v boji proti odpůrcům KSČ (nejznámější případ se týkal obvinění Vladimíra Krajiny ze spolupráce s Němci[54]).

Retribuce jako forma mimořádného (stanného) soudnictví přinesla omezení procesních práv obviněných v zájmu rychlosti celého řízení. Proti výrokům lidových soudů nebyly přípustné žádné opravné prostředky a vynesené rozsudky tak byly konečné. Navíc hrál významnou roli v retribuční justici laický prvek – soudcové z lidu jmenovaní příslušnými okresními národními výbory. Praktické zkušenosti s tímto „lidovým zastoupením“ při výkonu retribučního soudnictví se přitom brzy projevily dost negativně. Docházelo k časté absenci zvolených soudců z lidu a vzhledem k zásadní roli odborně nekompetentních laiků v soudním rozhodování se záhy projevila značná nejednotnost vyhlášených rozsudků. Drtina se proto posléze veřejně vyslovoval pro posílení role soudců z povolání v rámci smíšených senátů lidových soudů. Prohlásil, že *„lidové zastoupení při výkonu soudnictví má své oprávnění jen potud, pokud přibližuje skutečný život k theoretickým představám soudce z povolání a pokud mu tak usnadňuje živější pochopení souzeného případu. Mám za to, že jen smíšené senáty, v nichž by posice soudců z povolání nebyla co do rozhodovací moci tak podstatně slabší než moc soudců z lidu, by mohly s úspěchem vykonávat soudcovskou funkci v souhlase s míněním veřejnosti.“*[55]

V prostředí mimořádného soudnictví zákonitě docházelo v některých případech k justičním omylům a přehmatům, prostřednictvím retribučních soudů se mnohdy lidé snažili vyřizovat si osobní účty se svými nepřáteli, případně občas nad spravedlností převážily různé politické (někdy čistě stranické) či hospodářské zájmy. Jako názorný příklad lze uvést významného průmyslníka Jana Antonína Baťu, který – ač za války finančně přispíval ve prospěch zahraničního odboje – byl v nepřítomnosti odsouzen k 15 letům vězení.

---

54) Ministerstvo vnitra (konkrétně proslulý Bedřich Pokorný) vyvíjelo při výsleších nátlak na K. H. Franka, aby vypovídal proti Krajinovi. Ke kompromitaci měly sloužit i výslechové protokoly různých dalších uvězněných nacistů. K tomu blíže viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 134–146; KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. EVA, Praha 1994, s. 162–181; RIPKA, Hubert: *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Atlantis, Brno 1995, s. 150 a násl.; ŠOLC, Jiří: *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Vyšehrad, Praha 1995, s. 164–171; FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*. Atlantis, Brno 1996, s. 450–457.

55) NA, f. 7 – Prokop Drtina, kart. 25, sign. 7-36/4/7, Rozhovor o retribučním soudnictví (leden 1946). Problémy s chováním mnohých soudců z lidu byly nakonec vyřešeny zákonem č. 245/1946 Sb. z 18. 12. 1946, který mj. stanovil možnost postihu soudců z lidu, kteří se bez omluvy nedostaví k přelíčení nebo před jeho skončením odejdou. Hrozil jim trest vězení do 8 dnů či pokuta do 10 tisíc korun.

Mezi jednotlivými mimořádnými lidovými soudy se projevovaly poměrně výrazné rozdíly v nazírání na závažnost konkrétních podstat trestných činů a v udělovaných výměrách trestů. Docházelo tak k určité nerovnoměrnosti retribučního soudnictví. I s vědomím všech těchto aspektů lze přesto konstatovat, že se Prokop Drtina snažil uhájit zákonnost a spravedlnost retribučního řízení. V prostředí takřka revolučním dokázal vcelku úspěšně čelit aspoň těm nejhrubším nezákonnostem. Kdyby již tehdy v jeho ministerském křesle seděl komunista, změnila by se retribuce jednoznačně v třídní justici.[56]

Průběh retribucí provázely velké politické spory, Drtina se stal kvůli svému důrazu na dodržování práva a spravedlnosti předmětem řady komunistických tiskových kampaní, které se jej snažily vykreslit jako zastánce zrádců a kolaborantů. Již ve svém parlamentním vystoupení k průběhu retribuce 20. února 1946 konstatoval, že se objevuje kritika, *„která postrádá znalostí spisů a důkazního materiálu, který měl soud při svém rozhodování“*[57]. Velký boj se odehrál zejména o přípustnost revize rozsudku nad protektorátní vládou. Národní soud vynesl svůj rozsudek 31. července 1946 a okamžitě se vzedmula obrovská vlna kritiky nad mírností vynesených trestů. Veřejnost byla podněcována k tomu, aby požadovala exemplární potrestání všech členů protektorátní vlády. Sdružení českých partyzánů dokonce žádalo vyškrtnutí členů soudního senátu z procesu s protektorátními ministry ze seznamu národních soudců *„jednou provždy“*. V jiném protestu se požadovaly rázné kroky proti *„právníkům, kteří zaspali kromě revoluce i Norimberk“*.[58]

Na ministra spravedlnosti Drtinu byl vyvíjen velký politický tlak, aby zajistil změnu rozsudku, což by však bylo protiprávní. O celé záležitosti jednala dlouze vláda, nakonec se Drtinovi podařilo prosadit vládní prohlášení, že právoplatný rozsudek Národního soudu je v souladu s platnou dekretální legislativou konečný. Přesto kampaň proti rozsudku a proti Drtinovi (vedená především komunisty) pokračovala dále, československého ministra spravedlnosti hlasitě kritizoval i sovětský tisk. Drtina se proti zpochybňování rozsudku a napadání justice energicky postavil a nakonec dosáhl toho, že komunisté od pokračování kampaně ustoupili.[59]

Komunisté zaútočili na Drtinu také kvůli podmínkám výkonu trestu u retribučních vězňů. *Rudé právo* a *Mladá fronta* rozvinuly kampaň proti ministerstvu spravedlnosti kvůli umístění odsouzeného generála Jana Syrového a bývalého předsedy agrární stra-

---

56) Významná veřejná vystoupení ministra Drtiny k otázce retribucí byla publikována v knize DRTINA, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1947. K problematice retribuční justice srov. např. BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Tilia, Ostrava 1998; FROMMER, Benjamin: *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005; KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. UJEP, Pedagogická fakulta, Ústí nad Labem 2001; KVAČEK, Robert, TOMÁŠEK, Dušan: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1998; KAPLAN, Karel: *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. Ústav pro soudobé dějiny ČSAV–Státní ústřední archiv, Praha 1992; JECH, Karel, KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Doplněk, Brno 2002.

57) Viz http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032001.htm.

58) NA, f. Klement Gottwald (dále 100/24), sv. 63, a. j. 952, Protesty proti rozsudku nad protektorátní vládou.

59) Viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 187–217.

ny Rudolfa Berana na státním statku v Javorníku u Vrchlabí. Noviny kritizovaly, že oba odsouzenci mají příliš volný režim, a přirovnávaly jejich pobyt na statku ke krkonošské rekreaci. Ve svých pamětech o tom Drtina napsal: *„Je pozoruhodné, jak až neuvěřitelně detailně se komunistická žurnalistika, a dokonce i poslanci KSČ probírali drobnostmi bydlení a stravování těchto politických vězňů, co jí, co pijí, na čem sedí! A jak přitom švindlovali, aby jim přitížili a proti nim a proti mně svou veřejnost poštvali. Bylo to vskutku nechutné od lidí, kteří za první republiky po odsouzení pro trestné činy proti ní měli všechny výhody a přednosti politických vězňů!“*[60]

Konfrontace mezi Drtinou a komunisty na téma retribučního soudnictví vyvrcholila v Ústavodárném národním shromáždění v rámci debaty nad ministrovým expozé o skončené retribuci z 29. května 1947. Ačkoliv sám Drtina poukázal na některé problémy, jež provázely průběh retribuce, zhodnotil celkový výsledek pozitivně. Retribuce podle něj *„ukázala všemu našemu lidu i veřejnosti mezinárodní, že náš národ i stát nehodlá prominout ani strpět i v budoucnosti žádnému politikovi a žádnému veřejnému, odpovědnému pracovníkovi postup a politiku, která by jej zaváděla do područí cizí moci a která by ničila jeho suverenitu* [...]. *Tento výsledek činnosti Národního soudu i mimořádných lidových soudů naopak ukazuje jasně správnou cestu uvědomělého čs. občana i vlastence, že v boji o svobodu a nezávislost státu nesmí nikdy povolit a nikdy ustat, ani tehdy ne, kdyby se snad ukázalo, že československá suverenita je na dlouho zničena. Tím také retribuční soudnictví dává plnou satisfakci všem těm, kteří se tak neohroženě a důsledně i za cenu svých životů za poslední války proti nacistické nadvládě německé co nejrozhodněji postavili.“*[61]

V parlamentní debatě k Drtinově zprávě o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví se proti tiskové kampani vedené komunisty postavil lidovecký poslanec Alois Rozehnal, který ve svém vystoupení hovořil o střetu „horlivců“ s „umírněnými“: *„Přísní horlivci vytýkají umírněným, že chrání kolaboranty, zejména z řad osob, jež byly dříve ve význačném postavení politickém nebo hospodářském, proto, aby jejich stoupence získali pro sebe jako voliče. Při tom zapomínají tito horlivci na to, že nebylo projevem hrdinství*

---

60) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud.* Svazek druhý. Kniha 2. Rok 1947 – únor 1948. Melantrich, Praha 1992, s. 310.

61) Drtina přednesl své prohlášení o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví 29. května 1947 na 55. schůzi Ústavodárného národního shromáždění. Citováno podle stenozáznamu, který je k dispozici na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/055schuz/s055008.htm. V Digitální knihovně Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR jsou též zpřístupněny stenoprotokoly z následné poslanecké rozpravy. Znění Drtinovy zprávy bylo publikováno též v Drtinově knize *Na soudu národa*. Podle Drtinova prohlášení došlo do 4. května 1947, kdy byla retribuce v českých zemích ukončena, veřejným žalobcům celkem 132 549 trestních oznámení a spisů, z čehož bylo mimořádným soudnictvím vyřízeno celkem 130 114 případů. Po skončení účinnosti retribučního dekretu tak zůstalo jen 2345 nevyřízených případů. 38 316 případů zažalovali veřejní žalobci před mimořádnými lidovými soudy, které vyřídily celkem 37 982 kauz (zbývajících 334 měly projednat řádné soudy). 4592 případů bylo postoupeno k dalšímu stíhání řádným soudům. Ve 40 534 případech bylo pro nedostatek důkazů upuštěno od dalšího stíhání podle tzv. velkého retribučního dekretu. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti a 741 osob k těžkému žaláři na doživotí. 19 888 osob bylo odsouzeno k dočasnému trestu odnětí svobody (dohromady bylo uloženo 206 334 let vězení). Celkem 9132 osob bylo před mimořádnými lidovými soudy osvobozeno. Národní prokuratura podala Národnímu soudu obžaloby na 80 osob jako soudu trestnímu a na 3 osoby jako soudu čestnému. Národní soud vynesl 18 rozsudků smrti, 7 osob bylo odsouzeno na doživotí, úhrnná výměra ostatních trestů na svobodě činila 334,5 roku těžkého žaláře. 15 osob bylo před Národním soudem osvobozeno.

a odvahy připnouti si v květnových dnech r. 1945 na klopu kabátu hvězdu, která mnohým nesloužila jen jako odznak strany, ale hlavně jako ochranný štít proti stíhající spravedlnosti.“ Poukázal na skutečnost, že mnozí skuteční bojovníci za svobodu a opravdoví partyzáni *„vytýkají horlivcům, volajícím po tvrdém potrestání, že jim jde výhradně jen o odstranění osob, zaujímajících vlivné postavení dříve, nebo dokonce i nyní, o odstranění osob schopných, ale nepohodlných, o odstranění bez ohledu na povahu a tíži jejich viny, která nemá býti zvážena na vahách spravedlnosti, ale na vahách bezohledné politiky, která se spravedlnosti zcela zpronevěřila“*.[62]

Pro komunistickou propagandu se nicméně stala „drtinovská justice“ jedním ze symbolů reakce. Drtina byl komunisty obviňován, že zdržuje provedení národní očisty a nadržuje kolaborantům a že tím neplní závazky stanovené pro ministerstvo spravedlnosti vládním programem. Podle této kritiky nesl dokonce vinu i za údajně příliš nízkou výměru některých trestů.[63] V komunistickém výkladu poválečných dějin byl pak ministr Prokop Drtina považován za politika, který měl na svědomí *„sabotáž národní očisty“*, protože údajně nadržoval tzv. reakci: *„Podle zásady ‚vrána vráně oči nevyklove‘ snažil se justiční aparát pod vlivem nejrůznějších postranních intervencí a ‚pokynů shora‘ neubližovat příliš pánům generálům, vysokým vládním úředníkům i továrníkům, bankéřům či statkářům, kteří zločinnou kolaborací napomáhali nejen ‚vítězství německých zbraní‘, ale i odhalování a ničení českých lidí bojujících proti okupantům.“*[64]

Spory mezi Drtinou a komunisty o způsob retribuce a národní očisty byly ve svém jádru bojem o samotné základy právního státu a princip nezávislosti soudu. Podle představ KSČ se měla justice podřídit politické (výkonné) moci a usnadnit jí zásadní společenské změny v Československu. Prostřednictvím retribuce se tak mělo dosáhnout odstranění dosavadních elit, jež představovaly překážku v cestě komunistů za uchopením veškeré moci. Hned po únorovém převratu v roce 1948 – když se konečně zmocnili resortu spravedlnosti – komunisté retribuci rychle obnovili, aby mohlo v nových podmínkách dojít k odsouzení těch, kteří byli dříve retribučními soudy osvobozeni, nebo dokonce nebyli vůbec zažalováni.[65]

Drtinovo ministerstvo spravedlnosti však nebylo komunistům trnem v oku jen kvůli výsledkům retribučních soudů. Jejich pobouření vyvolával také fakt, že se v roce 1947 začaly objevovat případy, kdy soudy zrušily národní správy nad konfiskovanými podniky a vrátily je jejich původním majitelům, protože se podle práva na tato hospodářská

---

62) Viz http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056004.htm; tento projev vyšel ve zkrácené podobě i v tisku – ROZEHNAL, Alois: Procesy politické. *Obzory*, roč. III, 1947/25, s. 352–354. Poslanec Rozehnal také ve svém projevu upozornil na fakt, že se v komunistické tiskové kampani proti průběhu a výsledkům retribuce porušoval zákon, neboť právní předpisy zakazovaly uveřejňovat obžalobu před jejím přednesením v hlavním přelíčení a komentovat a rozebírat průběh a výsledky soudního procesu takovým způsobem, že by to mohlo mít na veřejné mínění účinek předbíhající soudnímu výroku. Zdůraznil, že spravedlnosti neslouží tisk, který se domáhá výhradně uskutečnění všech opatření v neprospěch podezřelého a dosud neodsouzeného člověka.

63) Celá komunistická kampaň po Drtinově parlamentním expozé o činnosti mimořádných lidových soudů se nesla v duchu věty poslance Bedřicha Steinera z KSČ: *„Pane ministře, nedodržel jste slovo, dané vojákům bojujícím u Dukly.“* Viz např. palcový titulek v *Rudém právu* z 12. 6. 1947. Srov. též Steinerovu parlamentní řeč z 10. 6. 1947, http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056020.htm.

64) VESELÝ, Jindřich: *Kronika únorových dnů 1948*. SNPL, Praha 1959, s. 19.

65) K druhé fázi retribuce viz KOČOVÁ, Kateřina: Druhá retribuce. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. *Soudobé dějiny*, roč. XII, 2005/3–4, s. 586–625.

zařízení konfiskace neměla vztahovat. Komunisté to chápali jako nepřípustnou snahu o restauraci kapitalistického podnikání a bez ohledu na to, že soudy jen plnily svou funkci vymáhání zákonnosti a udržování právního státu, vyvolali proti těmto soudním rozhodnutím protestní kampaň. Využili svého vlivu v závodních radách a odborovém hnutí, jejichž prostřednictvím organizovali protestní petice, demonstrace, a dokonce i stávky. Nejznámější byla varnsdorfská stávka v březnu 1947, kdy na protest proti rozhodnutí okresního soudu o vrácení konfiskované textilní továrny původnímu majiteli masově zastavovali práci dělníci v celém okrese. V lednu 1948 podobně vzbouřil atmosféru případ továrny Orion, když vydal Nejvyšší správní soud usnesení o zrušení jeho národní správy. Na ministra Drtinu tehdy útočil kvůli takovým soudním rozhodnutím především předseda Ústřední rady odborů Antonín Zápotocký.

Jedním z kulminačních bodů na cestě Československa vstříc komunistické diktatuře bylo období, kdy se rozhodovalo o potenciální účasti ČSR na Marshallově plánu. Na návrh Jana Masaryka se 4. července 1947 československá vláda – včetně Gottwalda a komunistických ministrů – vyslovila jednomyslně pro přijetí pozvání na mezinárodní konferenci o Marshallově plánu v Paříži. Toto rozhodnutí vycházelo především z naléhavých potřeb československého hospodářství, velkou roli však sehrály i konzultace s polskými představiteli, kteří avizovali svůj zájem o účast na Marshallově plánu.

Dne 9. července 1947 se vydal Prokop Drtina spolu s delegací vedenou předsedou vlády Klementem Gottwaldem a ministrem zahraničí Janem Masarykem do Moskvy. Tato politická mise se měla oficiálně zabývat dalšími perspektivami československo-sovětských obchodních vztahů. Drtina odlétal do Sovětského svazu jako náhradník za Huberta Ripku, který byl vzhledem ke své funkci ministra zahraničního obchodu k plánovaným jednáním resortně příslušný, který se však v této době zotavoval z těžké angíny. Zajímavým momentem je fakt, že Prokop Drtina 8. července 1947 sepsal svou závěť pro případ, že by se mu *„stalo neštěstí při cestě do Moskvy“*.[66]

V Moskvě se účastníci delegace stali předmětem silného nátlaku, aby Československo odvolalo svou účast na Marshallově plánu. Stalin jim oznámil, že československou účast v Paříži by Moskva vykládala jako porušení smlouvy se Sovětským svazem, a zdůraznil přínos sovětského spojenectví pro bezpečnost ČSR. Drtina později konstatoval: *„Stalin věděl, čím na nás může nejvíc působit a čím nás nejlépe uspokojit a uchlácholit.“*[67] Okamžitě po jednání poslal Gottwald do Prahy depeši, aby vláda během příštího dne schválila návrh na odvolání účasti ČSR na pařížské konferenci, což se také hned 10. července 1947 stalo. Na osudovém zasedání vlády však absentovala vedle účastníků moskevské delegace ještě řada dalších ministrů – pro nemoc se omluvili místopředseda vlády Jan Šrámek, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka a ministr pošt František Hála, scházeli také ministr průmyslu Bohumil Laušman, jenž byl právě na

---

66) ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 1, č. l. 75, Poslední pořízení, 8. 7. 1947.

67) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 335. Zápis o návštěvě u Stalina 9. 7. 1947 publikoval Drtina v příloze svých pamětí, viz tamtéž, s. 683–690. Širší záběr dokumentů k odmítnutí Marshallova plánu nabízí JIČÍN, Rudolf, KAPLAN, Karel, KRÁTKÝ, Karel, ŠILAR, Jaroslav (ed.): *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů*. Sešity ÚSD, sv. 1. ÚSD AV ČR, Praha 1992.

dovolené, a ministr výživy Václav Majer, který pobýval na Mezinárodní obilní konferenci v Paříži.

Ačkoliv se jednalo do značné míry o osudové rozhodnutí, jež petrifikovalo zařazení Československa do východního bloku, podle Drtinova názoru *„jsme nemohli dělat nic jiného, když Stalin tak ostře formuloval, že by setrvání považoval za porušení naší spojenecké smlouvy“*.[68] Navzdory závažnosti daného okamžiku Drtina přijal v moskevských jednáních spíše pasivní roli, *„spokojil se s úlohou jakéhosi pozorovatele a dodatečného glosátora“*.[69] Tento stav však do jisté míry odpovídal jeho nedostatečné kompetenci k diplomatickým jednáním, jako Ripkův náhradník měl být bezpochyby vybrán někdo vhodnější.

Hubert Ripka později vyjádřil Drtinovi nesouhlas s jeho postojem a tvrdil, že on by v Moskvě vystupoval rozhodněji. Proti rozhodnutí nepřijmout pozvání na pařížskou konferenci však otevřeně nevystoupil ani sám Ripka, protože si byl vědom, že pro opačné stanovisko nebylo možné získat ve vládě většinu.[70] Také ministr výživy Václav Majer nesouhlasil s postupem československé delegace v Moskvě a s rozhodnutím vládního kabinetu. Uvědomoval si však, že se na celou věc díval z úplně odlišné perspektivy než ostatní členové vlády, protože byl právě v inkriminované době v Paříži, kde *„dýchal svobodný vzduch a cítil se člověkem zcela svobodným“*. I po letech jej trápila otázka: *„Co bys byl, Václave, dělal v Praze?“*[71]

Odvolání účasti na Marshallově plánu vyvolalo ve veřejnosti velké zklamání, mělo však i jeden pozitivní efekt. Národní socialisté si v nové situaci plně uvědomili, že se musí pokusit zformovat na obranu svobody a demokracie společný blok všech nekomunistických stran Národní fronty a že již nelze komunistům více ustupovat. Tuto novou politickou linii národně socialistické strany dohodli její vedoucí představitelé včetně Prokopa Drtiny na důvěrné poradě v Karlových Varech v červenci 1947. Následovala celá řada informativních jednání s vybranými činiteli z armády a tělovýchovných a branných organizací. Šlo zejména o získání konkrétních údajů o situaci v silových resortech, kde začal silně převažovat vliv KSČ.

Politická atmosféra se začala na sklonku léta 1947 znatelně vyhrocovat. Eskalaci napětí vyvolal nejprve spor o tzv. milionářskou dávku, kde se poprvé výrazně projevila užší součinnost nekomunistických sil. *Rudé právo* uveřejnilo jména ministrů, kteří hlasovali proti komunistickému návrhu na toto nové zdanění, jenž mělo podle představ KSČ vyřešit tíživou hospodářskou situaci vzniklou zejména následkem tehdejšího katastrofálního sucha. Všichni členové vlády, včetně ministra Drtiny, kteří se postavili proti myšlence milionářské dávky, byli demagogicky označeni za reakční ochránce milionářů. KSČ navíc reagovala 11. září 1947 uzavřením dohody se sociálně demokratickou stranou o jednotném postupu, čímž se ještě více otřásla stabilita Národní fronty.

---

68) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 337.

69) KOSATÍK, Pavel: Ve vládě s vlky. Prokop Drtina (1900–1980). *Týden*, roč. XI, 2004/44, s. 100–101.

70) Ripkovy vzpomínky na jednání o Marshallově plánu viz RIPKA, Hubert: *Únorová tragédie*, s. 69–74. Náznaky nesouhlasu se veřejně projevily jen u části nekomunistického tisku, který upozorňoval, že při jednáních s Moskvou převážily politické zájmy nad těmi hospodářskými.

71) FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*, s. 471–472.

Jedna z krabiček doručená 10. září 1947 Prokopu Drtinovi, Petrovi Zenklovi a Janu Masarykovi.
Zdroj: *Archiv autora*

Neklidnou náladu ve společnosti ještě více rozbouřily události z 10. září 1947. Ten den došly poštou třem členům vlády, Petrovi Zenklovi, Janu Masarykovi a Prokopu Drtinovi, krabičky, jež se tvářily jako balíčky nějakých parfémů, ale ve skutečnosti v sobě ukrývaly výbušné mechanismy. Shodou šťastných okolností nebyl tento pokus o trojnásobný atentát úspěšný, k žádnému výbuchu nedošlo. Na ministerstvo spravedlnosti dorazil velice podivný balíček ranní poštou. Drtinův osobní tajemník dr. Jaroslav Čmelík při rozbalování zásilky ucítil odpor a zjistil, že víčko krabičky je zajištěno provázkem. Vzhledem k těmto podezřelým okolnostem pak odnesl zřízenec Bohumil Šindler údajnou krabičku s parfémy do altánu v zahradě ministerstva spravedlnosti. Posléze se zjistilo, že se uvnitř skrývala rozbuška s velkou dávkou tritolu. K přímému ohrožení ministra Drtiny vůbec nedošlo, v té době měl jednání na předsednictvu vlády.[72]

Vyšetřování zpočátku provádělo výhradně ministerstvo vnitra vedené komunisty. Postupně se však ukazovalo, že celé pátrání bylo záměrně směřováno špatným směrem. Komunistická strana také od počátku zpochybňovala závažnost celého případu a naznačovala, že se jedná o protikomunistickou provokaci. Generální tajemník KSČ Rudolf Slánský hovořil hned 11. září 1947 na schůzi v Lucerně o „tak zvaném atentátu“ a upozorňoval na „podezřelé okolnosti“ případu, který označil za atentát na služky a sekretáře. Krabičkový atentát měl podle jeho názoru odvést pozornost od boje za milionářskou dávku a popudit veřejnost proti komunistům. V podobném duchu psalo od počátku i *Rudé právo*.

Na rozdíl od policejního vyšetřování, jehož pátrání se soustředilo jen na území Prahy, získali národní socialisté svědectví, jež naznačovalo, že správná stopa vede do obce Krčmaň u Olomouce a že se ji přitom snaží bezpečnostní orgány zahladit. Na poradě u Prokopa Drtiny bylo proto 18. listopadu 1947 rozhodnuto, že nelze vyšetřování ponechat jen v rukou policie, ovládané komunisty, a že Vladimír Krajina podá formální trestní oznámení u olomouckého krajského soudu. Tamní státní zastupitelství pak zahájilo vlastní šetření ve věci atentátu, na něž z Drtinova pověření dohlížel dr. Zdeněk Marjanko, sekční šéf ministerstva spravedlnosti.

Hned od počátku bylo zřejmé, že zahájení soudního vyšetřování znamenalo ve vývoji celého případu velký zlom. Brzy se začaly objevovat velice závažné stopy, které spo-

72) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 369–370; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Smrt pro tři ministry*. Akcent, Třebíč 2000, s. 17–18. Srov. též ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále 305), i. č. 305-450-4, Zpráva důvěrníka ministerstva vnitra č. D/5/K z 10. 9. 1947.

jovaly nepovedený atentát s příslušníky komunistické strany. Již koncem listopadu 1947 naléhal komunistický předseda vlády Klement Gottwald na Drtinu, aby dal jako ministr spravedlnosti vyšetřování okamžitě zastavit. Této rozmluvě byl přítomen další národně socialistický ministr Jaroslav Stránský. Drtina vytrvale odmítal Gottwaldovi vyhovět, což u komunistického předáka vyvolalo velké rozčílení. Gottwald nakonec začal Drtinovi nepokrytě vyhrožovat: *„Pane doktore Drtino, já Vám říkám, vy skončíte jako van der Lubbe!"* Na tuto šokující větu dokázal pohotově zareagovat Stránský, který údajně odvětil: *„Pane ministerský předsedo, co to říkáte!? Co to říkáte?! Kdopak by potom byl ten Goering? To by byl Nosek?! Ano?!"*[73]

Případ, který tolik rozbouřil emoce na pražské politické scéně, tím však neskončil. Gottwaldovy výhrůžky byly marné, ministr spravedlnosti Drtina naopak vzhledem k pochybným výsledkům policejních vyšetřovatelů trval na dokončení soudního vyšetřování. To také záhy prokázalo, že se na výrobě pekelných strojů podíleli manželé Kopkovi z Krčmaně, od nichž vedla stopa až na krajský sekretariát KSČ v Olomouci k poslanci Jurovi Sosnarovi. Vrcholem tohoto pátrání bylo odhalení tajného skladiště zbraní, jež nechal komunista Sosnar v Olomouci vybudovat.[74]

Dne 21. ledna 1948 interpeloval komunistický poslanec Josef Zuzaňák ministra Drtinu s dotazem o stavu vyšetřování krabičkového atentátu. Drtina následně vystoupil s prohlášením, ve kterém informoval o vývoji celé kauzy a o tom, kam dosud všechny stopy směřují. Jednalo se o zřetelnou obžalobu komunistických praktik, jež vyvolala u poslanců KSČ bouřlivou odezvu. Padali otevřené výhrůžky na Drtinu, že mu to přijde draho... K dokončení celého vyšetřování a následnému soudnímu procesu nakonec již dojít nemohlo, neboť do vývoje zasáhl komunistický nástup k moci v únoru 1948.[75]

Vzájemná konfrontace mezi nekomunisty a představiteli KSČ se stále vyhrocovala, konfliktních témat přibývalo. Zřetelněji se formoval politický blok nekomunistických stran, k čemuž aktivně přispěl Prokop Drtina. Koncem prosince 1947 se kupříkladu v jeho bytě sešli vedoucí činitelé národně socialistické strany s některými sociálními demokraty, aby se navzájem dohodli na dalším postupu. Podobná neoficiální jednání vedl Drtina v lednu 1948 v Bratislavě s vedoucími představiteli slovenské demokratické strany. Jedním z hlavních témat těchto rozhovorů se stala situace a praktiky v bez-

---

73) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 407. Když došlo 27. února 1933 k požáru Říšského sněmu v Berlíně, byl na místě zadržen Holanďan Marinus van der Lubbe. Byl sice usvědčen ze založení požáru, zjevně však nemohl tak rozsáhlý oheň způsobit sám. Ukázalo se také, že jde o slabomyslného pyromana, který by bez cizí pomoci nedokázal proniknout do střeženého sídla německého parlamentu. Nacisté v čele s Göringem, tehdejším pruským ministrem vnitra, uspořádali rozsáhlou policejní akci a ze zorganizování požáru obvinili komunisty. V následném zpolitizovaném procesu, který se však zásluhou brilantní obhajoby Georgi Dimitrova vymknul z nacistické režie, byl nakonec 22. prosince 1933 van der Lubbe odsouzen k trestu smrti (všichni obvinění komunisté byli osvobozeni) a následně 10. ledna 1934 popraven.

74) O krabičkovém atentátu nejpodrobněji pojednává Zora Dvořáková v knize *Smrt pro tři ministry*.

75) Trestního stíhání se po únorovém převratu 1948 dočkali naopak pracovníci justice, kteří se předtím ve vyšetřování krabičkového atentátu angažovali, ministerský rada Zdeněk Marjanko a olomoucký státní zástupce František Doležel. Dr. Marjanko dokonce v květnu 1949 zemřel za přesně nevyjasněných okolností ve vazbě. Údajně měl spáchat ve vězení StB v Praze-Ruzyni sebevraždu oběšením. Bývalý státní zástupce Doležel byl propuštěn na svobodu po odpykání uloženého trestu v roce 1955. K tomu blíže TOMEK, Prokop: „Případ Dr. Doležel a spol." – vazební podmínky osob „Případu Krčmaň". In: *Securitas Imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. ÚDV, Praha 2001, s. 12–35.

pečnostních složkách, ovládaných komunisty.

Drtina vnesl problém nezákonných metod ministerstva vnitra a Sboru národní bezpečnosti i na jednání vládního kabinetu. Poukazoval jednak na způsob vyšetřování atentátu na tři ministry, ale také na tzv. mosteckou špionážní aféru. Kritizoval porušování zákona ze strany bezpečnostních orgánů a spornou roli agentů provokatérů v mosteckém případu. Navrhl dokonce vytvoření zvláštní vládní komise pro odstraňování nezákonností a proti zneužívání policejní moci, což vyvolalo u komunistických členů vlády velké pobouření. Na zasedání vlády 13. února 1948 Drtina tlumočil zprávu poslance Oty Hory o prováděných personálních změnách na velitelských postech v SNB a národní socialisté pak ve spojení s ostatními nekomunistickými ministry prosadili usnesení požadující na ministrovi vnitra Václavu Noskovi odvolání příslušného kádrového rozkazu zemského velitele SNB.

Karikatura v jednom nekomunistickém časopise naznačovala, kdo za krabičkovými atentáty stál – na ministry Zenkla, Drtinu a Masaryka shlíží z obrazu se svatozáří komunistický ministr vnitra Václav Nosek.
Zdroj: *Svobodné slovo, 15. 2. 1948*

Když toto usnesení nebylo ministrem Noskem splněno, podali 20. února 1948 všichni ministři za národně socialistickou, lidovou a slovenskou demokratickou stranu demisi. Prokop Drtina se v celém průběhu událostí výrazně angažoval. Oproti původním předpokladům odstupujících ministrů nakonec 25. února 1948 prezident Beneš demisi přijal, aby tak ukončil vyhrocenou vládní krizi. Zároveň tím ovšem otevřel komunistům cestu k získání mocenského monopolu.[76] Drtina se s Benešem osobně setkal naposledy 23. února, stalo se tak u příležitosti audience všech čtyř národně socialistických ministrů. Navzdory dosavadním intenzivním kontaktům mezi ním a prezidentem pak již čekal na Benešovo přijetí marně.

Zajímavým dokumentem je v této souvislosti dopis, který 25. února 1948, ještě před přijetím demise, napsal prezidentu Benešovi Hubert Ripka. Ve svém psaní hájil své stranické kolegy Drtinu a Zenkla a žádal, aby se jich Beneš hlasitě zastal. O Drtinovi napsal:

76) O průběhu únorové vládní krize v roce 1948 existuje obsáhlá literatura, viz např. bibliografie v knize KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o Únoru*. Doplněk, Brno 1997.

„Neznám důvodů, které Vám dosud bránily v tom, abyste řekl slovo na obranu těch ministrů, kteří jsou dnes zaplavováni hanebnými lžemi a pomluvami. Přesto se však domnívám – a prosím Vás, abyste věřil, že tak nečiním z důvodů osobních, nýbrž z dobře uvážených důvodů politických – že by bylo velmi třeba, abyste se před národem, ať už v té nebo oné formě, zastal Dra Prokopa Drtiny. Jemu zůstane trvalá zásluha o to, že do dnešní krise udržel nezávislost soudů a soudců, a byl to především on, který vzal na sebe těžký, a zdůrazňuji, riskantní úkol o nápravu poměrů v naší bezpečnostní službě. Právě proto je dnes středem soustředěného útoku. Nejde o to, aby snad byl zachraňován, ale o to jde, aby národ věděl, že jste právě Vy, pane presidente, oceňoval práci a zápas tohoto statečného muže ryzího charakteru, který Vám byl vždy bezvýhradně oddán.“[77]

Kariéra a politická aktivita Prokopa Drtiny se definitivně uzavřela 26. února 1948, kdy se spolu s Petrem Zenklem, Jaroslavem Stránským a Hubertem Ripkou vzdal všech zbývajících politických mandátů a funkcí. V dopise členům národně socialistické strany tento krok odstoupivší ministři zdůvodnili: *„Za poměrů, jež byly včerejším politickým obratem vytvořeny, nebude již možno svobodně sloužit národním, demokratickým a socialistickým cílům, jak bylo naší tradicí. Není nám možné přizpůsobiti se podmínkám, za nichž nyní politické strany budou smět svou činnost vyvíjet.“*[78]

Drtina sám označoval za hlavní viníky porážky demokracie v Československu vedení a ministry sociálně demokratické strany a ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, těžko se smiřoval i s kapitulací prezidenta Beneše. Faktem ovšem je, že se na vývoji událostí výraznou měrou podepsala i špatná taktika a mylný odhad situace ze strany Drtiny a ostatních ministrů, kteří se rozhodli podat demisi. V průběhu vládní krize nebyli schopni vyvinout potřebnou iniciativu a mobilizovat své stoupence, jako to na rozdíl od nich dokázali komunisté. Základním omylem pak bylo spoléhání se na předpoklad, že situace bude řešena výhradně v rámci zákonných praktik parlamentně demokratického systému, na základě jednání prezidenta republiky, předsedy vlády a pravoplatných vedení politických stran. V podstatě vůbec neuvažovali o jiném než ústavním způsobu řešení vzniklé politické krize.

Komunistickým vězněm aneb pohřeb zaživa

Prohra v politickém zápasu s komunisty byla pro Prokopa Drtinu těžkou ranou. Uvědomoval si všechny komunistické výhrůžky namířené proti jeho osobě, ať už si je v minulosti vyslechl tváří v tvář nebo se k němu donesly zprostředkovaně. Nechtěl čekat na to, až se jej Státní bezpečnost odhodlá zatknout, a tak předem počítal s možností cesty do dalšího exilu. Vzhledem k tomu, že měl od 20. února 1948, kdy podal demisi, neustále v patách policejní doprovod, byla perspektiva, že se mu podaří uprchnout, velice nejistá. Pro takový případ začal uvažovat o tom, že by mohl spáchat sebevraždu. Za žádnou cenu se totiž nechtěl dostat do rukou komunistické tajné policie.

---

77) NA, f. 100/24, sv. 54, a. j. 890, Dopis H. Ripky E. Benešovi, 25. 2. 1948.

78) Tamtéž, sv. 36, a. j. 809, Opis dopisu straně československých národních socialistů, 26. 2. 1948; viz též KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická*, s. 243.

Drtina chtěl v prvé řadě svou zamýšlenou sebevraždou *„protestovat proti Benešově kapitulaci obětí vlastního života“*.[79] Poté, co Beneš podepsal osudnou demisi nekomunistických ministrů, uvědomil si Prokop Drtina: *„Naše porážka byla snazší, rychlejší a přišla neočekávaněji, než jsem si v nejčernějších myšlenkách mohl představit. Nejtragičtější na ní bylo, že proti svým slibům ji zpečetil sám prezident republiky dr. Beneš. To byla eventualita, se kterou já jsem vůbec nepočítal a nedovedl jsem si ji vůbec představit. Ani ve snu mě nenapadlo, že by diktatura – jakákoliv – v Československu mohla být nastolena se souhlasem, třeba vynuceným, dra Edvarda Beneše, nástupce a pokračovatele Masarykova, muže, jenž pro národ i pro celý svět byl přímo symbolem a vzorem neúchylně demokratického státníka. Že se to stalo, to bylo pro mne snad mé největší zklamání životní přesto, že jsem jich měl za sebou již nemálo a nemalých víc než dost na jeden život. Počítal jsem s možností naší prohry, ale vždy jsem si při tom představoval, že dr. Beneš bude tuto prohru čestně sdílet s námi a že diktatura v Československu může být nastolena jen bez jeho účasti, proti jeho vůli a bez jeho souhlasu, že také on zůstane ležet na bojišti mezi pobitými jejími zapřísáhlými odpůrci.“*[80]

Definitivní rozhodnutí, že si vezme život, padlo večer 27. února 1948. Obával se rizika, že bude téže noci překvapen ve spánku a zatčen, aniž by se mohl jakkoliv bránit. Celou situaci si promyslel na podvečerní procházce v okolí svého bytu v ulici Na Pískách na Hanspaulce, při níž se kolem něho *„rojili tajní policejní detektivové na všech stranách a v takovém nebývalém množství, že nebylo pochyb o tom, že mají právě v této čtvrti mimořádnou pohotovost“*. Drtina tuto policejní mobilizaci vztahoval ke své osobě a ovládl ho zoufalý pocit, že takové obklíčení nemůže prorazit. Při návratu domů si dokonce všiml policistů, kteří se skrývali v garážích jeho domu. Chtěl zavolat své ženě, jež se v té době léčila v Borůvkově sanatoriu v pražské Legerově ulici, ale zjistil, že jeho telefon nefunguje. Drtina v tom okamžitě spatřoval dílo Noskovy policie. Neklid posléze umocnilo to, že během večera zhasla všechna pouliční světla v okolí domu. Bývalý ministr spravedlnosti chápal všechny tyto události jako přípravná opatření k realizaci jeho zatčení.

Povečeřel se svou tchýní Antonií Burianovou, které se snažil vysvětlit, že vše to, co se o něm v posledních dnech psalo v novinách, není pravda, a pak napsal dopis na rozloučenou pro svou ženu.[81] Když jeho tchýně odešla spát, odebral se do své ložnice,

---

79) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 643. Drtinovy pohnutky k sebevraždě shrnul ve výstižné žurnalistické zkratce Ferdinand Peroutka: *„Předmětem nejprudší kontroverze se stalo chování prezidenta Beneše samotného. Někteří jeho stoupenci se od něho odvrátili s hořkostí. Nejdojímavějším protestem byl pokus o sebevraždu, jejž podnikl ministr spravedlnosti dr. Drtina, muž, nad něhož prezident neměl oddanějšího stoupence. Tento muž se vrhl z okna, aby vyjádřil svůj zmatek nad prezidentovým chováním. Probudiv se z mrákot, řekl: ‚Jen kdybych ho mohl pochopit...‘“* Viz PEROUTKA, Ferdinand: *Byl Edvard Beneš vinen?* Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. Svazek 3. H&H, Jinočany 1993, s. 20.

80) Uvedená citace i celé následující líčení průběhu Drtinovy sebevraždy vycházejí z jeho vlastnoručního záznamu *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* z roku 1968, viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 141. Nepřesně, v rozporu s realitou vylíčil průběh nedokonané sebevraždy ve svých pamětech Václav Černý, který tvrdil, že Prokop Drtina se pokusil sáhnout si na život právě ve chvíli, když uslyšel stoupat po schodech k svému bytu zatýkací skupinu Státní bezpečnosti. Viz ČERNÝ, Václav: *Paměti 1945–1972*. Atlantis, Brno 1992, s. 318.

81) Fotokopie dopisu je založena v ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina).

kde plánoval uskutečnit svou sebevraždu. Původně se chtěl zastřelit revolverem, to však údajně nebylo možné, protože se mu ve zbrani vzpříčil náboj a nešel vyndat. Pistole se tak nedala vůbec použít. Rozvažoval, co v této situaci dělat, a nakonec jej napadla možnost sebevraždy skokem z okna. Jeho byt se ovšem nacházel v prvním patře, a tak byla velká šance, že pád nebude smrtelný. Drtina si toho byl vědom, ale přesto se nakonec rozhodl svůj původní plán realizovat.

Na klíčové okamžiky později vzpomínal takto: *„Odstavil jsem z parapetu ozdobnou mísu, která mně překážela, vysunul okno, vyskočil na parapet a bez otálení se vrhnul po hlavě z okna. Mám dodnes pocit, že jen nohy se mně jaksi nechtěly od okna odlepit, a když se tak, více automaticky než odskokem, stalo a já se octnul celý ve vzduchu, tak mnou projel pocit veliké lítosti nad skončením života a lítosti nad tím, že jsem to udělal. Dal bych byl nevím co za to, kdybych to mohl vzít zpět a kdybych se mohl do života vrátit. Byla to tak velká lítost, že si ji asi těžko může představit, kdo nehleděl do tváře neodvratné smrti. Trvala jistě jen zlomek vteřiny, nemohlo to být déle, neboť po ní, po této lítosti z neodvolatelného již konce života, která bezprostředně provázela odskok od okna – po této lítosti nepřišlo již nic. Zhola nic. O dalším pádu a dopadu na zem nevím nic, vše přikrylo milosrdné bezvědomí, jež muselo nastat dříve, než se mé tělo dotklo země.“*

Drtina se po nějaké době probral a uvědomil si, že leží na znak ve sněhu, stále ještě na zahradě pod oknem. Když nad sebou spatřil nebeskou klenbu plnou třpytících se hvězd, automaticky se mu vybavil Kantův citát: *„Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“* Následně si však uvědomil svou tragickou situaci, neboť se určitě stane to, čemu se chtěl sebevraždou vyhnout, a on skončí v zajetí komunistické policie. Následně znovu upadl do bezvědomí. Krátce před půlnocí objevil náhodný chodec jeho krvácející tělo ležet na chodníku před domovním plotem. Sám Drtina se probral až ve chvíli, když jej nakládali do sanitky. Jak se mohl na venkovní chodník ze zahrady dostat, zůstalo záhadou. Sám si na to vůbec nepamatoval, a tak později usuzoval, že jej tam musel někdo přenést, když byl v hlubokém bezvědomí. Policejní hlášení tento rozpor mezi místem dopadu a polohou, kde bylo nalezeno jeho tělo, zdůvodnilo takto: *„Je pravděpodobné, že Dr. Drtina přelezl, zraněný, zděný plot a zůstal ležet na chodníku ve Vilémovské ulici.“*[82]

Policie převezla Drtinu do nemocnice Na Bulovce, kde jej lékaři ihned ošetřili. Zjistili u něj zlomeninu lebeční kosti, zlomeninu stehenní kosti pravé nohy, zlomeninu lopatky, vymknutí levého ramenního kloubu a četná vnitřní zranění. Celkově byl jeho zdravotní stav hodnocen jako vážný. Ještě téže noci Drtinu – snad ještě stále ležícího na operačním stole – vyslýchali vrchní odborový rada ministerstva vnitra dr. Jan Hora a dr. Miroslav Wajs. Vyšetřovatele zajímala především příčina jeho pádu z okna. Drtina jim potvrdil,

---

82) ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha (f. 300), i. č. 300-22-3, Úřední záznam stálé služby Oblastní úřadovny StB v Praze, 28. 2. 1948. Drtinu objevil technický úředník Ladislav Šiška, který bydlel ve Vilémovské ulici. Bývalého ministra nalezl krvácejícího z hlavy, oblečeného v dlouhých kalhotách a krátkém domácím kabátu. Na nohách měl Drtina jen ponožky. Při následném policejním šetření byly nalezeny v Drtinově ložnici na lůžku tři náboje ráže 6,35 mm a u otevřeného okna stála židle. Pistoli objevili kriminalisté údajně na zahradě u domu v blízkosti místa dopadu.

Dům v ulici Na Pískách, z jehož okna vyskočil Prokop Drtina při svém pokusu o sebevraždu.
Foto: *Ondřej Koutek*

že z okna vyskočil sám. Podle jeho pozdějších vzpomínek tehdy jeden z policistů k druhému prohodil: *„Tak daleko jsme to dohnat nechtěli.“*[83] Na Drtinu zároveň dohlížel uniformovaný strážník, který předtím stával u jeho domu. Jmenoval se Sojka a Drtina se s ním po letech setkal jako se spoluvězněm v Leopoldově.

Jakmile se zpráva o Drtinově pokusu o sebevraždu dostala na veřejnost, začaly se šířit různé zvěsti. Kolovala například zpráva, že Drtina byl donucen komunistickou policií napsat dopis, že spáchal sebevraždu, a potom byl násilně vyhozen z okna.[84] Dohady o skutečném průběhu osudné noci se oživily i o dvacet let později v souvislosti s obdobnou kauzou Jana Masaryka. Tehdy kvůli tomu dokonce Prokop Drtina vydal v tisku prohlášení, v němž potvrdil, že se skutečně jednalo o sebevraždu a že z okna skočil sám a dobrovolně. Posléze sepsal také podrobnou zprávu o svém neúspěšném pokusu o sebevraždu, která se dochovala v rukopise.

Od počátku hospitalizace znemožnila policie volný přístup do jeho nemocničního pokoje. Na chodbě u jeho dveří neustále postávala policejní hlídka, která kontrolovala

83) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 141, P. DRTINA: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (1968).

84) Tyto zvěsti uvádí např. FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*, s. 392. Oficiální zprávy o Drtinově pokusu o sebevraždu, kterým však veřejnost v rozjitřené atmosféře spíše nevěřila, se objevily ještě koncem února a v březnu 1948 v tisku. Viz např. Sebevražedný pokus bývalého ministra dr. Drtiny. *Svobodné slovo*, 29. 2. 1948; podobně *Svobodné noviny*, 29. 2. 1948; BENEŠ, Jiří: Zadní vrátka Drtinovy spravedlnosti. Proč se Drtina pokusil o sebevraždu? *Práce*, 24. 3. 1948, s. 1, 3.

každého, kdo chtěl vstoupit dovnitř. Sám Drtina byl přitom v důsledku utrpěných poranění naprosto nepohyblivý. Návštěvy nemocného byly sice možné, ale Státní bezpečnost každý příchod a obsah rozhovorů evidovala. Docházeli za ním především nejbližší příbuzní, zejména jeho manželka Lída, sestra Olga Löwenbachová, bratranec Oldřich Dvořák či synovec Jindřich Pokorný, ale vedle toho i někteří osobní či političtí přátelé, mezi nimiž nechyběla např. Milada Horáková.

Přestože se Drtina nemohl vůbec hýbat a jeho kosti dosud plně nesrostly, měla Státní bezpečnost velké obavy, aby se někdo nepokusil o jeho únos z nemocnice a převoz do zahraničí. Tajná policie postupně během jarních měsíců 1948 odhalila, případně jen vykonstruovala několik konkrétnějších podezření z chystaného únosu. Podle zprávy z 21. května 1948 byly policejní hlídky *„poučeny a zdůrazněna jim závažnost jejich služby, promyšleny pokud možno všechny možnosti útoku na hlídku konající orgány ze strany kohokoliv a čímkoliv, ať způsobem přímým nebo nepřímým“*.[85] Nelze vyloučit, že reálný plán únosu, který byl však vzhledem k Drtinově kritickému zdravotnímu stavu (upoután na lůžko, kosti měl od sebe asi 5 centimetrů a na nohách 4 závaží) téměř neuskutečnitelný, opravdu existoval.[86]

Dne 18. března 1948 podala Oblastní úřadovna StB v Praze na Drtinu předběžné trestní oznámení pro podezření ze zločinu zneužití moci úřední podle § 101 trestního zákona, čehož se měl dopustit jako ministr spravedlnosti při vyšetřování krčmaňského případu.[87] Dne 21. března 1948 se Drtina poprvé setkal se svým vyšetřujícím soudcem JUDr. Ludvíkem Engelsmannem, který se k jeho překvapení vůbec nezajímal o okolnosti jeho pádu z okna, ale místo toho se ptal na různé konfliktní situace z období jeho činnosti na ministerstvu spravedlnosti. Celé šetření se kromě zaměření na případ krabičkového atentátu dotýkalo i paralelně probíhajícího vyšetřování případu tzv. zpravodajské kanceláře Vladimíra Krajiny. Ač nadále zůstával v nemocnici, ocitl se Drtina od 21. března 1948 formálně v soudní vazbě. Drtina si proti zahájení přípravného vyšetřování podal stížnost, která však byla ihned zamítnuta.

V té době působil Edvard Beneš stále v prezidentské funkci, což byla pro Drtinu *„snad ta nejtvrdší pilulka“*, neboť prezident věděl více než kdo jiný, že dosavadní ministr spravedlnosti nic trestného nespáchal, přitom v jeho prospěch nijak nezasáhl. Drtina tehdy prožil jedno ze svých největších životních zklamání, neboť k Benešovi celý život vzhlížel s velkým obdivem. Prezident přitom o jeho osudu nepochybně věděl, přinejmenším na základě osobní intervence Drtinovy manželky Lídy na Hradě. Ovšem v daném okamžiku ve vazbě si Drtina myslel, že pro něj Beneš před svou abdikací udělal, co mohl.[88]

Odpoledne 9. srpna 1948 byl Drtina formálně zatčen a převezen do zvláštního oddělení vězeňské nemocnice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci, v té době se

---

85) ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Záznam z 21. 5. 1948.

86) Obsáhle se touto epizodou Drtinova života zabývá studie KAPLAN, Karel: Útěky do emigrace 1948. 2. Prokop Drtina. *Historický obzor*, roč. X, 1999/11–12, s. 273–275.

87) ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Předběžné trestní oznámení na dr. Prokopa Drtinu, 18. 3. 1948.

88) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 641–642. Prezident Beneš přitom na první zprávu o Drtinově pokusu o sebevraždu údajně reagoval velice stručně a lakonicky: *„Druhý Švec!“* (legionářský plukovník Josef Švec se zastřelil 25. října 1918 ve stanici Aksanovo na Sibiři poté, co mu jeho demoralizovaní vojáci odepřeli poslušnost).

stále nacházel v sádrovém krunýři. V zatýkacím rozkaze byl znovu označen za podezřelého ze zneužití úřední moci vzhledem k tomu, že *„vinu ze spáchání atentátu na tři býv. ministry uvalil na nevinné osoby a tím vyšetřování a zjištění pachatelů svedl z pravé stopy“*.[89]

Dne 16. srpna 1948 vypracovala Ústředna Státní bezpečnosti nové trestní oznámení, v němž byl Drtina obviněn ze zločinu přípravy úkladů a přečinu sdružování státu nepřátelského (§ 2 a § 17 zákona č. 50/1923 Sb.), z nadržování zločinům trestným podle retribučního dekretu (§ 20 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.) a ze zločinů zneužití moci úřední a křivého obvinění (§ 101 a § 209 trestního zákona).[90] V důsledku trestního řízení rozvázala 30. srpna 1948 s Drtinou pracovní poměr Kancelář prezidenta republiky, kde byl dosud formálně zaměstnancem v pragmatikální státní službě. Původně se uvažovalo o uspořádání monstrprocesu s Drtinou ještě do konce roku 1948. Vzhledem k tomu, že se vyšetřovatelům nepodařilo zajistit potřebné důkazy, konstatoval prokurátor 22. října 1948, že by bylo *„přinejmenším nutno provésti v tomto směru další obsáhlé vyšetřování, jehož výsledek zatím nelze ohodnotit“*.[91]

Zpočátku měl Drtina v nemocniční cele poměrně volný režim. Měl nadále povolené rodinné návštěvy i balíčky, dostával noviny, knihy i slušnou stravu. Proti převozu z veřejné nemocnice si písemně stěžovala jeho manželka, neboť se obávala dopadů na Drtinův zdravotní stav. Dožadovala se jeho převozu do nějakého léčebného ústavu. Žádost byla odmítnuta s tím, že se Drtina nachází v řádné soudní vazbě a jakékoliv jiné opatření se z bezpečnostních důvodů nedoporučuje.[92]

Pražské státní zastupitelství Drtinu 21. prosince 1948 obžalovalo ze zločinu zneužití moci úřední, jako důvod byl uveden údajně nezákonný postup bývalého ministra při vyšetřování tzv. krčmaňské aféry.[93] Od té doby pociťoval Drtina podstatné zhoršení svých podmínek v pankrácké věznici. Postupně mu byly odňaty noviny, knihy i možnost korespondence se svými blízkými. Dokonce měl striktní zákaz jakýchkoliv návštěv, takže byl naprosto izolován od světa. Poslední návštěva manželky a sestry se konala 18. prosince 1948, veškeré další žádosti o povolení návštěvy byly pokaždé zamítnuty.[94]

Od 8. února 1949 probíhaly nekonečné výslechy, při kterých od něj chtěli vyšetřovatelé dr. Karel Černý a dr. Bohumil Smola převyprávět celý jeho životopis. Paralelně probíhalo vyšetřování Heliodora Píky a vyšetřovatelé StB chtěli dosáhnout toho, aby se navzájem Drtina s Píkou usvědčili z protistátní činnosti. Drtina však začal odmítat výpovědi, jeho tehdejší zvláštní psychický stav navíc Státní bezpečnosti další šetření značně zkomplikoval. Vyšetřovatelé u něj zaznamenali poruchy vnímání, neschopnost přesně rozlišovat realitu od různých představ a problémy se souvislým vyjadřováním. Drtina se již tehdy domníval, že mu tento jeho stav způsobil vězeňský lékař

---

89) ABS, f. 305, i. č. 305-365-4, Rozkaz zatýkací Oblastní úřadovně st. bezpečnosti, 9. 8. 1948.

90) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina; též ABS, f. 305, i. č. 305-370-3, Opis trestního oznámení na P. Drtinu, 16. 8. 1948.

91) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Vyjádření prokurátora pro ministerstvo spravedlnosti k rukám dr. Milana Klose, 22. 10. 1948.

92) ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Dopis Lídy Drtinové presidiu ministerstva vnitra, 24. 8. 1948.

93) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Obžaloba na dr. Prokopa Drtinu, 21. 12. 1948.

94) Zamítnuté žádosti o návštěvu Drtiny ve vězení viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 4.

Fotografie z vyšetřovacího spisu Prokopa Drtiny.
Zdroj: *ABS*

MUDr. Josef Sommer. Dokonce pochyboval, jestli se vůbec jedná o skutečného lékaře. Po několika kratších přerušeních veškeré Drtinovy výslechy koncem června 1949 zcela přestaly.[95]

V létě 1949 Drtinu převezli do proslulého „Domečku", vězeňského zařízení u Lorety na Hradčanech v Praze. Zhruba po roce stráveném v úplné izolaci, kterou narušovalo jen pravidelné zvonění loretánských zvonků, jej v létě 1950 převezli (stále ještě nepohyblivého, na nosítkách) za doprovodu dr. Černého a kpt. Antonína Prchala do vězení v Ruzyni. Od podzimu 1950 začalo Drtinovi nové policejní vyšetřování a další vlna výslechů, jež někdy trvaly ve dne v noci, téměř bez přerušení. Vyšetřovatelé se potýkali s problémem, že se jim dosud nepodařilo prokázat Drtinovi nějakou trestnou činnost. Nakonec jej teprve v únoru 1951 přiměli k několika výpovědím, ve kterých hovořil o poradách národně socialistických činitelů s vysokými armádními důstojníky a kontaktech se západními diplomaty.[96] StB z toho vyvodila, že se Drtina aktivně podílel na přípravách násilného „kontrarevolučního puče".

Pokud šlo o výslechy k tzv. krčmaňskému případu, velitel vyšetřovacího sektoru 6-B Milan Moučka 1. června 1951 hlásil, že Drtina nechce vypovídat. Podle vedení Státní bezpečnosti spočíval problém v „nedostatečných" výsleších Prokopa Drtiny v této věci. Změna nenastala ani po několika dalších měsících. Drtina tlaku stále odolával, navíc bylo třeba zohlednit jeho špatný zdravotní stav, a tak se tajná policie vytouženého „odhalení" pozadí krčmaňské aféry nedočkala. Dne 20. září 1951 bylo konstatováno, že výslechy dr. Drtiny jsou naprosto bezvýsledné a musely být v poslední době zcela přerušeny.[97] V pozdějším období se již krčmaňský případ mezi otázkami vyšetřujících

95) ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. l. 49–113, Protokoly o výpovědi; srov. tamtéž, podsvazek č. 1, č. l. 105–110, Zprávy o stavu vyšetřování případu „D", 2. 3. 1949 a 22. 4. 1949.

96) Tamtéž, č. l. 119 a násl.

97) ABS, f. 305, i. č. 305-450-4, „Akce Krčmáň".

referentů při výsleších neobjevoval. Na druhou stranu se během roku 1951 k Drtinovu překvapení jeho výslechy orientovaly i zcela jiným směrem. Padaly otázky k osobě významného komunistického politika a diplomata Vladimíra Clementise a jeho působení v londýnském exilu za druhé světové války. V létě 1952 byl dokonce vyslýchán i k Ottu Šlingovi a Rudolfu Slánskému. Státní bezpečnost od Drtiny chtěla získat svědectví o tajných kontaktech mezi Slánským a národními socialisty.

Jak reálně probíhalo vyšetřování v režii Státní bezpečnosti, popsal v roce 1956 takto: *„Protokoly o mých výpovědích byly stylizovány vyšetřujícími orgány a nikdy ne přesně tak, jak jsem vypověděl. K podepsání takových protokolů jsem se odhodlal často až po dlouhých celodenních i celonočních vyčerpávajících výsleších, i po použití jiných donucovacích prostředků, kdy celá doba od počátku rozhovoru s příslušným referentem až do sepsání protokolu i mého podpisu trvala celé dny i týdny, někdy i měsíce. Podepsal jsem pod tímto neodolatelným donucením nejednu větu, která neodpovídala přesně tomu, co jsem chtěl říci, nebo tomu, co jsem vypověděl, často to byly polopravdy a téměř vždy formulace zkreslující pravou podstatu a pravý význam líčených událostí nebo jednání.“*[98]

Při vyšetřování se znatelně projevoval Drtinův velice špatný fyzický i psychický stav. V Ruzyni se opět dostal do „péče“ pověstného vězeňského lékaře MUDr. Josefa Sommera, který jej proti jeho vůli nutil požívat pravděpodobně nějaké omamné látky (ve svých oficiálních hlášeních uváděl, že mu podává jen vitaminy). Drtina se, patrně vlivem těchto drog, dostal do zvláštního psychického stavu. Docházelo u něj k prudkým změnám nálad, záchvaty pláče a depresí střídaly pocity bujarého veselí. Propadal rozmanitým bludům a zcela ztrácel schopnost vnímat hranice reality. Různé fantasmagorie, jež mu vytrvale zatemňovaly mysl, jej také vedly k opakovaným hladovkám, které dále zhoršovaly jeho už beztak chatrné zdraví.[99] Reakce bachařů spočívala v tom, že jej mnohdy krmili násilím a někdy ho i připoutali k posteli. Několikrát mu byla dána svěrací kazajka. Několik dní strávil v temné komoře, kde mohl ležet jen na holé zemi. V listopadu 1950 vážil pouhých 54 kilogramů, ačkoliv před svým zatčením míval hmotnost kolem 73 kilogramů. MUDr. Sommer ve svých zdravotních posudcích tvrdil, že Drtina svou psychickou nemohoucnost pouze předstírá.[100]

Kritický tělesný i duševní stav Prokopa Drtiny šokoval jeho sestru Olgu, které byla umožněna 13. dubna 1951 jeho návštěva. Během rozmluvy ze sebe Drtina vypravil jen asi dvacet nesouvislých slov. Jeho sestra byla sama lékařka a žádala, aby mu mohla poslat nějaké léky, což bylo odmítnuto, *„neboť o lékařské ošetření i podávání léků je postaráno“*. Samozřejmě nebyla přijata ani její žádost o Drtinovo předání do domácího léčení.[101] Manželce Prokopa Drtiny Lídě byly všechny žádosti o povolení návštěvy stále zamítány.

---

98) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Návrh P. Drtiny na obnovu trestního stíhání, 18. 7. 1956.

99) Svůj tehdejší psychický stav a své halucinace Drtina popsal v pamětech, viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 649–650.

100) Srov. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra (dále A 2/1), i. č. 1706, Lékařská zpráva o vyšetřovanci č. 1672/29.

101) Tamtéž, Hlášení velitele sektoru 6-B Velitelství Státní bezpečnosti ministrovi národní bezpečnosti, 26. 6. 1951.

Vzhledem k velkému úbytku na váze byly Drtinovi nařízeny větší porce jídla a různé přídavky, které většinou odmítal přijmout. Občas dokonce pokračoval v úplných hladovkách. Toto chování vycházelo z jeho psychiky narušené drogami a dlouhým pobytem ve vězení, trpěl dlouhodobou a hlubokou depresí. V odmítání potravy sehrály hlavní roli jeho obavy, aby nebyl později posuzován jako nějaký prominentní vězeň, který si na cele užíval nadstandardních podmínek. Obával se, že přídavky dostává jen proto, že se jmenuje Drtina. Tvrdil tehdy, že nechce mít *„z důvodů zásadních a mravních“* proti ostatním vězňům výhody.[102]

Teprve v ruzyňské věznici dostal Prokop Drtina na celu další spoluvězně. Získal tak někoho, s kým si mohl po dlouhém období samoty popovídat a dozvědět se některé novinky. Drtina však po všech svých předchozích útrapách projevoval velkou nedůvěru k okolí, což se nakonec ukázalo jako pocit ne zcela bezdůvodný. Na celu totiž bylo postupně nasazeno několik konfidentů, kteří informovali vyšetřovatele o všem, co Drtina dělal a co říkal. Zachovala se řada konfidentských hlášení z let 1952–1953, která jsou dnes výjimečným svědectvím o životě a názorech Prokopa Drtina ve vazební cele. Ve zprávě z 11. srpna 1952 jsou zachyceny jeho myšlenky, jež dokládají, že jej nakonec ani nekonečný pobyt ve vyšetřovací vazbě nezlomil. Drtina tehdy totiž podle uvedeného hlášení pronesl, že *„osobně sdílí názor, že je lépe zemřít ve stoje než žít na kolenou. Tak tedy nechápe, proč ho rovnou neodsoudí, třeba k trestu smrti, aby měl už jednou pokoj. Nevěří prý na spravedlivou justici a ví, že se u soudu nebude moci hájit tím způsobem, jak původně myslel, nebo zamýšlel. To prý bylo výsadou oné prvé republiky, na kterou dnes každý nadává a kterou dnes kde kdo špiní, ač se na ní možná ani řádně nepamatuje.“*[103]

Po téměř šesti letech nezákonné vazby odvezli Drtinu na Pankrác k Nejvyššímu soudu, kde byl 15. prosince 1953 odsouzen tříčlenným senátem za předsednictví dr. Stanislava Bartoše v nebývale rychlém a zároveň tajném politickém procesu pro zločin úkladů o republiku (§ 1 odst. 1, 2 zákona č. 50/1923 Sb.) a zločin zrady státního tajemství (§ 5 odst. 1 téhož zákona) k 15 letům vězení a ztrátě čestných práv občanských na 10 let. Devět desetin jeho jmění připadlo státu. V rozsudku se uvádělo, že spolu s dalšími představiteli národně socialistické strany a za podpory západních diplomatů *„prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lidově demokratického státního zřízení v ČSR kontrarevolučním pučem“*. Také mu bylo kladeno za vinu, že pověřil Vladimíra Krajinu utvořením zpravodajské sítě a že si sám opatřoval *„tajné zprávy ze státního, hospodářského a bezpečnostního aparátu“*, které pak předával dalším činitelům národně socialistické strany a zástupcům západních diplomatických úřadů.[104]

O podání žaloby a soudu s Prokopem Drtinou jednal již 19. listopadu 1953 politický sekretariát ÚV KSČ, kde ministr vnitra Rudolf Barák dokonce navrhoval možnost odsoudit Drtinu na doživotí. Právě zde padlo rozhodnutí, aby byl Drtinův soudní proces

---

102) Viz ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 2, Zpráva spolupracovníka č. 2, 9. 6. 1952.

103) Tamtéž, Zpráva spolupracovníka, 11. 8. 1952.

104) Viz např. ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), Rozsudek sp. zn.T-29/53.

neveřejný.[105] Drtinovi nebyla vůbec doručena obžaloba, takže se s ní nemohl seznámit. Některé části obžaloby mu pouze reprodukoval obhájce ex offo v asi půlhodinovém rozhovoru. Přitom byl Drtina žalován a nakonec i odsouzen pro zcela jinou trestnou činnost, než pro kterou byl dlouhé roky předtím vyšetřován. Rozsudek byl založen téměř výhradně na vynucených výpovědích obžalovaného a svědků, kteří všichni patřili mezi politické vězně komunistického režimu (Fráňa Zemínová, Jaromír Kopecký, Evžen Löbl či v té době již dávno popravený Heliodor Píka). O soudním řízení nebyla předem informována dokonce ani nejbližší rodina. Tím, že byl Drtina souzen přímo u Nejvyššího soudu, byl zbaven možnosti podat proti rozsudku odvolání. Po procesu odtransportovali Drtinu 21. prosince 1953 jako vězně č. 3052 k výkonu trestu na Mírov.

Mírovská věznice ve srovnání s předchozí vyšetřovací vazbou Drtinovi paradoxně výrazně zdravotně prospívala. Postupně se zlepšoval jeho psychický i fyzický stav. Vzhledem k pokročilé rekonvalescenci začal od konce srpna 1954 dokonce ve věznici pracovat, což bylo dříve kvůli jeho naprosté pracovní neschopnosti nemožné. Jednalo se jednak o práci pro Koh-i-noor, jednak o lepení sáčků. Dne 4. ledna 1955 byl odvezen z Mírova do věznice v Leopoldově, kde pak zůstal jako vězeň číslo 2923 až do poloviny ledna 1958. Život v tomto vězeňském zařízení pro něj nebyl jednoduchý, často byl trestán v rámci kázeňského řízení kvůli naprostým malichernostem (například kvůli nedodržování domácího pořádku – šlo o to, že měl hromádku starých novin u svého lůžka). Od ledna 1958 byl umístěn ve vězení ve Valdicích.[106]

Lída Drtinová podala žádost o milost pro svého manžela, kterou však 27. srpna 1954 Nejvyšší soud zamítl.[107] Po dovršení poloviny svého trestu požádal Drtina 18. ledna 1956 prostřednictvím Krajské prokuratury v Nitře o podmínečné propuštění na svobodu. Krajský prokurátor však tento jeho podnět odložil, aniž byl vůbec doručen příslušné komisi pro podmínečné propuštění. Tento postup byl Drtinovi ústně zdůvodněn *„velkou závažností trestného činu“* a tím, *„že doba trestu není dosud tak dlouhá, aby trest mohl splnit svůj výchovný účel“*. Dne 1. března 1956 se proto Drtina rozhodl poslat svou žádost ministru spravedlnosti, který byl podle zákona kompetentní rozhodovat o podmínečném propuštění s konečnou platností. Ministr Jan Bartuška však Drtinovu žádost postoupil Generální prokuratuře, která se s rozhodnutím krajského prokurátora ztotožnila. Nikdo se nezabýval důvody, jež Drtina ve svých podáních formuloval. Přitom poukazoval jednak na závažná procesní pochybení, k nimž během trestního řízení došlo, jednak na skutečnost, že byl odsouzen pro činnost před únorem 1948, tedy před nastolením systému, proti němuž měl podle rozsudku aktivně působit.[108]

Zprávy o výsledcích XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu povzbudily Prokopa Drtinu, aby sám sepsal 18. července 1956 ministerstvu spravedlnosti a Nejvyš-

---

105) ABS, f. A 2/1, i. č. 532, JUDr. Prokop Drtina – žaloba; NA, f. Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954 (dále 02/5), sv. 68, a. j. 185, b. 23. Politický sekretariát ÚV KSČ také následně 23. 12. 1953 projednal zprávu o výsledku trestního řízení proti Prokopu Drtinovi, kterou akceptoval bez výhrad. Viz NA, f. 02/5, sv. 72, a. j. 191, b. 29.

106) Srov. NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy (dále S SNV), neuspoř., osobní vězeňský spis Prokopa Drtiny č. P168 P/2-60.

107) Viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 5, Žádost o milost a usnesení Nejvyššího soudu.

108) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

šímu soudu návrh na obnovu trestního řízení a současně žádost, aby Generální prokuratura podala v jeho věci stížnost pro porušení zákona. Poznamenal, že nyní – v polovině roku 1956 – doufá ve správnější hodnocení soudní praxe předchozích let. Na jeho podání se mu však nedostalo žádné odpovědi. Celou záležitost urgoval 29. srpna 1959, po třech letech marného čekání. Teprve na základě této urgence mu předseda Nejvyššího soudu oznámil, že bylo 28. března 1960 rozhodnuto o neexistenci důvodů pro podání stížnosti pro porušení zákona. Drtinův návrh na obnovu trestního řízení nebyl vůbec projednán.[109]

V srpnu 1957 požádal Drtina velitele leopoldovské věznice npor. Jána Kaňucha o povolení psát své vzpomínky z dětství. Vzhledem k tomu, že pracovní normu plnil na 100 procent, bylo mu toto psaní po pracovní době povoleno.[110] V prosinci 1957 pak byl vyzván, aby pro archivní účely ministerstva vnitra psal paměti i ze své úřední a politické činnosti do roku 1948. Drtina tuto nabídku ochotně přijal, za předpokladu, že tato práce bude určena národním a státním účelům archiválním a historickým. Do samotného psaní se pustil s velkým nadšením. Referenti z StB mu dokonce do vězení vozili odbornou historickou literaturu, aby mohl své osobní vzpomínky konfrontovat s faktografií historiků.[111] Psaní vzpomínek bylo nabídnuto i dalším někdejším politickým činitelům, kteří byli dosud ve vězení. Jmenujme například Vlastimila Klímu, Jiřího Stříbrného, Josefa Klimenta, Alexandra Macha či Jana Syrového.

Koncem března 1960 byl Drtina převezen z Valdic do vězení v Praze-Ruzyni. Dne 12. dubna 1960 projednalo politické byro ÚV KSČ seznam významných politických vězňů, u kterých se uvažovalo o jejich propuštění na svobodu. Vedle řady dalších v minulosti význačných činitelů (např. Gustáv Husák, Evžen Löbl, Ján Lichner, Jan Syrový, Jaromír Kopecký či Štěpán Trochta), jimž se mělo dostat od komunistické strany milosti, se na tomto soupisu objevilo také jméno Prokopa Drtiny. Jeho údajná trestná činnost byla tehdy charakterizována jako velezrada, *„které se dopustil tím, že až do r. 1948 spolu s představiteli bývalé nár. soc. strany a za podpory západních diplomatických zástupců prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lid. dem. zřízení kontrarevolučním pučem“*. Základní vězeňský posudek pak konstatoval: *„Chování ve výkonu trestu má dobré, vzhledem k svému horšímu zdravotnímu stavu je schopen pouze velmi lehké práce.“*[112] Dne 9. května 1960 pak skutečně vyhlásil prezident republiky Antonín Novotný rozsáhlou amnestii, na jejímž základě se Drtina ocitl 10. května 1960 – po dlouhých 12 letech, 2 měsících a 23 dnech věznění – na svobodě. Zbytek trestu (odnětí svobody mělo původně skončit až 28. února 1963) mu byl podle usnesení Krajského soudu v Praze z 30. června 1960 podmínečně prominut s desetiletou zkušební dobou.

---

109) Tamtéž.

110) NA, f. S SNV, neuspoř., osobní vězeňský spis Prokopa Drtiny č. P168 P/2-60, Předložení žádosti P. Drtiny na psaní vzpomínek z dětství, 20. 8. 1957.

111) Rukopis pamětí, který vznikl ve vězení, je uložen ve fotokopii v ABS, f. Sbírka různých písemností, i. č. S-509-1 až S-509-2.

112) NA, f. Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (02/2), sv. 255, a. j. 339, bod 14, Usnesení 94. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. dubna 1960.

Na sklonku života

Po propuštění na svobodu bydlel Drtina se svou manželkou v malé pražské garsonce v Mikovcově ulici, kousek od Národního muzea. Pokoj, který spolu obývali, měl asi dvacet metrů čtverečních. Vzhledem k tomu, že mu již bylo 60 let a splnil zákonnou podmínku 20 let v zaměstnání, zažádal si hned 18. května 1960 o přiznání starobního důchodu. Jeho manželka Lída si tehdy vydělávala jen kolem 500 Kčs měsíčně jako pletařská dělnice Drutěvy, sám Drtina byl přitom vzhledem ke zdravotním následkům svého někdejšího pokusu o sebevraždu a následného věznění částečně invalidní (měl zkrácenou a omezeně pohyblivou pravou nohu). Drtinovi byla nakonec přiznána změněná pracovní schopnost a v říjnu 1960 mu byl vyměřen důchod 200 Kčs měsíčně, který nakonec zvýšil Státní úřad sociálního zabezpečení na částku 600 Kčs měsíčně s platností od 20. listopadu 1960.[113]

Vzhledem k tíživé sociální situaci hledal Drtina pro sebe nějaké zaměstnání, ale kvůli své minulosti byl v tomto hledání delší dobu neúspěšný. Nakonec začal v dubnu 1961 pracovat jako knihovnický asistent v knihovně Národního technického muzea. Aby nebyl příliš na očích veřejnosti, vykonával své zaměstnání na detašovaném pracovišti v Paláci Kinských na Staroměstském náměstí. Pracoval až do 1. května 1967, kdy odešel do starobního důchodu.

Drtina se nevzdával naděje, že se mu podaří dosáhnout nápravy křivd a právního očištění své osoby. V červnu 1963 poslal písemný dotaz ohledně svého případu Nejvyššímu soudu v Praze. Tento dopis zůstal bez odpovědi. Dne 13. ledna 1964 pak osobně urgoval svou věc u Nejvyššího soudu, kde jej přijal náměstek předsedy soudu a předseda trestního kolegia. I tato intervence však nepřinesla žádný výsledek.[114]

Dne 16. října 1964 proto Drtina poslal Generální prokuratuře v Praze podnět k podání stížnosti pro porušení zákona, v němž zmínil i své předchozí pokusy o obnovu řízení z padesátých let a odvolával se na závěry XII. sjezdu KSČ z prosince 1962 a na hodnocení tzv. období kultu osobnosti. Ve stejný den také podal formální návrh na obnovu řízení k Nejvyššímu soudu v Praze. Justice však s vyřízením Drtinova podání příliš nespěchala, 18. listopadu 1965 mu oznámila Generální prokuratura, že požadovanou stížnost pro porušení zákona nepodá. Drtina na to reagoval v prosinci 1965 písemnou urgencí u předsedy vlády, jehož žádal, aby dal prostudovat soudní spisy a aby byl dán průchod spravedlnosti. Teprve 24. června 1966 rozhodoval ve věci Nejvyšší soud v Praze, který však v tajném líčení Drtinův návrh na obnovu trestního řízení zamítl. Mezitím byl Drtinovi aspoň 16. prosince 1965 z rozhodnutí Krajského soudu v Praze prominut na základě amnestie zbytek zkušební doby.[115]

Drtina se chtěl na svobodě vrátit k sepisování svých pamětí. Do této práce se okamžitě pustil s velkou vervou, ačkoliv k tomu neměl ani patřičné podmínky. Psal téměř na koleně, protože neměl ani vlastní psací stůl. O jeho vzpomínky a osobní historické postřehy začala brzy projevovat zájem celá řada historiků, jmenujme například Tomáše

---

113) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 8.
114) Tamtéž, kart. 4, i. č. 213.
115) NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

Pasáka, Roberta Kvačka či Václava Pavlíčka. Oficiálně spolupracoval na základě uzavřené dohody s pracovníky Ústavu dějin KSČ, kteří jej vyzvali, aby jim pro interní potřeby pověděl své znalosti o událostech kolem Mnichova a z druhé světové války. Drtina dal Ústavu k dispozici jeden svůj vzpomínkový rukopis, který byl uložen v dokumentačním středisku autorského kolektivu plánované Trilogie dějin československého národně-osvobozeneckého boje za druhé světové války (Československý výbor pro dějiny protifašistického odboje).

Již v srpnu 1960 napsal Drtina žádost náčelníkovi ruzyňské věznice, aby mu byly vydány rukopisy jeho vzpomínek, jež mu byly zadrženy při jeho propuštění na svobodu s tím, že mu budou po prohlédnutí vráceny. Na tento dopis nedostal vůbec žádnou odpověď, a tak se obrátil s novou žádostí přímo na ministerstvo vnitra. Nakonec bylo v únoru 1961 Drtinovi předáno pouze sedm sešitů „Vzpomínek z dětství a ranné mladosti", ostatní a historicky mnohem cennější pasáže rukopisu pamětí zůstaly nadále v držení ministerstva vnitra.[116] Drtina tak některé části memoárů začal psát znovu.

V srpnu 1967 a pak znovu v květnu 1968, ve změněné společenské atmosféře, požádal Drtina ministerstvo vnitra o vydání svého písemného archivu, který mu byl zabaven v únoru 1948 v budově ministerstva spravedlnosti (podle jeho vzpomínek se jednalo celkem asi o dvacet balíků písemností), a rukopisu svých memoárů, které psal ve valdické věznici v letech 1958–1960. Drtinův archiv v té době spravoval Studijní ústav ministerstva vnitra. Drtinovi sice bylo přislíbeno brzké vrácení písemností, došlo k němu však teprve 25. července 1968 (předány byly vzpomínky na období roku 1938 a jeho činnosti v protektorátu) . Nakonec se 11. prosince 1968 dočkal také předání písemností ze svého osobního archivu.[117] Řadu archiválií ovšem již nikdy nazpátek nedostal (například jeho deníkové zápisky z války zůstaly součástí vyšetřovacího spisu).

Drtina udržoval styky se širokým okruhem přátel, vedl čilou korespondenci, což dnes dokládá i jeho písemná pozůstalost v Archivu Národního muzea. Pravidelně se setkával s dalšími bývalými politickými vězni v kavárně hotelu Kriváň. Když přišel rok 1968 a s ním i postupný demokratizační proces Pražského jara, nebývale se zvýšil zájem o historické svědectví Prokopa Drtiny. Jeho jméno se tak opět po letech ocitlo na veřejnosti, a to nikoliv jen jako příklad „buržoazního politika" hodného odsouzení. Bývalý přední politik probíhající demokratizaci vítal, ale euforii rozhodně nepodléhal. S eventuálním návratem do politiky nepočítal vůbec. V interview pro *Demokratické slovo* Drtina popsal aktuální situaci takto: *„Demokratický proces je umožněn přiznáním, že tu demokracie nebyla. To mě těší... Záporné jevy, kterých ovšem nepřehlížím, nejsou jeho symptomem, nýbrž naopak překážkou, ba popřením tohoto úsilí a musejí být překonány a rozbity. Zda se to podaří, závisí především na mladých generacích, které si musí uvědomit, že je to jejich příležitost a že se bijí a budou bít o sebe a svůj příští život. Mám dojem, že si to uvědomují.*"[118]

Okamžitě po zrušení cenzury se o jeho pohnuté osudy začali zajímat novináři. Celou tiskovou stranu věnovalo Drtinovi 21. dubna 1968 *Svobodné slovo*. Rozsáhlý rozhovor

---

116) ABS, f. A 2/2, i. č. 15.
117) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 218, Soukromé písemnosti – vrácení, 5. 12. 1968.
118) Cit. dle DOLEŽAL, Jiří: *Československo na mých bedrech*, s. 187.

s Drtinou pak uveřejnil časopis *Dějiny a současnost*.[119] Do této kulturně historické revue dokonce Drtina připravil článek o snahách o revizi rozsudku nad protektorátní vládou, který však již nestačil vyjít z důvodů zastavení časopisu v roce 1969. Nakladatelství *Naše vojsko* mělo velký zájem o vydání Drtinových pamětí, ještě v srpnu 1968 se vše zdálo být na dobré cestě. Po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy ovšem nakladatelství Drtinovi rukopis vrátilo s tím, že vydání pamětí již není možné.

Vzhledem k tomu, že byly zahájeny rehabilitace nespravedlivě odsouzených, podal Drtina nový podnět ke stížnosti pro porušení zákona. Dne 6. listopadu 1968 projevil souhlas, aby jeho podnět byl pokládán za návrh na zahájení přezkumného řízení podle zákona o soudní rehabilitaci. Na jeho základě zrušil 24. září 1969 Městský soud v Praze původní rozsudek z prosince 1953 a zprostil Prokopa Drtinu veškeré viny.[120] O tomto soudním rozhodnutí byla vydána úřední zpráva, která pak byla čtena v rozhlase a otištěna ve všech denících. Zpráva se dokonce objevila i v zahraničním tisku.[121] V novinách byl ovšem uveřejněn i výňatek z výhrůžného anonymního dopisu, který byl adresován předsedovi senátu JUDr. Miloslavu Topinkovi v průběhu rehabilitačního řízení Prokopa Drtiny: „[...] *jednou Vás přijedeme pověsit* [...] *víme, kam dnes šilháte, kam patříte, k těm židům. Smrt zrádcům a židům. Dr. D. stejně zabijeme, má to od nás 6 minut pěšky, vidíme jej denně, ale i Vás pane soudce.*“[122]

Rozsudek Městského soudu v Praze nakonec vůbec nenabyl právní moci, protože se proti němu 22. října 1969 odvolal krajský prokurátor v Praze. Na podkladě tohoto odvolání nakonec po dlouhých průtazích, způsobených jednak situací na krajské prokuratuře po provedených čistkách a jednak tím, že si Generální prokuratura vyhradila schválení dalšího postupu, dne 30. března 1971 Nejvyšší soud ČSR původní rehabilitaci zrušil. Celý případ se vrátil Městskému soudu v Praze k novému projednání. Nepomohl ani dopis, kterým se Drtina obrátil 30. ledna 1970 na prezidenta Svobodu. Ještě v březnu 1970 přitom krajský prokurátor uvažoval o tom, že své odvolání vezme zpět.[123]

Městský soud se touto kauzou zabýval (bez Drtinovy účasti) teprve 14. března 1975, kdy údajnou trestnou činnost překlasifikoval a obžalovaného odsoudil pro podvracení republiky (podle § 98 odst. 1a, odst. 2 písm. a) a b) trestního zákona) k 6 letům vězení. Proti tomuto rozsudku se Prokop Drtina pochopitelně odvolal, senát Nejvyššího soudu pod předsednictvím JUDr. Marie Dojčárové jej však 12. prosince 1975 znovu odsoudil na 6 let odnětí svobody, tentokrát pro zločin úkladů o republiku (podle § 1 věta prvá a druhá zákona č. 50/1923 Sb.). Po všech soudních tahanicích tak nakonec Drtina zůstal odsouzeným zločincem.[124] Mezitím přitom došlo na základě usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 z 28. listopadu 1973 k zahlazení původního odsouzení (Drtina se ovšem i v tomto případě stal obětí průtahů v řízení, neboť o zahlazení odsouzení zažádal již v listopadu 1970).[125]

---

119) ŠIKL, Zdeněk: Rozhovor s Prokopem Drtinou. *Dějiny a současnost*, roč. X, 1968/7, s. 14–17.
120) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 217, Rozsudek sp. zn. 18 Tr 95/68 z 24. 9. 1969.
121) Viz sbírka výstřižků tamtéž, kart. 4, i. č. 226.
122) BALAŠ, Vladimír: O rehabilitacích – mlčet nebo psát? *Práce*, 28. 3. 1969.
123) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 213, 221, 222, 224 a 225.
124) Viz např. ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. l. 180–197.
125) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 219, Zahlazení rozsudku.

Prokop Drtina se již od první republiky velice přátelil s Václavem Havlem starším. Staré přátelství se opět utužovalo po Drtinově návratu z vězení v šedesátých letech. Vzhledem k této známosti mohl také Prokop Drtina přímo od počátku sledovat veřejnou a uměleckou činnost Václava Havla mladšího. Když Václav Havel napsal svůj slavný dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi z 8. dubna 1975,[126] byl Drtina první, kdo mu vyslovil uznání za jeho počin: „[...] *dosud jsem nečetl lepší a pronikavější analýzu ‚dočasné' situace, ve které náš národ nyní žije. Je Vaší starou vlastností vynalézat neobvyklou, ale výstižnou nomenklaturu pojmů, na níž dosud nikdo nepřišel. To zvyšuje poutavost i zvědavost čtenářovu. Tím čtenářem samozřejmě nerozumím adresáta, kterému byl Váš list určen.*" Drtinova pochvalného listu si Havel velice vážil.[127]

I v sedmdesátých letech pokračoval Drtina v psaní a opravování svých pamětí. Postupně k nim připsal několik aktuálních doplňků (poslední v únoru 1976). Vzpomínky se snažil pečlivě srovnávat s odbornou historickou literaturou i publikovanými memoáry některých svých současníků. Vlastní rukopis nechal přepsat do několika verzí, které pak dával číst svým známým. Prakticky všechny reakce těchto čtenářů byly velice pozitivní, což Drtinu povzbudilo v jeho snaze dostat své paměti za hranice a případně dosáhnout jejich exilového vydání.

Zařizováním všeho potřebného ohledně svých pamětí na Západě pověřil dávného přítele Jaroslava Drábka, který žil ve Washingtonu. Drtina předpokládal, že až se rukopis dostane za hranice, okamžitě jej nějaké nakladatelství vydá. Vše se však nakonec ukázalo být mnohem složitější. Prostřednictvím Václava Havla dal jeden exemplář pamětí (tři díly o přibližně 1800 strojopisných stranách) v roce 1975 k dispozici za účelem jejich bezpečné přepravy na Západ. Dne 22. března 1976 předal tyto Drtinovy memoáry na konspirativní schůzce v pražských Chotkových sadech Ota Ornest kanadskému diplomatovi Williamu Jamesi Bonthronovi, který pak zajistil jejich převoz za hranice. Zajímavou skutečností je, že Státní bezpečnost, aniž znala obsah předávaných materiálů, celé setkání Ornesta s Bonthronem sledovala a natočila z něj televizní záznam.[128] Drtina přiložil k zásilce dopis, ve kterém souhlasil s publikováním prvé části svých vzpomínek, neboť podle jeho dřívějšího vyjádření tento oddíl pamětí *„nemusí naše mocipány příliš dráždit"*.[129] Jaroslav Drábek dostal v dubnu 1976 zprávu, že se rukopis memoárů dostal bezpečně do Paříže k Pavlu Tigridovi.

---

126) HAVEL, Václav: *O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969–1979*. Rozmluvy, Praha 1990, s. 19–49.

127) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4. i. č. 206, Dopis P. Drtiny V. Havlovi (rukopis). Pokud jde o Havlovo ocenění Drtinova dopisu, srov. LEDERER, Jiří: *České rozhovory*. Československý spisovatel, Praha 1991, s. 31.

128) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 751053, EGON, r. č. 9280, pozorovací svazek vedený na William James Bonthron, Informace, 23. 3. 1976; tamtéž, Agenturní záznam TS RACKA (Václav Rejholec), 25. 3. 1976. V zásilce literatury byly kromě Drtinových memoárů i další texty, např. Kohoutův článek *Od Fučíka k Minaříkovi* a jisté písemnosti Jiřího Hájka či Jana Křena. Krátký zlomek z asi patnáctiminutového videozáznamu natočeného tajnou policií při předání Drtinova rukopisu kanadskému diplomatu Bonthronovi byl posléze využit ve filmu o Pavlu Tigridovi *Pod maskou soukromníka* (1978), který zpracovala Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize. Srov. též CAJTHAML, Petr: Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy. In: Securitas imperii 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu. Praha 2002, s. 258-268."

129) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 23, Dopis Drtiny Drábkovi, 26. 5. 1975.

Brzy se však ukázalo, že k vydání rozsáhlého Drtinova díla jen tak nedojde. Nakladatelství měla k rukopisu spoustu připomínek a většinou se obávala nejisté finanční návratnosti takového edičního počinu. Drábek aspoň vybral na ukázku dvě kratší pasáže, které vyšly v roce 1978 v Tigridově časopise *Svědectví*.[130] Vzájemná korespondence mezi Drtinou a Drábkem z druhé poloviny sedmdesátých let dokládá, jak velké zklamání a znechucení pociťoval autor memoárů kvůli problémům s vydáním svého životního díla.[131] Nakonec vyšly kompletní Drtinovy paměti editorskou péčí Jaroslava Drábka až po autorově smrti v září 1982 v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, s přispěním Czechoslovak National Council of America, několika dalších amerických kulturních společností a podporou Drtinovy příbuzné Věry M. Bálové z Kanady. V tomtéž roce spatřila světlo světa také samizdatová edice, o níž se zasloužil Václav Havel, která na rozdíl od oficiálního knižního vydání obsahovala o jeden svazek navíc (šlo o detailnější rozvedení vzpomínek z dětství). Předtím již v roce 1975 vyšla první část pamětí pod názvem *„Mnichov. Pět kapitol z pamětí“* v samizdatové edici Kvart. Oficiálního vydání na domácí půdě se Drtinovo dílo dočkalo teprve roku 1991 v nakladatelství Melantrich.

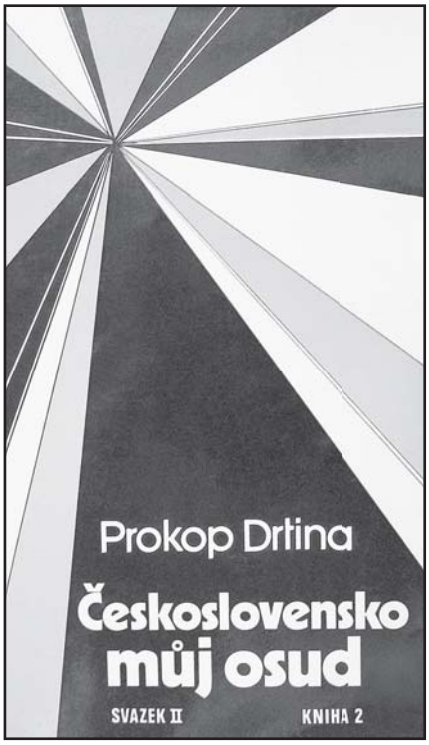

Obálka exilového vydání pamětí Prokopa Drtiny.
Zdroj: *Archiv autora*

Někdy kolem vánočních svátků roku 1976 přišli Drtina s manželkou Lídou na jednu ze svých obvyklých návštěv k Václavu Havlovi staršímu. Setkali se tu s jeho synem, který jim ukázal strojopis *Prohlášení Charty 77* a seznámil je s představou volného seskupení signatářů uvedeného dokumentu. Drtina tehdy spontánně nabídl, že *Prohlášení Charty 77* rád podepíše, měl však obavy, aby jeho podpis vzhledem k jeho někdejší „pravicové“ politické exponovanosti věci spíše neuškodil. Havel navrhl možnost, že by to Prokop Drtina mohl podepsat s výhradou, aby jeho jméno nebylo zatím zveřejňováno, neboť takovou důvěrnou formu podpisu již před ním několik signatářů zvolilo. Drtina s tímto řešením nakonec souhlasil, a tak se zařadil mezi jedny z prvních účastníků Charty 77.

Utajení podpisu brzy ztratilo smysl, protože se podpisové lístky (včetně tajných signatářů) dostaly 6. ledna 1977 do rukou Státní bezpečnosti. Dne 19. ledna 1977 Drtina i jeho manželka strávili několik hodin na výslechu v Ruzyni. Drtiny se vyšetřovatelé

130) DRTINA, Prokop: Československo, můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. *Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu*, roč. XIV, 1977/55.

131) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 23; korespondence s Jaroslavem Drábkem.

vyptávali i na okolnosti, za jakých se jeho paměti dostaly za hranice. Drtina řadu věcí ve svých výpovědích záměrně a celkem šikovně zamlčel. V podstatě jen potvrdil nesporný fakt, že díky Václavu Havlovi podepsal Chartu 77, přičemž zdůraznil, že *„kdybych měl vědomost v okamžiku, kdy jsem Prohlášení četl, že bude použito v zahraničí, tak se domnívám, že kdybych v té souvislosti měl vědomost o tom, že nebude možné Prohlášení zveřejnit u nás, že bych je podepsal, protože jsem byl přesvědčen, že to republice prospěje a neuškodí.“*[132] Žádná další jména ani další podrobnosti neuvedl. Ohledně svých memoárů pouze připustil, že jej v roce 1976 navštívil Ota Ornest, který mu potvrdil, že byl rukopis bezpečně doručen za hranice. StB si od Drtiny také vyžádala k prostudování jeden exemplář jeho vzpomínek *Československo můj osud* s tím, že mu bude po použití vrácen.[133]

Když 12. ledna 1977 rozpoutal komunistický režim v deníku *Rudé právo* zběsilou propagandistickou kampaň proti Chartě 77, stal se jedním z exemplárních „ztroskotanců a samozvanců“ také Prokop Drtina jako *„představitel předúnorové reakce a buržoazní ministr spravedlnosti“*.[134] O jeho účasti na Chartě 77 informovalo ještě v lednu 1977 oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ všechny základní stranické organizace. Ve středu 2. února 1977 uveřejnil o Drtinovi velký článek týdeník *Tvorba* pod příznačným názvem *Spojí se i s čertem*. Dne 3. února 1977 navázal a odkázal na komunistickou *Tvorbu* deník *Svobodné slovo* článkem *Pouto nenávisti*. Autor, skrytý pod značkou „rs“, napsal k Drtinově podpisu *Prohlášení Charty 77* nenávistný komentář: *„Přes pokročilý věk si zřejmě nechtěl nechat ujít tuto příležitost, jak vyjádřit své protikomunistické smýšlení a nenávist k našemu zřízení. Zatímco všichni čestní příslušníci jeho bývalé strany se už dávno poučili z reality a věnují své nejlepší síly činorodé práci pro rozkvět naší socialistické vlasti, Drtina se nedal ve svém antikomunismu zviklat ani sebevýmluvnějšími fakty.“* Snaživý normalizační novinář konstatoval, že *„Drtinům a jejich souputníkům již u nás nikdy pšenice nepokvete. Už dávno jsme poznali, s kým máme tu čest, a s lidmi tohoto druhu diskutovat nebudeme.“*[135]

V podvečer 14. února pak odvysílal Československý rozhlas denunciační pořad, prezentovaný jako „dokumentární pásmo“, na téma *Kdo je Prokop Drtina?*. Stejně jako v případě pověstného článku *Ztroskotanci a samozvanci* zůstalo jméno jeho autora skryto. Vybrané pasáže publikoval následující den téměř veškerý domácí tisk.[136] Deník *Práce*, který se k protidrtinovské kampani připojil 16. února 1977, dokonce neváhal dát nadpisu nad celostránkovým výtahem z uvedeného rozhlasového pořadu antisemitský podtext – Drtina je zde označován za spolupracovníka *„sionistických centrál“*. Někdejší ministr spravedlnosti je zde dále charakterizován jako *„muž v pozadí – šedá eminence,*

---

132) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V 33766 MV (vyšetřovací spis ČVS-3/120-77, Charta 77), část č. 3 (Protokoly svědků 1. A–J), č. l. 147, Protokol o výslechu svědka JUDr. Drtiny Prokopa, 19. 1. 1977.

133) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 689275 MV, NARCIS, r. č. 9437, osobní svazek vedený na Otu Ornesta, část svazku č. 3, č. l. 228–231, Protokol o výslechu svědka JUDr. Prokopa Drtiny, 19. 1. 1977.

134) Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*, 12. 1. 1977, s. 2; srov. *Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvratníkům a samozvancům*. Svoboda, Praha 1977, s. 27.

135) Pouto nenávisti (pod šifrou -rs-). *Svobodné slovo*, 3. 2. 1977.

136) *Ve jménu socialismu*, s. 87–94. Srov. články z 15. 2. 1977 např. Prokop Drtina je opět mezi nimi. *Svobodné slovo*, 15. 2. 1977, s. 3; Jaká je jeho „pravda svatá“? *Mladá fronta*, 15. 2. 1977, s. 2–3; podobné texty ve *Večerní Praze* či *Lidové demokracii*.

která vyplouvá na politickou scénu vždy tenkrát, cítí-li možnost kontrarevolučního zvratu".[137]

Proti těmto pomlouvačným útokům namířeným proti jeho osobě se Drtina opakovaně ohrazoval, poslal například kvůli tomu dopisy předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi, jež však zůstaly bez odpovědi. V těchto listech zdůrazňoval svou pasivní roli ve vztahu k Chartě 77 a poukazoval na to, že mezi samotné autory a organizátory tohoto prohlášení nepatří.[138] Na tento Drtinův postup reagoval 19. února 1977 Petr Uhl, jenž mu zaslal list, ve kterém vyjádřil lítost nad tímto postojem: *„Pracující této země na takové vysvětlení nečekají a stalinisté ho nepřijmou. Ti totiž považují pracující za malé děti, které mohou účinně strašit čertem, sionistickými centrálami, Trockým nebo Drtinou.* [...] *Pokud mohu sledovat, přijali pracující Vaši účast v Chartě 77 se zájmem a s uspokojením. Nepravdivá tvrzení stalinistů, že jste jedním z hlavních činitelů Charty 77, proto Chartě jenom prospěla."*[139] Uhl poznamenal, že by si považoval osobně za čest, aby Charta 77 mohla oficiálně Drtinovo jméno mezi signatáři zveřejnit. Drtina však tuto možnost odmítl. Kvůli podpisu Charty 77 byl Drtina koncem října 1977 vyloučen z Českého svazu protifašistických bojovníků.[140]

Aniž to Prokop Drtina mohl v okamžiku svého podpisu pod Chartou 77 tušit, stal se tak příslušníkem společenství signatářů, mezi nimiž byli i mnozí jeho někdejší političtí protivníci. Jako typický paradox dějin, jakých bylo 20. století plné, se zpětně jeví skutečnost, že vedle Prokopa Drtiny podepsal Chartu 77 jeho komunistický kolega z vlády Klementa Gottwalda Július Ďuriš.[141] Vlasta Chramostová zase vzpomínala na paradoxní zážitek z mikulášské oslavy v jejím bytě v roce 1977, na kterou přišli různí chartisté, mezi nimi i Prokop Drtina se svou manželkou. V jednu chvíli v průběhu oslavy se vedle sebe posadily a byly si navzájem představeny paní Drtinová a Josefa Slánská, vdova po někdejším generálním tajemníkovi KSČ. Nakonec se shodly, že se spolu jistě setkaly již při nějaké společenské události před únorem 1948.[142]

Drtinova osoba nepřímo sehrála velkou roli v procesu s Václavem Havlem, Jiřím Ledererem, Františkem Pavlíčkem a Otou Ornestem u Městského soudu v Praze v říjnu 1977. Původně měl být sice Havel obžalován z podvracení republiky jako hlavní iniciátor Charty 77, nakonec však byl souzen pro pokus o poškození zájmů republiky v zahraničí, čehož se měl dopustit tím, že zprostředkoval odeslání pamětí dr. Drtiny do USA. Václav Havel u soudu ve svém závěrečném slovu 18. října 1977 potvrdil, že odeslání rukopisu zprostředkoval, odmítl však, že by tím bylo možné poškodit zájmy ČSSR a naplnit tak skutkovou podstatu trestného činu. Šlo jen o to splnit přání dr. Drtiny, aby měl vzpomínkový rukopis k dispozici jeho přítel Jaroslav Drábek a mohli se s ním seznámit

---

137) Podvratné rejdy Prokopa Drtiny. Na objednávku antikomunistických a sionistických centrál. *Práce*, 16. 2. 1977, s. 5.

138) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 49, Dopis P. Drtiny L. Štrougalovi (rukopis).

139) Tamtéž, kart. 1, i. č. 50, Dopis P. Uhla P. Drtinovi, 19. 2. 1977.

140) Viz tamtéž, kart. 1, i. č. 57.

141) Petr Uhl dokonce litoval, že se oba bývalé politiky zároveň nepodařilo přesvědčit, aby souhlasili se zveřejněním svých podpisů, *„že bude něco symbolizovat"*. UHL, Petr: *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. C. H. Beck, Praha 1998, s. 44.

142) Televizní pořad *Interview ČT 24* s Vlastou Chramostovou, Česká televize 5. 1. 2007.

i jeho další bývalí spolupracovníci a známí žijící v cizině a aby mohl eventuálně sloužit budoucímu vědeckému bádání. Zdůraznil, že se jedná o dílo unikátní historické ceny. Havel také upozornil na článek 19, bod 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle něhož má každý právo rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice a jakýmikoliv prostředky.[143]

Žaloba měla připravený posudek marxistického historika Václava Krále, jenž dostal k vyhodnocení kompletní rukopis Drtinových memoárů. Král jednoznačně odsoudil Drtinovo dílo jako tendenční a postrádající historickou objektivitu. Autorovým cílem byla podle Krále jen *„morální a politická rehabilitace Beneše jako politika odpovědného za mnichovskou kapitulaci v září 1938“*. Drtina prý převzal ideové schéma z Benešových pamětí, které obohatil o „fantastickou interpolaci“, v níž *„předstírá, že v kritickém okamžiku pověstné noční demarše měl s Benešem rozhovor o možnostech obrany Československa“*. Král tvrdil, že Drtina záměrně fabuloval, aby vytvořil dojem, že posledním impulsem pro mnichovskou kapitulaci byly pochybnosti Edvarda Beneše o spolehlivosti Sovětského svazu jako československého spojence. Drtina se podle Krále pokoušel o *„politickou manipulaci čtenářem ve smyslu antisovětském“*, na závěr však připustil, že *„Drtinovo líčení Mnichova by bylo přijato na Západě jako atraktivní text“*.[144]

Havel ve své řeči, opakovaně přerušované předsedou senátu, upozornil na nevědecké a dogmatické metody historika Krále a zdůraznil, že každé memoárové dílo je ze své podstaty příznačné svou subjektivitou. Pokud šlo přímo o Královu pochybnou historickou metodologii, poukázal Havel obratně na citát ze statě tehdejšího prezidenta ČSSR a generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka *Procházka dějinami*, který Václava Krále ostře odsuzoval kvůli jeho knize *Pravda o okupaci* (Husák touto svou kritikou reagoval na předchozí Královo negativní stanovisko k jeho práci *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*). Václav Havel se před soudem pokusil ocitovat Husákova slova na adresu Krále: *„Je málo příkladů v historiografii, aby profesionální historik tak skandálním způsobem zacházel se všeobecně známými a publikovanými historickými fakty, aby v knize, kterou chce vydávat za vědecké dílo, posuzoval nejvýznamnější událost moderních slovenských dějin* [Slovenské národní povstání – pozn. aut.] *metodou špinavého pamfletu.“*[145] Celý citát se Havlovi nepodařilo v soudní síni dokončit, protože mu v tom zabránil předseda senátu.

Navzdory obratné obhajobě soud nakonec uznal Václava Havla vinným a odsoudil jej ke 14 měsícům odnětí svobody s podmíněným odkladem na 3 roky. Jiří Lederer dostal 3 roky vězení nepodmíněně a Ota Ornest 3,5 roku nepodmíněně, František Pavlíček byl odsouzen k 17 měsícům odnětí svobody podmíněně. Verdikt proti Václavu Havlovi

---

143) Znění Havlova závěrečného slova z 18. 10. 1977 viz HAVEL, Václav: *O lidskou identitu*, s. 327–330. K přípravě Havlova vystoupení před soudem mu Prokop Drtina zapůjčil 23. 5. 1977 pár stran ze svých memoárů a několik poznámek, v nichž byly shrnuty jeho názory k období Mnichova a druhé světové války, s podotknutím: *„Udělejte si z toho úsudek sám i formulujte, jak nejlépe natřít pana Krále.“* Viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 207.

144) ANM, f. Václav Král, kart. 12, i. č. 386, Posudek rukopisu P. Drtiny *Československo můj osud* (1977); Drtinou psané výňatky z Králova posudku viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 198.

145) HAVEL, Václav: *O lidskou identitu*, s. 329.

posléze potvrdil 12. ledna 1978 ve druhé instanci svým rozsudkem i Nejvyšší soud České socialistické republiky. Jiří Lederer přitom před tímto odvolacím soudem prohlásil, že je paradoxem, *„že z celého řetězu osob, které se podílely na odeslání Pamětí Dr. Prokopa Drtiny byl vytržen a je stíhán pouze V. Havel, ačkoli jeho účast není o nic větší než účast ostatních osob“*.[146] Jediný Ota Ornest dosáhl u Nejvyššího soudu ČSR snížení trestu na dva a půl roku, v případě ostatních byla jejich odvolání zamítnuta jako bezdůvodná.

Přes svůj pokročilý věk zakoušel sám Drtina neustálý tlak ze strany Státní bezpečnosti. Jeho synovec Jindřich Pokorný vzpomíná: *„Pracovníci StB mu nedali pokoj nikdy, překvapovali ho svéráznými přepadovkami i při jeho prázdninových pobytech, a dokonce během posledních měsíců před smrtí.“*[147] Prokop Drtina zemřel v Praze 16. října 1980 a jeho následný pohřeb v krematoriu údajně provázela „bezpečnostní opatření“ obvyklá při pohřbech disidentů. Tajní policisté pomstychtivě a záludně zasáhli do jeho průběhu, neboť *„hudební část obstarala bez vědomí, lépe řečeno proti vůli pozůstalých jakási žena, jež v podstatě zpěv pouze předstírala. A protože nebožtíkova manželka se nemohla vykázat příslušnými doklady k rodinnému hrobu, musel být zemřelý pohřben rozsevem“*.[148]

Drtinův život byl velice bohatý, plný zvratů. Plně se v něm odrážely zlomové okamžiky československých dějin. Během svého života vystřídal několik rolí, nejprve začínal jako právník, pokračoval jako vlivný a vysoce postavený státní úředník, a dokonce i rozhlasový komentátor. Jeho kariéra vyvrcholila v krátkém období 1945–1948 politickou činností ve funkci ministra spravedlnosti, kdy se rozhodným způsobem stavěl na obranu zákonnosti a nezávislosti soudů proti politické zvůli, proti komunistickému radikalismu a demagogii a kdy se tak stal jedním z nejvýraznějších obhájců demokracie a právního státu v Československu. Následně zažil prudký pád, který z něj pro změnu učinil významného politického vězně komunistického režimu. Po propuštění na svobodu se pohyboval v ústraní a věnoval se především sepisování rozsáhlých pamětí, jež jsou dnes neopomenutelným historickým pramenem. Drtina považoval za své poslání službu demokracii, což svým životem také naplnil.

---

146) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 208, Zpráva o veřejném zasedání senátu Nejvyššího soudu ČSR k projednání odvolání obžalovaných O. Ornesta, J. Lederera, F. Pavlíčka a V. Havla proti rozsudku Městského soudu v Praze dne 18. 10. 1977.

147) POKORNÝ, Jindřich: „...dvakrát ztratit svobodu bez jediného výstřelu.“ *Babylon*, roč. IX, 2000/7, s. 4.

148) POKORNÝ, Jindřich: *Lépe zemřít ve stoje*, s. 264.

ARNOLD KEILBERTH, NOVINÁŘ A SPOLUPRACOVNÍK STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Prokop Tomek

Arnold Keilberth byl jedním z těch tajných spolupracovníků československé Státní bezpečnosti, kteří výrazně vystupují z řady bezejmenných. Patří k těm „vyvoleným“, kteří byli obdařeni jakýmsi podivným „nadáním“ pro konspiraci a spolupráci s politickou policií. V jeho příběhu je i několik motivů, které mají širší význam z hlediska historického a stojí za pozornost i dnes. Pohyboval se v centru dění a přes své nenápadné a zdánlivě okrajové postavení měl jistý vliv. Jeho osoba má význam pro zkoumání opozičního prostředí druhé poloviny osmdesátých let. Zajímavý je i přesahem do prvních let nového, demokratického režimu, ukazuje počáteční kontinuitu bezpečnostního aparátu s minulostí, která byla omezována pomalu a postupně.

Arnold Keilberth se narodil 6. dubna 1929 v Rotavě u Kraslic. Rodiče byli Němci, předváleční členové komunistické strany. Otec údajně pomáhal německým uprchlíkům před nacismem. Proto po zabrání Sudet německou říší v roce 1938 odešli raději Keilberthovi nejprve do Čech a v roce 1939 do exilu ve Velké Británii. Arnold Keilberth ve Velké Británii vystudoval střední školu a pokračoval tam studiem na uměleckoprůmyslové škole, které ukončil v roce 1947. Téhož roku se Keilberthovi vrátili do Československa. Díky politickému profilu, otcově předválečné činnosti a pobytu v zahraničí z politických důvodů nebyli odsunuti do Německa. Arnold Keilberth po návratu do Československa trpěl tehdy nepochybně výrazným hendikepem; neuměl vůbec česky a musel se jazyk učit v kursech. Pracoval v technických profesích v průmyslu v západních Čechách a v roce 1958 se dostal díky reorganizaci podniku do Prahy. Již v roce 1949 se stal členem ČSM, 1955 kandidátem a roku 1958 i členem KSČ. V srpnu téhož roku získal zaměstnání v Ústřední radě odborů. Díky znalostem jazyků (perfektní němčina i angličtina), rozhledu, politickému profilu a nepochybně i osobním schopnostem získal atraktivní místo referenta mezinárodního oddělení ÚRO. Od roku 1966 tam zastával dokonce pozici vedoucího odboru pro kapitalistické země a mezinárodní organizace. Podle své výpovědi z roku 1990 jednal s vysokými politiky SRN

a NDR včetně Willyho Brandta, Waltera Ulbrichta a Ericha Honeckera a stal se údajně mediátorem ve vztazích mezi německou SPD a ČSSR.[1]

Na svém pracovišti se stal postupem doby odborníkem na problematiku sociální demokracie a odborů v SRN. Často cestoval pracovně do zahraničí, kde udržoval i řadu osobních kontaktů, včetně politických špiček v NDR i SRN. V realitě šedesátých let, kdy neexistovaly řádné diplomatické styky mezi Československem a Spolkovou republikou Německo, bylo odborářské prostředí jedním z mála, kde se česko-německé kontakty mohly realizovat. Právě Arnold Keilberth měl mít výraznou zásluhu na jejich rozvíjení.

Člověk s takovou minulostí, schopnostmi a v takovém postavení se musel stát logicky objektem zájmu Státní bezpečnosti. Protože se řada dokumentů nedochovala, nelze vždy spolehlivě a detailně tento zájem objasnit. Již v padesátých letech byl bezvýsledně „rozpracováván" Krajskou správou ministerstva vnitra Karlovy Vary (což byla územní pobočka Státní bezpečnosti) pro podezření ze spolupráce s britskou rozvědkou. Takový zájem byl podezřívavou Státní bezpečností věnován rutinně prakticky všem, kteří se za války pohybovali na Západě, a to i bez zjevné příčiny. Podle jeho výkladu z roku 1990 byl Arnold Keilberth v 50. letech údajně obviněn ze sionistického spiknutí v továrně a strávil 14 dní ve vazbě StB, ale po objasnění věci byl propuštěn na svobodu bez následků. I jeho otec měl mít tehdy podobné problémy, údajně kvůli svým kritickým názorům na personální politiku KSČ.[2]

Snad díky negativnímu výsledku „rozpracování" byl v roce 1957 „vytypován" opět karlovarskou StB ke spolupráci a předán údajně vojenské rozvědce s cílem „vysazení" do zahraničí. Pro tento úkol měl být snad i školen, a v roce 1958 dokonce dvakrát krátkodobě vysazen do „britské okupační zóny" (?) v SRN. Přestože úkoly Státní bezpečnosti údajně splnil, byla nějakým způsobem porušena konspirace a od zahraničního „vysazení" Keilbertha bylo nakonec upuštěno.[3]

Rok po nástupu na ÚRO (v srpnu 1959) byl získán ke spolupráci 10. odborem II. správy MV (kontrarozvědka), zpočátku snad jako neevidovaný spolupracovník, tzv. aktiv. Cílem jeho získání bylo využití jeho zajímavých styků s cizinci. Vyhodnocení dosavadní (stále ještě neformální, tedy neevidované!) spolupráce z března 1963 svědčí o tom, že za necelé čtyři roky se ukázal být cenným spolupracovníkem na úrovni agenta. Jeho nasazení svědčilo o nadstandardním přístupu ke spolupráci s komunistickou tajnou policií. Za jeho aktivní pomoci měli být Státní bezpečností „agenturně rozpracováváni" vysoce postavení diplomaté britského a kanadského velvyslanectví v Praze. S některými z nich navázal velmi blízké vztahy, podával údajně „velmi hodnotné" vlastnoruční zprávy o všech svých kontaktech a ve svém bytě umožnil odposlouchávat jednoho z „rozpracovávaných" kanadských diplomatů. Kromě toho byl „zapůjčován" k plnění úkolů i 2. odboru I. správy MV (politická rozvědka na teritoriu německy

---

1) Spis Obvodního soudu pro Prahu 1, č. j.: 5T 00108/97, svazek III/1, list 155, Protokol o výslechu svědka Arnolda Keilbertha, 1. 11. 1990, odbor inspekce ředitele BIS.

2) Tamtéž.

3) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond operativní a vyšetřovací svazky StB, a. č. 649047 MV, osobní svazek spolupracovníka krycí jméno ARNO, listy 91–95, Vyhodnocení agenturního svazku č. 22419 – krycí název ARNO, 26. 6. 1967,1. oddělení 2. odboru II. správy Hlavní správy StB.

mluvících zemí), která využívala jeho častých služebních cest do zahraničí k podávání zpráv zejména o SPD a odborech v SRN, k hodnocení odborářů a funkcionářů SPD. Sám Keilberth počátkem šedesátých let pro rozvědku získal a poté i řídil významného spolupracovníka z okruhu vysokých funkcionářů SPD v kategorii „důvěrný styk" s krycím jménem PEDAGOG.[4] Keilberthovo angažmá pro rozvědku bylo tak úspěšné, že od roku 1961 byl dokonce I. správou MV využíván daleko více než kontrarozvědkou.

V hodnoceních StB je Arnold Keilberth již v době formálního získání ke spolupráci v roce 1963 označován jako iniciativní, uvědomělý a osvědčený spolupracovník. Mezi jeho oceňované vlastnosti je počítáno kultivované vystupování na veřejnosti, schopnost hladce navazovat známosti, jazykové znalosti, politický i kulturní rozhled, výborné organizátorské schopnosti, na československé poměry výjimečné znalosti SRN a NDR (zejména odborářské problematiky), styky až do úrovně vyšších politických míst se SRN a nezávadný kádrový profil.

V hodnocení jsou zmíněny opakované finanční odměny, věcný dar – psací stroj a skutečnost, že ke spolupráci byla StB v roce 1960 rovněž získána i jeho žena.[5]

Dne 22. března 1963 byl konečně formálně registrován II. správou MV jako agent, krycí jméno ARNO. V řízení centrální kontrarozvědnou správou StB zůstal až do roku 1972, kdy byl jeho svazek uložen do archivu.[6] Jak vypadala konkrétní spolupráce Arnolda Keilbertha s kontrarozvědkou i rozvědkou v období 1963–1972 není jasné, protože se z tohoto období dochovalo jen velmi málo původních dokladů. V daném období byla s největší pravděpodobností zaměřena výhradně na ochranu zájmů státu ve vztahu k zahraničí. Byla tedy zcela v souladu s profilem loajálního občana a komunisty.

Od srpna 1968 byla spolupráce s II. správou MV patrně zcela formální. Důvodem byl Keilberthův kádrový „problém" typický pro Pražské jaro. Pravděpodobně se připojil k „obrodnému procesu", což mu za „normalizace" politicky i existenčně ublížilo. Podle StB se *„zpronevěřil svému politickému přesvědčení, připojil se na stranu pravicových oportunistů,"* a proto byl propuštěn ze zaměstnání na ÚRO a v červenci 1970 mu bylo zrušeno i členství v KSČ. V té době to znamenalo hluboký existenční i společenský propad a například konec cestování na Západ.

Po propuštění z ÚRO byl Arnold Keilberth zaměstnán jako provozní účetní podniku Restaurace a jídelny. Podle své výpovědi z roku 1990 se stal na počátku „normalizace" obětí jakési velké mocenské hry, proto byl údajně vyšetřován a nakonec „obětován"…

---

4) DS PEDAGOG – Alfréd Gebhardt. Zmíněn v publikaci SCHOVÁNEK, Radek: *Svazek Dialog: StB versus Pavel Kohout.* Praha–Litomyšl 2000, s. 268.

5) Viz: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7 zákona 107/2002 Sb.: Jitka Keilberthová, nar. 25. 9. 1931, byla registrována jako tajný spolupracovník 12. listopadu 1960, registrační číslo 11755, krycí jméno JULKA. Spolupráce byla fakticky ukončena v roce 1967, formálně pak v roce 1970. StB se pak celkem třikrát pokusila spolupráci znovu navázat, ale v podstatě bez výrazných výsledků. Svazek byl definitivně uložen do archivu 30. listopadu 1985.

6) První svazek agenta Arnolda Keilbertha byl zaregistrován 22. března 1963, registrační číslo 22419, krycí jméno ARNO. Zpočátku byl řízen 2. oddělením 4. odboru II. správy MV, od 5. 3. 1964 1. oddělením 2. odboru II. správy MV. Vzhledem k reorganizaci byl 1. července 1969 jeho svazek přeregistrován na číslo 949 a ARNO byl řízen 5. oddělením odboru A II. správy FSZS a od roku 1971 již jen formálně 3. oddělením 10. odboru II. správy FMV. Svazek byl archivován 13. dubna 1972 pod a. č. 649047 MV. V průběhu doby byl svazek v archivu v souladu s administrativními předpisy vytříděn, takže se dochovalo jen torzo původního rozsahu.

Spolupráce byla Státní bezpečností ukončena administrativně pro „ztrátu (zpravodajských) možností“. Dříve vysoce hodnocený agent byl ale také náhle označován za nedůvěryhodného a neprověřitelného pro velké množství styků v zahraničí, najednou byly u něj objeveny údajné kariéristické tendence a zištné rysy.[7]

Takto trapně skončila první etapa tajné spolupráce Arnolda Keilbertha s StB. Možná stačilo ze strany Státní bezpečnosti projevit více porozumění, velkorysosti, a rozchod nemusel vůbec nastat.

Ve službách „normalizační“ kontrarozvědky

Zajímavá osoba Arnolda Keilbertha nedala ale Státní bezpečnosti bezpochyby spát. Již rok po uložení svazku agenta do archivu byla spolupráce obnovena. Dne 25. května 1973 byl Krajskou správou StB Praha nejprve zaregistrován spis kandidáta tajné spolupráce s krycím jménem ARNO a 26. listopadu 1973 převeden na svazek agenta s krycím jménem IGNÁC, které bylo v nezjištěné době změněno na ROT. Agenturní svazek z této doby byl ale v roce 1989 zničen, takže tuto etapu musíme rekonstruovat. Kromě řádku z registru svazků jsou k dispozici souhrnná vyhodnocení (dochovaná v pozdějším svazku rozvědky) a ojedinělý pramen: Keilberthova výpověď a výpovědi jeho řídících orgánů z Krajské správy StB Praha, pořízené Úřadem pro ochranu ústavy a demokracie FMV v roce 1990.[8]

Atraktivnost Arnolda Keilbertha pro StB postupem doby opět vzrůstala. Na počátku sedmdesátých let pracoval na podřadných místech, v podniku Restaurace a jídelny či jako noční vrátný v Armádním filmu. Postupně se jeho postavení zlepšovalo. Cesta do oficiálních struktur pro něj byla sice nadále uzavřena, zhruba v polovině 70. let ale začal působit jako dopisovatel zahraničních časopisů. V druhé polovině sedmdesátých let pak začal spolupracovat jako dopisovatel s pražským zastoupením německé televize ARD a od počátku 80. let daleko intenzivněji s ZDF, která začala v Praze působit. To bylo samozřejmě prostředí, které Státní bezpečnost velice zajímalo.

Přestože byl Keilberth na Krajské správě StB Praha veden jako agent, formálním náležitostem spolupráce se asi záměrně vyhýbal. Například nepodepsal slib a ve výpovědi z roku 1990 rezolutně odmítl, že by kdy byl tajným spolupracovníkem StB. Údajně byl jen vytrvale obtěžován příslušníky StB, jejichž návštěvy se ale bál odmítat.

Nejprve s Keilberthem navázal kontakty počátkem 70. let příslušník StB Josef Břinčil. Jejich známost přerostla podle Břinčila snad dokonce v přátelství (?), scházeli se občas, někdy i s manželkami, ještě v 90. letech. Podle vysvětlení z roku 1990 navštěvoval Keilbertha příslušník StB Zdeněk Kettner, který mu nabízel opakovaně spolupráci, což Keilberth údajně odmítl. Podle Keilberthova tvrzení z roku 1990 za ním chodili

---

7) ABS, fond operativní a vyšetřovací svazky StB, a. č. 649047 MV, osobní svazek spolupracovníka krycí jméno ARNO, listy 119–122, Návrh na uložení osobního svazku spolupracovníka č. 949 krycí jméno ARNO, 6. 1. 1972, mjr. Bedřich Hála,3. oddělení 10. odboru II. správy FMV.

8) Svazek byl zaregistrován asi 7. oddělením 2. odboru, v nezjištěné době převzat 1. oddělením 2. odboru a konečně byl v roce 1976 předán do řízení 1. oddělení 1b. odboru S StB Správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje.

údajně Kettner, později jeho nadřízený Antonín Martinic a konečně Antonín Veselý v podstatě jen konzumovat alkohol z Keilberthova domácího baru. Zdeněk Kettner časem zemřel na následky alkoholismu a on ani jeho kolegové neměli podle Keilbertha mentální dispozice pochopit význam politických informací, které jim sděloval. Později se dokonce dozvěděl, že tito příslušníci StB pro něj měli inkasovat peníze, které nikdy neviděl. Přesto byla tomuto údajně nespolupracujícímu občanovi v roce 1979 (asi k 50. narozeninám) udělena medaile SNB!

Trpělivost Arnolda Keilbertha s „nehodnými" příslušníky StB dostoupila vrcholu po problémech, kterým byl vystaven v důsledku kauzy Stanislava Pořického. Bývalý příslušník SNB Stanislav Pořický, propuštěný v roce 1978 z SNB a následně soudně trestaný za kriminální trestnou činnost, byl počátkem 80. let zaměstnán v autokempu v Bráníku. Zde se s ním v červnu 1982 seznámil Arnold Keilberth, který tu pro německou televizní společnost ZDF natáčel reportáž. V únoru 1983 pak Pořický Keilbertha vyhledal a požádal jej o zprostředkování kontaktu na pražské velvyslanectví USA nebo SRN. Pořický se totiž rozhodl vyřešit svoje trvalé finanční problémy prodejem informací cizí moci a Keilberth měl podle jeho názoru možnost potřebný kontakt zprostředkovat. Keilberth návštěvu ohlásil svému „řídícímu orgánovi" Martinicovi, jak to dokládají dochované agenturní zprávy č. 439, 440 a 446 z února až května 1983. Keilberth mohl informaci o Pořického iniciativě buď podat jako disciplinovaný tajný spolupracovník, ale jako pravděpodobnější se jeví Keilberthova logická obava, že za neobvyklou a riskantní žádostí bývalého příslušníka SNB (!) se skrývá zákeřná provokace Státní bezpečnosti.

Na základě Keilberthových zpráv byl na Pořického 21. února 1983 založen na 1. oddělení 1b. odboru Správy StB Praha spis prověřované osoby s krycím jménem VRÁŤA. Akce probíhala pod kontrolou 1. odboru II. správy SNB.[9] Keilberth po Pořickém podle instruktáže opakovaně a marně žádal zprávy pro cizí rozvědku, kontakt na ambasády mu ale ve shodě s instrukcemi StB nezprostředkoval. *„Pramen mu řekl, že mu nehodlá radit a to, co řekne, aby jako radu také nebral, ale podle jeho názoru při zhoršené politické situaci je zvýšená pozornost našich orgánů a tak i cizích velvyslanectví. Nakonec on sám může pozorovat, že po celém městě stojí auta diplomatů, kteří chodí do restaurací, vyptávají se našich občanů apod. Na velvyslanectví ať nechodí, protože jsou hlídána."*[10]

Jak ukázal další vývoj, byla „rada" spolupracovníka ROTA velmi významná. Po pečlivé přípravě Státní bezpečnosti se Stanislav Pořický 12. května 1983 „náhodně" na ulici ve Zdibech seznámil s údajným americkým diplomatem, ve skutečnosti příslušníkem 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB Ladislavem Blažkem. Na ulici v místě setkání bylo pro větší efekt zaparkováno i zahraniční auto s diplomatickou značkou ambasády USA (ve skutečnosti patřící IV. správě SNB – Správě sledování). Pořický na návnadu

---

9) II. správa SNB (Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli) měla na starosti boj proti zahraniční špionáži, její 1. odbor pak úsek USA.

10) ABS, fond operativní a vyšetřovací svazky StB, a. č. 735264 MV, signální svazek r. č. 38003 krycí jméno VRÁŤA, vedený na Stanislava Pořického, listy 20–23, Agenturní záznam č. 446, 10. 5. 1983.

(4)

součást: S-StB Praha
Odbor: Ib. oddíl
Operat. pracovník: ppk. Martinic Antonín
Získal: * resident, agent, informátor, důvěrník, kandidát, styk, oper. prac., ** cizinec
Č. svazku ..... kr. jméno
Číslo jednací: 00240 /II-83
(Pouze při odeslání mimo odbor)

Výtisk čís.:
Počet listů:
Přílohy:
Rozdělovník: Výt.č.1/II.S-SNB.1.odb.
Výt.č.2-VSEO a do sv.
VRÁTA zde.

v Praze dne 22.2. 1983

PŘÍS.Ž VAJNÉ — TAJNÉ
(po vyplnění)*

ZÁZNAM číslo 439

navazuje na záznam č.

Stručně podstatu poznatku:

POŘICKÝ Stanislav - zájem o předání poznatků na ZÚ USA v Praze.

Schůzka konána dne 21.2.1983
Popis událost se stala dne 16.-18.2.1983

Místo schůzky: *
KB, PB, služební místnost, veřejná místnost, terén

Spolupracovník získal: *
po úkolování, z vlastní iniciativy, náhodně

Seriózností spolupracovníka:
prověřený, je prověřován, neprověř., podezřelý z neseriózností

Zpráva se vztahuje: *
k rozprac. v operat. svazku, k problematice, mimo problematiku k oblasům

Pramen zprávy: *
Získal spolupracovník (pracovník)
a) rozhovorem s osobou, která
— se popis události zúčastnila
— se o události doslechla
b) přečtením dokumentu
c) byl u popisované události
d) popis události se aktivně účastnil
e) náhodně vyslechl

1. Text 2. Operativní význam 3. Dokumentováno 4. Opatření 5. Data osob uvedených v záznamu
6. Názor operativního pracovníka na zjištěný poznatek

Dne 16.2.1983 zavolal Pramen POŘICKÝ a odvolával se na jejich setkání vloni v červnu, kdy Pramen se ZDF natáčel film o turistickém ruchu v auto-campu v Bráníku, kde POŘICKÝ pracoval. V tomto campu pracoval též Milan HÜBL. Tenkrát POŘICKÝ Pramenu vykládal, že je bývalý pracovník bezpečnosti a že musel ze služeb odejít a nabízel se, že ZDF ukáže některé objekty, které jsou v dezolátním stavu a informace o tom, jak se u nás dělá špatně propaganda turistického ruchu. Vnucoval se pracovníkovi ZDF WEISSNEROVI, který pak chtěl po Pramenu, aby mu zjistil POŘICKÉHO adresu - k dalšímu kontaktu však již nedošlo.

Pramen si s POŘICKÝM dal schůzku na 18.2.1983 v 9,00 hod. ráno.

Poznámka: Každý poznatek (událost, jev) piš na samostatný záznam
* = podtrhni platný údaj
** = rovněž zatrhni týká-li se výpadu uvedená kategorie cizince v přísl.

Agenturní záznam č. 439 ze dne 22. 2. 1983. Jde o prvotní informaci, díky níž StB zaznamenala zájem Stanislava Pořického o prodej informací do zahraničí. Záznam je zajímavý i tím, že v levém horním rohu chybí identifikační údaje o zdroji: krycí jméno a registrační číslo tajného spolupracovníka. Důvodem byla patrně snaha o utajení tohoto cenného zdroje i uvnitř samotné StB.

Zdroj: *ABS*

zareagoval podle očekávání, dal se s „diplomatem“ do řeči a skutečně mu nabídl spolupráci. Předal mu i svoji adresu, kam byl Státní bezpečností zanedlouho doručen dopis na originálním hlavičkovém papíru velvyslanectví USA v Praze (ze zásob II. správy SNB a napsaný na psacím stroji IBM, odcizeném již dříve Státní bezpečností z velvyslanectví USA) a se zpravodajským dotazníkem údajně amerického původu. Podvrhy připravili příslušníci 1. odboru II. správy SNB. Dne 30. května 1983 Stanislav Pořický se svou družkou Pavlou Bednaričovou, která byla do případu zasvěcena, vložil podle zaslaných pokynů dotazník do mrtvé schránky, vybudované Státní bezpečností na rohu Juaresovy a Maďarské ulice v Praze 6. Schránka byla pod kontrolou IV. správy SNB, vložení dotazníku bylo dokumentováno skrytým fotografováním a videozáznamem. Krátce nato byli Pořický i Bednaričová odděleně na ulici zadrženi a vzati do vazby. Posléze byli odsouzeni pro trestný čin vyzvědačství dle § 105 trestního zákona k deseti, respektive pěti letům odnětí svobody. Stanislav Pořický byl propuštěn v roce 1990 po téměř sedmiletém věznění, Pavla Bednaričová si trest odpykala celý.[11]

Pro Arnolda Keilbertha byl případ nemilý tím, že jej StB povolala jako svědka při vyšetřování i soudním přelíčení. Vystupoval zde jako občan, který vědom si svých povinností ohlásil z vlastní iniciativy případ úřadům. Sice tím nebyla narušena jeho konspirace tajného spolupracovníka (soudní přelíčení bylo navíc prohlášeno za neveřejné), ale popudilo jej, že se musel účastnit nepříjemných procedur a vystoupit v ponižující roli udavače. Josef Břinčil o Keilberthově tehdejší reakci řekl v roce 1990: *„Keilbertha to tehdy velmi rozzlobilo, prohlásil tehdy ‚jsou to svině‘, že ho chtějí vyslechnout jako svědka a on si to nezaslouží, když pro ně předával zprávy. Když ho pak předvolali jako svědka, volal Martinice, ptal se ho, co má dělat, a ten mu odpověděl, že pro něj nemůže udělat nic.“* Jistě se jej velmi nemile dotklo i vyšetřování v roce 1990. Vystupoval sice opět jen jako svědek, přesto ale kategoricky popíral, že by kdy byl tajným spolupracovníkem StB a že by o Pořickém cokoliv Státní bezpečnosti sdělil. Znalost Státní bezpečnosti o jeho stycích s Pořickým i existenci konkrétních agenturních záznamů *„si nedovedl vysvětlit“*.[12]

Etapa spolupráce s Krajskou správou StB Praha skončila v roce 1984, kdy Keilberth požádal osobním dopisem ministra vnitra ČSSR Vratislava Vajnara o schůzku. V dopise píše: *„Bohužel jsem ztratil důvěru v serióznost jednání všech kompetentních pracovníků MV, a proto mi zbývá doufat pouze ve Vaši serióznost a v důvěryhodnost Vašeho tajemníka, kterého osobně znám.“*[13] Zda se schůzka konala, nevíme. Na základě přímého rozhodnutí ministra vnitra Vratislava Vajnara z 2. července 1984 byl spolupracovník ROT převeden v říjnu 1984 do řízení 37. odboru I. správy SNB (odbor politické rozvědky zaměřený na SRN a Rakousko).

Pozoruhodné je, že Keilberth přes svoji špatnou zkušenost s StB neodmítl spolupráci, což by po kauze Pořický bylo vcelku pochopitelné, ale z vlastní iniciativy dosáhl změny v řízení. Takové jednání je velmi neobvyklé. Lze jej vykládat jedině tak, že o spolupráci s StB měl zájem.

---

11) Spis Obvodního soudu pro Prahu 1, č. j.: 5 T 00108/97.

12) Spis Obvodního soudu pro Prahu 1, č. j.: 5 T 00108/97, svazek III/1, listy 150–159, Protokol o výslechu svědka Arnolda Keilbertha, 1. 11. 1990, odbor inspekce ředitele BIS.

13) ABS, svazek 48708/011, II. díl hlavního svazku,list 2.

Stanislav Pořický se chytil na návnadu StB: „Američan" i jeho auto patří k StB. (Zleva Ladislav Blažek, uprostřed Stanislav Pořický, vpravo Pavla Bednaričová se synem).
Zdroj: *Obvodní soud pro Prahu 1*

Koncem roku 1984 Keilberth neodešel definitivně ze služeb jen pražské StB, ale i kontrarozvědky jako celku. Jaký byl konkrétní obsah dosavadní spolupráce, lze zjistit jen rámcově. Něco napoví rozsah svazku. Svazek agenta Správy StB Praha Arnolda Keilbertha, skartovaný v prosinci 1989, čítal za jedenáct let spolupráce okolo 2,5 tisíce listů.

Zprávy spolupracovníka ROTA se ale zachovaly v jiných svazcích StB.[14] Například v osobním svazku, ve kterém StB „rozpracovávala" mluvčí Charty 77 Marii Ruth Křížkovou, se nachází záznam číslo 501 (tzn. tolik záznamů bylo do té doby získáno od tohoto tajného spolupracovníka) s názvem *Jednání představitelů CHARTY 77 o vydání prohlášení k rozmístění raket na území ČSSR*. Zprávu agent získal po předchozím úkolování Státní bezpečností rozhovorem s tehdejší mluvčí Charty 77 Annou Marvanovou, kterou navštívil 5. listopadu 1983. Jako opatření je uvedeno: *„Pramen je nadále úkolován ke zjišťování zájmu a připravovaných akcích* [sic] *představitelů CHARTY 77."*[15] Samotná zpráva poměrně podrobně charakterizuje probíhající diskusi i názorové střety mezi signatáři Charty 77 při přípravě dokumentu Charty 77 č. 38/83 *Otevřený dopis*

14) Jedna ze zpráv agenta IGNÁCE (Arnolda Keilbertha) se dochovala v osobním svazku „Dialog" (veden na Pavla Kohouta) a byla otištěna ve zmíněné publikaci Radka Schovánka *Svazek Dialog: StB versus Pavel Kohout*, s. 264.

15) ABS, fond operativní a vyšetřovací svazky StB, a. č. 795797 MV, osobní svazek krycí jméno RUTH, vedený na Marii Ruth Křížkovou, 2. část svazku, listy 121–123.

APPLICATION FOR EMPLOYMENT
IN THE FOREIGN SERVICE OF THE UNITED STATES
(This Application is for Field Use Only)

FORM APPROVED
BUDGET BUREAU NO. 47-R064.5

POST (Not to be filled by applicant)

DATE OF APPLICATION

IONS - Answer all questions fully. Type or print answers. For additional space use attach plain sheets of paper. Complete the form in triplicate.

PHOTOGRAPH TAKEN IN PAST 12 MONTHS

1. NAME IN FULL (In the case of Spanish or Portuguese or other double names, add mother's family name in parentheses) (Last) (First) křestní jm. (Middle) STANISLAV

2a. NAME AT BIRTH, IF DIFFERENT FROM ABOVE

2b. HAVE YOU EVER BEEN KNOWN BY ANY OTHER NAMES? ☐ Yes ☐ No If answer is "Yes", Give Name, Time, Place, and Circumstances Under Item 37.

3. MARITAL STATUS stav
☐ Single
☐ Married
☐ Remarried ROZVEDENÝ
☐ Widowed
☐ Divorced
☐ Separated

4. PRESENT ADDRESS AND TELEPHONE NUMBER

5. DATE OF BIRTH (Month, Day, Year) dat.nar. 30. 7. 1946

6. PLACE OF BIRTH (City, Country)

7. SEX ☐ Male ☐ Female

8. HEIGHT výška 186 cm Ft. In.

9. WEIGHT váha 83 kg. Lbs.

10. COLOR OF EYES

11. COLOR OF HAIR

E ANY SPECIAL OR OUTSTANDING CHARACTERISTICS OR IDENTIFYING MARKS zvláštní znamení
jizva 2 cm u levého oka

13. PREVIOUS ADDRESSES DURING PAST TEN YEARS

Dates		Street and Number	City (district/province)	Country
	To			

14. LIST EACH COUNTRY OF WHICH YOU HAVE BEEN A CITIZEN GIVING DATES AND MANNER OF ACQUISITION OF EACH CITIZENSHIP

Dates	Country	How Citizenship Was Acquired

NAME OF HUSBAND/WIFE (If Wife, maiden name)

b. DATE OF BIRTH

c. PLACE OF BIRTH (City, Country)

NT ADDRESS IN FULL

e. PRESENT OCCUPATION

NALITY AT BIRTH

g. PRESENT NATIONALITY

6. CHILDREN

Name	Date of Birth	Present Address in Full	Occupation

ER'S NAME

b. DATE OF BIRTH

c. PLACE OF BIRTH (City, Country)

NT ADDRESS IN FULL

e. PRESENT OCCUPATION

NALITY AT BIRTH

g. PRESENT NATIONALITY

OPTIONAL FORM 174 (Rev. 6-78)
DEPT. OF STATE

Dotazník, který Stanislavu Pořickému údajně poslala CIA, ve skutečnosti to však byla II. správa Státní bezpečnosti.

Zdroj: *Obvodní soud pro Prahu 1*

západoevropským mírovým hnutím. Víme tedy, že spolupracovník ROT předával poměrně dost zpráv (průměrně okolo padesáti ročně), již v době řízení kontrarozvědkou předával informace týkající se Charty 77 a byl v tomto směru i konkrétně řízen.

Spolupracovníkem rozvědky na domácím bojišti

Od prosince 1984 byl tedy Arnold Keilberth v řízení 37. odboru I. správy SNB. Byl veden v kategorii „ideospolupracovník“,[16] krycí jméno ARNOL (zprvu jen ARNO, ovšem i po změně bylo jeho krycí jméno dost průhledné). První schůzka s novým „řídícím orgánem“ mjr. Oldřichem Vacou-DRTINOU (Keilberthovi se ale představoval jménem VÁGNER) se uskutečnila 18. října 1984 a za následující rok jich pak proběhlo 42, tzn. průměrně jedna za devět dní! Většina z nich se konala v konspiračním bytě ALICE, případně v různých místech Prahy 8 (např. Nad Rokoskou, v Troji), protože sídlo rozvědky stejně jako Keilberthovo bydliště se nacházely v této pražské čtvrti. Podle hodnocení z 10. prosince 1985 při schůzkách předal za rok spolupráce celkem 53 informačních podkladů a dokumentů s průměrnou kvalitou 3,01 a využitelností 98,1 % (!).[17] Dvě informace byly označeny jako „velmi cenné“, jedenáct pak jako „cenné“. Týkaly se situace na pražských velvyslanectvích USA, NSR a Velké Británie, diplomatů USA a korespondentů zahraničních médií v Praze.[18]

Další vyhodnocení rozvědky z 13. května 1987 charakterizuje Keilbertha takto: Schopný, aktivní, disciplinovaný, iniciativní, zkušený, vynalézavý v umění jednat s lidmi, umí si vytvořit důvěru. Dokázal si vybudovat velmi širokou „stykovou základnu“, od „krajní pravice“ až po centrální úřady, velvyslanectví západních zemí v Praze i v zahraničí. Soustavné prověrky spolupracovníka různými prostředky (jinými tajnými spolupracovníky či cenzurou korespondence, případně odposlechy) potvrzovaly pravdivost předávaných poznatků, o spolupracovníkovi nebyly zjištěny žádné nedostatky. Byl k režimu loajální. Podle svých opakovaných vyjádření (a to i mimo okruh příslušníků StB) se stále cítil být komunistou. Informace předával zpracované a napsané na stroji, kromě toho byl dodatečně k věci „vytěžován“ i na schůzkách. Z jeho zpráv byly tzv. řídícím orgánem (s ním byl spolupracovník prakticky výhradně ve styku) zpracovávány z jednotlivých poznatků „informační podklady“; od října 1984 do května 1987 jich bylo 107. Kromě toho za toto období předal i 9 dokumentů. Kvalita zpráv dosahovala průměrně hodnoty 2,9 a využitelnost činila slušných 98 %. Velké množství informačních podkladů bylo předáváno přímo ministrovi vnitra, a některé dokonce i Gustávu Husákovi. Dne 28. června 1985 přišlo z informačního odboru rozvědky hodnocení tří informačních podkladů, které byly postoupeny právě Husákovi s hodnocením „velmi cenné“ a „cenné“. Z tohoto místa byl vyjádřen zájem o další informace z tohoto prame-

---

16) IS – ideospolupracovník. Vědomý spolupracovník rozvědky z řad politicky spolehlivých československých občanů. Členství v komunistické straně bylo doporučující okolností. Ideospolupracovníci podávali informace o prostředí a objektech v zahraničí, typovali své kontakty či je podle pokynů verbovali.

17) Klasifikace využitelnosti zpráv, jak ji používali analytici rozvědky: 1 – velmi cenná; 2 – cenná; 3 – zajímavá; 4 – částečně zajímavá; 5 – hodnotu nelze stanovit; 6 – bezcenná.

18) ABS, svazek 48708/011, list 14, Vyhodnocení, 10. 12. 1985, 37. odbor, nepodepsáno.

Stanislav Pořický vkládá pod utajeným (skrytým) dohledem StB dotazník do „mrtvé schránky“. Pramen: Obvodní soud pro Prahu 1

ne.[19] Toto neobvyklé ocenění je výmluvným dokladem o schopnostech spolupracovníka ARNOLA.

Informace byly často pro StB dosud zcela neznámé a nové a týkaly se řady oblastí: činnosti a názorů západních diplomatů působících na zastoupeních USA, SRN, Velké Británie a Kanady v Československu, dále problematiky Číny, jednání západních politiků v ČSSR (Hans D. Genscher, Willy Brandt, Peter Glotz z SPD, Geoffrey Howe, John Whitehead), jejich názorů na politický vývoj v ČSSR, na sjezdy KSČ, na státní návštěvy, týkaly se i akcí Západu proti komunistickému Československu na území ČSSR. Práce novináře mu dovolovala nenápadný pohyb v mnoha různých prostředích. Pro StB byli nejzajímavější zahraniční diplomaté a novináři působící v Československu. Kromě toho znal díky své profesi i pro StB velmi zajímavé prostředí disidentů. Tam byl vnímán jako jeden z prostředníků ve styku se zahraničními médii, která byla pro naprostou cenzuru v Československu pro opozici velmi důležitá. Jako vyhozený člen KSČ, nepochybně z minulosti známý okruhu podobně postižených disidentů, mohl byl vnímán v opozičních kruzích jako důvěryhodná osobnost. Na základě předaných informací byla prováděna i „opatření po kontrarozvědné linii“, tedy proti „vnitřnímu nepříteli“.

19) ABS, svazek 48708/011, II. část osobního svazku, list 28, Hodnocení informací, náčelník 17. odboru I. správy SNB plk. Jan Stehno-SKOŘEPA, 28. 6. 1985.

Souhrnná vyhodnocení za období od poloviny roku 1987 do konce roku 1989 nejsou k dispozici a byla patrně zničena. Spis „ideospolupracovníka“ ARNOLA se dochoval v torzovitém stavu. Podle různých dílčích údajů lze ale předpokládat, že spolupráce byla stále stejně prospěšná pro obě strany.

Za dva a půl roku (tj. do května 1987) obdržel ARNOL od rozvědky odměny i úhrady nevyúčtovaných „výdajů“ ve výši 20 890 Kčs.[20] Průměrná měsíční zhruba 700korunová přilepšení nebyla v té době zanedbatelná. Navíc si Keilberth vymohl na ministerstvu vnitra příplatek k invalidnímu důchodu (trpěl tzv. Bechtěrevovou nemocí). Již od března 1975 pobíral částečný invalidní důchod (819 Kčs). V dalších letech pracoval porůznu, jako noční vrátný i zahraniční dopisovatel. Zdravotní stav se sice zhoršoval, takže od roku 1982 dosáhl plné invalidity, jenže k nároku na plný invalidní důchod mu chybělo několik odpracovaných let. Proto po složité výměně korespondence mezi týlovými složkami FMV a rozvědkou bylo nalezeno řešení, které uspokojilo potřeby spolupracovníka, nedekonspirovalo jej a bylo průchodné i pro ministerskou administrativu. FMV mu zpětně započítalo nikdy neexistující (!) pracovní poměr z let 1976–1986, která Keilberth podle nově ad hoc vystavených dokladů „papírově“ odpracoval formou cizojazyčných překladů pro FMV. Nyní mohl žádat o plný invalidní důchod. Ovšem z konspirativních důvodů nebyl vypočítáván nový výměr přes Správu sociálního zabezpečení, kde by náhlý vznik odpracovaných let v minulosti možná vzbudil nevítaný zájem. Vše bylo vyřešeno v rámci FMV. Od 1. ledna 1987 měl tedy Arnold Keilberth nárok na doplatek k důchodu ve výši 1261 Kčs, později byl doplatek zvyšován. Z důvodu utajení mu nebyl zasílán běžně poštou (protože zasílání legálního a ještě dalšího, druhého důchodu by asi vzbudilo podezření pošty), ale byl vyplácen při schůzkách „řídícím orgánem“. Díky spolupráci s StB si tak měsíčně Keilberth přišel v letech 1985–1989 „mimo“ na zhruba 2000 Kčs, což byla částka blížící se tehdejšímu průměrnému platu.

Keilberth se po listopadu 1989 zaštiťoval přátelstvím s řadou disidentů: „[…] *trvám na tom, že nejsem a nikdy jsem nebyl tajným spolupracovníkem StB, nebo o tom alespoň nic nevím. Nevím nic o tom, že bych měl mít krycí jméno ROT a další, nikdy jsem uvedeným příslušníkům StB nepředal žádné písemné zprávy a rozhodně ani ústní informace ve vztahu k případu Pořický a čsl. občanům vůbec.* […] *Udělal jsem několik filmů o životním prostředí v severních Čechách, mimo to jsme natáčeli pořady s Chartou, Českými dětmi, s různými historiky, také s panem Havlem apod. Mohu říci, že jsem se stýkal a mezi své přátele zařazuji takové lidi, jako Věnek Šilhán, jeho žena, Anička Marvanová, Václav Malý, pan Zvěřina, kardinál Tomášek, Jiří Hájek, Miloš Hájek, Slavík, Dubček apod. Také znám a dlouhodobě jsem se stýkal s Radimem Paloušem a dalšími lidi z organizace Charta 77, České děti apod.*“[21]

Je pravda, že v dochovaných celkových vyhodnoceních rozvědky se píše o ARNOLOVĚ zpravodajství z oblasti vnitropolitické velmi vágně, asi v tom duchu, že „*na základě ARNOLOVÝCH informací jsou prováděna i opatření po kontrarozvědné linii.*“

---

20) ABS, svazek 48708/011, listy 15–19, Vyhodnocení, 13. 5. 1987, 37. odbor I. správy SNB, podpis pod vyhodnocením byl překryt bělobou.

21) Spis Obvodního soudu pro Prahu 1, č. j.: 5 T 00108/97, svazek III/1, listy 150–159, Protokol o výslechu svědka Arnolda Keilbertha, 1. 11. 1990, odbor inspekce ředitele BIS.

Zdánlivým důkazem ve prospěch ARNOLA je třeba i rukopisná poznámka na písemném požadavku 10. odboru (náplň práce: „kontrarozvědné rozpracování nepřátelských seskupení“) II. správy SNB o využití spolupracovníka 37. odboru I. správy SNB k akci ADAM (Ladislav Lis)[22] a Helsinskému výboru z 25. května 1989 – *„Kpt. Zitkovi telefonicky toto sdělení, že IS ARNOL v tejto oblasti využívaný není a nebude, vzhledem k tomu, že IS je využívaný v oblasti zahr. politiky. Pántik 15/6 89.“* Tento záznam je ovšem v rozporu s jiným dochovaným záznamem, který dokládá, že k uvedené události byl ARNOL kontrarozvědkou po dohodě s rozvědkou velmi cíleně využit.

Dochované tzv. pracovní podsvazky „ideospolupracovníka“ ARNOLA obsahují údaje o uskutečněných schůzkách za období říjen 1984 až červenec 1987, kopie předaných vlastnoručních (strojopisných) zpráv Arnolda Keilbertha i informační podklady z těchto zpráv zpracované. Zde zjistíme něco naprosto odlišného.

Byl velmi dobře informován i o průběhu setkání chartistů se zahraničními politiky, diplomaty a novináři. Podával rozvědce zasvěcené informace o střetech uvnitř Charty 77, o jejích názorových proudech. Jen za rok 1985 bylo z předaných informací zpracováno 29 konkrétních „informačních podkladů“ pro využití kontrarozvědkou pro boj proti vnitřnímu nepříteli.

Kromě avizovaných zpráv ze setkání a rozhovorů se západními a čínskými diplomaty a novináři tvoří snad polovinu předaných zpráv a informací poznatky z prostředí disentu. Nejde snad jen o formální a všeobecně známé postřehy či pomluvy. Jde často o prvotní signály o přípravě dokumentů Charty 77 a o připravovaných akcích. Tyto s předstihem a operativně předávané poznatky nepochybně umožňovaly Státní bezpečnosti provést účinná paralyzující opatření. Informace zpracované formou tzv. informačních podkladů byly předávány neprodleně 17. odboru (informačnímu) I. správy SNB, který poskytoval zprávy dalším příslušným místům. Při nebezpečí z prodlení byl informován přímo ministr vnitra Vratislav Vajnar nebo I. náměstek FMV genmjr. Aloiz Lorenc.

Prvním zaznamenaným významným dokumentem je *Pražská výzva* z 11. března 1985. O diskusi autorského okruhu a průběhu přípravy dokumentu informoval ARNOL již na schůzce 5. února 1985. Dále o tomtéž tématu průběžně informoval a na schůzce 6. března 1985, tedy pět dní před oficiálním vydáním dokumentu Charty 77 č. 5/85, předal vlastnoruční zprávu s komentářem k dokumentu i vlastní exemplář *Pražské výzvy*. Zpracovaný informační podklad *Charta 77 – příprava nového dokumentu k Jaltě* s přílohou, dokumentem Charty 77 5/87, byl předán 17. odboru pro využití v rámci FMV i StB.

V disentu se ARNOL soustředil na dva hlavní okruhy: bývalé komunisty a katolickou církev. První okruh příliš nepřekvapuje, do konce šedesátých let docházel Keilberth i na ÚV KSČ a nepochybně mohl nyní těžit z dřívějších kontaktů. Zaměření na církev je překvapivé. Možná vzniklo díky zájmu televize ARD. ARNOL se vcelku často

---

22) Osobní svazek pod heslem ADAM byl založen 29. 6. 1984 pod registračním číslem 28364 na Ladislava Lise (1926). Svazek byl údajně skartován 8. prosince 1989.

setkával s katolickým knězem a aktivistou Charty 77 Václavem Malým.[23] Zajížděl do Bratislavy, kde se účastnil natáčení rozhovorů pro ARD zejména s disidentem Jánem Čarnogurským (v dubnu 1985), jednou i s knězem podzemní katolické církve Antonem Srholcem (16. června 1985). V červenci 1985 informoval často o známé pouti na Velehradě, které se jako člen štábu ARD zúčastnil.

Tak například na schůzce 26. června 1985 předal informace, na jejichž základě byly zpracovány informační podklady: *Shromáždění na Velehradě – informace; Katolická církev (Velehrad) – informace; TOMÁŠEK – CASSAROLI – informace; Katolická církev – informace o činnosti studia ARD v Praze* (tento IP s poznámkou *„velké nebezpečí dekonspirace – žádost o zachování přísné konspirace při manipulaci“*). Pro poslední IP podal vlastnoruční strojopisnou zprávu *Zaznam o natačeni ARD v Bratiskavě dne 6. 6. 1985 – interview pro ARD Anton Srholec a návštěve u kard. Tomaška* [sic].[24]

Na schůzce 30. listopadu 1986 předal ARNOL s měsíčním předstihem významný dokument Charty 77 č. 1/87 *Slovo ke spoluobčanům*, datovaný až 1. lednem 1987. Dokument k 10. výročí zveřejnění základního prohlášení Charty 77 byl okamžitě předán k využití informačnímu odboru rozvědky.[25]

Státní bezpečnost se jistě nejen díky zavčas předanému dokumentu důkladně připravovala na potlačení i skromného připomenutí výročí. Nejviditelnějším byl postup v případě tiskové konference, kterou Charta 77 svolala k desátému výročí zveřejnění základního prohlášení na 6. ledna 1987 do salonku Restaurace v Korunní v tehdejší ulici W. Piecka na Vinohradech. ARNOL předal rozvědce informaci na narychlo svolané schůzce v Praze-Troji týž den ve 14 hod., asi okamžitě poté, co se o konferenci jako spolupracovník zahraniční televizní společnosti dozvěděl. Konference se měla konat pro zahraniční novináře v restauraci od 17 hod. Zpráva byla předána urychleně k využití informačnímu odboru rozvědky a odtud putovala nepochybně na X. správu SNB.

V důsledku toho byla restaurace urychleně uzavřena, jak vyplývá z informace předané ARNOLEM na další schůzce, která se konala 8. ledna 1987. Předal tehdy vlastnoruční zprávu: *Zaznam o udalosti Charty 77 k dny 6. leden 1987* [sic]. Po zjištění, že v restauraci *„je uzavirani“* (již byla uzavřena, nebo se právě uzavírala?), se přítomní přesunuli do bytu signatářů Charty 77 Němcových v Ječné ulici (podle informace zveřejněné Chartou 77 to ale byl byt mluvčího Martina Palouše!), kde se tisková konference přece jen uskutečnila. ARNOL informoval o jejím programu, o přítomných novinářích i signatářích Charty 77…[26]

Sdělení VONSu č. 601 o akcích Státní bezpečnosti k 10. výročí Charty 77 popisuje ještě daleko důkladnější opatření StB. Již koncem roku byli vyslýcháni stávající i nastupující mluvčí, jež byli zastrašováni trestním stíháním v případě zveřejnění dokumentů k výročí. Ve dnech 5.–7. ledna 1987 pak StB minimálně 16 signatářů střežila

---

23) Nynější biskup Václav Malý dnes považuje tehdejší vztah k Arnoldu Keilberthovi za přátelský. Nikdy jej nepodezříval ze spolupráce s StB (ačkoli prý jiní taková podezření vyslovovali). Odmítá ale, že by Keilbertha seznamoval s důvěrnými informacemi z prostředí Charty 77. Rozhovor V. Malého s autorem, 5. 2. 2007.

24) ABS, svazek 48708/020, listy 222–237, Záznam o schůzce 26. 6. 1985, přílohy a zpracované informační podklady.

25) ABS, svazek 48708/021, listy 139–145, Záznam o schůzce 30. 11. 1986, přílohy.

26) ABS, svazek 48708/021, listy 181–185, Záznamy o schůzce 6. 1. 1987 a 8. 1. 1987 a přílohy.

Sdělení č. 601 (Akce Státní bezpečnosti k 10.výročí Charty 77)

Již v posledních dnech loňského roku byl při návratu z pobytu v jižních Čechách zadržen Václav Havel a byly mu odňaty různé písemnosti. V posledních prosincových dnech byli vyslýcháni někteří mluvčí úřadující i nastupující mluvčí Charty 77, přičemž byli varováni, že v případě zveřejnění výročních dokumentů bude proti nim zahájeno trestní stíhání. Ve dnech 5.-7.1.1987 pak Státní bezpečnost provedla rozsáhlou akci, jejímž cílem zřejmě bylo zabránit vydání nových dokumentů Charty 77 a uspořádání tiskové konference se zahraničními novináři. Dokumenty bez problémů vyšly a dostalo se jim značné publicity v zahraničí, tisková konference se nakonec -po uzavření restaurace, kde pro ni byl pronajat salónek - uskutečnila v bytě mluvčího Charty 77 Martina Palouše za účasti sedmi zahraničních novinářů.

Akcí StB bylo přímo postiženo minimálně šestnáct signatářů Charty 77. Václav Benda, Jiří Dienstbier, Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Lis, Václav Malý, Jan Štern, Petr Uhl a Josef Vohryzek byli po celé tři dny střeženi ve svých bytech, navíc byli většinou podrobeni dlouhým výslechům (L.Lis byl vyslýchán devět hodin, V.Malý dvakrát po šesti hodinách). Vyslýcháni byli též Rudolf Battěk, Oldřich Hromádko, Anna Marvanová, Pavla Paloušová a Anna Šabatová. Po Janu Litomiském a Libuši Šilhánové, nastupujících mluvčích Charty 77, kteří se 5.1.ráno prozíravě nenacházeli ve svých bytech, StB po celou dobu usilovně pátrala.

Při celé akci došlo k několika kuriozitám. Přes masivní obklíčení příslušníky StB se v průběhu tiskové konference neznámým pachatelům podařilo poškodit elektrický rozvod v domě Martina Palouše, takže konference musela končit při svíčkách. Václav Benda byl předveden spolu se svou dvouapůlletou dcerou Markétou (se jmenovanou se zacházelo krajně korektně, směla se na oddělení VB vyčůrat a zhruba po hodině byla odvezena domů), po dobu jeho zadržení se šest až osm příslušníků StB domáhalo vstupu do bytu a pokoušelo se vyslýchat jeho další nezletilé děti.

Došlo však také k několika výraznějším porušení zákona, která vykazují skutkovou podstatu trestných činů, spáchaných příslušníky StB. Václav Malý, který byl vůbec podroben nejrůznějším šikanám, byl při výslechu zastrašován ukazováním střelné zbraně a neurčitými hrozbami jejího možného použití. Ladislav Lis byl zcela nezákonně přinucen opustit Prahu. Většina ostrah se dopouštěla zjevného omezování osobní svobody, když střeženým signatářům bránila v opuštění jejich bytů; Pavle Paloušové byl dokonce opakovaně znemožněn návrat do vlastního bytu.

Celá akce StB odporovala platným čs.zákonům i mezinárodním závazkům čs.státu a poškozovala zájmy evropského uvolnění. Navíc byla dokonale pošetilá: vydatně totiž přispěla k široké publicitě dokumentu Charty 77, jehož vydání se policejní orgány pokoušely zmařit.

11.1.1987

xxxxxx xxxxxx xxxxxx

Vzhledem k rozsahu dokumentů Charty 77 č.2 a 3/87, které zveřejňujeme v tomto čísle v plném znění, byly jsme nuceni přesunout publikování dalších textů do Info o Ch 77/2/87. Jde zejména o prohlášení některých západních státníků k 10.výročí Charty 77, o materiály Jazzové sekce, o děkovnou řeč Milana Šimečky k převzetí ceny Jana Palecha, o informace z chystaných (a po vydání tohoto čísla již proběhlých) oslavách 10.výročí Chaety 77 ve Skandinávii a o navazujících akcích. Rovněž jsme vypustili rubriku materiálů FIDH a rubriku krátkých zpráv.

xxxxxxx xxxxxx xxxxxxx

Sdělení Charty 77 č. 601 ze dne 11. 1. 1987 věnované akcím Státní bezpečnosti k 10. výročí vzniku Charty 77.

Zdroj: *Libri prohibiti, INFOCH č. 1, 1987*

v jejich bytech, bránila jim v pohybu mimo bydliště. Většinu z nich podrobovala dlouhým výslechům (Ladislav Lis byl vyslýchán dokonce devět hodin). Václav Malý byl při výslechu zastrašován hrozbou použití střelné zbraně. Během samotné tiskové konference „neznámý pachatel" poškodil elektrický rozvod v domě, takže závěr konference proběhl při svíčkách. Konference se zúčastnilo jen osm signatářů Charty 77 a sedm zástupců zahraničních médií. Na programu bylo zejména představení výročního dokumentu a oznámení nových mluvčích. Na jednu stranu bylo toto masivní zastrašování dokonalou ukázkou trvajícího potlačování občanských svobod v Československu a skvělou reklamou Chartě 77 v zahraničí.[27]

Ze schůzky 18. února 1987 zpracovala rozvědka celkem pět informačních podkladů: *Charta 77 – styky na disidenty v ZSS*; *Charta 77 – předpokládaná činnost v příštím období*; *ZU USA v Praze – kontakty na Chartu 77*; *Charta 77 – rozdělení jednotlivých směrů* a *Kardinál Tomášek – informace*.[28]

V celé řadě případů předával ARNOL dokumenty Charty 77 i články, studie a otevřené dopisy dalších jednotlivců, ovšem buď v době jejich uvolnění pro tisk nebo až poté. Což bezpochyby již nebyl pro signatáře Charty 77 příliš velký problém.

Bohužel, detailní popis činnosti a výsledků „ideospolupracovníka" ARNOLA končí prakticky v červenci 1987. Pracovní podsvazky z období srpen 1987 až prosinec 1989 byly v prosinci 1989 péčí ARNOLOVA „řídícího orgána" kpt. Kántora-PÁNTIKA zničeny.

Činnost ARNOLA neměla spočívat jen v předávání informací, ale také v ovlivňování nepřátelského prostředí pomocí tzv. aktivních opatření. Prvním bylo AO VÝROK 12, týkající se vystoupení občanské iniciativy bývalých komunistů, zvané *Klub za socialistickou přestavbu – OBRODA*. V prosinci 1988 požadovala radikálnější část členů klubu zveřejnit program v západních médiích, druhá část, která stále doufala v rehabilitaci ze strany KSČ, byla proti. Úkol ARNOLA v této věci není z dochovaných dokumentů jasný, nakonec klub veřejně vystoupil až v únoru 1989.[29]

V květnu 1989 měl dostat úkol v druhém AO s krycím názvem AO KAMERA. Šlo o plánovaný telemost Československé televize a ZDF, v němž měl ARNOL ovlivňovat natáčení příspěvku ZDF žádoucím směrem. Nakonec bylo od záměru z obavy před dekonspirací IS ARNOLA upuštěno. V souvislosti s tím je ale zajímavý komentář k využívání IS ARNOLA z 30. května 1989: *„O poznatcích k československé opozici získaných od IS ARNOLA jsou v případě nebezpečí z prodlení informováni ss. Chovanec a Žák z II. S-SNB a informace jsou následně zasílány cestou 17. odboru na II. S-SNB. U některých závažných poznatků, kde by jejich využitím mohlo dojít k dekonspiraci pramene, byl v minulosti informován s. ministr Vajnar a Kincl, případně některý z náměstků."*[30]

---

27) Samizdatové periodikum *Informace o Chartě 77* č. 1/1987, *Sdělení č. 601*: *Akce Státní bezpečnosti k 10. výročí Charty 77* a zpráva *Tisková konference k 10. výročí založení Charty 77*.

28) ABS, svazek 48708/021, listy 194–199, Záznam o schůzce 18. 2. 1987 a informační podklady.

29) ABS, svazek 48708/011, listy 130–131, AO VÝROK 12 – vyhodnocení, 13. 12. 1988, 37. odbor I. správy SNB, mjr. LUŇÁČEK (Josef Kubů), FALKMAN (Karel Platil), adresováno 36. odboru I. správy SNB.

30) ABS, svazek 48708/011, listy 144–145, TS ARNOL – zpráva o využívání TS, 30. 5. 1989, 37. odbor I. správy SNB, mjr. LUŇÁČEK (Josef Kubů), SKALKA (Václav Dub).

Po listopadu 1989

Kontinuita spolupráce ARNOLA s I. správou SNB nebyla listopadovými událostmi 1989 zprvu narušena. O tom svědčí i skutečnost, že 23. listopadu 1989 byla ARNOLOVI udělena další odměna 1500 Kč *„za příkladné plnění úkolů v oblasti zahraničněpolitické v říjnu a listopadu 1989“*.[31]

Mikuláš Kántor byl v letech 1989–1990 posledním řídícím orgánem spolupracovníka „Arna“.
Zdroj: *ABS*

V roce 1990 se uskutečnilo ještě pět schůzek, poslední 26. dubna 1990 v Zámecké vinárně v Mělníku, kde naposledy oslavil spolupracovník ARNOL narozeniny se svými řídícími důstojníky z rozvědky (nyní přejmenované na Zpravodajskou správu FMV) mjr. Josefem Kubů-LUŇÁČKEM a kpt. Mikulášem Kántorem-PÁNTIKEM. V tomto období byl již výhradně orientován na udržování kontaktů na ambasádách, zejména Velké Británie, USA a SRN. Na schůzce 18. ledna 1990 dostal například za úkol při plánovaném setkání se západoněmeckým konzulem Rüngerem zjistit informace o konzulově práci, rodině, osobním životě a o postojích oficiálních míst SRN ke změnám v ČSFR.[32]

Na první lednové schůzce ARNOL informoval o přijetí nabízeného místa vedoucího kanceláře ZDF v Praze.

Ve vyhodnoceních z roku 1990 ve svazku IS ARNOLA je celková spolupráce silně bagatelizována a její zaměření popisováno v rozporu s dokumenty, které obsahovaly pracovní podsvazky. Patrně jej jeho „řídící orgán“ Mikuláš Kántor-PÁNTIK chtěl chránit. V podstatě jsou doklady o sledování disentu obsaženy pouze v tzv. pracovních podsvazcích číslo /020 a /021, jediných, jejichž kopie na mikrofiších se dochovaly. Ostatní, v originále dochované části svazku spolupracovníka ARNOLA, jsou v tomto ohledu v podstatě nezávadné.

V červenci 1990 se objevuje problém: lustrační list inspekce ředitele Úřadu na ochranu ústavy a demokracie FMV. Podle stále fungujícího předlistopadového systému blokace byl lustrační list doručen majiteli svazku – tedy nyní 37. odboru Zpravodajské správy FMV (od 15. února 1990 nástupci I. správy SNB). Lustrujícímu útvaru byl současně doručen příkaz k předání poznatků. ÚOÚD tedy rozvědku informuje, že Arnold Keilberth figuruje jako svědek v nyní prošetřovaném případu „realizace“ StB z roku 1983. Jde o již popsaný případ provokace StB proti Stanislavu Pořickému.

V následujícím období se odehrála řada jednání s požadavkem předání poznatků ze svazku spolupracovníka ARNOLA z roku 1983, které byly koncem roku 1984 převzaty z kontrarozvědky při převedení spolupracovníka do řízení rozvědky. Dne 24. září 1990

31) ABS, svazek 48708/011, II. část osobního svazku, list 156, Návrh na udělení odměny, 23. 11. 1989, návrh kpt. PÁNTIK.

32) ABS, svazek 48708/25, listy 5–6, Záznam o schůzce, 18. 1. 1990.

proběhlo poslední jednání s tím, že požadavku nelze vyhovět, protože žádané dokumenty byly v minulosti řádně skartovány. Byly údajně v souladu s předpisy skartovány bez ofotografování, protože to byly materiály převzaté od jiné součásti a neměly pro rozvědku operativní hodnotu.

Pozoruhodné je, že většina materiálů ze svazku tajného spolupracovníka kontrarozvědky ARNOLA byla skartována údajně 5. a 6. prosince 1989. Skartováno bylo celkem 5813 listů ze svazku spolupracovníka ARNOLA, ponecháno (nebo přefotografováno na mikrofiše) bylo pouhých 808 listů. Pikantní skutečností je, že požadavek Úřadu na ochranu ústavy a demokracie vypátrat materiály dostal k vyřízení kpt. Mikuláš Kántor-PÁNTIK, tedy ARNOLŮV „řídící orgán“ od září 1989, který s ním byl ve styku i v roce 1990, a současně člověk, jenž je podepsán pod všemi skartačními protokoly materiálů jeho svazku… Mikuláš Kántor odešel z rozvědky až v březnu 1991, ze služeb SNB pak v září 1992.

Nakonec byl Arnold Keilberth skutečně vyslechnut inspekcí ÚOÚD jako svědek, další vyšetřování dané věci se jej nijak nedotklo.

Jako problém se v polistopadovém Československu ukázala výplata „doplatků důchodu“ z fondů FMV. Poslední peníze převzal ARNOL osobně 12. ledna 1990. Další doplatky mu posílala postupně složenkami rozvědka, naposledy 28. listopadu 1990. Po zániku Zpravodajské správy FMV dne 18. října 1990 (a jejím nahrazením Úřadem pro zahraniční styky a informace) ale vyvstal problém dalších výplat „důchodu“. Proto bylo nalezeno řešení v bezhotovostních převodech na sporožirový účet Arnolda Keilbertha, poslední informace potvrzující převody pravidelných měsíčních částek 1375 Kč je datována zářím 1991. Dokdy vyplácela bezpečnostní služba demokratického státu ze státních peněz neoprávněně a podvodně nárokované peníze, fakticky vyplácené mj. za sledování disidentů, není jasné. Proto je myslím důležité tyto podrobnosti zveřejnit. Bylo to možná až do září 1994, kdy byl svazek „ideospolupracovníka“ ARNOLA Úřadem pro zahraniční styky a informace uložen konečně do archivu.

Arnold Keilberth se dožil vydání tzv. *Cibulkových seznamů* v roce 1992 i přijetí zákona č. 140/1996 o zpřístupnění svazků bývalé Státní bezpečnosti. Dne 8. dubna 2001 zemřel. O jeho stycích se Státní bezpečností nebyla za jeho života zveřejněna žádná věcná informace.

Zbývá zodpovědět otázku, jaké motivy vedly Arnolda Keilbertha ke spolupráci s StB? Můžeme o nich jen spekulovat.[33] Keilberthův vztah k StB měl očividně jistý vývoj. Odhlédneme-li od neúspěšné epizody v roce 1957, byl v šedesátých letech tento vztah založen na patrně přijatelném základu ochrany státu před případným zahraničním ohrožením státních zájmů. Vzhledem k postavení Arnolda Keilbertha v mocenském aparátu se zřejmě jako zcela přirozené jevily jak zájem StB o vztahy k zahraničí, tak i sama spolupráce s StB. Přestože tato etapa skončila „normalizačním“ rozchodem moci a A. Keilbertha, jistý vstřícný postoj a vztah patrně přetrval.

Hůře pochopitelné je následující období tzv. normalizace. Arnold Keilberth, vylou-

---

33) Vysvětlení utajovaného vztahu nemohou zpravidla podat ani nejbližší příbuzní. Ani v tomto případě rozhovor s vdovou po Arnoldu Keilberthovi vysvětlení nepřinesl.

čený z KSČ a existenčně občan druhé kategorie, znovu navazuje kontakty se Státní bezpečností, dokonce v roce 1984 iniciativně získává lepší postavení u preferované rozvědky. Muselo se jednat o vztah založený na „vzájemné výhodnosti“. Státní moc za informace tolerovala nestandardní Keilberthovo postavení jako spolupracovníka zahraničních médií a čs. občana s množstvím výnosných kontaktů s cizinci, zahraničními diplomaty a politiky. Navíc mu státní moc poskytovala nikoliv bezvýznamné finanční prostředky formou odměn i zcela mimořádného zajištění důchodu, o nějž on sám projevil aktivní zájem. Arnold Keilberth asi považoval za spravedlivé, aby jej tímto způsobem stát odškodnil za existenční potíže, kterými jej postihl na počátku „normalizace“. Snad nějak takto vypadal princip vztahu Arnolda Keilbertha a Státní bezpečnosti. Ke svému okolí, o němž StB informoval, pak měl očividně vztah zcela pragmatický. Snažil se své styky a možnosti využít ke svému prospěchu.

DOKUMENTY

„CHLADNOU HLAVU, PLANOUCÍ SRDCE A ČISTÉ RUCE“

Rozkaz ministrů vnitra k 100. výročí narození zakladatele sovětské tajné služby Felixe Edmundoviče Dzeržinského

Petr Blažek

Vidím ohromné masy v pohybu,
jak rozmetávají starý řád,
masy, v jejichž středu se připravují
nové síly k novému boji.
F. E. Dzeržinskij
(31. prosinec 1908)

Kořeny sovětské tajné služby sahají až k 20. prosinci 1917, kdy byla na schůzi bolševické vlády (*Sovnarkomu*) ustavena Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží. Prvním předsedou Čeky, jak zněla proslulá zkratka názvu této komise, byl jmenován Felix Edmundovič Dzeržinskij, který se v druhé polovině 20. století stal oslavovaným vzorem pro příslušníky tajných policií ve všech sovětských satelitech.

Felix Edmundovič Dzeržinskij (11. září 1877 – 20. červenec 1926)

Felix Edmundovič Dzeržinskij
Zdroj: *ABS*

Zakladateli Čeky se pro jeho údajně asketické vystupování a naprostou oddanost straně dostalo přezdívky „Železný Felix“. Narodil se v rodině polského šlechtice žijícího na panství Dzeržinovo v Ošmjanském újezdu, který tehdy patřil do Vilenské gubernie. Studoval na gymnáziu ve Vilně, kde se přiklonil k socialistickému hnutí. V roce 1895 se stal členem Sociálně demokratické strany Litvy, záhy poté odešel ze školy a stal se definitivně profesionálním revolucionářem. V roce 1900 spoluzakládal Sociálně demokratickou stranu Polska a Litvy. Již v roce 1897 byl poprvé zatčen, z následujících dvaceti let strávil jedenáct ve vězení a dlouhou dobu ve vyhnanství. V letech 1905–1907 se stal jedním z vůdců revoluce ve Varšavě, po její porážce byl vypovězen na Sibiř. V období bolševické revoluce působil jako člen petrohradského vojenského revolučního výboru. V prosinci 1917 se stal prvním předsedou Čeky a jedním z hlavních organizátorů rudého teroru. V letech 1919–1923 byl lidovým komisařem vnitra a od roku 1921 současně také lidovým komisařem dopravy. Od roku 1924 byl předsedou Nejvyšší rady národního hospodářství SSSR. Od léta 1917 se stal členem ústředního výboru bolševické strany a od roku 1924 kandidátem politbyra ÚV KSSS. Dzeržinskij zemřel v Moskvě na následky tuberkulózy.

POLITICKÝ SEKRETARIÁT ÚV-KSČ.

Přísně tajné !

Číslo pořadu :

N á v r h

na slavnostní pojmenování učiliště NB v Praze .

Ministerstvo národní bezpečnosti zřídilo v Praze ústřední učiliště pro výchovu velitel - ských kádrů a operativních specialistů. Škola má kapacitu 1.150 - 1.300 žáků. Vzhledem k významu této školy navrhujeme, aby byla slavnostně dne 6.prosince přejmenována na " Učiliště F.E. Dzeržinského ".Informace v příloze.

Návrh usnesení :

Schválit návrh, aby učiliště MNB v Praze bylo dne 6.prosince 1952 slavnostně pojmenováno na " Učiliště F.E.Dzeržinského ".

Předkládá : s. Karol Bacílek

Provede: s.Karol Bacílek

Dne 18.11.1952.

Počet listů :2.

Návrh na slavnostní přejmenování školy národní bezpečnosti schválil politický sekretariát ÚV KSČ v listopadu 1952.

Zdroj: *ABS*

Proměny kultu

Přestože sovětská tajná služba vždy odvozovala svůj počátek od postavy prvního předsedy Čeky, zakladatelský mýtus se postupně vyvíjel a proměňoval. Kult Dzeržinského vznikl bezprostředně po jeho smrti. Dva dny po jeho skonu napsal Josif Vissarionovič Stalin oslavný nekrolog, kde formuloval jeho základní obrysy: *„Stará leninská garda ztratila zase jednoho z nejlepších vůdců a bojovníků. Strana utrpěla zase jednu nenahraditelnou ztrátu.“*[1] Po státním pohřbu byla v zasedacím sále důstojnického klubu sovětské tajné služby umístěna do skleněné rakve Dzeržinského figurína, která byla oblečena do vojenské uniformy a opatřena jeho posmrtnou maskou a odlitkem jeho rukou. Obdobně jako Leninova balzamovaná mumie měla sloužit jako předmět uctívání a symbol kontinuity bolševického státu. Jak však posiloval Stalinův kult, vytlačoval ostatní zakladatelské postavy sovětského impéria. Dzeržinského portrétů postupně ubývalo a nakonec byly po druhé světové válce jeho posmrtné relikvie údajně v tichosti odstraněny. Přestože se jeho kult v následujících letech zcela nevytratil, začal se opět masově pěstovat teprve v druhé polovině padesátých let, kdy vedení KGB v souvislosti s destalinizací hledalo vhodné tradice z období před vypuknutím Stalinova teroru. Symbolický návrat ztělesňovala Dzeržinského socha, která byla v roce 1959 vztyčena

Kult F. E. Dzeržinského přežíval mezi příslušníky Státní bezpečnosti až do pádu komunistického režimu. Svědčí o tom také vzpomínka Petra Placáka na jeho výslech, který se v červnu 1985 uskutečnil v Jablonci nad Nisou. „Výzdoba“ budovy tamního oddělení StB patrně vznikla v souvislosti s oslavami 100. výročí narození zakladatele Čeky. Dokládá to i podoba citátu, který je připisován Dzeržinskému – takřka totožná verze (jen místo „rozhodně“ je příslovce „naprosto“) je otištěna v níže publikovaném rozkaze tří ministrů vnitra.

„Odvezli mě do pěkné secesní vily, kde za války sídlilo gestapo a kterou po válce převzala rudá konkurence. Jestli výzdoba na Barťáku byla divoká, tak okresní fízlové se snažili svou permanentní bdělost, která měla mít nadčasový rozměr, představit o to víc: stěny budovy byly pokryté tmavě rudým sametem, před kterým na vysokém soklu svítila bělostná busta zakladatele bolševické policie Dzeržinského, nad kterým se velkými písmeny skvělo heslo otce všech fízlů-proletářů: ‚Chladný rozum, horoucí srdce a rozhodně čisté ruce!‘ Jako kdyby se člověk ocitl v estébácké svatyni, pantheonu a sarkofágu v jednom, kterýžto pocit ještě umocňoval charakteristický zatuchlý zápach, identický ve všech policejních komunistických úřadovnách – i kdyby vás tam přivedli se zavázanýma očima, hned byste věděli, kde jste.“

PLACÁK, Petr: *Fízl*. Torst, Praha 2007, s. 99.

1) DZERŽINSKÝ, Felix Edmundovič: *Projevy a články 1908–1926*. Naše vojsko, Praha 1951, s. 7.

před centrální budovou sovětské tajné služby v Ljublance.[2]

Do československého prostředí se Dzeržinského kult začal importovat záhy po únoru 1948. V roce 1951 byl v češtině poprvé publikován jeho životopis – malá brožura vyšla v edici s příznačným názvem „Hrdinové válek a revolucí“.[3] O rok později, 6. prosince 1952, byla z rozhodnutí prezidenta republiky Klementa Gottwalda pojmenována Dzeržinského jménem Ústřední škola ministerstva národní bezpečnosti ve Veleslavíně, kde se připravovaly vedoucí kádry bezpečnostního aparátu. Návrh na pojmenování učiliště, který předložil 18. listopadu 1952 ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek politickému sekretariátu ÚV KSČ, byl vysvětlen následujícími slovy: *„Tímto pojmenováním se má jednak zdůraznit, že bezpečnostní sbory československé při své práci a svém školení, hlásí se k odkazům, myšlenkám a názorům tohoto revolucionáře – čekisty, jednak má vyjádřit úzké napojení našeho odborného bezpečnostního školení na sovětský vzor. Současně má být jméno F. E. Dzeržinského závazkem pro snahu, růst politický i odborný a pracovní úsilí našich bezpečnostních orgánů.“*[4]

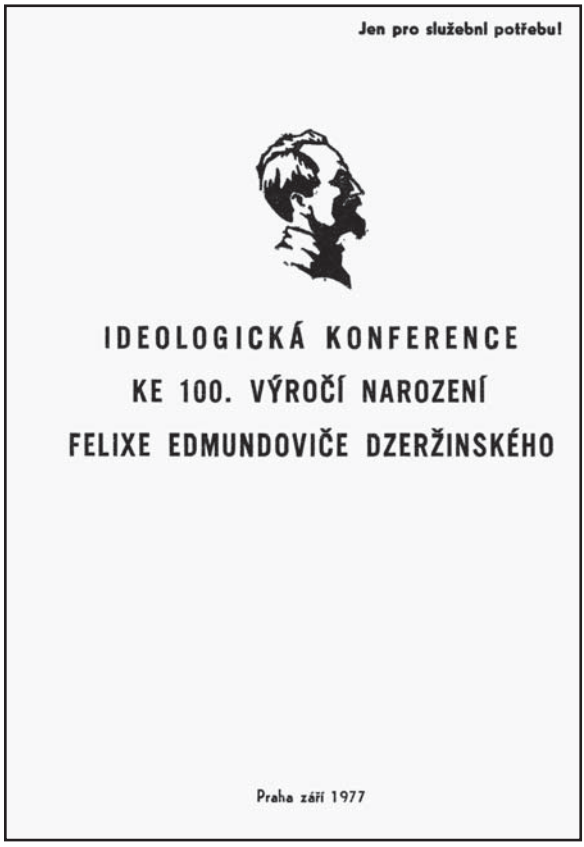

Obálka publikace s příspěvky přednesenými na konferenci ministerstva vnitra k 100. výročí narození zakladatele Čeky. Zdroj: *ABS*

---

2) Dzeržinskij byl ostatně vyzdvihován již jen proto, že po letech nebylo jednoduché najít z pozdějších vůdců sovětské tajné služby někoho, kdo by mohl jeho obrazu konkurovat. Tři z nich byli dokonce po soudu zastřeleni (Genrich Jagoda v roce 1938, Nikolaj Ježov v roce 1940 a Lavrentij Berija v roce 1953) a čtvrtý, Ivan Serov, se zastřelil sám v roce 1963. ANDREW, Christopher, MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB*. Academia, Praha 2001, s. 47.

3) LJUBAROV, G. M.: F. E. *Dzeržinský*. Naše vojsko, Praha 1951.

4) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Sekretariát ministra vnitra (A 2/1), i. j. 425, Návrh na slavnostní pojmenování učiliště NB v Praze, 18. 11. 1952. Dne 6. prosince 1962 poblahopřál všem pracovníkům k 10. výročí pojmenování jejich školy ministr vnitra Lubomír Štrougal, který ve svém rozkazu tento krok označil za *„výraz úsilí vybudovat pod vedením naší komunistické strany po vzoru sovětské Čeky československou bezpečnost jako ozbrojenou pěst dělnické třídy k ochraně všech jejích revolučních vymožeností“*. ABS, f. Rozkazy, věstníky, služební pomůcky (dále RV), i. j. 15, Rozkaz MV L. Štrougala č. 41/1962 k 10. výročí Ústřední školy MV Felixe Edmundoviče Dzeržinského.

Ustálený obraz

Obdobnými motivy byla zdůvodněna také snaha připomenout 100. výročí narození zakladatele Čeky v rozkaze ministrů vnitra Jaromíra Obziny, Josefa Junga a Štefana Lazara, který společně vydali 28. března 1977. Níže publikovaný rozkaz vedle jiného názorně ukazuje, jakým způsobem byly v komunistickém režimu pořádány ideologické kampaně.[5]

Vedení ministerstva vnitra ovlivňovalo nejenom výchovu příslušníků silových složek, ale rovněž rozhodovalo o článcích v tisku, edičních plánech nakladatelství a odbytu vydaných publikací, natáčení a uvedení pořadů v rozhlasu a televizi.[6] Podle rozkazu se dokonce uvažovalo o výstavbě památníku Dzeržinského v Praze „jako výrazu vděčnosti sovětským čekistům, kteří padli při osvobozování Československa". Přestože se kampaň obracela také k širší veřejnosti, ve skutečnosti byli hlavními adresáty příslušníci ozbrojených složek. Devět let po okupaci Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy se oslavná kampaň stala pro vedení bezpečnostního aparátu vítanou příležitostí, jak okázale proklamovat spojenectví se Sovětským svazem a prokázat bezvýhradnou loajalitu. Ukázal to nejlépe neveřejný vrchol kampaně – „ideologická konference", která se ve dnech 8. a 9. září 1977 uskutečnila na Vysoké škole SNB v Praze. Vystoupili na ní nejenom všichni tři ministři vnitra, ale také většina náměstků a náčelníků správ. Jejich projevy byly plné servility k sovětskému vedení a ani v nejmenším nepřekračovaly dávno ustálený oficiální obraz zakladatele Čeky. Několik dobových citátů ze sebraného díla oslavence bylo zabaleno do řady planých frází o čistém a neúplatném obránci bolševické revoluce.[7]

Zásadní roli při přípravě a provádění kampaně sehrály složky ministerstva vnitra, z nichž byla v říjnu 1977 vytvořena Správa pro politicko-výchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV (působila pod krycím názvem IX. správa FMV). Dokládá to také vyhodnocení činnosti za uplynulý rok, které 23. ledna 1978 předložil ke schválení Kolegiu ministra vnitra ČSSR její náčelník plk. Ing. Jaroslav Verner. Oslavy narození zakladatele Čeky zařadil mezi šest hlavních témat, kterým se jeho podřízení v roce 1977 věnovali. „Široká propagandistická kampaň" k výročí narození Dzeržinského byla podle jeho výkladu přímo spojena s „*popularizací bojových tradic*

---

5) Srov. publikovaný dokument.

6) Jak dokládají záznamy z Archivu Českého rozhlasu, snaha zadavatelů nevyšla naprázdno. První pořad o Dzeržinském vysílala stanice Vltava již necelé tři týdny od vydání rozkazu, jednalo se o rozhlasové pásmo podle románu Jurije Korolkova. V roce 1977 byly podle údajů uložených v Archivu Českého rozhlasu vysílány následující rozhlasové pořady o F. E. Dzeržinském: 1) *F. Dzeržinský. Ve jménu revoluce* (pásmo podle románu Jurije Korolkova), režisér Jan Lorman, Vltava, 15. 4. 1977, 19.00–19.30 hod.; 2) *Led a plamen* (epizody z mládí a revoluční činnosti F. E. Dzeržinského), režisér Bedřich Jansa, Praha, 24. 4. 1977, 19.20–20.15 hod.; 3) *A léta běží – F. E. Dzeržinský. Rytíř revoluce*, Praha, 13. 9. 1977, 8.00–8.45 hod.; 4) *Úloha tisku a režim hospodárnosti*, Praha, redakce umělecké publicistiky, 16. 12. 1977, 12.00–12.04 hod.

7) Ve dvou vydaných sbornících z konference, které byly určeny pouze pro služební potřebu, byly publikovány nejen pronesené příspěvky, ale také převzaté texty ze sovětské *Pravdy*. Mezi nimi byl projev předsedy KGB (Výbor pro státní bezpečnost při Radě ministrů SSSR) Jurije Vladimiroviče Andropova okázale nazvaný *Komunistické přesvědčení – velká síla budovatelů nového světa*. ABS, f. RV, i. j. 592, Ideologická konference ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského, 1977.

sovětské Čeky“ a *„60. výročím VŘSR“*.[8] Pro novináře z celostátních deníků a významnějších časopisů byla na ministerstvu vnitra uspořádána „tisková beseda“, na níž jim byly předány podrobné podklady, z nichž následně napsali své články. Pracovníci tiskového odboru sekretariátu FMV připravili také sérii textů pro periodika, která přímo vydávalo ministerstvo vnitra. Redakce časopisu *Bezpečnost* se podle plk. Vernera připravila na kampaň s dostatečným předstihem: *„Redakce navázala již v roce 1976 styk s bratrskými redakcemi v Moskvě a Varšavě, včas soustředila původní dokumentační materiály a zabezpečila reportáže z PLR z míst, kde F. E. Dzeržinský žil a pracoval.“*[9] Redakce také připravila čtenářskou soutěž nazvanou *Rytíř revoluce*, které se údajně zúčastnilo okolo tří tisíc osob. Naopak jejich kolegové z redakce časopisu *Signál* vsadili vedle běžných článků na překlad Marčenkova románu *Buď my, nebo oni*, který zde vycházel celý rok na pokračování.[10]

Závěrem

Kampaň k 100. výročí narození F. E. Dzeržinského patřila k největších propagandistickým akcím, které ministerstvo vnitra v sedmdesátých letech připravilo. Zůstává otázkou, do jaké míry byla úspěšná a nakolik dokázala vnutit širší veřejnosti obraz Dzeržinského jako mýtického revolucionáře. Každopádně výrok o „chladné hlavě, planoucím srdci a čistých rukách“ si řada pamětníků dodnes jistě vybaví.

8) ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra (A2/6) , i. j. 12, Vyhodnocení propagační a publikační činnosti IX. správy FMV za rok 1977 a plán na rok 1978.

9) Tamtéž.

10) Román byl také vydán knižně, srov. MARČENKO, Anatolij Timofejevič: *Buď my, nebo oni*. Naše vojsko, Praha 1977. Z ruského originálu přeložili Zdeněk Pospíšil a Stanislav Šusta, doslov napsal Vratislav Kroupa, příslušník Tiskového odboru sekretariátu FMV (od října 1977 IX. správy FMV).

D 1

Praha, 1977, 28. březen – Rozkaz ministra vnitra Československé socialistické republiky Jaromíra Obziny, ministra vnitra České socialistické republiky Josefa Junga a ministra vnitra Slovenské socialistické republiky Štefana Lazara č. 3/1977.

Politickoideové zaměření a organizační zabezpečení kampaně ke 100. výročí narození Felixe Edmundoviče DZERŽINSKÉHO

Dne 11. září 1977 uplyne 100 let od narození hrdiny proletářské revoluce F. E. Dzeržinského.

Vynikající revolucionář leninského typu F. E. Dzeržinský[11] byl přesvědčeným internacionalistou. Internacionalismus považoval za organickou, bytostnou součást svého marxisticko-leninského světového názoru. Kritériem internacionalismu byly pro něj činy mezinárodní revoluční solidarity, k jejímuž rozvíjení ze všech svých nemalých sil a schopností přispěl významným způsobem. Této myšlence věnoval všechnu energii, schopnosti, zdraví i život.

Svou věrnost a oddanost myšlenkám proletářského internacionalismu považoval současně za nejlepší službu skutečným národním zájmům.

F. E. Dzeržinský – hrdina revoluce – proletářský jakobín – jak jej nazval V. I. Lenin, se stal proto velikým revolucionářem, protože celý svůj život zůstal věrný zájmům proletariátu, jeho marxisticko-leninské straně a V. I. Leninovi. Vynikal bystrostí, rozvahou, smělostí, smyslem pro uvědomělou, železnou disciplínu a sebeodříkání. Byl vynikajícím organizátorem s neúnavnou energií, houževnatostí, statečností a obětavostí. Jeho činnost byla vždy prodchnuta stranickostí, principiálností a nekompromisností.

A právě pro tyto jeho kvality byl postaven do čela nového mocenského orgánu proletářské diktatury – ČEKY – vytvořené z podnětu V. I. Lenina pro boj s kontrarevolucí, spekulací a sabotáží, s domácími i zahraničními nepřáteli sovětské moci. K práci v mimořádně důležitém orgánu státní moci byl připraven celým svým nelehkým životem. Revolucionář tělem i duší byl nucen prožít v carských žalářích plných jedenáct z následujících devatenácti let svého života. Uvědomělého, přesvědčeného, věci socialismu oddaného bolševika potřebovala revoluce právě na tomto místě.

F. E. Dzeržinský kolem sebe shromažďoval stejně energické, stejně obětavé a nezištné pracovníky – odhodlané všude, za všech okolností a v každé situaci chránit mladý socialistický stát. Své čekisty vždy učil, aby v boji proti třídnímu nepříteli byli nesmiřitelní, nemilosrdní a nekompromisní. Učil je hrdosti na jejich poslání chránit revoluci. Spolupráci s dělníky a rolníky povýšil na zákonitou podmínku úspěchu ČEKY. Stál u zrodu jejich revolučních a bojových tradic.

V celé své historii sehrála ČEKA nezastupitelnou úlohu. Stala se účinnou a ostrou zbraní diktatury proletariátu. Získala si plnou důvěru proletářských mas, která se dále znásobila v dalších letech výstavby, obrany i ochrany prvního socialistického státu na světě – SSSR.

---

11) Z důvodu ponechání autenticity byla v přepsaném rozkazu ponechána „polská“ varianta příjmení zakladatele Čeky.

Světlý odkaz F. E. Dzeržinského je hluboce natrvalo zakořeněn ve vědomí jeho pokračovatelů, nynějších sovětských čekistů v čele s marxistou-leninovcem generálem armády J. V. ANDROPOVEM, přítelem československého lidu a jeho bezpečnostních orgánů.

Heslo F. E. Dzeržinského „Chladnou hlavu, planoucí srdce a naprosto čisté ruce“ se stalo heslem nejenom sovětských čekistů, ale i všech statečných příslušníků bratrských bezpečnostních sborů včetně československé bezpečnosti.

Bojové přátelství našich bezpečnostních orgánů se vyznačuje jednotou cílů a úkolů při ochraně revolučních vymožeností socialismu. Shodné poslání našich bezpečnostních sborů je pro nás směrnicí při plnění závažných ustanovení Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, uzavřené mezi našimi zeměmi v roce 1970, která zdůrazňuje, že „podpora, upevnění a obrana socialistických vymožeností, kterých bylo dosaženo za cenu hrdinského úsilí a obětavé práce každého národa, je společným internacionálním úkolem socialistických zemí“.

XV. sjezd KSČ vysoce ocenil poslání a obětavou práci příslušníků Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra. Toto vysoké ocenění je současně výzvou i závazkem ještě lépe, uvědoměle a obětavě plnit úkoly bezpečnostní politiky KSČ a našeho socialistického státu v současné etapě budování rozvinuté socialistické společnosti.

Život a impozantní dílo F. E. Dzeržinského, jeho velikost a význam je důležitým zdrojem poučení pro mladou generaci příslušníků bezpečnosti. Proto kampaň ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského se stane jedním z účinných prostředků realizace generální linie schválené XV. sjezdem KSČ, bezpečnostní politiky strany a socialistického státu, ofenzivního boje proti pravicovému oportunismu a všem nepřátelům socialismu, upevňování socialistické zákonnosti a socialistického právního vědomí i upevňování jednoty pracujících mas a Sboru národní bezpečnosti. Pro příslušníky Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra se hluboké seznámení s životem a dílem F. E. Dzeržinského stane oporou při formování jejich morálně politického profilu, těch vlastností, které vyzvedl XV. sjezd KSČ jako nezbytné pro příslušníky Sboru národní bezpečnosti – obětavosti, uvědomělosti, oddanosti věci socialismu.

V příloze k tomuto rozkazu se vydává přehled hlavních opatření a akcí kampaně ke 100. výročí narození Felixe Edmundoviče Dzeržinského.

Tento rozkaz nabývá účinnosti dnem vydání a jeho platnost skončí dnem 31. prosince 1977.

Čj. SM/P-329/1977

Ministr vnitra ČSSR: doc. PhDr. Jaromír OBZINA,[12] CSc., v. r.

Ministr vnitra ČSR:
Ing. Josef JUNG, v. r.

Ministr vnitra SSR:
Ing. Štefan LAZAR, v. r.

[...][13]

Příloha k RMV ČSSR, ČSR, SSR č. 3/1977

---

12) Jaromír Obzina (1929–2003) byl ministrem vnitra ČSSR od 30. března 1973 do 20. června 1983.

13) Na tomto místě je pomocí zkratek napsaný výčet funkcionářů a útvarů ministerstev vnitra, kteří měli rozkaz obdržet. Součástí rozkazu je také následující formulář záznamu: „S rozkazem byli seznámeni (dne – kým): ..., Opatření učiněná k provedení rozkazu: ..., Kontrolou pověřen: ..., Datum: ..., Podpis náčelníka: ...“

Hlavní opatření a akce kampaně ke 100. výročí narození Felixe Edmundoviče Dzeržinského

I
Příprava kampaně

1. Jmenovat na stupni republikových ministerstev a KS SNB komise pro přípravu a řízení průběhu kampaně.

   Odpovídá: náčelník útvaru
   termín: duben

2. Zabezpečit aktivní účast všech náčelníků, stranických orgánů, stranických a masových organizací útvarů na splnění stanovených cílů a úkolů kampaně. K tomu:
   a) projednat tento rozkaz a stanovit rozhodující opatření k realizaci kampaně jako součást plnění úkolů XV. sjezdu KSČ, RMV ČSSR č. 42/1976 a RMV ČSSR č. 36/1976.

      Tato opatření zahrnout do ročních a měsíčních plánů;
   b) vybrat a připravit obsahově i metodicky aktiv organizátorů, propagandistů a agitátorů, kteří budou realizovat jednotlivé cíle a úkoly kampaně;

      Odpovídá: zástupce náčelníka útvaru pro věci politické
      termín: duben
   c) projednat s místními stranickými a státními orgány a orgány masových organizací jejich účast na oslavách 100. výročí narození F. E. Dzeržinského u útvarů SNB a aktivní podíl příslušníků SNB na rozvoji preventivně-výchovné práce na závodech, v JZD, na školách a ve státních institucích.

      Odpovídá: zástupce náčelníka útvaru pro věci politické
      termín: duben

3. V součinnosti s MV ČSR, MV SSR, náčelníky KS SNB a náčelníky městských správ VB v Praze a Bratislavě zpracovat plán průběhu oslav 100. výročí narození F. E. Dzeržinského a jeho politicko-organizační zabezpečení.

   Odpovídá: ústřední komise FMV
   termín: duben

4. V zájmu obsahového ovlivnění průběhu kampaně připravit:
   a) pojetí knihovničky mladého příslušníka SNB a každoročně ve spolupráci s příslušným nakladatelstvím vydávat na základě předběžných přihlášek vybrané tituly politické a odborné literatury a beletrie.

   Pro rok 1977 zabezpečit vydání, širokou propagaci a nákup těchto titulů:
   1. Lenin a Čeka, nakladatelství Svoboda;[14]
   2. F. E. Dzeržinský, nakladatelství Horizont;[15]

---

14) Publikace buď nevyšla, nebo byl změněn její název. Nakladatelství Naše vojsko vydalo k zmíněnému tématu v roce 1977 brožuru Zdeňka Šťastného *V. I. Lenin o socialistické bezpečnosti a revoluční zákonitosti*.

15) Srov. TIŠKOV, Arsenij Vasiľjevič: *Dzeržinskij*. Horizont, Praha 1977. První vydání životopisného románu vyšlo v nákladu 10 000 výtisků. Z ruského originálu knihu přeložila Lilja Seidlová.

3. Rytíř revoluce, nakladatelství Naše vojsko;[16]
4. Výběr z díla F. E. Dzeržinského, nakladatelství Naše vojsko;[17]
5. Semjonov: „Planutí“, nakladatelství Naše vojsko;[18]
6. Sborník povídek: „Na hranici“, nakladatelství Naše vojsko;
7. Timofjev „Neviditelná fronta“, Naše vojsko;
8. Obzina: „Aktuální otázky bezpečnostní politiky“, nakladatelství Horizont;[19]

Odpovídá: ústřední komise FMV,
sekretariát FMV,
termín: duben

b) připravit v Muzeu SNB a vojsk MV výstavu na téma „Život a dílo F. E. Dzeržinského“ a v souladu s tímto tématem připravit soubor materiálů pro odborné výstavky v rámci působnosti jednotlivých KS SNB. Pro potřeby všech útvarů připravit a vydat nástěnné noviny „Sovětští čekisté chrání a rozvíjí tradice, které založil F. E. Dzeržinský – hrdina revoluce“;

Odpovídá: ústřední komise FMV,
práva vědy a školství FMV,
sekretariát FMV
termín: červenec

c) vybrat a připravit cyklus filmů o životě a díle F. E. Dzeržinského, o slavných tradicích a sociálně politickém portrétu sovětských čekistů, milicionářů a pohraničníků a cyklus učebních filmů ukazujících cesty k vyšší efektivnosti práce. Zpracovat plán postupného promítání těchto filmů u útvarů SNB a vojsk MV;

Odpovídá: ústřední komise FMV
termín: duben

d) připravit ve spolupráci s vedením Československého rozhlasu a Československé televize v rámci činnosti branné a bezpečnostní redakce a ostatních redakcí významné programy na období od 17. dubna do druhé poloviny září;

Odpovídá: ústřední komise FMV
termín: duben

---

16) Srov. MARČENKO, Anatolij Timofejevič: *Buď my, nebo oni*. Naše vojsko, Praha 1977. Z ruského originálu přeložili Zdeněk Pospíšil a Stanislav Šusta, doslov napsal Vratislav Kroupa.

17) Srov. DZERŽINSKIJ, Feliks Edmundovič: *Výbor z díla*. Naše vojsko, Praha 1977. Jak je v tomto druhém vydání přímo uvedeno, knihu vydalo federální ministerstvo vnitra pro příslušníky SNB ke 100. výročí narození autora. Z ruského originálu knihu přeložil náčelník Tiskového odboru sekretariátu FMV ppplk. Jan Kovář, předmluvu napsal jeho podřízený Vratislav Kroupa.

18) Publikace buď nevyšla, nebo byl změněn její název (nakladatel). Julian Semenovič Semenov je autorem dokumentárního románu o sovětské kontrarozvědce v období II. světové války *Sedmnáct zastavení jara*, který v roce 1977 vydalo nakladatelství Naše vojsko. V obrazové příloze byly publikovány fotografie ze stejnojmenného sovětského televizního seriálu. Česky vyšlo také jeho několik dalších knih, převážně špionážních a kriminálních románů a povídek.

19) Srov. OBZINA, Jaromír: *K aktuálním otázkám bezpečnostní politiky KSČ*. Horizont, Praha 1977. První vydání, na němž se podílelo vydavatelství Ústředního výboru Socialistické akademie ČSSR, vyšlo v nákladu 15 000 výtisků.

e) připravit a provést tiskovou konferenci s redaktory branné a bezpečnostní tematiky všech deníků a vybraných časopisů k osvětlení smyslu kampaně a projednání plánu publikací vedoucích funkcionářů FMV, MV ČSR, MV SSR, SNB a vojsk MV ke klíčovým otázkám kampaně;

Odpovídá: tiskový odbor sekretariátu FMV
termín: květen

f) provést ve spolupráci s ústředním výborem Socialistické akademie ČSSR seminář k aktuálním otázkám bezpečnostní politiky a obsahově metodickou přípravu členů vědecko-metodických rad a lektorů sekcí branné a bezpečnostní politiky k jejich úkolům v kampani ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského;

Odpovídá: ústřední komise FMV
termín: duben

g) připravit a schválit program celoresortní ideově-teoretické konference na téma „Revoluční odkaz F. E. Dzeržinského a mezinárodní význam sovětských zkušeností – významné zdroje zdokonalování výstavby a činnosti SNB a vojsk MV“. Stanovit způsob aplikace výsledků konference v další práci;

Odpovídá: sekretariát FMV,
správa vědy a školství FMV,
Vysoká škola SNB,
hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
termín: duben

h) vypsat na Vysoké škole SNB konkurs o nejlepší studentskou vědeckou práci u příležitosti 100. výročí narození F. E. Dzeržinského a zřídit trvalou resortní prémii F. E. Dzeržinského za nejlepší studentské vědecké práce vztahující se k potřebám SNB a vojsk MV ve vybraných vědních oborech;

odpovídá: náčelník Vysoké školy SNB,
náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr. Pješčak[20]
termín: duben

ch) připravit ve spolupráci s ústředním výborem Socialistického svazu mládeže pro mladé příslušníky SNB námět leninského zápočtu na počest 100. výročí narození F. E. Dzeržinského a popularizovat v časopise „Bezpečnost“ tuto formu výchovy a sebevýchovy;

odpovídá: ústřední komise FMV
termín: duben

i) připravit pojetí semináře k 60. výročí knihy V. I. Lenina „Stát a revoluce“;

odpovídá: Vysoká škola SNB
termín: duben

---

[20] Ján Pješčak (1925) byl náměstkem ministra vnitra ČSSR od 22. září 1969 do 30. listopadu 1982.

j) zpracovat a rozeslat téze referátu pro vystoupení jednotlivých náčelníků útvarů na kulturně-politických večerech u příležitosti 100. výročí narození F. E. Dzeržinského;

odpovídá: správa vědy a školství FMV,
sekretariát FMV
termín: červenec

5. Projednat s příslušnými stranickými a státními orgány možnost pojmenovat některou ulici v Praze jménem F. E. Dzeržinského a možnost výstavby památníku F. E. Dzeržinského, jako výraz vděčnosti sovětským čekistům, kteří padli při osvobozování Československa.

odpovídá: správa vědy a školství FMV
termín: červen

II
Průběh kampaně

1. V referátech na shromážděních k 32. výročí vzniku SNB vyzdvihnout význam příkladu F. E. Dzeržinského, sovětských čekistů, milicionářů a pohraničníků, při plnění úkolů bezpečnostní politiky stanovených XV. sjezdem KSČ klást důraz na úkoly tohoto roku stanovené RMV ČSSR č. 36/1976. Vysvětlit význam, obsah a smysl rozhodujících opatření v kampani ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského.

odpovídá: náčelník útvaru a jím zřízená komise
termín: září, říjen

2. Uzavírat u příležitosti Dne SNB socialistické závazky na počest 100. výročí narození F. E. Dzeržinského a 60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Těžiště závazků zaměřit k tvořivému studiu a uplatňování sovětských zkušeností v zájmu vyšší efektivnosti činnosti SNB a vojsk MV při plnění úkolů vyplývajících z linie XV. sjezdu KSČ, ke zvyšování politické a odborné kvalifikace a zdokonalování znalosti ruského jazyka. Podporovat iniciativu mladých příslušníků SNB připravit se ke složení leninských zápočtů u příležitosti uvedených výročí.

odpovídá: náčelníci útvarů
termín: duben

3. Získávat zájemce o trvalý odběr knih do knihovničky příslušníka SNB a důstojníka i praporčíka vojsk MV. Udělovat vybraný soubor knih jako odměnu za dobrou práci a aktivní účast ve veřejně-politické činnosti. Připravit a provést u útvarů semináře ke knize „V. I. Lenin a Čeka“, čtenářské besedy ke knize Tiškova „F. E. Dzeržinský“ nebo Marčenka „Rytíř revoluce“, které vydají nakladatelství Naše vojsko, Svoboda a Horizont.

odpovídá: komise útvaru
termín: září–prosinec

4. Propagovat poslech a shlédnutí těchto pořadů Československého rozhlasu a Československé televize:
   Československý rozhlas
   a) v pořadu „Frekvence B“ – internacionální spolupráci bezpečnostních sborů SSSR a ostatních socialistických států při ochraně socialistického společenství před vnějším a vnitřním nepřítelem (zahájí se ke Dni SNB a ukončí se k výročí 100. narození F. E. Dzeržinského);
   b) v pořadu „A léta běží“ – dva pořady o F. E. Dzeržinském;
   c) publicistický pořad „Revolucionář“.
   Československá televize – vybrané filmy s tematikou práce sovětských bezpečnostních orgánů.
   Doba vysílání všech programů s touto tematikou bude zveřejněna v časopise „Bezpečnost“.

   odpovídá: Redakce armády,
   brannosti a bezpečnosti
   Československého rozhlasu,
   Ústřední redakce armády,
   brannosti a bezpečnosti
   Československé televize,
   sekretariát FMV
   termín: II. a III. čtvrtletí

5. Provádět besedy zasloužilých příslušníků SNB a vojáků vojsk MV s mladými příslušníky SNB a vojáky vojsk MV o prohlubování internacionalismu jako významném principu života a práce uvědomělých obránců socialistických vymožeností, o slavných tradicích sovětské čeky, pohraničníků a milice.

   odpovídá: náčelníci útvarů,
   zástupce náčelníka útvaru pro věci politické
   termín: červen

6. V současnosti s příslušnými sovětskými orgány využít sovětských specialistů v ČSSR k přednáškám a besedám k závěrům XXV. sjezdu KSSS a jejich realizaci v činnosti bezpečnostních orgánů na shromážděních útvarů a ve školách SNB a vojsk MV. Zpracovat na těchto útvarech pomocí soudruhů, kteří se školili v SSSR, přednášky k závěrům XXV. sjezdu KSSS a osvětlení sovětských zkušeností významných pro řešení našich aktuálních úkolů. Tyto přednášky podle charakteru přednést v rámci služební přípravy nebo v rámci masově politické práce Klubu a politicko-výchovné světnice.

   odpovídá: odbor mezinárodních styků sekretariátu FMV,
   správa pro politicko-výchovnou práci FSVB,
   správa vědy a školství FMV,
   náčelníci KS SNB,
   náčelníci škol SNB a vojsk MV,
   náměstek ministra vnitra genmjr. Pješčak

7. Provést ve spolupráci Vysoké školy SNB, Vysoké školy politické ústředního výboru Komunistické strany Československa, Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda a právnických fakult teoretický seminář k 60. výročí knihy V. I. Lenin „Stát a revoluce“.

odpovídá: náčelník Vysoké školy SNB,
ústřední komise FMV
termín: září

8. Otevřít v Muzeu SNB a vojsk MV v Praze a na KS SNB výstavky k životu a dílu F. E. Dzeržinského a organizovat jejich návštěvy. Zabezpečit k tomuto výročí názornou agitaci u útvarů.

odpovídá: náčelník Muzea SNB a vojsk MV,
náčelníci KS SNB,
správa vědy a školství FMV,
sekretariát FMV
termín: září

9. Centrální oslavy 100. výročí narození F. E. Dzeržinského uskutečnit formou kulturně politického večera:
   a) v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze v rámci dvoudenní ideově teoretické konference;

odpovídá: sekretariát FMV,
Vysoká škola SNB
termín: září

   b) obdobný kulturně politický večer zorganizovat v Bratislavě;

odpovídá: MV SSR
termín: září

   c) KS SNB zorganizují obdobné akce podle místních podmínek.

odpovídá: náčelníci KS SNB
termín: září

10. Vyhlásit na Vysoké škole SNB konkurs o nejlepší studentskou vědeckou práci a zorganizovat ve spolupráci se Socialistickou akademií ČSSR v rámci programu preventivně-výchovné práce přednáškovou propagandu ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského na závodech, v JZD a na školách.

odpovídá: správa vědy a školství FMV,
náčelníci SK SNB
termín: září, říjen

11. Zabezpečit prostudování výsledků resortní ideově-teoretické konference a její projednání na seminářích v rámci marx-leninské přípravy.

odpovídá: náčelníci všech útvarů
termín: říjen

III
Centrální zabezpečení kampaně ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského

V zájmu důstojného zabezpečení průběhu oslav budou centrálně zajištěny zejména tyto materiály.

a) soubor fotografií k životu a dílu F. E. Dzeržinského;
b) nástěnné noviny „Sovětští čekisté chrání a rozvíjejí tradice, které založil hrdina revoluce – F. E. Dzeržinský“;
c) další materiály pro potřeby názorné agitace a masově politické práce přinesou časopisy „Bezpečnost“, „Signál“ a „Stráž vlasti“;
d) téze referátu ke Dni SNB;
e) téze referátu pro kulturně-politický večer pod názvem; „Příklady F. E. Dzeržinského pro náš život a práci, za aktivní rozvoj preventivně-výchovné práce v duchu odkazu a příkladu sovětských bezpečnostních orgánů“;
f) cyklus vybraných filmů a časový harmonogram promítání v jednotlivých krajích.

ABS, f. RV – Rozkazy, věstníky, služební pomůcky, i. j. 53, Rozkaz MV ČSSR, MV ČSR a MV SSR č. 3/1977, 8 tiskových stran A4.

FONDY A MATERIÁLY

DOKUMENTY O BOHUMILU LAUŠMANOVI V BRITSKÝCH ARCHIVECH

Sylva Šimsová

Cílem tohoto článku je usnadnit badatelům vyhledávání informací o Bohumilu Laušmanovi v britských archivech. Hlavní zdroje informací o Bohumilu Laušmanovi ve Velké Británii se nacházejí v British Library v Londýně, National Archives v Londýně a Churchill Archives Centre v Cambridgi. V British Library je umístěn fond Blažeje Vilíma, který tam byl uložen v roce 1977 po Vilímově smrti. (Složka o Laušmanovi má číslo MS ADD 74982A.) V Churchill Archives Centre je deponována druhá část fondu Blažeje Vilíma. Vilím si o Laušmanovi psal mimo jiné s Janýrem a Krupičkou. (Složky jsou označeny čísly BVLM/2/5 a BVLM/2/10). V Churchill Archives Centre je také umístěn fond Karla Maiwalda, který tam byl uložen po jeho smrti v roce 1979. Maiwald si s Laušmanem pravidelně psal. (Složka nese číslo MWLD/2/35). Ve fondech britského státního archivu The National Archives v Londýně se o Laušmanovi píše v dokumentech britského ministerstva zahraničí – Foreign Office (FO 371).

Období druhé světové války 1939–1945

Bohumil Laušman přišel do Británie v roce 1940 přes Francii, kde vstoupil do nově vytvořené československé zahraniční armády jako prostý vojín.[1] První zmínku o něm v britském National Archives najdeme na seznamu československých vojáků v Cholmondeley Camp z 1. srpna 1940, kde je u jeho jména uvedena hodnost *„svob*[odník] *jezd*[ectva]“.[2] Kartotéka o lidech, kteří byli evakuováni po pádu Francie, se bohužel v National Archives nezachovala. Autor R. E. Reader odhaduje počet Čechoslováků, kterým se podařilo v červnu 1940 dostat do Velké Británie přes Gilbraltar, na 4938 vojáků a příslušníků jejich rodin.[3]

---

1) HOLUB, Václav: Za války a po válce. In: HRUBÝ, Karel (ed.): *Léta mimo domov. K historii Československé sociální demokracie v exilu*. Vyd. Karel Hrubý, Praha 1996, s. 15.

2) Viz http://www.geocities.com/czechandslovakthings/WW2_CzSkB_lst_chol1.htm.

3) READER, Roy E.: *Czechoslovak army in France.* (Monograph no. 5). Czechoslovak Philatelic Society in Great Britain, London 1987.

V letech 1940–45 byl Bohumil Laušman členem Státní rady československé v Londýně. Během roku 1942 pak navštívil Sovětský Svaz. Cestu přes Severní moře do Murmansku popsal mimo jiné v dopise Karlu Maiwaldovi.[4]

V roce 1943 vyšly Laušmanovi dvě publikace v českém jazyce: *Co jsem viděl v Sovětském Svazu* a *Moskva včera a dnes*.[5] V říjnu 1944 přiletěl Laušman na Slovensko, kde se zúčastnil Slovenského národního povstání jako člen Vojenské rady hlavního štábu partyzánského hnutí v Československu. Během povstání vznikl časopis *Nové slovo*, do kterého, vedle jiných (např. Ilji Erenburga), přispěl také Laušman.[6] Později, během pobytu v druhém exilu, napsal o svých zkušenostech za slovenského povstání knihu *Pravda a lož o slovenskom národnom povstaní*.[7] V březnu 1945 se pak účastnil moskevských porad o složení a programu vlády Národní fronty.

Poválečná léta 1945–1949

Po návratu do osvobozené republiky s košickou vládou se Bohumil Laušman stal ministrem průmyslu. Bylo to období intenzivního znárodňování, se kterým někteří sociální demokraté nesouhlasili a v důsledku toho neměli k Laušmanovi kladný vztah. Byl pokládán za spolupracovníka komunistů, ačkoli později na brněnském sjezdu v roce 1947 byl zvolen do vedení strany, což umožnilo odstranit z ní extremní levici. Retrospektivní úvahy o tomto období obsahuje mimo jiné exilová korespondence ve fondech Blažeje Vilíma a Karla Maiwalda v British Library a v Churchill Archives Centre v Cambridgi.

Jiří Horák, který po válce studoval v Praze a současně byl Laušmanovým tiskovým tajemníkem, poslal v roce 1955 Blažeji Vilímovi dotazník o událostech z podzimu 1947, zvláště o tak zvané „zářijové dohodě“, která je obvykle považována za závazek sociální demokracie spolupracovat s komunisty. Ve fondu Blažeje Vilíma najdeme poznámky, které si Vilím připravil pro odpověď na otázku Jiřího Horáka: *„Již od začátku r. 1947 bylo připravováno odstranění Fierlingera uvnitř strany* [...]. *Pak tam musí být zaprvé, že nebude milionářská dávka, a komunisté se musí zavázat, že budou solidně pracovat v NF tak, aby se vytvořila atmosféra pro vypracování nové ústavy a spolupráce až do května příštího roku, do voleb* [...]. *Z toho jasně vyplývá, že dohoda vlastně znamenala nikoli závazky sociální demokracie, ale závazky komunistů* [...] *opakuji to, co jsem řekl 12. září:* [dohoda – pozn. aut.] *může vyřídit dvě věci. Zastavit kampaň komunistů s milionářskou dávkou, která nám mezi dělníky je nepříjemná. A pomůže nám vyřídit Fierlingera na sjezdu.“*[8]

---

4) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 16. 10. 1951.

5) LAUŠMAN, Bohumil: *Co jsem viděl v Sovětském Svazu.* Nová svoboda, Londýn 1943 (British Library X709/8454); LAUŠMAN, Bohumil: *Moskva včera a dnes.* Nová svoboda, Londýn 1943 (British Library X809/6330).

6) *Nové Slovo* (Banská Bystrica), 24. 9. 1944 – 22. 10. 1944 (British Library F. misc. 2405).

7) LAUŠMAN, Bohumil: *Pravda a lož o slovenskom národnom povstaní: K siedmemu výročiju jeho vzplanutia.* Bratstvo-Jednota, Petrovec 1951.

8) British Library, ADD MS 74964 f100-6.

Karel Maiwald v dopise Hiklovi zastával stejný názor: *„Škoda, že nemáš možnost přečíst si znova text ‚zářijové dohody'. Poznal bys, že dohoda sama byla věc nezávazná a dobře myšlená, zhodnotí-li se náležitě závazek komunistů, že budou i nadále respektovat demokratické formy našeho politického života. Bohužel nepochopení situace, jehož se dopustili kritikové dohody, udělalo z dohody vítězství komunistů. Místo aby vyzvedli závazek komunistů a morální vítězství demokracie, což by mělo povzbuzující vliv na demokratický tábor a vedlo ke střízlivějšímu myšlení u komunistů, udělali pravý opak. Interpretace dohody v tisku ignorovala tento závazek komunistů a tak jim usnadnila přenést se přes jeho závaznost od samého počátku."*[9]

V poznámkách pro Jiřího Horáka se Vilím také zmiňuje o důvěrné a málo známé prosincové dohodě mezi sociální demokracií a národními socialisty: *„Poslední týden v prosinci 1947 se konala porada mezi sociálně demokratickou a národně socialistickou stranou, Laušman, Vilím, Tymeš, Majer – Zenkl, Drtina, Stránský, Firt. Na této poradě bylo dohodnuto, že obě strany budou ve vládě i parlamentě postupovat společně."*[10]

Během 21. sjezdu sociálně demokratické strany v Brně ztratil Zdeněk Fierlinger vedoucí pozici a do čela strany byl zvolen právě Bohumil Laušman, který reprezentoval politický střed strany. Tím se podařilo odstranit extrémní levici zosobněnou Zdeňkem Fierliengerem. Na sjezdu byli přítomni zahraniční hosté, z Velké Británie se účastnil sjezdu Denis Healey. Oldřich Haselman nám po padesáti letech napsal na tuto událost vzpomínku: *„Vilím, Healey a já jsme stáli těsně po vyhlášení výsledku za tribunou, když k nám přiběhl rozčílený a prskající Fierlinger, chytil mne za klopy a zasyčel ‚Ty mne to zaplatíš' a odběhl. Komentář Denise: ‚Vyhráli jste a zachránili čest vaší strany, ale* [...] *britská vstupní víza vás budou čekat v Mnichově a ve Vídni, až budete muset zachraňovat vaše životy!'"*[11]

Mezi dokumenty Foreign Office v National Archive je jednadvacetistránková zpráva o únorových událostech, kterou napsal dr. Stránský.[12] Je možno z ní zjistit, co si Stránský pamatoval o Laušmanově činnosti během těchto událostí:

Ve čtvrtek 19. února dopoledne Laušman, Tymeš a Vilím byli pozváni na poradu s komunisty, která skončila neshodou.[13] Odpoledne navštívil Laušmana Drtina a informoval ho o možné rezignaci, ke které má dojít následujícího dne. V 11 hodin večer Laušman, Tymeš a Vilím navštívili prezidenta Beneše, který jim řekl, že se vláda nesmí vzdát.[14] V pátek 20. února v 15.30 hod. navštívil Laušmana Hubert Ripka a oznámil mu,

---

9) Churchill Archives Centre, MVLD/2/12, Maiwald Hiklovi, 9. 1. 1952.

10) British Library, ADD MS 74964 f100-6.

11) Haselman Šimsové, 31. 1. 2005, v soukromém vlastnictví.

12) National Archives, FO 371/71305B N4106, Stransky's Memorandum z 6. 4. 1948; není jasné, zda autorem je Jan nebo Jaroslav Stránský.

13) *„They requested that the Social Democrats should revise their attitude in the Government and offered them closed co-operation. The General Secretary Vilim answered by laying before Gottwald a list containing the names of 60 police officers who had been transferred during the last days, and told Gottwald that if those officers should be returned to their posts within 24 hours the Social Democrats would be willing to continue negotioations as outlined by him. Gottwald, however, refused* [...]**.** *"*

14) *„Dr. Benes told them that the Government must not retreat, and that a decision accepted by a majority must be carried out."*

že rezignovali ministři tří politických stran. Laušman byl překvapen a řekl, že jsou tím sociální demokraté postaveni před hotovou věc.[15] Večer na schůzi prezidia byla jednohlasně odhlasována rezoluce, ve které bylo mimo jiné řečeno, že krize musí být vyřešena parlamentně a na základě existující Národní fronty. Fierlinger se zdržel hlasování.[16]

Ráno v sobotu 21. února navštívili Vilím a Laušman prezidenta a informovali ho o rezoluci. Zároveň mu řekli, že rezignace ministrů byla taktickou chybou.[17] V poledne pozval Laušman na oběd dr. Prokopa Drtinu, generála Ludvíka Svobodu a generála Bohumila Bočka. V neděli 22. února večer se setkal Ripka a Drtina s Laušmanem a Vilímem. Během konverzace se sociální demokraté poprvé dozvěděli, že akce tří politických stran byla předem schválena prezidentem.[18] V pondělí 23. února ráno navštívili Vilím a Laušman prezidenta a seznámili ho s odpovědí, kterou předsednictvo sociální demokracie poslalo komunistům: sociální demokraté byli ochotni vyjednávat, ale pouze na základě Národní fronty. Prezident prý vypadal unaveně a na konci hovoru slzel.[19]

V úterý 24. února v 11 hodin dopoledne, zatímco Laušman, Majer a Vilím byli v kanceláři *Práva lidu*, Fierlinger vydal provolání podepsané čtrnácti sociálně demokratickými funkcionáři, kteří byli ochotni vyjednávat s komunisty. O půlnoci se Laušman setkal s Fierlingerem a oba podepsali provolání, které vyšlo následující den v *Právu lidu*.[20] Ve středu 25. února vyjednával Laušman s Fierlingerem o tom, aby ozbrojené složky opustily okupované velitelství sociální demokracie. Fierlinger si kladl podmínku, že dostane místo ve vládě a dále že bude ze svého místa odvolán Blažej Vilím. Laušman na to odpověděl, že o takových věcech musí rozhodovat předsednictvo strany. Večer Vilím oznámil Laušmanovi, že bude rezignovat. Laušman ho žádal, aby počkal a vzal si měsíční dovolenou.[21] Z těchto údajů mimo jiné vyplývá, že Laušman spolu s Vilímem oponovali Fierlingerovi. Navštěvovali prezidenta Beneše a informovali ho o vývoji situace.

---

15) *„[...] at 3.30 Dr. Ripka visited [...] Lausman, and annoucned to him that the Ministers of the three Parties had just handed in their resignations. Lausman expressed surprise and told Dr Ripka that by this action the Social Democrats were faced with a fait accompli [...].“*

16) *„[...] the crisis must be settled in a parliamentary manner and on the basis of the existing National Front.“*

17) *„They told him that, in their opinion, the resignations were a tactical mistake [...].“*

18) *„They discussed the situation, and from that discussion the Social Democrtats learned for the first time that the whole action of the three Parties, including the resignation of their ministers, had been undertaken with the previous agreement and full knowledge of the President.“*

19) *„They found the President very tired. He thanked them for their attuittude, assured them that he himself will remain firm, but at the end of the conversation he burst into tears [...].“*

20) *„At 11 o'clock, while Lausman, Majer and Vilim were in the Pravo Lidu offices, the official Press Agency issued Fierlinger's Proclamation signed by 14 Social Democrat functionaries [...]. Fierlinger's group was resolved to agree with the Communists on the formation of a new Government without the Party's consent [...]. At midnight Lausman went to see Fierlinger [...] negotiated an agreement [...] proclamation signed by Fierlinger and Lausman published in the following day's Pravo Lidu.“*

21) *„After the stormy night, the Social Democrat Headquarters remained occupied by the police and the militia. In the morning Lausman drove to the Prime Minister's Office where he wished to negotiate the clearing of the Headquarters and where he had a conference with Fierlinger [...] conditions: that Fierlinger should enter the Government, that Vilim should be deprived of his post, and that Majer, Goerner, Kubat, Bernard and Vilim should leave the Party's Presidenty [...]. To this Lausman answered that these matters must be decided by the Party's Presidenty [...]. In the evening, before the meeting of the Social Democrat Presidency, Vilim told Lausman that he intended to resign, Lausman asked him to wait, and to take a month's holiday [...].“*

Karel Maiwald ohodnotil Laušmanův postoj během února ve svém dopise Hiklovi následovně: *„Právě u příležitosti pokusu smířit Vilíma a Laušmana seznámil jsem se velmi podrobně s průběhem únorových událostí a byl jsem mile překvapen poznáním, že se Laušman v únorových dnech choval daleko lépe, než se obecně myslí* [...].*“* Maiwald upozornil na riziko diktatury Slánského (dopis byl psán před Slánského zatčením): *„*[...] *odporem by byla bývala posílena posice Slánského, který to chtěl už v* [roce] *1945 ‚vzít zostra‘ a kritisoval vždy Gottwaldovu ‚koaliční politiku‘. Měl-li jsi příležitost se někdy seznámit s rozdílem ‚pracovního stylu‘ exponentů Slánského a Gottwaldových, jako jsem já viděl v Praze zejména po únoru, pak bys nepochyboval, že to jediné co se dalo dělat, vyhnout se horšímu zlu, diktatuře v rukou Slánského, mělo svou hodnotu.“*[22] Podle Maiwalda měl Vilím na Slánského stejný názor: *„Vilím, který jinak velmi ostře se stavěl proti Laušmanovi, hlavně pro věci po únoru, sám mě na tuto okolnost upozornil. Prohlásil: ‚Kdyby bylo bývalo padlo v Praze jenom zcela málo výstřelů organisovaným odporem, byl by dnes býval zavřen Gottwald od Slánského. Moskva by v tom viděla doklad, že koncepce Slánského byla lepší a že Slánský má mít vrch.‘ I když diktátor je a zůstane diktátorem, je přece jenom rozdíl, je-li diktátorem sadista od nátury nebo člověk oportunista. Laušmanova kapitulace měla smysl volby menšího zla.“*

V době únorových událostí měli Laušman s Vilímem dobrý vztah. Když mu Vilím řekl, že se chystá odejít, Laušman navrhoval, aby ještě chvíli počkal, že půjdou spolu. Vilím o tom napsal Krupičkovi: *„Moje výhrady proti Laušmanově postupu, ani ne tak během února, ale krátkou dobu po tom, neměly vliv na náš vzájemný přátelský poměr. Věděl, že odcházím do exilu, přišel jsem se s ním rozloučit, když byl ještě náměstkem Gottwalda. Přemlouval mě, abych se schoval, že později půjdeme spolu. Na to jsem ovšem nečekal. Věděl jsem, jak se musí poměry vyvíjet, pět let kriminálu od nacistů mně stačilo a bylo tehdy také třeba tady venku povědět, co se vlastně doma stalo.“*[23]

Vilím svůj vztah k Laušmanovi patrně změnil, když se dozvěděl, že Laušman podepsal dopis adresovaný britské Labour Party. Připoměl to později Laušmanovi: *„Při té příležitosti bych byl rád, kdyby jsi si* [sic] *vzpomněl na obsah dopisu, který někdy v březnu 1948, tedy brzo po únoru, byl poslán Labour Party, je v něm prý ospravedlňován únor a nese Tvůj podpis.“*[24] Tento dopis se nám bohužel nepodařilo v archivu Labour Party najít. Laušman oficiálně rezignoval na funkci předsedy sociálně demokratické strany 18. března 1948. V dubnu o něm napsal Vaněk Vilímovi: *„Laušman zdrcen, vyřízen, zlomen podal koncem dubna demisi prý ve všech svých funkcích.“*[25]

Zjednodušený výklad únorových událostí staví Laušmana do role záporné a na druhé straně Václava Majera do role kladné. Karel Maiwald o tom píše: *„Porovnám-li Laušmana a Vilíma s Majerem, není mezi nimi žádného rozdílu, pokud jde o události únorové. Je pouze ‚zásluhou‘ Gottwaldovou, že Majer nešel do vlády s Laušmanem. Majer byl ochoten do vlády vstoupit, ale Gottwald ho odmítl.“*[26] V důsledku tohoto zjednodušeného pohledu byl Laušman 8. listopadu 1949 vyloučen z exilové sociální

---

22) Churchill Archives Centre, MVLD/2/12, Maiwald Hiklovi, 9. 1. 1952.
23) Churchill Archives Centre, BVLM/2/10, Vilím Krupičkovi, 12. 4. 1973.
24) British Library, ADD MS 74982A f43, Vilím Laušmanovi, 23. 5. 1952.
25) British Library, ADD MS 74984 f74–75, Vaněk Vilímovi, 8. 5. 1948.
26) Churchill Archives Centre, MVLD/2/12, Maiwald Hiklovi, 9. 1. 1952.

demokracie. Usnesení o jeho vyloučení bylo uveřejněno až po jeho odchodu do exilu v lednu 1950: *„Vedení ČSSD konstatuje, že Bohumil Laušman není příslušníkem strany, protože v ostrém rozporu s vůlí členstva, projevenou jasně brněnským sjezdem, připojil se v kritických dnech únorového puče k zrádcům demokracie a socialismu a aktivně pomáhal při potlačování Československé sociální demokracie.“* Zjednodušený pohled podávají také některé záznamy v dokumentech Foreign Office. V jednom z nich (z 27. února 1948) se píše: *„Nevím, jaký vztah má Československá sociální demokracie k Labour party, ale doufám, že bude možno tento vztah přerušit vzhledem k hanebné roli, kterou sehrála československá sociální demokracie při prodeji své země komunistům.“*[27] V několika dokumentech Foreign Office je kladena otázka, zda Laušmana vprostřed noci navštívil Zorin a přinutil ho spolupracovat s Fierlingerem.[28] Zdá se, že pro britskou diplomacii bylo obtížné se v nové situaci vyznat. Jiný dokument, z 5. března, poukazuje na zdravotní stav prezidenta Beneše: *„Kdyby Beneš nebyl nemocným a možná i umírajícím člověkem, zápas by třeba nebyl býval tak hanebný a krátký.“*[29]

Po příchodu do exilu si Vilím vyměnil několik dopisů o únorových událostech s Eduardem Táborským. V jednom z nich došel k závěru: *„Zklamal i E.* [Beneš – pozn. aut.].*“*[30]

Laušman v exilu: prosinec 1949 až prosinec 1953

První zprávu o plánovaném útěku Laušmana do zahraničí dostal Vilím v prosinci 1949: *„Před 10 dny emigroval do Belgie gen. justiční služby S. Korbel. Z jeho výroků není pro Tebe jistě bez zajímavosti ten, že prý se Laušman připravuje vážně do emigrace. S. Korbel tvrdil, že informace o Laušmanovi jest naprosto spolehlivá, neb tento má v ČSR značné nepříjemnosti.“*[31] Laušman přešel hranice na Silvestra roku 1949, jeho rodině se útěk nepodařil. Hned na začátku ledna 1950 poslal Jiří Horák Vilímovi telegram se stručným sdělením: *„Laušman v Německu“*.[32] Jednou z prvních reakcí na Laušmanův útěk z Československa bylo zveřejnění zprávy o tom, že byl z exilové sociální demokracie vyloučen. Členům strany byl poslán oběžník: *„Proto není Bohumil Laušman příslušníkem československé sociální demokracie, jak to již bylo rozhodnuto usnesením ÚVV ze dne 8. listopadu 1948, které bylo oznámeno v oběžníku č. 4.“*[33]

---

27) *„I do not know what the relations are between the Social Democrats of Czechoslovakia and the Labour Party in this country but I hope that it will be possible to terminate these relations whatever they may be in view of the ignominous role that the Czechoslovak Social Democrats played in selling their country to the Communists.“* National Archives, FO 371/71285.

28) *„Communist coup in Czechoslovakia* [...] *a report which we are trying to confirm that Laušman, the chairman of the Social Democrats, was persuaded to sign a joint declaration with Fierlinger only after the latter had paid him a nocturnal visit in company with Zorin.“* National Archives, FO 371/86308/N1591/4.

29) *„If Benes had not been a sick and probably dying man, the struggle would perhaps have not been so brief and ignominious* [...].*“* National Archives, FO 371/71282/N2162.

30) British Library, ADD MS 74984 f37–9, Vilím Táborskému, 15. 4. 1948.

31) British Library, ADD 74982A f5.

32) British Library, ADD 74982A f9, Horák Vilímovi, 3. 1. 1950.

33) British Library, ADD 74982A f10, ČSSD soudruhovi, 7. 1. 1950.

Na druhou stranu osobní dopis Václava Majera Bohumilu Laušmanovi byl přátelský: *„Jsme rádi, že ses dostal do bezpečí, a doufáme, že se to podařilo i Tvé rodině a že jste již všichni pohromadě* [...]. *S politováním však musíme sdělit, že Tě za příslušníka strany nepovažujeme* [...] *ÚVV strany opřel své rozhodnutí o zjištění, že Tvůj postup byl v ostrém rozporu s vůlí členstva jasně projevenou brněnským sjezdem a že ses v kritických dnech únorového komunistického puče připojil ke zrádcům demokracie a socialismu a aktivně pomáhal při potlačení československé sociální demokracie* [...]. *Vzhledem k mnoha dotazům, vyvolaným patrně také Tvými veřejnými projevy po přechodu hranic, byli jsme nuceni dát toto stanovisko strany k disposici tisku* [...]. *Toto naše stanovisko ovšem neznamená, že bychom Ti chtěli v emigraci činit jakékoliv překážky, naopak jsme ochotni poradit a pomoci, pokud to bude v naší možnosti.“*[34] Jako reakce na vyloučení Laušmana následoval článek v časopise *Národ*: *„V sociální demokracii je poplach. Za hranice přibyl bývalý její poslanec, ministr a na brněnském sjezdu zvolený předseda strany Bohumil Laušman. A sociální demokraté mají hlavu ve smutku. Docela pochopitelně. Co s předsedou, když už mají dva?* [...] *Aby bylo jasno: nehájíme Laušmana. Nemůžeme však mlčet k tomu, že lidé, kteří kolaborovali s komunisty, se pokoušejí souditi někoho z kolaboranství.“*[35]

Po útěku byl Laušman velice opatrný a oznamoval svůj příjezd přátelům pod jménem Karl Mason: *„Pana Masona sice neznáš, ale znáš dnešního nositele jeho jména, bývalého ministra československé republiky B. L.* [...] *Ano, už jsem také za hranicemi své porobené vlasti. Zatím v Německu, host Američanů vyřizuji své nezbytné záležitosti a líži se z ran, které na mne dopadají jedna za druhou. Před 5 měsíci byl zatčen můj zeť; jeho žena, moje dcera Olga, jakož i já jsme ještě v tomto případě ‚nepřeskočili‘. Jenom mimořádné opatrnosti děkuji, že jsem svým hlídačům stále unikal. Proto jsme se rozhodli pro vyhnanství. Bohužel, mně se podařilo 1. 1. přejít hranice, kdežto moje čtyřčlenná rodina, s další bratislavskou rodinou a průvodcem jsou nezvěstní. To vše mne postihlo ve dnech, kdy se blíží osmé výročí zatčení mých drahých nacisty. Matka a bratr se z koncentráků už nevrátili, žena se sestrou se vrátily po více než 4 letech s podlomeným zdravím. To jsou tedy mé ‚radosti‘.“*[36] Dále popisuje poměry v Československu: *„Svět není ani zdaleka informován, co se u nás vlastně děje. Je to něco neuvěřitelného a neslýchaného. Už to není jenom bída politická, hospodářská, sociální, kulturní, už jsou to příznaky bídy mravní – a to je bída nejstrašlivější. Za války jsme věděli, s kým máme tu čest, byli to nacisté, kteří nebyli z naší krve. Dnes jsou to Slované a naši lidé. O to je to horší* [...] *Slušní lidé byli z novinářského svazu vyškrtnuti (patřím mezi ně; nevím sice, jsem-li slušný, ale vyhodili mne), nemohou a nesmějí psát. Pochopitelně: pravda je nahrazována lží a na to nemá každý dobrý žaludek. Naproti tomu bys tam našel lidi neznámé, nové a potom snad ještě několik novinářských kreatur, kteří sloužili nacistům, dnes bolševikům a kteří mají svědomí právě tak široké, jako úzké. Ale o tom více jindy, snad i ústně.“* Zmiňuje se o svém plánu napsat o situaci v Československu knihu: *„Hodil jsem na papír vylíčení dnešní situace v Československu – Dva roky noci*

34) British Library, ADD MS 74982A f11, Majer Laušmanovi, 19. 1. 1950.
35) *Národ*, roč. III, 1950/1.
36) Karl Mason Joklovi, 20. 1. 1950.

bartolomějské. Může to být malá brožurka pro lid, populárně psaná – ponaučení porobeného národa národům dosud svobodným.“

Laušman byl ubytován u Američanů, ale také Francouzi o něj projevovali zájem: *„Domluvil jsem už před tím v Baden Badenu s Francouzi, že Laušmana ubytují a že si ho nechají u sebe v zóně. Sledoval jsem tím jen snahu dostat ho někam, kde bychom měli přístup k jeho výpovědím, pokud by ovšem tyto měly nějakou hodnotu. Američané ho ve dne v noci hlídali, ale zdálo se být přesto možné nějakým způsobem ho převést našimi prostředky do francouzské zóny, kde už by si ho Francouzi převzali.“*[37] Laušman doufal, že se dostane do Velké Británie. Protože byl za války ve spojenecké armádě, předpokládal, že automaticky dostane povolení k pobytu. Ve svém dopise Mirce Vilímové z 30. března si stěžuje, že mu Vilím na dopisy neodpovídá: *„Z Paříže mám zprávu, že mně už ‚papíry‘ vyřizují, resp. že věc je vyřízena, ale čeká na mne. To znamená, že jakmile Lenoch* [Vilím – pozn. aut.] *vyřídí věc mého visa, pojedu do Paříže a odtud do Londýna.“*[38] Z této poznámky se zdá pravděpodobné, že Vilím měl něco společného s vyřizováním Laušmanovy žádosti o britské vízum.

V National Archives jsou uloženy dokumenty ministerstva zahraničí (Foreign Office) o projednávání Laušmanova povolení žít ve Velké Británii. Již 4. ledna se zde píše: *„Podle zpráv v tisku uprchl do Německa Bohumil Laušman – sociální demokrat, který na konci roku 1947 vytlačil Fierlingera z pozice předsedy strany. Fierlinger byl tehdy nařčen, že se spiknul s komunisty. Zdá se, že Laušman je k ničemu a zdejší sociální demokraté mu nemohou přijít na jméno. Po puči plně spolupracoval s komunisty.“*[39] Následující dokument ze 7. ledna je k Laušmanovi laskavější: *„Byl bych Vám vděčen za radu, zda máme doporučit Home Office, aby Laušmanovi dali vízum. Mám dojem, že je u zdejších československých sociálních demokratů ‚persona non grata‘, protože po puči spolupracoval s komunisty. Ale, jak víte, kdysi sehrál méně nedůstojnou roli.“*[40] V jiném dopise ze stejného dne se píše: *„Je pravděpodobné, že Laušman si zažádá o povolení přijít do Británie. Nevím, zda jeho žádost politicky podpořit. Nedovedu si představit, že by ho Majer tady uvítal.“*[41] Jedna z odpovědí na otázku, zda Laušmana podpořit v jeho

---

37) British Library, ADD MS 74973 f150–154, Haselman Vilímovi, 11. 2. 1950.

38) British Library, ADD MS 74982A f17–8, Laušman Mirce Vilímové, 30. 3. 1950.

39) *„According to the press Bohumil Lausmann has escaped to Germany. He was the social democrat who at the end of 1947 ousted Fierlinger from the Chairmanship of the party (Fierlinger was accused, rightly, of conspiring with the Communists). On the whole Lausmann seems a pretty poor type, and I think his name is mud with the Social democrats here (he collaborated up to the hilt after the putch). It might be worth consulting Mr. Dixon and Mr. Healey before we get an application from Lausmann to come here (as we almost certainly shall).“* National Archives, FO 371/86308/N1591/1.

40) *„I should be very grateful for your advice as to whether we should press the Home Office to admit him or not. I believe that he is persona non grata with the Czechoslovak Social Democrats here on account of his collaboration with the Communists after the putsch. But he once, as you know, played a less ignoble role.“* National Archives, FO 371/86308/N1591/1.

41) *„You will have seen from the press that Bohumil Lausmann, formerly chairman of the Czech Social Democrat party has escaped to Germany and is now in the US zone. It seems quite likely that he will apply for permission to come to this country, and am frankly in two minds whether we ought to support his application on political grounds. I do not imagine that Majer will be very enthusiastic about having him. I shall be very grateful to know what you think of Lausman and any information you can find will certainly help us in coming to a decision though I am sure you will appreciate that this is in the nature of a private enquiry* [...].*“* National Archives, FO 371/86308/N1591/1.

žádosti, přišla o týden později: *„Zdejší Češi rozhodně Laušmana nechtějí, zvláště kdyby se tím ubralo jedno místo pro jiné bona fide socialně demokratické žadatele. Na druhé straně nemůžeme mu odmítnout vstup, kdyby sem přišel z jiného důvodu. V každém případě Labour Party za něj nemůže vzít finanční zodpovědnost.“*[42] Druhá odpověď ze 17. ledna navrhuje, aby Laušman dostal povolení k pobytu vzhledem k tomu, co vykonal před únorem, pokud by to nevedlo k prudkým šarvátkám s Majerem a spol.[43] Dopis ohodnocuje Laušmanovu roli během únorového puče: *„Chápu, že je persona non grata u československých sociálních demokratů, protože během únorových událostí nestál po boku Majera a ostatních. Bezprostředně po únorovém puči se několikrát na veřejnosti vyjádřil na omluvu činů zbytku sociálně demokratické strany a ospravedlnění spolupráce s komunisty. Na druhé straně to netrvalo dlouho, než skoncoval s přisluhovačskou sociální demokracií, a v květnu rezignoval na svou pozici předsedy sociální demokracie, a to, jak se domníváme, v době, kdy se jednalo o sloučení s komunisty. Od té doby nevím o vůbec žádné jeho politické činnosti.“*[44]

Laušman napsal též dopis Ernestu Daviesovi: *„Je možné, že jsi se doslechl, jak na mne útočí českoslovenští emigranti* [...]. *Moje osobní a rodinná situace mi zatím nedovoluje se bránit* [...]. *Čtvrt století jsem sloužil našim společným cílům, riskoval jsem život a bránil je se zbraní v ruce. Netvrdím, že jsem nikdy neudělal chybu, ale trvám na tom, že jsem se nikdy nevzdal čestných myšlenek lidských práv a svobod.“*[45] Závěr diskuse o Laušmanovi v dokumentech Foreign Office byl nerozhodný.[46] Zdá se tedy, že Healeyho příslib na brněnském sjezdu, citovaný Haselmanem, se na Laušmana nevztahoval.

Problém se získáním britského víza nebyl vyřešen ani o dva roky později, kdy Laušmanovi Vilím napsal: *„Pokud jde o visum: V Paříži jsme dohodli, že bude učiněn pokus jeho získání normální cestou na konsulátě, na základě francouzských papírů* [...]

---

42) *„Our own Czechs are not at all keen to have Lausman over here, certainly if it means using up any of the Labour Partry's credit which might be employed for bona fide Democratic Socialists. On the other hand we would, of course, not oppose his entry if there were some other reason for bringing him over. In any case the Labour Party cannot assume any financial responsibility for him when he comes.“* National Archives, FO 371/86308/N1591/2.

43) *„In view of this and his pre-February record my inclination would be to allow him to come to the United Kingdom, unless this would provoke violent squabbles with Majer and Co.“* National Archives, FO 371/86308/N1591/4.

44) *„As to his record, I can understand that he may be a persona non grata with the Czechoslovak Social Democrats in London because he did not stand out with Majer and the rest at the time of the February crisis. Moreover, during the weeks immediatelly following he made a number of public statements excusing the actions of the rump of the Social Democratic Party and justifying cooperation with the Communists. On the other hand it was not long before he ceased to play any part in the fellow-travelling Social Democrat Party and in May 1948, less than three months after the crisis, he officially resigned his position as Chairman of the Party. His resignation, we believe, took place on the issue of fusion with the Communists. Since then I have never heard of his taking any hand in politics at all.“* National Archives, FO 371/86308/N1591/4.

45) *„The reasons and situation which I have mentioned do not at the present moment allow me to defend myself or explain more fully. I therefore beg of you in the meantime to be considerate towards me. For a quarter of a century I have served our common ideas, for which I often risked my life during the war and for which I voluntarily fought with arms in my hand. I will not assert that I have never made a mistake, but I must establich the fact that I have never foresaken the most honourable ideas of human rights and freedoms.“* National Archives, FO 371/86309/N1891/4.

46) National Archives, FO 371/86308/N1591/4.

v případě rychlého získání visa tam by se mohlo státi, že Tvůj eventuální možný styk s Angličany nebude ještě připraven."[47] Laušman nebyl jediným exulantem, který byl nařčen ze spolupráce s komunisty. Stalo se to i jiným, jako třeba prof. Josefu Mackovi. Laušman o jeho případu napsal Maiwaldovi: *„Macek, který se uchází o emigraci do USA, byl denuncován a pošpiněn. Představ si: z Josefa Macka udělali kryptokomunistu. Američané mne požádali o (můj osobní) úsudek v této věci. Bylo mi řečeno, když to ode mne žádali, že to pomůže, ne-li rozhodne. Opis své zprávy jsem poslal Vojtovi Benešovi, který je s Mackem, jenž prý mezi tím odjel do Kanady, v písemném styku.*"[48] A tak Laušman, kterému bylo zabráněno získat britské vízum, dopomohl prof. Mackovi k vízu do Spojených států.

Paradoxem je, že Macek, který o této Laušmanově pomoci nevěděl, napsal ve stejném roce svému bývalému studentovi Maiwaldovi: *„Nevím, zdali se Tobě tak zaryla do paměti ta naše debata někde nad Řevnicemi a pak ve vlaku do Prahy jako mně, ale já nemohu zapomenout na to, jak jsem tehdy řekl, že Laušman je neštěstím strany a možná i státu. Tys to tehdy nechtěl uznat, ale myslím, že dnes to uznáváš.*"[49] Mackova ostrá kritika byla založena na tom, že Laušman s Maiwaldem tehdy usilovali o znárodňování *„z pochybeného názoru na uskutečňování socialismu, k němuž jsi se nechal strhnout Marxovou doktrínou o ‚zespolečnění výrobních prostředků', které se bohužel ani mnozí jiní sociální demokrati u nás i v cizině nevzdali."*

Nakonec se Laušman dostal, společně s Rudolfem Krupičkou, v říjnu 1950 do Bělehradu. Jeho finanční situace byla svízelná. O svých existenčních problémech napsal Laušman v roce 1952: „[...] *živím se novinařením za řádky. Prokáži kdykoli, že je to služba československé věci a straně. A přesto se našli syčáci, kteří mne denuncovali, aby i o tuto existenci mne připravili.*"[50] Ještě i v létě 1953 měl Laušman problémy s vízy: *„Nedávno mi najednou odmítla cizinecká policie vstup do Švýcarska* [...] *špinavé prsty Ripkova člověka, bývalého vyslance Austrálie.*"[51]

Vztah mezi Vilímem a Laušmanem

Postupně docházelo k pokusům překonat odcizení Vilíma a Laušmana tím, že by se setkali v Paříži. Maiwald psal Vilímovi: *„Právě jsem dostal zprávu, že Laušman bude v Paříži mezi 18. a 29. srpnem. Napadlo mi, že by se dala zařídit vaše schůzka na weekend* [...]. *Mám zato, že je to velmi vhodná příležitost k nastoupení vyrovnanějších cest a přípravy úklidu ve straně.*"[52] Hlasů, které si přály setkání mezi Vilímem a Laušmanem, přibývalo. Jonáš napsal Vilímovi v prosinci 1951: *„Laušman* [...] *je ochoten se kdykoliv a kdekoliv setkat s Vilímem* [...]. *Vše tedy leží hlavně u Tebe...*"[53] Ve stejnou

47) British Library, ADD MS 74982A f43, Vilím Laušmanovi, 23. 5. 1952.
48) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 10. 9. 1950.
49) Churchill Archives Centre, MWLD/2/39, Macek Maiwaldovi, 21. 5. 1950.
50) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 13. 11. 1952.
51) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Laušman Maiwaldovi, 15. 7. 1953.
52) British Library, ADD MS 74982A f22, Maiwald Vilímovi, 8. 8. 1951.
53) British Library, ADD MS 74982A f23, Jonáš Vilímovi, Laušmanovi a Lužovi, 24. 12. 1951.

dobu napsal Vilímovi Maiwald: *„Další odkládání rozhodného kroku by se dalo těžko ospravedlnit. Usmíření v řadách sociální demokracie není už pouze vnitřní věcí strany. Závisí na něm také obnovení jednoty v ústředním orgánu celého světa. Representace československé sociální demokracie organisovaná z osob, jejichž funkce je založena v řádných usneseních posledního sjezdu strany, by mohla obnovit jednotu v celém exilu* [...]. *Obnovení jednoty v řadách sociální demokracie není věc, o níž bychom mohli jednat podle svých okamžitých nálad nebo osobních libostí či nelibostí. Nemůžeš dále své rozhodnutí oddalovat.“*[54]

Setkání Laušmana a Vilíma se mělo jevit jako náprava rozkolu v sociální demokracii: *„Chtěl bych usmířit Vilíma a Laušmana a použít usmíření těchto dvou hlavních funkcionářů strany jako podnětu k usmíření obecnému a obnovení jednoty v celé československé sociální demokracii. Považuji toto obecné usmíření na nejširší základně celé strany za naprostou nezbytnost pro situaci, v níž se octneme po obnově demokracie doma. Snad bys udělal dobře, kdybys pohovořil o dnešní situaci doma např. s dr. Papánkem. Když byl v Londýně, upozorňoval nás, že nově přicházející uprchlíci se vesměs shodují v tom, že se budeme vracet do značně změněných poměrů. Lidé doma chápou jednání Laušmana zcela jinak, on je jim bližší. Oni cítí, že Laušman si byl vědom jejich problémů. To, co se vytýká Laušmanovi, ty problémy, oni denně prožívají a mají k nim jiný poměr než lidé žijící v naprosté svobodě. Až dosud emigrantský svět je světem negace a rozkladu. Nebude lépe, dokud si rozumní lidé neřeknou, že s tímto negativismem skoncují od základu. Byl bych šťastný, kdybych v Tobě získal pomocníka v boji proti panující davové chorobě, té zvláštní směsi nešťastného stesku jitřeného pitváním nahodile shromážděných informací, zoufalé snahy najít spravedlnost, která nakonec při nejlepší vůli napáchá více křivd na stejně nešťastných, než potrestá skutečných viníků. Hledejme, co lidi spojuje, co připraví lepší podmínky pro budoucnost.“*[55]

Diskuse o smíření sociálních demokratů pokračovala. V lednu 1952 napsal Vilím Haselmanovi: *„Po vánocích jsem dostal od Jonáše dopis, který byl současně adresován Laušmanovi (je v Rakousku) a Lužovi. Zabývá se v něm situací mezi sociální demokracií a exilem a žádá, aby se sešli předseda a tajemník strany a předseda a tajemník mládeže k poradě o situaci, ze které by měla vzejít iniciativa k soustředění všech sociálních demokratů. Nepochybně to dělal se souhlasem Laušmana, který je v Innsbrucku, a jistě se souhlasem Luži, poněvadž již v dopisu zdůraznil, že všechno záleží jenom ode mne. Odpověděl jsem, že jsem rád jeho iniciativě, ovšem, že nemyslím, jak to uvedl on, že má být zapomenuto to, co bylo, ale naopak, že jen v poučení minulostí můžeme hledat cestu k nápravě.“*[56]

Proti Laušmanovi existovala však nadále v exilu opozice. Žofka napsal Vilímovi v březnu 1952: *„Před měsícem jsem dostal zprávu, že jsi (a Maiwald) v užším styku s Laušmanem, a že připravujete nějakou akci* [...]. *Chceš-li zahájit nyní něco společného s Laušmanem, narazíš velmi pravděpodobně i na odpor soudruhů, kteří k Tobě mají důvěru* [...]. *První letošní číslo Hlasu* [je] *proti jakékoliv akci Laušmanově, a nepřizná-*

54) British Library, ADD MS 74982A f25, Maiwald Vilímovi, 29. 12. 1951.
55) Churchill Archives Centre, MWLD/2/12, Maiwald Hiklovi, 9. 1. 1952.
56) British Library, ADD MS 74982A f33, Vilím Haselmanovi, 20. 1. 1952.

vá mu více práv, než se obhájit z obvinění, která na něm lpějí proto, že nejen v únoru selhal, ale z právního hlediska především že podepsal květnovou ústavu; a to je trestné podle starého zákona na ochranu republiky 50/1921.“[57] Vilím Laušmana hájil v dopise Hiklovi: *„Tvého rozhořčení, že jsem se sešel s Laušmanem* [...]. *Ne Laušman, nýbrž řada ostatních sociálních demokratů byla v závěru krise, způsobené bez dohody s námi, zviklána* [...]. *Laušman celkem obstojí se zjištěním, že v únoru se mýlil v odhadu, že lze sociální demokracii jako politické hnutí zachránit koncesemi komunistům. Já jsem ho již tehdy přesvědčoval, že se mýlí. Ovšem Laušmanova činnost nekončí únorem. To, co Laušman má vysvětlit sociální demokracii, je především otázka, co chtěl ještě po únoru zachraňovat souhlasem s vylučováním stovek funkcionářů ze strany, a zejména prohlášením, které přinesl tisk o jeho předání předsednictví Fierlingerovi s tím, ‚že Brno byl omyl‘* [...]. *Byl jediný* [Laušman – pozn. aut.] *z emigrantů, který před Brnem a zejména v Brně veřejně a otevřeně vystoupil proti Fierlingerovi* [...]. *Byl jsi v Brně? Viděl jsi tam na tribuně stát kohokoliv jiného proti Fierlingerovi? Ochotně odešel z vlády, aby pomáhal budovat stranu. Okamžitě po sjezdu dal iniciativu k oficiální poradě mezi vedením nár*[odních] *soc*[ialistů] *a naší stranou. Od této porady vlastně začal náš společný postup s ostatními ve vládě.“*[58]

Někteří sociální demokraté měli o spolupráci s Laušmanem vážné pochyby. Jiří Horák napsal svému otci Josefovi: *„Píšeš, že Vilím a jeho přátelé jsou ochotni spolupracovat s Bohumilem Laušmanem* [...]. *Myslím, že to je jejich politická sebevražda.“*[59] Sám Laušman souhlasil s tím, aby byl svolán sjezd strany v exilu: *„Jak jsem už dříve sdělil, budu přes všechno, co se stalo, loyálně podporovat všechny snahy, směřující k sjednocení sociálně demokratického exilu. Jsem tudíž i pro sjezd či konferenci funkcionářů strany, kteří dlí v exilu. Předpokládám ovšem, že zájmy domova, t. j. národa a strany, budou v těchto souhrách pro nás všechny zákonem nejvyšším.“*[60]

O překážkách svolání sjezdu napsal Laušman Maiwaldovi: „[...] *nejsem překvapen ‚technickou‘ obstrukcí Josefa Horáka v souvislosti s přípravami na svolání sjezdu a plně souhlasím, že mládež je jeho instrumentem, který ovládá jeho syn Jiří jako tajemník. Svého času mne vybízel, abych ‚už nečekal a šel do aktivity‘ a v posledním čísle ‚Zpravodaje‘ se o mne dvakrát otřel. Ostatně – ‚Zpravodaj‘,‚Hlas‘ i ‚Naše cesta‘ (financovaná ze zpravodajských peněz vlády) jsou ovlivňovány Táborským a Táborský národními socialisty.* [...] *S nastavšími potížemi jsem počítal z vážnějšího důvodu: že jste se rozhodli pro postup, který poskytl ‚přítelíčkům‘ i vyloženým odpůrcům čas k dalekosáhlým intrikám a kalení vod. Já byl pro energický krok, pro nástup, který by překvapil. Tak jsem o tom mluvil v Paříži s Blažejem. Vy jste se po té rozhodli jinak. A jak víš, já vždy se ve straně podřizoval většině. I podřídil jsem se i tentokrát, ačkoli jsem věděl, že se překážky objeví, že se bude politikařit a intrikovat. Dnes je to taky. Chci Tě ujistit, že platí vše, co jsem domluvil s Vilímem a Tobě v nesčetných dopisech napsal: jdu s Vámi a budu Vás i přes taktické chyby, kterých jste se dopustili, všemožně podpo-*

57) British Library, ADD MS 74990 f24, Žofka Vilímovi, 6. 3. 1952.
58) British Library, ADD MS 74990 f99–102, Vilím Hiklovi, 15. 7. 1952.
59) British Library, ADD MS 74985A f51, Jiří Horák Josefu Horákovi, 21. 8. 1952.
60) British Library, ADD MS 74982A f53, Laušman Vilímovi, 21. 9. 1952.

rovat. Ovšem jsem dnes už dohnán k tomu, že v zájmu své cti musím už mluvit. Prvním mým stranickopolitickým vystoupením bude knížka ‚Kdo byl vinen?', kterou jsem dal už do tisku, aby vyšla k 5. výročí února 1948, aby vyšla včas, aby mohla býti zahraničním tiskem v únorových dnech citována. Nemohl jsem už prostě čekat, až dostanu slíbené výstřižky od Svobody. Dostanu-li je jednou, budu za ně povděčen pro jiné vhodné použití pozdější. Za Tvé připomínky jsem Ti již dříve poděkoval. Většiny jsem použil, ostatních bude event. možno třeba použít pro event. vydání v cizích jazycích. Avšak – pochop mne – nemohu a nesmím už mlčet! V zájmu domova i v zájmu své cti."[61]

Publikace Laušmanovy knihy způsobila, že se k němu někteří sociální demokraté začali stavět kladně. Haselman napsal Vilímovi: „[...] *mi psal znovu Jonáš, který se staví proti způsobu, jakým byl vyřízen Laušman, je ale přesvědčen, že mezi Laušmanem a Majerem jakékoliv smíření je vyloučeno."*[62] Svoboda informoval Vilíma o Laušmanově návštěvě v Ženevě, kde se Laušman setkal s ním, Plášilem a Zelenkou: „*Laušman pravděpodobně trvale zůstane v Rakousku a zabývá se naší starou myšlenkou jít blíž. Říká, že styk s domovem je – a bylo by ho možno za určitých podmínek ještě rozšířiti. Některé zajímavé věci povím ústně* [...]. *Laušman, který se choval velmi skromně, udělal tím příznivý dojem a na druhé straně, jak bylo na Laušmanovi vidět, dala mu schůzka mnoho nadějí do budoucna..."*[63] Vilím odpověděl do Ženevy (shodou okolností ve dnech, kdy byl Laušman unesen): „*Od počátku jsem odmítal vyřídit případ Laušmana jednoduše tím, že začnem úřadovat ve svých funkcích. Já nemohu upírat právo soudruhům, aby o tom rozhodovali. Musí to být akt nebo akce, ze které bude zřejmo, že takový můj krok byl předem akceptován nějakým orgánem, jakýchkoliv sociálních demokratů v exilu. Tomu měl sloužit kdysi sjezd.* [...] *V Paříži mi Laušman slíbil do několika týdnů poslat podrobný popis a vysvětlení svého postupu v poúnorových týdnech. Zdůraznil jsem, že jde o materiál, který má usnadnit mně a jiným jeho obhajobu. Dodnes jsem to nedostal. Ale ani to nemění nic na mém přesvědčení, že bez Laušmana nemůžeme, zejména doma, stranu dělat."*[64]

Styk s Františkem Macháčkem

Když v roce 1952 přišel František Macháček do exilu, většina sociálních demokratů neměla podezření, že byl vyslán do zahraničí, aby o nich získával informace. Laušman o něm napsal Maiwaldovi: „[...] *všechny tyto zprávy* [o rodině] *mně potvrdil anebo doplnil Frant. Macháček* [...], *který v těchto dnech překročil hranice* [...] *hojivý balsám nepřivezl* [...] *v Macháčkovi přijel opravdový sociálně demokratický politik..."*[65] V lednu 1953 podal Macháček do Prahy hlášení o Laušmanovi: „*Laušman se vážně ucházel o spolupráci s emigranty. Zaslal dopis ÚVV sociální demokracie a předsedovi RSČ dr. Petru Zenklovi. Zenkl Laušmana jako spolupracovníka odmítl. Vedoucí kruhy*

61) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 13. 11. 1952.
62) British Library, ADD MS 74982A f59–60, Haselman Vilímovi, 24. 2. 1953.
63) British Library, ADD MS 74982A, Svoboda Vilímovi, 23. 11. 1953.
64) British Library, ADD MS 74982A f73–4, Vilím Svobodovi, Plášilovi, Zelenkovi, 25. 12. 1953.
65) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Laušman Maiwaldovi, 4. 6. 1952.

sociální demokracie (Majer, Vilím, Bernard) se případem Laušmana zabývaly. Vilím prohlásil, že Laušman utekl jen proto, aby zachránil svoji kůži. Současně bylo rozhodnuto Laušmana ze strany vyloučit [...]. *Laušman žádal o vstupní visum do Anglie. V důsledku toho bylo vedení sociálně demokratické strany znovu nuceno zabývat se jeho případem. Vilím a Majer se stavěli proti jeho příjezdu. Anglický kapitán Cappel, který zpracovával všechny žádosti uprchlých ‚socialistů', byl ochoten doporučit kladné vyřízení žádosti, za kterou prý intervenovali ministr financí Stafford Cripps a zemřelý činitel Labour Party profesor Laski."*[66]

O vztahu Vilíma a Laušmana Macháček hlásil: *„Je velmi pravděpodobné dle vyjádření několika prominentů emigrace v Londýně, kteří jsou v sociální demokracii a v OSRSČ, že spolupráce Majera s Vilímem, který je proti persekuování* [sic] *Laušmana a jiných sociálních demokratů, kteří jsou označováni za levičáky, by ohrozila mimořádné prostředky OSRSČ v Londýně, které jsou od Bati. Tím by oslabila existenční možnosti a existenci vůbec těch osob, které jsou na tomto příspěvku závislí. Proti této podpoře ostře bojuje v Londýně skupina Vilíma, která hlásá, že to bude jednou nejdražší státní půjčka, kdyby se měli dnešní představitelé emigrace vrátit zpět do ČSR..."*[67] Macháček postupně ztratil důvěru sociálních demokratů. Laušman o něm v lednu 1953 napsal Maiwaldovi: „[Macháček – pozn. aut.] [...] *se na mne ‚vysrati ráčil'* [míněno ohledně vyjednávání v Bělehradě – pozn. aut.]."[68]

Také Maiwald Macháčkovi nedůvěřoval, jak napsal Vilímovi: *„Já sám Františkův postup v Bělehradě schválit nemohu a nebudu mu dělat štafáž v jeho neexistující skupině* [...]. *Nepochybuji, že ani Ty nenaletíš. Jsi vždy opatrný. Neukvap se tedy ani tentokrát. Má-li se už do Bělehradu ohlašovat k jednání nějaká skupina, ať je to skupina Tvoje, nikoliv Františkova a nikoliv jeho prostřednictvím, nýbrž přímo a v otevřené spolupráci s Bohoušem."*[69] I Vilím se stavěl k Macháčkovi kriticky: *„Milý Franto, a nyní ještě k Jugoslávii. Víš, že s Laušmanem nejsem ve styku, a nejsem proto informován o tom, do jaké míry Tvoje jednání s Jug. jsou vedena společně s ním, nebo bez něho, nebo dokonce, zda-li tu nedochází ke konkurenčnímu úsilí* [...]. *Tvůj vzkaz, že se tam ‚tlačí Kratochvíl a Housek '* [...]. *Na podrobnosti Tvých jednání jsem se Tě neptal a Ty jsi mi je neřekl. Překvapila mne proto Tvoje žádost o zaslání telegramu, že můžeš jednat mým jménem, a ještě víc to, že jsi o to zároveň požádal ‚ÚVV československé sociální demokracie v exilu', což jsi mi ovšem nenapsal."*[70]

Jak vznikala kniha *Kdo byl vinen*

Laušman se zmínil o svém úmyslu napsat knihu hned v prvním dopise Joklovi 20. ledna 1950. V září potom napsal Maiwaldovi: „[...] *byl bych Ti povděčen, abys mně obratem napsal něco bližšího o Tvém eventuelním upotřebení ‚únorových událostí'. Já*

66) MV 40254–012 p9.
67) MV 40254–22 p32.
68) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Laušman Maiwaldovi, 24. 1. 1953.
69) British Library, ADD MS 74982A f54, Maiwald Vilímovi, 2. 2. 1953.
70) Churchill Archives Centre, MWLD/2/41, Vilím Macháčkovi, 3. 4. 1953.

jsem totiž na toto téma ještě nic nenapsal. Chybí mi jistý materiál. Naproti tomu mám napsaný malý spisek o svém ‚případě', který vydám tiskem, jestliže se po své zmíněné cestě, při níž se sejdu s ‚posly domova', rozhodnu již pro politickou aktivitu."[71] Byl to začátek dlouhé korespondence s Maiwaldem, během níž vznikala kniha *Kdo byl vinen*.[72] Laušman zasílal Maiwaldovi části rukopisu a ten k němu psal připomínky.

Na začátku ledna 1951 upozornil Maiwald Laušmana na dvě anglické knihy – Friedmana a *Who's next* od Johna Browna. O Brownově knize mu napsal: „*Myslím, že je to nejútočnější výklad únorových událostí, zaměřený hlavně proti sociální demokracii, a že bys to měl rozebrat řádku za řádkou* [...]. *Autorem je asi Krajina – soudě podle toho že je v knize jeho fotografie* [...]."[73] V červnu 1951 napsal Laušman Maiwaldovi, že se o rukopis zajímá Stránský: „*Stránský mně loni psal, že – ‚až se vrátí z Ameriky, t. j. koncem ledna' – že mně pošle jménem Ústavu dr. E. Beneše některé otázky, týkající se února 1948. Dosud nic ovšem neposlal. Sám jsem připravil rukopis brožury na toto tema* [...]. *Ve spisku se chci vypořádat se všemi polopravdami a nepravdami, jimiž mne zahrnula smečka politických šakalů po příchodu do emigrace. Bude to překvapení, m. j. v tom, že bude neosobní; přes jména šakalů přijdu k věci. Spisek jsem nevydal z důvodů soukromých i finančních* [...]."[74] Laušman zároveň psal publikaci o slovenském povstání: „*Zdejší slovenská matice vydá k 6. výročí slovenského povstání moji brožuru ‚Pravda a lož o slovenskom povstaní'. Honorář budu investovat do menší brožury, kterou vydám vlastním nákladem a v níž řeknu, co jsem dělal v únoru.*"[75]

Práce na knize o únoru pokračovala. V září 1951 napsal Laušman: „[...] *děkuji Ti za mimořádný zájem o moje osudy a dnes – in concreto – o brožuru. Vzácnou ochotou Tvojí a Kratochvílovou, že jste ji přeložili do angličtiny, byl jsem povzbuzen do té míry, že jsem se hned včera, po obdržení Tvého dopisu, rozhodl ji přepracovat a postupně ji zaslat* [...]. *Přepracoval jsem ji tak, že je schopna se dostat i na knižní trh, kdybyste to považovali za vhodné a účelné. To mně doporučili rakouští soudruzi, kteří jsou pro anglický text. Snad byste mohli – až bude přeložena – poradit se s Beranem* [...]. *Jinak považuji za samozřejmé, že věc musí zůstat až do vydání přísně utajena – mnou, Tebou i Kratochvílem. Musí překvapit. Jenom potom bude účinná. Stránský i. j. vědí, že ji připravuji, nevědí však žádné podrobnosti* [...]. *Již ‚Pravda a lož o slovenském povstání' chytila, jak patrno ze světového rozhlasu a tisku. Stránský psal, že je to cenný příspěvek k dokumentaci doby* [...]."[76]

Jaroslav Stránský rukopis přečetl a poslal Laušmanovi připomínky: „*Jaroslav Stránský mně však doporučil, abych neopomenul vysvětlit dobu válečnou, zvláště když i pro tuto věc bylo na mne útočeno. Proto jsem tak učinil.*"[77] Maiwald mu také posílal rady a připomínky: „[...] *vyhýbej se slovům hodnotícím odpůrce v odstínech ostřejších*

---

71) Churchill Archives Centre, MWLD 2/34, Laušman Maiwaldovi, 10. 9. 1950.
72) LAUŠMAN, Bohumil: *Kdo byl vinen?* Vl. nákl., Vídeň 1953.
73) Churchill Archives Centre, MWLD 2/34, Maiwald Laušmanovi, 1. 1. 1951; BROWN, John: *Who's next?: The lesson of Czechoslovakia*. Hutchinson & Co., London 1951.
74) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 3. 6. 1951.
75) Churchill Archives Centre, MWLD 2/34, Laušman Maiwaldovi, 29. 7. 1951.
76) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 21. 9. 1951.
77) Churchill Archives Centre, MWLD 2/34, Laušman Maiwaldovi, 24. 9. 1951.

než např. lidé nešťastní, neinformovaní, zmatení, bezradní [...] *vždy vol odstín vyjadřující slitování, smutek nad tím, že jsou tak nešťastní, že nevidí špatnost, neprozíravost, sobeckost, či jakoukoliv jinou odrůdu zloby, jíž se dopouští* [...].“ Upozornil ho dále na historika A. J. P. Taylora: „*Myslím, že by bylo dobré rukopis trochu přepracovat a doplnit pasážemi, které by tvořily jakýsi historický rámec událostí a jejich hodnocení* [...]. *A. J. P. Taylor v Manchester Guardian weekly 16. 2. 1950: ‚Though the Social Democrats followed a weak and unequivocal course during the crisis, one can understand their reluctance to cooperate with anti Socialist parties and so start on the road which had led the German Social Democrats to disaster thirty years before.‘ Takovýto pronikavý postřeh podstaty problému československé sociální demokracie v situaci po 1945 v glose obecně uznávaného anglického historika má nesporně větší váhu než štěkání šakalů* [...].“[78]

Maiwald Laušmanovi doporučoval, aby publikaci rozšířil a prohloubil: „*Zpracování brožury do publikace, která by pronikla na knižní trh, by bylo velmi dobré. Knižní zpracování by přineslo výhody trvalého dokumentu a také lépe proniká na rozhodujících místech než malá brožurka, rozmnožené oběžníky nebo časopisy, zvláště emigrantské* [...]. *Prohlédněte systematicky s Krupičkou všechnu přístupnou literaturu, pořiďte výpisky míst, která se týkají Tebe nebo československé sociální demokracie vůbec. Každý na samostatný lístek, roztřiďte to, a když to budeš mít hezky před sebou, hned se Ti rozběhne péro k psaní vlastních komentářů, potvrzení, vyvracení nebo dotažení správnějšího výkladu. Nejvhodnější vmontování do rukopisu bude Ti pak hračkou. Nedostatkem rukopisu je, že postrádá toto ‚vnější‘ vybavení; kniha dávaná dnes do tisku by nemohla zcela ignorovat, co o únoru a československé poválečné historii už bylo vytištěno. Bylo by to vykládáno jako přiznání slabosti stanoviska autorova – nakladatel by v tom mohl vidět povrchnost zpracování. I pouhá obhajoba potřebuje oporu v dokumentaci. Vyžaduje to hodně trpělivého soustředění, jsem však přesvědčen, že energie na to věnované nebudeš nikdy litovat, posuzováno politicky a krátkodobě, i po stránce finanční. Dobře zpracovanou publikaci nakladatel rád vezme – i zaplatí dobrý honorář. Zdařilá publikace otevře Ti mnoho dveří dnes zavřených a může poskytnout i slušnou existenční základnu. Soudím, že by publikace napsaná člověkem, který je ostatními politickými stranami své země pronásledován za svou dobrou vůli spolupracovat s KSČ, mohla mít velký úspěch ve všech zemích, kde jsou socialistické strany významnou složkou. Byla by to publikace, jakou potřebují. V rozšířeném zpracování, jak si je představuji, by měla být např. kapitola ‚V čem jsme skutečně chybovali‘ – otevřeně konstatující, že to byla určitá idealisace představ o vývoji v myšlení československých komunistů – narážíš na to v partii o dojmech z cesty do SSSR, bylo by však dobré to rozvést v závěrečné kapitole hodnotící nejdůležitější fakta. Nebo popsat blíže taktiku KSČ k udržování této iluse o možnosti úzké spolupráce. Zbytečnost násilného převratu v zemi, která parlamentní cestou došla k znárodnění na široké základně – jaké není obdoby. Osudnost omylu Moskvy, která dala příkaz k tomuto kroku bez ohledu na mezinárodně-politické důsledky. Bez zásahu do vývoje ČSR by sotva došlo k onomu vyburcování veřejnosti na Západě a k obnově zbrojení atd., které dnes tíží hospodář-*

78) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 28. 9. 1951.

ství Západu, také však – a ještě více – dusí možnosti rozvoje v oblasti moskevského vlivu. Příklad konstruktivního vývoje v ČSR i jinde, nezatíženého důsledky rostoucího mezinárodního napětí, mohl být historickým faktorem prvního řádu. Místo toho plochý aparátnický zásah v únoru [...]. *Bylo chybou idealisovat KSČ a jejich pány v Moskvě a spoléhat se na to, že dovedou pochopit to speciální poslání zvláštního vývoje v ČSR – přisuzovat jim státnické schopnosti, jimž nedorostli. Ploché aparátnictví zvítězilo nad duchem socialismu!*

Publikace obsahující zhodnocení osobních zkušeností pod zorným úhlem současných problémů ve světě, psaná také pro mnohé naivní obdivovatele moskevských vládců, by byla velkým úspěchem po všech stránkách. [...] *Tak vyhrňte si rukávy do druhého kola k propilování rukopisu.“*[79]

V lednu roku 1952 se o Laušmanův rukopis začal zajímat Vilím: *„Z několika stran jsem slyšel, že píšeš brožuru o únoru. Nemám ponětí o rozsahu, který chystáš. Nejsem si také jist, zda-li máš všechen potřebný materiál, zejména literaturu, která již po únoru vyšla a je dost bohatá a národně socialistická. Myslím, že bys ji měl mít po ruce. Sám jsem odolal několikerému naléhání hned na počátku mého exilu něco takového psát, poněvadž by to musela být kniha o celém politickém vývoji až k únoru. A na to je myslím ještě čas. Myslím, že by z ní jasně a z faktů vyplývalo, že sociální demokracie v boji za demokracii neměla v Československu žádného spolehlivého partnera.* [...] *A nyní k únoru* [...]. *Nevím, zda-li už dnes je možné zveřejnit poradu, kterou jsme měli s národními socialisty koncem prosince 1947. Myslím, že nikoliv, se zřetelem na Frantu Tvarůžka* [na okraji připsáno Tymeš – pozn. aut.] *a Drtinu, kteří jsou doma. Národní socialisté se k ní doposud nepřiznali, poněvadž by to oslabilo jejich pověst jediných bojovníku proti komunismu. Museli by přiznat, že tam bylo dohodnuto, jak postupovat ve vládě ve věcech policie a armády, a že Ty jsi byl pověřen jednat s lidovci, které jsi tím prakticky zatahoval do komunistického bloku. Vyšlo by také z toho najevo, že vývoj až k únoru byl výsledkem této porady a že demise byla blbost. A nejenom to, že byla školáckým kouskem, zejména proto, že k ní došlo bez dohody s námi, kteří ve vládě v inkriminované otázce postupovali stejně jako ostatní proti komunistům. To je důležitý bod. Ve všech informacích, jak zdejším, tak Američanům, jsem se touto otázkou zabýval. Moje zpráva byla myslím podkladem pro informace americkému senátu, poněvadž šla tehdy z Londýna zvláštním kurýrem. I později jsem trval na tom, že poprvé jsme se o demisi dověděli v pátek ve 4.15, kdy mi Krajina telefonoval, že podali demisi. Vytkl jsem mu, že to udělali bez dohody s námi. Ve všech informacích jsem také doposud uváděl Ripkovu návštěvu u Tebe asi ve 4.30.“*[80]

Laušman dal Vilímovi rukopis k přečtení: *„Dohodli jsme se s Vilímem, že s urychlením přečte celý rukopis brožury a sdělí nejzávažnější připomínky. S urychlením proto, aby se nezdržoval překlad. Dosud nic nesdělil.“*[81] Laušman nevěděl, že Vilím nemá v úmyslu rukopis číst, jak to po letech Vilím potvrdil v dopise Janýrovi: *„S Laušmanem jsem se jednou sešel v Paříži (nemohu teď říkat přesné datum), kde jsme udělali spo-*

---

79) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Maiwald Laušmanovi, 14. 10. 1951.
80) British Library 74982A f26–7, Vilím Laušmanovi, 9. 1. 1952.
81) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 20. 3. 1952.

lečně prohlášení k nějakým volbám doma, které vyšlo ve franc[ouzském] *i jiném tisku, a myslím,* [že] *bylo vysíláno domů. Pak jsme byli ve styku a mám ještě originál jeho rukopisu knížky, kterou vydal, který mně poslal k připomínkám. To jsem mu nevracel v naději, že to nebude moci vydat, ale bohužel měl kopii.“*[82] Laušman dal rukopis přečíst také ve Francii: *„*[...] *v Paříži rukopis přečetl (‚se zatajeným dechem‘, jak sám se vyjádřil) M. Z. Hirsch, socialista. Doporučuje, vzhledem k situaci v Internacionále, anglický jazyk, t. j. celou brožuru anglicky* [...]*.“*[83]

Maiwald zatím připravil anglický výtah a radil, aby kniha vyšla také francouzsky: *„*[...] *tento týden jsem dokončil anglický výtah z Tvého rukopisu, abych mohl začít korespondovat. První nabídku zašlu, jakmile mi kolega zreviduje angličtinu, vydavateli Johna Browna, Hutchinson & Co., s poukazem na předmluvu Lorda Vansitarta kritisující československou sociální demokracii* [...]*. Potom se obrátím na další* [...]*. Zájem gen. Fauchera je povzbuzující, nechtěl by napsat k francouzskému vydání předmluvu?“*[84] Vydavatel knihy Johna Browna však rukopis odmítl.[85]

Maiwald navrhl vydání rukopisu Ústavu dr. E. Beneše, o čemž informoval Laušmana: *„Dnes jsem byl pozván Smutným na oběd se Stránským. Vilím, který byl také pozván, nemohl přijít – musel dnes do práce. Rádi by nás získali pro aktivnější účast na pracích Ústavu dr. E. B. Použil jsem této příležitosti k presentování návrhu na vydávání ‚Únorové knihovny‘ ústavem. Projekt je postaven na myšlence získat prostředky pro vydavatelskou činnost Ústavu z fondu, který má být zřízen při Evropské Radě. Od obvyklé vydavatelské činnosti by se lišil tím, že by současně s výzvou k předložení rukopisů pro Knihovnu byly vyhlášeny tyto zásady: Autoři by dali souhlas s provedením zvláštního připomínkového řízení, jež by pozůstávalo v rozeslání kontrolních dotazů na všechny osoby v rukopise jmenované (nebo nepřímo označené,) a uvedené osoby byly vyzvány k zaslání svých připomínek, které by buď autor sám pojal do textu, nebo ve formě poznámek, popřípadě do zvláštního ‚dodatku připomínek‘, kde by to bylo technicky nutné. Připomínky by však mohly obsahovat pouze sdělení k opravě nebo vysvětlení tvrzených skutečností, nikoliv hodnocení a polemiku. O provedeném připomínkovém řízení by vydavatelství podalo v předmluvě zprávu, kdo připomínky nezaslal nebo dotaz byl vrácen jako nedoručitelný apod. Rukopisy by byly publikovány v pořadí, jak byly předloženy hotové pro tisk. Změny v textu později by měnily pořadí rukopisů dávaných do tisku* [...]*. To je zatím můj návrh. Smutný myšlenku velmi uvítal a půjde za věcí* [...]*. Tato forma českého vydání by byla ideální pro Tvou brožuru!“*[86]

Maiwald předpokládal, že Vilím měl o Laušmanovu knihu zájem: *„Odpoledne jsme u Blažeje diskutovali o obsahu brožury. Bude mít hodně připomínek, které brožuru obohatí po stránce dokumentární. Také Svoboda, který bydlí u Blažeje, bude mít hodně doplňků.“*[87] Po vydání knihy napsal Maiwald Laušmanovi: *„Gratuluji k prvnímu vydání ‚Kdo byl vinen‘. S radostí zjišťuji, že kritické dny jsou tam podrobněji zpracovány*

82) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.
83) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Laušman Maiwaldovi, 20. 3. 1952.
84) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 23. 3. 1952.
85) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 5. 4. 1952.
86) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 5. 4. 1952.
87) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 5. 4. 1952.

než v původním rukopise. Obžalovaný se stal žalobcem [...]. *Dostal jsem knížku v sobotu ráno a měl jsem ji přečtenou, než jsem šel spát. Jsem s ní spokojen v hlavních liniích. Pouze bych vytahal za vlasy korektorovi, že tam nechal dost tiskových chyb, které zaměňují smysl některých vět. Na některých místech montáž vsuvek trochu porušila plynulost textu (Ve stínu Jalty). Pro jinojazyčná vydání rozhodně bych vypustil Na vysvětlenou a přepracoval Před únorem bylo září. Dokumentární ráz publikace by byl zvýšen, kdybys opatřil originální text svého dopisu resignujícího na kandidaturu z konfiskované Mladé Fronty. Nevyhnul bych se ani dopisu Labour Party, k němuž bych připojil vhodné vysvětlení. Dnes, kdy lidé na Západě viděli techniku procesu se Slánským, dívají se na věci realističtěji než dříve. Mé pokusy získat anglického nakladatele selhaly, jak jsem Ti svého času psal. České vydání může přispět ke zvýšení zájmu a bude stát za to, znovu se o to pokusit. Loni mi odmítl vydat Tvou knížku Gollancz a vydavatel Browna. Předmluvu k ní mi slíbil profesor Taylor, kterého jsem navštívil v Oxfordě – to je ten, co recensoval Ripkovu knížku. Překlad daleko nepokročil. Žena přeložila pouze dvě kapitoly, kde se dalo očekávat, že nebudou změny: Kytička Gottwaldovi a Od Baltu k Adrii. Vedle toho byl jsem upozorněn, že nakladatelé dávají přednost překladům pořízeným jejich známými překladateli. Po komerční stránce by možná nebyl špatným jednatelem Josten.“*[88]

Laušmanovu knihu podpořil i Plášil: *„Dlouho jsme si nepsali – dnes jsem ale dočetl knížku s. Laušmana ‚Kdo byl vinen‘, a tak se hlásím opět. Znal jsi mé názory – ze schůzek u Vilíma v létě 1952 – znal si je i z osobních rozhovorů. Ke konečnému úsudku, čekal jsem to v Londýně v poradách – mělo přijíti něco písemného od Laušmana. Ta knížka je dnes v rukou nás všech, a je proto nutno zaujmouti stanovisko – k s. Laušmanovi – konečné. Laušman držel slovo a slíbené vysvětlení vydal, dokonce velmi obsažně. Nyní bych chtěl, aby jeho knížka měla publicitu i v kruzích socialistických stran evropských.“*[89] Knebort o knize napsal Macháčkovi: *„O té knize Laušmanově jsem mínil dát podnět k zahájení diskuse v rámci organisace a tím také v ÚVV až po celý kruh naší soudružské rodiny – zatím mi to nevyšlo, neboť pro silný odpor ze strany některých funkcionářů nebylo možno věc prosadit. Kancléř Smutný měl přednášku v Benešově ústavu o ‚Únoru 1948‘ a pochvalně se o té knize zmínil. Říká prý také to, co nikdo z těch četných autorů v emigraci ještě neřekl anebo úmyslně překroutil.“*[90]

Laušmanovo zmizení

Během Vánoc roku 1953 Laušman zmizel ze Salzburgu, kde v té době bydlel. V exilu se rozproudila diskuse o tom, zda se vrátil dobrovolně do Československa, a nebo byl unesen. Prosser poslal na začátku února Vilímovi zprávu o zmizení Laušmana: „[...] *23. prosince měl ze svého bytu v Salzburgu zmizeti Laušman. Podle této informace má se policie domnívati, že byl odtažen komunisty. Bytná měla sděliti, že si nevzal ani*

88) Churchill Archives Centre, MWLD 2/35, Maiwald Laušmanovi, 16. 2. 1953.
89) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Plášil Maiwaldovi, 21. 2. 1953.
90) MV 40254-20 p177.

holicí náčiní, takže podle jejího názoru neodejel nikam na cestu. Nic též neřekl, že zamýšlí odcestovati.“[91] Prosser měl starost, aby Státní bezpečnost nezískala o něm přes Laušmana informace. Ptal se Vilíma v dopise: *„Pokud jsem slyšel, měl jsi se s Laušmanem sejíti. Můžeš mně prosím sděliti, zda v eventuálním rozhovoru bylo mluveno i o mně? Konkrétně mám zájem věděti, zda bylo eventuálně něco řečeno o oné staré záležitosti v Londýně. Mám zájem potud, že opatrnost by byla nezbytná, kdyby on věděl něco konkrétnějšího.“* Haselman hlásil Vilímovi: *„Za Laušmanem zapadly vody. Jediní Angličané jsou přesvědčeni, že je ve Frankfurtu. Plk. Procházka, ‚Proud‘, to potvrdil ústně jednomu Čechovi z Paříže s tím, že ho sebrali v Salzburku na ulici. Franta byl vyslýchán CIC a přesto, že se mu zdálo, že jim jde více o informace než o vlastní hledání, domnívá se, že ve Frankfurtě není a že není vyloučeno, že šel dobrovolně do ČSR, ovšem illegálně kvůli rodině, o které měl v poslední době zlé zprávy. Nevylučuje pochopitelně, že ho tam chytli.“* Haselman také poslal Vilímovi přehled francouzského socialistického tisku o zmizení Laušmana.[92]

V únoru zastávaly *Vídeňské svobodné listy* názor, že Laušman je v americké zajišťovací vazbě.[93] O více než rok později byl v časopise *Čechoslovák* otištěn Laušmanův dopis z 19. prosince 1953, ve kterém naznačoval, že se nechystá do Československa vrátit.[94] Holandský novinář Kief publikoval Laušmanovo prohlášení, které Laušman u něho uložil pro použití, kdyby došlo k únosu.[95]

Laušman v Praze

V květnu 1954 promluvil Laušman v Československém rozhlase a řekl, že se vrátil dobrovolně. Většině exulantů bylo zřejmé, že jeho návrat nemohl být dobrovolný, ale někteří, jako například Adolf Mokrý, označili toto vysílání za důkaz Laušmanovy „zrady“.[96] Ústřední výkonný výbor Československé sociální demokracie v exilu ponechal v oběžníku pro členy otázku Laušmanova dobrovolného návratu otevřenou: *„Není rozhodující, zda se Laušman vrátil do náruče komunistického režimu dobrovolně, či nedobrovolně, ale důležité je, že je dnes opět nástrojem komunistické propagandy.“*[97] Vilím se po mnoha letech k této otázce vrátil v dopise Janýrovi: *„Proč se stále ještě zajímám o podrobnosti Laušmanova případu, je toto: především je nutno dokázat, že se nevrátil dobrovolně. To totiž patrně nevíš, co se tu dělo po jeho zmizení. Zatím, co pro zahraniční tisk bylo samozřejmé, že Laušman byl odvlečen, Praze záleželo na tom, dokázat, že se vrátil dobrovolně. Myslím, že to bylo pro ně tak důležité, že exponovali svoje vtyčky v exilu k propagování jejich podvodu. A tu se dostávám k nejzajímavější věci. Jediný časopis, mimo Československo, který prosazoval stanovisko, že*

---

91) British Library, ADD MS 74982A f75, Prosser Vilímovi, 1. 2. 1954.
92) British Library, ADD MS 74982A f76, Haselman Vilímovi, 3. 2. 1954.
93) *Vídeňské svobodné listy*, 12. 2. 1954.
94) *Čechoslovák*, 25. 3. 1955.
95) Churchill Archives Centre, MWLD/2/35, Informace k případu Laušmana, bez data.
96) MOKRÝ, Adolf: Od zrady ke zradě. *Demokracie a socialismus* (Londýn), 1954/29, s. 7–9.
97) British Library, ADD MS 74982A f85, ÚVV soudruhovi, 24. 5. 1954.

Laušman se vrátil dobrovolně, byl ‚list sociálních demokratů'. Dokonce došlo k boji mezi ‚Demokracií a socialismem' a ‚Čechoslovákem', časopisem nijak nakloněným sociální demokracii, který zastával stanovisko, že Laušman byl unesen."[98]

Někteří navrhovali, aby britští labouristé Laušmanovi pomohli. Maiwald napsal Vilímovi: *„Vzpomněl jsem si, že snad jediný člověk z Labour Party, který se setkal s Laušmanem v exilu, je Sam Watson (z National Union of Mineworkers, před časem předseda Labour Party). Setkali se před rokem v Bělehradě a Laušman mu pak poslal mým prostřednictvím svou knížku. Byl by proto nejvhodnějším iniciátorem a předsedou komitétu ‚Let him repeat it before the Curtain'. Watsonovu výzvu k podpisu apelu na pražskou vládu by nemohli ostatní členové výkonného výboru Labour Party tak snadno hodit do koše, podobně MP atd. Hlavní propagační úspěch by byl v získání podpisu Bevanistů. Mnohým by se jistě zajídalo usvědčovat Prahu z únosu, ale odmítnout podpis by je stavělo do pravého světla. Každý by se však musel při tom alespoň trochu zamyslet nad metodami komunistů, ať už by podepsal nebo ne."*[99]

V září 1954 se labouristický radní z Cambridge, Councillor Robert Davies, uvolil, že při návštěvě v Praze požádá o rozhovor s Laušmanem. Maiwald o tom napsal Vilímovi: *„Posílám výstřižek k předběžné informaci. Více se dozvíme až za 6 týdnů – neočekávám dřívější zprávy, poněvadž v Praze dají delegaci sprchu. Ale i tak může to přinést pouze dobré. Odepřením setkání otevřou ‚delegátům' oči a my se dovíme přesněji, co s Bohouškem je. Po návratu ‚delegátů' by mohl Josten je požádat o interview nebo o článek (o dnešní Praze) pro svou anglickou službu. S Daviesem bych to zde v Cambridgi snadno zařídil."*[100] Jak se dalo očekávat, Councillor Davies nejenom že s Laušmanem nemluvil, ale dokonce mu ani nebylo dovoleno opustit letiště.

Později se Vilímovi podařilo dostat Laušmanovo jméno na listinu vězněných sociálních demokratů: *„Po dlouhá léta zůstával zde jeden problém. Dostat Laušmana na listinu vězněných sociálních demokratů, která občas byla používána západoevropskými socialisty při styku s komunisty. Na tu nejdůležitější, předloženou Chrusčovovi, jsem Laušmana bez vědomí ‚soudruhů' dostal. Snad není nic zajímavějšího než jedna episoda. Když tu řadu let po zmizení Laušmana byl na návštěvě Fierlinger, ujela mu huba a prozradil oficielně, že Laušman byl souzen a je ve vězení. Do té doby na západě vždycky tvrdil, že neví, kde je, a že ‚patrně někde pije'! Po maléru mluvky Fierlingera neměl Vilém Bernard nic jiného na starosti než zachránit malér, který způsobil Fierlinger. V Labour Call to vysvětlil. Několik let potom, kdy byla zveřejněna zpráva vídeňského velitele GPU, konstatoval, ‚že zmizení Laušmana je stále ještě záhadou a že k jeho věznění došlo patrně proto, že měl příliš velké požadavky pro svoje posice, které komunisté nebyli ochotni plnit, tak ho zavřeli'. (citováno popaměti). A to je doposud v mezinárodně socialistickém hnutí tečka československých sociálních demokratů za případem Laušmana."*[101]

---

98) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.
99) British Library, ADD MS74982A f90, Maiwald Vilímovi, 12. 6. 1954.
100) British Library, ADD MS 74982A f93, Maiwald Vilímovi, 9. 9. 1954; *Cambridge Daily News*, 6. 9. 1954.
101) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.

V době, kdy se Laušman vrátil do Československa, byl Macháček ještě v exilu. Podal o Laušmanově zmizení několik hlášení: *„Situace v exilu vypadá takto: část (malá) tvrdí, že odešel dobrovolně a že je zrádce nejhoršího zrna* [...]. *Část (sociálně demokratického ÚV a jeho přívrženci) tvrdí, že ať už byl unesen nebo ne, je to jeho vina a zaslouží si opovržení. Těm jde o to, srazit vliv Lušmana na nulu* [...]. *Největší část emigrace* [je] *přesvědčena, že byl Laušman unesen.“*[102] *„Vilím a Maiwald zásadně tvrdí, že Laušman byl unesen, a kdo tvrdí opak, že je agent Prahy. Ještě před uveřejněním tzv. Laušmanova dopisu v novinách (viz jeden dopis z Vídeňských Listů) navrhoval Maiwald, aby byla v tisku udělána kampaň ve prospěch Laušmana tak, jak se teď objevila v novinách.“*[103] Macháček sám zřejmě neznal žádné podrobnosti o tom, co se stalo s Laušmanem. V březnu hlásil: *„Laušman – ať je u Američanů nebo v Praze – hodně si to zavinil sám. Stýkal se s podivnými lidmi.“*[104]

Vilím o mnoho let později vyjádřil podobný názor, že Laušman byl neopatrný: *„Varoval jsem ho před způsobem jeho styků s domovem, protože používal k tomu průvodčí mezinárodních vlaků. Bohouš byl ovšem trochu indián. Vím také od něho, že už ho jednou Rusové měli v rukou před naší schůzkou v Paříži. Zaspal ve vlaku a probudil se v ruské zóně. Naštěstí, když se chtěl vracet, tak před propuštěním si telef*[onicky] *Rusové zjišťovali, zda-li ve Vídni není něco na jakéhosi Gottlieba. Tak měl štěstí, že měl na Kenkartě poněmčeného Bohumila.“*[105] Ilustroval to též příběhem o setkání Laušmana a Součka v Paříži: *„Naši pařížští vyčuchali nějak pařížské bistro, do kterého každý den chodil Souček, pravidelně na kafe, nebo na štamprdle. A tak bylo dohodnuto, že Laušman ho tam ‚přepadne‘. O tom přepadení mám podrobnou zprávu našeho soudruha, o jeho přítomnosti ovšem Souček nevěděl. Když se před ním Laušman ukázal, tak vypadal Souček tak, jako kdyby se na něj zbořil celý dům. Vyběhl z bistra a Laušman za ním. Chytil ho za šosy a přimáčkl ho ke zdi. (Souček je mrňavý, tak to bylo snadné). Laušman ho přesvědčoval, že s ním chce jenom přátelsky hovořit, ale vyděšený Souček to odmítl. A to je všechno.“*[106]

Zájem o Laušmana později utichl. V roce 1959 podal Petr S. Deriabin hlášení ohledně jednání o Laušmanovi v americkém Kongresu: *„Laušman was the Czechoslovak minister in June 1948 in Czechoslovakia. Then he left Czechoslovakia. He was living in Salzburg, in Austria. He was working for freedom and was talking about what is going on in Czechoslovakia. Czechoslovak intelligence asked Soviet intelligence to help them kidnap Mr. Laušman. Czechoslovakia sent three agents to Salzburg. They gave some kind of narcotics and drugs to Mr. Laušman, put him in a car, and took him through the West Austrian Zone to the Soviet Zone, and the Soviets gave them two cars and guards etc. and they took Mr. Laušman to Prague, to Czechoslovakia. As far as I know, Mr. Laušman woke up when he was in Prague.“*[107]

---

102) MV 40254-21 p198.
103) MV 40254-21 p210.
104) MV 40254-21 p102.
105) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.
106) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.
107) British Library, ADD MS 74982A f112, Luža 23. 8. 1962; Hearing, House of Representatives, 86th Congress, First Session, Washington 1959, 17. 3. 1959.

Po Laušmanově smrti

Bohumil Laušman zemřel ve věznici 9. května 1963. Když se jeho spoluvězeň Štefan Pagáč dostal do exilu, navázal styk s Vilímem, který mu napsal: *„V příloze pro Vaši informaci posílám několik stránek tzv. ‚potlačované zprávy'. Jde o materiál, který byl zpracován během r. 1968 na jaře oficielní tzv. Pillerovou komisí KSČ, kterou vydal Jiří Pelikán v exilu. To je to poslední, co víme o Laušmanově případu* [...]."[108] Pagáč se snažil vzbudit ve Vilímovi důvěru: *„Ešče v čase, keď som bol polit. väzňom, som podal písomný návrh imun. výboru Národ. shromaždenia v Prahe na trestné stíhanie pachatelov bestialnej polit. vraždy, spáchanej dňa 9. 5. 1963 na B. L. Stalo se tak mojim písomným podanim zo dňa 28. 10. 1965 a zo dňa 16. 2. 1967. Ako zodp. viníkov som označil A. Novotného a L. Štrougala."*[109]

Janýr ovšem Pagáčovi nedůvěřoval a Vilímovi napsal: *„Neznám ho osobně, ze záhadných důvodů se mi neozval, když tady byl, ačkoli o mně věděl, dostal od někoho i číslo telefonu. Znám však vše, co napsal (texty jeho stížnosti na soud, ÚV a zejména text případu Laušman, jak ho uveřejnila slovenská Směna na podzim 1968 a převzal pražský Signál. Mám vedle toho informace o něm* [...]. *Ty znějí, že Pagačovi nelze doslova věřit, že se snaží z případu vytlouct pro sebe větší slávu, než je možné."*[110] Také Vilím pociťoval vůči Pagáčovi nedůvěru: *„Přihlásil se mi po jednom z mých článků v Amerických Listech. Vadilo mi především, že se nepředstavil, kdo je, co je, kým byl a proč byl zavřen. Neznal jsem články ve Směně a vzal prostě na vědomí, že je člověk, který žil s Laušmanem na jedné cele. Myslím, ať chce vytlouct kapitál, nebo nechce, je důležité z něj dostat všechno, o čem Laušman hovořil. Nějaké ty jeho přídavky bude velmi snadné z toho odstranit. Je jedna věc u něho sympatická. Je-li pravda, že už z kriminálu se snažil o to, aby byla vysvětlena Laušmanova smrt. Jestliže chce na tom něco vydělat, to je jeho věc. K tomu mu pomáhat nebudem. Ale mně osobně bude zajímat jeho reprodukce toho, co Laušman povídal."*[111]

V British Library je slovenská nahrávka (a její přepis) Pagáčova vyprávění o tom, jak sdílel celu s Bohumilem Laušmanem. Pagáč později vydal své vzpomínky v New Yorku česky a anglicky pod názvy *Svědek z cely č.13* a *State secret no.1*.[112] Vilím se domníval, že by Janýr měl Laušmanův případ zpracovat: *„Laušmanův případ, jak sám víš, je komplikovaná záležitost a vyřizovat ji po kusech by nikam nevedlo. Vidím, že jsi za celou věcí šel a bylo by snad nejvhodnější, kdybys příležitostně to dal všechno dohromady, i když to považuješ za nehotové, poslal mi to a já bych se pokusil pomoci k vyplnění mezer. Podle toho, co mám od Pagače, podle Laušmana mistrem jeho celého případu byl Barák."*[113]

---

108) British Library, ADD MS 74982A f127, Vilím Pagačovi, 18. 7. 1971.
109) British Library, ADD MS 74982A f128, Pagač Vilímovi, 2. 8. 1971.
110) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Janýr Vilímovi, 6. 10. 1971.
111) Churchill Archives Centre, BVLM/2/5, Vilím Janýrovi, 14. 12. 1971.
112) PAGÁČ, Štefan: *Svědek z cely č. 13*. Vl. nákl., New York 1979; PAGAC, Stefan: *State secret no. 1.: Warning for the free world*. New York 1982.
113) Churchill Archives Centre, BVLM/2/10, Vilím Janýrovi, 18. 4. 1972.

Vilím si o Laušmanovi psal také s Krupičkou: *„Moje výhrady proti Laušmanově postupu, ani ne tak během února, ale krátkou dobu po tom, neměly vliv na náš vzájemný přátelský poměr. Věděl, že odcházím do exilu, přišel jsem se s ním rozloučit, když byl ještě náměstkem Gottwalda. Přemlouval mě, abych se schoval, že později půjdeme spolu. Na to jsem ovšem nečekal. Věděl jsem, jak se musí poměry vyvíjet, pět let kriminálu od nacistů mně stačilo a bylo tehdy také třeba tady venku povědět, co se vlastně doma stalo* [...]. *Tu se ovšem dostávám k tomu, proč jsem rád, že jsi se ozval. Laušmanův případ není vyřízen. Byl předsedou strany a myslím, že za to jsem měl tehdy největší zodpovědnost. Po jeho odvlečení jsem byl informován o jeho osudech doma a jeho prohlášení na konferenci, že jsem agentem špionážních služeb, jsem přijal jako náznak o jeho situaci. Je zajímavé, že si toho všimli také jeho žalářníci a v Rudém Právu to z jeho projevu zmizelo. Jistě tě bude zajímat, že shromažďujeme materiál o jeho odvlečení a osudu doma. Je to pro historii. Jednak v zájmu pověsti Bohouše, ale i strany. V Americe je muž, který byl spoluvězněm Bohouše v době jeho smrti a delší dobu před tím. Ten tvrdí, že Bohouš by zavražděn, otráven. Jenom proto, že nemůžeme doposud bezpečně říci, že jeho smrt byla vražda, nenaléhám, aby materiál byl nyní zpracován.“*[114]

Dokumenty ve fondech Blažeje Vilíma a Karla Maiwalda naznačují, že oba měli stejnou myšlenku napsat něco o Bohumilu Laušmanovi. Bohužel oba zemřeli, aniž se jim to podařilo.

Doufám, že můj článek umožní novým historikům, aby tento úkol za ně splnili.

Poděkování/Acknowledgement

The British Library, 90 Euston Road, London NW1 2DB, United Kingdom
The Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, CB3 0DS, United Kingdom
The National Archives, Kew, Richmond, Surrey, TW9 4DU, United Kingdom

114) Churchill Archives Centre, BVLM/2/10, Vilím Krupičkovi, 12. 4. 1973.

ČESKOSLOVENŠTÍ LETCI PŮSOBÍCÍ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V RAF VE FONDECH ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK MV ČR (1. ČÁST)

Xenie Penížková, Světlana Ptáčníková

Účast československých letců na bojových operacích druhé světové války patří k slavným kapitolám našich dějin. Českoslovenští vojáci, kteří tehdy působili v Royal Air Force (Britském královském letectvu), výrazně přispěli k porážce nacismu. Za své hrdinství se však ve své vlasti příliš vděku nedočkali. Poté, co komunisté převzali v roce 1948 moc, začali být jako příslušníci západního odboje perzekvováni. Ale jak vyplývá z archivních materiálů, mnozí pocítili tlak ze strany ministerstva vnitra už před komunistickým převratem.

Už v prvních poválečných letech se pozornost komunistů zaměřila na československou armádu, justici a policii, kam ihned začali pronikat agenti speciálně vyškolení v Sovětském svazu. V lednu 1945 vzniklo tzv. Obranné zpravodajství, řízené Bedřichem Reicinem, spolupracovníkem a agentem sovětské NKVD, který postupně soustředil do svých rukou obrovskou moc a držel v šachu nejvyšší politické a armádní špičky. V dubnu 1945 vznikla v Košicích při ministerstvu národní obrany tzv. Hlavní správa obranného zpravodajství, ze které se v roce 1946 utvořilo obávané 5. oddělení Hlavního štábu a posléze Hlavní informační služba československé armády, čímž byly položeny základy nejrepresivnějších složek uvnitř armádního systému. Z Reicina se stal téměř stínový ministr národní obrany, ze kterého měl generál Ludvík Svoboda strach, a proto se mu raději ochotně podřizoval, což po únoru 1948 mělo dalekosáhlé důsledky pro tisíce vojáků a jejich rodiny.

Od října 1948 do konce roku 1952 odsoudili komunisté 233 osob k trestu smrti, z toho 170 rozsudků bylo vykonáno. Dne 16. července 1948 byl přijat zákon

Generál Karel Janoušek, narozený 30. 10. 1893 v Přerově.
Zdroj: *ABS*

č. 213/1948 Sb., který tzv. vyakčňoval ty, kteří *„nesplňovali záruky dalšího demokratického a lidového vývoje při budování státu“*. V československé armádě se od 28. února 1948 rozpoutal doslova hon na čarodějnice, zaměřený v první fázi na velitelskou („západní“) elitu československého letectva, a to podle předem připraveného seznamu. V rámci čtyř tzv. očistných akcí bylo v letech 1948–1950 z československé armády propuštěno: 57 generálů, 207 plukovníků, 511 podplukovníků, 634 majorů atd.

Nejvýše postavení důstojníci byli zatýkáni hned po únoru 1948, ostatní během následujících let a zatýkání pokračovalo zhruba do roku 1956. Probíhaly vykonstruované soudní procesy, vyšetřování důstojníků i vojáků, kteří se zúčastnili zahraničního odboje, ušetřeny nebyly ani jejich rodiny, ba ani přátelé. Mnoho vojáků stihlo utéci včas do ciziny, jiní vyčkávali a často se stávali oběťmi různých provokatérů, agentů StB. Mnozí byli zatčeni a odsouzeni k mnohaletým trestům nejtěžšího žaláře, jiní se ocitli v táborech nucených prací, ostatní byli degradováni a přinuceni pracovat na podřadných pozicích. Doba byla složitá a neměla jen kladné hrdiny, ale i zrádce, kteří neváhali obětovat své morální principy ve prospěch kariérního vzestupu či vlastní pohodlnosti. Faktem ale je, že komunistická perzekuce se brzy nevyhnula ani jim.

Z archivních materiálů lze vysledovat vývoj procesů, od prvních pokusů o politické procesy (Karel Mrázek), k předem pečlivě zorganizovaným, vykonstruovaným soudním líčením (Karel Janoušek).

Není divu, že mnozí vojáci zvolili odchod do exilu, aby si zachránili život a aby ze zahraničí zkusili znovuobnovit svobodu a demokracii v Československu. Jejich přesný počet není dosud znám. V zahraničí se shromáždilo přes 450 československých letců. Ještě před únorovými událostmi se začal formovat tzv. třetí národní protikomunistický odboj, řízený diplomaty a vojáky, kteří působili v československých službách na Západě. Bývalí letci RAF odešli převážně do Velké Británie, kde byli znovu přijímáni do jednotek RAF, a to za stejných podmínek jako Britové. Po únoru 1948 sloužilo v královském letectvu kolem stovky letců. Již za berlínské blokády létali naši piloti do Berlína, jiní byli nasazeni do bojů v Malajsku.

„Bývalí lidé“

„Západní“ letci byli v Československu zařazeni do skupiny tzv. bývalých lidí. Tímto neuvěřitelným výrazem označila Státní bezpečnost lidi, které považovala za nebezpečné pro komunistický režim (jednalo se např. o členy bývalých politických stran, církví, živnostníky, sedláky apod.). *„V průběhu práce musí operativní součásti ministerstva vnitra stále odhalovat a evidovat ve všeobecné kartotéce I. zvláštního odboru MV* […] *osoby, jež představují nebezpečí pro společnost. Ve všeobecné kartotéce se evidují následující kategorie osob* […] *15) vojenské osoby, které absolvovaly různé zpravodajské kursy, parakursy a jiný výcvik v západních armádách, bývalí zpravodajští důstojníci předmnichovské republiky, dále důstojníci, kteří absolvovali vojenské školy v cizích kapitalistických státech.*[1] Označení „bývalí lidé“ používala Státní bezpečnost přibližně do poloviny 60. let, kdy bylo nahrazeno termínem „nepřátelské osoby“: skupiny „bývalých lidí“ byly fakticky až na výjimky zlikvidovány a komunistická tajná policie se zaměřila na jednotlivce, tedy „nepřátelské osoby“.

V květnu roku 1960 byla udělena většině uvězněných vojáků amnestie prezidenta republiky a byla zahájena rehabilitační řízení, která však v úplnosti vyvrcholila až po roce 1989. V 60. letech perzekuce letců zdaleka neskončila, někteří se z komunistického vězení dostali až v roce 1966 (např. Jan Prokop, který výkon trestu nastoupil už v roce 1949). Ocenění se jim mohlo dostat teprve až po pádu komunismu. Jak z některých následujících údajů vyplývá, letci byli jako skupina sledováni i později, v 70. a 80. letech, a to v rámci akce, jejímž cílem bylo využít je k průnikům zejména na britské velvyslanectví v Praze.

O tom všem svědčí četné vyšetřovací spisy a ostatní fondy uložené v Archivu bezpečnostních složek MV ČR. V této rešerši jsme se zaměřily především na operativní materiály (tzv. svazkovou agendu), vyšetřovací spisy a spisy Inspekce ministra vnitra uložené ve fondech spravovaných 1. a 3. oddělením (odd. vyšetřovacích a operativních spisů) Archivu bezpečnostních složek MV ČR. Jako vzorek jsme vybraly československé velitele perutí a generály letectva, bývalé příslušníky RAF ve Velké Británii, kteří se dožili února 1948, tj. celkem 49 osob. K některým důstojníkům (15 osob) nebyl v těchto odděleních dohledán archivní materiál, to ale neznamená, že další část rešerše se jich nebude týkat (k jejich osobám mohou být dochovány jiné archivní dokumenty). Podrobný přehled osob, kterých se tato rešerše týká (a archiválií k nim dochovaných), obsahuje příloha č. 1. V další části, která vyjde v některém z příštích sborníků, se zaměříme především na fondy spravované 2. oddělením (odd. federálního MV), tj. spisový materiál zejména bývalé II., III. a VI. správy, na fondy tzv. Studijního ústavu, tzv. fond H (historický fond); dále bude rešerše doplněna o svazky a spisový materiál bývalé I. a IV. správy.

---

1) Směrnice o operativní evidenci osob rozpracovaných součástmi ministerstva vnitra z roku 1954 (A-oper-II-1).

Materiály I. oddělení ABS
Vyšetřovací spisy

Procesy vedené komunistickou totalitní mocí proti důstojníkům a vojákům zahraničního odboje v Anglii se odehrávaly především v letech 1948–55. Následuje přehled vyšetřovacích spisů bývalé centrální Správy vyšetřování StB a krajských útvarů, které jsou v dochovaných evidencích bývalé Státní bezpečnosti evidovány ke konkrétním osobám (viz přehled osob v příloze č. 1). Vyšetřovací spisy nejsou dosud zpracovány tematicky (tzn. nelze vyhledat např. všechny spisy, které se týkají důstojníků tzv. západní armády ap.), přístupné jsou vždy pouze na základě jmenných evidencí StB. Spisy obsahují vyšetřování jednotlivých kauz a případů, zprávy o zatčení dotyčných osob, protokoly a záznamy o domovních prohlídkách (lze v nich nalézt korespondenci nebo fotografie, které byly StB zabaveny, v případě letců též např. jejich legitimace a vojenské knížky), další úřední záznamy a v neposlední řadě také výslechové protokoly. Důležitou součástí bývají rozsudky (a jim předcházející obžaloby a protokoly o hlavním líčení), v některých případech i odvolání či rehabilitace. Na tyto fondy navazují zejména materiály Inspekce MV (viz dále). Pro úplnost lze dodat, že část procesů, vedených StB proti slovenským letcům RAF, spravuje v současné době Ústav pamäti národa v Bratislavě.

V-2634 MV – kauza Stanislav Huňáček a spol. (vztahuje se také k Vladimíru Nedvědovi), velitele 311. čs. bombardovací peruti. Emigroval již 6. dubna 1948. Tohoto dne, v 16.09 hod., startovalo na letišti v Praze-Ruzyni pravidelné dopravní letadlo značky Dakota OK-WDO k vnitrozemskému letu do Brna a Bratislavy. Ve večerních hodinách téhož dne došla prostřednictvím ČSA zpráva, že letadlo přistálo na vojenském letišti v Mnichově v Německu. Pilotem byl výše uvedený Stanislav Huňáček. Dochovány jsou 4 svazky + 1 příloha – doklady a dokumenty.

V-5508 MV – kauza Jan Prokop a spol. – první z procesů, které byly proti němu vedeny. V létě roku 1948 údajně chtěli ilegálně uletět odcizeným letadlem, za což byli odsouzeni: Prokop Jan: 7 let, Smrčka Václav: 6 let, Chábera František: 5 let. Z výpovědi Jana Prokopa vyplývá, že všechny debaty o útěku byly vedeny „pouze kamarádsky“ a nikdo je nebral vážně. Výpověď podepsal Jan Prokop, dle jeho slov, pod psychickým a fyzickým nátlakem. Dochovány jsou 4 svazky.

V-1905 Plzeň – kauza Čeněk Petelík a spol. – druhý z procesů vedených proti letci Janu Prokopovi (obsahuje i materiály k letci Josefu Bryksovi, který poté ve vězení zemřel). Dne 12. května 1950 byl vyhlášen Státním soudem v Praze rozsudek (je součástí spisu), jímž byli odsouzeni: Čeněk Petelík (trest smrti), Václav Zach (doživotí), Josef Tenk (25 let), Stanislav Broj (trest smrti), Karel Pražák (25 let), Jan Prokop (20 let), Josef Bryks (20 let), Emil Doubek (doživotí), Bohuslav Deči (doživotí), Antonín Pelich (25 let), René Černý (trest smrti), Jaroslav Bumba (15 let), Jaroslav Vránek (6 let) a Antonín Vaněk (5 let). Jako trestanci odsouzení za těžké politické delikty (kromě Petelíka, Zacha a Tenka, což byli dozorci věznice) se v létě a na podzim 1949 v trestnici pro muže v Plzni-Borech údajně *„spolčili a pokusili se zničit a rozvrátit lidově demokratické*

zřízení". Dle StB byla vytvořena ilegální organizace, která v květnu roku 1949 vypracovala plán na obsazení a převzetí moci ve věznici pro případ, že by došlo v ČSR ke zvratu stávajícího státního zřízení. Trest nastoupili až po odpykání dosavadního trestu (došlo tedy k jejich sečtení). Tresty smrti byly vykonány dne 23. května 1950. Spis obsahuje rovněž rozsudek z 28. listopadu 1966, který zprošťuje Jana Prokopa a Josefa Brykse (v té době byl bohužel již po smrti) viny. Podsvazek tohoto vyšetřovacího spisu mj. obsahuje i opis rozsudku z 1. března 1949 (viz vyšetřovací spis V-5508 MV), opisy zabavené korespondence a jiné zajímavé dokumenty. Dochovány jsou 3 svazky.

V-2007 Plzeň – kauza Zdeněk Turek a spol. – třetí z procesů vedených proti letci Janu Prokopovi. Skupina osob, skládající se ze Zdeňka Turka, Albína Heřmana, Jaroslava Kárla, Jana Prokopa a Karla Janoty (všichni již jednou odsouzeni a osvobozeni na amnestii prezidenta republiky 9. května 1960), se scházela v bytě Albína Heřmana (znali se s Janem Prokopem z Leopoldova), kde údajně „prováděla" nepřátelskou činnost, organizovala vznik ilegální Křesťansko-demokratické strany, poslouchala zahraniční rozhlas atd. Rozsudek Krajského soudu v Plzni z 28. září 1961 (je součástí spisu) poslal Jana Prokopa na 2,5 roku do vězení. Jan Prokop sám k věci dodal, že jeho zdravotní stav je špatný, trpí srdeční vadou a že se necítí vinen. Na schůzkách v bytě se většinou hovořilo o soukromých záležitostech. Doslova uvádí: *„Poukazuji na to, že jsem byl 12 let zavřený, mám špatné zkušenosti s dřívějšími výslechy, a proto raději na všechno kývám a vše podepíši, a to se stalo i v tomto případě, když jsem se dostal do střetu s vyšetřujícím referentem, nakonec jsem mu odkýval, co chtěl."*[2] Dodává, že po svém propuštění z vězení byl půl roku nervově nemocen. Spis obsahuje protokol a usnesení o odvolacím řízení z 28. listopadu 1961, které odvolání zamítlo. Ve spisu se také nachází zamítnutí návrhu na zahájení rehabilitačního řízení Jana Prokopa z 19. listopadu 1970. V podsvazku vyšetřovacího spisu je rovněž hlášení z Leopoldova z 25. května 1966 o propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dochováno je celkem 11 svazků.

V-6387 MV – kauza František Truhlář a spol. – obsahuje materiály i ke generálovi Lukasovi, který 19. května 1949 zemřel ve vazbě na následky týrání. Po jeho smrti mu byl konfiskován majetek. Nacházejí se zde i materiály k letci Františku Venclovi. Byl spolu s ostatními odsouzen za napomáhání k ilegálnímu útěku generála Lišky a za další protistátní činnost. Dochovány jsou 3 svazky + 1 obálka.

V-6255 MV – kauza Jan Vladík a spol. – obsahuje dílčí materiály také k Václavu Kopeckému a k Janu Prokopovi. Na všechny zúčastněné bylo podáno dne 8. prosince 1950 trestní oznámení za zločiny velezrady. Ačkoliv měl Václav Kopecký protézu dolní končetiny, byl zařazen do tábora nucených prací. Dohodli se údajně, že odcizí vojenský letoun a pokusí se uprchnout do západního Německa a odtud pak do Anglie. Ze svazku není zřejmé, jak bylo trestní řízení zakončeno. Dochován je 1 svazek.

---

2) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2007 Plzeň, protokol o hlavním líčení ze dne 27. a 28. září 1961, s. 38–42.

V-2874 MV – kauza Slavoj Špičan a spol. – obsahuje materiály i k Janu Irvingovi, letci RAF. Ve vazbě byl od 27. listopadu 1956 za pronášení protistátních výroků v souvislosti s politickými událostmi v Maďarsku a za poslouchání zpráv ze západních vysílačů (Svobodné Evropy); odsouzen byl na dobu 2 měsíců nepodmíněně. Svazek obsahuje protokoly o výpovědi, žalobu, protokoly o hlavním líčení a rozsudek. Dochovány jsou 4 svazky.

V-2817 MV – kauza Gejza Holoda a spol. (též „Akce letci") – pokus o ilegální přechod státních hranic blízko Břeclavi v roce 1950, který údajně financoval částkou 25 000 Kčs Karel Šeda. Jednalo se jednoznačně o provokaci ze strany StB. Provokatér Karel Úlehla měl letce za úplatu převést postupně za hranice, ale na podkladě jeho hlášení došlo k jejich zatčení den před Vánocemi. Všichni muži, uvedení v trestním oznámení, byli za II. světové války příslušníky vojenských leteckých sil v Anglii. Jedná se o osoby: Holoda Gejza – v Anglii byl pozemním, později palubním mechanikem u letectva (rozsudkem ze dne 4. dubna 1951 odsouzen na 13 let), Schoř Karel – pilot a letecký instruktor v Anglii (16 let), Šeda Karel – letec 310. perutě RAF (14 let), Šišpera Jaroslav – radiotelegrafista u letectva v Anglii (11 let), Nedělka Vladimír – stíhací letec u 310. perutě RAF (7 let), Šišperová Phyllis (18 měsíců), Holodová Milada (18 měsíců), Marie Schořová (6 let), Olga Šedová (1 rok, po odvolání trest zmírněn na 8 měsíců). *„Nesmyslné výmluvy obviněných* (báli se, že budou zatčeni jen proto, že byli příslušníky západní armády – pozn. aut.) *však nemohou zakrýti skutečnost, že všichni bez výjimky byli ostře zaměřeni proti našemu lidově demokratickému zřízení, a jsou tak zbabělí, že se tuto okolnost snaží popřít."*[3] Svazek neobsahuje původní rozsudek ze 17. března 1951 a 4. dubna 1951, ale je zde obsaženo Usnesení Městského soudu v Praze z 10. května 1966 a Rozsudek Městského soudu o rehabilitaci odsouzených Karla Šedy a Olgy Šedové (z 26. listopadu 1966), Marie Schořové, Milady Holodové, Phyllis Šišperové (ze 6. února 1969). Dochovány jsou 3 svazky.

V-5750 MV – kauza Karel Janoušek – byl zatčen 30. dubna 1948 spolu s Vlastimilem Chrástem, Janem Štěpánem a Antonínem Navrátilem při pokusu o ilegální přechod do Německa. Dle rozsudku Státního soudu z 9. února 1949 byl Karel Janoušek obviněn, že dne 30. dubna 1948 se spolu s Vlastimilem Chrástem pokusili uprchnout za hranice, čemuž však bylo zabráněno hlídkou SNB v Přešticích. Odsouzeni byli Karel Janoušek (19 let), Vlastimil Chrást (15 let), Josef Bryks (10 let), Josef Čapka (10 let), Ondřej Špaček (10 let), Otakar Černý (3 roky). Jako důvod postačovalo, že se jmenovaní snažili utéci do zahraničí a tam měli *„v úmyslu vyvíjet činnost proti ČSR"*. Janoušek dle StB už v dubnu roku 1948 navázal bližší spojení s anglickým vyslanectvím, ze kterého měl dostávat pokyny k odchodu z ČSR (mapku našel ve schránce, jednalo se pravděpodobně o provokaci ze strany StB). Kromě Janouška byli všichni obžalovaní ženatí s Angličankami, což jim také ve výsledku značně přitížilo. Otakar Černý byl odsouzen pouze za to, že věděl o předpokládaném útěku a neoznámil jej. V roce 1950 se Karel Janoušek odvolal proti tomuto rozsudku (i dalšímu – viz vyšetřovací spis a. č. V-1856 Plzeň),

---

3) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-2817 MV, trestní oznámení, s. 15.

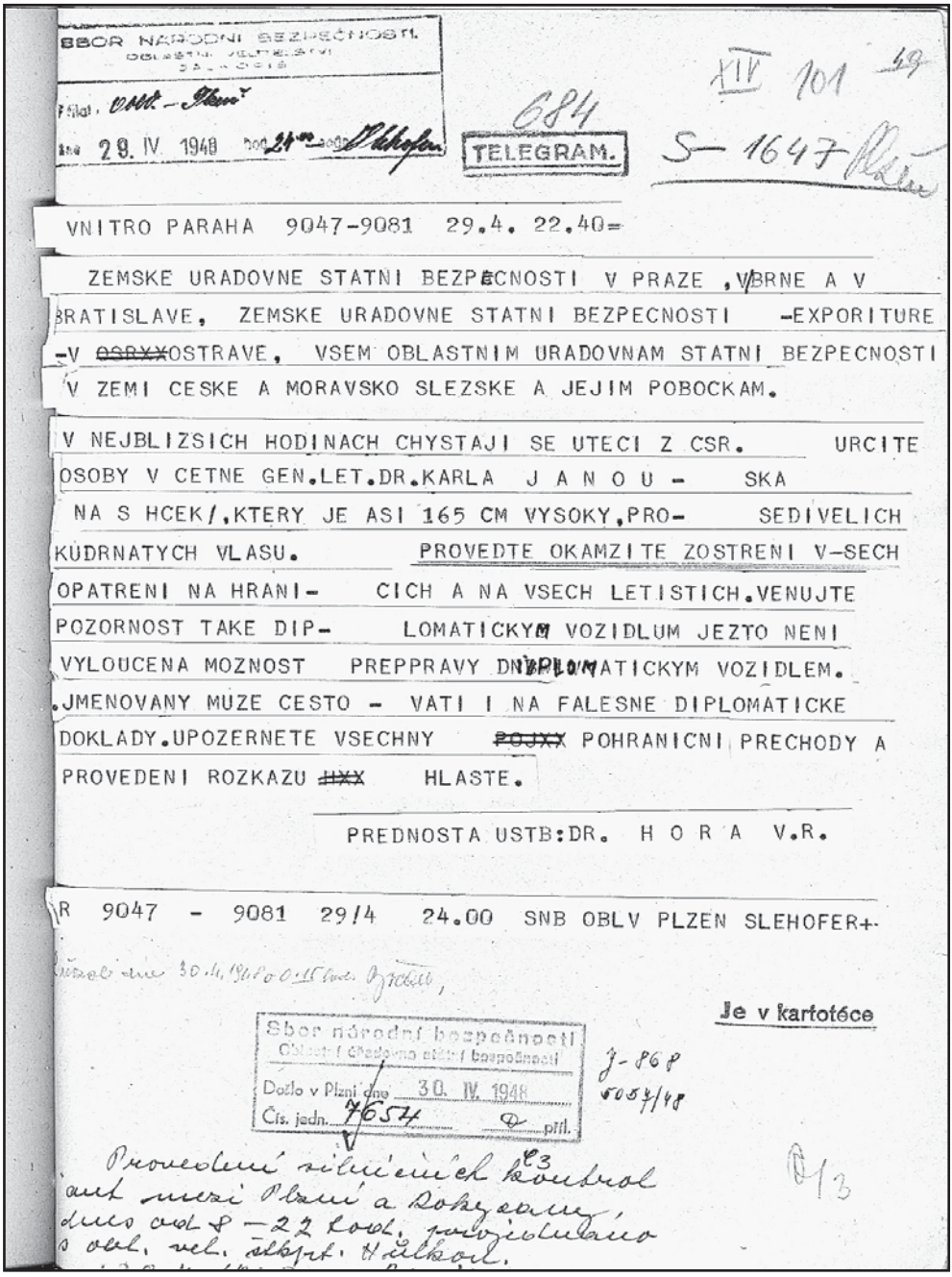

SBOR NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
OBLASTNÍ VEDENÍ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI
PLZEŇ

Přijat: Obl. – Plzeň
dne 29. IV. 1948 hod. 24.00 Slehofer

684

TELEGRAM.

XIV 101 49

S – 1647 Plzeň

VNITRO PARAHA 9047-9081 29.4. 22.40=

ZEMSKE URADOVNE STATNI BEZPECNOSTI V PRAZE ,VBRNE A V BRATISLAVE, ZEMSKE URADOVNE STATNI BEZPECNOSTI -EXPORITURE -V ~~OSRXX~~OSTRAVE, VSEM OBLASTNIM URADOVNAM STATNI BEZPECNOSTI V ZEMI CESKE A MORAVSKO SLEZSKE A JEJIM POBOCKAM.

V NEJBLIZSICH HODINACH CHYSTAJI SE UTECI Z CSR. URCITE OSOBY V CETNE GEN.LET.DR.KARLA J A N O U - SKA NA S HCEK/,KTERY JE ASI 165 CM VYSOKY,PRO- SEDIVELICH KUDRNATYCH VLASU. PROVEDTE OKAMZITE ZOSTRENI V-SECH OPATRENI NA HRANI- CICH A NA VSECH LETISTICH.VENUJTE POZORNOST TAKE DIP- LOMATICKYM VOZIDLUM JEZTO NENI VYLOUCENA MOZNOST PREPPRAVY DIPLOMATICKYM VOZIDLEM. .JMENOVANY MUZE CESTO - VATI I NA FALESNE DIPLOMATICKE DOKLADY.UPOZERNETE VSECHNY ~~POJXX~~ POHRANICNI PRECHODY A PROVEDENI ROZKAZU ~~JIXX~~ HLASTE.

PREDNOSTA USTB:DR. H O R A V.R.

R 9047 - 9081 29/4 24.00 SNB OBLV PLZEN SLEHOFER+

Je v kartotéce

Sbor národní bezpečnosti
Oblastní ředitelství státní bezpečnosti
Došlo v Plzni dne 30. IV. 1948
Čís. jedn. 7654 Ø příl.

J-868
5057/48

Provedení zákazních kontrol
aut mezi Plzní a Rokycany,
dne od 8 – 22 hod. provádělo
s obl. vel. štábpt. Hálkou.

Telegram přijatý Oblastní úřadovnou Státní bezpečnosti v Plzni (dne 29. 4. 1948), v němž Ústředna Státní bezpečnosti Praha informuje o chystaném útěku gen. K. Janouška z republiky, opatřený rukopisnou poznámkou z 30. 4. 1948 o přijetí náležitých opatření

Zdroj: *ABS*

odvolání však bylo zamítnuto jako bezdůvodné. Rozsudkem ze 17. května 1957, který je také součástí spisu, byl zrušen rozsudek Nejvyššího soudu z 8. září 1950, kterým byl Janoušek odsouzen k těžkému žaláři na doživotí a dalším vedlejším trestům, a trest zmírněn na dobu čtyř let.[4] (Mezitím mu však byl 9. května 1955 na základě amnestie doživotní trest přeměněn na dobu trvání 25 let). Další amnestií byl Karlu Janouškovi 9. května 1960 prominut zbytek trestu odnětí svobody (pod podmínkou 10 let) a usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 16. prosince 1965 mu byl zrušen i zbytek zkušební doby. Vyšetřovací spis obsahuje mnoho zajímavého materiálu – např. fotografie Karla Janouška zabavené Státní bezpečností, dále dopis Karla Janouška prezidentovi Edvardu Benešovi (s konceptem příloh), zabývající se ustavením československých leteckých jednotek ve Velké Británii. Dopis zřejmě pochází z Janouškova osobního archivu a při domovní prohlídce byl zabaven StB. Pro zajímavost můžeme dále uvést např. telegram přijatý Oblastní úřadovnou Státní bezpečnosti v Plzni, v němž Ústředna Státní bezpečnosti Praha informuje o chystaném útěku gen. Karla Janouška z republiky. Telegram je opatřen rukopisnou poznámkou z 30. dubna 1948 o přijetí náležitých opatření. Dochovány jsou 2 svazky.

V-1856 Plzeň – kauza Karel Janoušek – údajný pokus o útěk z věznice Na Borech v Plzni. Dle StB se Karel Janoušek a jeho spoluvězeň René Černý v září 1949 domluvili s dozorcem Jaroslavem Flemrem, že uprchnou z vězení. Spis neobsahuje rozsudek, pouze obžalobu Státní prokuratury z 1. února 1950. Dle ní chystal Jaroslav Flemr ilegální odchod do zahraničí a mezi vězni si zřejmě potřeboval najít takové osoby, které by mu pomohly domluvit se v Německu (případně se na Západě nějakým způsobem „proslavit"). Obcházel pak vězeňské cely a hledal vhodné kandidáty. Janouškovi odchod nabídl; ten však, dle výpovědi z 30. září 1949, útěk odmítl. Domníval se totiž, že v ČSR dojde k uklidnění poměrů a političtí vězni budou propuštěni na amnestii. Flemr na něj působil dojmem „primitiva", který neměl povědomí o politické situaci v ČSR.[5] Dochován je 1 svazek.

V-6614 MV – kauza František Fajtl – byl zatčen 12. ledna 1950. V květnu 1949 byl poslán na tzv. dovolenou s čekaným a od listopadu byl poslán do výslužby. Od dubna 1949 pracoval jako úředník v Technickém muzeu. Spis obsahuje koncept návrhu komise z 12. ledna 1950, podle které měl být Fajtl poslán do tábora nucených prací (v Mírově, zde byl 19 měsíců – pozn. aut.) z tohoto důvodu: *„Stýká se s cizími diplomaty a stává zde podezření, že pro tyto zpravodajsky pracuje v neprospěch lid. dem. zřízení. Byl u těchto několikráte na recepci a na večeřích* [...] *budiž proto dodán do TNP na dobu pokud možno nejdelší."* Spis dále mj. obsahuje prosbu o povolení vstupu do mezinárodního spolku RAFES (Společnost uprchlíků královského letectva) z roku 1947, výpis z rozsudku vojenského soudu z roku 1947, kdy byl Fajtl zproštěn pro nedostatek důkazů obvinění z přečinu proti bezpečnosti života (v srpnu 1948 měl autonehodu), dále návrh na tzv. agenturní obsazení při návštěvě Anglie a Francie v roce 1967. Dochovány jsou celkem 2 svazky.

---

4) Neruší tím však rozsudek z 9. února 1949, jehož účinnost stále dobíhala.

5) Odvolání k této kauze obsahuje vyšetřovací spis V-5750 MV.

V-1856 Pl-1087/02e-50 28 30

STÁTNÍ PROKURATURA V PRAZE Pst I 177/50.

Státnímu soudu

v Praze.

Trestní vazba

Obžaloba.

Státní prokuratura v Praze žaluje na

I. býv.gen.-žal.trest.Karla Janouška,

nar. 30.10.1893 v Přerově,národn.české, nábož. bez vyzn., býv.důst.z povol. nyní žal.trest. v Plzni-Bory ,

Provedeno II. býv. mjr.-žal.trest. René Černého,

nar. 26.7.1914 v obci Kvíček, okr. Slaný, národn.české,býv. důst.z povol. nyní t.č. žal.trest. v Plzni-Bory,

že

v září 1949, jako žalářní trestanci v Plzni na Borech, smluvili se s tehdejším dozorcem vězňů podstržm. SVS Jaroslavem Flemrem, že s jeho pomocí a společně s ním uprchnou z Borů do západního Německa, kde se připojí ke zrádcovským protistátním živlům, aby s nimi spolupracovali podvratně a nepřátelsky proti republice a cizí moci vyzradí státní tajemství jako bývalé vojenské osoby, připravený jejich útěk byl však včas překažen,

tedy jednak se spolčili k pokusu o zničení resp. rozvrácení lidově demokratického zřízení republiky a její společenské i hospodářské soustavy zaručené ústavou, jednak se pokusili o vyzrazení státního tajemství cizí moci, k dokonání činu však nedpšlo pro překážku přišlou v to odjinud,

čímž spáchali

zločin velezrady podle § 1:2 zák.čís.231/48 Sb.a pokus o zločin vyzvědačství podle § 8 tr.z. a § 5:1 zák.čís.231/48 Sb.

a buďtež za to potrestáni

podle § 5,47,48,52 zák.čís.231/48 Sb.

Obžaloba Státní prokuratury v Praze ze dne 1. 2. 1950 týkající se údajné přípravy útěku z věznice Plzeň-Bory.

Zdroj: *ABS*

V-2247 MV – kauza Jan Kostohryz – rozkaz k zatčení Jana Kostohryze byl vydán 14. července 1953 na základě domnělého členství v ilegální organizaci jeho bratrance Josefa Kostohryze, jejímž cílem bylo po svržení komunistického režimu vytvořit Křesťansko demokratickou stranu. Dále měl údajně shromažďovat špionážní zprávy o ČSA a předat informace o vojenských skladech s výzbrojí a výstrojí. Dále byl odsouzen za to, že předal Josefu Kostohryzovi zprávu o připravovaném odvolání generála Josefa Schejbala (byl čs. vojenským přidělencem ve Washingtonu), čímž ho varoval před návratem do ČSR (to jediné se skutečně stalo – pozn. autora). Rozsudkem vyššího vojenského soudu (je součástí spisu) z 3. února 1954 byl odsouzen k 16 letům vězení a dalším vedlejším trestům za zločin velezrady a vyzvědačství. Dne 17. února 1966 žádal Kostohryz o revizi trestního řízení, které bylo odloženo jako nedůvodné, avšak rozsudkem vyššího vojenského soudu v Příbrami z 29. května 1969 byl rehabilitován a zproštěn obžaloby, mj. i na základě toho, že uvedl, že byl (on i jeho bratranec) při vyšetřování, které probíhalo až do časných ranních hodin, pod psychickým i fyzickým nátlakem nucen k výpovědím. O domnělé trestné činnosti svého bratrance se prý dozvěděl až z denního tisku po bratrancově zatčení a při svém vlastním vyšetřování. Dle jeho slov byl u hlavního líčení v depresi a s pocitem ponížení přijal rozsudek. V podsvazku vyšetřovacího spisu jsou obsaženy protokoly o výpovědích svědků – mj. i Karla Janouška, výpovědi Kostohryze o Janouškovi, Hlaďovi a dalších z Leopoldova. Dochovány jsou 3 svazky.

V-2656 MV – kauza Jaroslav Dobrovolný a spol. – dne 15. března 1951 bylo podáno trestní oznámení na Jaroslava Dobrovolného (ve vazbě od 6. března 1951), Jiřího Maňáka (ve vazbě od 23. listopadu 1950) a Antonína Rotbauera (ve vazbě od 1. března 1951) za to, že jako členové vládní letky ministerstva dopravy vyzradili při jedné z cest do Paříže technické údaje některých československých letadel a dále vymohli podporu pro osobu žijící v emigraci. Státní bezpečnost uvádí, že byl prováděn celou noc výslech Jiřího Maňáka, ze kterého nevyšlo nic podstatného, mj. proto, že je to muž doslova železných nervů (mající za sebou 2 sestřely a půl roku v zajetí). Proto usoudili, že by případné uvalení vazby nevedlo k dalšímu přiznání, a navrhli „vázání“ Jiřího Maňáka jako spolupracovníka. Což se také (avšak mnohem později) stalo. Dne 26. listopadu 1960 byl Krajskou správou MV v Českých Budějovicích zaveden pod registračním číslem 4372 svazek kategorie A (agent) s krycím názvem MICHÁLEK. Tento svazek byl 21. dubna 1966 uložen do archivu (archivní číslo 6864 ČB) a posléze zničen (datum skartace není v archivním protokolu uvedeno), proto můžeme jen obtížně zjistit, zda Jiří Maňák opravdu podepsal se Státní bezpečností spolupráci, či nikoliv. Rozsudkem z 8. června 1951 byl Jaroslav Dobrovolný odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců, Jiří Maňák a Antonín Rotbauer byli zproštěni viny. Dne 9. března a následně 7. října 1969 byl Jaroslav Dobrovolný soudně rehabilitován a zproštěn obžaloby. Dochován je 1 hlavní svazek a 1 podsvazek.

V-573 Brno – kauza Vladislav Matoušek a spol. – odsouzen byl k 12 letům odnětí svobody za zločin vyzvědačství (údajně jako bývalý důstojník přislíbil spolupráci agentům cizí zpravodajské služby CIC, získával v ČSR pro tyto agenty zprávy, jež předával do „mrtvých schránek“, které sám vybudoval). Tento archivní materiál je jakýmsi souhr-

nem starých soudních spisů – nacházejí se zde dílčí poznatky k letcům Otmaru Kučerovi a Janu Čermákovi. K Janu Čermákovi jsou to na straně 127–132 hlavního svazku příkazy a protokoly o domovní prohlídce a zápis o výpovědi, v níž Čermák uvádí, že v lednu 1949 byl 6 měsíců ve vyšetřovací vazbě za neoznámení trestného činu (neoznámil, že byl v Čechách přítomen Herbert Němec), za což byl plně osvobozen (propuštěn v červnu 1949). Dále se léčil se zdravotními problémy psychického rázu a dle svých slov by se *„raději věnoval své rodině, abych neuvedl sebe nebo je do dalšího vyšetřování“*. K Otmaru Kučerovi se nacházejí dílčí poznatky na stranách 201–212 hlavního svazku a na stranách 45–106 podsvazku vyšetřovacího spisu. Dne 28. ledna 1949 na něj bylo podáno trestní oznámení za to, že věděl o chystaném útěku Karla Slámy do zahraničí, a za to, že měl povědomí o pobytu Herberta Němce v Čechách. Dne 3. června 1949 byl zproštěn obžaloby pro nedostatek důkazů, vězněn byl tedy asi 6 měsíců. Materiál obsahuje i dokumenty z doby před únorem 1948, různá hlášení a zprávy 5. oddělení MNO. Dne 1. května 1949 byl poslán na dovolenou s čekaným a 1. listopadu 1949 odešel do výslužby. Spolu s ostatními „vyakčněnými důstojníky“ byl dále přemístěn k PTP 53 (pracoviště lomy a štěrkovny v Juliánově). Státní bezpečnost se o něj „zajímala“ asi do konce roku 1959.

Fond KR – kontrarozvědné rozpracování

Zahrnuje tzv. operativní svazky StB, tj. kontrarozvědného rozpracování nebo sledování osob (případně skupin osob); v případě letců byly tyto svazky zakládány v celém rozmezí let 1948–1989 (nejčastěji v 50. letech). V předkládané rešerši se jedná především o druhy těchto svazků (z hlediska kategorií určených StB):[6]

- agenturně-pátrací svazek (APS), případně pátrací svazek (P) – zaveden při ohrožení důležitého objektu nebo spáchání trestného činu, u kterého nebyl znám pachatel, či pátrání po osobách podezřelých z protistátní činnosti, které se ukrývaly anebo pobývaly v zahraničí
- signální svazek (S), též svazek prověření signálu – zaveden při získání informací o provádění protistátní činnosti
- svazek kategorie tzv. prověřované osoby (PO) – osoba, o níž se zajímala StB z důvodu její nebezpečnosti nebo prospěšnosti, nebo u níž byly signály, že vyvíjí nepřátelskou činnost, popř. osoba, kterou chtěla StB získat ke spolupráci
- osobní svazek (O) – zaváděl se po tzv. prověření signálu (podezření) o páchání nebo přípravě podezřelé činnosti konkrétní osobou

a. č. 4975 MV, svazek kategorie APS – vedený od 14. prosince 1951 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Hugovi Hrbáčkovi, jenž byl dne 7. května 1948 poslán na tzv. dovolenou s čekaným. Páté oddělení Hlavního štábu MNO mělo již v březnu 1948 zprávy o tom, že se Hrbáček hodlá pokusit ilegálně opustit ČSR. Do zahraničí však uprchl až 16. června 1948 v letadle zn. Dakota, které přistálo v Anglii údajně s dalšími 20 osobami, z nichž několik bylo z řad bývalých příslušníků RAF.

---

6) Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

Tento hromadný úlet měl organizovat právě Hrbáček. Dne 12. července 1955 bylo 5. oddělením VI. správy v Chrudimi vydáno rozhodnutí o vyhlášení pátrání po Hugovi Hrbáčkovi, které bylo zrušeno na základě Rozkazu ministra vnitra k 17. 7. 1961. Svazek byl doporučen k trvalému uložení do archivu, neboť se předpokládalo, že by mohl být získán cizí zpravodajskou službou pro její záměry v ČSR. Obsahuje různé zprávy, protokoly o výpovědi svědků (např. jeho otce či údajné bývalé „milenky"), avšak z velké části je svazek proskartovaný, dochovány jsou 2 fiše.

a. č. 31713 MV, svazek kategorie APS – vedený od 20. května 1955 2. oddělením 2. odboru tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Josefu Schejbalovi. V roce 1947 byl vyslán do USA jako letecký přidělenec ČSR. V roce 1948 byl odvolán, ale odmítl se vrátit, požádal o azyl a zůstal v USA spolu s manželkou a synem. V roce 1960 StB vyhodnotila (i na základě zpráv tzv. I. správy MV – zahraničněpolitické rozvědky), že nepracuje zpravodajsky proti ČSR. Svazek obsahuje žádanky o pátrání, poznatky o Schejbalově činnosti za války i po válce, mj. výslech Jaroslava Hlaďa k jeho osobě z července roku 1960, kdy byl Hlaďo požádán, aby navštívil matku Josefa Schejbala, což učinil a předal poznatky, které o něm získal. Svazek je velmi proskartovaný, dochována je 1 fiš.

a. č. 671331 MV, svazek kategorie S – vedený od 8. ledna 1976 2. oddělením 4. odboru X. správy FMV (Správy kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem) pod krycím názvem DRUŽBA k Janu Irvingovi. V roce 1946 nastoupil jako pilot k ČSA Praha, odkud byl pro politickou nespolehlivost propuštěn. Do roku 1966 pracoval ve více podnicích, většinou jako zámečník. Dne 1. ledna 1966 nastoupil opět jako pilot k ČSA Praha. V letech 1968–1969 se stal předsedou odbočky SPB (Svaz protifašistických bojovníků), kde kolem sebe soustředil příslušníky RAF z Prahy (dle StB tzv. „Pražská skupina"). Od roku 1970 organizoval Irving setkání příslušníků RAF v restauraci Na Zvonařce v Praze. To jim bylo brzy zakázáno, ale setkávali se dále, a to v restauraci Družba na Václavském náměstí v Praze. Pro StB byl nebezpečný i proto, že měl kontakty na osoby ve Velké Británii a na britském velvyslanectví v Praze. Ve svazku jsou dochovány zprávy o schůzkách bývalých příslušníků RAF, záznamy o jejich sledování (které vyčteme i ze svazku tzv. IV. správy FMV – Správy sledování, krycí název DRUŽBA; popsán bude v druhé části rešerše), o sledování Irvinga od roku 1975. Do této doby bylo sledování ojedinělé. V srpnu 1968 věděla StB o srazu západních letců a stíhačů v Kolíně, v srpnu 1970 se konalo setkání na anglickém velvyslanectví u příležitosti 30. výročí bitvy o Velkou Británii. V roce 1976 StB konstatovala, že nemá k dispozici seznam bývalých příslušníků RAF a že nejsou samostatně „rozpracováváni". Svazek je proskartovaný, dochována 1 fiš.

a. č. 606964 MV, svazek kategorie P – vedený od 17. ledna 1952 VI. správou MV (vojenskou kontrarozvědkou) k Tomáši Vybíralovi, jenž byl dekretem ze dne 19. května 1948 zproštěn služby a 1. června 1948 dán na dovolenou s čekaným. Výnosem 4. oddělení Hl. št MNO byl dne 1. října 1948 přeložen do zálohy. O rok později, 20. září 1948, emigroval do Anglie a 28. července roku 1955 po něm bylo vyhlášeno pátrání. Dle zjištěných informací Krajské správy MV v Praze údajně pracoval pro britskou zpravodaj-

skou službu, kde používal krycí jméno JOHNSON či THOMPSON a několikrát kontaktoval spolupracovníka s krycím jménem MILOŠ (zaměstnanec KOVOSPOLu), kterého se snažil získat pro spolupráci tzv. nepřátelské rozvědky (12. srpna 1955 v Kodani). V rámci tzv. „Akce Kodaň" se Vybíral setkal s MILOŠEM ve Stockholmu, kde ho údajně úkoloval, aby mu opatřil výrobní sériová čísla letadel a aby prověřil, zda Karel Mrázek žije dosud v Praze. Pokračování akce bylo přerušeno tím, že MILOŠ dostal zákaz vycestovat a intervence ze strany Krajské správy nebyla možná, protože by byl MILOŠ dekonspirován jako spolupracovník MV (3. odboru KS MV Praha). Celostátní pátrání nebylo úspěšné, a tak byl svazek v srpnu 1956 uložen do archivu MV. Ve svazku chybí závěr a vyhodnocení „Akce Kodaň". Zřejmě nebylo prokázáno, že by Vybíral byl členem britské zpravodajské služby, jelikož se jednalo o výpověď pouze jednoho spolupracovníka (MILOŠE). Svazek je proskartovaný, dochována je 1 fiš.

a. č. 799031 MV, svazek kategorie PO – vedený od 3. května 1979 3. oddělením II. odboru II. správy FMV (Správy kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem) k Tomáši Vybíralovi. Jedná se o vyskartovaný materiál, ve kterém zůstal pouze návrh na založení svazku v kategorii PO (prověřovaná osoba) na základě podezření, že Tomáš Vybíral, nar. 29. 11. 1911 (jeho pravé datum narození je 29. 9. 1911 – pracovníci StB tak snižovali možnost správné lustrace), spolupracuje s britskou zpravodajskou službou, a návrh na uložení spisu do archivu ze 30. září 1986, protože nebyly získány žádné státobezpečnostní poznatky, které by spolupráci dosvědčovaly.

a. č. 51024 MV, svazek kategorie P – vedený od 23. května 1949 II. správou MV (kontrarozvědkou) k Herbertu Němcovi, jenž byl poslán na dovolenou s čekaným 1. května 1948 a od 1. listopadu 1948 byl dekretem MNO poslán do výslužby; tou dobou už byl společně se svými dvěma bratry v Rakousku (od 21. října 1948). Druhým oddělením I. odboru VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) bylo 9. prosince 1954 vydáno rozhodnutí o vyhlášení pátrání, které bylo zrušeno na základě Rozkazu ministra vnitra k 17. 7. 1961. Ve svazku se nachází i Němcovo dovolání, ve kterém se ptá, z jakého důvodu byl poslán na dovolenou s čekaným, a prohlašuje se za politicky naprosto spolehlivého právě proto, že je nepolitický. Svazek obsahuje různé negativní posudky MNO, ve kterých se např. hovoří o tom, že „*není možné ho doporučit k zpětnému přijetí do armády vzhledem k jeho původu, schopnostem, inteligenci, znalosti řečí, zemí, školení v USA a stykům se zástupci cizích států i návštěvy v Anglii*". Žádal o přijetí do ČSA i na ministerstvo financí, ale nikde přijat nebyl. Podle StB byl Němec po svém odchodu do Rakouska přijat do služeb zpravodajské služby ve Vídni, kde pracoval jako „výslechář" a současně jako řídící orgán, který vysílal do ČSR agenty, z nichž někteří byli zatčeni StB. Byl údajně několikrát viděn v ČSR. Zatčen byl i Jan Čermák, který byl 6 měsíců ve vyšetřovací vazbě, kde mu bylo kladeno za vinu, že ačkoliv Němce viděl, neohlásil to úřadům, což nakonec nebylo prokázáno a Čermák byl propuštěn (viz vyšetřovací spis a. č. V-573 Brno). Součástí tohoto svazku jsou i protokoly o jeho výpovědích; svazek byl předán II. správě a „rozpracován" byl i bývalou I. správou. Svazek je proskartovaný, dochovány jsou 3 fiše.

a. č. 26531 MV, svazek kategorie APS – vedený od 25. května 1955 1. oddělením 5. odboru tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Josefu Hanušovi. Po návra-

tu do ČSR byl Hanuš přijat do armády a byl povolán do Vysoké vojenské školy. Dne 15. března 1948 byl ustanoven do funkce náčelníka štábu III. leteckého sboru v Brně. V této době jeho britská manželka odcestovala zpět do Anglie. V dubnu 1948 byl dán pro politickou nespolehlivost na dovolenou s čekaným. Dne 4. května 1948 byl zatčen a odsouzen k dvěma měsícům vězení za to, že údajně věděl o připravovaném ilegálním odchodu generála Janouška a ostatních do zahraničí a že tuto skutečnost neohlásil. Propuštěn byl 22. června 1948 a vzápětí uprchl do zahraničí. Svazek byl dne 1. června 1956 uložen do archivu, protože k Josefu Hanušovi nebyly zjištěny StB žádné poznatky, a ani nebylo možné jeho další „operativní rozpracování". Svazek je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 46680 MV, svazek kategorie APS – vedený od 13. prosince 1952 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) ke Karlu Náprstkovi, jenž byl v roce 1948 poslán na dovolenou s čekaným pro politickou nespolehlivost a později byl z armády propuštěn. Svazek byl na Karla Náprstka založen proto, že v dubnu nebo v květnu 1948 opustil ilegálně území ČSR. V červenci 1948 byla získána zpráva, že se zdržuje v Paříži. Pátým odborem VI. správy v Chrudimi bylo dne 12. července 1955 vydáno rozhodnutí o vyhlášení pátrání, které bylo zrušeno na základě Rozkazu ministra vnitra k 17. 7. 1961. Svazek je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 29442 MV, svazek kategorie APS – vedený od 5. května 1953 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) ke Karlu Kasalovi, jenž 20. února 1948 uprchl za hranice, kam za ním brzy odešla i jeho manželka (filmová herečka Helena Bušová). Dne 5. května 1955 bylo po něm vyhlášeno celostátní pátrání a 5. července 1955 vydal pátý odbor v Praze rozhodnutí o vyhlášení pátrání po Karlu Kasalovi pro podezření, že pracuje nepřátelsky proti ČSR. Manželům se za hranicemi podařilo získat britské občanství a až do roku 1955 byli zaměstnáni v Rádiu Svobodná Evropa v Mnichově. Helena Bušová se v této době chtěla vrátit zpět do ČSR, a tak se pokoušeli vyjednávat na zastupitelském úřadě ve Vídni. Při této příležitosti údajně slíbili, že udělají propagační kampaň proti Svobodné Evropě. Prohlásili, že materiálu mají za ta léta dostatek. Manželé sice nakonec vydali Prohlášení proti Svobodné Evropě, ale odmítli se vzdát britského občanství a tím se také zřekli možnosti trvalého návratu. Do ČSR přijeli dvakrát, a to v roce 1956 (legálně, na tzv. cestovní listy, které vydával zastupitelský úřad ve Vídni). Poté se usadili trvale v Anglii a dále nebyli „operativně rozpracováváni", proto byl svazek 29. srpna 1957 uložen do archivu.

V roce 1955 byl svazek předán I. správě MV, která měla Karla Kasala tzv. agenturně obsazeného, byl „rozpracováván" v „Akci Donát". Archiv bezpečnostních složek MV v současné době nespravuje fondy bývalé I. správy (rozvědky); budou převzaty v průběhu letošního roku. Přepokládáme, že pokud byl svazek dochován, objeví se jeho popis v další části této rešerše. Svazek je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 26682 MV, svazek kategorie APS – vedený od 28. července 1955 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Josefu Jaškemu, jenž se po válce vrátil do služeb ČSA. Zde zůstal až do února roku 1948, kdy byl dán na dovolenou s čekaným. Poté si našel zaměstnání v Bratislavě, kde pracoval jako úředník u firmy obchodující se

sklem. V srpnu si vzal dovolenou a po ní již do zaměstnání nenastoupil. Na základě této skutečnosti na něj bylo vyhlášeno (bezvýsledné) celostátní pátrání. Utekl za hranice, pravděpodobně do Anglie. Pátým odborem bylo v Chrudimi 12. července 1955 vydáno rozhodnutí o vyhlášení pátrání, které bylo zrušeno na základě Rozkazu ministra vnitra k 17. 7. 1961. Svazek je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 27002 MV, svazek kategorie APS – vedený od 5. února 1952 VI. správou MV (vojenskou kontrarozvědkou) k Františku Peřinovi. Když se v červenci 1945 vrátil Peřina do ČSR, zůstal v ČSA jako důstojník z povolání. Působil jako učitel létání a střelby v leteckých školách na různých místech. V lednu 1949 bylo rozhodnuto, aby byl zbaven služby v ČSA a poslán na dovolenou s čekaným (do vyřízení jeho propuštění z ČSA). V dubnu 1949 bylo zjištěno, že uprchl i se svou manželkou do západního Německa (uletěli letadlem typu SOKOL, řízeným civilním pilotem Karlem Radou), kde byl údajně vyslýchán americkou rozvědkou. Později se měl zúčastnit výslechů uprchlíků z ČSR ve Wiesbadenu. Jiné poznatky o něm StB nezjistila, a tak byl svazek uložen 20. února 1958 do archivu. Svazek je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 27097 MV, svazek kategorie APS – vedený od 27. května 1952 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Václavu Šloufovi. Po válce se vrátil jako příslušník československé západní armády, později nastoupil jako dopravní pilot u ČSA na pravidelné lince Praha–Paříž. Za manželku měl Angličanku, která po únoru 1948 odjela do Anglie, odkud se již nevrátila. Šlouf se dne 5. května 1948 odmítl vrátit z Paříže, kde byl služebně jako pilot. Poté dle StB nastoupil u holandské letecké společnosti KLM v Haagu a později sloužil u RAF v Londýně. Dne 7. dubna 1956 bylo po něm vyhlášeno celostátní pátrání, jehož výsledek byl negativní. Dne 20. února 1958 byl svazek uložen do archivu, je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 48668 MV, svazek kategorie APS – vedený od 20. prosince 1951 5. odborem tzv. VI. správy MV (vojenské kontrarozvědky) k Alexandru Hessovi, jenž byl od roku 1942 do roku 1946 leteckým atašé ve Washingtonu pro USA a Kanadu. Oženil se s Angličankou, se kterou se vrátil do ČSR; ta v roce 1948 odjela zpět do Anglie. Hess byl v témže roce poslán na dovolenou s čekaným a vzápětí do výslužby. Nečekal a 10. června se ve Kbelích podílel na odcizení letadla značky Dakota a uletěl do Anglie. Pátý odbor vydal v Českých Budějovicích 3. května 1955 rozhodnutí o vyhlášení pátrání, které bylo zrušeno na základě Rozkazu ministra vnitra k 17. 7. 1961. Dne 2. listopadu 1960 byl svazek uložen do archivu, je proskartován a dochována je 1 fiš.

a. č. 16982 MV, svazek kategorie OS – vedený od 15. prosince 1951 VI. správou MV (vojenskou kontrarozvědkou) k Janu Kostohryzovi. Na základě údajného členství v protistátní skupině, vedené jeho bratrancem, byl Jan Kostohryz 15. června 1953 zatčen a odvezen do ruzyňské věznice. Rozsudkem, který nabyl právní moci 3. února 1954, byl odsouzen k 16 letům vězení. Propuštěn na svobodu byl na základě amnestie v roce 1960. Ve svazku se nacházejí materiály k jeho dřívější činnosti, poznatky StB i k dalším osobám. Více je obsaženo ve vyšetřovacím spisu V-2247 MV (viz výše). Svazek je proskartován a dochovány jsou 2 fiše.

a. č. 770619 MV, svazek kategorie PO – vedený od 9. listopadu 1981 2. oddělením 2a odboru XI. správy SNB (Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky) k Ivanovi Otto Swarzovi. Svazek byl založen pod krycím názvem OTAKAR na základě poznatku StB o jednání v Anglii, kde měl Schwarz zahájit obchody s ČSSR – tzn. v problematice „zahraničního obchodu". Předpokládali, že bude za tímto účelem dojíždět do ČSSR, a proto byla realizována prověrka přes pracovníky tehdejší I. správy SNB. K tomu však nedošlo, a tak byl svazek dne 29. května 1985 uložen do archivu. Dochována je 1 fiš.

a. č. 926664 MV, svazek kategorie PO – vedený od 21. prosince 1979 1. oddělením 3. odboru II. správy SNB (Správy kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem) pod r. č. 18976 a krycím názvem NISA ke Karlu Mrázkovi. Karel Mrázek se stýkal s „objektem Akce Nero", který byl kádrovým rozvědčíkem ZÚ Kanady v ČSSR. Cílem založení svazku bylo zjistit, zda Mrázek nepracuje pro „nepřátelskou" zpravodajskou službu. Karel Mrázek byl dle poznatků StB v roce 1948 vyšetřován pro tzv. napomáhání útěku civilních osob na Západ a byl propuštěn z armády. Přestěhoval se do Jablonce nad Nisou. Byl členem SPB (svaz protifašistických bojovníků). StB bylo zjištěno, že se stýká převážně s příslušníky bývalé „západní" armády, se kterými bojoval v řadách čs. letectva za II. světové války. Ve dnech 1.–3. května 1981 se zúčastnil setkání bývalých letců a dalších osob v Kořenově. Dále k němu bylo zjištěno, že byl zván na různá setkání na zastupitelský úřad Velké Británie v Praze, která se konala při příležitostech vojenských výročí, stejně tak byl zván na setkání na zastupitelský úřad USA v Praze. Dále se několikrát zúčastnil srazů bývalých letců RAF k výročí bitvy o Anglii. StB nezjistila, že by byl Mrázek využíván „nepřátelskou" zpravodajskou službou, proto byl svazek 5. června 1985 uložen do archivu pod archivní číslo 7592 Ústí nad Labem. Dochoval se pouze jeden svazek, který je značně proskartovaný (12 listů včetně desek, zůstal de facto pouze návrh na založení svazku a návrh na uložení svazku do archivu).

a. č. 21917 Brno, přesná kategorie svazku neuvedena (KR – kontrarozvědné rozpracování) – není známé, odkdy byl svazek veden, na str. 136–139 se nacházejí dílčí poznatky o Vladimíru Nedvědovi, které se týkají především jeho styku s Albertem Pražákem, významným advokátem, v roce 1945 sekčním šéfem ministra spravedlnosti. Nedvěd se oženil s jeho dcerou Luisou a 6. dubna 1948 uprchli pomocí letedla typu Dakota OK-WDO do Mnichova a odtud dále emigrovali do Anglie. Dochován 1 svazek.

a. č. 21844 Brno, přesná kategorie svazku neuvedena (KR – kontrarozvědné rozpracování) – není známé, odkdy byl svazek veden, na str. 52–56 se nacházejí dílčí poznatky o Vladimíru Soukupovi, který dne 18. května 1948 uprchl do zahraničí společně s dalšími důstojníky Šodkem, Kopečkem, Ruprechtem a Doubravou (křestní jména nejsou uvedena) pomocí uloupeného dopravního letounu z letiště v Českých Budějovicích. Jeho manželkou byla Angličanka. Dochován je 1 svazek.

a. č. 22941 Brno, přesná kategorie svazku neuvedena (KR – kontrarozvědné rozpracování) – není známé, odkdy byl svazek veden, na str. 30 se nacházejí dílčí poznatky o Františku Peřinovi, který v dubnu 1949 uprchl do zahraničí. Jedná se o sloučené svazky různých osob v problematice „ilegálních útěků do zahraničí".

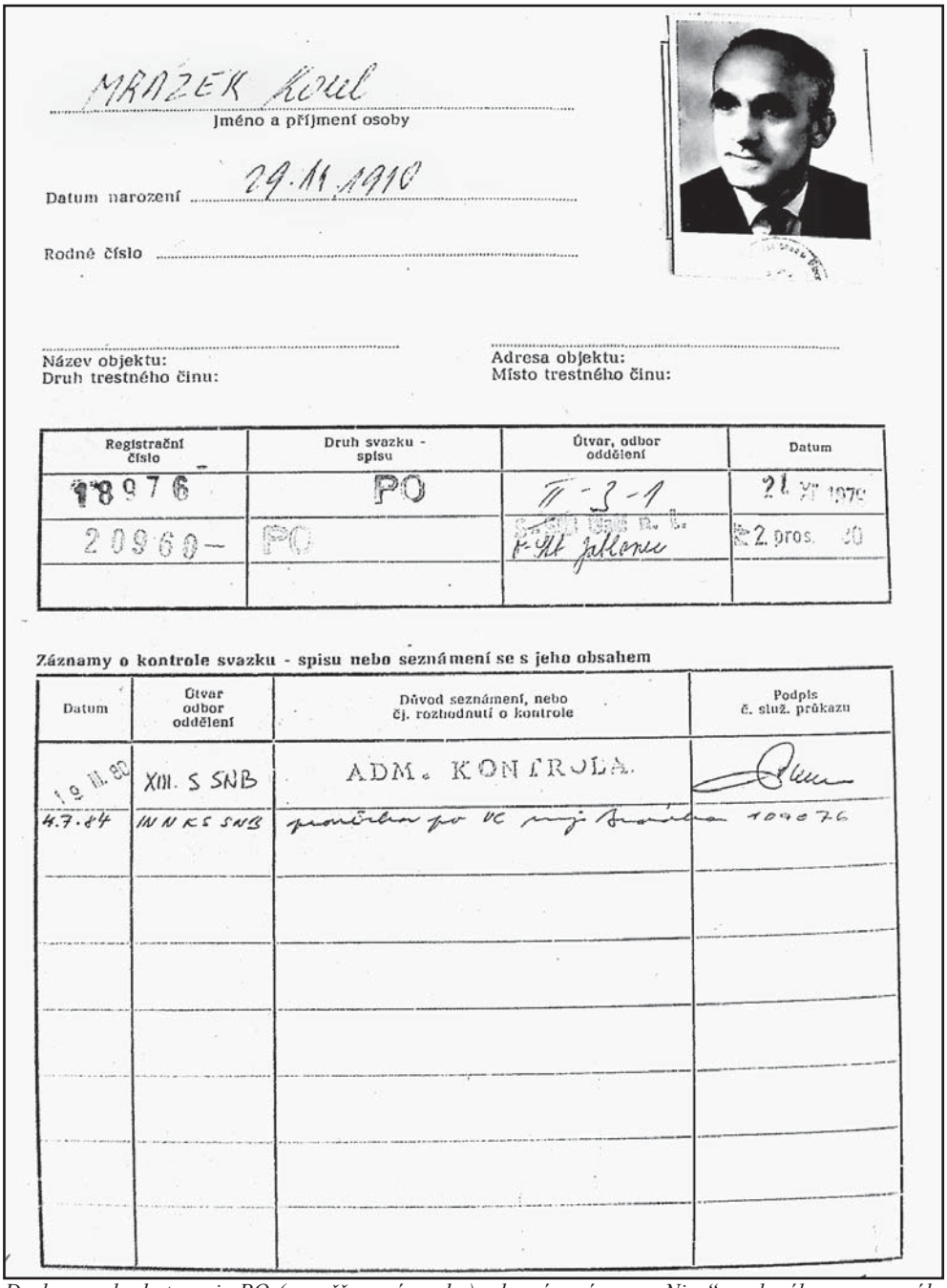

MRÁZEK Karel
Jméno a příjmení osoby

Datum narození 29.11.1910

Rodné číslo

Název objektu:
Druh trestného činu:

Adresa objektu:
Místo trestného činu:

Registrační číslo	Druh svazku - spisu	Útvar, odbor oddělení	Datum
18976	PO	II-3-1	21. XI. 1979
20960-	PO	[illegible]	2. pros. 80

Záznamy o kontrole svazku - spisu nebo seznámení se s jeho obsahem

Datum	Útvar odbor oddělení	Důvod seznámení, nebo čj. rozhodnutí o kontrole	Podpis č. služ. průkazu
19.11.80	XIII. S SNB	ADM. KONTROLA	[illegible]
4.7.84	INNKS SNB	prověřka po VC [illegible]	109676

Desky svazku kategorie PO (prověřovaná osoba) s krycím názvem „Nisa“, vedeného na generála Karla Mrázka.
Zdroj: *ABS*

a. č. 19898 Brno, přesná kategorie svazku neuvedena (KR – kontrarozvědné rozpracování) – není známé, odkdy byl svazek veden, na str. 76–80 se nacházejí dílčí poznatky o Jiřím Hartmanovi, který dne 22. května 1948 utekl do zahraničí. Kromě „zběhnutí" a následného „vyzrazení cizí zpravodajské službě vše o poměrech v armádě" byl obviněn z několika dalších trestných činů. V roce 1947 a 1948 údajně pravidelně kradl erární pohonné hmoty do auta, dále v pracovní době využíval jistého desátníka jako řidiče svého soukromého vozidla a další. Hartman měl za manželku Angličanku. Dochován je 1 svazek.

Fond T – tzv. taktický fond

V tomto fondu jsou uloženy jednak dílčí poznatky a části dnes již skartovaných svazků, které byly pro StB různým způsobem důležité a do budoucna operativně využitelné. Dále se zde nachází tzv. volný materiál – tzn. poznatky k osobám, které nebylo možné typově přiřadit k žádné ze základních kategorií svazkové agendy (hlášení či různé poznatky, materiály osob prověřovaných pro styk se státním tajemstvím atp.).

a. č. T-1355 MV – na straně 146–147 se nachází poznatek o Jaroslavu Hlaďovi ze 7. září 1949, který uvádí, že Hlaďo působí v Praze u MNO jako profesor na vysoké škole a je pravděpodobné, že je zapojen do protistátní činnosti. Po dobu jeho pobytu v Českých Budějovicích byl sledován, a proto se v této zprávě doporučuje, aby byl nadále pozorován i v Praze.

a. č. T-1587 MV – na straně 191–218 se nachází poznatek o Václavu Bergmanovi, jenž byl v únoru roku 1948 z preventivních důvodů (hromadné odlety letců do zahraničí) poslán na dovolenou s čekaným. V květnu odjela manželka s dcerou do Anglie, a ačkoliv ještě v červenci a v srpnu Bergman na veřejnosti prohlašoval, že do Anglie neodjede, a přestože byl bedlivě sledován, dne 28. září 1948 (v jiné zprávě 20. září 1948) odešel z bytu a od té doby již nebyl spatřen.

a. č. T-1341 MV – na straně 46–81 se nacházejí poznatky o Aloisu Hochmalovi. Hochmal si vzal za manželku Angličanku a dne 1. června 1948 byl poslán na dovolenou s čekaným (po předchozím zproštění služby), dne 23. července 1948 uprchl do Německa. Byl frekventantem Vysoké školy (válečné) vojenské, ze které byl 1. srpna 1948 vyloučen a do zálohy přeložen 1. září t. r. Dle poznatků StB byl vyslýchán cizími zpravodajskými službami a *„udal v tomto směru vše, co mu bylo o čs. armádě známo, tudíž vyzradil přímo cizí moci skutečnosti, opatření a předměty, které mají zůstati utajeny pro obranu republiky"*.

a. č. T-1824 MV – na straně 39–42 se nacházejí poznatky o Mikuláši Grofčíkovi, na něhož bylo dne 24. listopadu 1950 podáno trestní oznámení pro trestný čin ilegálního přechodu státních hranic – neuposlechnutí výzvy k návratu do ČSR. Uprchl spolu se svou manželkou Margaretou Grofčíkovou dne 1. dubna 1948 do Anglie.

Objektové svazky

Objektové svazky byly zakládány mj. proto, aby StB mohla plynule sledovat činnost potenciálních skupin odpůrců režimu. Většina bývalých letců se vyskytuje v objektových svazcích týkajících se tzv. problematiky „bývalých lidí, amnestantů, emigrantů, výjezdových osob atd.), jež obsahují de facto pouze seznamy osob s velmi stručným komentářem, bez dalšího „operativního rozpracování". Analýza tvořila většinou jakési evidenční podchycení „problematických" osob a seznamy (kolik jich v jakém okrese bydlí atd.), formy a metody tzv. nepřátelské činnosti (*„špionáž ve prospěch cizích rozvědek; snahy o aktivisaci v případech zostření mezinárodní situace; činnost po stránce ekonomické + rozšiřování nepravdivých zpráv; politicko-ideologická situace mezi bývalými lidmi")*[7], statistické přehledy, tzv. využívání legálních pozic – u letců například v SPB (Svazu protifašistických bojovníků) či na srazech bývalých důstojníků, kde probíhalo jejich sledování. Ve svazku jsou uváděny příklady diskusí ap., vyhodnocení činnosti po linii VB (zejména v ekonomické trestné činnosti, ale i u jiných trestných činů), jejich „obsazení" agenturou, aktivní „operativní rozpracování" (příp. odsouzení), dále na jakých pozicích či v jakých odvětvích jsou momentálně zaměstnáni atd.

OB 1733 MV – „Bývalí lidé" **–** obsahuje rozbory a analýzy tzv. báze bývalých lidí v Ústeckém kraji ze září roku 1958. Na straně 158 je StB „dokázán" projev špionáže a nepřátelského zaměření tzv. bývalých lidí na příkladu Františka Fajtla. Ze statistické analýzy je možné pro zajímavost uvést následující údaje: *„V roce 1957 na 2. odboru Krajské správy MV (v Ústí nad Labem) bylo aktivně rozpracováno 13 osob z řad bývalých letců RAF. Nejvíce bývalých vyšších důstojníků ČSA a zpravodajských důstojníků (celkem 159) pracuje na těchto pracovních pozicích: úředníci (54), dělníci (49) a zemědělský sektor (41), ve vedoucích funkcích jich setrvávalo 8."*[8] Další zajímavou informací je návrh na zlepšení koordinace mezi složkou VB a StB[9] v problematice tzv. bývalých lidí, jejímž cílem by byl lepší centrální přehled o poznatcích v této oblasti.

OB 1734 MV – „Amnestanté" – jedná se o analýzu a „rozpracování" osob, které byly v minulosti odsouzeny za protistátní činnost a poté propuštěny či amnestovány prezidentem republiky v Ústeckém kraji. Analýza měla sloužit k vytipování určitých osob za účelem dalšího aktivního „rozpracování". Dílčí poznatky se zde nacházejí k Františku Cháberovi, který se zúčastnil 11. úunora 1967 plesu Svazu protifašistických bojovníků v Praze. Pozvání zasílal Jan Irving. Pracovníci Státní bezpečnosti zaznamenali roztržku, která údajně pramenila z toho, že některým z přítomných se podařilo publikovat své zážitky z II. světové války a jiným se toto nepodařilo. Dalším zajímavým záznamem je tzv. vytěžení Václava Blahoše k průběhu recepce konané 4. února 1967 ve Slovanském

---

7) ABS, f. objektových svazků, OB 1733 MV, projevy nepřátelské činnosti bývalých lidí v kraji Ústí nad Labem, s. 158.

8) ABS, f. objektových svazků, OB 1733 MV, statistická analýza, s. 169 a 177.

9) Tamtéž, s. 174.

domě v Praze. Recepce byla zorganizována anglickou ambasádou a byli na ni pozváni bývalí příslušníci leteckých sil v Anglii.

OB 369 ČB – „Rozpracování čs. emigrantů“ – v seznamu osob, které se pokusily uprchnout nebo skutečně utekly přes státní hranice, figuruje i letec Jaroslav Muzika. V evidenčním listu je podchyceno jeho jméno, datum narození, národnost, státní příslušnost, náboženství, stav (rodinný), bydliště, zaměstnání, datum útěku do zahraničí (Jaroslav Muzika emigroval 22. dubna 1949 se svou manželkou z Čimelic), dále jsou zde jmenováni jeho příbuzní.

OB 29 Brno – „Bývalí důstojníci ČSA“ – svazek byl založen 3. listopadu 1951 (3. odborem Krajské správy MV v Brně) za účelem evidenčního podchycení a „rozpracování“ bývalých důstojníků ČSA, kteří byli z politických důvodů propuštěni z armády. Svazek měl původně 38 podsvazků (bylo v něm tedy pozorováno a vedeno v patrnosti 38 lidí), nyní obsahuje pouze dílčí zprávy o těchto osobách.

OB 335 Brno – podsvazek „Emigrace“ – tento velmi rozsáhlý objektový svazek se zabývá problematikou osob, které emigrovaly v Brněnském kraji. K většině těchto emigrantů nebyly zakládány samostatné svazky, poznatky k nim proto hromadily objektové svazky. V seznamu emigrovaných osob se tak nachází i jméno Herberta Němce. V podsvazku „Vinař“ se nacházejí dílčí poznatky k Václavu Bergmanovi v souvislosti s paní Ludmilou Masopustovou, která byla zatčena pro napomáhání k jeho ilegálnímu útěku v roce 1948 (byla však propuštěna z vyšetřovací vazby, neboť jí nebyla dokázána vina). Byly získány poznatky o tom, že by měla údajně spolupracovat s anglickou rozvědkou.

OB 133 HK – „Západní armáda“ – v tomto objektovém svazku byli Krajskou správou MV v Pardubicích samostatně „rozpracováváni“ příslušníci západní zahraniční armády v Královehradeckém kraji, protože u nich existovalo „reálné“ podezření, že budou spolupracovat se zahraniční zpravodajskou službou. Cílem bylo sledování stavu těchto osob (evidenční seznamy různých okresních správ), zjišťování poznatků k jednotlivcům, vyhodnocování možné spolupráce různých osob s touto skupinou (informátorské či agenturní obsazení těchto lidí) a v případě důležitých skutečností založení samostatných svazků. Krajská správa samozřejmě spolupracovala s centrálními útvary StB (v tomto případě s VI. správou MV – vojenskou kontrarozvědkou).

OB 151 HK – „Akce D“ – svazek byl založen už v roce 1948 za účelem izolace bývalých důstojníků, u kterých se předpokládalo, že budou provádět „protistátní činnost“. Tato akce měla krycí název „Akce D“. Jejím cílem bylo odsunout do pracovních táborů ty důstojníky, kteří byli po únoru 1948 propuštěni z armády. Svazek obsahuje mj. pokyn k této akci Krajskému velitelství StB v Pardubicích. Dle tohoto pokynu měla být první skupina důstojníků „odsunuta“ do pracovního tábora v Hodoníně u Kunštátu na Moravě. Kromě zatčení důstojníků měly proběhnout také domovní prohlídky *„se zvláštním zaměřením na materiál, který by nasvědčoval nebo potvrzoval jejich styk s reakčním podzemím nebo poúnorovými uprchlíky v cizině, či jejich činnosti výzvěd-*

né, rozvratnické apod. (závažný materiál písemný, letáky, plány, seznamy, vojenské dokumenty a spisy, vysílačky, šifrové klíče, zprávy výzvědného obsahu, zbraně, střelivo, třaskaviny apod).“[10] Poté měli s těmi, u nichž se takovýto materiál nalezne, sepsat výslechové protokoly, podat trestní oznámení a umístit je do soudní vazby. Ti důstojníci, u nichž nebyl kompromitující materiál nalezen, byli postaveni před komise pro zařazování osob do táborů nucených prací, kam pak byli následně odvezeni „spolehlivými“ příslušníky SNB. Akce měla probíhat v naprosté tajnosti, aby nevyvolala na veřejnosti rozruch. Ve svazku se nacházejí materiály k jednotlivým důstojníkům a jejich výpovědi při zatčení.

OB 266 HK – „Valdice“ – jedná se o objektový svazek, jehož cílem byla kontrarozvědná ochrana Ústavu nápravné výchovy MV ve Valdicích. V roce 1966 si v ústavu odpykávalo trest 1537 odsouzených. Ve svazku je popsána ostraha ústavu (vnitřní i vnější). Svazek původně obsahoval až 19 podsvazků, které se zaměřovaly jak na jednotlivá pracoviště ústavu, tak i na další problematiky (mládež, útěkáři atd.). Bývalý příslušník RAF Jan Kostohryz je zde jmenován na jedné straně seznamu odsouzených, kteří byli propuštěni na základě amnestie ze dne 9. května 1960.

Materiály 3. oddělení ABS

Písemností, které se týkají bývalých příslušníků RAF a jsou uloženy u 3. oddělení Archivu bezpečnostních složek, je překvapivě málo. Důvodů je patrně několik: Tito lidé byli často „rozpracováváni“ vojenskou kontrarozvědkou, ovšem ve fondu A 30 a A 30/2 (III. správa SNB – vojenská kontrarozvědka) je uloženo minimum materiálů z inkriminované doby (gros fondu totiž tvoří dokumenty k Akčnímu programu československé kontrarozvědky a VKR z roku 1968). Máme sice k dispozici plány práce a jejich vyhodnocení, ovšem až od roku 1954, a navíc nikterak obsáhlé. Plány práce jednotlivých krajských správ MV se pak dochovaly až od roku 1957 a jsou ještě stručnější. V ostatních písemnostech krajských a okresních součástí StB, vzniklých v období největší perzekuce letců, převažují zase jiná témata – zejména jde o soupisy příslušníků fašistických a nacistických stran a organizací, gestapa a jeho konfidentů, materiály k politickým stranám apod.

K fondům tohoto oddělení neexistují jmenné databáze, pouze stručné jmenné rejstříky v jednotlivých inventářích. Vyhledávání archiválií, vztahujících se ke konkrétním osobám, je tak poměrně obtížné. Výjimkou je první část fondu Inspekce MV (viz dále), která je z drtivé části digitalizována a „vytěžena“, tzn. jsou vypsána všechna jména, která se ve spisech objeví. Nejzajímavějším „přínosem“ fondů 3. oddělení ke zvolenému tématu jsou tedy materiály instituce, jejíž počátky spadají do roku 1953 – Inspekce ministra vnitra. Obecně jde o stížnosti, žádosti a upozornění odsouzených nebo obviněných na nesprávný postup orgánů Bezpečnosti, prokuratur a soudů, porušení socialistické zákonnosti, šetření jednotlivých případů podle požadavku prokuratur

---

10) ABS, f. objektových svazků, OB 151 HK, „Akce D“ – pokyny, s. 2.

a soudů, žádosti odsouzených osob o obnovu soudního řízení, o přezkoumání jejich trestné činnosti, o úplnou nebo částečnou rehabilitaci, o odškodnění za nezákonnou vazbu, žádosti o milost apod.[11] Jsou často zajímavým doplňkem vyšetřovacích spisů, protože dokumentují metody používané běžně Státní bezpečností koncem 40. a počátkem 50. let, zejména provokace a fyzické násilí, jemuž byli vystaveni jak vyšetřovaní, tak vězni. Rozkazy, kterými byly tyto praktiky zakazovány, se v praxi vcelku míjely účinkem – důležité bylo různé „protistátní spiklence" vyhledat, zatknout a usvědčit, ať to stojí, co to stojí. Pokud pak inspekce při pozdějším vyšetřování zjistila, že trestná činnost byla vyprovokována, popř. její přiznání bylo vynuceno fyzickým násilím, na věci to obvykle mnoho nezměnilo – tyto činy už byly často promlčeny a odsouzený si větší část trestu stejně odpykal.

Existuje ještě možnost, že drobné zmínky k bývalým příslušníkům RAF se objeví v plánech práce jednotlivých součástí StB z doby, kdy na ně opět zaměřila svoji pozornost – tedy v 70. letech. Pokud by tomu tak bylo, seznámíme čtenáře s podrobnostmi ve druhé části této studie.

Fond A 8, inv. j. 328 – Případ PETELÍK a spol.

Spis je věnován tzv. „Borskému případu", v němž bylo v roce 1950 odsouzeno celkem 14 osob a došlo k vynesení tří rozsudků smrti – nad bývalým poslancem lidové strany Stanislavem Brojem, příslušníkem SVS Čeňkem Petelíkem a bývalým majorem letectva René Černým. Dle zprávy, kterou vypracovala Inspekce MV na podkladě materiálů z původního vyšetřování, doznal dozorce Čeněk Petelík, že udržoval nedovolené spojení s některými odsouzenými z řad tzv. prominentů, zejména s bývalým poslancem Stanislavem Brojem, jemuž zprostředkovával spojení s rodinou, doručoval motáky a sděloval zprávy zahraničního rozhlasu (pro zajímavost – Petelík měl doručit Brojově dceři i nedopalek cigarety, kterou před popravou nedokouřil gen. Heliodor Píka). Oba muži měli dále plánovat, jak by se za pomoci některých dalších dozorců zmocnili věznice v případě, že by došlo ke zvratu „lidově-demokratického" zřízení, jakým způsobem budou propuštěni ostatní vězni a pozatýkáni vedoucí funkcionáři věznice. Jedním z odsouzených, kteří byli údajně o těchto plánech informováni, měl být i bývalý štábní kapitán letectva Jan Prokop. Ve výpovědi, kterou učinil před pracovníky Inspekce MV 6. června 1956 v Leopoldově (a ostatně už i při původním vyšetřování v roce 1950), však Jan Prokop důrazně popřel jakoukoliv svoji účast na připravovaném přepadení věznice. Stěžoval si ovšem na chování příslušníků SVS v době vyšetřování – byl dán do korekce, bylo mu nařízeno, aby se svlékl do naha, byl několikrát denně bit a kopán a byly mu vyraženy zuby.

Inspekce došla k jednoznačnému závěru, že výrok soudu o uložení absolutních trestů je nedostatečně odůvodněn, a v případě Černého navíc chybí jakékoliv přímé důkazy. U ostatních odsouzených (mj. i u Jana Prokopa) pak nebyla vina prokázána vůbec. Rozsudek označila inspekce za přehnaný a nepodložený. Náčelník inspekce navrhl ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi zaslat zprávu o prošetření případu spolu s přísluš-

---

11) PTÁČNÍKOVÁ, Světlana: Stručný přehled fondů, uložených v depozitáři FMV Archivu MV Brno-Kanice. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 3, ABS MV, Praha 2005.

nými doklady Nejvyššímu soudu v Praze, informovat o případu generálního prokurátora a doporučit provedení revize celého procesu, informovat ministra spravedlnosti s doporučením, aby členové senátu, kteří případ soudili, podali svá vysvětlení. Potrestání příslušníků MV, kteří se dopustili vůči Petelíkovi fyzického násilí, však inspekce nedoporučila s odůvodněním, že se jedná o starý případ a trest by neměl výchovný účinek.

S tímto případem souvisí ještě následující dva archivní materiály, v nichž jsou zmiňováni bývalí příslušníci RAF:

Fond A 8, inv. j. 1478 – Plzeň-Bory

Spis obsahuje materiály z šetření nezákonností, které se odehrály ve vězeňském zařízení Plzeň-Bory v letech 1949–1951. Prošetřování bylo zahájeno na základě stížností bývalých odsouzených a jejich rodinných příslušníků, podaných na základě článků v tisku a relací v rozhlase a v televizi na jaře roku 1968. Šetřením byla pověřena komise náčelníka Správy Sboru nápravné výchovy (po reorganizaci IV. oddělení IM ČSR), vyšetřování zahájil rovněž vojenský obvodový prokurátor Plzeň.

Na několika místech usnesení vyšetřovatele Vojenské obvodové prokuratury v Plzni z února 1969 je zmiňováno jméno Jana Prokopa. Měl vypovídat o ubití vězně v květnu 1950 (i když vyšetřovatel VOP tuto možnost posléze vyloučil), dále se opět mluví o bití Jana Prokopa a Stanislava Broje, které v korekci v květnu 1950 zorganizoval velitel ústavu SVS Plzeň František Šafarčík. Dále jsou uvedeny další podrobnosti, které Jan Prokop sdělil k případu Petelík a spol. Potvrdil, že při vyšetřování této trestné činnosti byl držen v korekci, kde byl velmi surově týrán, přičemž mu měly být vyraženy zuby, a měl být zvlášť surově bit obuškem do týlu hlavy dozorcem Vasilem Račkem. Protože Račko byl podstatně menší postavy než Jan Prokop, unavil Prokopa nejprve tím, že mu nařídil dělat dřepy, načež mu přikázal, aby si klekl a v tomto postavení ho bil obuškem do týlové části hlavy. Tomuto bití byl přítomen velitel ústavu Šafarčík, který ho při tom nazýval bestií.

Inspekce ministra vnitra ČSR se ve své informaci o výsledku vyšetřování z června 1969 opírá o zprávu vyšetřovatele VOP Plzeň. Bylo konstatováno, že sice určití bývalí příslušníci ústavu SVS Plzeň-Bory spáchali trestnou činnost tím, že překračovali svoji pravomoc surovým nakládáním s vězni a jejich šikanováním, nicméně *„drtivá část příslušníků ústavu SVS postupovala vůči vězňům spravedlivě a při zacházení s nimi dodržovala předpisy v té době platné“*.

Fond A 2/1, inv. j. 7 – Bezpečnostní komise dne 18. července 1950

Případem Petelík a spol. se zabývala rovněž bezpečnostní komise. V materiálu se mj. konstatuje, že bývalý major československé armády René Černý, odsouzený již v roce 1948 k těžkému žaláři na 15 let, se v trestnici na Borech spolčil s dalším trestancem, bývalým generálem československé armády Karlem Janouškem a podstržm. SVS Jaroslavem Flemrem k útěku do západního Německa. Byl odsouzen na doživotí a posléze – v Petelíkově případu – k trestu smrti.

Fond A 8, inv. j. 376 – Odsouzený František TRUHLÁŘ, stížnost

Inspekce MV prošetřovala v r. 1956 na žádost Generální prokuratury stížnost Františka Truhláře, bývalého velkoobchodníka se střívky v Praze. Truhlář byl v roce

1949 zatčen na základě výpovědí S. Škriby a V. Dobroviče, kteří od něj údajně obdrželi finanční částku na zakoupení zbraní pro tvořící se protistátní skupinu na Slovensku. Truhlář měl spolu s dalšími (mj. i s plk. ČSA Karlem Lukasem, který posléze zemřel ve vyšetřovací vazbě na následky týrání) organizovat a zprostředkovávat ilegální přechody různých osob do zahraničí. Jednou z nich byl také bývalý generál Liška. Inspekce ve své závěrečné zprávě sice připouští, že na Truhláře bylo použito fyzické násilí, nicméně trvá na tom, že se dopustil trestné činnosti.

Fond A 8, inv. j. 369 – Přešetření stížnosti odsouzeného Stanislava BŘEZINY

Tento případ souvisí s předchozím, proto byl inspekcí přešetřen současně: Stanislav Březina, bývalý vedoucí lázeňského podniku, byl zatčen v roce 1949 na základě výpovědi Františka Truhláře a bývalého plk. ČSA Karla Lukase. Byl obviněn ze spoluúčasti na organizování útěku generála Lišky do zahraničí a na přípravě útěku Liškova zetě plk. Pelikána. Za velezradu byl odsouzen na 25 let, v roce 1954 mu byl trest snížen na 15 let. Inspekce doporučila obnovu trestního řízení, protože Březina se k trestné činnosti doznával pod vlivem fyzického násilí.

Fond A 8, inv. j. 1274 – Karel JANOUŠEK

Karel Janoušek, odsouzený v r. 1949 Státním soudem Praha k trestu odnětí svobody na 19 let, požádal o revizi své trestní věci. Vyšší vojenský prokurátor z Příbrami se proto dne 11. května 1965 obrátil na Inspekci ministra vnitra. Dle jeho zjištění byl totiž Janouškův pokus o útěk do zahraničí spolu s plk. Vlastimilem Chrástem, při němž byl zadržen, pod přímou kontrolou StB a 5. oddělení Hlavního štábu MNO. Na Janouškově rozhodnutí k emigraci měl mít navíc zásadní podíl bývalý student právnické fakulty Jaroslav Hrubý, jehož totožnost měla inspekce rovněž zjistit.

Spis dále obsahuje kopie dokumentů z roku 1948, uložených ve svazcích S-3986, 5550 a H-28-343, vedených na Jaroslava Hrubého a spol. a kopie z podsvazku vyšetřovacích materiálů a. č. 5750, které se týkají Karla Janouška.

Inspekce ve své zprávě ze dne 24. července 1965 konstatovala, že Jaroslav Hrubý byl členem ilegální organizace mladých národních socialistů a vyvíjel protistátní činnost, která spočívala v předávání špionážních zpráv do zahraničí a napomáhání k ilegálním útěkům z ČSR. Byl zatčen, posléze propuštěn z vazby a uprchl do zahraničí. Karel Janoušek se s Jaroslavem Hrubým seznámil prostřednictvím jistého Richarda Hartmana. Hrubý mu měl pomoci k opuštění republiky (Karel Janoušek se o ně pokusil už jednou, dobrovolně se však tehdy vrátil). V té době byl ovšem Hrubý sledován orgány jedné bezpečnostní složky, a tak se Janouškovy přípravy na útěk prozradily.

Následuje opis rozsudku Vyššího vojenského soudu Příbram ze dne 5. července 1968. RNDr. Karel Janoušek a Ing. Vlastimil Chrást byli zproštěni obžaloby. V odůvodnění se uvádí, že Janoušek byl po svém návratu z Anglie snižován ve svém zařazení, až byl posléze v únoru 1948 z armády propuštěn. Měl možnost pracovat v Mezinárodní letecké organizaci v Kanadě, což by ovšem musel povolit Bedřich Reicin – ten to však kategoricky zamítl. Proto chtěl republiku opustit ilegálně. Spolu s ním měl odejít i gen. Chrást, kterému Jaroslav Hrubý sdělil, že pokud neodejde, bude brzo zatčen. Janoušek a Chrást považovali celou akci proti sobě za předem připravenou a vyprovokovanou. To ostatně potvrdily také některé výpovědi bývalých příslušníků 5. oddělení

Hlavního štábu. Významným materiálem, z něhož soud při svém rozhodování vycházel, bylo vyjádření gen. Ludvíka Svobody, který uvedl, že provokaci proti gen. Janouškovi řídil sám Reicin. Soud tedy dospěl k závěru, že chybí jakékoliv důkazy o spáchání trestného činu „zločinu přípravy úkladů“ a „zločinu pokusu o zločin vojenské zrady“, za něž byli oba obžalovaní stíháni. Samotné zběhnutí pak bylo patrně vyprovokováno vojenskými bezpečnostními orgány.

Generál Karel Janoušek.
Zdroj: *ABS*

Fond A 8, inv. j. 1310
– Jan KOSTOHRYZ

Jan Kostohryz byl v roce 1954 odsouzen vyšším vojenským soudem v Praze pro trestné činy velezrady a vyzvědačství k trestu odnětí svobody na 16 let. Měl vyzradit prostřednictvím svého bratrance Josefa Kostohryze cizí moci opatření, chystaná vůči brigádnímu generálovi Josefu Schejbalovi. Ten měl být odvolán z funkce vojenského přidělence československého velvyslanectví ve Washingtonu a po návratu do republiky mělo být proti němu zahájeno řízení. Dle vyššího vojenského prokurátora z Hradce Králové, který se dne 11. února 1965 obrátil na Inspekci MV, navrhl Kostohryz obnovu trestního řízení ve své věci. Mimo jiné uvedl, že vyšetřovatelé vojenské kontrarozvědky vůči němu používali fyzického a psychického násilí. Vyšší vojenský prokurátor chtěl zejména zjistit, zda bylo tvrzení o řízení, které hrozilo Schejbalovi po návratu z Washingtonu, opodstatněné, případně o jaké řízení mělo jít.

Spis dále obsahuje protokoly o výslechu Josefa Kostohryze, fotokopie „V“ karet Josefa Schejbala a protokoly o výslechu dvou vyšetřovatelů Jana Kostohryze. Josef Kostohryz popřel, že by od svého bratrance získával špionážní zprávy vojenského charakteru. Josef byl sice – dle svého vyjádření – členem ilegální skupiny, ale Jana do ní nezapojil.

„V“ karty Josefa Schejbala obsahují záznamy od srpna 1948 do června 1949. Vyplývá z nich, že Josef Schejbal byl vojenským přidělencem ve Washingtonu od 1. února 1947. Je označován za vojáka staré „nepolitické školy“, politicky neuvědomělého, nikoliv však nespolehlivého, který je rád vojákem z povolání a touží po vojenské kariéře. K prvnímu odvolání Schejbala z funkce přidělence došlo už v srpnu 1948, ale dle dalšího zápisu ze září 1948 měl zůstat ve funkci i nadále, a to minimálně na dobu jednoho roku. Ovšem už 1. dubna 1949 byl odvolán. Měl se hlásit v Praze, ale oznámil svému nástupci, že se

nevrátí. Požádal o propuštění z činné služby, což odůvodnil nesouhlasem s tehdejší československou vládou a její politikou. Bylo na něj podáno trestní oznámení pro zběhnutí a byl mu zabaven veškerý majetek.

Oba vyšetřovatelé odmítli tvrzení, že proti Janu Kostohryzovi používali fyzického a psychického násilí.

Závěrečné zpráva inspekce ze dne 14. prosince 1965 v podstatě všechny tyto shromážděné údaje pouze shrnuje. Konstatuje, že Josef Kostohryz, odsouzený za činnost ilegální skupiny KDS na doživotí, potvrdil, že varování generála Josefa Schejbala odpovídá skutečnosti, že důvody odvolání generála Schejbala z funkce vojenského přidělence ve Washingtonu se nepodařilo zjistit a že oba vyšetřovatelé odmítají tvrzení, že by použili nezákonných metod.

Fond E 7, inv. j. 7 – Posudky na chovance po dobu jejich zařazení v TNP Mírov
9

Tento archivní materiál obsahuje posudky na dvě z námi vybraných osob – Františka Fajtla a Františka Webera.

Posudek na Františka Fajtla napsal velitel TNP Mírov, strážm. Kobza 24. dubna 1951. Je v něm hodnocen jako člověk hloubavé povahy, obdivující politiku západních mocností. Velmi stručně je nastíněn jeho životopis. V táboře dobrovolně zastával funkci knihovníka táborové knihovny, a to *„k úplné spokojenosti jak chovanců, tak velitele tábora“*. Zdůrazňován je dobrý poměr k práci, on sám pak je označován za inteligentního, slušného a ochotného jak ke členům ostrahy, tak k ostatním chovancům. Proto byl mezi nimi oblíben a díky své knize *Sestřelen* i populární. O svých zážitcích stíhače velmi rád vyprávěl.

František Weber byl dle posudku z 28. května 1951 tichý a málomluvný, „politicky západně orientovaný“, svoje smýšlení nijak neprojevoval. V táboře pracoval na výrobě ramenních vložek pro OZ Prostějov, přičemž jeho pracovní výkon byl velmi dobrý. Vůči příslušníkům ostrahového oddílu se choval slušně a nezavdal příčinu k potrestání.

E 7, inv. j. 8 – Písemnosti k propuštění osob (bývalých důstojníků z povolání)
9 z TNP Mírov

V této inventární jednotce najdeme mj. písemnosti k Františku Fajtlovi, který byl propuštěn dne 11. června 1951 na příkaz MNB a MNO (zvláštní komise). Je zde i seznam vlastních věcí, které mu byly při propuštění vydány.

VARIA

DVA SLOVNÍKY PRO POTŘEBY PŘÍSLUŠNÍKŮ

Jaroslav Suk

Leží přede mnou dva slovníky z minulého světa nebezpečné bezpečnosti, první, špinavě žluté barvy o velikosti 10 x 12 cm, má formát kapesní příručky, druhý, větší a fundovanější s rozměry 14,5 x 20 cm, má pro mě velmi povědomou růžovou barvu, jakou mívaly formuláře o uvalení vazby. Jeden je tištěn v tiskárně ministerstva vnitra, druhý jen psán na stroji a tištěn maloofsetem Správy vědy a školství federálního ministerstva vnitra. První vyšel v nákladu 3200 kusů a je očíslován (výtisk číslo 002395), druhý měl náklad 3000 kusů, byl přísně tajný, též očíslován (výtisk č. 00915).

V dalším textu uvidíme, že rozbor obou slovníků vede k novým poznáním o světě institucionalizovaného násilí, poznáním, která jsou přinejmenším mementem. Chápu je ovšem i jako zdroj dalšího bádání.[1]

Příruční rusko-český a česko-ruský slovník odborných bezpečnostních výrazů, zpracoval por. prom. fil. Antonín Dáňa, náčelník skupiny všeob. vzdělávacích předmětů SOŠ MV Ostrov nad Ohří, odborný poradce mjr. Josef Dostál, učitel katedry Odborné bezpečnostní přípravy SOŠ MV Ostrov nad Ohří, Školský odbor kádrové a organizační správy MV, Praha 1967, 160 stran.

Rusko-český operativní slovník, zpracoval kolektiv odborných pracovníků jazykové školy FMV – plk. PhDr. František Brom, mjr. prom. fil. Libuše Klesová, mjr. prom. fil. Anna Helmichová, kpt. prom. fil. Vlasta Chalupecká, kpt. JUDr. Vladimír Malý,

---

1) V předkládané studii jsem vycházel z následující literatury: ANDREW, Christer, GORDIYEVSKI, Oleg: *KGB: the Inside story*. Harper Collins, New York 1990; BALDAJEV, Dančák Sergejevič, BELKO, Vladimír Kuzmič, ISUPOV, Igor Michailovič: *Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона (речевой и графический портрет советской тюрьмы)*. Края Москвы, Одинцово 1992. /*Slovar' ťuremno-lagerno-blatnogo žargona (rečevoj i grafičeskij portret sovetskoj ťur'my*). Kraja Moskvy, Odincovo 1992; BYKOV, Vladimir: *Русская феня. Словарь современного интержаргона асоциальных элементов*. ТРАСТ-ИМАКОМ, Смоленск 1993. /*Russkaja feňa, Slovar' sovremennogo interžargona asocial'nych elementov*. TRAST-IMAKOM, Smolensk 1993/; IVANOV, Michail Petrovič: *Исследования за крупными шпионами всего мира* /*Issledovanija za krupnymi špionami vsego mira*/. Leningrad 1958; SUK, Jaroslav: *Několik slangových slovníků*. Inverze, Praha 1993.

mjr. Evžen Stejskal, pplk. Ladislav Ulrych, npor. Henrieta Výborná, Správa vědy a školství FMV, Praha 1976, 206 stran (208 s erraty).

Slovník pro příslušníky středoškoláky

Jak se můžeme poučit, první, menší slovník *„vznikl na základě excerpce z nejběžnější dostupné ruské bezpečnostní literatury tak, aby zachycoval nejběžnější výrazivo jak obecného charakteru, tak odborné bezpečnostní a právnické výrazy.* [...] *Slovník má umožnit příslušníkům MV, především posluchačům Střední odborné školy MV, samostatně a s porozuměním číst odborné bezpečnostní texty v ruském jazyce a samostatně písemně i ústně se vyjadřovat jednoduchým způsobem rusky o běžné problematice bezpečnostní práce.“*

Příslušníci zřejmě pěstovali družbu, čerpali zkušenosti, dokonce snad i předávali své znalosti dál. V roce 1967 nebylo ještě okupantů, ale poradci se tu a tam vyskytovali. Především se však využívaly školy v SSSR, mj. vojenská (Akademia Frunze) a policejní, špionská Vysoká škola KGB F. E. Dzeržinského. Po střední škole v Ostrově nad Ohří mohlo tedy perspektivním kádrům kynout čekistické vzdělání. Mimochodem, dnes se v názvu ruské vysoké školy změnila pouze zkratka KGB na FSB a škola se hrdě hlásí ke svým tradicím na internetových stránkách.[2]

Středoškolský slovník má část rusko-českou o 1018 heslech a česko-ruskou o 883 heslech. Nepoměr objemu napovídá o potřebách a úrovni odbornosti. Bylo třeba více vědět a vysvětlovat o ruských reáliích; jevy z československého světa přidávali autoři spíš namátkou a excerpce čerpala jen z ruské literatury (odborných knih, časopisů milice i ze sovětského deníku *Pravda*). Jednu knížku bych opravdu chtěl vidět, jmenuje se *Celi nakazanija i sredstva ich dostiženija v ispraviteľno-trudovych učreždĕnijach* [3] (N. A. Beljajev, Leningrad 1963).

Jde tu samozřejmě o kriminalistiku, soudnictví a penologii a takových slovníků existuje v policejním světě dost i jinde a jindy. Ovšem slovník je vlastně taky popisem určitého světa, podívejme se tedy na jeho neradostná specifika. Jsou zde uvedena místa, osoby, jevy, jednání, instituce a předměty ze světa příslušníků, včetně hodnotících adjektiv; uvádím samozřejmě jen příklady:[4]

Místa

dětská jizba (záchytná)
dětská pracovní kolonie /dětskaja kolonija/
dětská záchytná stanice (asi jako u nás DM)

---

2) Viz <http://www.agentura.ru/dossier/russia/fsb/structure/akademy/>.
3) Cíle trestu a prostředky jejich dosažení v nápravně pracovních zařízeních.
4) Kurziva uvádí překlad ruského hesla a jeho výklad, šikmé závorky uvádějí původní ruské heslo v transkripci, nekurzivovaný text je mé vysvětlení, které není součástí heslového odstavce.

děžurka (místo pro orgána, konajícího službu[5]*)*
izolace; *márnice*
kolonie (druh nápravně-výchovného ústavu v SSSR)
schůzkový byt /javočnaja kvartira/
útočiště podezřelých osob, *skrýše* /priton/
vězeňská cela, *kobka*

Osoby, skupiny

agent-chodec, *agent-spojka*, *agent v objektu* /agent-vnutrennik/[6]
agentura
cenzor
dobrodruh
dobrovolný spolupracovník milice (DI)[7] *v SSSR, konající tuto práci jako svou veřejnou funkci* /obščestvennik/
dublař /agent-dvurušnik/
důvěrník
eskorta
hlídka /patruľ, postovoj, storož, straža/
chodbař
chuligán
informátor /informator, osvedomitěľ/
inspektor pro boj s tr. činností mládeže (mající též na starosti dětskou záchytnou jizbu) /inspektor dětskoj komnaty/
kádry
kandidát (na vázání)[8]
kasař
lustrovat
milicionář, *příslušník sovětského bezpečnostního sboru*
návodce
nepřítel
operativní zmocněnec /operupolnomočennyj/
oznamovatel
pachatel
parazit, povaleč, příživník /tunějaděc/
podezřelý
podněcovač
porušitel

---

5) Čárka oddělující těsný přívlastek je typický rusismus (ponechávám ji i na jiných místech); autoři jsou ovlivněni tehdejším ruským světem i v pravopisu.
6) Často se tím myslí *agent v objektu věznice*, *tábora*.
7) *Dobrovolný informátor*, ve slovníku nevysvětleno.
8) *Kandidát k přivázání*, *k tajné spolupráci*.

pracovník (operativní)
prokurátor
původce
raketýr (příslušník mládežnické zločinecké bandy v USA)
recidivista
rozvědčík
sebevrah
síť informátorů /družina priiska/
soudce (lidový)
souzený (dříve)
strážný
strážný, provádějící eskortu /konvoir/
sudič
štváč
tajný policista (zahran.)
trestanec
usvědčující svědek /izobličitěl'/
vězeň
vězeň čistící záchody /parašnik/
viník
vrah
vychovatel
výtržník
zběh
zločinec
zmocněnec (operativní)

Jevy, jednání, děje

bdělost
BChSS /bor´ba s chiščenijami socialističeskoj sobstvennosti i spekuljaciej/ [9]
bojeschopnost
cenzura
civilní obrana
disciplina
diverze
hodnost
chuligánské jednání, vystupování
chuligánský popud
chuligánství (drobné, zlomyslné)
identifikace

---

9) *Boj proti rozkrádání socialistického majetku a spekulaci.*

konfiskace
kontrola závadových rodin /kontroľ za něblagopolučnymi sem´jami/
krádež
lustrace /proverka po učotam/
nedostatek dohledu /beznadzornosť/
obvinění
odejmout (při prohlídce)
odhalit
odpykávat
odsouzení
odzbrojit
perlustrace
pitvat
podezírat
pokuta
poplach
poprava
průtahy
průvodce (psovod služebního psa)
předvolat
přestupek (kázeňský, správní)
příčetnost
přihlásit se k pobytu
rozkrást
rozsudek
sabotáž
sledovačka /naružka/
tajemství
trest
trestní věc
udání
usvědčit
uvědomělost
uvěznění
uzavírka
vázání /verbovka/
vazba
vidovat
vina
vražda
vydírání
vypátrat
výpověď
výslech
výstřel

vyšetřovací vazba /predvariľka/
vyšetřován
zadržení
zahájení vyšetřování
zákaz
zákon
zašifrovat
zatčení
zločin
zneškodnit
žalář
žaloba

Instituce

Dobrovolná lidová družina
kontrarozvědka
Městské oddělení milice /GOM, gorodskoje otdelenije milicii/
milice, bezpečnostní sbor SSSR
ministerstvo ochrany veřejného pořádku (v SSSR samostatný orgán, řídící činnost milice) /MOOP/
Místní oddělení milice /ROM, Rajonnoje otdelenije milicii/
Mladí přátelé milice (dobrovolníci z řad nejlepších pionýrů, kteří pomáhají orgánům milice při řízení dopravy) /JuDM, junyje druzja milicii/
policie *(název bezpeč. sboru v kapitalistických státech a v NDR)*
Pomocná stráž VB
prokuratura
rozvědka
Sbor nápravné výchovy
Sbor národní bezpečnosti
Státní bezpečnost
Státní dopravní inspekce /GAI, Gosudarstvennaja avtomobiľnaja inspekcija/
VČK [10]
Veřejná bezpečnost

Předměty:

brigadýrka (čepice se štítkem)
hlaveň
kompromitující (materiál)

---

[10] Odtud „čeka“, *Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija po bor´be, s kontrrevoljucijej, sabotažem i spekuljacijej* – Všeruská mimořádná komise pro potírání kontrarevoluce, sabotáže a spekulace.

kostra
náboj
obušek
otisk
padělek
paraša (kbelík ve vězeňské cele)
pas
patrona
pouta
propustka (předepsaného vzoru)
protokol
průkaz totožnosti
puška
ručnice
rudá páska (označení členů PS v SSSR tzv. družiníků) /povjazka/
samopal
střelivo
šifra
věž (strážní)
vojenský plášť /šiněľ/

Hodnocení

beztrestný (myšleno „nepotrestaný“)
konspirativní
obtížně vychovatelný
protichůdná (výpověď)
protispolečenský
protistátní
skrytý
tajný
úmyslný

Záměrně podávám tento poměrně namátkový přehled termínů pro hermeneutické zpřístupnění materiálu. Nechť si každý odnese dojem přímým dotekem a pak teprve čte můj rozbor. Člověk by se domníval, že se Veřejná bezpečnost zabývala především běžnou kriminalistikou, a že se tu tedy setkáme s termíny obvyklými v jakékoli policejní práci. Ve skutečnosti však jsou pracovní kriminalistické výrazy (jako *cela*, *otisk*, *kasař*) zastíněny výrazy ideologickými a represivními. Je to dáno politickou podřízeností veškeré policejní práce v totalitním systému a situováním slovníku do sovětského světa – vykládá sovětská fakta a překládá je do českých totalitních reálií, skromnějších, čerstvějších a trochu méně totalitních, trochu evropštějších.

Představuji si příslušníka – středoškoláka třeba odněkud z Loun, jak se připravuje na zkoušku z ruštiny a učí se slova *dětská jizba*, *kbelík*, *kontrola závadových rodin*

a představuje si *parašnika* hrabajícího se ve vězeňských exkrementech, fetování kokainu a nedovolenou výrobu lihovin ve skvělém Svazu, kde vedle *nejlepších pionýrů* pomáhajících milici existují *bezprizorné děti*, a nevím, nevím, zda mu dochází význam vysvětlujících českých slov, tak chudých pro popsání bohaté a složité pravdy o SSSR.

Autoři neměli lehký úkol, ale také se ani moc nesnažili. Ono popsání celého systému *družiníků,*[11] veřejných udavačů a paramilitaristických jednotek chabým přirovnáním k *Pomocné stráži VB* nebo přeložení dětské části policejních cel zvané *dětskaja komnata* roztomilým ekvivalentem *dětská jizba* je jistě úsměvné.

Slangové výrazy sovětskobyrokratických zkratek jako *čeka*, *gosavtoinspektor*, *gosbezopasnosť*[12] se tu mísí s policejním slangem (*daktiloskopirovať – daktyloskopovat*, *prestupnik-gastroljor – zločinec cestující z místa na místo*) a se slangem kriminálním (i s lexikem hrubšího až vulgárního charakteru (*deboš – brajgl*, *ljagavyj – práskač*, *marafet – šňupání kokainu*, *čuchání*; *kolbasa – nárazník vagónu*, *medveďja lapa*[13] a *slon – nástroje k vloupání*). Některé výrazy připomínají neobratný překlad (*porušitel*, *sudič*).

Vedle lingvistické neumělosti odrážející se v sestavení jednotlivých hesel a jejich nedostatečném zpracování či spíše nezpracování lze ovšem zaznamenat připravenost ideologickou. Vždyť právě na ideologickém pozadí lze teprve pochopit celou vyšinutost světa slovníku. Je rozdělen na černý svět kapitalismu a bílý svět socialistického tábora. Na černý svět včerejška a bílý svět zítřka. Na černý svět nepřátel a bílý svět „našich". Slovo nepřítel je centrální. Kde by se vzalo v normálním policejním světě? V totalitním světě je nepřítel nezbytný pro sevřenost a bdělost vlastních řad, pro stav ohrožení, v němž není místo na zpochybňování a diskuse, vlastně pro permanentní válečný stav, který vyžaduje disciplinu a potlačovací aparát zaměřený především dovnitř, k vlastnímu obyvatelstvu.

Ještě si povšimněme data vydání: rok 1967. Rok, kdy vrcholily liberální tendence režimu komunistů před velkými demokratizačními reformami roku 1968. Nedejme se však mýlit. Tenhle liberální režim 60. let ještě věznil poslední politické vězně zavřené na konci 40. a začátku 50. let, poslední opouštěli lágry a věznice právě v tomto a následujícím roce. A vedle reformistů působili Hendrych, Rytíř, Šalgovič a jiní, a žádná čára mezi nimi a třeba Dubčekem, Černíkem a Svobodou nevedla. Rozebíraný slovník byl přirozenou součástí tehdejšího režimu represe (maskovaného jakousi pedagogickou činností: *nápravná výchova*, *tábor*, *vychovatel*), udávání a fízlování (*důvěrník*, *informátor*, *operativní pracovník*, *sledovačka*, *vázání*), dozoru nad obyvatelstvem (*nahlásit se*, *perlustrace*, *propustka*, *průkaz*, *přihlásit se k pobytu*, *evidovat*, *zákaz*), cenzury (*cenzor*, *protistátní*, *závadový*), přetvářky (*chuligán*,[14] *kolonie*, *parazit*, *výtržník*), utajování (*konfiskace*, *konspirace*, *tajemství*), násilí (viz třeba vyjmenované předměty, násilí se týká asi 50 %). Stačí si číst v seznamu výraziva tehdejší takzvané Veřejné bezpečnosti.

---

11) Pokus o počeštění slova *družinniki.*

12) VČK (Všesvazová zvláštní komise – viz výše), státní dopravní inspektor, bezpečnost státu.

13) *Medvědí tlapa*.

14) Jen rozbor tohoto pojmu by vydal na celou knihu o dané době!

Slovník pro tajné příslušníky

Vedle veřejné existovala ovšem i tajná činnost, v níž měli sovětští soudruzi dlouhodobější a hlubší zkušenosti. Proto vznikl jiný slovník, mnohem objemnější, původně přísně tajný.[15] Domnívám se, že přísná utajenost měla zamezit obyvatelstvu, aby poznalo metody špehování a rozsáhlost kontroly, kterou režim vládl. Protože cizí zpravodajské služby samozřejmě takové metody také znají.

„Autorský kolektiv" v úvodu *„vyjadřuje vděčnost a dík pedagogům Vysoké školy F. E. Dzeržinského v Moskvě za aktivní spolupráci při zpracování slovníku, zejména plukovníku Vorobjovu N. A. a plukovníku Gončarovu A. K."*. Hlavním cílem slovníku bylo podle editorů *„pomoci operativním pracovníkům, učitelům a posluchačům bezpečnostních škol při práci se speciálními ruskými texty a v doplňování slovní zásoby a odborné terminologie"*.[16]

Přibližně 6000 hesel je uspořádáno ve dvou sloupcích, zleva výrazy ruské, zprava české. Ruské jsou opatřeny krátkou gramatickou poznámkou, podstatná jména koncovkou 2. pádu a slovesa koncovkou první osoby a typem časování, vyznačen je též přízvuk. Sémantickou problematiku autorský kolektiv překlenul její ignorancí, takže se tu setkáváme se zvláštním hnízdováním.

Např. u hesla *вывод /vývod/* nacházíme toto spektrum výrazů: grafika, přízvuk:
вы́вод, -а, м. /vývod, -a, m./ – *závěr*, *vyvedení*, *vynětí*
в. аге́нта /v. agénta/ – *vyvedení*, *vynětí agenta*
в. аг. за кордо́н /v. ag. za kordón/ – vysazení agenta (do cizí země)
в. аг. из закордо́на /v. ag. iz zakordóna/ – *vyvedení agenta (z cizí země)*
в. аге́нта из операти́вной разрабо́тки /v. ag. iz operatívnoj razrabótki/ – *vynětí agenta z operativního rozpracování*
в-ы о́рганов сле́дствия /vývody órganov slédstvija/ – *závěry vyšetřujících orgánů*
в. из-под уда́ра /v. iz-pod udára/ – *odvrácení nebezpečí*
обоснова́ть в-ы о вино́вности /obosnováť vývody o vinóvnosti/ – *odůvodnit závěry o vině*

Ještě pozoruhodnější je heslo *состояние /*sostojanije/ (vysvětlené jako *stav*), kde nalézáme v nebezpečné blízkosti vedle sebe pojmy *с. вооруженных сил /*s. vooružennych sil/ – *stav ozbrojených sil* a *с. невменяемости /*s. nevmenjajemosti/ – *stav nepříčetnosti.* Autoři měli zřejmě na zřeteli praktická hlediska, pro něž polysémie či homonymie hrála podružnou roli.

Dopouštějí se i řady nepřesností, zapříčiněných patrně též spěšností práce, o níž se zmiňují v úvodu. V našem příkladu bychom očekávali spíše výraz *из-за кордона /iz-za kordona/*, protože výrazy *закордон** /zakordon/ či *закордонье** /zakordon´je/ ve

---

15) Odtajněný; v roce 1993 mi jej věnoval Jan Frolík, což zde s díky kvituji.

16) Úvod má českou (s. 4) a ruskou (s. 3) verzi, které se na několika místech rozcházejí; citována je zde verze česká. V ruském úvodu se např. mluví o „fakultě" (neznámo jaké) VŠ F. E. Dzeržinského, v daném citátu o hlavním cíli se hovoří o *čekistických /čekistskije/* školách a o *speciální /specialʼnaja/* terminologii. Termínu *blagodarnosť* (tj vděčnost) v ruském textu odpovídá *vděčnost a dík* v českém textu. Ruský úvod trpí bohemismy a český rusismy (i ve skloňování, viz uvedený citát).

slovníku chybí, (kdežto přídavné jméno *закордонный* /zakordonnyj/ a podstatné jméno *kordon* zde jsou).

V pozadí lze tušit jakýsi „praslovník", původní, zřejmě ruskou práci, k níž pak byly nalézány české ekvivalenty. Hovoří o tom i vektor slovníku, tj. od ruštiny k češtině. Překlady ruských výrazů dále hovoří o tom, že autoři pracně hledají odpovídající české výrazy:
провал, -а, m. /proval, -a, m./ – *nezdar*, *neúspěch*, *dekonspirace*, *proval*

Jindy prostě rezignují a píší:
оперативный чемодан /operativnij čemodan/ – *operativní kufr (v ČSSR nez.*[17]*)*

Sovětské reálie jsou stejně jako ve slovníku předchozím překládány do tehdejších československých, takže nacházíme:
дружина, -ы, ж. /družina, -y, ž./ – *družina, jednotka PS VB*[18]
ДНД (Добровольная народная дружина) /Dobrovoľnaja narodnaja družina/ – *Dobrovolná lidová družina (v SSSR), PS VB (v ČSSR)*

ГОМ (городское отделение милиции) /gorodskoje otdelenije milicii/ – *Městské oddělení milice (v SSSR), MO VB (v ČSSR)*

O povaze původní předlohy se můžeme jen dohadovat. Lze přirozeně předpokládat, že podobné slovníky existovaly i v dalších jazykových mutacích, především rusko-německý, rusko-polský, rusko-bulharský, rusko-maďarský, ale i rusko-španělský, rusko-arabský apod., a že může existovat i jakýsi ruský výkladový slovník, dosud neodtajněný.

Návrhy k metodice zkoumání slovníku

Slovní zásoba popisovaného slovníku je jednak zajímavá co do okruhu hesel a jejich významů, jednak představuje i cenný lexikální korpus, jehož významová hodnota nabízí prozkoumání ze všech myslitelných pohledů, jež nám dává lingvistika a zejména sociolingvistika a psycholingvistika.

V této stati mohu pouze nastínit některé směry možného výzkumu a některé postřehy, jež, jak doufám, v mnohém doplní a rozvinou další.[19]

Jednak zde vidím analýzu sémantickou, tj. významových okruhů lexikálních jednotek. Ty lze roztřídit na druhy terminologie (policejní, vojenská, právní, lékařská apod.) a na skupiny osob, předmětů atd., jak jsme to viděli u prvního slovníku. U mnoha pojmů státněbezpečnostní povahy se setkáváme s problémem výkladu, protože výrazy pocházejí z prostředí neznámého, a proto se musíme obracet na dnešní pracovníky

---

17) Patrně *neznámo*.
18) Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti.
19) Kopii slovníku jsem poskytl mj. Uppsalské univerzitě a Ruské akademii věd.

bezpečnostních služeb a ke speciálním slovníkům[20]. Jistou pomoc skýtá i český překlad ruských výrazů.

Politického lexika zde najdeme málo. Rok vydání 1976 byl rokem hluboké studené války. Přestože se začalo „koketovat“ s détente, politikou uvolňování, slovník se obrací do poměrně hluboké minulosti. Asi se budeme tázat po praktickém uplatnění spíše historických politických pojmů jako *ABN – Antibolševický blok národů*, *KCAB – Koordinační centrum antibolševického boje*, *OGPU*[21]*, trockismus*, *VČK*, *eser* apod.

Terminologie právní oblasti je poměrně široká: *advokát*, *věc, zákon* (*jménem zákona vás zatýkám*), *zákonnost socialistická*, *zákonný*, *zákonodárství*, *právo*, *prokurátor*, *trest* atd.

Pojmenování osob často souvisí s jejich škodlivostí: *věřící (pejorativní церковник /cerkovnik/), sektář-jehovista, esperantista.*

Jinak neutrální předměty jako např. aparatura jsou upřesněny v čekistickém smyslu: *a. pro automatické třídění informací, rušící aparatura, přenosná a., spojovací a., a. na vysílání kódovaných signálů, šifrovací a. a elektronická a průzkumná a.*

Nevinné slovo adresa je uvedeno v tomto kontextu: *krycí adresa, falešná (nepravá) adresa (подставной a. /podstavnoj adres/), adresa návštěvy, dočasná adresa (krátkodobá), nepravá adresa (фиктивный a. /fiktivnyj adres/), schůzková adresa (явочный a. /javočnyj adres/).* Slovo adresa je vlastně místo, kde agent předává poznatky svému řídícímu orgánu a kde od něj dostává instrukce.

Heslo *přímý (прямой /prjamoj/)* zahrnuje sousloví *přímý antisovětský úmysl, přímé zavedení agenta do operat. rozpracování, p. získání ke spolupráci (jednorázové), p. předložení návrhu na spolupráci s rozvědkou.*

Dozvídáme se o existenci kuličkové tužky s neviditelným inkoustem. Pod heslem *vlajka* je uvedeno sousloví *pod falešnou vlajkou,* tj. získávání agenta předstírajíc nějakou jinou službu, třeba místo české francouzskou. K zamyšlení vede heslo *внедрение камуфляжа /vnědrenije kamufljaža/* vysvětlené jako *zavedení techn. odposlechu prostřednictvím užitého předmětu.*

Slovo *glasnosť* dostane pravý význam, povšimneme-li si hesel *гласный оперативный состав КГБ /glasnyj operativnyj sostav KGB/* a *негласный аппарат КГБ /neglasnyj aparat KGB/,* tj. *veřejné a operativní složení KGB.* Glasnosť zde může znamenat nejen veřejnost, ne-utajení, ale i lživost, zavádění, uvádění v omyl.

Ve slovníku je pak zahrnuto velké množství lexikálních jednotek, jež v obyčejných slovnících ruského jazyka nenajdeme:

авторадиограф /avtoradiograf/ – *autoradiograf*

антиобщественник /antiobščestvennik/ – *protispolečenský člověk*

аттестование, аттестация, /attěstovanije, attěstacija/ – *zhodnocení, přezkoušení např. operativního aparátu*

---

20) Čerpal jsem hlavně z knihy *Encyklopedie špionáže*, viz PEČENKA, Marek, BAŠTA, Jaroslav, HONZÁK, František a kol.: *Encyklopedie špionáže*. LIBRI, Praha 1993.

21) OGPU, jedna z etap vývoje od VČK (čeky) ke KGB a FSB. Celý název byl Objediňonnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije pri Sovetě narodnych komissarov, tj. Sjednocená státní politická správa při Radě lidových komisařů. Vývoj čeky je znázorněn posloupností ruských zkratek: ЧК-ГПУ-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ-ФСБ.

бандпроявление /bandprojavlenije, bandsvjaznik, bandformirovanije/ – *výskyt, akce banditů*
бандсвязник /bandsvjaznik/ – *spojka bandy*
бандформирование /bandformirovanije/ – formování bandy
безагентурный /bezagenturnyj/ – *bezagenturní*
безгражданство /bezgraždanstvo/ – *stav bez státní příslušnosti*
бригадмил /brigadmil/ – *civilní spolupracovníci*, tzv. *pomocná stráž*
внутриведомственный /vnutrivedomstvennyj/ – *vnitřní resortní,* např. *kontrola*
внутрикамерный /vnutrikamernyj/ – *vězeňský,* např. *vězeňská agentura*
внутриобъектовый /vnutriobjektovyj/ – *vnitřní v objektu,* např. *režim*
гонибаза /gonibaza/ – *gonio-středisko*
групповод /gruppovod/ – *skupinář*
колларгол /kollargol/ – *druh tajného inkoustu*
легендировать /legendirovať/ – *legendovat*
лишенец /lišeněc/ – *člověk zbavený práv*
перевербовка /pereverbovka/ – *převerbování*
передатчик-закладка /peredatčik-zakladka/ – *vysílač ve smyslu oper-technického úkonu* (tj. pro odposlech)
передопрос /peredopros/ – *zpětný, nový výslech*
перешифрование /perešifrovanije/ – *dešifrování*

Jejich překlady jsou pak často kalky, slangové výrazy, vysvětlující sousloví či celé věty. Dodnes lze zaznamenat používání ruských slov v češtině bezpečnostních pracovníků, jako například *podstava* (slangové *podstavka*), *proval, ustanovkář, verbovka*. Některé ruské speciální výrazy pocházejí ještě z carské ochranky.[22]

Sociolingvistika a psycholingvistika

Zvláštní lexikální jednotky se pak užívají vedle běžných výrazů ve zvláštním významu (viz *adresa*, *aparatura* apod.). Při častém užívání v uzavřené skupině pak dochází k přetváření přípon, záměrné zvukové deformaci, ke krácením, kondenzacím, přetváření zkratek apod. Slovníkové *podstava* dostane hovorový tvar *podstavka*, *ВЧ – правительственная связь* /VČ – pravitěľstvennaja svjaz/ dostane název *вертушка* /věrtuška/ (u nás *Černín*), компромитирующие материалы /kompromitirujuščije matěrialy/ – *kompromitující materiály* jsou *компрматериалы* /komprmaterialy/, *камера предварительного заключения – КПЗ* (/kamera predvaritěľnogo zaključenija – KPZ/, *cela předběžného zadržení – CPZ*) se stane *капезе* /kapeze/, *проверка корреспонденции* /proverka korrespodencii/ se stane jen *ПК* /PK/.

Objekt se začne skloňovat jako podstatné jméno životné (*viděl jsem objekta*). Hovorová či expresivně zabarvená slova jako *анонимка* /anonimka/ – *anonymní dopis*,

22) Tato skutečnost vyplynula z diskuse o popisovaném slovníku na 14. severoevropské konferenci slavistů v Helsinkách v roce 1997.

лагерник /lagernik/ – *trestanec v lágru* nebo *bývalý trestanec*
лишенец /lišeněc/ (*лицо лишенное прав* /lico lišennoje prav/) – *člověk zbavený práv* se posunou do neutrální polohy.

Takové změny, posuny a kombinace vedou k vytváření sociolektu používaného pro komunikaci uvnitř skupiny. Zároveň jde i o vydělení skupiny od ostatního obyvatelstva a o upevnění identity této skupiny a jejích členů. Pocity výjimečnosti pracovníků zpravodajských služeb posiluje tajný charakter jejich práce, jasná hranice mezi fiktivním, falešným světem vytvářeným pro veřejnost a úzkým světem konspirace v přísné kázni a hierarchii, který však patrně disponuje jistým emocionálním nábojem a skýtá nepochybné bezpečí a jistotu. Takové prostředí stimuluje i vytváření argotických výrazů ve slangu, tj. výrazů pro účely utajení (ve slovníku je dokonce takové heslo: *жаргон условный* /žargon uslovnyj/ – *smluvený slang*).

Takto lze klasifikovat slova jako: [23]
адрес /adres/ (tj. *konspirativní byt*),
адресат, (tj. *агент-адресат – агент-содержатель квартиры для операционных назначений* /agent-adresat, agent-soděržatěľ kvartiry dlja operacionnych naznačenij/ – *majitel konspirativního bytu* neboli *KB*)
закладка, внедрение закладывающего устройства /zakladka, vnědrenije zakladyvajuščego ustrojstva/ – *odposlech*, *zavedení odposlechu*
кордон /kordon/ normálně *государственная граница* /gosudarstvennaja granica/ – *státní hranice*
наводчик též *агент-наводчик* /navodčik, agent-navodčik/ – *agent vypracovávající charakteristiku osoby, o niž má služba zájem, typař*[24]
наклейка /naklejka/, běžně *грим*, /grim/ – *maskování, nalíčení, líčidlo*
наружка /naružka/ – *sledovačka*, formálně *наружная разведка* /naružnaja razvědka/ – přímý překlad „vnější rozvědka“, *operativní sledování*; ve slovníku je dokonce slovo *слежка* /sležka/ – *sledovačka* jako skupina, oddíl i jako činnost
оседание агента /osedanije agenta/ – doslova a dle slovníku *usazování agenta*, dle ústních vysvětlení „přizpůsobování agenta místním podmínkám“
прикордон /prikordon/ – *pohraničí*
подстава /podstava/ – *podstava*, „agent s přizpůsobeným charakterem a legendou pro objekta“
предварительное заключение /predvaritěľnoje zaključenije/ – *zadržení*
реализация /realizacija/ – *realizace*, tj. vyřešení věci cestou právních, policejních aj. opatření; jazyková zvláštnost je zde spíše ve významovém posunu, *realizuje se* určitá osoba nebo skupina: *Tenkrát jsme vás realizovali…*
фильтропункт /fiľtropunkt/, *фильтрационный пункт* /fiľtracionnyj punkt/ – *filtrační středisko*
церковник /cerkovnik/ běžně asi *функционер церкви* /funkcioněr cerkvi/ – *církevní funkcionář*

---

23) Řazeno podle azbuky.
24) PEČENKA, Marek, BAŠTA, Jaroslav, HONZÁK, František a kol.: *Encyklopedie špionáže*, s. 67.

Dříve uvedené *vyvedení z akce*, *вывод* /vývod/ znamenalo třeba zatčení agenta, tajného spolupracovníka, spolu s dalšími zatčenými disidenty pro jeho krytí.

V určitých případech je přímo do očí bijící „překládání“ těchto svérázných argotických výrazů do běžného jazyka. Třeba *speciální*[25] znamená *patřící k bezpečnostní službě* (*специальный – госбезопасный* /specialnyj – gosbezopasnyj/ *)*, *особое назначение* /osoboje naznačenije/ (zvláštní určení) znamená vlastně „zabití“, „likvidaci“.

Dá se po právu často namítnout, že tu nejde o argotismy, ale o profesionalismy, o technickou terminologii. Tyto profesionální termíny však kolují v určité společenské skupině, vznikly s cílem utajení, přičemž lze pozorovat způsoby slovotvorby pro argot typické: záměrnou deformaci, zatemňující posun významu a též i „nepovedené“ argotismy, s nimiž se můžeme setkat i v jiných slangových oblastech, kde se pravý význam přece jen dá pochopit. *„Срыв вербовки“* /sryv verbovki/ je *odmítnutí spolupráce (neúspěch při získávání).*

Snahu o zamlžování pojmů lze vidět i v přemíře výpůjček z cizích jazyků. Jsou zde přítomny i psychické a sociální podmínky napomáhající vzniku argotismů, o nichž bude pojednáno níže.

Dichotomii tajného a veřejného vidíme na párových výrazech typu *legální – nelegální*, *гласный – негласный* /glasnyj – neglasnyj/, *открытый – закрытый* /otkrytyj – zakrytyj/ (ve slovníku jsou vyjmenovávána uzavřená města, posádky, objekty, rajony: *з. город*, *з. гарнизон*, *з. объект*, *з. район* /zakrytyj gorod, z. garnizon, z. objekt, z. rajon/)[26] a dále v různých typech slov popisujících utajení (vč. lež, podraz, provokace atd.)

актерствовать /akťorstvovať/ – *předstírat*
доступ /dostup/ – *přístup* (myslí se omezený přístup, samozřejmě)
западня /zapadňa/ – *past*, *léčka*
конспирация /konspiracija/ – *konspirace*
ложный /ložnyj/ – *lživý*, *falešný*
секретный /sekretnyj/ – *tajný*
фиктивный /fiktivnyj/ – *krycí*, *falešný*
легенда /legenda/ – *legenda*,[27] *защитная легенда* /zaščitnaja legenda/ – *odstupná legenda* (přímý překlad „obranná legenda“), *легендирование* /legendirovanije/ – *legendování*, *легендировать* /legendirovať/ – *legendovat*, *легендированный* /legendirovannyj/ (v hesle: *группа легендированная* /gruppa legendirovannaja/ – *skupina ve skutečnosti neexistující*)
негласный /něglasnyj/ (26 hesel, od *негласный аппарат органов КГБ* /neglasnyj aparat organov KGB/ po *негласные формы профилактики* /neglasnyje formy profilaktiky/) – *tajný aparát orgánů KGB*, *tajné formy prevence*
нелегал /nělegal/ – *nelegál*, na jiném místě vysvětlováno – *agent žijící pod falešným jménem s falešnými dokumenty*

---

25) *Спецучеба* /specučoba/ – *studia profesionálního zdokonalování*, viz též citát v předmluvě slovníku.

26) Česká totalitní skutečnost znala uzavřená území, obce či objekty v mnohem omezenější míře. Já jsem navštívil uzavřená města Omsk, Čeljabinsk a Angarsk v roce 1965 a 1966. Uzavřená oblast byla i v části Moskvy, vyslanectví dostávala seznam míst, do kterých se nesmělo žádat o povolení k výjezdu. O povolení žádali všichni cizinci (i ze spřátelených zemí), pokud vyjížděli dál než 40 km za Moskvu. Kontrola výjezdů byla rigorózní.

27) *Vymyšlená identita* a *příběh agenta*.

оперативная версия /operativnaja versija/ – *operativní verze* (míní se přirozeně operace tajné služby)
предлог /predlog/ – *záminka*
прикрытие /prikrytije/ – *krytí*: *дипломатическое прикрытие* /diplomatičeskoje prikrytije/ – *legalizace diplomatických znaků*, *прикрытие должности* /p. dolžnosti/ – *krycí povolání, legalizace*, *легальное п.* /legaľnoje p./ – *legální krytí*, *оперативное п.* /operativnoje p./ – *operativní krytí*, *официальное п.* /oficiaľnoje/ – *legální krytí*
„в темную“ i *„втемную“* /v temnuju/ i /vtemnuju/ *(получение сведений „в темную“* /polučenije svedenij „v temnuju“/ – *získání informací pod legendou*, *nevědomé vytěžování)*
засекречивать /zasekrečivať/ – *utajovat*, *степень секретности документов* /stěpeň sekretnosti dokumentov/ – *stupeň utajení dokumentů*, *привлечение к секретному сотрудничеству* /privlečenije k sekretnomu sotrudničestvu/ – *získání k tajné spolupráci)*, *засекречивающая техника* /zasekrečivajuščaja technika/ – *technika utajení*
провал /proval/ – *nezdar*, *neúspěch*, *dekonspirace*, *proval*
закрытие каналов утечки секретных сведений /zakrytije kanalov utěčki sekretnych svedenij/ – *zamezení úniku tajných informací*
замеченный /zamečennyj/ – *zpozorovaný*
пароль /paroľ/ – *heslo*
тайна /tajna/ – *tajemství*, *тайком* /tajkom/ – *tajně*, *potají*, *тайник* /tajnik/ – *tajná schránka*, *mrtvá schránka, тайнопись* /tajnopis'/ – *tajné písmo*, *tajnopis*, *шифра / šifra/ – šifra...*

Jak už bylo řečeno, svět je v očích ideologie KGB rozdělen na černé a bílé, vyjádřené v kontrastu pojmů jako *nepřátelský tábor* a *černá propaganda* proti výrazům *socialistické společenství (содружество* /sodružestvo/*) a socialistický právní řád.* Ideologie samozřejmě proniká všude a v tomto kontextu můžeme zaznamenat obraty jako *buržoazní ideologie, reakční duchovenstvo, politická bdělost, propagandisticko-podvratná činnost* a *revoluční bdělost.* Vzhledem k roli KGB jako *štítu a meče strany* se pak samozřejmě více věnuje popisu černé strany světa.

A tak vznikají pojmy pro argot typické: pojem pro člena skupiny, pro nečlena skupiny a pro přeběhlíka. Člen skupiny bývá označován jako *příslušník*, *orgán*, *čekista*, *rozvědčík*, nečlen skupiny a nepřítel jako *agent imperialistické rozvědky*, *špion* a přeběhlík jako *zrádce*, *agent-zrádce.*

Stejné skupiny označení člena, nečlena, nepřítele a přeběhlíka najdeme i u jiných uzavřených menšinových skupin, třeba etnických. Ke každé je přitom možné přiřadit řadu míst, předmětů, osob patřících k dané skupině, zvyků a jiných vymezujících atributů. Nalezneme i povinné rituály potvrzující semknutost skupiny (heslo, tajemství) a hierarchii členů. *Sloužím socialistické vlasti!* (i toto je slovníkové heslo), volá čekista při vyznamenávání či pochvale. Sounáležitost se skupinou měla přinášet emotivní blaho, jehož neoddělitelnou součástí bylo, a nejspíš ještě je, slavná historie a hrdé tradice. To je snad vysvětlení i toho, proč se ve slovníku objevuje tolik, zdálo by se, nepraktických historismů. Čekistické tradice a rituály (slovník přináší například termíny *čekistické tradice* a *čekistické mistrovství*) byly důležité pro semknutost skupiny a nemohly chybět ve slovníku určeném pro usnadnění komunikace s příslušníky KGB.

Některé zvláštnosti

Autoři považovali za nutné pojmout do slovníku též jistý pragmatický cynismus. Hrubost a brutalita, bezohlednost v „tažení za světlými zítřky“ se projevují v lexiku týkajícím se smrti a zabíjení:
агент-боевик /agent-bojevik / – *agent zvláštního určení*, *vykonavatel*
агентурно-боевая группа /agenturno-bojevaja gruppa/ – *agenturní bojová skupina*
агония /agonija/ – *agonie*
ампула с ядом /ampula s jadom/ – *ampule s jedem*
анатомирование /anatomirovanije/ – *pitva*, *анатомировать* /anatomirovať/ – *pitvat*
аутопсия /autopsija/ – *pitva*, *autopsie*
бактериологическое оружие /bakteriologičeskoje oružije/ – *bakteriologická zbraň*
бактериологические средства /bakteriologičeskaja sredstva/ – *bakteriologické prostředky*
баллистика /ballistika/ – *balistika*, *баллистика судебная* /b. suděbnaja/ – *soudní balistika*
беспощадно /bespoščadno/ – *nemilosrdně*
бесследно /bessledno/ – *beze stopy*
бесшумное боевое оружие /bešumnoje bojevoje oružije/ – *zbraň s tlumičem*, *бесшумный выстрел* /bešumnyj vystreľ/ – *tlumený výstřel*, *бесшумный пистолет* /b. pistolet/ – *pistole s tlumičem*
бледность смертельная /blednosť smertěľnaja/ – *mrtvolná bledost*
бомба /bomba/ (*атомная*, *водородная*, *кобальтовая* /atomnaja, vodorodnaja, kobaľtovaja/) – *bomba atomová*, *vodíková*, *kobaltová*
бронеавтомобиль /broněavtomobiľ/ – *obrněnec*, *obrněné auto*
убийства на бытовой почве /ubijstva na bytovoj počve/ – *obvyklé vraždy* [28]

Takováto terminologie činí 9% slovníku, zatímco v nespecializovaném slovníku zabírá asi 1 %.

Mnohé pojmy nutí i při objektivním zkoumání k zamyšlení a soucitu. Jak tragické je heslo *негласный арест* /neglasnyj arest/ – *tajné zatčení*! Nakolik dramatické, vhodné pro dobrodružný román je heslo *мнимое участие агентов в подрывной деятельности разрабатываемых* /mnimoje učastije agentov v podryvnoj dejatěľnosti razrabatyvajemych/ – *fingovaná účast agentů na záškodnické činnosti rozpracovávaných*!

Celé scénáře hodné *Běsů* Dostojevského skrývají pojmy:
агент-вербовщик /agent-verbovščik/
постепенная вербовка /postěpennaja verbovka/
вербовочная (задушевная) беседа /verbovočnaja (zaduševnaja) beseda/[29]
вербовка на идейно-политической основе /verbovka na idějno-političeskoj osnove/
привлечение к секретному сотрудничеству /privlečenije k sekretnomu sotrudničestvu/

---

28) Vlastně tu běží o špatný překlad, ruský termín znamená „běžné domácí vraždy“, „kriminální případy“.
29) Dovolil jsem si tu spojit dvě hesla, *verbovočnaja beseda* a *beseda zaduševnaja*.

внедрить агента /vnědriť agenta/
легендированное внедрение /legendirovannoje vnědrenije/
руководство агентом /rukovodstvo agentom/
задание оперативное /zadanije operativnoje/
агент-провокатор /agent-provokator/
вызвать подозрение /vyzvať podozrenije/
признаки подозрительного поведения /priznaki podozritěľnogo povedenija/
агент-предатель /agent-predatěľ/
вывод агента из оперативной разработки /vyvod agenta iz operativnoj razrabotki/
высказывание политически вредное /vyskazyvanije političeski vrednoje/
привлечение к уголовной ответственности, *ликвидация* /privlečenije k ugolovnoj otvetstvennosti, likvidacija/
вынесение приговора /vynesenije prigovora/
смертельный приговор /smerteľnyj prigovor /

Totéž česky: *agent-verbovčík*, *postupné získávání*, *vázací akt*, *beseda při získávání*, *získávání na ideově-politickém základě*, *získání k tajné spolupráci*, *nasadit*, *podsunout agenta*, *legendované vysazení*, *vedení*, *řízení agenta*, *operativní úkol*, *agent provokatér*, *vyvolat podezření*, *příznaky podezřelého chování*, *agent-zrádce*, *vyvedení agenta z operativního rozpracování*, *politicky škodlivý projev (výrok*, *názor)*, *trestní postih*, *likvidace*, *vynesení rozsudku*, *rozsudek smrti.*

Dané slovníky přinášejí cenný materiál. Organizace vyvíjející se od VČK až po KGB byla důležitou součástí sovětského státu, měla obrovské prostředky a poodhalila své ledví spřátelené s československou Státní bezpečností; StB zde poodhalila i svá tajemství. Mnohé, co je pro historii nepochopitelné, je skryto právě zde.

Podobně je slovník i zrcadlem duše československé totality. Nesmíme zapomínat, že při vší profesionalitě a třeba i mistrovství zpravodajských her a štvanic byly tyto akce zaměřeny proti vlastnímu obyvatelstvu. Oběťmi byli občané, kteří projevili svobodné myšlení, cítění, vyznání. Byli jimi i pasivní občané vybraní za oběti různých provokací nebo i oběti náhodné. Za rozvědčíky stál objemný právní a represivní aparát.

Mnohé pojmy odkrývají nové jazykové oblasti uzavřenosti a extrémního utajení, mnohé z nich se používají dodnes. Osvětlují i stejnou skutečnost podzemí a ruských slangů z pracovních táborů, ovšem z druhé strany. Doufám, že výzkum slovníku bude pokračovat.

Uppsala, červen 2007

PRVNÍ FESTIVAL DRUHÉ KULTURY

Pavel Ptáčník

Dne 1. září 1974 se v Postupicích u Benešova uskutečnil u příležitosti svatby Arnošta a Jaroslavy Hanibalových undergroundový koncert, později nazvaný *První festival druhé kultury*, na kterém vystoupili například The Plastic People Of The Universe, DG 307, Svatopluk Karásek či Karel Soukup. Koncert proběhl navzdory tomu, že o něm – přesněji řečeno o oslavě svatby, pod jejímž krytím se festival konal – StB věděla („díky zvláštní náhodě") již koncem srpna.

O této chystané akci totiž napsal výtvarník František Maxera, který se dobře znal s lidmi kolem Plastic People, své kamarádce Lence Horákové. Dopis, ve kterém jí sděluje, že *„prvního září bude bigbít u Benešova"*,[1] ovšem nakonec skončil v rukou StB. Stalo se to následovně:

Maxera a Horáková si 18. srpna 1974 na Hostýně na Kroměřížsku v době konání tradiční pouti zahráli v improvizovaném loutkovém představení (skupinu loutkářů vedl Emil Hauptmann). Vzhledem k tomu, že při vystoupení zazněly kritické narážky na tehdejší komunistický režim, bylo proti všem účastníkům zahájeno 19. srpna odborem vyšetřování StB Brno trestní stíhání pro pobuřování a následovalo jejich vzetí do vazby. Informace o této události se již 19. srpna objevuje v situační zprávě analyticko-informačního odboru federálního ministerstva vnitra.[2] Akce pokračovala domovními prohlídkami a výslechy. Právě při domovní prohlídce u Lenky Horákové, provedené 20. srpna, našla StB zmíněný dopis. Při výslechu 26. srpna Maxera vysvětlil, že uvedený „bigbít" znamená vlastně oslavu svatby jeho přítele Arnošta Hanibala z Benešova a Jarmily Kuthanové z Křemení u Benešova, na kterou je pozván.[3]

Správa StB (S StB) Brno posléze o výsledcích vyšetřování informovala X. správu FMV v Praze.[4] V případu, který formálně vyřizovalo 1. oddělení II. odboru,[5]

---

1) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-10090 Brno, Hauptmann Emil a spol.

2) ABS, Situační zprávy FMV, zpráva č. 168.

3) ABS, f. vyšetřovacích spisů a. č. V-10090 Brno, Hauptmann Emil a spol.

4) ABS, f. X. S SNB, i. j. 103, Jednací protokol „přísně tajné" II. odboru X. správy (1974), č. j. 294 z 28. 8 1974

5) Mělo na starosti mj. problematiku ministerstva kultury a uměleckých svazů. ABS, f. X. S SNB, i. j. 259, Organizační struktura X. správy FMV.

Náčelník skupiny StB Benešov mjr. Josef Chrpa.
Zdroj: *ABS*

se přímo angažoval tehdejší zástupce náčelníka X. správy plk. Jaroslav Saksl (1924).[6] Ten 30. srpna zaslal IV. odboru[7] Správy StB Praha zprávu nazvanou *Akce HOSTÝN*, ve které se uvádí:

„Předpokládá se, že svatby nebo srazu na Benešovsku využijí osoby z okruhu přátel Maxery k nepřátelským provokacím proti socialistickému zřízení v ČSSR a spojenectví se SSSR. Vzhledem k předpokládané schůzce nepřátelských elementů žádám o provedení příslušných agenturně-operativních opatření s cílem dokumentace a provedení rozkladné činnosti směřující ke znemožnění pobuřujících vystoupení.“ [8]

Provedením „Akce Hostýn“ byla nakonec IV. odborem Správy StB Praha pověřena skupina StB Benešov, jejíž náčelník mjr. Josef Chrpa (1924) ji osobně řídil. Následná opatření v okrese Benešov pravděpodobně prováděla pouze výše uvedená benešovská složka StB[9] a účastnili se jich také příslušníci okresního oddělení Veřejné bezpečnosti (OVB) Benešov. Místní StB také dodatečně zjistila, že oslava svatby bude v sále sokolovny v Postupicích. V této chvíli již měla StB k dispozici všechny potřebné informace a mohla tudíž konání „bigbítu“ pohodlně zabránit. Stalo se ovšem něco neočekávaného: nejenže oslava mohla nerušeně proběhnout, benešovská StB ji navíc vyhodnotila v zásadě kladně! Například v knize událostí (tzv. deníku) operačního střediska KS SNB Praha se zachovala hlášení příslušníků StB Benešov, ve kterých je průběh oslavy popisován následovně:

„Ve 12.00 sdělil náčelník O-StB Benešov [správně skupina StB Benešov – pozn. aut.], *že v akci Hostýn se soustřeďují účastníci svatby v obci Postupice. Jedná se asi o 130 lidí. Sám odjíždí na místo a bude provádět opatření. V 15.30 sděluje, že byl získán důvěrník, který situaci sleduje a je ve stálém spojení s příslušníky. Zatím bez závad. Ve 20.00 sděluje operační z Benešova, že účastníci svatby se začínají rozcházet. K žádným závadám nedošlo.“* [10]

V podrobné zprávě ze dne 2. září, kterou mjr. Chrpa zaslal IV. odboru S StB Praha, je celá událost doslovně hodnocena takto: *„V průběhu oslavy nedošlo k žádným výtržnostem ani k protisocialistickému vystoupení. Společnost setrvala do 22.30 hod., kdy po naložení hudebních nástrojů a nastoupení do autobusů počali odjíždět. Celá společ-*

---

6) Personální spisy příslušníků StB jmenovaných v tomto článku jsou uloženy v ABS.

7) Tento odbor působil po linii boje s vnitřním nepřítelem a mimo jiné měl na starosti problematiku kultury, mládeže a církví. Náčelníkem byl pplk. Ladislav Irovský (1924). ABS, f. B 1/II (S StB Praha), i. j. 24, Vyhodnocení IV. odboru S StB Praha za rok 1974.

8) ABS, f. agenturních spisů, a. č. 706027 MV, Hanibal Arnošt, č. j. VN-00294/2-1/74 z 30. 8. 1974.

9) Arnošt Hanibal později při výslechu na StB dne 5. března 1976 uvedl, že mezi účastníky srazu kolovalo podezření, že se mezi nimi nachází příslušník SNB, který vyslýchal Františka Maxeru. V materiálech, které se nám k událostem v Postupicích podařilo dohledat, se ale o přítomnosti příslušníků odboru vyšetřování StB Brno nehovoří. ABS, f. agenturních spisů, a. č. 706027 MV, Hanibal Arnošt.

10) ABS, f. B 1 – přírůstek S StB Praha z 3. 7. 1986, balík č. 24, Kniha událostí operačního střediska Správy SNB Hlavního města Prahy a Středočeského kraje (3. 5. 1974 – 24. 1. 1975), hlášení z 1. 9. 1974.

nost budila dojem dobře organizované a připravované akce. Účastníci přijížděli i veřejnými dopravními prostředky, autostopem apod. Oslavu natáčela i Československá televize. Většina účastníků si říkala, že jsou umělci, a to jak hudebníci, sochaři, malíři apod."[11]

Na první pohled je zřejmé, že takovéto hodnocení události, která 1. září 1974 v Postupicích skutečně proběhla, je zásadně odlišné od stanoviska, které k připravovanému „bigbítu" zaujala X. správa FMV (viz pozn. 8). Chování účastníků koncertu[12] nemělo podle benešovské StB ani charakter pobuřování (nešlo o protisocialistické vystoupení), jak předpokládal plk. Saksl, ani nenaplňovalo skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví.

Nevíme, zda skupina StB Benešov zvolený postup při realizaci „Akce Hostýn" nekonzultovala se Správou StB Praha (z pramenů to nevyplývá), která byla prostřednictvím zmíněných hlášení operačnímu středisku o situaci informována. Zdá se však, že právě díky přístupu benešovské organizační součásti StB se *První festival druhé kultury* mohl vůbec konat. Hlavním důvodem, proč nechala koncert proběhnout, bylo patrně to, že účastníci oslavy, přestože šlo o tzv. „vlasatce", ke kterým ani příslušníci benešovské StB samozřejmě nechovali žádné zvláštní sympatie, na ni působili jako slušná a dobře organizovaná společnost.[13] Tento dojem byl pravděpodobně posílen údajnou přítomností Československé televize. V tomto bodě se ale příslušníci benešovské StB nepochybně zmýlili. Je sice pravda, že koncert byl také natáčen pomocí profesionální aparatury Československé televize, nešlo ovšem o její oficiální akci – tato technika byla z Československé televize vypůjčena načerno.[14]

V této souvislosti se lze jistě tázat, zda měla StB dostatečné informace o provozované hudební produkci. Některá vystoupení, jak uvádí i hudební kritik Jaroslav Riedel, který se problematikou undergroundu zabývá, [15] a jak to ostatně dokumentují zmíněné filmové záběry a fotografie, působila poněkud divoce a v několika skladbách (např. *Co sme?* a *Degenerace* od DG 307 nebo *Já a Mike* od Plastic People) také zazněly vulgarismy.[16] Nezdá se příliš pravděpodobné (v dochovaných materiálech se o průběhu koncertu nepíše), že by výše uvedený „důvěrník", který měl pro StB situaci na oslavě sledovat, tyto informace příslušníkům poskytl (není např. vůbec jasné, zda se dostal do sálu sokolovny), nebo že by je měli k dispozici z jiných zdrojů. Kdyby byla StB s těmito skutečnostmi obeznámena, znamenalo by to minimálně – vzhledem k názorům, které

---

11) ABS, f. agenturních spisů, a. č. 706027 MV, Hanibal Arnošt, č. j. SB-0222/74.

12) StB sledovala i svatební obřad v Benešově a hostinu na Konopišti, které proběhly o den dříve.

13) Je to vidět např. z hlášení, které 31. srpna podával o průběhu svatebního obřadu a svatební hostiny kpt. Josef Velíšek (1929), který zřetelně odlišuje normální svatební hosty od podezřelých „vlasatců". V hlášení se mj. uvádí: *„Před budovou N. V. se při obřadu zdržovalo 10 vlasatců, z nichž 2 byli z Benešova. Uvedené osoby byly pod kontrolou* [...]. *Úzký kruh příbuzných pak odjel do restaurace „Na Konopišti", kde vlasatci byli jen separátně a nebyli mezi svatebními hosty. Novomanželé občas hovořili s jednotlivými vlasatci – vše bez závad."* ABS, f. B 1 – přírůstek S StB Praha z 3. 7. 1986, balík č. 24, Kniha událostí operačního střediska Správy SNB Hlavního města Prahy a Středočeského kraje (3. 5. 1974 – 24. 1. 1975), hlášení z 31. 8. 1974.

14) HLAVSA, Milan, PELC, Jan: *Bez ohňů je underground*. BFS, Praha 1992, s. 96.

15) RIEDEL, Jaroslav: Pohani ve Zlaté kapličce. *Lidové noviny – Kulturní revue,* 10. 3. 2007.

16) Postupice byly později jmenovány v obžalobě z výtržnictví při tzv. „procesu s českým undergroundem" v roce 1976 jako jedno z míst, kde byly použity vulgární výrazy. Uvedený film z Postupic byl v roce 1977 zneužit v televizním propagandistickém pořadu *Atentát na kulturu*.

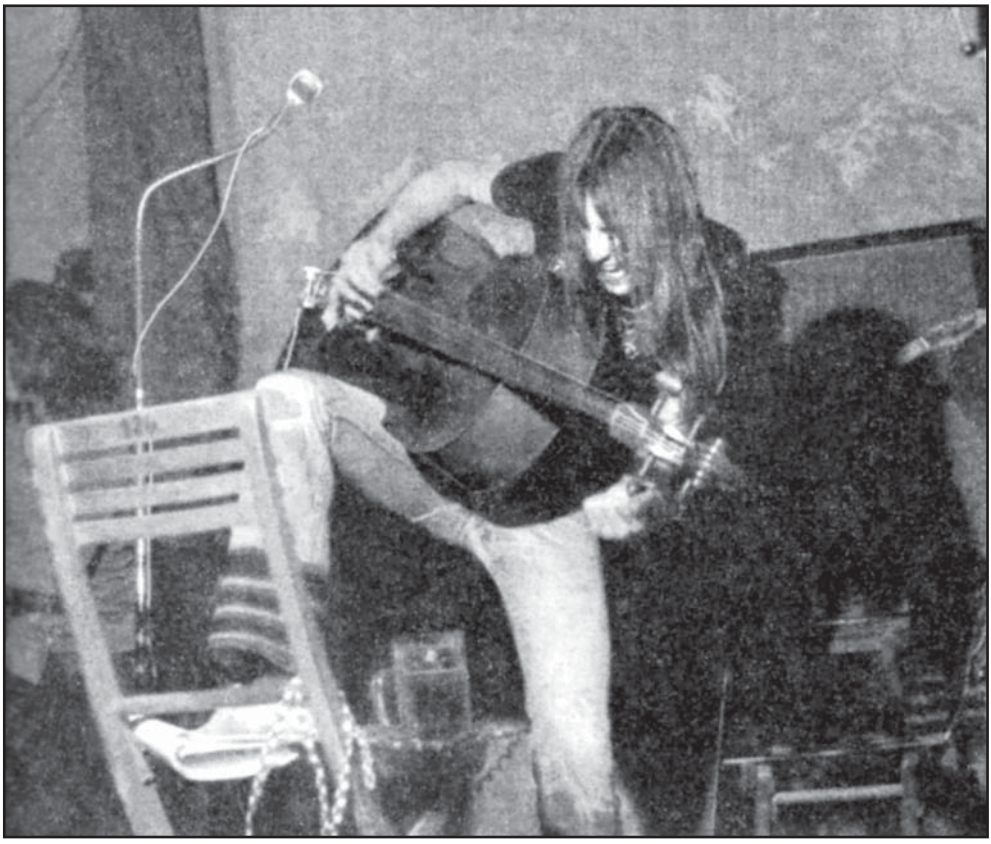

Milan „Mejla“ Hlavsa při koncertu DG 307 v Postupicích dne 1. 9. 1974.
Repro z knihy The Plastic People of the Universe

byly tehdy v bezpečnostních složkách běžné – určitou změnu v jejím hodnocení celé akce a není také vyloučeno, že by koncert ukončila.

Bez ohledu na to, zda StB o průběhu koncertu nějaké informace měla, či nikoliv, můžeme konání *Prvního festivalu druhé kultury* považovat takřka za malý zázrak. Uskutečnil se totiž navzdory atmosféře, která vznikla po zákroku Veřejné bezpečnosti proti účastníkům koncertu v Rudolfově u Českých Budějovic dne 30. 3. 1974. Při něm byli lidé brutálně rozehnáni, mnohým byla udělena pořádková pokuta a někteří byli trestně stíháni.[17] Také na této akci měli hrát Plastic People a DG 307, ale nakonec nevystoupili. Podle hodnocení Veřejné bezpečnosti šlo o hromadnou výtržnost „vlasatců“, jejichž další srazy neměly být nadále tolerovány.[18]

---

17) V květnu 1974 bylo stíháno devět lidí, z toho čtyři byli ve vazbě.

18) ABS, f. H2-1 (Sekretariát HV VB ČSR Praha), i. j. 351, Výtržnosti vlasatců v Českých Budějovicích a Rudolfově ve dnech 30. a 31. 3. 1974, zprávy a fotografie vlasatců, č. j. VB-0212/SV-74 z 27. 5. 1974, č. j. VB-389/OK-74 z 30. 4. 1974.

Ve srovnání s postupem, který Veřejná bezpečnost uplatnila v Českých Budějovicích, se zdají být opatření vůči „vlasatcům“ provedená v Postupicích benešovskou StB (za pomoci příslušníků VB) skutečně velice mírná. Jediný významnější „zákrok“, k němuž tam došlo, byla perlustrace lidí. Seznam perlustrovaných osob a seznam SPZ osobních aut byl poté zaslán IV. odboru S StB Praha. Na událost vzpomíná Milan Hlavsa, který uvádí, že policie kontrolovala autobusy odvážející lidi z Postupic. Státní bezpečnost také zjistila, že tyto dva autobusy objednal u ČSAD Praha-Vršovice výtvarník Olaf Hanel.[19] I tuto skutečnost potvrzuje Hlavsa, podle kterého Hanela tímto úkolem pověřil Ivan Martin Jirous – hlavní organizátor festivalu.[20]

Názor StB na účastníky koncertu v Postupicích se však brzy změnil. V zápisu z 2. října 1974, pod kterým je podepsán pplk. Ladislav Irovský, jsou charakterizováni následovně:

„Jednalo se o velkou skupinu osob, kterou představovaly osoby kriminálního rázu, o kterých je známo, že nemají dobrý poměr k socialistickému zřízení, nebo osoby, které se zúčastnily provokačních akcí chuligánů na Českobudějovicku.“ [21]

Pplk. Irovský, jak vidíme, více než dostatečně potvrdil původní obavy plk. Saksla. V Postupicích tedy nešlo o „spořádanou společnost“, jak tvrdil bezprostředně po skončení akce mjr. Chrpa,[22] nýbrž o „protistátní a kriminální živly“.

Ze zprávy pplk. Irovského navíc vyplývá, že v této době již Státní bezpečnost věděla, že v Postupicích bylo mnoho lidí, kteří se zúčastnili také „výtržnosti“ v Rudolfově (Českých Budějovicích). Máme důvod se domnívat, že StB si tuto souvislost mezi oběma akcemi uvědomila až po koncertu v Postupicích. Ve zprávě plk. Saksla o akci HOSTÝN z 30. srpna se sice objevují jména několika osob, které mají přímý vztah k Plastic People a DG 307, to ovšem plk. Saksl tehdy patrně netušil, protože o jejich vztahu se jmenovanými skupinami se zde nehovoří. Například o Milanu Hlavsovi (v materiálu uváděn jako Miroslav) se pouze konstatuje, že se stýká s Maxerou v Praze a že ho navštěvuje v Jiřicích u Znojma. Ve zprávě jsou dále uvedeni tito lidé: Egon Bondy (psán jako Boudy) – básník, jehož texty Plastici zhudebňovali, Ivo Pospíšil – člen DG 307, Jan Ságl – fotograf Plastiků.

Pikantní na této záležitosti je, že minimálně příslušníci odboru vyšetřování StB Brno mohli na Maxerův vztah k Plastic People poukázat ještě před bigbítem v Postupicích. Zmíněný Maxerův dopis Lence Horákové totiž obsahuje kresbu auta, na jehož dveřích je tiskacími písmeny napsáno: DG 307 a PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE. Vyšetřovatel ppor. Zdeněk Petlák (1940) se dokonce na význam malůvky a na podpisy nacházející se pod ní zeptal Maxery při výslechu 26. srpna 1974. Ten ale pouze uvedl, že pod autem, které namaloval on sám, jsou připsány pozdravy od přátel, mj. od Ivo Pospíšila.[23] Správa StB Brno se o uvedené kresbě zmiňuje v prověrce Františka Maxery,

---

19) ABS, f. agenturních spisů, a. č. 706027 MV, Hanibal Arnošt, č. j. SB-0222/74.

20) HLAVSA, Milan, PELC, Jan: *Bez ohňů je underground*, s. 96.

21) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 965620 MV, Bohuňovská Alena, č. j. OS- 09154/4-3-74.

22) Chrpa si názor na Postupice později poopravil: v plánu práce skupiny StB Benešov po linii IV. odboru na rok 1975 z 11. listopadu 1974 se již o Postupicích hovoří jako o setkání závadové mládeže. ABS, f. B 1 – přírůstek S StB Praha z 3. 7. 1986, balík č. 7.

23) ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-10090 Brno, Hauptmann Emil a spol.

kterou v únoru 1976 vypracovala pro X. správu FMV. Z této písemnosti je však patrné, že ještě v této době nebyl Maxerův vztah k Plastic People Správě StB Brno úplně jasný.[24]

Skutečnost, že StB, resp. její složky, které se podílely na akci HOSTÝN, nedokázaly během několika dní odhalit vztah mezi „bigbítem" na Benešovsku a „výtržností vlasatců" na Českobudějovicku, můžeme do určité míry vysvětlit i stavem tzv. „operativního rozpracování" Plastic People a DG 307. Z dostupných pramenů se nám zatím nepodařilo zjistit, že by se jakákoliv složka Státní bezpečnosti těmito hudebními skupinami do událostí v Českých Budějovicích (a kupodivu ani bezprostředně po nich) systematicky zabývala. Je vůbec otázka, zda StB měla do tamějšího incidentu o tomto konkrétním okruhu lidí informace, které by mohly být důvodem pro jejich dlouhodobé „rozpracování". Příslušné písemnosti StB totiž o ničem takovém nevypovídají.[25]

O Ivana M. Jirouse, který byl uměleckým vedoucím Plastic People, se sice StB zajímala již od roku 1972, ale pouze v souvislosti se sledováním filozofa Jiřího Němce, který byl „rozpracován" v rámci církevní problematiky.[26] Přestože StB měla např. informace, že Jirous dělá manažera v hudebním oboru a je vyšetřován oddělením vyšetřování VB Praha 8 pro nedovolené podnikání,[27] a také samozřejmě věděla, že byl v letech 1973–1974 vězněn,[28] žádná výslovná zmínka o Plastic People se v příslušných materiálech neobjevuje.[29]

První informace o skupinách Plastic People a DG 307 nacházíme až v těch materiálech StB, které vznikly v souvislosti s vyšetřováním událostí v Rudolfově a Českých Budějovicích. Z archiválií také vyplývá, že bezpečnostní složky o chystaném koncertu nic nevěděly a jejich zákrok byl „jen" bezprostřední reakcí na probíhající události.[30] Ani prověřování účastníků událostí (které – co se týče složek StB[31] – prováděla především S StB České Budějovice) však neznamenalo, že by se pozornost Státní bezpečnosti obrátila přímo na Plastic People a DG 307. Zaměřila se spíše na organizátory festivalu; ačkoliv pocházeli z Prahy, Správa StB České Budějovice ještě

---

24) ABS, f. kontrarozvědného zpracování, a. č. 821542 MV, Hlavsa Milan, č. j. OS-300/23-76 z 20. 2. 1976.

25) Ani o koncertu Plastiků na parníku Vyšehrad, který se konal 26. června 1973 a při kterém měla být podle Jirouse přítomna StB, jsme v dochovaných materiálech nic nenašli. Tento koncert navíc nemusel být důvodem pro sledování Plastiků, protože údajní příslušníci StB proti akci neměli žádné námitky. Dokonce se měli o „vlasatcích", kteří se koncertu zúčastnili, vyjádřit v tom smyslu, že se jednalo o slušnou společnost. Viz JIROUS, Ivan Martin: *Magorův zápisník.* Torst, Praha 1997, s. 315–318.

26) Šlo konkrétně o 4. odd. I. odboru S StB Praha, které mělo na starosti problematiku církví. Koncem roku 1973 se z něho v důsledku reorganizace stalo 4. odd. IV. odboru, zpracovávaná problematika zůstala ale stejná.

27) Toto vyšetřování se týkalo ekonomické stránky koncertů Plastic People a probíhalo v letech 1972–1973. Obvodní oddělení VB (OO VB) Blansko o tomto problému informovalo již 29. září 1971 OO VB Praha 8.

28) Od srpna 1973 do května 1974 byl Jirous vězněn kvůli konfliktu s penzionovaným příslušníkem StB. V této době organizovala koncerty Plastiků především Dana Němcová (manželka Jiřího Němce).

29) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 749386 MV, Němec Jiří.

30) ABS, f. J 1-1 (KS SNB České Budějovice – vnitřní odbor), i. j. 83, Výtržnosti vlasatců v Rudolfově a v Českých Budějovicích ve dnech 29. a 30. 3. 1974, hlášení; f. J 3 (OS SNB České Budějovice, odbor VB – sekretariát náčelníka); i. j. 109, Shromáždění a výtržnosti vlasatců v obci Rudolfov dne 30. 3. 1974.

31) Výtržnost „vlasatců" byla řešena především po linii Veřejné bezpečnosti: událost projednávalo např. i Hlavní velitelství VB ČSR Praha a byly s ní seznámeny všechny krajské správy VB (SVB).

v prosinci pokládala za hlavní organizátory Petra Čtvrtníka a Jiřího Ganse z Českých Budějovic.[32]

Přestože díky festivalu v Rudolfově bezpečnostní složky a zejména VB nepochybně podstatně zintenzivnily sledování „vlasatců", můžeme za skutečný počátek státobezpečnostního „rozpracování" komunity vytvořené kolem Plastic People považovat až události spojené s konáním koncertu v Postupicích 1. září 1974. Teprve po nich *„bylo přistoupeno k prověření charakteru této skupiny, s cílem ověřit, zda nejde o organizované seskupení osob, provádějících nepřátelskou činnost proti ČSSR."* [33]

Jak ukazují prameny, v přímé souvislosti s Postupicemi byli Státní bezpečností prověřováni tři lidé. Za prvé Arnošt Hanibal (ženich), kterého v září 1974 začala sledovat benešovská StB, a to z toho důvodu, že podle ní byl *„jedním z organizátorů skupiny vlasatců"*. Byl kontrolován prostřednictvím důvěrníka v restauraci U Kovářů v Benešově a plánovalo se i jeho další sledování důvěrníkem v místě jeho nového bydliště v Křemení u Benešova.[34]

Informace o dalších dvou osobách požadoval IV. odbor S StB Praha po krajských součástech. Správa StB Ústí nad Labem měla sdělit poznatky o evangelickém faráři a písničkáři Svatopluku Karáskovi a Správa StB Hradec Králové o Aleně Bohuňovské z Kostelce nad Orlicí. Důvod, proč se Správa StB Praha zaměřila právě na tyto lidi, byl prostý: z jejich lustrací totiž zjistila, že se o ně uvedené krajské správy již delší dobu zajímají (i když nikoliv kvůli účasti na akcích undergroundu).[35]

Písemnosti z těchto prověrek byly posléze soustřeďovány v objektovém svazku Volná mládež v Praze, registrační číslo 23860, který byl 4. prosince 1974 zaveden 5. oddělením IV. odboru S StB Praha.[36]

O akci HOSTÝN, resp. o té části, která se týkala lidí vyšetřovaných v Brně, informovala S StB Brno II. odbor X. správy FMV v Praze průběžně až do konce roku 1974.[37] Vzhledem k tomu, že se zachovaly pouhé zápisy v jednacích protokolech, není jasné, zda příslušné písemnosti obsahovaly také nějaké údaje o Plasticích, i když nemůžeme vyloučit, že tomu tak skutečně bylo.[38]

Na akci HOSTÝN se kromě S StB Brno podílelo také oddělení StB (O StB) Kroměříž, které v souvislosti s „operativním rozpracováním" Emila Hauptmanna a Františka Maxery zjišťovalo informace asi o dvaceti osobách, mezi kterými byli i lidé patřící do okruhu Plastiků: Jiří Kabeš (člen Plastiků), Jan Ságl (výše uvedený fotograf Plastiků), Helena Wilsonová (manželka dřívějšího zpěváka Plastiků Kanaďana Paula Roberta

---

32) ABS, f. B 2/II (S StB České Budějovice), i. j. 186, Vyhodnocení plánu práce II. odboru S StB České Budějovice za rok 1974.

33) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 965620 MV, Bohuňovská Alena, č. j. OS-09154/4-3-74 z 2. 10. 1974.

34) ABS, f. agenturních spisů, a. č. 706027 MV, Hanibal Arnošt, č. j. SB-0242/74 z 12. 9. 1974.

35) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 687608 MV, Karásek Svatopluk, č. j. OS-03105/2-20-HK-75 z 6. 6. 1975; a. č. 965620 MV, Bohuňovská Alena, č. j. OS- 09154/4-3-74 z 2. 10. 1974.

36) ABS, Registrační protokol S StB Praha.

37) X. správa tyto poznatky posléze předávala IV. odboru S StB Praha. ABS, f. X. S SNB, i. j. 91, Jednací protokol „tajné" II. odboru X. správy (1974); i. j. 103, Jednací protokol „přísně tajné" II. odboru X. správy (1974).

38) Např. František Maxera se ve výpovědi ze dne 5. listopadu 1974 okrajově zmiňuje o Milanu Hlavsovi a Pavlu Zajíčkovi (člen DG 307). ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V-10090 Brno, Hauptmann Emil a spol.

Wilsona), Karel Nepraš (výtvarník, účastník Postupic), Jaroslav Kořán (překladatel, který byl v letech 1973–1974 vězněn spolu s Jirousem) a Jiří Němec (již zmiňovaný filozof).[39] O obsahu těchto prověrek (tzv. ustanovek), které O StB Kroměříž obdrželo v období od září do listopadu 1974 od VIII. odboru S StB Praha,[40] nic bližšího nevíme, neboť příslušné písemnosti se nedochovaly. Nevíme také, zda byly později nějak využity při „rozpracování" Plastic People, a dokonce ani není jisté, jestli v nich nějaké informace o této skupině vůbec byly.

Toto „rozpracování" společenství kolem Plastic People, které od září 1974 prováděl zejména IV. odbor S StB Praha, ale neznamenalo nějaké masivní zakládání svazků k jednotlivým osobám. Víme pouze o dvou lidech (a z toho jen jeden má přímý vztah s Plastic People), na které zmíněná složka StB zavedla do konce roku 1974 operativní svazky. Jde o Ivana Martina Jirouse a výtvarníka Jaroslava Kadlece. Je zajímavé, že oba svazky[41] byly zaregistrovány ve stejné době (26. listopadu 1974) a vedl je stejný příslušník – operativní pracovník 5. oddělení IV. odboru kpt. Václav Kettner (1926), který se zabýval problematikou sportu a mládeže.

Z jednacího protokolu lze vytušit jistou souvislost mezi založením Kadlecova svazku a akcí HOSTÝN. Dne 11. listopadu 1974 kpt. Kettner vyřizoval písemnost týkající se „Akce Hostýn" (Hauptmann a další), kterou později založil do svazku Kadlece. Z protokolu je rovněž patrné, že se tento příslušník podílel i na „rozpracování" účastníků Postupic – 8. listopadu se totiž zabýval písemností týkající se Aleny Bohuňovské.[42] I když si nemůžeme (vzhledem k tomu, že byly oba svazky skartovány) učinit bližší představu o důvodech jejich založení, zdá se, že minimálně v akci GRAFIK (Kadlec) byly použity informace získané v rámci „Akce Hostýn".

Důvodem pro jejich založení mohlo však také být vystoupení Plastic People a DG 307 v žižkovském Kadlecově ateliéru, které se konalo 2. června 1974 a bylo oslavou Jirousova návratu z vězení (29. května 1974). Je ovšem otázka, zda StB do registrace svazků (tj. 26. listopadu 1974) o tomto koncertu věděla. Teprve ve Vyhodnocení plánu práce S StB Praha za rok 1975 se objevuje záznam, který určitou souvislost mezi akcí GRAFIK a koncertem Plastiků může naznačovat. Například se zde uvádí:

„V jeho ateliéru v Praze se během r. 1974–75 scházelo několik desítek mladých osob podivného charakteru. Při těchto schůzkách docházelo k velkým pitkám a nevázaným orgiím, končícím v pozdních hodinách." [43]

Ani v tomto materiálu se ovšem výslovně nepíše o tom, že by se uvedených pitek zúčastňovali Plastici, a už vůbec zde není zmínka o tom, že by některý z večírků souvisel s jejich koncertem.

---

39) Jména těchto lidí StB zřejmě našla v telefonním seznamu Maxery, který mu zabavila. ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 330748 Brno, Hauptmann Emil.

40) Tento odbor (ustanovka) prováděl především prošetřování, ztotožňování a lustraci osob. ABS, fond B1/II, i. j. 466, Jednací protokol „tajné" odboru prošetřování S StB Praha (1974).

41) ABS, Registrační protokol S StB Praha, reg. č. 23797 (krycí jméno IVAN) a 23798 (GRAFIK).

42) ABS, f. B 1/II, i. j. 359, Jednací protokol „přísně tajné a tajné" 2a odboru S StB Praha (1974–75), č. j. 010352 z 11. 11. 1974, č. j. 010308 z 8. 11. 1974.

43) ABS, f. B 1/II, i. j. 42, Vyhodnocení prováděcího plánu práce S StB Praha za rok 1975 po problematikách X. správy FMV, Příloha k výkazu preventivních opatření.

Nelze dokonce vyloučit ani to, že „Akce Ivan“ (Jirous) neměla k Plastikům žádný vztah, neboť byla ukončena v době, kdy bylo sledování Plastiků naopak velice intenzivní.[44]

„Akce Hostýn“, i když tak původně nebyla Státní bezpečností zamýšlena, měla podle našeho mínění zásadní význam pro pozdější rozpracování undergroundové komunity, jejímž přirozeným středem byli Plastic People. Byl to však skutečně pouhý počátek systematičtějšího sledování zmíněného společenství.

První akcí Státní bezpečnosti, která byla výslovně zaměřena na uvedený okruh lidí, byla až „Akce Plastic“,[45] kterou v roce 1975 v rámci „rozpracování problematiky mládeže“ provádělo 2. oddělení III. odboru X. správy FMV. Proto *První festival druhé kultury* v Postupicích u Benešova, na který se „Akce Hostýn“ také zaměřila, považujeme za významnou událost, podstatně ovlivňující další život nejen Plastic People, ale celého undergroundu.

44) Příslušný svazek byl uložen do archivu 10. listopadu 1975.

45) ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 651131 MV, Hamza Richard.

KABELKY PŘÍSLUŠNÍKŮ STB

Tomáš Zapletal

Tisíce občanů socialistického Československa a často i jeho vypovězených neobčanů či cizinců se povětšinou nepozorovaně a většinou zcela proti své vůli dostávali do hledáčků fotoaparátů a kamer příslušníků StB. V zahraničí zajišťovali sledování rozvědčíci I. správy SNB. V Československé socialistické republice pak toto činili pracovníci IV. správy SNB, kteří byli v terénu po české části republiky zařazeni do 4. odborů jednotlivých správ StB v rámci krajských správ SNB a na Slovensku do 2. odboru XII. správy SNB v Bratislavě.

Právě nezbytné pomůcky těchto odborů sledování krajských správ StB snad i mnozí pamětníci časů nedávno minulých rozpoznají na následujících fotografiích, které zachycují stav různých aktovek, brašen a kabelek, především pánských, avšak i v několika provedeních určených pro dámy. Jejich škála je dosti široká. Nalézáme mezi nimi i neformální chlebník, řadu „studentek“, které byly patrně obsluhovány mladšími příslušníky, snažícími se vmísit mezi studující mládež. Jsou zde však zastoupeny i pánské aktovky a etue a dámské kabelky určené pro oficiálnější příležitosti nebo společenské akce. Poněkud mimo tento trend se jeví brašna, která byla nošena řadovými příslušníky VB.

Objektivy fotoaparátů byly ve většině případů umístěny pod mřížkou, v zámku na zapínání kabelek, někdy se na přezce nacházelo tzv. zrcadlo, pod kterým „číhala“ čočka objektivu. V několika případech byl objektiv umístěn pod pootevřeným koncem zipu, posuvným krytem, nebo dokonce bez jakéhokoliv krytí jako v případě dámské etue, u které se objektiv nacházel v její spodní části. Fotoaparát se samozřejmě skrýval uvnitř kabelek, spouštěn byl opět rozličnými způsoby, jak mechanicky, tak i elektronicky. Povětšinou se však spoušť nalézala na držadle kabelky, někdy na jejím boku. Dle instrukcí a dochovaných instruktážních filmů si můžeme vytvořit hrubou představu o tom, jak docházelo k fotografování „objektů zájmu“ StB. Bylo doporučováno umístit tašku či kabelku do klidné polohy, nejlépe na stůl nebo židli při fotografování schůzek např. v restauračních zařízeních. Směr záběru se měl co možná maximálně krýt s úhlem pohledu příslušníka, aby bylo jisté dobré zaměření sledovaného člověka objektivem skrytého fotoaparátu, a pak jen stačilo zdánlivě bezděky stisknout držadlo kabelky...

Dochovaný *Katalog fotoprostředků* pochází ze samého sklonku 80. let, byl vydán IV. správou SNB (Správou sledování StB) dne 6. listopadu 1989.

list č.: A1

P - 5

Pánská studentka

Fotopřístroj:	AJAX
Objektiv:	2/28 (velký)
Krytí objektivu:	zrcadlo v zámku
Spouštění:	elektrické (v bočních stěnách)
Rozměry:	23 x 27 x 6 cm
Barva:	černá

list č.: A4

P - 13

Pánská studentka (přes rameno)

Fotopřístroj:	ROBOT Star 25, 50
Objektiv:	základní
Krytí objektivu:	mříškou v zámku
Spouštění:	mechanické
Rozměry:	23 x 23 x 10 cm
Barva:	černá, hnědá
Poznámka:	

list č.: A5

P - 14

Pánská studentka (přes rameno)

Fotopřístroj:	ROBOT Star 25, 50
Objektiv:	základní
Krytí objektivu:	mříškou mezi zdrhovadly
Spouštění:	elektrické (v bočních stěnách)
Rozměry:	35 x 25 x 12 cm
Barva:	černá
Poznámka:	

list č.: A9

P - 19

Chlebník

Fotopřístroj:	ROBOT Star 25, 50
Objektiv:	základní
Krytí objektivu:	mechanickou klapkou v ozdobě
Spouštění:	elektrické od klapky
Rozměry:	28 x 32 x 11 cm
Barva:	khaki
Poznámka:	

list č.: B 1

D - 9

Dámská kabelka

Fotopřístroj:	AJAX
Objektiv:	2,8/28 (malý)
Krytí objektivu:	mřížka v ozdobě
Spouštění:	elektrické (pod úchyty řemenu)
Rozměry:	32 x 22 x 10 cm
Barva:	hnědá, žlutá
Poznámka:	se spojením

list č.: B 2

D - 10

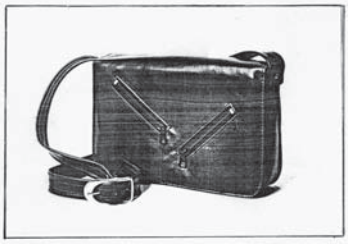

Dámská kabelka

Fotopřístroj:	AJAX
Objektiv:	2,8/28 (malý)
Krytí objektivu:	klapka v zadní stěně
Spouštění:	elektrické (v boční stěně)
Rozměry:	26 x 17 x 6 cm
Barva:	černá, vínová
Poznámka:	se spojením

list č.: B 3

D - 11

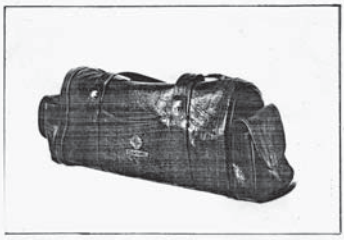

Dámská kabelka

Fotopřístroj:	AJAX
Objektiv:	2,8/28 (malý)
Krytí objektivu:	klapka pod ozdobou
Spouštění:	elektrické (v úchytech řemenu)
Rozměry:	43 x 18 x 15 cm
Barva:	hnědá
Poznámka:	se spojením

list č.: B 4

D - 12

Dámská etue

Fotopřístroj:	AJAX
Objektiv:	2,8/28 (malý)
Krytí objektivu:	bez krytí (otvor Ø 10 ve spodní části)
Spouštění:	mechanické (přímé)
Rozměry:	12 x 8 x 5 cm
Barva:	černá, hnědá, vínová, modrá
Poznámka:	

ARCHIVNÍ A–Ž

Co si vzít do emigrace. Dne 1. října 1968 byl při pokusu o přechod státní hranice do Rakouska (v prostoru Hatě, jižně od Chvalovic) zadržen dvěma vojíny zdejšího útvaru Pohraniční stráže, devatenáctiletým Františkem K. a o rok starším Ludvíkem P., osmnáctiletý Tomáš. Po předvedení na útvar byl pořízen soupis jeho věcí a následujícího dne byl převezen do brněnské vazební věznice. Zde k motivům svého rozhodnutí vypověděl: *„Až v srpnu letošního roku po vstupu armád Varšavské smlouvy jsem znovu začal uvažovat o tom, že bych odešel za hranice. Vycházel jsem z hesla ‚Raději umřít vstoje, než žít vkleče‘, ale když jsem o věci znovu a znovu přemýšlel, uznal jsem, že jakékoliv umírání je zbytečné, a ‚žít vkleče‘ jsem zase nechtěl. Myslel jsem, že pro mě bude nejlepší, když se pokusím žít vstoje někde jinde…“*

Při listování útlým vyšetřovacím spisem Státní bezpečnosti (sign. V-4048 Ostrava), v němž je historie tohoto nezdařeného útěku zaznamenána, mně vyvstal obraz o téměř třicet let starší, kdy Tomášův otec Zdeněk utíkal přes hranice před nacisty a doufal, že „někde jinde“ bude mít možnost nežít vkleče a bojovat. Byl totiž stíhací pilot. A v batůžku neměl o mnoho více než jeho syn, když prchal před komunisty: průkaz totožnosti, psací potřeby, vysvědčení, lékařskou zprávu, hodinky, slovník, hřeben, kapesní nůž, kapesníky, hygienické potřeby, pár fotek svých blízkých a klíče od domova… Zdeňku Škarvadovi se útěk podařil a bojoval v řadách 310. čs. stíhací perutě RAF ve Velké Británii. Přežil i 50. léta, byť v hlubokém podzemí – stal se totiž horníkem –, a letos v listopadu oslavil devadesáté narozeniny. Jeho synovi vyšel až další pokus o útěk za železnou oponu. Domů se už nevrátil a dnes žije v Kalifornii. [W]

Evangelická církev habsburského vyznání? Ve výslechovém protokolu (archivní číslo V-11432 Ostrava) bylo zapsáno: *„Jinak jsem patřil po rodičích k evangelické církvi habsburského vyznání.“* Také přemýšlíte, kde se vzala kombinace evangelické církve a „habsburského“ vyznání? Ne, skutečně ji nezaložil žádný odvržený habsburský levoboček jako zlomyslný kousek, aby se pomstil a vzdoroval rodu Habsburků tradičně úzce spjatému s římskokatolickou církví. Tento terminologický „zmetek“ vznikl jako důsledek neznalosti základních církevních reálií u pracovníků Odboru vyšetřování StB v Ostravě. Během výslechu však později došlo k nápravě a vyšetřovatelé StB byli jako státní úředníci, stíhající osoby podezřelé z „trestného činu“ maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, vyslýchaným poučeni o existenci Evangelické církve augsburského vyznání. [PG]

Filmové překvapení. Jak všichni archiváři vědí, lze často i v inventarizovaném materiálu najít leccos zajímavého, obzvláště pokud jde o fotografie, magnetofonové pásky nebo třeba filmy. Tak jsem se i já zaradovala, když jsem si

v inventáři Krajské správy MV Hradec Králové přečetla, že ve fondu pardubické správy se u inventární jednotky s názvem „Partyzánská brigáda JAN HUS“ nachází kromě seznamu jejích členů také *„kronika a jeden kotouč filmu“*. Mohlo jít o skutečnou lahůdku, zejména proto, že právě v této brigádě působil nechvalně proslulý, surový příslušník StB Miroslav Pich-Tůma. Ostatně nebylo by to první „filmové“ překvapení; v Národním filmovém archivu máme na přepisu například film, zachycující osvobození Kdyně. – Pravda, promítací přístroj na osmimilimetrové filmy nepatří do standardní výbavy našeho archivu, ale naštěstí ho vlastní můj kolega, nadšený filmový fanoušek, který těžký přístroj dopravil do práce. Shromáždili jsme se u bílé zdi v knihovně, zatemnili, kolega dal film do promítačky a všichni jsme napjatě očekávali záběry z činnosti partyzánů. Před očima se nám začala odvíjet scéna – spokojená rodinka na horách! Marně jsme čekali na nějaký zlom, nic jiného než poklidné zimní radovánky jsme už neviděli. – Nevíme, jak se film do archivního inventáře krajské správy dostal, kdo a proč jej vyměnil, nebo zda se nějakou náhodou „připletl“ k písemnostem o brigádě a pracovník, který materiál pořádal, jen automaticky předpokládal, že film s těmito písemnostmi souvisí. Víme jen jedno: každého badatele, který na „kroniku a jeden kotouč filmu“ v inventáři narazí a chtěl by jej shlédnout, sice neuspokojíme, ale alespoň ho můžeme pobavit touto historkou. [SP]

Hanzelka a Zikmund. Cestovatelská dvojice, o kterou Státní bezpečnost projevovala nemalý zájem. Z provenience StB, konkrétně IV. správy (Správa sledování), pochází i spis č. j. SI-00644/02-S--79 s krycím názvem JIŘÍ. Jde o klasický, rozsahem spíše nevelký svazek (72 listů), který začíná tzv. návrhem na sledování, pokračuje rozpracováním plánu sledování i s připojenou ručně malovanou mapkou bydliště Jiřího Hanzelky a následně chronologicky řazenými zprávami z jednotlivých dnů sledování.

Tento pramen je o to důležitější, že ačkoliv k osobě Jiřího Hanzelky bylo Státní bezpečností vedeno více svazků (svazek prověřované osoby registrační číslo 22576, osobní svazek registrační číslo 15445), pouze tento se zachoval, a stal se tak zároveň jedinečným a jediným zdrojem informací. Cílem „orgánů“ bylo zdokumentovat styky Jiřího Hanzelky, jakožto – v terminologii StB – *„nepřátelské osoby a exponenta pravice“*, podezřelého z trestného činu podle § 98 tr. zákona (podvracení republiky), tzn. podchytit v rámci sledování veškeré jeho kontakty. Sledování Jiřího Hanzelky probíhalo jednotlivě ve čtyřech časových úsecích. První v září až prosinci 1975 (cílem byla identifikace osob při Hanzelkových setkáních se zahraničními dopisovateli, včetně dokumentace *„operativně zajímavých styků“*). Druhé sledování probíhalo v prosinci 1975 (dokumentace setkání Hanzelky se Zikmundem), třetí v lednu a listopadu 1976 (dokumentace styků a činnosti z důvodu zavedení *„úkonu TA-111“*, tj. dlouhodobý odposlech u Hanzelkovy přítelkyně) a konečně čtvrté sledování v říjnu 1978 a září 1979 (klasické sledování Hanzelkových kontaktů a demontáž výše uvedeného odposlechu). Samozřejmou součástí všech těchto akcí byla i fotodokumentace, jež v tomto případě obnáší osmnáct fotografií. Z jednotlivých zpráv o sledování lze však těžko vyčíst, jestli vždy splňovaly cíl „orgánů“, protože například v první části spisu se záznamy o sledování týkají převážně Hanzelkových

AKCE „JIŽÍ" 22 9 75

JIŽÍ před Vinohrad
divadlem HANZELKA

6/9/12/41 – A – 41

návštěv domácích potřeb a železářství, neboť Jiří Hanzelka v této době pořizoval dceři výbavu k svatbě. Ze spisu JIŘÍ však také vyplývají zajímavé a poměrně časté styky s tehdy pronásledovanými osobnostmi politického a kulturního života, jako např. s Františkem Kriegelem (sledovaným StB v rámci akce DAVID), který jako jediný odmítl podepsat tzv. Moskevský protokol, legitimující okupaci republiky v roce 1968, a který k tomu ve své řeči na zasedání ÚV KSČ dne 30. 5. 1969 řekl: *„Je známo, že jsem odmítl podepsat takzvaný Moskevský protokol. Odmítl jsem ho proto, že jsem v něm viděl dokument, který všestranně svazoval naší republice ruce* [...] *Odmítl jsem ji* [smlouvu] *podepsat proto, že se to dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konzultace s ústavními orgány a cítěním lidu této země* [...] *Smlouva byla psána nikoliv perem, ale hlavněmi děl a samopalů.“* Právě tato Kriegelova řeč se v podstatě stala prvním samizdatem. – Další významnou osobností, s níž se Jiří Hanzelka stýkal, byl i spisovatel Ludvík Vaculík (sledován v rámci akce MISTR). Co se týče dokumentace styků s těmito osobnostmi, je velmi pravděpodobné, že *„objekt JIŘÍ“* o svém sledování věděl, jelikož z jednotlivých zpráv StB je patrná Hanzelkova pozornost věnovaná okolí i jeho určité úhybné manévry, při nichž byly *„objektem často porušovány dopravní předpisy, aniž byly tyto přestupky pokutovány“*. (V některých případech očividně splnily svůj účel, jelikož se ve spisu nacházejí i *„záznamy o ztrátě objekta“*.) – Mezi drobné zajímavosti v tomto svazku je možné zařadit i záznam o návštěvě pražského kina Bořislavka. Podle přiložených vstupenek shlédli spolu s Hanzelkou a jeho společnicí nedělní představení filmu *Jak utopit doktora Mráčka* i dva příslušníci StB. Typické jsou i „překlepy“ v hlášeních o sledování: *„Byl prostovlasý, na očích optické brýle* [...]*“*. [DL]

Kartotéka Marty Fabšičové. Od února 2007, kdy Archiv bezpečnostních složek MV převzal od Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) část oddělení dokumentace, spravuje kartotéku, která je celá dílem jediného člověka – paní Marty Fabšičové. Marta Fabšičová působila dlouho ve Vojenském historickém archivu, kde se zabývala druhým a pak i třetím odbojem, sledovala osudy prvorepublikových vojáků, kteří se zapojili do aktivního odporu proti fašismu i komunismu. Po příchodu do ÚDV pracovala v „Týmu hranice“ (tým koordinoval všechna vyšetřování týkající se státní hranice), vyšetřovala činnost vojáků ve prospěch západních zpravodajských služeb, zabývala se i přelety a sestřely letadel nad státní hranicí v letech 1948–1989. Všechny své poznatky přepisovala na kartotéční lístky a velmi pečlivě je třídila a ukládala. Tak postupně vznikalo toto jedinečné dílo. Kartotéka obsahuje 25 510 očíslovaných lístků a je rozdělena do témat souvisejících s vojenskou kontrarozvědkou. Na všech lístcích jsou zaznamenány odkazy na materiály, ze kterých bylo čerpáno. Jde převážně o archivy ministerstva vnitra, ministerstva obrany, o Národní archiv, ale i o výpisky z novinových článků a různých publikací.

Jednotlivá témata kartotéky: „Důstojníci VKR“ – 2366 kartotéčních lístků obsahujících v abecedním pořádku jména důstojníků vojenské kontrarozvědky převážně z padesátých let 20. století. „Spolupracovníci VKR“ – 3101 lístků (abecední seznam spolupracovníků VKR a StB). „Krycí jména a čísla spolupracovníků VKR“ – 3584 lístků (Přibližně jedna čtvrtina krycích jmen je ztotožněna se jmény v seznamu spolupracovníků.

Někteří spolupracovníci byli místo krycími jmény označováni krycími čísly. Tato krycí čísla jsou na konci seznamu.) „Agenti západ“ – 2216 lístků (seznam spolupracovníků západních rozvědek; obsahuje jména agentů, výpisky z vyšetřovacích protokolů StB, soudních procesů atd.) „Akce“ – 1351 lístků (soupis akcí a provokací StB a VKR). „Odsouzení“– 2058 lístků (seznam odsouzených – převážně vojáků a důstojníků ČSLA). Toto jsou hlavní a nejobsáhlejší seznamy, které kartotéka obsahuje. Menší seznamy se týkají kupříkladu věznic, táborů nucených prací, soudů a perzekuce vojáků. Další kartotéka zahrnuje seznam odbojářů z 2. světové války, československých prvorepublikových vojáků, seznam fondů, ze kterých bylo čerpáno a mnoho dalších dílčích poznatků, které Marta Fabšičová pečlivě zaznamenávala a shromažďovala.

V současné době probíhá přepisování kartotéčních lístků do počítače. Téměř hotov je seznam krycích jmen a čísel. S tím souvisí porovnávání se seznamem tajných spolupracovníků a slučování ztotožněných agentů s krycím číslem v jednu kartu. Existují samozřejmě i případy, kdy se jména tajných spolupracovníků zároveň vyskytují v dalších seznamech.

Před pěti lety Marta Fabšičová náhle zemřela a její kartotéka zůstala nedokončená. I tak jde o mimořádné a úctyhodné dílo, které v budoucnosti jistě bude velmi cenným přínosem pro všechny, kteří se zabývají naší nedávnou minulostí. [PSch]

Letniční hnutí v objektovém svazku archivní číslo 544 HK. Královéhradecký kraj nepatřil v minulosti mezi hlavní tradiční centra letničního hnutí. I zde se však vyskytovaly skupinky, které se k této skupině hnutí hlásily. Jejich působení však bylo minimální a především počet věřících (asi 30 osob) nijak výrazně nenarůstal. Několik letničních křesťanů se scházelo v soukromých bytech v Hradci Králové a Havlíčkově Brodě. Jejich schůzky byly agenturně kontrolovány Státní bezpečností prostřednictvím jednoho tajného spolupracovníka. Za takovéto situace by bylo možné, že by samotná 5. část objektového svazku archivní číslo 544 HK, věnovaná letničnímu hnutí v tomto kraji, nemusela nikdy vzniknout. To, co však způsobilo rozruch z aktivit letničních věřících na podzim roku 1980 a vedlo ke vzniku dvou podsvazků, bylo učení Williama Mariona Branhama, původně baptistického kazatele, jehož náboženské působení v USA ve 2. polovině čtyřicátých let 20. století dalo vzniknout radikálnímu směru letničního hnutí, tzv. branhamismu.

Na území Československa se učení W. M. Branhama dostalo z německého Krefeldu, kde dosud má jejich Freie Volksmission centrálu. Branhamisté, jakožto směr letničního hnutí, začali v 80. letech přirozeně kontaktovat stoupence především letničních skupin. I přesto, že se učení branhamistů od tradičního jádra křesťanské víry zásadně odlišuje (např. nejmarkantnější je odmítání trojiční nauky), bylo jejich misijní úsilí úspěšné a podařilo se jim oslovit některé věřící z Bratrské jednoty baptistů, Církve bratrské, Apoštolské církve na Slovensku a Rozhodných křesťanů letničních v Čechách a na Moravě. V Královéhradeckém kraji na jejich učení pozitivně reagovaly malé letniční skupiny v Hradci Králové, Havlíčkově Brodě a Kamenci u Poličky.

V září 1981 Správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem rozjela celostátní akci MISIE, jejímž cílem byl rozklad organizace Freie Volksmission v Československu. Úspěšné splnění této akce nahlásili z Hradce Králové v lednu 1982. Vzhledem k tomu, že náboženský směr branhamismu je založen na extrém-

ním pocitu výlučnosti, na kultu osobnosti zakladatele této náboženské společnosti a na manipulaci s lidskou psychikou, nemohlo soudruhům ze Státní bezpečnosti uniknout, že v principech Branhamova učení je komunistickému režimu vytvářena těžká konkurence. [PG]

Naše jednotky nám pijí... Svědectvím služby u Pohraniční stráže nejsou jen prameny operativního charakteru, nýbrž i prameny z činnosti politického aparátu pohraničních brigád. Ve „stranické diskusi" se objevuje každodennost zřetelněji než v rozkazech a výkazech činnosti: *„Je nutno, abychom se podívali ještě na jednu věc. Naše jednotky nám pijí. V poslední době opilství je nešvarem u PS. Je zde, soudruzi, to nebezpečí, že opilý člověk je vhodným objektem reakčních živlů. Za skleničku alkoholu poví vše, co ví. My to přehlížíme. Máme trestů za opilství hodně, zůstáváme nad tím stát. Jsou případy, že mladší strážmistři se chovají jako zvířata. Co říkat tomu, když vojín vidí, že mladší strážmistr je nakalibrovaný, a že dokonce dává rozkaz k pití. Je to nešvar, s kterým se setkáváme denně. Je nutno se řádně vypořádat s tímto problémem. Nechceme, aby naši příslušníci byli abstinenti, ale musí vědět, kolik toho mohou vypít."* Citát z brigádní konference komunistů v Sušici, květen 1951 (ABS Brno-Kanice, f. 2343 Sušice, i. j. 1247).

Pod příspěvkem je ručně připsáno: *„s. Zoubek, Železná Ruda"*. Podle všeho jde o Josefa Zoubka (1922), který byl do 1. listopadu 1951 velitelem praporu Železná Ruda 7. brigády Pohraniční stráže Sušice, poté frekventantem kursu velitelů pluků Vyšší školy důstojníků pěchoty v Bruntále a od 1. listopadu 1952 velitelem 4. znojemské pohraniční brigády. [AS]

Pásky. Archivních dokumentů vztahujících se k událostem let 1968–1969 v Československu najde zainteresovaný badatel v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích nepřeberné množství. Vedle řady zpráv, hlášení a svodných informací o bezpečnostní situaci, různých demonstracích a incidentech se v jeho fondech dochovala spousta záznamů o bezpečnostních opatřeních a jejich vyhodnoceních, mnoho fotografií, dlouhých seznamů usmrcených, zraněných či předvedených civilních osob a samozřejmě i vyšetřovacích spisů (Debnár, Palach, Zajíc, Nacházelová, Muzikářová, Valehrach). Pomyslnou třešničkou na dortu této bohaté pramenné základny ke studiu dějin Pražského jara a nastupující „normalizace" se pak stal objev šesti kotoučů magnetofonových pásků zn. Basf a Agfa v dosud nezpracovaném materiálu Městské správy VB Praha. Jejich obsah byl pro archiváře příjemným překvapením. Byly totiž pořízeny na operačním středisku Městské správy VB Praha v průběhu některých akcí roku 1969, *„zejména při hromadných výtržnostech a protisocialistických vystoupeních"*, a historikům i laické veřejnosti tak nabízejí autentický pohled do zákulisí práce represivního aparátu. Je to vlastně netradiční a naprosto syrový náhled na dějinné události, viděné prizmatem potlačovatelů protirežimních demonstrací, tedy z druhé strany barikády. Zvukové záznamy zachycují komunikaci pořádkových sil s operačním důstojníkem při akcích v lednu 1969 (Palach), v dubnu 1969 a především pak v srpnu 1969. Vzhledem ke skutečnosti, že audiovizuální archiválie jsou v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích spíše výjimkou, je překvapující, že právě tento exponovaný rok po sovětské okupaci nebyl podroben skartaci. [RK]

Páter. V letech 1950–1959 (1960) probíhala pod krycím názvem PÁTER akce Státní bezpečnosti zaměřená proti jezuitům. Základní přehled o procesech, které byly na základě této akce uskutečněny, přináší práce Vojtěcha Vlčka *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964* z roku 2004 (anotace viz Sborník AMV č. 3/2005, s. 443). Jedním z procesů byl i ostravský proces s tajným provinciálem řádu P. Antonínem Zgarbíkem. Dovolím si doplnit Vlčkův rozbor, vycházející ze spisů Krajského soudu v Ostravě, o upozornění na archivní materiál z provenience Krajského útvaru vyšetřování StB v Ostravě, nacházející se v Archivu bezpečnostních složek MV pod signaturou V-1434 Ostrava. Přípravě na proces věnovala ostravská Státní bezpečnost velkou pozornost; tomu nasvědčuje rozsah archivovaných spisů (celkově 8 kartonů; 1 hlavní svazek a 46 podsvazků). Kromě běžné agendy (příkazy k zatčení, záznamy o osobních a domovních prohlídkách, tzv. operativní materiály k jednotlivým osobám, výslechové protokoly zatčených osob či svědků atp.) bych chtěla vyzdvihnout několik dokumentů či skupin dokumentů, které jsou ve víceméně stereotypním sledu ve vyšetřovacích spisech nějakým způsobem výjimečné.

Za prvé jde o tzv. dokumentaci případu (3 kartony archiválií), která může, podle mého názoru, dokreslit činnost jezuitského řádu, případně jeho hlavních představitelů, v prvním desetiletí totality a částečně i za nacistické okupace. Kromě jiného tato „dokumentace případu“ obsahuje: a) strojopisnou kopii osnov přednášek pro exercicie v Dolních Břežanech v letech 1942–1943, b) materiály týkající se prorežimní tzv. Katolické akce (vznikla 10. 6. 1949) a nových právních úprav ve věcech církevních, zejména tzv. slibu věrnosti republice – např. tajné církevní oběžníky, návrh kázání vypracovaný P. Antonínem Zgarbíkem na podporu papežského dekretu proti Katolické akci, c) originál rukopisné práce P. Františka Vojtka *Křesťanský světový názor* zabývající se mj. postojem k marxismu a ke komunismu; jednotlivé kapitoly: *Cesty k pravdě – Pohoršení filosofie – Vše je v pohybu – Duch či hmota? – Z těla a duše – Ethos života – Společnost a společnosti – Jednotlivec a společnost*, d) korespondenci (např. s ministerstvem informací a osvěty z roku 1948 ve věci zákazu časopisu *Listy svatohostýnské*), kopie zpráv provinciála řádu P. Františka Šilhana (odsouzen v procesu roku 1950) zaslaných vatikánskému rozhlasu, originály jeho dopisů z leopoldovské věznice z let 1956–1957, adresované rodičům a bratrovi, e) tzv. odborné posudky z roku 1960, vypracované Josefem Urbanem, zaměstnancem Odboru pro věci církevní Ministerstva školství a kultury, k dílčím zabaveným dokumentům či náboženské literatuře; např. závěr jeho posudku k souboru výnosů XXIX. Generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova, která se konala na podzim roku 1946 v Římě (*„Decreta Congregationas Generalis XXIX.* [...] *Závažnost celé publikace spočívá v tom, že jezuité zavázaní sliby poslušnosti plní tyto pokyny za všech okolností* [...].*“*) posloužil v důkazním řízení proti zatčeným.

Dalšími z řady zajímavých archivních materiálů jsou např. souhrnná zpráva StB k akci PÁTER z 26. 6. 1959, v níž je podrobně popsán postup proti Tovaryšstvu Ježíšovu v 50. letech, a v neposlední řadě *„Zpráva o trestné činnosti ilegální organizace jezuitů v čele s tajným provinciálem Antonínem Zgarbíkem a spol.“*, dokládající úzkou součinnost Krajského výboru KSČ v Ostravě, místní Státní bezpečnosti a krajského soudu. Zpráva byla vypracována koncem roku 1959 náčelní-

kem vyšetřovacího odboru ostravské StB kpt. Šrubařem a prokurátorem dr. Josefem Holubem jako podklad pro schůzi byra KV KSČ, které na jejím základě mj. uložilo „svým“ soudruhům *„náčelníku KS-MV pplk. Fr. Královi, krajskému prokurátorovi Fr. Zábranskému a předsedovi krajského soudu dr. Fr. Kaletovi, aby proces proti jezuitům proběhl v měsíci únoru 1960* [...]*“*. Je pravda, že soudruzi se o něco málo opozdili: proces, v němž bylo odsouzeno osmnáct osob k trestům odnětí svobody v rozmezí od dvou do šestnácti let, proběhl „až“ počátkem března. [W]

Sametová revoluce. Archivní materiál vztahující se k listopadovým událostem roku 1989 je v depozitáři 4. oddělení (české MV) Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích uložen v dosud nezpracované podobě v několika přírůstcích. Ve srovnání s jinými výraznými tématy naší nedávné historie (např. událostmi let 1968–1969) nejde sice rozsahem o materiál příliš objemný, vypovídací a dokumentární hodnotou však nepochybně nepřehlédnutelný. Společně s ostatními archiváliemi k demonstracím let 1988–1989 tvoří kompaktní celek mapující konec komunistického režimu v Československu. Za nejvýznamnější lze patrně považovat materiály z fondu bývalého Ministerstva vnitra ČSR. Zde nalezneme například obsáhlý svazek dokumentů reflektujících průběh mimořádné bezpečnostní akce LISTOPAD 1989. Jde o soubor rozkazů, rozhodnutí a pokynů ministrů vnitra ČSSR a ČSR, jejich náměstků a náčelníka Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje k mimořádným bezpečnostním opatřením. Dále pak zprávy a informace k průběhu a výsledkům zásahu pořádkových sil a následných událostí 17. listopadu, zápisy výslechů zraněných příslušníků či vyhodnocení bezpečnostní situace a nálad obyvatelstva. Bez zajímavosti jistě také nejsou počty a seznamy zraněných, předvedených a perlustrovaných osob, chronologické přehledy o činnosti jednotlivých nasazených jednotek, stanoviska a prohlášení federálního a českého ministra vnitra, vlády ČSR či komunistů Ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR k aktuální situaci a otázkám společenského vývoje. Jako jistá rarita v řadě absurdních prohlášení pak ve světle dalšího vývoje působí dokument obšírně a chladně nazvaný *„Odborné vyjádření k taktice zákroku pořádkových sil VB při zajišťování klidu a veřejného pořádku v souvislosti s oslavami Mezinárodního dne studentstva dne 17. 11. 1989“*. Do rámce listopadových událostí roku 1989 obsahově zapadají rovněž některé z archivních materiálů jednoho z jejich hlavních účastníků, Pohotovostního pluku VB ČSR. Vedle množství úředních záznamů o průběhu nasazení jednotlivých praporů dne 17. listopadu zaujmou badatele například dochovaná podpůrná i nesouhlasná stanoviska k zásahům, či výpovědi zasahujících příslušníků. Konečně dalším nezanedbatelným pramenem k poznání klíčových momentů listopadu 1989 je písemný materiál deponovaný v Archivu bezpečnostních složek MV Kanice ve fondu bývalé Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje. Upozornil bych především na podrobné denní situační zprávy po linii StB, na zápisy k mimořádné bezpečnostní akci STUDENT a na informace o průběhu skartací v době od 17. listopadu 1989 do 8. prosince 1989 u StB, Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje. Veškeré dokumenty uložené v českém depozitáři Archivu MV v Kanicích k tématu „sametové revoluce“ mají pouze písemnou podobu. V archivních fondech

se ze zákroku dne 17. listopadu a následných událostí nedochovaly žádné obrazové dokumenty. K dispozici jsou pouze propagační fotografie z výcviků a zásahů útvarů Pohotovostního pluku VB ČSR shromážděné pro připravovanou publikaci k jeho dvacetiletému výročí s názvem *„Pohotovostní pluk VB ČSR 1970–1990“*. [RK]

Třikrát a dost. Zpráva o „anulovaném“ přechodu státní hranice by v případě 15. brigády Pohraniční stráže České Budějovice mohla vypadat i následovně: Dne 6. 12. 1952 byl na přechodu v Českých Velenicích předán příslušníky sovětské armády občan J. B. z Klikova, okr. Třeboň. Výslechem jmenovaného bylo zjištěno, že 5. 12. večer popíjel se svou manželkou likér, přitom mezi nimi došlo k rozepři, po níž se J. B. kolem 22. hodiny sebral a odešel do rakouského Neu-Nagelbergu za tetou. Státní hranici přešel již kolem půlnoci.

Toto stručné vylíčení zachycuje dvě podstatné věci, podle našeho názoru pro ilegální přechody státní hranice typické: odchod za hranice nemusel být připravován cílevědomě a „narušitelé“, občané chycení rakouskými policejními složkami, byli předáváni sovětské armádě a vraceni do ČSR. Zdaleka typický však nebyl způsob, jakým občan J. B. státní hranici překonal. Zamířil z Klikova směrem na osadu Zajíc a dále na Novou Huť. Zprvu se pohyboval v úseku 18. roty, hranici však překonal již v úseku 17. roty Františkov. Jeho stopy vedly od myslivny Nová Huť přes drátěné překážky. Zanechal na nich stopy krve a směřoval k hranici. V hustém porostu zabloudil a změnil směr postupu zpět k drátěnému zátarasu, který bez pochybností překonal a postupoval dále – zpátky do československého vnitrozemí. Asi po sto metrech narazil na svoje původní stopy vedoucí opačným směrem, změnil tudíž směr, potřetí přelezl drátěný zátaras a směřoval, tentokrát již bez dalšího bloudění, do Rakouska. Opilý muž měl na své straně několik příznivých okolností: 17. rota měla nízký stav pohraničníků, její hlídky byly veleny do druhé poloviny úseku. V zátarasu ještě nebyl elektrický proud a místo přechodu překážek se nacházelo blízko styku s úsekem 18. roty, současně však bylo dostatečně daleko, takže hlídky 18. roty nic nezpozorovaly. V neposlední řadě je třeba poznamenat, že jeho stopy byly ve sněhu objeveny až po osmi hodinách hlídkou, která prověřovala stav kontrolního sněhového pásu a drátěného zátarasu. Hlídce nebylo zpočátku vůbec jasné, že jde pouze o jeden pokus ilegálního přechodu hranice. Při svém postupu z levého na pravý kraj úseku 17. roty hlídka totiž nejprve zachytila stopy směrem do vnitrozemí, vydala se po nich, pak však narazila na další stopy do Rakouska. Vrátila se urychleně k drátěnému zátarasu, kde po několika desítkách metrů objevila ještě třetí přechod přes tento zátaras.

Je to zajisté perlička, výjimka. Dokladem toho, že v podnapilosti bylo možné přejít i přes hranici do NSR, je případ dvou mužů, kteří se 25. dubna 1954 opili v hostinci Na Trojmezí (úsek 1. praporu 5. chebské pohraniční brigády) a dále si již nic nepamatovali. Faktem je, že druhého dne je chebské brigádě předala západoněmecká Pohraniční policie (Grenzpolizei). Při prováděné rekonstrukci pak nebyli schopni najít místo, kudy přecházeli. A k dovršení absurdní situace – stopy na drátěných překážkách a v okolním terénu nebyla schopná zjistit ani vyšetřovací skupina 5. brigády... Již Božena Němcová v jedné ze svých povídek pronáší větu o tom, jaké mají opilí štěstí… [PV]

Ve prospěch státu. Zajímá-li Vás, jakými státními vyznamenáními, medailemi a odznaky disponoval při svém zatčení v únoru 1951 Gustáv Husák či jakou značku holícího strojku vlastnil v roce 1962 Rudolf Barák, zalistujte si dlouhými seznamy zabavených věcí a propadlého majetku v trestním řízení, jež se ve formě skladních knih dochovaly spolu s abecedním a číselným indexem v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích v nezpracovaném materiálu bývalé Hospodářské správy Ministerstva vnitra ČSR pro léta 1948–1976. Vše je tu poctivě a přehledně zapsáno pod číslem jednacím, s byrokratickou pílí spočítáno, a dokonce se z daných evidenčních pomůcek dozvíme, kam byl zabavený majetek odveden. Tak například víme, že fotoaparát zn. Flexaret Miroslava Picha-Tůmy putoval na ONV v Praze 4, plnící pero zn. Parker Otty Šlinga zase na ONV Praha 1, 210 rublů Rudolfa Slánského bylo předáno Státní bance československé a odznak Československého partyzána Bedřicha Reicina Předsednictvu vlády. [RK]

Zájem o studium vyšetřovacích spisů a agenturních či operativních svazků z provenience Státní bezpečnosti v roce 2007 enormně vzrostl. Tento trend lze ovšem pozorovat už od roku 2005, v souvislosti s přijetím zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, který badatelům usnadnil přístup k materiálům bývalé komunistické tajné policie. Jenom pro příklad: v pražské badatelně archivu bylo v roce 2004 předloženo ke studiu 769 vyšetřovacích spisů a svazků, v roce 2005 1574 spisů a svazků a 437 mikrofiší se svazkovou agendou, v roce 2006 3544 svazků a spisů a 404 mikrofiší a v minulém roce 4907 svazků a spisů a 1678 mikrofiší. Celkově pracovníci 1. oddělení odboru, které tyto materiály spravuje, v roce 2007 vyhledali, odtajnili a připravili ke studiu do veřejných badatelen v Brně-Kanicích, Pardubicích, Praze a do služební badatelny 8287 vyšetřovacích spisů nebo svazků a 3557 mikrofiší. [W]

Zpracovali Petra Gabrielová [PG], Radek Kučera [RK], David Lorenc [DL], Světlana Ptáčníková [SP], Petr Schalek [PSch], Anděla Slavíková [AS], Pavel Vaněk [PV], Vladimíra Vaníčková [W]; sestavil Radek Kučera

SUMMARIES

Organisational Schemes of the Czech Security Forces in the 1970's, Focusing on the Public Police

by Iva Kvapilova

Note: The term "National Security Forces" (Sbor narodni bezpecnosti) which refers to the whole executive branch of Ministry of the Interior up to 1989 is further understood to comprise the division of state security affairs (Statni bezpecnost, referred to as Secret Police or State Police) and the division of public security and order (Verejna bezpecnost, referred to as Public Police here). The English terms were used with respect to the literal translation of the former descriptive expressions used in the country until 1990.

By adopting the Constitutional Act of the Czechoslovak Federation, three governments took up office as of 1 January 1969, thus also three Ministries of the Interior: Federal, Czech and Slovak. This scheme also implied deep structural changes in the Czechoslovak security system that facilitated the so called consolidation process in this department. Subsequently to this Constitutional Act, further acts were adopted to gradually specify the powers of each ministry. To overcome the initial difficulties and uncertainties in the management of the security forces, the Interim Statute of the Federal Ministry of the Interior was issued as an Instruction of the Federal Minister of the Interior. The task of the Federal Ministry ("FMV") was to deal with state administration issues and participate in the state politics of the former Czechoslovak Socialist Republic within a specified range of powers as regards national defence, internal order and state security, as well as the legal position of the security forces. Besides this, FMV exclusively controlled the State Security offices and partially the Public Police forces. Over the course of time FMV gained control of the head officers of the regional departments of the National Security Forces. The two republic ministries had competence in public order administration, civil defence, fire prevention and civil administration. Through the so-called line management system, the Czech Ministry also controlled the Public Police forces, whose main task was crime detection, public order, the protection of people and property, the safety of roadway transport and selected administrative issues. The victory of "normalisation politics" enabled the positions of anti-reform Communists to be to reinforced and was obviously reflected in the gradual build-up of a centralist concept in the operations of all three ministries. The following stage, described as the "building of a developed socialist society" by the official propaganda, brought forth a definite renewal of the political nature of the security forces as a political power tool for the new state and party structures.

The activities of the newly organised security forces were governed by the relevant laws, including the new Act of the National Security forces, by the "statutes" of the ministries and by the organisational codes of each unit. The FMV and the two national

ministries also shared, together with other state bodies, in the preparation and implementation of documents in the sphere of criminal law, civil administration and international agreements and treaties.

Frequent adjustments were made to the organisation of management of the National Security forces and the military force of the Ministry of the Interior. The border patrols became controlled by the FMV, the counterintelligence was reorganised, as were the State Police investigation offices, Passport and Visa department, Public Police departments and the Regional offices of the National Security forces, and eventually the District security forces were newly organised with the establishment of the National Security Forces District Administration.

Great attention was obviously paid to the former "human resources" job. The security forces were subjected to a huge purge among its officers. The decline of political membership among the National Security forces was reversed due to the establishment of a three-stage ministerial school system, including the University of the National Security Forces, aiming at improving political engagement and professional skills. The reintroduction of political education, initially in the Public Police forces, later in the National Security forces as a whole, was another important step towards the political involvement of the security mechanisms.

The organisational schemes of the National Security forces and the relevant Ministries of the Interior in the 1970's underwent continual reorganisation, involving the search for the "ideal" management model for the whole security agenda.

"Pilots" Action

The failed attempt at exile by the former Czechoslovak RAF members Gejza Holoda, Vladimir Nedelka, Karel Seda, Karel Schor and Jaroslav Sispera in December 1950.

by Jiri Mikulka

Over 2500 Czechoslovak citizens served in the British Royal Air Force in 1940–1945, only to become "second category citizens" after the 1948 February coup in Czechoslovakia. Their activities in the army or Czechoslovak Airlines (CSA) were undesirable from the viewpoint of the new Communist establishment and most of them quickly lost their jobs. The new circumstances made many of them take on an uneasy decision to leave their motherland for the second time in a short term and seek a new life in exile. Those who eventually decided to leave Czechoslovakia in 1948 made it relatively easily because the state borders at that time were not as tightly controlled as in 1950, when this story takes place with the former RAF members and former employees of CSA mentioned above.

A former Flight Engineer of the 311 Czechoslovak Bomber Squadron, Gejza Holoda (1918–1980), the former pilots Vladimir Nedelka (1924–1998, 310 Czechoslovak Fighter Squadron) Karel Schor (1914–1986, 311 Czechoslovak Bomber Squadron) and Karel Seda (1908–1992, 310 and 68 Czechoslovak Fighter Squadron) and former

Wireless Operator–Air Gunner of the 311 Czechoslovak Bomber Squadron Jaroslav Sispera (1920–2006), decided to leave the Czech Socialist Republic together with their families in December 1950 and use the services of the recommended guide Karel Ulehla, who was to help them to cross to Austria near Breclav. Following his instructions they had to reach Southern Moravia separately in order not to raise attention. Karel Ulehla, however, worked for the Regional Office of State Security in Brno, and instead of guiding the former RAF members and their families to Austria he handed them over to the security forces on 14–23 December 1950. The pilots and their wives lived through some hard times in investigatory custody at the end of 1950 and afterwards. The situation appeared worst for Karel Schor, who had already been interrogated by the State Security forces in the case of Josef Krivka, an agent of the American CIC, in June and July 1950 under the code name of "Olga" Action. The state prosecution in Prague named the file "Gejza Holoda and Co." and filed a lawsuit on 24 February 1951 against the five airmen, who faced the charge of high treason and espionage, with three wives facing charges of high treason and another wife for failure to report a crime.

Karel Schor was eventually withdrawn from the "Pilots" Action and included in the trial under the "Olga" Action in Karlovy Vary on 12–17 March 1951. He was sentenced for eleven years, and the court of appeal – the Supreme Court in Prague – increased the penalty to 16 years in July 1951. The others stood before the State Court in Prague on 4 April 1951. Gejza Holoda was sentenced to 13 years, Jaroslav Sispera to 11 years and Vladimir Nedelka to 7 years. Karel Seda received the highest penalty of 14 years of imprisonment although he didn't directly participate in the escape and was arrested in his Prague apartment, not at the borders. Marie Schorova was sentenced to 6 years, with the court of appeal reducing the charge to 18 months. Milada Holodova and Phyllis Sisperova (a British citizen) were sentenced to 18 months and Olga Sedova to 12 months' imprisonment. The pilots served most of their penalty in the so-called Remedial Labour Camps in Horni Slavkov and Jachymov, mining uranium ore. Vladimir Nedelka, Karel Seda and Jaroslav Sispera were conditionally released in 1954–1958, Gejza Holoda and Karel Schor not until the 1960 amnesty. During the upcoming Prague Spring period (1966–1967) this group of men sentenced in the "Pilots" Action applied to renew the proceedings, which ended up with their full rehabilitation, only leaving a residuary penalty of 2 and a half years for Karel Schor for failure to report crime as part of the "Olga" Action. In 1969 the court also cancelled the penalties imposed on their wives. This was the story of five men whose only "guilt" lay in their desire to leave the country for which they fought in World War II and which had treated them so badly, and seek freedom. It was not until 1989 that they received the promotion to higher officer ranks that they deserved. Karel Seda was also awarded the Class III Order of M. R. Stefanik while he was still alive.

Political Prisoners and Their Position in the Czech Prison System in 1909–1989

by Tomas Bursik

This article describes the relationships between the "normalisation" regime in the Czech Socialist Republic and the political prisoners in the 1970's and 1980's. It is based on spontaneous memories and the available and published resources.

Two contradictory trends were at odds in the Czech prison system from the end of the 1960's. One of them emphasised adherence to legal procedures, the educational function of the prison system, the application of new scientific knowledge etc.; on the other hand, however, the interests of the upcoming "normalisation" regime gradually prevailed, employing the coercive and separatory functions of the prison system. The prison system once again became an important means of repression for the Communist Party of Czechoslovakia and its administration.

This certainly implies the approach to the political prisoners in general. It must be mentioned that the Communist regime never accepted the term "political prisoner". A large number of people sentenced under Chapter I of the Special Part of the Penal Code were imprisoned after the political trials during 1972. At that time, political separation, where these prisoners were placed, was set up in various prison facilities; however, throughout the 1970's and 1980's the Communist regime was unable to clarify for itself how it was going to treat the political prisoners.

In general it can be stated that the circumstances under which the sentences were served were, in many cases, inappropriate and did not meet the rudimentary requirements that the prisoners were entitled to. With hard labour, humiliation, permanent purpose-made complications connected with administration, with communication with families, inadequate penalties for the smallest or completely fabricated offences against the prison order, the prison system gradually became fully comparable with that in place in the 1950's.

The 1980's once again saw contradictory trends in the Czech prison system. On the one hand it was the unceasing effort to persecute defenders of basic human rights and political freedoms, while on the other hand there was a tendency towards reform, strengthened moreover by the pressure from global public opinion and international organisations acting in this area.

Prevention, Prophylactics and Political Discipline as Conceived by the State Security Forces

by Prokop Tomek

The State Security forces were to perform three functions: repressive, informative and preventative. At the initial stage of establishing the regime, the State Security controlled the citizens primarily by openly repressive means. From the beginning of the 1960's, following the Soviet example, so-called preventative-disciplinary, prophylactic

and dissociating measures were adopted to punish acts against the regime. At first this was an alternative penalty for offenders from a "similar class", i.e. the working class. From the 1970's this penalty was used in cases when criminal prosecution was difficult to achieve. Preventative-disciplinary measures amounted to hundreds of thousands of cases in a variety of forms. Their legal status was quite dubious. As they comprised serious interference in the rights and freedoms of the citizens, they were taken indirectly by the secret police by acting upon employers, school management, state administration etc., and included suspending students and precluding them from studies at secondary schools and universities, exclusion from public organisations (such as the Socialist Union of Youth, the Communist Party of Czechoslovakia etc.), preventing private travel abroad (intervention by Secret Police with employers in order not to recommend that border permits be approved), terminating employment, halting career advancement, bans on employment, dismissal from office and demotion to a lower position with a lower wage, making long distance studies impossible by changing working conditions, preventing enrolment in university or the withdrawal of state approval for a clergy job. These steps, often inconspicuous, in some cases led to forced removal from the country if combined together.

This article aims to describe the characteristic features of prevention by the secret police and to evaluate its contribution to the punishment of citizens by means of statistical analyses. It also deals with the formal and theoretical background of prevention and its practical impact on the citizens with examples from various social environments.

Known as Pavel Svaty

The Life Story of Prokop Drtina, an Official, Politician and Political Prisoner

by Ondrej Koutek

This article is dedicated to the important Czech official and later politician Prokop Drtina, whose life was closely linked with the development of democracy in Czechoslovakia. He was born on 13 April 1900 to the family of Frantisek Drtina, a close collaborator of Tomas Garrigue Masaryk. After studying law, Drtina started his career with the Czech Tax Directorate and his public activities date back to the same time. In 1925 he joined in the newly established National Labour Party. From there he left to join the Czechoslovak National Socialist Party in 1928 where he stayed to the end of his political career. Prokop Drtina also played an important role in the activities of the social and debating club Pritomnost ("The Present"), was one of the editors of Demokraticky stred ("Democratic Centre") magazine and wrote articles for other press materials.

A major turning point in his career came in November 1929 when he was appointed as an official of the Presidential Office. At the end of 1935, President Edvard Benes appointed him as his secretary, and Prokop Drtina thus became his closest collaborator. With President Benes he went through an emotional period during the September crisis of 1938 and the president's subsequent resignation. Following this, Drtina gath-

ered together a group of his political friends, who went on to lay the foundations of the national resistance while he had to leave the Presidential Office and began his career at the Supreme Administrative Court. In 1939 he participated in the activity of the resistance organisation called Politicke Ustredi ("The Political Headquarters"). When the threat of his arrest became imminent at the very end of the year, he decided to flee the country. Using an illegal channel, he successfully reached England where he immediately joined up with Edvard Benes.

Drtina became a political official of the Presidential Office in exile. Besides his work of an official, however, he was also the deputy chairman of Pravni Rada ("Legal Counsel") and was involved in radio propaganda. He was the chairman of the Broadcast Advisors Committee and a popular BBC commentator known as Pavel Svaty. In August 1944 he was appointed a member of the government delegation for liberated territories, with which he reached Banska Bystrica during the Slovak National Uprising. After the defeat Drtina went back to London. In March 1945 Drtina travelled with key London representatives, led by Benes, to Moscow, where discussions were subsequently held over the first Czech government and its programme.

After returning to his homeland, he continued his career as an official, but he was immediately appointed as a member of the head committee of the National Socialist Party. On 28 October 1945 he became a Member of the Interim National Parliament, and shortly afterwards, on 6 November 1945, he was appointed Minister of Justice. At that time the department was organising primarily retributive court proceedings. The so-called national purity process was accompanied by many political conflicts in which Drtina sided with law and justice. On the other hand he was accused by the Communists of protecting traitors and collaborators. In June 1947 he was a member of the government delegation during discussions with Stalin in Moscow over the Czechoslovak participation in Marshall Plan. He was thus a direct witness to the crucial moment in the Communist's path to absolute power. The domestic political situation subsequently escalated, including a failed attempt to assassinate three ministers – Petr Zenkl, Jan Masaryk and Prokop Drtina. The following investigation of the attempt uncovered indications that some officials of the Communist Party had been involved.

On 20 February 1948, Drtina and other non-Communist ministers resigned, which then triggered the Communist coup. When President Benes accepted the resignations, Drtina leapt out of the window, attempting suicide in protest and in fear of arrest by the State Police. He ended up with serious injuries at a hospital under continual police supervision. In August 1948 he was transported from the civil hospital and spent the following five years in investigative custody. After endless questioning and custody, Drtina stood before the Supreme Court on 15 December 1953 and was sentenced in a prefabricated and secret trial to 15 years of imprisonment.

In 1960, following an amnesty, he was released. After this he worked as an assistant librarian in the Library of the National Technical Museum. In May 1967 he retired. In 1969 he was finally rehabilitated. However, the rehabilitation was retracted by the already normalised justice and in 1975 he was sentenced again. It was in prison that Drtina began gathering his memoirs, a work to which he later dedicated the entire last years of his life. The history of these memoirs was tinged with the same affection as the life of their author. Drtina finally managed to support Charter 77, following which

he faced a campaign of hatred against himself and the increased attention of the State Police. Prokop Drtina died on 16 October 1980.

Arnold Keilberth, Journalist and State Police Informer

by Prokop Tomek

This paper is an attempt to reconstruct the life story of Arnold Keilberth (1929–2001), a Secret Police informer. The effort to describe the phenomenon of collaboration with the Secret Police faces difficulties as to the variability and diverse conditions regarding the relationship between an individual and the power.

Arnold Keilberth was a Czech German and spent the Nazi occupation in Great Britain. In the 1960's he worked his way up to an important post at the International Department of the Central Committee of Trade Unions. He played a part in establishing links with Western Germany. In 1970 he was excluded from the Communist Party of Czechoslovakia and lost his job because of his leanings towards the reform groups of the Prague Spring. Several years later he made a career as a correspondent and cooperator with the western media in Prague. He visited not only the diplomatic environment and western European journalists but also the dissidents. At the same time he was a long-term and fruitful informer to the Secret Police from the 1960's and, paradoxically, his importance grew with the social decline. He is also important for his research into the opposition environment in the late 1980's. Keilberth's "engagement" in the Secret Police services continued for a short time even after 1989, thus indicating the initial continuity between the security system and the past system, which was phased out only gradually and slowly.

This paper aims at revealing the details and causes of this particular relationship between an individual and the political police.

"With Calm Head, Burning Heart and Clean Hands"

Command of the Czech Ministers of the Interior to mark the occasion of the 100th anniversary of the birth of Felix Edmundovic Dzerzinsky, the founder of the Soviet secret service.

by Petr Blazek

The document shows the methods by which the great ideological campaigns were prepared under the Communist regime. The framework of celebrations to mark the 100th birth anniversary of Felix Edmundovic Dzerzinsky, the first chairman of the Bolshevik secret police, in 1977 was set up by the joint command of Jaromir Obzina – the Interior Minister of the Czechoslovak Socialist Republic, Josef Jung – the Interior Minister of the Czech Socialist Republic, and Stefan Lazar – the Interior Minister of the

Slovak Socialist Republic. The introduction to the published document also describes the development of the cult of the founder of the Bolshevik "Ceka", who became a glorified example for members of the secret police in all the Soviet satellite countries in the latter half of the 20th century. The actual execution of this campaign also comes under attention. The key role in preparing and executing it was played by various units of Ministry of the Interior, based on which, in October 1977, the Department for Political Education, Tutorship, Culture and Promotion of the Federal Ministry of the Interior was newly established, being referred to under the codenamee of Department IX of the FMV.

Documents on Bohumil Lausman in the British Archives

by Sylva Simsova

This study provides an overview of the most important documents on the Czech Social Democratic politician Bohumil Lausman (1903–1963) which are lodged with British archives. They comprise part of the Blazej Vilim fund in the British Library in London (the Lausman file is signed MS ADD 74982A), British Foreign Office documents lodged with the National Archives in London (FO 371) and materials placed in the Churchill Archives in Cambridge: the funds of Blazej Vilim (BVLM/2/5 and BVLM/2/10) and Karel Maiwald (MWLD/2/35). The author broadly cites from these funds, namely from the correspondence between Bohumil Lausman and his friends. These documents imply that the position of Lausman after leaving Communist Czechoslovakia at New Year in 1949 was quite difficult, as many Czechoslovak Social Democrats in exile took offence at the part he played in the Communist coup in February 1948. On the other hand, as the documents of the British Foreign Office indicate, for British officers it was a reason to deny Lausman an entry visa for some time. The correspondence lodged with British archives also goes into great detail about the creation of the book "Kdo byl vinen?" (Who Was Guilty?) which Lausman published in Vienna in 1953 and in which he tried to defend his views in February 1948. The British archives also keep an interesting resource on Lausman's death in 1963 – the testimony of Stefan Pagac, with whom Lausman shared the same cell after being kidnapped by the Communist secret police at the end of 1953. A recording of the testimony of Pagac in Slovak is lodged with the British Library. However, some eyewitnesses do not consider this testimony to be particularly reliable.

Archive Materials on Czechoslovak RAF Pilots (So Called "Past People") in Section 1 and 3 of the ABS Archive

by Xenie Penizkova and Svetlana Ptacnikova

The Czechoslovak Army, including the Czechoslovak pilots who fought in England during World War II as members of the RAF, drew the attention of the Communists shortly after the war. A real witch-hunt started in the army in February 1948. In the first stage it was focused on the elite of commanders ("western elite") of the Czechoslovak air force following a list that had been drawn up in advance. The top-ranking officers were arrested soon after February 1948 and their persecution continued until 1955–1956. It included prefabricated trials, the interrogation of officers and soldiers who had participated in the resistance abroad, and also impacted on their families and friends. Many soldiers managed to escape from the country early enough; others waited. Unfortunately they often fell victim to various secret police informers and decoys. Many of them were arrested and sentenced to many years in the toughest prisons, others were sent to forced labour camps, while the remaining ones were demoted and forced to take subordinate labouring jobs.

All of this is witnessed in the written materials lodged with the ABS (Archive of Security Forces) of the Ministry of the Interior. The first part of this article is focused on operative materials (generally referred to as the file agenda), investigation files and Inspection of Ministry of the Interior files, lodged with Section 1 and 3 of the ABS Archive. As a sample the authors selected Czechoslovak Squadron commanders and Air Force Generals, former members of the RAF in Great Britain, who were alive in February 1948: 49 people in total. A detailed list of them, including an overview of the preserved archive materials, is given in Annex 1. The next part of the article, to be published in one of the coming volumes, will focus on the materials of Section 2 of the ABS Archive, i.e. the file agenda of the II, III and VI Department of the Ministry of the Interior, the so-called H Fund (historical fund of the former Study Institute), interesting files from the IV Department (Surveillance Department) and files from the former I Department (Foreign Intelligence).

The First Festival of the Second Culture

by Pavel Ptacnik

On 1 September 1974, to mark the occasion of the wedding of Arnost and Jaroslava Hanibal, an underground concert, later called "the first festival of the second culture", was held in Postupice near Benesov, hosting, among others, groups and singers such as the Plastic People of the Universe, DG 307, Svatopluk Karasek and Karel Soukup. As part of the "Hostyn" Action, the Secret Police gathered information at the end of August indicating that a big-beat music event, which could be anti-state in nature, was to be held in the Benesov region. Despite this they let the concert go ahead, probably

because they did not realise all the connotations at that point. The State Police was primarily unaware that this event was going to be visited by virtually the same people as were involved in the local "longhair disturbances" in the Ceske Budejovice region on 30 March 1974. The wedding celebration went even more smoothly owing to the attitude the Secret Police officers in Benesov, who saw no harm in it. It was only the subsequent check-up on those who attended the Postupice concert that supplied important information to the Secret Police which led to a full understanding of the "threat" of this community to the ruling Communist regime and to the decision to launch an "operative analysis" of the group.

REJSTŘÍK

A
ADAMEC, Bohuslav 51
ANDROPOV, Jurij Vladimirovič 260, 263

B
BACÍLEK, Karol 259
BAJER, Jaromír 133
BÁLOVÁ, Věra M. 227
BARÁK, Rudolf 220, 295, 318, 366
BARTOŠ, Stanislav 220
BARTUŠKA, Jan 221
BAŤA, Jan Antonín 203
BAŤA, Tomáš 286
BATTĚK, Rudolf 143
BEDNARIČOVÁ, Pavla 239
BELJAJEV, N. A. 326
BENDA, Václav 142, 143
BENEŠ, Edvard 187, 188, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 202, 211, 212, 213, 216, 230, 275, 276, 278, 287, 290, 291, 304
BENEŠ, Josef 177
BENEŠ, Vojta 282
BENEŠOVI 193
BERAN 287
BERAN, Rudolf 205
BERGMAN, Václav 314, 316
BERIJA, Lavrentij 259
BERNARD, Vilém 276, 286, 293
BEZINA, Karel 125, 131
BEZINOVÁ, Marie 125
BIĽAK, Vasil 145
BLAHOŠ, Václav 315
BLÁHOVÁ 176
BLAŽEJ, Vilím 284, 290
BLAŽEK, Ladislav 237
BOČEK, Bohumil 276
BOHUŇOVSKÁ, Alena 347, 349, 350
BONDY, Egon 347
BONTHRON, William James 226
BRANDT, Willy 234, 243
BRANHAM, William Marion 361, 362
BŘEZINA, Stanislav 320
BŘINČIL, Josef 236, 239
BRODSKÝ, Jaroslav 138
BROJ, Stanislav 300, 318, 319
BROM, František 325
BROWN, John 287, 290
BRYKS, Josef 300, 301, 302
BUCHTELA, Rudolf 191
BUMBA, Jaroslav 300
BURDA, Jiří 179
BURIANOVÁ, Antonie 213
BURIÁNOVÁ, Lída 190
BUŠEK, Vratislav 191, 202
BUŠOVÁ, Helena 310

C
CAPPEL 286
CIBULKA, Petr 143, 151
CÍSAŘ, Čestmír 145
CLARKOVÁ, Phyllis 124
CLEMENTIS, Vladimír 198, 219

Č
ČÁDA, František 187
ČAPEK, Josef 189
ČAPEK, Karel 189
ČAPKA, Josef 302
ČARNOGURSKÝ, Ján 246
ČERMÁK, Jan 307, 309
ČERNÍK, Oldřich 144, 332
ČERNÝ, Karel 217, 218
ČERNÝ, Otakar 302
ČERNÝ, René 300, 304, 318, 319
ČERNÝ, Václav 213
ČMELÍK, Jaroslav 209
ČTVRTNÍK, Petr 349
ČULEN, Konstantin 199

D
DÁŇA, Antonín 325
DAVID, Josef 200, 202

DAVIES, Ernest 281
DAVIES, Robert 293
DEBNÁR, Viliam 362
DEČI, Bohuslav 300
DERBIAN, Petr S. 294
DIENSTBIER, Jiří 142, 143
DIMITROV, Georgi 210
DIXON, T. 280
DOBROVIČ, V. 320
DOBROVOLNÝ, Jaroslav 306
DOHALSKÝ, Zdeněk Bořek 193
DOHNAL, Miroslav 173
DOJČÁROVÁ, Marie 225
DOLEŽEL, František 210
DOSTÁL, Josef 325
DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič 340
DOUBEK, Emil 300
DOUBRAVA 312
DOUŠA 149
DRÁBEK, Jaroslav 191, 194, 195, 226, 227, 229
DRTINA, František 186, 187
DRTINA, Prokop 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 275, 276, 289
DRTINOVÁ, Lída 197, 216, 219, 221, 223, 229
DRTINOVÁ, Olga 186
DRTINOVI 193, 197
DRUCKER, Alfréd 191, 198
DUB, Václav 248
DUBČEK, Alexander 10, 244, 332
ĎURIŠ, Július 229
DVOŘÁK, Oldřich 216
DZERŽINSKIJ, Felix Edmundovič 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270

E
ECHKA, Josef 126
ENGELSMANN, Ludvík 216
ERENBURG, Ilja 274

F
FABŠIČOVÁ, Marta 360, 361
FAJTL, František 304, 315, 322
FAUCHER, Louis-Eugéne 290
FIERLINGER, Zdeněk 200, 275, 276, 278, 280, 284, 293
FIRT, Julius 202, 275
FISCHER, Josef Ludvík 190
FLEMR, Jaroslav 304, 319
FOGLAR, Jaroslav 188
FOUCAULT, Michel 150
FRANK, K. H. 203
FRIEDMAN 287
FROLÍK, Jan 333
FUČÍK, Julius 269

G
GANS, Jiří 349
GEBHARDT, Alfréd 235
GENSCHER, Hans D. 243
GLOTZ, Peter 243
GOERNER, Vladimír 276
GOLL, Josef 187
GONČAROV, A. K. 333
GÖRING, Hermann 210
GOTTWALD, Klement 203, 207, 210, 229, 259, 269, 275, 277, 291, 296
GRŇA, Josef 201
GROFČÍK, Mikuláš 314
GROFČÍKOVÁ, Margareta 314
GROH, Vladimír 191
GRÖSSER, Josef 20, 22, 23
GRUBER, Josef 188
GRUNTORÁD, Jiří 141, 142, 143, 144, 147

H
HÁCHA, Emil 195
HACKER, Gustav 192
HÁJEK, Jiří 226, 244

HÁJEK, Miloš 244
HAJN, Antonín 148
HAKL, Josef 179, 180
HÁLA, František 202, 207
HAMPL, Antonín 195
HAMZA, Richard 351
HANEL, Olaf 347
HANIBAL, Arnošt 343, 344, 345, 347, 349
HANIBALOVÁ, Jaroslava 343
HANULIAK, Ján 40, 41, 49, 163
HANUŠ, Josef 309, 310
HANZELKA, Jiří 358, 360
HARTMAN, Jiří 314
HARTMAN, Richard 320
HASELMAN, Oldřich 275, 281, 283, 285, 292
HAUPTMANN, Emil 343, 347, 349, 350
HAVEL, Ivan 173
HAVEL, Václav 142, 143, 153, 188, 190, 191, 227, 244
HAVEL, Václav ml. 226, 227, 228, 229, 230, 231
HAVELKA, Jiří 195
HAVLÍČEK, František 198
HAVRÁNEK, Stanislav 179, 180
HEALEY, Denis 275, 280
HEJDA, Jiří 196
HEJDÁNEK, Ladislav 174
HELMICHOVÁ, Anna 325
HENDRYCH, Jiří 332
HERBEN, Ivan 187, 196
HERBEN, Jan 186, 189
HERBENOVI 186, 187
HEŘMAN, Albín 301
HESS, Alexander 311
HIKL 275, 277, 284
HIRSCH, M. Z. 290
HITLER, Adolf 195
HLAĎO, Jaroslav 306, 308, 314
HLAVSA, Milan 345, 347, 348, 349
HOCHMAL, Alois 314
HOJNÍKOVÁ, Zdeňka 125, 135
HOLODA, Gejza 118, 119, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 302
HOLODOVÁ, Milada 127, 128, 130, 131, 135, 302
HOLODOVI 128, 129, 132
HOLUB, Josef 364
HONECKER, Erich 234
HORA, Jan 214
HORA, Ota 211
HORA, Vladimír 196, 197
HORÁČEK, Cyril 188
HORÁK, Jiří 274, 275, 278, 284
HORÁK, Josef 284
HORÁKOVÁ, Lenka 343, 347
HORÁKOVÁ, Milada 216
HOUSEK 286
HOWE, Geoffrey 243
HRADSKÝ, Drahomír 123
HRBÁČEK, Hugo 307, 308
HROMÁDKA, Jan Lukl 202
HRUBÝ, Jaroslav 320
HRUŠECKÝ, Vladimír 75
HÜBL, Milan 140, 144, 145
HUČÍN, Vladimír 143
HULÍK, Milan 153
HUŇÁČEK, Stanislav 118, 300
HUSÁK, Gustáv 10, 222, 226, 230, 242, 366

CH

CHÁBERA, František 300, 315
CHALUPECKÁ, Vlasta 325
CHRAMOSTOVÁ, Vlasta 229
CHRÁST, Vlastimil 302, 320
CHRPA, Josef 344, 347
CHRUŠČOV, Nikita Sergejevič 293
CHYTIL, Zdeněk 190, 191, 192, 193, 194

I

INDRA, Alois 145
IROVSKÝ, Ladislav 344, 347
IRVING, Jan Roman 302, 308, 315

J
JAGODA, Genrich 259
JAKSCH, Wenzel 192
JANOTA, Karel 301
JANOUCH, František 176
JANOUŠEK, Karel 118, 302, 304, 306, 310, 319, 320, 321
JANSA, Bedřich 260
JANÝR, Přemysl 273, 289, 292, 295
JAŠKE, Josef 310
JEŠ, Štěpán 191
JEŽOV, Nikolaj 259
JÍLEK, Josef 75
JÍLOVSKÝ, Rudolf 202
JÍNA, Jan 191, 193, 194, 202
JIRÁSEK, Alois 187
JIROUS, Ivan Martin 143 347, 348, 350, 351
JOKL 279, 286
JONÁŠ 282, 283, 285
JOSTEN, Josef 291, 293
JUNG, Josef 43, 260, 262, 263
JURÁČEK, Pavel 173

K
KABEŠ, Jiří 349
KADLEC, Jaroslav 350
KALETA, František 364
KÁNTOR, Mikuláš 248, 249, 250
KAŇUCH, Ján 222
KAPRAS, Jan 188
KARÁSEK, Svatopluk 343, 349
KÁRL, Jaroslav 301
KASAL, Karel 310
KASKA, Radko 17, 42
KAUCKÝ, Jan 126
KEILBERTH, Arnold 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 242, 244, 245, 246, 249, 250, 251
KEILBERTHOVÁ, Jitka 235
KEILBERTHOVI 233
KELSEN, Hans 190
KETTNER, Václav 350
KETTNER, Zdeněk 236, 237
KIEF, Carl Friedrich 292
KINCL, František 248
KLECANDA, Vladimír 197, 202
KLESOVÁ, Libuše 325
KLÍMA, Karel Zdeněk 189
KLÍMA, Vlastimil 188, 194, 222
KLIMENT, Josef 191, 222
KLOFÁČ, Václav Jaroslav 194
KLOUBEC, Václav 140
KNEBORT 291
KOBZA 322
KOHÁK, Miloslav 196
KOHOUT, Pavel 226, 240
KONEČNÝ, Jaroslav 149
KOPEČEK 312
KOPECKÝ, Jaromír 221, 222
KOPECKÝ, Václav 301
KOPINEC 175
KOPKOVI 210
KOPTA, Josef 189
KOŘÁN, Jaroslav 350
KORBEL, Samuel 278
KOROLKOV, Jurij 260
KOROTVIKA, Augustin 120
KOŠNAR, Miloslav 32, 35, 40, 159
KOŠŤÁK, Milan 180
KOSTOHRYZ, Jan 306, 311, 317, 321, 322
KOSTOHRYZ, Josef 306, 321, 322
KOUDELKA, František 162
KOVÁČ, Ján 75, 163
KOVÁŘ, Jan 265
KOZÁK, Jan Blahoslav 202
KOZÁK, Martin 175
KRAJINA, Vladimír 196, 201, 202, 203, 209, 216, 220, 287, 289
KRÁL, František 364
KRÁL, Václav 230
KRAMÁŘ, Karel 189
KRATOCHVÍL 286, 287
KŘEN, Jan 226
KRIEGEL, František 360
KŘÍŽKOVÁ, Marie Ruth 240
KROFTA, Kamil 190
KROPÁČEK, Karel 41, 49, 72
KROUPA, Vratislav 261, 265

KRUPIČKA, Rudolf 273, 277, 282, 288
KRYŠTOF, Ladislav 142
KŘIVKA, Josef 125, 126, 129, 135
KUBÁT 276
KUBÍK, Jaroslav 85
KUBŮ, Josef 248, 249
KUČERA, Otmar 307
KUCIAN 174
KUHN-GABEROVÁ, Martina 179
KUTHANOVÁ, Jarmila 343
KUŽEL, Jiří 180
KVAČEK, Robert 223
KVAPILOVÁ, Iva 9, 20, 25
KYNCL, Karel 177

L
LAICHTER, Jan 187
LASKI, Herold Joseph 286
LAUŠMAN, Bohumil 202, 207, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296
LAZAR, Štefan 260, 262, 263
LEDERER, Jiří 143, 146, 147, 148 229, 230, 231
LENIN, Vladimír Iljič 157, 258, 262, 264, 266, 267, 269
LICHNER, Ján 222
LIS, Ladislav 143, 245, 248
LIŠKA, Antonín 301, 320
LITERA, Jaromír 144, 145
LITOMISKÝ, Jan 143, 174, 175
LŐBL, Evžen 221, 222
LORENC, Aloiz 245
LORMAN, Jan 260
LŐWENBACHOVÁ, Olga 216, 219
LUBBE van der, Marinus 210
LUKAS, Karel 301, 320
LUŽA, Radomír 283, 294

M
MACEK, Josef 190, 191, 282
MACH, Alexander 222
MACHÁČEK, František 285, 286, 291, 294
MACHAR, Josef Svatopluk 187
MACHOTKA, Otakar 202
MAIWALD, Karel 273, 274, 275, 277, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 293, 294, 296
MAJER, Ján 11
MAJER, Václav 208, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 285, 286
MAJTNER, J. 174
MÁLEK 175
MALÝ, František 118
MALÝ, Václav 244, 246, 248
MALÝ, Vladimír 325
MAŇÁK, Jiří 306
MARČENKO, Anatolij Timofejevič 261, 267
MARJANKO, Zdeněk 209, 210
MARTINIC, Antonín 237, 239
MARVANOVÁ, Anna 240, 244
MASARYK, Jan 194, 199, 207, 209, 212, 213, 215
MASARYK, Tomáš Garrigue 186, 187, 188, 189, 192
MASOPUSTOVÁ, Ludmila 316
MATHESIUS, Vilém 189, 191
MATOUŠEK, Vladislav 306
MAXERA, František 343, 344, 347, 348, 349, 350
MAYEROVÁ, Françoise 150
MEJDR, Oldich 138
MEJSTŘÍK, Zdeněk 187, 196
MERTL, Jan 191
MEZNÍK, Jaroslav 140, 143
MILJUKOV, Pavel 190
MOKRÝ, Adolf 292
MOUČKA, Milan 218
MRÁZEK, Karel 298, 309, 312
MUZIKA, Jaroslav 316
MUZIKANTOVÁ, Marie 24
MUZIKÁŘOVÁ, Danuše 362

N
NACHÁZELOVÁ, Blanka 362
NÁPRSTEK, Karel 310
NAVRÁTIL, Antonín 302

NEČAS, Jaromír 191
NEDĚLKA, Vladimír 118, 119, 120, 126, 127, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 302
NEDVĚD, Vladimír 300, 312
NĚMCOVÁ, Božena 365
NĚMCOVÁ, Dana 348
NĚMCOVI 246
NĚMEC, František 197, 199
NĚMEC, Herbert 307, 309, 316
NĚMEC, Jakub 125
NĚMEC, Jiří 348, 350
NEPRAŠ, Karel 350
NEUMANN, Stanislav Kostka 148
NOSEK, Václav 203, 210, 211, 213
NOVOTNÝ, Antonín 134, 146, 156, 295

O
OBZINA, Jaromír 42, 260, 262, 263, 265
OLŠOVSKÝ, Richard 120
ORÁLEK, Jaroslav 202
ORNEST, Ota 226, 228, 229, 230, 231

P
PAGÁČ, Štefan 295
PALACH, Jan 362
PALOUŠ, Martin 246
PALOUŠ, Radim 244
PAPÁNEK, Ján 283
PAPEŽOVÁ, Eva 174
PARTLOVÁ, Danuše 143
PASÁK, Tomáš 223
PAVLÍČEK, František 229, 230
PAVLÍČEK, Václav 223
PELC, Jan 345, 347
PELIKÁN, Bohumil 320
PELIKÁN, Jiří 295
PELNÁŘ, Jan 10
PEŘINA, František 311, 312
PEŘINA, Jaroslav 202
PEROUTKA, Ferdinand 189, 213
PEŠL, Antonín 191, 195, 196
PEŠLOVÁ, Bohumila 202
PETELÍK, Čeněk 300, 318, 319
PETLÁK, Zdeněk 347
PETROVÁ, Jana 149
PICH-TŮMA, Miroslav 358, 366
PÍKA, Heliodor 217, 221, 318
PINTÍŘ, Václav 175, 176
PIŠVEJC 176
PITAŠ, Stanislav 179
PJEŠČAK, Ján 32, 35, 36, 38, 40, 41, 75, 107 266, 268
PLÁŠIL 285, 291
PLATIL, Karel 248
PLOGSTEDT, Sibylle 149
POKORNÝ, Bedřich 203
POKORNÝ, Jindřich 216, 231
POLIŠENSKÝ, Josef 174
POŘICKÝ, Stanislav 237, 239, 249
POSPÍŠIL, Ivo 347
POUPĚ, Jiří 51, 52
PRAŽÁK, Albert 312
PRAŽÁK, Karel 300
PRCHAL, Antonín 218
PRCHAL, Eduard 126
PROCHÁZKA 292
PROCHÁZKA, Adolf 198
PROKOP, Jan 299, 300, 301, 318, 319
PROSSER 291, 292

R
RAČKO, Vasil 319
RÁDL, Emanuel 187
RADA, Karel 311
RAIMAIZLOVÁ, Jiřina 174
RAJCHART, Zdeněk 51
RAŠÍN, Alois 187
RAŠÍN, Ladislav 187, 194, 196
READER, Roy E. 273
REICIN, Bedřich 297, 320, 321, 366
REMSA, František 192
RICHTER, Ferdinand 196
RIEDEL, Jaroslav 345
RIPKA, Hubert 190, 191, 194, 199, 201, 202, 207, 208, 211, 212, 275, 276, 282, 289, 291
ROTBAUER, Antonín 306
ROUSEK, Pavel 179
ROZEHNAL, Alois 205, 206
RUML, Jiří 174

RUPRECHT, V. 312
RYTÍŘ , Otakar 332

Ř
ŘÍDKÁ, Běla 177

S
SÁDOVSKÝ, Vladimír 179
SÁGL, Jan 347, 349
SAKSL, Jaroslav 344, 345, 347
SCHEJBAL, Josef 306, 308, 321, 322
SCHIEZSL, Josef 194
SCHNITTLER, František 179
SCHOŘ, Karel 118, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 302
SCHOŘOVÁ, Marie 122, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 302
SCHOŘOVI 132
SCHŰTZ, Hans 192
SCHWARZ, Ivan Otto 312
SCHWELB, Egon 198
SEDMÍK, Jiří 195
SEIGNEURIE, E. K. 177
SEKANINA, Ivan 187
SEMENOV, Julian Semenovič 265
SEROV, Ivan 259
SETON-WATSON, Robert 190
SLABÝ, Pavel 175, 176
SLÁMA, Karel 307
SLÁNSKÁ, Josefa 229
SLÁNSKÝ, Rudolf 202, 209, 219, 277, 291, 366
SLAVÍK, Václav 244
SLAVÍK, Jan 202
SMETÁČEK, Zdeněk 192
SMOLA, Bohumil 217
SMRČKA, Václav 300
SMRKOVSKÝ, Josef 10
SMUTNÝ, Jaromír 193, 194, 195, 198, 202, 290, 291
SNÍTIL, Zdeněk 9
SOCHŮREK, Jan 142
SOJKA 215
SOMMER, Josef 217, 219
SOSNAR, Juro 210
SOUČEK 294
SOUČEK, Milan 174
SOUKUP, Karel 343
SOUKUP, Vladimír 312
STALIN, Josif Vissarionovič 207, 208, 258
STANKA, František 149
STÁREK, František 143
STÁREK, Vladimír 163
STEINER, Bedřich 206
STEJSKAL, Evžen 326
STLOUKAL, Karel 191
STRÁNSKÝ, Jaroslav 190, 199, 200, 202, 210, 212, 275, 287, 290
STRÁNSKÝ, Luděk 202
STRHOLEC, Anton 246
STŘÍBRNÝ, Jiří 222
STUDENÝ, Jiří 179
SUCHÝ, Stanislav 180
SUK, Josef 187
SVATÝ, Paul 198
SVATÝ, Pavel 201, 202
SVOBODA, Josef 197
SVOBODA, Ludvík 225, 276, 285, 290, 297, 321, 332
SWATÝ, Paul 199
SYROVÝ, Jan 194, 204, 222

Š
ŠABATA, Jaroslav 141, 142, 143, 146
ŠAFARČÍK, František 319
ŠALGOVIČ 332
ŠÁMAL, Přemysl 187, 189, 190
ŠAVRDA, Jaromír 141, 143
ŠEDA, Karel 118, 122, 123, 124, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 302
ŠEDOVÁ, Olga 128, 130, 131, 132, 302
ŠEDOVI 132
ŠEJNOHA, Zbyněk 180
ŠILHAN, František 363
ŠILHÁN, Věnek 244
ŠILHAVÝ, Jaroslav 32, 35, 36, 40, 41, 49, 75, 85
ŠINDLER, Bohumil 209

ŠIROKÝ, Viliam 146
ŠIŠKA, Ladislav 214
ŠIŠPERA, Jaroslav 118, 123, 124, 126, 127, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 302
ŠIŠPEROVÁ, Phyllis 127, 128, 130, 131, 132, 133, 135, 302
ŠIŠPEROVI 127, 128, 129, 132, 134
ŠKARVADA, Tomáš 357
ŠKARVADA, Zdeněk 357
ŠKRIBA, S. 320
ŠLING, Otto 219, 366
ŠLOUF, Václav 311
ŠODEK, Jaroslav 312
ŠPAČEK, Ondřej 302
ŠPIČAN, Slavoj 302
ŠPRINCOVÁ, Jitka 180
ŠRÁMEK, Fráňa 189
ŠRÁMEK, Jan 207
ŠRUBAŘ 364
ŠTĚDRÝ, Karel 159
ŠTĚPÁN, Jan 302
ŠTROUGAL, Lubomír 145, 229, 259, 295
ŠUSTA, Josef 187
ŠVEC, Josef 216
ŠVERMA, Jan 187

T
TÁBORSKÝ, Eduard 197, 198, 278, 284
TAKÁČOVÁ, Alena 179
TAYLOR, A. J. P. 288, 291
TENK, Josef 300
TESA, Jan 139, 143, 144, 149
TICHÝ, Josef 124
TIGRID, Pavel 177, 226
TILLE, Václav 187
TIMOFJEV 265
TIŠKOV 267
TOMÁŠEK, František 244, 246, 248
TOPINKA, Miloslav 225
TROCHTA, Štěpán 222
TROCKIJ, Lev Davidovič 229
TRUHLÁŘ, František 301, 319, 320
TUREK, Zdeněk 301
TVARŮŽEK, František 289
TYMEŠ, František 275, 289

U
UHL, Petr 140, 141, 143, 147, 153, 173, 229
UHLÍŘ, František 200
ULBRICHT, Walter 234
ÚLEHLA, Karel 127, 128, 129, 134, 135, 302
ULRYCH, Ladislav 326
URBAN, Josef 363

V
VACA, Oldřich 242
VACKOVÁ, Růžena 138
VACULÍK, Jan 173
VACULÍK, Ludvík 173, 174, 360
VAJNAR, Vratislav 239, 245, 248
VALEHRACH, Stanislav 362
VANĚK, Antonín 300
VANĚK, Pavel 175
VANĚK, Václav 52
VANÍČEK, Miroslav 41, 49, 75
VANSITTART, Robert 290
VAŇO, Pavol 107
VAŠKOVÁ, Jadwiga 174
VĚCHET 174
VELÍŠEK, Josef 345
VENCL, František 301
VERNER, Jaroslav 260, 261
VESELÝ, Antonín 237
VILÍM, Blažej 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296
VILÍMOVÁ, Miroslava 280
VLADÍK, Jan 301
VLČEK, Vojtěch 363
VOJTEK, František 363
VONDRUŠKA, Josef 152
VOROBJOV, N. A. 333
VOSECKÝ, Jaroslav 32, 35, 40
VOTAVOVÁ, Olga 125, 129
VRÁNEK, Jaroslav 300
VRBA, Jan 180

VYBÍRAL, Tomáš 308, 309
VÝBORNÁ, Henrieta 326
VYKYPĚL, Karel 173
VYMAZAL, František 174

W
WAJS, Miroslav 214
WEBER, František 322
WERSTADT, Jaroslav 202
WHITEHEAD, John 243
WILSON, Paul Robert 350
WILSONOVÁ, Helena 349
WOLF, Jiří 143
WONKA, Pavel 143

Z
ZÁBRANSKÝ, František 364
ZACH, Václav 300
ZAJÍC, Jan 362
ZAJÍČEK, Pavel 349
ZÁPOTOCKÝ, Antonín 146, 207
ZELENKA 285
ZEMAN, Jiří 197
ZEMÍNOVÁ, Fráňa 201, 221
ZENKL, Petr 194, 200, 202, 209, 211, 212, 275, 285
ZGARBÍK, Antonín 363, 365
ZIKMUND, Miroslav 358
ZORIN, Valerian 278
ZOUBEK, Josef 362
ZUZAŇÁK, Josef 210
ZVĚŘINA, Josef 244

Ž
ŽÁČEK, Pavel 16, 18
ŽEŽULKA, Vratislav 124
ŽEŽULKOVÁ, Věra 124, 125, 135
ŽILKA, Pavel 128
ŽOFKA 283

SEZNAM ZKRATEK

A	agent
A ÚZSI	Archiv Úřadu pro zahraniční styky a informace
a. č.	archivní číslo
ABN	antibolševický blok národů (SSSR)
ABS Kanice	Archiv bezpečnostních složek (dříve Archiv Ministerstva vnitra) – 3., 4. oddělení Kanice
ABS Praha	Archiv bezpečnostních složek (dříve Archiv Ministerstva vnitra) – 2. oddělení Praha
adr.	adresovaný
AGS	britská škola pro letecké střelce (Air Gunnery School)
AIPKO	analyticko-informační, plánovací a kontrolní odbor
AIPO	analyticko-informační a plánovací odbor
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AMV	Archiv ministerstva vnitra
ANM	Archiv Národního muzea
AO	aktivní opatření
AP	akční program, akční plán
ARD	Pracovní sdružení veřejnoprávních rozhlasových společností Spolkové republiky Německo (Arbeitsgemeinschaft der őffentlich-rechtlichen Rundfunkanstallen der Bundesrepublik Deutschland)
BBC	britská rozhlasová stanice (British Broadcasting Corporation)
BChSS	Boj proti rozkrádání socialistického majetku a spekulaci (SSSR)
BIS	Bezpečnostní informační služba
BKTČ	boj proti kriminální trestné činnosti
BRS	boj proti rozkrádání a spekulaci
CIC	americká zpravodajská služba (Counterintelligence Corps)
cm	centimetr
CO	civilní obrana
COTF	československá operační výcviková letka (Czech Operational Training Flight)
CPZ	cela předběžného zadržení (SSSR)
CRO	Centrální registr obyvatel
CSÚ	civilně správní úsek
CÚV KSČ	celoútvarový výbor Komunistické strany Československa
č.	číslo
č. j.	číslo jednací, číslo jednotky
ČEKA (VČK)	Všeruská mimořádná komise pro potírání kontrarevoluce, sabotáže a spekulace
ČESMAD	Československé sdružení mezinárodních automobilových dopravců
čl.	článek
ČNR	Česká národní rada
čs.	československý
ČSA	Československé aerolinie, Československá armáda
ČSAD	Československá autobusová doprava
ČSAV	Československá akademie věd
ČSL	Československá strana lidová
čsl.	československý
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
doc.	docent
dokum.	dokumentační

dopr.	dopravní
DS	důvěrný styk
EFTS	elementární pilotní výcviková škola (Elementary Flying Training School)
ES FMV	Ekonomická správa FMV
ETS FMV	Ekonomická a technická správa FMV
evid.	evidence, evidenční
expert.	expertizní
f.	fond
F/LT	kapitán (Flight Lieutenant)
F/O	nadporučík (Flying Officer)
F/Sgt	rotný (Flight Sergeant)
FHV	Fakulta humanitných vied
FKÚ	Federální kriminální ústředna
FMV	federální ministerstvo vnitra
Foreign Office	britské ministerstvo zahraničí
FS VB	Federální správa Veřejné bezpečnosti
FSB	Filmové studio Barrandov
FSZS	Federální správa zpravodajské služby
GAI	státní dopravní inspekce (SSSR)
genmjr.	generálmajor
GOM	městské oddělení milice (SSSR)
GPU	Státní politická správa (Gosudarstvennoe političeskoje upravlenije)
graf.	grafologický
GŠ	Generální štáb
HK	hospodářská kriminalita, Historický klub
hl.	hlavní
hosp.	hospodářský
HP	hraniční pásmo
HS	Hlavní správa
HS PSOSH	Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
HS VB	Hlavní správa Veřejné bezpečnosti
HS VKR	Hlavní správa vojenské kontrarozvědky
HV KSČ	Hlavní výbor Komunistické strany Československa
HV VB	Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
CH-77	Charta 77
chovat.	chovatelská
i. č.	inventární číslo
i. j.	inventární jednotka, i jiní
ID	ideodiverzní
IDC	ideodiverzní centrum
IMV	Inspekce ministra vnitra
inv. j.	inventární jednotka
IP	informační podklad
IS	ideospolupracovník
JAF	Jednotný archivní fond
JuDM	Mladí přátelé milice (SSSR)
KAN	Klub angažovaných nestraníků
kart.	karton
KB	konspirační byt (SSSR)
KCAB	Koordinační centrum antibolševického boje (SSSR)
KDH VS	Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby
KDS	Křesťanskodemokratická strana
KGB	Výbor státní bezpečnosti (Komitět gossudarstvennoj bezopasnosti)
KNV	krajský národní výbor

kol.	kolektiv
koord.	koordinace
KPR	Kancelář prezidenta republiky
kpt.	kapitán
KR	kontrarozvědné rozpracování
krim.	kriminální, kriminalistický
KS	kapitalistické státy
KS FMV	Kádrová správa federálního ministerstva vnitra
KS SNB	krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KSČ	Komunistická strana Československa
KSO	kriminální spisy osob
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
KU	Karlova univerzita
KÚ VB	Kriminalistický ústav Veřejné bezpečnosti
KV	krajský výbor
LAC	svobodník (Leading Aircraftman)
legislativ.	legislativa
LM	Lidové milice
MBO	mimořádné bezpečnostní opatření
mechan.	mechanický
MH	místní hospodářství
mj.	mimo jiné
mjr.	major
MNO	ministerstvo národní obrany
MO VB	místní oddělení Veřejné bezpečnosti
MOB	mobilizační pohotovost
MON	Mezinárodní organizace novinářů
MOOP	ministerstvo ochrany veřejného pořádku (SSSR)
MP	člen britského parlamentu (Member of Parliament)
MS SNB	městská správa Sboru národní bezpečnosti
MS VB	městská správa Veřejné bezpečnosti
MTZ	materiálně-technické zabezpečení
MV	ministerstvo vnitra
MV ČSR	Ministerstvo vnitra České socialistické republiky
MV ČSSR	Ministerstvo vnitra Československé socialistické republiky
n. p.	národní podnik
např.	například
NDR	Německá demokratická republika
neuspoř.	neuspořádáno
NF	Národní fronta
NMV	Nařízení ministra vnitra
NO	nástupní oddělení
npor.	nadporučík
NPT	nápravně pracovní tábor
NSR	Spolková republika Německo
nstržm.	nadstrážmistr
NV	národní výbor
NVČ	nápravně výchovná činnost
NVS	nápravně výchovná skupina
NVÚ	nápravně výchovný ústav
O VB	odbor Veřejné bezpečnosti
odb.	odbor, odborný
odd.	oddělení
ods.	odsouzený

odst.	odstavec
OGPU	Sjednocená státní politická správa při Radě lidových komisařů (SSSR)
OHZ	odbor hospodářského zabezpečení
OK	obecná kriminalita
OKK	odbor koncepce a koordinace
okr.	okres
OO VB	obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti
OOK	odbor obecné kriminality
OOSH	oddělení ochrany státních hranic
OOST	odbor organizace, systemizace a tarifikace
OP	občanský průkaz
oper. techn.	operativně-technický
org.	organizační
OŘO	odbor řízení a organizace
OS	osobní svazek
OS SNB	okresní správa Sboru národní bezpečnosti
OSH	ochrana státních hranic
OTU	operační výcviková jednotka (Operational Training Unit)
OUS	ochrana utajovaných skutečností
OV	okresní výbor
OVB	okresní oddělení Veřejné bezpečnosti
OVIS	Oborové výpočetní a informační středisko
OVKT	oddělení výkonu kázeňských trestů
OVO	oddělení vnitřní ochrany
OVS	Organizační a vnitřní správa
OZ	Oděvní závody Prostějov
OZT	odbor zahraničního tisku
P/O	poručík (Pilot Officer)
PAFU	pilotní pokračovací letecká jednotka (Pilot's Advances Flying Unit]
pers.	personální
plán.	plánovací
PLR	Polská lidová republika
PO	Požární ochrana, prověřovaná osoba
PO VB	pohraniční oddělení Veřejné bezpečnosti
poř.	pořádková
pozn.	poznámka
PP VB	Pohotovostní pluk Veřejné bezpečnosti
pp.	pánové
pplk.	podplukovník
ppor.	podporučík
pprap.	podpraporčík
příp.	případně
PS	Pohraniční stráž
PS VB	Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti
PTP	Pomocné technické prapory
PÚ	Politické ústředí
PVA	politickovýchovný aparát
PVA SNB	aparát pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost ve Sboru národní bezpečnosti
PVO	preventivně-výchovné opatření
PVP	politickovýchovná práce
PZO	podnik zahraničního obchodu
r.	rok
r. č.	registrační číslo

RAF	vojenské letectvo britských ozbrojených sil (Royal Air Force)
RAFES	Společnost uprchlíků královského letectva
reg. č.	registrační číslo
RMV	rozkaz ministra vnitra
roč.	ročník
ROM	místní oddělení milice (SSSR)
RSČ	Rada svobodného Československa
S StB	Správa Státní bezpečnosti
S SNB	Správa Sboru národní bezpečnosti
S SNV	Správa Sboru nápravné výchovy
S VB	Správa Veřejné bezpečnosti (na KS SNB)
s.	soudruh, soudružka, stránka
SAIO	samostatné analyticko-informační oddělení
Sb.	sbírka
SčK	Středočeský kraj
SEO	statisticko-evidenční odbor
SFTS	pokračovací pilotní výcviková škola (Service Flying Trainning School)
Sgt	četař (Sergeant)
SH	státní hranice
SHZ	Správa hospodářského zabezpečení
sign.	signatura
sk.	skupina
SKS	Správa kriminální služby
sl., služ.	služba
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNPL	Státní nakladatelství politické literatury
SNV	Sbor nápravné výchovy
SOŠ MV	Střední odborná škola ministerstva vnitra
SOU	střední odborné učiliště
SPB	Svaz protifašistických bojovníků
SPD	Sociálnědemokratická strana Německa
SPDS	Správa pořádkové a dopravní služby
spol.	společenský
správ.	správní
SPV	Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti
SPZ	státní poznávací značka
SR	Slovenská republika
SRN	Spolková republika Německo
srov.	srovnej
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSR	Slovenská socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
st.	státní
statist.	statistika
StB	Státní bezpečnost
STVS	Správa tělovýchovy a vrcholového sportu
SV	Správa vyšetřování
sv.	svazek
SVS	Sbor vězeňské stráže
t. j.	to je
t. r.	tohoto roku
tech.	technický
TNP	Tábor nucených prací
trasol.	trasologie

TS	tajný spolupracovník
TS FMV	Technická správa FMV
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný, takzvaně
ÚDV	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚEO	Ústřední evidence obyvatel
UMB	Univerzita Mateja Bela
ÚNV	ústav nápravné výchovy
ÚOS	ústřední operační středisko
ÚOÚD	Úřad na ochranu ústavy a demokracie
ÚPN	Ústav pamäti národa (SR)
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚŘ	ústavní řád
US	utajované skutečnosti
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky
ÚSNV	útvar Sboru nápravné výchovy
ÚV	Ústřední výbor
ÚV ČSR	Úřad vlády ČSR
ÚVOD	Ústřední výbor odboje domácího
ÚVOZ	Ústřední výbor odboje zahraničního
ÚVV	Ústřední výkonný výbor
ÚZSI	Úřad pro zahraniční styky a informace
v. v.	ve výslužbě
VB	Veřejná bezpečnost
VKR	vojenská kontrarozvědka
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VOP	vojenská obvodová prokuratura
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VS	Vězeňská služba
VSB	Výbor státní bezpečnosti (KGB)
VSRS	vedoucí starší referent specialista
VŠ	vysoká škola
VŠ SNB	Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
VŠZ	Vysoká škola zemědělská
VT	výkon trestu
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VUML	Večerní univerzita marxismu-leninismu
výcv.	výcvikové
vých.	výchovný
výzk.	výzkum, výzkumný
YMCA	Křesťanské sdružení mladých mužů (Young Men's Christian Association)
zabezp.	zabezpečovací
Zák.	zákon
ZDF	německý televizní kanál (Zweites deutsches Fernsehen)
ZEP	základní evidence pachatelů
ZN PVP	zástupce náčelníka pro politickovýchovnou, vzdělávací a propagační činnost
zn.	značka
ZO	základní organizace
ZSS	země socialistického společenství
ZTP	základní technické prostředky
ZÚ	zastupitelský úřad

SBORNÍK ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK MINISTERSTVA VNITRA

5/2007

Vydává Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky
Odpovědná redaktorka: Pavlína Zápotocká
Jazyková korektura: Rita Kindlerová
Překlad resumé do anglického jazyka: Hynek Zlatník & Steve Coleman
Obálka a grafická úprava: Zbyněk Benýšek
Sazba: Stanislava Vodičková
Tisk: Tiskárna Ministerstva vnitra, p. o., Bartůňkova 4, 149 01 Praha 4

1. vydání
Praha 2007

ISBN 978-80-254-1126-1

NEPRODEJNÉ